ZALKA MIKLÓS

A MI UTCÁNK

A regény cselekményének nagy része bíróságon játszódik, ahol bizonyos Grabóc László és két társa bűnügyének fellebbviteli tárgyalása folyik. Azt kell eldöntenie a bíróságnak, vajon bűnösnek minősíthető-e évekkel az 1956-os ellenforradalom után az, aki annak idején fegyvert fogott, s terrort gyakorolt a proletárdiktatúra védelmében. Grabóc ügye rosszul áll, hiszen maga sem tagadja a terhére rótt tényeket, és a tanúk is ellene vallanak. Ámde a mérleg serpenyője javára billen: az ügyész, a vád képviselője konok ember, aki nem a vádat akarja diadalra juttatni, hanem az igazságot. Szívós munkával, mélyreható nyomozással fordítja meg a per menetét, s leplezi le azoknak igazi arcát, akik kajánul, kárörömmel várnák a vádlott elítéltetését. Zalka Miklós új regényében napjaink számos problémáját feszegeti, s közben megismertet sorrarendre a „mi utcánk" lakóinak – akikről azt hittük, ismerjük őket – számos új és meglepő vonásával.

ZALKA MIKLÓS

A MI UTCÁNK

© Zalka Miklós, 1967

ELSŐ KÖNYV

„A mi utcánk, ó be szép,
benne sok kis lámpa ég...”
(Sláger)

„Az Igazság pucéron jár s szerényen,
de a szegénynél becsülete van;
csak egy szeme van, de az csupa fényben,
a szíve gyémánt, a teste arany;
csak nő és edződik a szenvedésben,
s egy holtában száz életet fogan;
kívül zölden csillog, mint a smaragd,
s aki hű hozzá, ahhoz hű marad.”

(Michelangelo Buonarroti)

I.

A dohányfüst sűrű, piszkosszínű felhőbe csomósodott a szoba fölött. Középütt, a hosszúkás, alacsony asztalon üres feketéscsészék sorakoztak, két pálinkásüveg - apró poharacskákkal, műanyag tálcán sós teasütemény, cigarettacsutkákkal teli kerámia hamutartók. A házigazda arcára kedveskedő mosoly fagyott - a pokol fenekére kívánta vendégeit. Felesége tartotta szóval a társaságot: egy szomszédos házaspárt meg az orvost. Ő inkább szódavizet készített, kávét főzött, töltögette a poharakat - minden alkalmat megragadott, hogy ne kelljen részt vennie a túlságosan hangoskodó, kissé erőltetetten vidámkodó, csipkelődő társalgásban, és igyekezett jó képet vágni az egészhez. Időnként elfogta felesége szemrehányó pillantását - akkor ismét odakényszeredett ajka köré a semmitmondó mosolyféle, amelyhez hasonlóval udvarias áruházi eladók fogadják a vevőket. Kínjában elnézte a füst útját, ahogy a cigaretták parazsáról opálos-kékesen a fejek fölé libbent, aztán szétterült a csillár körüli, szennyes gomolyagban. „Valamit mondani kellene..." – gondolta, tartott tőle, hogy megint faggatni kezdik, miért rosszkedvű? De hogy mit kellene mondani, az már eszébe sem jutott, újra arcára terítette a jellegzetesen jellegtelen mosoly-álarcát – lelkierejéből ennél többre nem tellett.

– Andriska, egy kis konyakot – gőgicsélte vastag baritonján az orvos. – Abból a finom bolgár konyakbóóóól... –

gyerekes nyafogással húzta el a szó végét, miközben előrehintázta magát a kanapé szélére. – A pliszka konyakbóóól, Andriska... – intett poharával az üveg felé.

Kovács megrebbent a szólításra. Az orvos, bár a hatvanadik esztendejéhez közeledett, nem látszott idősebbnek ötvennél, s a kerek mázsánál alig valamivel nyomott többet. „Víziló-bébi" – mosolygott rá, és megdöntötte az üveget a pohár felé.

– Igyál velem, Andriska... Nem iszom egyedül, az nem igazságos. Te az igazság képviselője vagy... Ügyész elvtárs, tessék inni velem... – nyűgösködött az orvos. Megvárta, amíg Kovács magának is tölt, koccintott, s kissé rövidlátó szeméhez emelte az aranyló italt. – Nahát, sose hittem volna, hogy a bolgárok ilyen konyakot csináljanak... Kezét csókolom, szervusztok – hirtelen kapta szájához a poharat, felhörpintette, csettintett: – Mint a legprímább francia konyak...

Kovács András éppen csak ajkához érintette a pohárkát, s visszatette az asztalra:

– Miért ne tudnának ilyent csinálni?–húzta meg a vállát.

– Ugyan Andriskám, Bulgária azért csak Balkán...

„Eredjetek a pokolba..." – fojtott el egy sóhajt Kovács. Pillantása az íróasztalra tétovázott. Csomókba rakott akták. Még egyszer át kellene futni őket. Pro memoria.

Zsuzsa kedveskedve hozzáhajolt:

– Andriskám, készítenél nekünk még egy kávét? – a kérés inkább felszólításként hatott felesége szájából, s ő pattant:

– Rögtön! – örült, hogy a kávéfőzés ürügyén legalább kicsit magára maradhat a konyhában. Elővette a darálót, a kávésdobozt, hogy hozzákezd a művelethez, de Zsuzsa rányitotta az ajtót, suttogva, sietősen mondta:

– Andriskám, ne keresd a kávét, elfogyott. Szaladj le az eszpresszóba... És ne legyél ilyen morózus, elvégre én is

kedves vagyok a te barátaidhoz... Elég ritkán jönnek hozzám. Azt hiszed, nem veszik észre, hogy olyan vagy, mint valami medve? Egy kedves szavad nincs hozzám, de hozzájuk sem...

A férje vizsgálódva nézett a szeme közé. Zsuzsa választ, de legalábbis valami mentegetőzésfélét várt, s hogy késett vele, fojtott indulattal bökte oda:

– Majd én is így viselkedem a te vendégeiddel...

„Megint egészen fényes a szeme... – fordította félre a fejét Kovács, ahogy orrába csapott az asszony alkoholszagú lehelete. – Bele kell őrülni..."

– Na, már látom, honnan fúj a szél... – fullánkosodott el Zsuzsa hangja. Kovács tudta, mi következhet, elébe vágott:

– Megyek, hozom a kávét – kifordult az előszobába. Magára kapta köpenyét, fejébe nyomta sapkáját, lódult a kamrába, termoszt vett le a polcról:

– Hányat hozzak?

– Gondolom, ötöt... Öten vagyunk. Jó rövidre kérd – suttogott ismét a felesége. – És hozz még egy üveg bort is...

Az utcán hideg szél nyargalászott. Kovács összébb húzta köpenyét, de nem gombolta be. Jólesett a friss levegő. Az eszpresszó közel volt – két sarok csupán. Amikor odaért, a pincér éppen zárni akart az utolsó vendég mögött.

– Kapok még kávét?

– Záróra, kérem! – hangzott ridegen és megfellebbezhetetlenül. Aztán csöndes morgás következett: – Hogyne, ügyész úr. Csak egy kis türelem, amíg ezek elmennek, addig tessék várni... Rögtön szólok Lolának. Mennyi tetszik?

– Öt. Ebbe... – nyújtotta oda a termoszt. – Megvárom itt... és egy üveg bort is.

A pincér ráfordította a kulcsot a zárra.

Kovács sétálni kezdett. Ezek szerint: éjfél. Már megint. És vagy negyven forint. „Akkor jó, ha negyven... – ráncolta össze a homlokát. – Zsuzsa igazán nagyvonalúan intézi az anyagiakat. Most már mindegy... – nyelte a mérgét. – Valahogy csak lesz..."

Az ajtó feltárult.

– Parancsoljon, ügyész úr... – készségeskedett a pincér. – Negyvenhétötven – hadarta sietősen.

Ötvenforintost nyomott a pincér markába. Elmormogott egy „Köszönöm..."-öt, és fordult volna vissza, de a sötétből borízű hang méltatlankodott:

– Ha neki adott, akkor engem miért nem szolgált ki?! Micsoda protekció ez?! Elvégre demokrácia van! Éppen olyan dolgozó vagyok... – nem látta jól a sötétből előbotorkáló alakot, de a hangjáról megismerte: a suszter. Mindjárt utána vénasszonyos, reszketős hang könyörgött:

– Uramisten... Elég lesz, Ádám... Eleget ittál...

Kovács otthagyta őket. Sietősen szedte a lábát.

– ...Kopás öregem, kopás, mert megint feltörlöm az ülepével az utcát...

A pincér annyira nyájas tónusban beszélt a suszterhez, hogy Kovács elmosolyodott. Nem egyenesen haza ment. Megkerülte a háztömböt. Élvezte a magányt, az éjszaka tiszta, hűvös levegőjét.

Hazaérve, a termoszt meg a palackot a konyhában az asztalra rakta, aztán ment levetni a köpenyét. Zsuzsa bakfisos szelességgel kiviharzott a szobából:

– Andriska! Soká fő meg az a kávé? – kérdezte viháncoló hangoskodással. – Már nagyon várjuk...

– Csöpög... – dörmögte Kovács, és az ajkába harapott. Dühös lett magára, amiért „beszállt" egy ilyen kutyakomédiába. „Legalább nekem ne csinálná a cirkuszt..." Zsuzsa felkapta az üveg bort, beszaladt vele:

– Mindjárt hozza Andris! Addig kóstoljátok meg ezt... Na, ki tudja kinyitni dugóhúzó nélkül?

Kovács szája egészen keserűre fanyarodott. „Következik a mutatvány..." Szinte látta Zsuzsát, mint szorít egy paksaméta papírt a falhoz, s döngeti hozzá a palack fenekét. „Akkor voltam bolond, amikor megtanítottam rá..."

A kávét apró cserépkancsóba öntötte, s bevitte a szobába.

Hangos ovációval fogadták. Zsuzsa nyomban tölteni kezdte szét a csészékbe.

– Ez kávé – állapította meg az orvos, és nyomatékkal bólintott rá.

Amikor a szomszédasszony megerősítette az orvos elismerését, elégedett mosollyal nyugtázta dicséretüket:

– Hja, kérem, férfimunka... – s eszébe jutott, hogy ha elmennek, még ki kell hordani a szennyes edényt, szellőztetni...

A vendégség pedig egyre tartott, s ő azon kapta magát, hogy a feje oldalra billent. Összerezzent, körülnézett. Nem vették észre. Csak Zsuzsa. Mint a kard, úgy vágott a pillantása.

Végre elmentek.

Zsuzsa elnémult. Ő sem beszélt. Kihordták az edényt a konyhába.

– Kinyithattad volna az ablakot! – pattant ki Zsuzsából a méreg. – Mindenre nekem kell gondolni! Csak hívj vendégeket... Majd én is így fogok viselkedni...

Kovács hallgatott. Kitárta az ablakot.

Látni lehetett, ahogy a füst lassan gomolyog-tódul kifelé. Valahol messze kutya vonított.

Az asszony utoljára fordult a konyhából. Vetkőzni kezdett.

– Engedd le a redőnyt! – rendelkezett. – Nincs kedvem az egész utca előtt vetkőzni... Bár tudom, téged nem zavar...

Kovács leeresztette a redőnyt. Elszívott még egy cigarettát, aztán vetkőzni kezdett ő is. Lassan, körülményesen. Fogat mosott – az is eltartott vagy tíz percig. Amikor kijött a fürdőszobából, Zsuzsa már aludt. Szuszogott. Az alkohol halványpiros foltot rajzolt az arcára. Kovács megrázkódott. Lábujjhegyen, tolvajléptekkel óvatoskodott a villanykapcsolóhoz, lekattintotta.

Sötét lett. Az ágy szélére ült. „A feleségem... – sóhajtotta. – Miért a feleségem?..." – agya nem forgott a feleletre. Tagjai elnehezedtek, eldőlt, mint a tuskó, elnyomta a fáradtság.

Nyugtalanul aludt, és az első kiáltásra felült.

– Ébredj föl! – és nagyon messziről, nagyon vékonyan, nagyon ismerősen hallatszott: – ...a mindenit, el fogok késni, apu...

Megrázkódott. Péter csimpaszkodott a nyakába. „Ragaszkodó kis kölyök" – gondolta, magához ölelte, és hangosan így szólt:

– Megtaláltál?

– Amiért a fejedre húztad a paplant? – vont vállat a gyerek. – Anyu mindjárt kész.

Kovács a homlokát ráncolta.

– András! Kelj már föl! Hányszor mondjam!!! Az isten se látott ilyet... – ez viszont Zsuzsa volt a fürdőszobából. Összerezzent a hangra.

Csengő berregett. Gépies mozdulattal kinyújtózott az óra után, hogy elhallgattatja a csörgőjét. Egy sanda pillantás Péterre. Ilyenkor el szokta kapni a vekkert, elszalad vele a szoba másik sarkába, diadalmaskodva hagyja berregni. Ő meg utána. Péter azonban fürge, elsiklik előle, viháncolva szaladgálja végig a szobát, hiába kergeti, Péter végigzörgetteti az órát. Attól a szaladgálástól aztán végre fölébred. Péter most meg se mozdult:

– Valaki jött – mondta.

Kovács még mindig kábán kikecmergett az ágyból, barna háziköntösébe bújt. „Egyszer már ki kellene aludni magam..." A csengő ismét berregett. Hosszan, sürgetően. Az éjjeliszekrényről felmarkolta kulcscsomóját, kiment az előszobába. A lépcsőházból énekszó hallatszott.

– Nyitom... – dörmögte.

Odaküntről pisszegés. Az énekszó egyszeriben félbeszakadt.

Kinyitotta az ajtót.

– ...Pár fillért tessék adni... – darálta egy cérnavékony hang, és elakadt. Kovács rámordult:

– Mi?!

Nagykucsmás, vattabajszos gyerek toporgott a küszöbön. Szőrével kifordított bekecs éktelenkedett rajta. Kopott-piros partvisnyelet szorongatott.

– Csak pár fillért... – mondta zavartan, és meghökkenve Kovács öklelő tekintetétől, hátralépett. Kovács utánanyúlt, visszahúzta maga elé, ráripakodott:

– Ki vagy te?

– Menyhárt... – szeppent meg a gyerek. – Én vagyok a Menyhárt...Kovács bácsi, nem tetszik megismerni? Akarom mondani a Király Feri vagyok... azaz... Menyhárt király... – gabalyodott végképp a magyarázatba, s felsóhajtva ekkora értetlenség láttán kibökte: – Betlehemezünk... tetszik tudni...

A lépcsőház aljából fojtott pusmogás susogott. Aztán egy puffanás, nyekkenés, fájdalmas nyüszítés.

Király Ferenc, Menyhárt király, a korláthoz hajolt. – Tessék szíves lenni sietni, mert még sok helyre akarunk menni... – hadarta, és közben lefelé lesett.

Odalentről lábak dobogtak. Fújtató zihálás.

Őfelsége Menyhárt visszarettent a korláttól, egy lépéssel közelebb húzódott Kovácshoz:

– A Domján... – motyogta. Arca megsápadt, a vattabajusz enyhén remegni kezdett.

A következő pillanatban fekete álarcos figura robbant Menyhárt mellé: – Előttünk kunyoráltok? Te aljas! – sziszegte, és akkorát lódított a felséges úron, hogy az a falnak esett. A bekecsből csak úgy dőlt a naftalinszagú por. – Menjetek a ti utcátokba ... – aztán már Kovácsnak címezte a fölháborodását: – Pedig tegnap már kapott egy adagot, úgy látszik, az kevés volt... – és egyetlen mozdulattal elrántotta Menyhártot a faltól, hogy azon nyomban lependeríti a lépcsőn, de Kovács megfogta a karját:

– Mit csinálsz?

– Semmit. Betlehemezünk. Ezek meg idepofátlankodtak...

– Gyertek be – odázta el a konfliktus kitörését Kovács.

Bementek. Menyhárt király szipogott. Őfelsége Boldizsár látható türelmetlenséggel toporgott a szék mellett, amivel Kovács megkínálta. Nem ült le:

– Várnak a srácok...

– Bemutatkozhatnál – biccentett rá Kovács. Cukorkát tett az asztalra. – Vegyetek.

– Köszönöm – legyintett Boldizsár, és megvető pillantással mérte végig Menyhártot, aki két ujja közé csípett egy szem savanyút. – Domján vagyok, Domján Csaba. Nem érek rá vendégeskedni. Várnak...

Kovács bólintott, hogy rendben van.

– Koldulni ráérsz?

– Koldulni? A betlehemezés nem koldulás. Különben is, mindenki csinálja, és akinek nem tetszik... – elharapta a mondat végét, aztán kisvártatva fűzte hozzá: – az behunyja a szemét.

– Péter, gyere mosdani! – szólt ki Zsuzsa a fürdőszobából, aztán maga is megjelent a küszöbön: – Péter! – élesedett meg a hangja. – Neked beszélek, nem a falnak! – ripakodott a vendégek mellett ólálkodó-bámészkodó gyerekre. – Aztán apád betelepszik a fürdőszobába, te meg várhatsz... – a két jövevény-királyra pillantott, s enyhültebben kérdezte: – Betlehemeztek?

– Igen – szólt egyszerre a felelet.

– Megint nem lesz időd meginni velem egy kávét... – szúrta férje felé. Körbepillantott a szobában: – a retikülöm... – dünnyögte.

Kovács nem válaszolt.

„Domján Csaba..." – motoszkált az agyában. Szeretett volna a fiú szemébe nézni, de az Menyhárttal volt elfoglalva, gyilkos pillantásokat lövellt feléje. Cipője sunyin közeledett a másik bokájához. „Ha ezeket együtt engedem ki, még a lépcsőházban megnyúzza" – gondolta Kovács, és Domjánra intett:

– A te apád dolgozik a Tükernél?

A fiú meghökkent kicsit, rúgásra emelt lába a parkettára koppant, aztán elvigyorodott.

– Ott. Hivatalosan szénkihordó. Magyarul tróger.

Zsuzsa végre fölfedezte a táskáját a könyvespolcon. Aprópénzt vett ki, és véget vetett a további társalgásnak:

– Na tessék... – egy-egy forintost nyomott a királyi markokba. – Most menjetek, mert sietünk...

Kiengedte őket, aztán visszajött:

– A reggeli persze megint egyedül az én gondom... – dohogta.

– Miért csinálsz belőle gondot? Ennivaló van, mindenki megtalálja a száját.

– Azt tudom... Kitűnő érv, hogy ne kelljen segíteni... Jobban tetted volna, ha nem ülsz le társalogni a kölykökkel!

Reggeli eszmecsere a koldulásról! Hol élsz te!? Majd az apáik megköszönik neked, hogy lekoldusoztad a kedves csemetéiket. Betlehemezés mint koldulás... Ugyan már!

– Miért? Nem az? A legszemérmetlenebb kunyorálás – vont vállat Kovács. – Vallási köntösbe bújtatott úgynevezett népi tradíció. Legalább annyi köze van a néphöz, mint a klerikalizmusnak a szocializmushoz.

– Szeminárium! – rázta meg a vállát Zsuzsa, és felkiáltott: – Péter! – a fürdőszobához ment, öklével dörömbölt az ajtón: – Péter! Készen vagy már!? Ne egy hétig mosakodj! A füledet pedig úgy mosd meg, hogy megnézem!!! – nem várt választ, sarkon fordult, közben végigmérte Kovácsot, rászisszent: – Csak ülj nyugodtan, majd a Mari megcsinálja a reggelit... – lépteit erősen megnyomta, tűsarka keményen koppant a parkettán.

Kovács nagyot nyelt. Nem tartotta alkalmasnak az időpontot a polémiára. „A szokott másnapos állapot... Le kellene végre ülni, és megbeszélni..." – lemondóan legyintett a gondolatra. Péter elkészült, kijött a fürdőszobából, és megállt előtte, kérő szemmel nézett föl rá:

– Ne veszekedjetek... – mondta fojtott szomorúsággal. – Mindig veszekszetek... – Szeme sarkában könnycsepp csillant.

Az apja nagyon megsajnálta, tenyerével végigsimított a hamvas gyerekarcon:

– Öltözz, Péterkém. Sok a munkánk, ilyenkor idegesebb az ember. Majd megbeszélem anyuval...

– Hát ne dolgozzatok annyit...

– Kell, Péterkém. Neked például cipőt kell venni...

– Hát akkor minek vesztek bort? Este is vettetek...

– Nem fogunk venni. Megbeszélem anyuval ezt is... De most öltözz, mert elkésel... – melléhez ölelte a fia fejét. – Menj most...

A gyerek nem nézett rá. Szó nélkül átkullogott a másik szobába.

„Beszélni kell vele – gondolta Kovács. – Majd meglátjuk..."

Sietősen megmosdott, gyorsan magára kapkodta ruháját. Rágyújtott közben, hármat-négyet szippantott a cigarettából, aztán eldobta. Éhgyomorra nem ízlett a füst. Egy pillantás az órára: Zsuzsának indulnia kellene. Lassan neki is. Még át kell néznie az aktákat. Majd odabenn. Annyi ideje lesz még itthon, hogy bekapjon valamit.

– Szervusz, apu – köszönt be Péter. Kabátban, kezében aktatáskával perdült elé a szokásos, reggeli pusziért. Kovács megölelte a fiát.

– Siess, Péter... – hangzott sürgetően az előszobából, aztán ingerülten: – Meddig álljak itt az ajtóban!?

Kovács sóhajtott. Kapkodva rakta össze a holmiját. Zsuzsa kiengedte Pétert, visszajött, s harcias pózban megállt a küszöbön:

– Soká leszel kész, Kovács? Várjak rád, vagy induljak el?

– Egy perc...

– Azt tudom... Egy perc! Hogy valaki képtelen legyen normálisan fölkelni... – Férje azonban nem reagált erre sem, és a tény, hogy még csak feleletre sem méltatja, boszszantotta Zsuzsát. – Miért nem rakod össze a holmid este? Ha egyszer tudod, hogy reggel olyan vagy, mint az álomkóros...

„Mert este akármennyit ásítoztam, nem tudtam kiásítozni a vendégeidet..." – de nem mondta. „Majd a büfében eszem valamit..." Vette a köpenyét, táskát a kézbe. – Na, gyerünk... – és nyitotta a zárat.

Amíg ő a kulccsal babrált, Zsuzsa előrement. A kapualjban kisfiú szipogott, törött betlehemes jászol darabjait illesztgette egymáshoz. Könnyei rácsorogtak a roncsokra.

Kicsit odébb, az utcán, csapatnyi gyerek tépte-marta egymást.

– Nem szégyellitek magatokat! – kiáltott rájuk Zsuzsa. – Az utcán verekedni!?

– Nincs szabad tornaterem! – sipított élesen a kupacból.

Kovács utolérte. Kiléptek.

– Mit állsz le velük vitatkozni?

– Adj egy cigarettát... – húzta el a száját Zsuzsa. – Ronda kölykök. Szemtelenek, mint a piaci légy. Ha lenne időm, fülön csípnék egyet, és bevinném az iskolába...

A férje menet közben odanyújtotta elé a tárcáját:

– Kitört a háború – mondta tárgyilagosan. – Menyhárt és Boldizsár király seregei megütköztek. Lapzártakor a csata még tart...

– Lapzártakor! Lapzártakor összehordasz mindenféle zöldséget – torkollta le Zsuzsa. – Inkább választanád szét őket...

Kovács komolyan megcsóválta a fejét:

– Szétválasztani, azt nem lehet. Ezek most isten nevében a piacért verekszenek, a szabad kunyorálás betlehemezés címén megadott jogáért... Egyszer valamelyiknek talán eszébe jut, hogy a másik csapat helyett a saját királyát kergesse el...

Zsuzsa összeszorította a száját.

– Szép kis filozófia – lapos pillantást vetett Kovácsra: – Ne gyere ilyen morózusan mellettem! – bökte oda. Magasra emelte az orrát, úgy szakadt ki belőle a szemrehányó panasz, mintha nem a férjével, hanem valami idegennel beszélne: – Az embernek bele kell őrülni, hogy reggelenként nincs egy jó szava hozzá... Minden reggel elkések miatta, de nem képes egy csöppet...

Az eszpresszóig mondta egyhuzamban. Kovács érdeklődéssel hallgatta. „Sablon. Már a gorombaságai is... A legszokványosabb sablon..." – fürkésző pillantást vetett a

feleségére. „A bejárat előtt mosolyogni kezd rám... Vagy csak benn?" Szerette volna kitalálni. Az eszpresszó mellett, a közértből ismerős asszony fordult ki, Péter egyik iskolatársának anyja, Zsuzsa nyájasan ráköszönt, s közben a férjébe karolt. Kovács arcára fanyar mosoly húzódott. „Egy egész üzlettel előbb..." Megitták a kávét, aztán Zsuzsa villamosra szállt.

Kovács hosszan nézett utána, amíg a villamos elkanyarodott a feleségével.

„Jó, hogy elment... – gondolta, és fölsóhajtott: – Szörnyű, hogy ez jó..." Eszébe jutott, hogy a periratokat még egyszer át kellene nézni. Semmi kedvet nem érzett hozzá. Csavarogni kellene. Csak úgy. Az első tárgyalás tizenegykor kezdődik. Addig sétálni fog. Kiül a Duna-partra. Előbb felhívja Kószást, a kiadó lektorát, aki várja; lemondja a találkozójukat.

II.

Az előszoba rendkívül hosszú volt, keskeny, akár valami folyosó, és ugyanolyan barátságtalan. A titkárnő túlságosan szőke, nyúlánk és nagyon kimért:

– Kit jelentsek az ezredes elvtársnak?

– Zámbó őrnagy – krákogott a látogató. Sapkáját hanyag mozdulattal a fogasra ejtette.

A titkárnő nesztelen léptekkel ment a párnás ajtóhoz, és benyitott. Hangja lehalkult, ahogy a főnökéhez szólt, éppoly diszkrét lett, mint a járása.

Az őrnagy összeharapta ajkát. Nyakán vastagra dagadt az ér, füle kivörösödött, és meg-megmoccant, miközben a fogát csikorgatta. A titkárnő visszafordult:

– Parancsoljon – tekintete az őrnagy fülére tapadt, pislogott, mintha nem hinne a szemének, aztán kibuggyant belőle a kuncogás. Tenyerét hirtelen a szája elé kapta: – Tessék – s a válla rázkódott az elfojtott nevetéstől.

„Még te is kiröhögsz? Te kis senki... Röhögj csak! Van min..." – tüzelt magában Zámbó. Valósággal berobbant mellette a szobába, azon nyomban kiadni a mérgét. A fogadtatás azonban annyira nyájas-szívélyes volt, hogy egyelőre csak fújni tudott. Az ezredes elébe sietett, mindkét kezét egyszerre nyújtotta üdvözlésre:

– Pista! Ezer éve nem láttalak, Pistám... – ölelte magához. – De rég nem láttalak... – kissé odébb tolta, kedvtelve szemlélte végig az őrnagy izmos alakját. – De jó

színben vagy... Na, most először is ülj le... – nyomta az öblös fotelba. – A találkozásra iszunk egyet – és felemelte az ujját: – De csak kávét, mert az öreg nem tűri a komoly italt munkaidőben. Ilonka! – harsogott, aztán újra: – Ilonka!!!

Az ajtó megreccsent, apró rés nyílt rajta.

– Kávét... – kacsintott a szőkeség felé az ezredes. – De nem vendégnek valót... Nekünk való kávét...

Újabb reccsenés. A titkárnő eltűnt. Az ezredes is lehuppant Zámbó mellé, kezét bizalmasan az őrnagy karjára helyezte, de még mielőtt szólhatott volna, a telefon zümmögni kezdett.

– A főnök lesz – lépett oda az íróasztal melletti telefonasztalkához, s az egyik készülékről fölemelte a hallgatót: – Kánya – jelentkezett, majd így szólt: – Értem. Igen. Értettem. – Helyére ejtette a kagylót, felsóhajtott: – Be kell mennem az öreghez... – sajnálkozón széttárta karját, de pillantása már az asztalon kutatott: – Üldögélj itt, remélem, nem tart soká. Jövök mindjárt – azzal kisietett a szobából.

Zámbó cigarettát vett elő. Az asztalon ökölnyi, gömb alakú öngyújtó díszelgett. Fölkattintotta, s a lánghoz hajolt. Messzire kifújta a füstöt. A cigaretta remegett az ujja között. Az öngyújtót hosszasan forgatta tenyerében, s a lángocskába bámult. Elfújta a lángot, helyére lökte az öngyújtót. Néhány szippantás valamelyest megnyugtatta.

A szőkeség nyitott a szobába.

– Nem akar olvasni addig, őrnagy elvtárs? – szívélyeskedett az ajtó keretéből: – Adhatok újságot. Mai...

Kurtán, szándékosan gorombán utasította vissza:

– Nem!

A szőkeség nesztelenül visszament a helyére.

A várakozás ritkán idegesítette Zámbót. Tiszti rendfokozatának első éveiben – hadnagyként végezte az iskolát, s a

Honvédelmi Minisztériumba, a Politikai Főcsoportfőnökségre osztották be inspektornak – valósággal megszerette a parancsnoki előszobákat. „Két órát várok az előszobában, utána megmondom, milyen főnök a parancsnok" – vallotta, s nem törődött vele, ha társai mosolyogtak az előszoba-elméletén. „Vágják el a nyakam, ha nem tudok meg ötször annyit a góréról az előszobában, mint a vizsgálódásokon" – vetette vissza tréfálkozásukat, s nagy hévvel magyarázta, mennyire jellemző a főnökre az, ami a küszöbén történik. Most azonban egyre inkább elveszítette önuralmát. Cigarettája a körmére égett. Belecsapta a hamutartóba, rágyújtott egy másikra. De az sem segített. „Nem jelentettem be magam" – próbálta lehűteni forrongó indulatait, de sikertelenül. Nagyokat szippantott a cigarettából, jobbra-balra fészkelődött, nem találta helyét a süppedős fotelban. Órájára nézett. „Még tíz percet ülök. Ha nem jön, én megyek utána" – határozta el, hogy követi az ezredest a főnökéhez, legalább az is megtudja a véleményét.

Odakünt ről behallatszott a gőz sziszegése. Edények zörögtek. Az ezredes és a kávé egyszerre érkeztek a szobába. Az ezredes gondterheltnek látszott.

– Őrnagy elvtárs, hány cukrot kér? – nézett rá várakozón a szőkeség, kezében az apró ezüstfogóval.

– Majd elintézem, tegye csak le – rendelkezett Zámbó, mintha ő volna a gazda.

A szőkeség végigmérte, aztán két szem cukrot ejtett az ezredes csészéjébe, és eltávozott. Amint behúzta az ajtót, az ezredes felhorkant:

– Hogy beszélhetsz ilyen...

Zámbó egy erőteljes kézmozdulattal megállította:

– Még jobban is föl fogsz háborodni! Térjünk a lényegre.

Az ezredes a kávéja fölé emelte a kanalat, de a mozdulat megdermedt, csak ült, és kezében a kiskanállal csodálko-

zott Zámbóra. Az őrnagy, ahogy belefogott kiadni a mérgét, mindjárt kezdett is lecsillapodni.

– Azért jöttem ide, hogy közöljem veled: nem óhajtok idejönni hozzátok. Nem kívánok nálatok szolgálni. S remélem, ezért nem kerülök hadbíróság elé. Viszont rágyújtok, ha megengeded.

Az ezredes pislogott. Lassan megmozdult végre, csészéje fölé hajolt, kavargatni kezdte a kávét, aztán a kanalat a csésze aljára tette, és hörpölt egyet az italból.

– Mondd, miket locsogsz itt össze nekem? – vetette szemét az őrnagyra. – Ha nem ismernélek, úgy vágnálak ki, mint a... Hát hogy gondolod te...

Zámbó már mosolygott. Fölemelte a mutatóujját:

– Látod, ezt elfelejtettem, pedig ezt is akartam mondani. Úgy gondolom, hogy különös dolgokat műveltek... Te is, meg az egész tisztelt társaság...

– Fogd be a szád! – gurult dühbe az ezredes. A csésze nagyot zörrent, ahogy lecsapta, és Zámbóra förmedt: – Mi az, hogy társaság?! Mi bajod?

– Kár idegeskedned. Nekem semmi bajom. Nektek van bajotok. Jó dolgotokban már nem tudjátok, mit csináljatok. Ennyi az egész.

– Lennél szíves megmagyarázni? – dőlt hátra az ezredes. Tenyerével végigsimította haját egészen a tarkójáig. Arca megpirosodott, s lassan elhúzva a szavakat megismételte: – Volnál olyan szíves, és megmagyaráznád? – Fejét hátrahajtotta, pillantása a mennyezetre kalandozott. „Én ostoba, elfelejtettem, hogy... Persze, ügye van nálunk – gondolta. – Még nem is tudom, mi a döntés..." Próbálta emlékezetébe idézni, hogy pozitív javaslattal küldte-e tovább az ügydarabot, vagy sem? De nem jutott eszébe. – Szeretném, ha megmagyaráznád – mondta még egyszer, halkan. „Pedig a kezem-

ben volt..." – erőltette a memóriáját. Hiába. Az aktára emlékezett csupán, a javaslatára nem.

– Kérlek szépen – szívélyeskedett az őrnagy, s gunyoros hanglejtéssel tette hozzá: – Bár azt hittem, hogy egy ilyen magadfajta személyügyi kisisten tud a körülötte történő káderproblémákról... – kis szünetet tartott. Az ezredes a homlokát ráncolta, gyors mozdulattal előrehajolt ismét, a kávéscsészébe rejtette bosszúságát, lassan szürcsölni kezdte a kávét. – Azt hittem... – hangzott újra, s az ezredes érezte, hogy a másik élvezi, mint válik olyan vörössé, akár a főtt rák. – Arról volt szó, hogy idejövök hozzátok. Tudod, tavaly, miután elvégeztem az Akadémiát, abban a megtisztelteltetésben részesültem, hogy néphadseregünk egyik létfontosságú intézményéhez kaptam beosztást. Azután meggondoltátok: jöjjek át hozzátok. No, hát ti bizalmas szerv vagytok, ezt is közölték velem, bizony hosszadalmas, körülményes, amíg lenyomoztok, alkalmas vagyok-e, vagy sem. Addig is szabadságra menesztettek, és hogy utána se múljon az idő, beutaltak ülnöknek a bíróságra. Mától kezdődik a megbízatásom. Úgy tájékoztattak, hogy amikorra lejár az ülnökség, addigra ez is nyélbe ütődik, elvégre miért ne felelnék meg?–beszéd közben kialudt a cigarettája. Megnyomogatta, meggyújtotta ismét, és az ezredesre mosolygott: – Jól gondolom?

Az ezredes végigsimította tömött, már kissé őszbe csavarodó bajuszát. Ismerte a másik mosolyát. Még a karhatalomból. Ez a Zámbó értett hozzá, hogy mindenkit zavarba hozzon a kérdéseivel. Ha valamivel nagyon nem értett egyet, soha nem nyilvánított véleményt, csak kérdezett. De attól a falnak lehetett menni. – Te mit mondasz, jól gondolom? – sürgette a másik. Homlokát ráncolva bólogatott:

– Ismernek téged... – meg volt elégedve a válasszal.

– Én is azt hittem – szippantott mélyet Zámbó a cigaret-

tából, és az ezredesre fújta a füstöt. – Azt hittem... De tegnap meg ma reggel kiderült, hogy a nyavalya ismer engem. Ezt onnan tudom, hogy néhány kedves ismerősöm közölte, informálódtatok náluk, megfelelő lennék-e ide. No, az informálódással semmi baj. Az természetes. De az már nem, hogy valamennyi deklasszált lakótársam is csatasorba álljon becses személyem mellett. Kicsit furcsállottam.

– Ha társaságban elmeséled, biztos siker. Azonban nem értem, miért zavar téged, hogy informálódunk? Mi van ebben?

Az őrnagy megint cigarettára gyújtott. Az ezredes érdeklődéssel figyelte a mozdulatait. Ismét az ügydarabot próbálta emlékezetébe idézni, de most sem sikerült.

– Nos, erre az elhatározásra jutottam – Zámbó most már úgy csevegett a dolgáról, mintha nem is vele történt volna mindez. – Dolgozzatok az informátoraitokkal...

– Ide figyelj, pajtikám – így az ezredes –, nincs jogod föltételezni rólunk, hogy...

– Van vagy nincs, ezek után föltételezem!

– Tudod mit, Zámbó? Gondolkodj azok fölött, amiket elmondtál. És köszönd meg, hogy nem rúgtalak ki. Az ismeretségünkre való tekintettel... Katona vagy és nem truccoló kölyök! Azt csinálod, amire parancsot kapsz! Ha ide osztanak be, akkor azt a parancsot hajtod végre! Hőzöngsz itt nekem... Viccnek is rossz, amit itt összeműveltél. Mindig is az volt a bajod, hogy akkor is hadakoztál, mikor semmi szükség nem volt rá. Még nincs döntés, de már látatlanban csapkodsz hozzá...

– Azt hiszem, jobb, ha én most elmegyek – nyelt nagyot Zámbó, és fölállt. – Köszönöm, hogy végighallgattál. Mindenesetre közölhetem, nehogy később azt mondjátok, a hátatok mögött csinálom, elcsapkodok a pártközpontig. Érdeklődő emberek ücsörögnek ott, talán náluk is sikere lesz

a storymnak...

Az ezredes is fölállt, kezét nyújtotta.

Az őrnagy távozása után becsöngette a titkárnőt:

– A Zámbó-féle aktát! – kiáltotta, meg sem várva, hogy a szőkeség beljebb libbenjen a küszöbről. – Adja be az egész anyagát!

Az őrnagy még hallotta a harsogást a folyosón. „Mégiscsak beledugtam a taplót a füledbe..." Fütyörészve indult lefelé a lépcsőn, úgy lógázta kezében aktatáskáját, mint egy iskolásgyerek.

Az első útjába eső eszpresszóban megivott egy feketekávét, aztán bement a bíróságra. Korán érkezett. Egy üres szobába irányították, mondván, foglaljon helyet, s várakozzék nyugodtan, oda fog jönni még majd a másik ülnök meg a hivatásos bíró, a tanács elnöke, az majd eligazítja őket.

Zámbó kényelembe helyezte magát, s rágyújtott.

III.

Félhomály volt. Barát alezredes néhány percig még mozdulatlanul feküdt, aztán fölfohászkodott:

– Öt... Ideje fölkelni... – rettentő nagyot ásított, egyetlen nekirugaszkodással fölült az ágy szélére. Lábát a papucsba dugta, jókorát nyújtózott. Kényelmes mozdulattal orrára illesztette a pápaszemét. Órája után nyúlt. A világosság felé tartotta, úgy nézte meg, mintha az ébredéséről akarná ellenőrizni, hogy valóban pontos-e? „Annyi. Öt" – dünnyögte. Az órát visszatette az éjjeliszekrényre. Hatvanadik életévét meghazudtoló fürgeséggel szökkent talpra. Sötétkék házikabátot kanyarított a nyaka köré, szapora klaffogással igyekezett a konyhába.

Hat esztendővel ezelőtt halt meg a felesége. Reggelei azóta olyan precíz pontossággal ismétlődtek, akár a bolygók járása.

Villanyt kattintott – nem szeretett félhomályban matatni. Gyufa sercent, sziszegett a gáz. Vizet rakott föl teának. Három-négy falatnyi kenyeret tört. Erős dohányos volt, mindjárt ébredéskor kívánta a füstöt, de éhgyomorra nem bírta el. A konyhaszékre telepedett, elmajszolta a darabka kenyeret, s rágyújtott. Mohó szippantásokkal szívta végig a cigarettát. Csak aztán tett föl még vizet – mosogatáshoz meg borotválkozni. Megvető pillantással mérte végig a mosogatóban összegyűlt szennyes edényt. A tegnapi és a tegnapelőtti is ott éktelenkedett. Megcsóválta a fejét. Partvist,

szemétlapátot, porrongyot vett elő a kamrából, a szobába vitte, s a sarokba állította szerszámait, maga pedig a szoba közepére lépett, az ágyra hajította köntösét. Reggeli tornagyakorlat következett: a tizenhat ütemű. Aztán újra, meg újra. Mozdulatait enyhe szusszantásokkal kísérte, fintorgott is hozzá, de nem hagyta félbe. Ötször csinálta végig, majd egy kevés helyben futás után ismét felöltötte a köntöst. Irány a konyha. A teavíz már zubogott. Csészét vett ki a kredencből. „Lehajtunk eggyel, aztán kitakarítunk" – motyogta.

Csöngettek.

– Ez meg kicsoda? – mormogott. Letette a csészét, kiklaffogott az előszobába ajtót nyitni. „Biztos riadó..." – gondolta. Bosszús lett, akkor megint itt marad a mosatlan meg a takarítás. Az ajtónál jutott eszébe, hogy elfelejtette kihozni a kulcsot. – Rögtön... – dörmögte kelletlenül, és bement érte a szobába.

Nyitotta volna az ajtót, de csupán résnyire engedett, hiába húzkodta tovább a kilincset. „Éva..." – Homloka ráncba szaladt, agyában szorongó érzés moccant: talán mégis inkább egy riadó. De nem jutott ideje végiggondolni, kócos-barna női fej kukkantott be a nyíláson:

– Kidobsz, vagy nem dobsz ki? – suttogta. Nem várt választ, csak bepördült az ajtón, a karjánál fogva húzott maga után egy férfit. – Csókolom... – súgta, és behajtotta az ajtót. A mozdulat kissé erősebbre sikerült, mint számította, az ajtó csak úgy dörrent. Fejét ijedten húzta válla közé. – Ez bement... – motyogta, bocsánatkérő pillantást vetve az öregre. Az bólintott:

– Be, lányom. Ez be. De nem tesz semmit, a szomszédok úgyis csak aludtak volna... Különben szervusz. Ha nincs ez a becsapódás, meg sem ismerlek. Ha jól emlékszem, hat hónapja még lenszőke voltál. Persze, lenszőke, oldalt egy

sötétebb szőke stráffal... – méregette a lányát, ügyet sem vetve a mögötte toporgó „tartozék”-ra.

– Ugyan, apukám. Legalább másfél órán át kellett fésülködnöm naponta. Ez valóban dolgozó nőnek való. Rövid, hivatalból kócos és barna. Viharfrizurának hívják...

– Szóval ez az... – akasztotta meg az apja. – Már hallottam róla, hogy ez a divat – vállat vont. – Én egy fejjel szerettem az anyádat, de hát én konzervatív vagyok. Hisz tudod, egész életemben nem ettem meg fél deka rúzst... Rád melegszik az a kabát, vedd le...

A lány engedelmesen a fogasra függesztette kabátját, visszafordult, és szemben találta magát a férfival, aki csak állt, és segélykérőn bámult rá.

– Jaj!... Egészen elfelejtettem... Apuka, ő Zsigmond... – kis szünet után hozzátette: – El akar venni feleségül... – és ahogy kimondta, elérzékenyült, kissé félrehajtotta fejét, madonnás áhítattal nézte a férfit.

Apja a lányára pislogott, leereszkedő mozdulattal kezet nyújtott Zsigmondnak. – Van szerencsém... – hümmögte olyan hangsúllyal, hogy akár „szegény”-nek is beillett volna.

– Rácz Zsigmond. Technikus vagyok különben... – igyekezett a férfi a lehető legbarátságosabb képet vágni. Köhécselt, aztán kikívánkozott belőle a kérdés: – Nem is lepődik meg, alezredes elvtárs?

– Meglepődni? – kérdezte vissza Barát. Homlokát ráncolta, mintha töprengene, hogy mi az ördögön kellene meglepődnie, s nagy nyugalommal közölte: – Az én szakmámban – meggondolatlanul kicsúszott a száján: – kedves fiam. – Csöppnyi szünetet tartott: – Megengedi, hogy így szólítsam? – s hogy a férjjelölt majd elolvadt a megtiszteltetéstől, hozzáfűzte: – Tudja, ez olyan rossz szokás. A jobb érzésű elítéltjeimet szoktam így nevezni, akikre, úgy gondolom, hat még az emberi szó... – Éva nem várta be a

körülményes magyarázat végét, eltűnt a konyhában. – Tudja, az én szakmámban annyi mindent lát az ember, hogy nehezen lepődik meg valamin. Éván pedig... – legyintett, és félbeszakította önmagát: – azaz, néhány dolgon mégis: először, ha nem futott volna ki a teavíz, másodszor, ha valaki elmosogatott vagy kitakarított volna helyettem. Ezért azt ajánlom, tegye magát kényelembe, én meg hozzálátok a dolgomhoz...

– A teát már befőztem... – hangzott a konyhából. Az öregember rosszat sejtve ráncolta homlokát, a konyha felé tartott, de Éva elállta az útját: – Különben is, azért jöttünk, mert mi vagyunk a meglepetés. Elmosogatunk, kitakarítunk, és estére vendégséget csinálunk. Meghívottak: mi hárman...

– Hogyhogy befőzted? – mormogott közbe az alezredes, de Éva nem hagyta zavartatni magát: – Feküdj csak vissza... Zsigmond, ne szorongasd az újságot, add már oda. Apa szeret az ágyban olvasni... – kuncogott: a férfi már majd ronggyá gyűrte zavarában a kilincsről levett Népszabadságot. Apja nyakába ugrott, cuppanós puszit nyomott az arcára. – Elöljáróban, sok boldog születésnapot kívánunk... – felnevetett. – Elfelejtetted? Nem baj. Mi vagyunk az ajándék! Feküdj vissza...

– Tényleg... – töprengett halkan az öreg. – Ma lettem hatvanéves... – felütötte fejét, szúrós pillantással nézett a lányára, s úgy hangzott a szájából, mint a medve morgó brummogása:

– Hogyhogy befőzted?

Éva a vállát vonogatta:

– Úgy, hogy kivettem a teafüvet a szekrényből, és beleszórtam. A technika mai állása mellett ez a teafőzés legmodernebb módszere... Feküdj már vissza...

– Moslék lesz... – ingatta rosszallóan a fejét az öreg, és

a férfi felé mondta: – Az én lányom... Huszonnégy éves korában nem tudja, hogy teát csak esszenciából lehet főzni. Teát! – hangsúlyozta, és ismét a fejét csóválta: – Moslék lesz... – Nagyot sóhajtva elindult a szoba felé.

Éva kicsit gúnyos mosollyal nézett utána. – Gyere, ajándék – súgta Zsigmondnak, és a kezét nyújtotta. – Mondtam, hogy sikerünk lesz. Kicsit kétes, de siker. Vedd magadra az öreg kötényét, különben csupa kosz leszel...

Az alezredes visszafeküdt az ágyba. „Másikat kellene főzni" – jutott eszébe a tea, de maradt az ágyban, nem akarta elrontani a lánya örömét, ha már ilyen születésnapi meglepetést eszelt ki. Szétterítette az újságot. „Alaposan összegyűrte..." – zsémbeskedett a férfira. Zsigmond. Kár, hogy nem vette jobban szemügyre őkelmét. Elvégre mégis... Na mindegy. Nagyot nyelt, olvasni kezdett, de csak a címeket futotta át, aztán letette a lapot, s a pápaszemet is leemelte az orráról. – Hatvanéves vagyok – mormogta. – Hatvan... – rágta, ízlelgette a szót, mint borértő az italt. – Hatvan... – és a feleségére gondolt. Negyvenhat lenne most, ha élne. Sokan óvták, ne menjen bele ilyen korkülönbséggel egy házasságba. „Hatvan lettem, Sárika" – mormogta. Elérzékenyült. Soha nem tartotta eszében a születés- meg a névnapi dátumait. Onnan tudta, mikor van születés- vagy névnapja, hogy Sárika rákköszöntötte. És most Éva...

Tűsarok kopogása közeledett. Megrezzent, fölkapta az újságot, sietősen orrára illesztette a szemüveget, s belemerült az olvasásba.

– Megérkezett a reggeli... – szólt a lánya kedvesen. Tálcán hozta, szépen elrendezve, teát, felvágottat, vajat, zsemlyét. Az apja a pápaszem fölött morcos pillantást vetett Évára. Mindez nyilvánvalóan a csomagból került ki, amit az a Zsigmond szorongatott a hóna alatt: – Van itthon ennivaló. Miért kellett ez?

Éva nem jött zavarba:

– Ajándék lónak nem illik a fogát vizsgálgatni – tette a sértődöttet, mintha az apja éppenséggel leszólta volna, amit hozott. – Inkább légy szíves, ülj már föl, hogy letehessem...

Az öreg engedelmeskedett, ölébe vette a tálcát, eszegetni kezdett. Nem szokott ilyen korán reggelizni, most sem volt még éhes, s inkább csak azért evett, hogy ne sértse meg a lányát. Lassan rágta a falatokat, alaposan, s megint Sárika jutott az eszébe. Ő rendezte mindig így a születésnapját. És így állt az ágy mellett, pontosan ilyen tartással, ahogy Éva. Oldalt pislogott a lányára. Éva csöndes mosollyal szemlélte. „Szakasztott anyja – és keserű lett a szája a folytatástól: – ...külsőre." Megrázta a fejét. Nem akart erre gondolni. Most nem. Évára mordult:

– Na, tetszem?

Éva fölnevetett. Csengőn, csilingelőn, dévajkodva:

– Ne morogj, medve bácsi... – fordult, s már a fürdőszobából hangzott: – Begyújtok... Kapsz egy jó meleg fürdőt. Az sem baj, ha brummogsz, hogy túl forró, és meg akarunk kopasztani... Ma akármit mondasz, nem vagyok hajlandó megsértődni...

De az apja nem szólt, egészen magába feledkezett, ahogy falatozott. „Ma nem sértődünk..." – ismételte gondolatban Évát. Ajkát biggyesztette. Igazán nagylelkű. Hajnalban beállít egy vőlegénnyel – és nem sértődik. Viccnek rossz. „Legalább elhozta..." – motozott agyában az engesztelődés. Az ágy mellé pillantott. Sajnálta, hogy a lánya most nem áll ott, mint az előbb.

Éva sokáig veszkődött a tűzzel. Amikor kijött a fürdőszobából, Barát még eszegetett. A lánya nem szólt hozzá, csöndes léptekkel ment keresztül a szobán. Az apja tekintete követte. „Észhez térne végre?" – gondolta. Szerette volna,

ha Éva odajön hozzá, s csak annyit mond: „Felejtsd el..." De nem jött, és az ajtó halk zörejjel becsukódott mögötte. Az öreg homloka ráncba ugrott. Kíváncsi lett, hogy vajon mit működnek ezek össze odakünn. „Majd rakhatom a rendet utánuk..." – sóhajtott. Túl kell esni rajta. Mint évenként egyszer-kétszer a riadón. Agyában megakadt a szó: „Utánuk... Azt sem tudom, ki ez a bolond..." – a tálcát az éjjeliszekrényre tette, amíg kikászálódott az ágyból, aztán fölmarkolta, vitte kifelé. A papucsklaffogásra Éva elébe jött az ajtóhoz, s nyúlt a tálca után:

– Csak ennyit... – csodálkozott az apjára. – Nem ízlett?

– Elég volt... – mondta az öreg, és hozzátoldotta: – Köszönöm... – odébb emelte a tálcát Éva elől, hogy majd maga leteszi, de a lány nem engedte:

– Add ide, most nem jöhetsz ki.

Barát lábujjhegyre magasodott, Éva válla fölött lesett a konyhába. Zsigmond a kövön guggolt. Mellette vödörben víz gőzölgött. Vimet szórt a kőre, nagy locspoccsal odasuhintotta a fölmosórongyot. Barát határozottan élvezte a látványt, még csak palástolni sem igyekezett kaján mosolyát, és a lánya kezébe tette a tálcát, hadd vigye beljebb. Ahogy Éva elfordult, nyomakodott utána mindjárt, s letelepedett egy konyhaszékre. A férfit láthatóan zavarta jelenléte, homlokát ráncolva, rettenetes hozzáértéssel mázolt a vizes ronggyal a kövön, arca kipirult az igyekezettől.

– Befejezem – ajánlkozott Éva, de Zsigmond elhárította:

– Hagyd, kedves... Mindjárt kész... – a rongyot a vödörbe dobta, összegyúrta néhányszor a vízben, kiemelte, és Barátra nézett: – A széket odébb tehetném?

– Nyugodtan – felelte az alezredes, de meg se mozdult: – Aztán, mondja csak... – lenyelte a „kedves fiam"-at – mióta ismerik egymást Évával?

A víz egyre vékonyodó sugárban folydogált a rongyból a vödörbe.

– Több mint egy éve...

– Honnan?

– Együtt dolgozunk.

Barát hümmögött. Fölállt végre, bement a szobába, de már nem feküdt vissza. Egy fotelbe fészkelte magát, s pontosan olyan lassan forgatta fejében a gondolatot, mint imént a falatokat rágcsálgatta. „Egy éve... Érdekes... Már egy éve..."

Éva nyitott rá. Melléült a fotel széles karfájára. Barát csöppet odébb húzódott. Nem nézett a lányára. Várt. A lélegzete meggyorsult. Éva sóhajtott. „Már piszkálod... – gondolta, és hallgatott. – Még bajod sem lehet vele, de már..." – szeme sarkából titokban apjára nézett. Barát merev tartással ült, pillantása elkalandozott. „Alezredes őfelsége – jutott Éva eszébe. Meg az: – ...nem leszek hitbizomány..." Már sajnálta, hogy elhozta Zsigmondot, Zsigmondnak lesz kellemetlen. Látogatásukat meglepetésnek szánta valóban: vagy tréfa, vagy összebékélés következhet belőle. „Az apám..." – gondolta. Fájt, hogy ridegnek érzi a szót, és ismét sóhajtott:

– Szeretem – csöndesen mondta, nagyon bensőségesen, mintha önmagának vallana. – Ember... – tette hozzá jelentőségteljesen.

Barát feje megmoccant. „Ember... – ismételte magában. – Minden ember: ember – felelt rá gondolatban, és a szemöldökét rándította. – Ez minden? Ezért jöttél? Mást nem tudsz mondani?" – és hallgatott.

Éva fölállt. Tétova léptekkel indult a fürdőszobába, mintha várná, hogy az apja visszahívja.

Barát nem szólt.

Vízcsobogás, aztán Éva hangja:

– Meleg már. Jöhetsz...

Az öreg birtokba vette a fürdőszobát. Hosszasan készülődött, és amikor kijött, a szobában rend volt már. Éva meg a férfi az asztalnál ültek, s ő egyszerre idegennek, fölöslegesnek érezte magát saját lakásában. Félt, hogy észreveszik. Nem akarta.

– A szekrény tetejét is letöröltétek? – kérdezte gúnyosan.

Éva nyelt egyet.

– Jó, jó – visszakozott Barát. – Mert én ott nem szoktam.

– Szoktad. Nem volt poros. Még Zsigmond meg is jegyezte...

– Szóval azt is vele töröltetted le – állapította meg tárgyilagosan. Karjára csatolta óráját, szenvtelen hangon közölte: – Hát a maga házassága jól indul...

Zsigmond kényszeredetten nevetett:

– Éva nem érte föl...

– Persze, persze... – dohogott az öreg, s csupán azért szólalt meg, hogy könnyítsen a nyomasztó csenden. – És maga fog tudni bánni vele? Nem a porrongyot, Évát értem... Én nem tudtam.

– Nem lenne jó, ha kimennék?

– Csak maradj – legyintett az apja. – Egyszer már beletenyereltél...

– Ami a tenyerelést illeti, már túl vagyok rajta. Zsigmond a férjem. Ha nincs papír és pecsét róla, akkor is az.

– Akkor meg mi a csudát kérdezel engem?

– Kérdeztelek?! – Éva vállat vont. – Elhoztam, hogy ismerd meg. Így illik.

– Azt illik – dörmögött az öreg keserűen. Most először mustrálta végig a férfit. Izmos, erős test. Értelmes arc. Egyenes szálú, fekete haj. A bőre sötét. „Nem cigány ez?"

– Különben az ő mániája volt, hogy be akar mutatkozni –

magyarázta Éva. – Erős familiáris vonások élnek benne. Hiába agitáltam, hogy velem fog élni. Meg akart ismerni téged is...

Barát teletöltötte cigarettával a tárcáját:

– Ezek szerint megismert... – túl bántónak érezte a közönyös megállapítást, hozzátette: – ...milyen vagyok fölkelés után?

Csönd lett. A férfi megfogta Éva kezét. Barát magára vette zubbonyát, gondosan végigtapogatta zsebeit, hogy nem felejtett-e ki valamit belőlük.

– Lassan mennem kell – köhécselt.

– Mondhatnál valamit... – szólalt meg Éva.

Az alezredes ránézett, nem tudta eldönteni, gúnyból beszél, vagy igazán akarja-e? Fölsóhajtott:

– Mit mondjak? – és azt gondolta: „Minek? Ugyis fütyülsz rá..." – s ezzel folytatta: – Én, gyerekem, világra segítettelek, felneveltelek. Talán lehetett volna jobban. Szeretném, ha megtalálnád a helyed... – és ez úgy hangzott a szájából, mintha a kívánság teljesülésének még csak a lehetőségében sem hinne. Hirtelen ötlettel a könyvszekrényhez lépett, fölemelte a karját, hogy levesz egyet a polcról, de meggondolta, legyintett. Évához fordult.

– Nem vagyok a szavak embere – hangja rekedtesen fátyolos volt. Kissé teátrális gesztussal előrenyújtotta jobbját: – Mondd el neki a „Várj reám"-ot... – krákogott, s elérzékenyülését rejtendő, gyorsan közölte: – Ma könnyű ügyeim lesznek. Ha jól értettem, „családi" – jól megnyomta a szót, mosolygott hozzá: – ...ebédet is kapok az ajándéktól. Kettőre biztosan megjövök. De ne sózd el... – azzal sietősen kivonult az előszobába.

Amikor azok ketten kimentek utána, már sapkában-köpenyben találták.

– Szervusztok – vetette oda gyorsan, és szélesre tárta az ajtót, mint aki máris elkésett, sebbel-lobbal iramodott lefelé

a lépcsőn. A köpenyét is a lépcsőházban gombolta össze. Gyorsan, majdnem szaladva igyekezett a kapuig, s amint kifordult a házból, léptei hirtelen lelassultak. Szuszogott. „Meglepetés...” – fintorította el az orrát. Jólesett nélkülük. Várta, hogy Éva eljöjjön. Pontosabban: hogy Éva belejöjjön az ő világába. Teoretikusan hitte, hogy elérkezik az az idő – az élet a maga könyörtelenségével rákényszeríti Évát az igazi útra: az egyedülire, az övére. Gyakorlatilag alig bízott ebben a lehetőségben. Éva – más világ. Néha csodálkozott rajta, hogy az ő lánya. Az ő élete – legjobb meggyőződése szerint – szilárd alapokon nyugszik, rendben, sőt rendszerben halad, és a maga mozgásában megingathatatlan. Éva – a megtestesült kiszámíthatatlanság, rendszertelenség, szertelenséggel, demagógiával és cinizmussal kombinálva. „Meglepetés...” – mormogta. Szerette volna remélni, hogy Éva kimondja születésnapi ajándékul, amit vár tőle. Vállat vont a gondolatra: semmit se mondjon. Egyszerűen legyen a lánya. Érezze magát úgy vele – Évával –, hogy ne kívánkozzon el hazulról, amikor látogatóba jön.

Az autóbuszmegállóhoz ért. Sokan várakoztak.

A versre gondolt, amit Évának ajánlott. „Várj reám.” Jó, hogy az eszébe jutott. Talán hat Évára – talán fölkelti benne a családhoz való tartozás érzését. Emlékezetében megelevenedett Sárika arca. Negyvenhárom nyarán őt kivitték a frontra, s a Kárpátok keleti lejtőjén átszökött egy partizánegységhez. Amikor a Vörös Hadsereg csapataival egyesültek, olvasta ezt a verset valami frontújságban – levelet írt a moszkvai rádiónak, mondják be, Sárika nevére. Bemondták. Ő pedig megtanulta kívülről, és a sajátjának érezte, annyira személyes tulajdonának, mintha egyenesen az ő számára írta volna a költő.

„...te akkor is várj reám...” – mormogta megindultan.

Autóbusz dübörgött a járda mellé. Zsúfolt volt.

Észbe kapott. Semmi értelme itt ácsorogni. Az első tárgyalásig még két és fél óra. Ebből félóra, amíg összeismerkedik a laikus bírókkal. Ma váltás van, újak jönnek. Még mindig időmilliomos.

„Legalább sétálok egy kicsit..."

Kényelmesen sétálgatva, nézelődve lődörgött a munkahelye felé. Közben megfordult a fejében, hogy valószínűleg megint cirkusz kavarodott Éva körül, s annak köszönheti a látogatást, nem a születésnapnak. Amikor utoljára látta – fél éve –, akkor is volt valami. Az egyik főnöke akarta szeretőnek. Nem emlékezett pontosan az esetre, csak arra, hogy ő még a száját is nyitva felejtette ámulatában: Éva, a szabados mentalitású Éva, úgy fölháborodott a főnökén, mintha legalábbis kirabolta volna a Nemzeti Bankot, vagy éppenséggel neki magának nem lett volna soha semmiféle „visszakézről" való viszonya. Akkor ki akarták rúgni. Fölajánlotta Évának, hogy segít, de Éva nem fogadta el. Hogy tovább mi lett – arról Barát nem tudott. „Ezek szerint kalamajka van" – futott át agyán. De azért bántotta, hogy erre nem otthon jött rá. Megkérdezte volna.

Rég járt ennyit gyalog, elfáradt, mire a bíróság épületéhez érkezett.

A pohos portás a nyitott kapu mellett állt, széles aranycsíkkal szegélyezett sapkában, és amint megpillantotta őt, kihúzta magát, karja széles mozdulattal emelkedett a sapka ernyőjéhez, s a bokája összecsattant. Az alezredes méltósággal bólintott. Bírói praxisa elején furcsállotta ezt a köszöntést: a portás beosztás szerint szalutál. Ügyvédnek semmi, ülnöknek hanyag sapkaernyő-érintés, ügyésznek rövid feszes, tanácselnöknek pedig hosszas vigyázzba merevedéssel egybekötött tisztelgés – miközben a fej végigkíséri az elhaladó útját –, amíg csak el nem tűnik a kapualj végén. Szeme sarkából visszaleskelt, s elégedetten konstatálta, hogy az

öreg most is abban a pillanatban engedte le a kezét, és fordult ismét a kapu felé, amikor ő a lépcsőre tette a lábát. Otthonosan sietett föl. Az első emeleten, az üvegajtó mögött tágas várakozóhelyiség, a bírósági tárgyalótermek előtt. Jobb oldalon a rabok ülnek fegyőreikkel. Bal felől ügyvédeik, tanúk, hozzátartozók. A sóhajok terme – így nevezte magában. Sohasem szeretett végigmenni a tisztelgő fegyőrök, vádlottak s a tisztelgés tisztelete miatt fölálló hozzátartozók sorfala között. A várakozóból hosszú folyosó nyílott – onnan pedig a szobája.

Levetette köpenyét. Leült, s kifújta magát. Kopogtattak. Sudár növésű főhadnagy lépett be. Jövendőbeli munkatársa, az egyik népi ülnök:

– Alezredes elvtárs! Darabos József főhadnagy, jelentem: szolgálattételre bevonultam! – harsogott. Fölállt, fogadni a tiszt jelentkezését, s magában megállapította, hogy ez igen! Mintha a szabályzat lapjairól kelt volna életre. Barátságosan bólintott, kezét nyújtotta. A főhadnagy az íróasztal elé rándult, s kissé előrehajolva fölötte, megszorította a tenyerét.

– Foglaljon helyet, főhadnagy elvtárs – intette Barát az egyik fotelbe. – Barát alezredes vagyok... Amíg itt dolgozik, ebben az én szobámban leszünk... Remélem, békességben, bár az sem baj, ha vitatkozunk... – kijött az íróasztal mögül. A főhadnagy feszes vigyázzban állt, s tekintetével követte. Barát rámosolyodott: – No, üljön csak le... – és maga is leereszkedett egy fotelbe. Elővette cigarettatárcáját, megkínálta a főhadnagyot.

Rágyújtottak.

– A másik elvtárs?

A főhadnagy kihúzta magát ültében:

– Jelentem, nem tudom. Én a titkárságon jelentkeztem, s ott azt mondták, alezredes elvtársat keressem. Vagy itt

lesz, vagy pedig egy másik szobában várjak. Valami tanácskozószobában...

– Megkérdezzük akkor, hátha már megvan a tanácsunk... – a telefonhoz lépett, és a titkárságot hívta. Kiderült, hogy itt van már a másik ülnök is, de a tárgyalóterem mögötti kis tanácskozószobában. Rögtön odairányítják.

Barát visszaült a fotelbe, tovább szívta cigarettáját.

– Jön az elvtárs, aztán megbeszéljük a feladataikat... – mondta, s alighogy befejezte, kopogtattak is.

Egy őrnagy lépett be.

– Barát alezredes elvtárs? – kérdezte, és hogy az biccentett, folytatta: – Zámbó István vagyok. Az ön tanácsába osztottak be ülnöknek. A megbízólevelem leadtam a titkárságon...

„Ezt más fából faragták" – sóhajtott Barát. Kicsit fölemelkedett a fotelből – nem egészen –, és homlokát ráncolva kezét nyújtotta az őrnagy felé: – Örvendek... – nyelve hegyén volt a kérdés: „Őrnagy elvtárs tanulta valamikor a szolgálati szabályzatot?" – de a főhadnagy előtt nem akarta. Majd. Lesz alkalom rá. Helyet mutatott az őrnagynak. – Ismerkedjen össze a főhadnagy elvtárssal. Mi hárman vagyunk a tanács... – Órájára pillantott. – Ha jól vagyok informálva... – megakadt, bosszúsan köhhentett. Sehogy sem volt informálva. Röstellte egyenesen megkérdezni, ezért újra kezdte: – Ha jól vagyok informálva, önök még nem dolgoztak ülnökként bíróságon... – Megnyugodva biccentett az egybehangzó „nem"-jükre, és folytatta: – Elmondom akkor önöknek, mi az ülnökök feladata, és hogy mihez tartsák magukat munka közben...

Pontosan egy órával később elfoglalták helyüket a tárgyalóteremben. A hatalmas, lépcsőzetesen emelkedő bírói asztal legmagasabb részén, középen, az alezredes ült. A tár-

gyalásra kerülő perek iratait rakosgatta-rendezgette maga elé. Ügyet sem vetett a két laikus bíróra. Számára itt minden megszokott volt, hétköznapi. Zámbóban még forrt a reggeli méreg, és a fogát fente: „Minél nagyobb gazember legyen... Elverem rajta a port..." Darabos főhadnagy álmélkodva bámult a piros zsinórral elkerített széksorokra, újra és újra végighordozta tekintetét a barnára mázolt bírói emelvényen, az ügyész meg a védő – egyelőre üres helyén, az egyszínű halványsárgára festett falakon, mindenen, ami – úgy érezte – valósággal agyonnyomja komor, dísztelen tekintélyességével. A terem visszhangos volt, egy-egy szó, székrecsegés úgy hangzott a fülében, mintha templomi áhítatot tört volna meg. A jegyzőkönyvvezető már a helyén – asztalán üres papírcsomó, kezében ceruza. A teremőr az ajtóban mozdulatlanul, akár kőből mintázták volna. „Bíró vagyok" – sóhajtott fel Darabos, és kihúzta magát a pulpitus mögött, ahogy képzeletében a bíró festett: szálegyenesen, marconán és délcegen. akár az államhatalom.

Nem vette észre, amikor az alezredes körülnézett, hogy rendben van-e minden. Megrezzent a hangjára.

– A tárgyalást megnyitom. Napirenden: Juhos Gyula parancsmegtagadási ügye! – és ez úgy zengett, mint a kinyilatkoztatás. A teremőr ajtót nyitott. Bilincsbe vert rab lépett be. Mögötte két fegyőr, aztán a fogoly hozzátartozói: apja, anyja, felesége.

Darabos főhadnagy tegnap még büszkén tetszelgett önmaga előtt, hogy ez a megbízatás fontos mérföldkő az előrehaladás útján. Most, a födetlen fővel a terem közepére lépegető, csíkos darócruhás embert nézve az jutott eszébe, hogy nincs is vádlottak padja, mert székek voltak szemben a bírói emelvénnyel, a piros kordon előtt, és nagyon-nagyon kicsinynek, végtelenül semmitmondónak, semmit sem jelentő-

nek érezte magát. Csend volt, amiben jól kivehetően hallatszottak a lélegzetek, s amibe belereccsent a bírósági tanács elnökének hangja:

– Vegyék le a bilincset!

Kulcs zörrent, zár kattant. A csuklón messziről is látható volt az acél nyoma: vörös sáv. Darabos szíve megnehezedett a látványtól.

IV.

A lámpák sárgás világa tompán fénylett a fogoly kopaszra beretvált koponyáján. Nyugodtan ült. Karja ölében, csuklóját egymásra nyugtatta, mintha még mindig bilincs kötné.

Barát alezredes hangja recsegett. Lassan beszélt, gondosan tagolva, nyomatékkal ejtett ki minden szót.

Darabos főhadnagy mereven bámult maga elé. Az asztal barna mázolásán egy helyütt apró festékgöb éktelenkedett, önkéntelenül odahúzta karját, hüvelykjének körmével kapargatni kezdte.

Aztán csönd lett. Körme alól egérmotozásnyi zajjal kopott-pattogott a festékcsomó. A terem végében valaki felszipogott: „Jaj istenem..." – de Darabos arra sem emelte föl a fejét. Vasalt csizmatalp súrlódott a kövezeten. Megint csönd, majd papír zörrent. Barát összelapozta a vaskos aktacsomót, hozzáhajolt:

– Tessék, főhadnagy elvtárs. A vádirat van legfelül... – suttogta. Darabos megborzongott. A halk szó is visszhangzott a teremben, és tárgyilagossága iszonyúan ridegnek hatott. Barát odacsúsztatta elébe a papírokat – hadd tanulmányozza, ha kedve szottyan rá –, aztán a fogolyra emelte hangját:

– Juhos Gyula! Megértette a vádat?!

Darabos összerezzent. Fölkapta fejét, pillantása a fogolyra rebbent. Juhos Gyula tekintete ide-oda cikázott hármuk

között. A fegyőr tenyerével a karjához ért, odasúgta neki: – Álljon föl, és feleljen...

Juhos Gyula keze megmoccant, a szék ülőkéjébe kapaszkodva föltápászkodott:

– Meg... – mondta, s csak a félkezével engedte el a széket, úgy ismételte: – Azt meg. A vádat... – aztán leszakadt a tenyere a szék karimájáról, és fölegyenesedett, nagyot sóhajtott.

– Bűnösnek érzi magát?

Darabos mereven bámult a fogoly szeme közé. Valósággal szuggerálta belé, hogy mit mondjon: „Igen... – aztán pedig: – Megfogom a fegyvert..." De a vádlott simára beretvált koponyáján visszacsillantak a lámpák fényei, miközben a fejét ingatta:

– Nem. Azt nem... Azaz, csak annyira, amennyire minden emberfia bűnös, miként az írás mondja...

– Az írás... – visszhangozta Barát. – Szóval, maga az írás szerint él?

– Aszerint igyekszik, aki Istenhez kíván közeledni.

– És maga?

– Ő a kezdet és a vég. Ő a boldogulás.

Az alezredes hümmögött:

– Szokott újságot olvasni?

– Nem törődök én hiúságos dolgokkal. A világ a hiúság, a kísértés.

Darabos nem értette. „Szerencsétlen..." – sajnálkozott, és elnézett a fogoly feje fölött a hozzátartozóira. Bajuszos, csizmás parasztember bólogatott Juhos Gyula szavaira. Szája remegni látszott, ajkát eltakarta a dús bajuszcsomó. Vizes-kék szeme, mintha bűvölni akarná, a rabra meredt. Mellette fiatalasszony dőlt előre. Ajka kissé megnyílt, ahogy figyelt. Szép, szabályos arcán izgalom pirult.

– Tudja, hogy a parancsmegtagadás büntetendő cselekmény?

Juhos Gyula csöppet felhúzta a vállát:

– Mondták a tisztek... Meg a többi katona is.

– Tehát tudta?

– Tudtam...

– Ha valaki kezet emelne a maga feleségére, maga hagyná, hogy megüsse az asszonyt?

Juhos Gyula meghökkent. Szapora pislogással kendőt vett elő, az orrát fújta:

– Már hogy engedném? A hites feleségem... – és fejét ingatta hozzá, hogy hogyan képzeli azt a bíró.

– Tudja maga, mennyi pénzt költenek arra, hogy a maga feleségét elpusztítsák? Meg magát is? Tisztában van vele?

– Nem vétett az én asszonyom senki ellen... Jó kis asszony. Hangos szavát sem hallani. Miért bántanák? Aki nem üt, azt nem ütik...

– Akkor miért mondja az írás, hogy szemet szemért, fogat fogért?

– Példabeszéd az.

– Tudja, hogy negyven tonna robbanóanyag jut minden egyes emberre a földön? Tudja, mennyi az? Egy egész vasúti kocsi kellene hozzá, hogy beleférjen. Minden emberre annyi jut. Maga hagyná, hogy azt a nyakába robbantsák?

– Az írás tiltja az öldöklést...

– De aki robbantani akarja, fütyül az írásra! Az pénzt keres rajta! Rengeteg pénzt!

– Az a baj kérem – bólogatott rá Juhos Gyula helybenhagyólag. – Ha mindenki az írás szerint élne, semmi baj nem lenne.

– Tudja, miért hívták be katonának?

– Nem politizálok én, kérem.

Barát foga összecsikordult:

– Azért, hogy legyen ereje az országnak lefogni a támadó kezét. Azért, hogy ne tudják elpusztítani magát, a családját. Az erőnek hiába imádkozik, az erővel szemben csak az erő segít...

Juhos Gyula szeme a bíróra tapadt. Hallgatott. Az alezredes szuszogott:

– Maga fiatal ember. A börtönben akar megrohadni? Vagy úgy képzeli, hogy mások majd lefogják a támadót, áldoznak, verejtékeznek, maga pedig ül otthon, a kispadon? Hogyan képzeli?

– Úgy, hogy senki se fogja meg a fegyvert. Aztán akkor minden rendben lesz. Úgy gondolom én.

– És azzal, hogy maga úgy hiszi, elintézte, hogy Nyugaton se fogjanak fegyvert?

– Ott is vannak komoly bibliakutatók.

– Le is csukják őket, azért mert nem akarnak katonák lenni! Tudja? Azért, mert vonakodnak elpusztítani éppen magát!

– Na tetszik látni. Hát ott is vannak. Valakinek csak el kell kezdeni, hogy ne nyúljon fegyverhez. Mi elkezdjük. Tiszta a szándékunk az Úr színe előtt...

Darabos a fiatalasszonyt nézte, aztán az alezredesre pillantott. Meddő fáradozásnak érezte a vitát. „Ezt már a csapatnál is elmondták neki..." – gondolta, és felsóhajtott.

– Maguk a hozzátartozói? – szólt hátra Barát a terem végébe.

Öreg Juhos tisztelettudóan fölállt:

– Azok vagyunk... Én az apja volnék a Gyulának.

– És maguknak egy szavuk nincs ehhez?

– Mit mondhatok én ehhez, kérem?

– Maga volt katona?

– Voltam, kérem.

– Mikor?

– Végigcsináltam a nagy háborút. Az elsőt. Tizennyolcban szereltem le.

– Maga is ezt a hitet követi?

– Az egész család, kérem. Valamennyien.

– Hát ezt hogyan tudja összeegyeztetni? Maga fogott fegyvert, a fia meg inkább a börtönt választja, mint a szolgálatot?

– Az írás világos, kérem.

– Hogy érti ezt?

– Azt mondja a biblia: add meg az Istennek, ami az Istené, a császárnak meg, ami a császáré.

– És maga megadta?

– Ahogy az írás mondja.

– Akkor a fiú miért nem tartja magát a betűhöz?

– Ahhoz tartja, kérem.

– Dehogy tartja. Megtagadta a fegyveres szolgálatot. Miért nem adja meg a császárnak, ami a császáré?

– Nincsen császár, kérem. Kinek adná?

– Az írás példában beszél. Az államnak adja meg!

– Arról nem szól az írás, kérem...

– Szóval, ha Magyarországnak császára lenne, akkor a fiú fegyvert fogna? Akkor maga azt mondaná neki, eredj katonának, fiam.

Öreg Juhos pislogott. Mint akinek agyában a világ minden bölcsessége összesűrűsödött, s többet tud mindenki másnál, szólt csendesen az elnöklő bíróhoz:

– Nincsen császár, kérem.

– De ha volna!

– De nincs. Hiszen, ha egyszer az ember „ha" szerint élhetne... Úgy ahogy kívánja az ember, mások lennének a világ dolgai. Eltűnne a rossz, csak a jó maradna...

– Szóval nem élhet az ember „ha" szerint? Nem csupán önmagától függ tehát, hogy hogyan él?

– Hiába akar – és jobbjával előrebökött a fogoly felé. –

Tetszik látni. Az én fiam békességet akar, azért nem vesz fegyvert a kezébe, mégsem akarják hagyni. Pedig mindenki a békességről beszél a világon. Politikusok, úgy gondolom. Így a béke, úgy a béke. Aztán aki elkezdi csinálni, annak vértanúság a sorsa... De csinálni akkor is kell, hogy legyen példa a népek előtt, legyen, akit kövessenek...

– Intézkedjék, öreg, hogy odaát ne gyártsanak több atombombát, meg hogy szereljék le a katonaságot. Én garantálom magának, amint ott megszüntetik a hadsereget, mi is megszüntetjük. De tudja, ostoba dolog, amikor valaki látja a rabló kezében a husángot, aztán odatartja a fejét: itt van, üss csak le, hagyni fogom magam...

– Példa kell az emberiségnek, kérem... – sóhajtott az öreg.

Darabos az ügyészt nézte. Tőle jobbra ült, külön pulpitus mögött. Őrnagy. A mellén kitüntetések sávjai. Megszámolta: öt. Vajon miért kaphatta őket? Neki még egy sincs. Öt. A szeme pedig szürke. Hideg fény csillog benne. „Könyörtelen" – gondolta. Az ügyész valami papírfecnire irkált. Apró ceruzacsonkkal jegyezgetett, olyan kicsivel, hogy alig tudta megfogni. Aztán lecsapta a csonkot, hátradőlt a székén, és a mennyezetet vizsgálta. „Oda se figyel..." – jutott Darabos eszébe megrovóan, és mindjárt belepirult a gondolatba. Elkapta pillantását az ügyészről, vissza, a terem végébe tekintett, hogy kövesse a vita menetét. Az öreg már leereszkedett a székre, s most úgy nézett maga elé, mint aki kimondta a végső igazságot, ami előtt a bírónak is meg kell hajolnia. A fiatalasszony pedig állt mellette tétova, riadt szemmel. Akadozva felelt az alezredesnek:

– Igen... A felesége... – karját egymásba fonta mellén, két tenyere a könyökén pihent, és a szó után elengedte a kezét, alább csúsztatta, hasára, mintha takarni akarná.

Az alezredes előredőlt a bírói emelvény fölött:

– Maga terhes?

Az asszony arca vörös lett, mint a vér:

– Isten áldását várom... – felelte csöndes áhítattal.

Az alezredes a helyére zökkent. Nagyot fújt. Szeme a fogolyra villogott. Juhos Gyula állt jámboran, semmitmondó képpel, s csodálkozott kissé, hogy min dühösködik ez? Az alezredes tenyere ökölbe szorult, mint a kalapács zuhant a pulpitus közepére:

– De a kutya istenit magának! – rivallt a fogolyra. – Maga nagyon jól tudja, hogy hat vagy nyolc évet is kaphat! Kint beszélt a védőjével, amikor jöttem, megmondta az magának! Felelőtlen fajankó! Jó kis asszony... – citálta gúnyosan. – Bizony jó! Hajlandó fölnevelni a gyereket, akit az apja ellökött! Az én fiam lenne maga, adnék én magának! Gyereket igen, mi?! Aztán otthagyni, dolgozzon rá más, védje más... – Lekapta szemüvegét, ráfújt, kendőt rángatott ki a zsebéből, s törölgetni kezdte, közben a rabra mozdította szemöldökét: – Köszönöm az ilyen szeretetet!

Csönd.

Darabosnak az öreg eligazítása jutott eszébe. „Kérdezhetnek mindent a vádlottól, de óvakodjanak attól, hogy akár pro, akár kontra, érzelmeket nyilvánítsanak..." – Szépen betartotta – sóhajtott. Egy pillantást vetett a védőügyvédre. Öreg, keszeg ember, a keze reszketős. Nem is ült, valósággal elheveredett a széken, félszemével pislogott az alezredesre. Unott arcán enyhe megütközés látszott. „Vajon mit fog mondani?" – támadt fel a kíváncsiság a főhadnagyban.

Az asszonyka egyik lábáról a másikra nehezedett. Diószínű szeme nedves volt, a nedvesség csöppekbe gyűlt, s pergett le az arcán, foltot rajzolt a fehér blúzára:

– Ne bántsa az én emberem – reszketett a hangja, s a torka elszorult.

– Magának csinálja a bajt az embere. Meg a családjának.

Az apja meg biztatja rá, mintha fizetést kapna érte. – Kurta mozdulattal legyintett, hogy kár erről beszélni, és a fogolyra biccentett: – Van még mondanivalója?

Juhos Gyula felsóhajtott, kicsit széttárta a karját, hogy ugyan mit mondhatna még, s ezt felelte:

– Nincs. Nem akarok én semmit...

– Leülhet.

Az ügyész következett a vádbeszéddel.

– Tisztelt Legfelsőbb Bíróság! – kezdte, s mindjárt szünetet is tartott. Darabos érdeklődéssel emelte rá a tekintetét, s önkéntelenül kihúzta magát – ebben a megszólításban most ő is benne van. „Én fogom elítélni..." – a torka kiszáradt, nyitott szájjal szedte a levegőt. – Én fogom... – úgy nézte az ügyészt, mint nyúl a kígyót, s furcsának érezte, hogy az őrnagy nekik címezte a szónoklatot, de ügyet sem vetett a bíróságra: a vádlott felé fordult, hozzá intézte szavait. A közösségről beszélt, a társadalomról, amely nem engedheti meg a fényűzést, hogy szembeforduljanak vele, s élősködjenek rajta. „Ez agitál... – pislogott rá Darabos. – Úgy agitál, mint egy párttitkár..." – Az pedig arról beszélt, hogy aki nem hajlandó a többiekért áldozatot hozni, az ne kívánja, hogy a többiek vállalják helyette is a nehezet, vagy éppen tekintettel legyenek rá. A beszéd hosszúra nyúlt, de Darabos érdeklődéssel hallgatta. Halvány mosoly futott át az arcán: a vádlott is figyelte a beszédet, akár hivő a papot. Ő meg az őrnagyot nézte. Mintha a szeme mást mondott volna, mint a szája. „A szája a haza védelmét mondja, a szeme az éveket..." Összeborzadt. Ez úgy agitál, hogy attól még súlyosabban kell elítélni ezt a nyomorultat. Hirtelen fogta el a vágy a lehetetlen után: minél messzebb kerülni innen. Ha most felugrana, kirohanna, fütyülve mindenre, mindenkire... „Marha..." – és ezt magára gondolta. Még reggel olyan furcsán jóízűnek érezte a hangzatos címét:

„Ülnök a Legfelsőbb Bíróságon". Nagyot nyelt. Amiket ez az őrnagy, az ügyész mond, való igaz. Százszor, ezerszer igaz. El kell ítélni. „Marha... Nekem kell elítélni... Ekkora állat... Most kint lehetnék a gyakorlótéren..."

Az ügyész befejezte a vádbeszédet. Darabos felsóhajtott, s az ügyvédre nézett. Ugyanúgy hevert a székén, mint az előbb, s dühös lett rá érte.

– A védőügyvéd úré a szó – jelentette be az alezredes.

Az ügyvéd erre fölkászálódott, hátrább tolta a székét, mintha az akadályozta volna, és kezével az asztalra támaszkodott, de még így is látszott a kabátja ujján: reszket a keze tovább, mint a nyavalyatörősöké.

– Tisztelt Legfelsőbb Bíróság... – a hangja is olyan volt, mint a keze: reszketeg, erő, akarat nélküli.

Mindössze két percig tartott a szónoklata, de Darabosnak az is elég volt, hogy undor fogja el a frázisaitól. „Minek vállalta..." – fortyogott, s azon töprengett, hogy jobban járt volna ez a Juhos, ha önmagát védi, egyedül: ha mást nem, szánalmat váltott volna ki a primitívsége.

– ...Arra kérem a tisztelt Legfelsőbb Bíróságot, legyen könyörületes védencemmel szemben, akire még nem ragyogott népi demokratikus rendszerünk felvilágosodásának, emberségének napja. Vegye tekintetbe a tisztelt Legfelsőbb Bíróság, hogy Juhos Gyula abszolúte járatlan a politikában. Tudatlanságban, elszigeteltségben, a szekta tagjainak fanatizmusában él. Bízom benne, hogy ezek ismeretében a tisztelt Legfelsőbb Bíróság méltányos ítéletet fog kiszabni...

Amikor leült, az alezredes megkérdezte:

– A védő úr befejezte?

– Igen, kérem tisztelettel... – kapta össze magát az ügyvéd, s ültében meghajolt a bíróság tagjai felé.

– Szünetet rendelek el. A bíróság ítélethozatalra visszavonul – az alezredes felállt. – Jöjjenek – szólt oda társainak,

aztán gyors léptekkel indult a sarokba, ahonnan a kis tanácskozószoba nyílt, az ajtót nyitva hagyta maga mögött.

Ahogy Zámbó meg Darabos belépett utána, az alezredes nekik szegezte:

– Nos? Mi a véleményük? – s közben Darabosnak intett, csukja be az ajtót.

– Szerencsétlen rohadék – mondta Zámbó. Barát hümmögve nevetett a meghatározáson.

– Én sajnálom... – makogta Darabos.

– Sajnálni én is sajnálom... – ült le Zámbó, és cigarettára gyújtott. – Viszont elítélem. Tudja, főhadnagy elvtárs, ha egy ilyet fölmentene, a legközelebbi újoncbevonulásnál kiderülne, hogy a magyar fiatalság tekintélyes része jehovista. Sokkal több esztendőbe kerülne az ellentérítés. Ez az egyik, a másik pedig az – és az alezredeshez fordult: – Nem tudom, ezeknek a kívánsága az ezeréves haza, amit a Messiás teremt meg, vagy a szombatistáké?

– Az övék...

Zámbó széttárta karját:

– Utálom a magyar nacionalizmus nagyhatalmi ábrándjait, akkor is, ha azok vallási mezben jelentkeznek... – és ismét Baráttól kérdezte: – Mennyit mond erre a paragrafus?

– Öttől tizenkét évig terjedő börtön – közölte Barát.

Darabos felsóhajtott.

– Legalább nyolcat javaslok... – mondta Zámbó nyugodtan. – Bár... Nem értek az ilyenhez, de ez különben is egy disznó. A felesége gyereket vár, ő meg...

Kopogtattak. Az ügyész lépett be:

– Elnézést... – hadarta, és elnyelte a formula végét, hogy „a zavarásért". Az alezredeshez fordult. – Azt hiszem, megroppan a fiú. Jó lenne, ha alezredes elvtárs beszélne vele a szünetben...

Barát bólintott. Az ügyész kiment.

– A nyolc talán sok lenne... – mormogta Barát. – Nyolc év... – mutatóujjával Zámbó felé bökött: – Gondolkozott rajta, milyen nyolc évet a börtönben tölteni?

– Nem, mert eszembe se jutott még, hogy ne fogjak fegyvert a népi demokráciáért – vágta oda hevesen, s hirtelen hallgatott el. Az alezredes kézmozdulata Kányára emlékeztette, ahogy a titkárnőnek mondta, és közben rá meg sajátmagára mutatott: „Nekünk valót főzzön..." A hamutartóba csapta cigarettáját, magában káromkodott.

– Hat évet gondoltam... – rágta lassan a szót az alezredes. – Ez eléggé elriasztó példa. Nem vagyok híve a fölösleges esztendőzuhogtatásnak. Ha jól viseli magát, kaphat engedményt. Vagy ha meggondolja... – Darabos felé intett: – Magának mi a véleménye?

– Elég... Én is elégnek tartom a hat évet... – préselte ki magából a főhadnagy.

– Akkor megfogalmazzuk az indoklást...

Az asztalra jó előre odakészítettek egy csomó üres papírt. Az alezredes néhány lapot maga elé emelt, odahúzta a periratokat is, és halk mormogással előre mondta az ítélet szövegét, aztán leírta mindjárt. Ahogy elkészült vele, odanyomta a gépírónő markába.

– Ha akarnak fogyasztani valamit, a büfé itt van a folyosó másik oldalán – szólt nekik. – Én a fiúhoz megyek – és kinyitotta a sóhajok termébe vezető ajtót.

A „fiú" ott állt a falnál, mindjárt az ajtó mellett. Háta mögött, kissé oldalt a két fegyőr, körülötte pedig félkaréjban a család: apa, anya, feleség meg az ügyvéd. „Tilos" – villant az alezredes agyába, hogy a vádlottnak nem szabad szót váltani a tárgyalás közönségével. Biztosan az ügyész engedte, vagy éppen rendezte így, különben a fegyőrök nem néznék szó nélkül a kvaterkázást. Nem szerette az ilyen „rendez-

vény-beszélgetéseket", ő maga nem is engedélyezett ilyesmiket – a bíróságnak megvan a fegyelmi rendtartása, agitáljanak annak a keretein belül. Töprengett, szétzavarja-e őket? Csak lejáratná az ügyészt, meg önmagát is. Visszahúzódott kicsit az ajtó tövébe, a falhoz. „Kovács-specialitás..."–húzta fel az orrát. Ezért dolgozott szívesebben más ügyésszel. Kovácsnak mindig van valami különleges igénye. Hallgatta a tereferét. Az ügyvéd beszélt, megismerte a reszketős hangját.

– Vérbíró ez! Maga ettől ne reméljen irgalmat. Én csak ismerem. Ez magára húzza, amit lehet... Érti? Gondolja meg...

„A vén trotli..." – szusszantott Barát, de nem szólt közbe. Hadd beszéljen. Aztán majd lesse csak, hogy mikor kéri ki név szerint a munkaközösségből. Ez a hála, amiért keresethez juttatja. Nagyot nyelt. „Vérbíró... Azt lesheti..."

– Hit dolgában csak az Isten ítél, uram – ezt Juhos apja mondta. – Földi bíró szeme nem ér föl ahhoz.

– Ide figyeljen, magának a hite azt köti, hogy ne öljön. Én ismertem olyan katonát, amelyik végigharcolta a háborút, mégsem ölt – vartyogta az ügyvéd. – Ha lőni kellett, hát lőtt a levegőbe... Maga is megteheti, és nem vesz a nyakába minimum öt évet. Gondolkodjon, ember...

Az alezredes összeszorította a száját. Megőrült ez? Mondja négyszemközt, ha ezzel akar érvelni. De ne publikum – főleg pedig ne a fegyőrök előtt!

Juhos apja megakasztotta az ügyvédet:

– A hit a fegyverfogást tiltja... – és ahogy beszélt, érezni lehetett: makacssága rendíthetetlen.

– Ha maguk mindenáron börtönbe akarják dugni a gyereket, én arról nem tehetek – dohogott az ügyvéd. – Az okos ember, ha hurkot lát, kikerüli... A fiatalasszony majd megköszöni maguknak, hogy így okosítják a férjét.

Az asszonyka felsírt:

– Jaj, Gyula...

Akkor megszólalt Barát is az ajtó mellől:

– „Jaj, Gyula!" Vak maga, menyecske. Nem szereti az magát. Inkább a priccs, mint hogy maga mellé feküdjön...

A fogoly arca úgy rándult meg, mintha pofon vágták volna. Felé fordult, mondani akart valamit, de ő egy határozott legyintéssel leintette:

– Mit akar itt mellébeszélni! Akit hat évig nem lát az ember, azt szinte el is felejti...

– Ötöt mondott – hökkent a fiú az ügyvédre. Az felhúzta a vállát:

– Minimum ötöt...

– Az egyik bíró nyolc esztendőt javasolt – bökte oda az alezredes: – Azt hiszem, hat elég, hogy megtanulja, a haza akkor is haza, ha nem császár uralkodik, akkor is, ha nem a Messiás teremti össze, hanem mi, a két kezünkkel!

– Hat... – suttogta maga elé Juhos Gyula, és az apjára pillantott: – A közösség mit szólna?

Az öreg ajkát biggyesztette.

Juhos Gyula felsóhajtott.

Az alezredes otthagyta őket, visszament a kis szobába. Addigra legépelték a határozatot. Barát átolvasta, intett Darabosnak:

– Főhadnagy elvtárs! Szóljon a teremőrnek. Folytatjuk.

A bíróság bevonult a tárgyalóterembe. Akkor már a helyén volt mindenki. Barát a pulpitusa mögé lépett, de nem ült le, várt, amíg két társa is a helyére kerül, akkor egy csöppet megemelte a fejét.

Az ügyész meg a fegyőrök mozdultak elsőnek, s vigyázzba emelkedtek. Aztán a többi követte.

– A Magyar Népköztársaság nevében...

Darabos mellén megemelkedett a zubbony. Az alezredes hangja kemény volt, rideg, és szavai úgy zuhogtak agyára, mint a korbácsütések. Nem figyelt az okokra, sem az indokokra, fejében akár valami megrepedt gramofonlemez ismételte volna újra és újra: „hatévi börtönbüntetéssel... hatévi börtönbüntetéssel... hatévi..."

Csönd lett. Barát az asztalra ejtette a papírt. Juhosra nézett:

– Megértette az ítéletet?!

Juhos Gyula mocorgott a lábával:

– Muszáj ezt? – kérdezte tompán.

Mellette az egyik fegyőr elmosolyodott.

– Több komolyságot! – csattant fel az alezredes. A fegyőr beharapta ajkát. Barát felsóhajtott, megrázta üstökét: – Nem, kedves fiam. Nem muszáj. Katonának is lehet menni. Szégyen helyett dicsőséget, megbecsülést szerezni. Azt is lehet. Maga választotta ezt az utat. Maga nem gondol rá, hogy egyszer annak a gyereknek azt mondhatják a pajtásai: a te apád börtöntöltelék...

– A közösség... – nyögte a fogoly. – Mit mondanának?

– Nem tudom, fiam. Az a közösség talán megátkozná azért, amiért ez a másik fölemelné. A maga dolga választani. Én sajnálom, hogy így választ. Nem ez az út való magának...

– És ha... Ha a közösség beleegyezne... Ha nem vetnének ki a katonaság miatt... Az apám megkérdezné... – szorult el a torka.

– Akkor jelentkezik a börtönparancsnoknál. Kéri, hogy értesítsen engem. Megígérem, soron kívül, azonnal elővesszük az ügyét. Gondolkozzék, kedves fiam. Jobb később belátni, ha bakot lő az ember, mint elrontani egy egész életet. Gondolkozzék, és szóljon a börtönparancsnoknak...

– Hat év... – sírt fel a fiatalasszony. – Hat év...

A székre borulva zokogott:

– Hat év... Hat... édes uram, hat év...

– A tárgyalást berekesztem – recsegett Barát. – Vezessék el a foglyot!

Fölállt, s átment a kis tanácskozószobába. Zámbó meg az ügyész követte.

V.

Darabos tovább ült a pulpitus mögött, mintha odaenyvezték volna. A terem kiürült. Az őr gondosan becsukta az ajtót. Darabos nem törődött vele. Ólmosan nehéznek érezte tagjait. A kis szoba sarkig tárt ajtaján át hallotta az alezredes brummogását.

– Jöjjön, főhadnagy elvtárs! – Darabos szögletes mozdulattal fordult a hang irányába, s úgy állt, hogy azt a pózt akár vigyázzállásnak is föl lehetett fogni. A kis szoba ajtajából Zámbó invitálta kedélyes mosoly kíséretében. – Igyunk egy kávét.

Az őrnagy meghívása jólesően legyezgette Darabos hiúságát. Szeme felcsillant, de abban a pillanatban eszébe ötlött: Aztán majd visszaadhatom a meghívást – elkomorodott, és azt mondta:

– Köszönöm... – maga is meglepődött, olyan idegennek tűnt a hangja. Megköszörülte a torkát. – Nem szoktam, jelentem...

– Na, majd én rászoktatom – villantotta rá Zámbó a fogait. „Jelentem Jancsi – gondolta. – Ha a fegyelem lényegét is úgy érti, mint az alakiságait, akkor le a kalapot előtte." Magában megállapította, hogy ehhez túl bumburnyáknak látszik. – Jöjjön csak, jöjjön.

Darabos ment. Fancsali ábrázattal, akár fogorvoshoz készülne. Szorosan az őrnagy sarkában lépkedett, mintegy

mögé barikádozta magát. A folyosó végén aztán mégis megkönnyebbült, egyre jobban érezte itt magát.

Zámbó arról csevegett, hogy járt ő a bíróságon gyakran tanúként, de az merőben más érzés, mint a pulpitus mögött ülni. Az ember még a levegőt is másképp szedi ezen az oldalon. Iszonyú felelősség: ítélni valaki fölött... Darabos behúzta a nyakát. – Őszintén megmondva, őrnagy elvtárs, nekem is eszembe jutott ez az emelvényen, aztán kicsi híján majd elszaladtam, olyan melegem lett... – mondta röstelkedve.

Amikor a kávé elkészült, Zámbó fizetett. Összeszedte a pultról a visszajáró aprót, odamordult Darabosra:

– Siessünk, elkésünk...

Sebbel-lobbal rohantak vissza.

– Na, végre – ezzel fogadta őket Barát. – Azt hittem, megszöktek. Folytathatjuk akkor?

Telefon csöngött. A titkárnő vette föl a kagylót, az ügyészhez fordult:

– Őrnagy elvtársat keresik... A felesége.

Barát széles figyelem-felhívó mozdulattal emelte arca elé a karját, órájára nézett, majd látható nemtetszéssel félrehúzta száját. Zámbó végigsimította tenyerével az ajkát, s a mozdulat mögé rejtette mosolyát. Az ügyész a telefonhoz ment, közben kérdezte Barátot:

– Az Aranyosi főhadnagy ügyét tárgyalják, ugye, alezredes elvtárs?

– Azt tárgyalnánk – nyomta meg a szó végét Barát, és megismételte: – Tárgyalnánk...

Az őrnagy cseppet sem zavartatta magát a komorra erőltetett hangsúlytól, pillanatnyi töprengés után megvonta a vállát.

– Az a birkás ember... – mondta maga elé, aztán az alezredesnek címezte: – Bagatell ügy. Talán később benézek,

bár... – és egy újabb vállrándítás jelezte, hogy nem tartja szükségesnek.

– Ahogy gondolja, őrnagy elvtárs – az alezredes hangján sértődöttség érződött. Heves mozdulattal fölmarkolta a papírcsomót, intett a többinek, hogy kövessék.

Az ügyész a füléhez emelte a hallgatót. „Mit akar?" Zsuzsa telefonhívása előre idegesítette. Várt, amíg Darabos behúzza a tárgyalóterem ajtaját, csak akkor szólt a készülékbe:

– Halló...

– Andrisom? Te vagy az? Két dologért hívtalak föl, kincsem, az egyik, hogy mondj nekem valamit...

A hang úgy búgott, mint a mélyhegedű, kedvesen, biztató-szerelmesen. Az ügyész ajkáról könnyű sóhaj lebbent. A tónus annyira más volt, mint amit várt – egyik szemöldökét majd a homloka közepéig húzta, s aprókat, szomorúakat bólogatva visszaengedte.

– Nem mondsz semmit? Na igazán, Andriska, ne légy olyan makacs... Tudod, én is makacs vagyok, és addig foglak szépen kérni, amíg úgyis elfelejted, hogy komiszkodtam...

– Mit mondjak? – kérdezte Kovács.

– Azt ne, hogy „mit mondjak", mert azt okos férjnek illik tudni. Valamit, aminek én nagyon örülök. Minél gyorsabban mondod, annál jobban örülök.

Tudta, mit akar hallani az asszony, és elérzékenyedett. Mintha ebben a pillanatban történne, úgy látta újra: halvány gázlámpa sziszegett, fakó zöldessárga fény, a liget szélén. Álltak a sötétben, s bámulták a lámpát. A lány a vállához hajtotta fejét: „Mondj valamit..." – súgta. Felelet helyett megcsókolta. Ez volt a „mondás". Akkor csókolta meg először.

– Várom...

„Azt egy darabig ki nem húzod belőlem... Ahhoz a régi Zsuzsa kell..." – köhécselt néhányat, hogy elvegye a hallgatása élét.

– Vannak nálad? Nem tudsz beszélni?

– Igen... – vágta rá gyorsan.

– Akkor én mondom. Nagyon-nagyon szeretlek. Most pedig légy szíves, és azonnal felelj rá valamit!

– Én is – sóhajtotta kényszeredetten, s magában fohászkodott csupán, bár lenne már vége a beszélgetésnek.

– Andris... Csak ilyen morcosan tudod mondani?

– Egyáltalán nem vagyok morcos. Várnak rám...

– Na jó, ha vannak nálad, akkor a tárgyra térek, bár ez volt a fő-fő mondanivalóm, és természetesen ebből következik a mellékes is. Ha megengedi, uram és parancsolóm, meghívom ma estére... Minden meglepetés lesz, úgy készülj. Nem árulom el, hová megyünk, és azt sem, hogy meddig tart a program. Ezért felkérlek, ma este ne morogj, és ne akarj dolgozni. Ha beleegyezel, ezennel visszaszolgáltatlak jövendőbeli rabjaidnak. Hadd örvendezzenek, hogy láthatnak... Vagy gondolod, már eléggé örülnek? – nevette el a szavai végét. – Na, egyezz bele...

– Jó.

– Csak így, egyszerűen jó?! Ne mondd!... Semmi öröm, semmi drága kis feleségem, aranyos Zsuzsikám, de édes-bűbájos vagy? Csak így „jó"...

Az őrnagy hallgatott egy csöppet, aztán kurtán ennyit mondott:

– Várnak.

– Hát, ha annyira várnak, hogy nem tudnak várni, amíg a feleségednek válaszolsz, akkor eredj! Ennyi idős házasság után divat megunni az asszonyt! Ha óhajtod, ki lehet cserélni, de akkor tessék megmondani! És én még hívom, kedveskedek őuraságának! Igazán tudhattam volna, mennyire

lehetetlen alak vagy! – kurta kattanás, Zsuzsa lecsapta a kagylót.

Az őrnagy leengedte füléről a hallgatót, néhány pillanatig nézte, aztán csöndesen visszatette a villára. Gyöngeség fogta el. Tétova léptekkel a tárgyalóteremhez topogott, kezét a kilincsre tette, de nem nyitotta meg az ajtót. „Nem bírom..." – visszafordult, az egyik fotelbe roskadt. Lassan ingatta fejét. Agya zsongott-zúgott, mintha valamennyi idegszála kócba borzolódott volna – nem is a fejében, de a feje tetején. Hátradőlt, tarkóját a fotel támlájára hajtotta, pillája lecsukódott. Egy darabig hevert így – félig ülve, félig elnyúlva –, aztán végre fölült, cigarettára gyújtott. Tekintete a kezére tapadt: a cigaretta enyhén remegett az ujjai között. Nézte, de nem gondolt semmire.

A csukott ajtón át mondatok hallatszottak. Nem fogta fel az értelmüket. Gyors, mohó szippantásokkal szívta cigarettáját. Barát hirtelen mennydörgése: „Megértette a vádat, főhadnagy elvtárs!?" Agyában lassan mozdult a gondolat: – „Ha ezt megúszta tiszta alsónadrággal, akkor már nagy baj nem lesz... Be kellene menni..." egyszerűen nem érzett erőt hozzá. „Ezt nem lehet így tovább..." – újabb cigarettát vett ki a dobozból, s a másiknak a parazsával gyújtotta meg. Fájdalmasan hasított szívébe a kérdés: de hát miért csinálja? Megrázta fejét. „Nem gondolni semmire. Semmire se gondolni..." De a gondolattalanság ideje elmúlt. „Miért... Tönkremegyünk bele... A vak nem látja... Miért?"

– ...Nyolc birkát, alezredes elvtárs. Kifizettem őket még aznap a téesznek. Annyit ökleltem fel. A juhász mindjárt leszúrta mind. Két hétig ettük... – ütötte meg a fülét a főhadnagy elfogódott hangú vallomása. – Az egész család ette...

– Hogy ették? Két hétig? Abban a hőségben?

– A karambolt követő nap vettem egy fridzsidert. Hitel-

levélre... Szaladgáltam utána egész nap, hogy el tudjam intézni...

– Azért vett fridzsidert hitelbe?

– Jelentem, megromlott volna az a sok birka... Két hétig ettük, reggel, délben, este...

„Bolond – gondolta Kovács, és még csak el se mosolyodott. Fölállt. – Ez még nálam is nagyobb bolond... Le kell ülni vele, és megbeszélni" – az utóbbit azonban már a saját dolgára értette. Zsuzsával megbeszélni – a gondolatra felsóhajtott. Szerencse, hogy ma ilyen jelentéktelen ügyek szerepelnek napirenden, mint ez a birkás főhadnagy. Legalább nem kell gondolkoznia. „Még egy hét... Jó lesz kicsit egyedül..." Nagyokat szippantott a cigarettából. Fölvett egyet az asztal alsó lapján heverő, régi újságok közül. Belelapozott, aztán visszadobta.

– ...Meg akarnék házasodni, de hát előbb szeretném lezárni ezt az ügyemet. Ugye meglenne az esküvő, aztán beidéznének ülni... Jogos, alezredes elvtárs, tudom, de mégis, hogy festene, hogy azt mondja az ember, szervusz asszony, megyek a dutyiba. Azért kértem a parancsnokomat, járjon közbe, hogy tűzzék már ki a tárgyalást...

Barát indulata úgy robbant a főhadnagy dunántúli akcentusába, mint a gránát:

– Lezárni?! Meg sem kellett volna nyitni! Mind itt kezdi fogni a fejét! Mit bravúroskodott?! Keveset hallott még a gyorshajtás veszélyeiről?! Mi!? Keveset?

Kis csend következett. Kovácsnak eszébe ötlött: „Most biztos a zubbonya szegélyét morzsolja..." Majd nagyon mélyről, nagyon őszintén hallatszott:

– ...Mentem én már máskor is ennyivel, alezredes elvtárs. Még többel is. Úgy van ez, hogy amíg az ember nem süti meg a kezét, könnyen játszik a tűzzel... Álmomban se gondoltam volna...

– Álmomban... – ismételte Barát.

Kovács újabb cigarettára gyújtott. „Most ide-oda mocorog a székben, szemüvegét följebb tolja az orrán, kissé előredől, úgy fog a főhadnagy lelkére beszélni, mint aki soha semmiben sem tévedett, és nem tévedhet... – Fejét a mellére horgasztotta, eltöprengett a gondolaton. – Ítélünk... Megszoktuk, hogy ítélünk..."

– Most hiába húzogatja nekem a zubbonyát! Előbb kellett volna, nem „álmában" – utánozta Barát a vidékies tájszólást –, hanem ébren! Akkor most nem állna itt!

Barát dörgedelmére fölemelte a fejét, elmosolyodott. Jól érezte: a főhadnagy valóban nem tud mit kezdeni zavarában a kezével. Pirospozsgás, zömök legény – a szünetben jól megnézte a folyosón. Az utolsó ablak szögletéhez támaszkodott, markában szorongatta az idézést, és a fegyverek között vigyázott foglyokat bámulta – az olyan ember irtózatával, akinek sohasem volt baja a törvénnyel. Most valószínűleg fülig vörös, se eleven, se holt, és talán azt sem bánná, ha tíz esztendőt sóznának a nyakába, csak vége legyen a tortúrának. „Megszoktuk... – mormolta maga elé Kovács. – Én már tudok itt nevetni. De akit elém hoznak, még egy se nevetett – lógatta a fejét, úgy érezte, mintha a megszokás ráült volna az életére, és mindent, de mindent kiégetett volna a lelkéből. – Tulajdonképpen élni is csak azért élek, mert megszoktam. Akár a vádemelést, vagy Zsuzsa cirkuszait, vagy Péter kedveskedését..."

Barát odabenn ugyancsak darálta a hegyibeszédet. Kovács nem figyelt az alezredes szavainak értelmére. Megirigyelte Barátot azért az átélésért, amivel mondta a magáét. „Hisz a hivatalában... Én is hiszek... – és felsóhajtott. – Ha nem hinnék a világomban, nem lennék itt..." De valami hiányzott belőle. Valami, ami régen megvolt, és teljessé tette az életét. Nem tudta pontosan megfogalmazni, mi az, nem is

akarta, fáradt volt hozzá, de a szíve mélyén fellobbant a vágy: még egyszer úgy lelkesedni, ahogy régen tudott lobogni asszonyért, családért, eszméért.

– Érti, főhadnagy elvtárs?

„Mindjárt befejezi" – futott agyába, s az, hogy nem megy be, se most, sem az ítélet kihirdetésére. Egy hónap helyőrségi fogdát szabtak ki első fokon. Azt helybenhagyják. Ennyi elég mementónak a főhadnagy számára. Isteni szerencse, hogy a bírósági értesítés visszaigazolására ráírta: „A katonai főügyész nem kívánja képviseltetni magát a tárgyaláson." Az öreg Barát hiúságát azonban sérti, hogy itt az ügyész, mégis nélküle tárgyaljon. Mintha az ügyész csupán azért lenne, hogy illegesse magát neki, vagy még inkább a bírósági eljárásnak, amit ő vezet. „Az ügyész elvtársnak nincs lelkiereje illegetni... Inkább iszik egy kávét a büfében..." – motyogta.

Amikor visszajött, már más hangok szűrődtek ki a tárgyalóteremből, nem a birkás főhadnagyé. Arra sem nyitott be. Az egyetlen fontosabbnak látszó per – az utolsó. No persze, a maga módján fontos: évekről van szó, amit pluszként kapnak az alsóbb ítélethez. Különben sima ügy. Azt végigüli – az évek miatt. Visszatelepedett a fotelbe, turkálni kezdte az asztal alsó lapján heverő folyóiratcsomót. Ez is az öreg bogara. Nem sajnálja a fáradságot összejárni a főnöki előszobákat, és elemelni a színes, külföldi folyóiratokat. Hónapszám hevernek itt anélkül, hogy kézbe venné valaki. Aztán az öregre rájön a bolondóra, sorra jár ismét irodáról irodára, újakra vadászik. Kihúzott egyet a paksamétából. „Jó lett volna megnézni őket..." – jutott eszébe az utolsó ügy három vádlottja. Ott ültek a folyosón, a jehovista mellett, s az a fiú annyira lekötötte a figyelmét, hogy egyszerűen elsiklott a másik három ember fölött. Sajnálta most, és azt is, hogy a büfébe menet sem vetett ügyet rájuk. Jobban

szerette, ha nem a tárgyalás kezdetének pillanatában érik az első benyomások a vádlottról. Valahányszor vádbeszédre készült, megpróbálta maga elé idézni a vádlottat. Aprólékos gonddal fölrajzolta jellemét a periratokból – akár a festő vázolja születendő alkotását, de sohasem írta le szóról szóra, amit el akart mondani. Csak az elveket. Szeretett szabadon beszélni, érvelni. És szerette megnézni a vádlottjait a tárgyalás előtt. Elhessentette a kívánságot: kimenni és végigmérni azt a hármat. „Túlságosan dekoncentrált vagyok... Ha első fokon tévedtek, legföljebb a mértékben. Az alapban... " – vállat vont. Még szerencse, hogy a periratok szerint vagy fél tucat ismerőse is tett tanúvallomást. Környékbeliek, szomszédok. Mint a doktor. Ismét vállat vont. Semmit sem jelent, hogy ismerősök. De azért mégis valami megnyugtatásfélét érzett a tényből. Ismerős – ha futó ismerős is – szava mégiscsak más, mint egy vadidegené. Kinyitotta a képeslapot, szórakozottan lapozgatni kezdte, fél keze a fotel karfáján feküdt, ujjai türelmetlenül doboltak a bőrhuzaton. „Zsuzsa, ez így nem megy..." Legszívesebben lecsapta volna a folyóiratot, s nagy léptekkel járt volna fel-alá, de kényszerítette magát, hogy maradjon, s alaposan szemügyre vegyen minden képet. Valami kínai lap volt – egy kukkot sem értett a szövegből, de tele színes nyomású grafikával. A rajzok nyugalma megfogta. Egyszerű kifejezési formájuk volt – különösnek tűnt, hogy érti, meg az is, hogy lecsillapul tőlük, elcsendesedik belül.

Másik lapot vett elő az asztal alól. Felütötte, aztán a kezére bámult. Rétegben ült a por az ujjain, mintha szemétben kotorászott volna. Összecsukta a folyóiratot, a világosság felé tartotta. Keze nyomán fénylett a színes papír. A lapot visszalökte a helyére. A kis, függönnyel elkerített csaphoz ment, kezet mosott.

Visszatelepedett, s ismét a szép rajzú kínai képesújságot forgatta, egészen belefeledkezett. A lábdobogásra rezzent meg, amikor azok végeztek odabenn, s jöttek ítélethozatalra. A folyóiratot visszatette a gyűjtemény tetejére. Akkor már fel is tárult a kis ajtó, s megjelent Barát. Szeme sarkából elcsípte a mozdulat utolsó akkordját:

– Kinézegette, ügyész elvtárs... – lökte oda epésen.

– Részben – állt fel Kovács, hogy átadja a helyet a három bírónak a tanácskozáshoz. – A Gagarinosat szerettem volna, de a por megvédte. Mármint a Gagarin képét a nézegetéstől. Nem tudom, kozmikus por-e, mindenesetre kezet mostam...

– Por?! Itt? – az öreg kikapta az egész paksamétát az asztal alól, két részre markolta, és néhányszor összecsapdosta. Valósággal füstölt, ő meg sziszegett mérgében. – Hát ez kriminális... Elhúzatom a nótáját... – nyilván a takarítónőre értette, de nem mondta.

Kovács az ablakhoz lépett, kibámult az utcára. Sötött a nap. „Belülről olyan, mintha kinn meleg volna..." Homlokát az üveghez érintette – visszahőkölt a hidegétől. Azok hárman közben az ítéletükön vitáztak. Feléjük fordult. „Mi az istent szerethet egy nő egy ilyen férfin... – fürkészte a főhadnagy arcát – ...a testét talán... Nagyképű fickónak látszik. Túl magabiztosnak..." – pillantása összeakadt Daraboséval. Kutatón fürkészte ennek az ismeretlen férfinak az arcát, de aztán ráunt, és elfordította róla tekintetét.

– Az ügyész elvtárs? – Barát a szemüveg kerete fölött nézett rá: – Bejön a hirdetésre?

– Kicsit még szellőzködöm – hárította el a hívást, s tette az együgyűt: – Ha jól emlékszem, ennek az ügynek a papírján is jeleztük, hogy nem tartjuk szükségesnek az ügyészség képviseltetését...

Barát horkantott, mást nem felelt, de az arcán ott volt,

hogy „ezért a pénzért benn is üldögélhetnél..." – aztán odamorogta az ülnököknek: – Akkor mehetünk...

Bevonultak szép rendben, libasorban. Kovács magára maradt. Valósággal felüdítette a gondolat, hogy még egy szünet, jön az utolsó ügy, aztán vége a napnak – és dühös lett: „Ezt a luxust még egyszer nem engedhetem meg magamnak... Ilyen készületlenül ideállítani! Vagy tudja tisztelni és értékelni a hivatásomat, legalább annyira, amennyire én becsülöm az övét, vagy... Ha megmondom, megint a plafonon lesz... Pedig meg kell... Valahogy ügyesen, finoman megfogalmazni... – érezte halántékán az ér lüktetését, s tudta, ha újra ezen kezd töprengeni, pillanatokon belül megint szertefoszlik a nyugalma. – ...Utána sétálok egyet. Addig nem szabad rágondolnom..."

Eljött az ablaktól, járkálni kezdett, fel s alá a szőnyeg teljes hosszában, rendkívül precízen ügyelve, hogy mindig ugyanazokra a mintákra lépjen, oda meg visszafelé is. Aztán megunta, változtatott a lépésein – csak egyforma színekre taposott.

Végre befejezték az ítélet kihirdetését, és kijöttek. Megint szünet. Egészen rövid. Barát mindjárt, ahogy a szobába lépett, széles gesztussal maga elé lendítette karját, s az óráját nézte. „Mindjárt egy... – mondta nem túlságosan hangosan, mintegy magának. – És engem kettőre várnak..." – de közben az ügyész felé sandított. Kovács hallgatott. Barát kis idő múlva aggodalmasan megkérdezte:

– Gondolja, ügyész elvtárs, végzünk egy óra alatt?

Kovács kissé széttárta karját, és az alezredes szokott szavajárásával felelt:

– Sajnos, egy tárgyalás elején sohasem lehet tudni, mi lesz a végén...

Barát nyelt egyet. – No igen – morogta. Kovács meg-

sajnálta. „Nagyon ott akar lenni valahol..." – mosolygott befelé, s azt mondta:

– Remélem, hogy igen. Ma én is korán szeretnék végezni.

Az alezredes hálás pillantással nyugtázta a közlést.

– Akkor zárjuk le a napot – azzal indult előre.

A bíróság elfoglalta helyét a tárgyalóteremben. Barát megvárta, amíg Kovács is a helyére ül, akkor körbepillantott, biccentett, hogy rendjén talál mindent. Szertartásos hangon bejelentette:

– A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága katonai kollégiumának Barát tanácsa Grabóc László és társai lopási, fegyverrejtegetési, valamint fegyverrel és fegyveres hatalommal való visszaélési ügyét tűzi napirendre.

A teremőr keze alatt megnyikordult a kilincs. Sarkig tárta az ajtót, halk szóval ismételte a bíró szavait, és nesztelenül félreállt az útból.

Csizma dobbant a terem kövére.

Alacsony, tömzsi fegyőr nyitotta meg a menetet. Láthatólag jól ismerte a járást. Mereven előreszegezett tekintettel marsolt el a vádlottak számára kijelölt széksor előtt. Géppisztolya a vállán lógott. Jobbjával a fegyver síját markolta, másik kezével a léptei ütemére evezett a levegőben. Az utolsó széknél megtorpant, hátraarcot csinált, és állt, akár egy szobor.

Szikár, magas, kopaszodó, negyven körüli férfi követte. Testén lötyögött a szürke daróc. Csuklóján bilincs. A fegyőr egy szemöldökrándítással maga mellé parancsolta, de a fogoly keresztülnézett őrén, odébb állapodott meg.

– Ide! – horkant rá vérvörösen a tömzsi szobor.

Az ember válla megrándult, s úgy lépett arrébb, mint aki engedelmeskedik, mert méltóságán alulinak tartja vitatkozni. A fegyőr ajkát harapta dühében, a szeme villámokat lövellt. Aztán megint egy fegyőr jött – nyúlánk fiatalember,

álmos ábrázattal, s ismét egy darócruhás vádlott. Ez alacsony volt, zavart pillantása ide-odarebbent. Bilincsbe vert kezén az ujjak egymásba kapaszkodtak. Újabb fegyőr, és újabb fogoly. Darócban az is, gyerekképű legény – arcán érdektelenség, unalom.

A tömzsi szobor haptákban jelentette, hogy a vádlottakat előállította. Barát csupán a szeme mozdulásával jelezte, hogy rendben van. Könyöke az asztalon pihent, kezét összszekulcsolta.

Kovács előredőlt a székén, a vádlottakat fürkészte. A gyerekképű a mennyezet cirádás gipszmintájára bámészkodott. Az alacsonyabb lehorgasztotta fejét. A szikár a bírókat nézte sorban, ahogy ültek, mindegyiket, aztán az ügyész felé fordította tekintetét.

Kovács farkasszemet nézett vele. A fogoly állta, és az őrnagynak az jutott eszébe, nem lenne tanácsos egyedül maradni vele. A barna szempárból sütött a gyűlölet. Egyre nézte, és a rab egyre visszanézett. Mintha egymást bűvölték volna – pillantásuk összefonódott, egyik sem fordította el.

– A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága katonai kollégiumának Barát tanácsa Grabóc László és társai lopási, fegyverrejtegetési, fegyverrel és fegyveres hatalommal való visszaélési ügyét tárgyalja...

Ők meg nézték egymást.

A fogoly arca nyugodt volt. Egy vonása sem rezzent.

– ...A bíróság úgy döntött, hogy nem rendeli el a vádlottak bilincseinek levételét, mert a legutóbbi tárgyaláson az egyik elítélt az őt őrző fegyőrre támadt...

„Te voltál az. Az csak te lehettél..." – az ügyész a széknek támasztotta hátát. A fogoly mozdulatlanul meredt vissza rá, szeméből kihívóan parázslott a gyűlölet.

– ...Elrendelem a vádlottak személyi adatainak egyeztetését. Elsőrendű vádlott: Grabóc László!... Álljon föl!

– Mozgás! – mordult a csöndbe a fegyőr. – Na!

A fogoly tekintete lassan elfordult az ügyészről. Szék nyikorgott. A hang késve, de tisztán csendült a szólításra:

– Igen. Én vagyok.

„Te voltál az ész..." – sóhajtott Kovács. Megkönnyebbült, hogy nem kell tovább farkasszemet néznie vele.

– Eddig tartott, amíg erre rájött? Viselkedjék tisztességesen! Ne várakoztassa a bíróságot! – csattant fel Barát. – ... Ön ezerkilencszázhuszonnyolcban született?

A felelet ugyanúgy jött, mint az előbb:

– Igen.

– Anyja neve: Szendrő Rozália?

– Igen.

– Foglalkozása: nincs. Alkalmi munkából él...

„Jellemző" – gondolta Kovács. Amikor a válasz elhangzott, pislogott egyet.

– Van foglalkozásom. Két szakmám van. Lakatos vagyok és motorszerelő.

– Itt az áll, hogy alkalmi munkákból él!

– Abból éltem. Negyvenhat őszéig. A forintig. Akkor mentem inasnak Csepelre. Ott tanultam a szakmát, ott is dolgoztam. Aztán ötvenegyben bevonultam katonának. Ott tanultam ki a motorszerelést. Levizsgáztam abból is. Ötvenháromtól ötvenötig egy gépállomáson dolgoztam. Ötvenötben jöttem vissza Pestre.

– Letartóztatása előtt miből élt?

– Dolgoztam. A kerületi vendéglátóipar javító- és szerelőrészlegében. Lakatosként.

– Mióta?

– Ötvenöt óta.

– Egyhuzamban?

– Egyhuzamban.

Kovács a papírok fölé hajolt. Káromkodott magában.

Ehhez az emberhez a legnagyobb fokú határozottság és precizitás kellene. Aki egy pillantásban ennyire leplezetlenül és vakmerően ki meri mutatni a gyűlöletét, annak a fanatizmusa nem felület, az nagyon is tudatosan nem szereti a rendszert. Ezt ésszel kell megfogni, sarokba szorítani, és térdre kényszeríteni. Az a fajta, amelyik mindenbe belekapaszkodik, akár lényegről, akár formaságról legyen szó, akinek az esetében a legparányibb mellékkörülménynél sem szabad kibúvót hagyni. Nesze neked, bírósági presztízs. Hozzá még Barát savanyúra nyúlt ábrázatát látni, amiért melléfogott! Ha nem volna olyan kínos, remekül mulatna rajta.

– Kérem helyesbíteni az ügyiratokban a vádlott által közölt adatokat – intett az alezredes a jegyzőkönyvvezetőnek, és csöndesebb hangon kérdezte tovább: – Nős, két gyermeke van?

– Igen.

– Elsőrendű vádlott leülhet. Másodrendű vádlott: Kerényi Alfonz!... Álljon föl!

Bilincszörgés csörrent a szék nyikordulásába. Középütt az alacsony ember összerezzent a szólításra, sóhajtva emelkedett föl a helyéről. Pillantása valósággal cikázott a bírók között, s a feje úgy lötyögött hozzá erőtlenül ide-oda, mintha nem is ő forgatná. Egymásba kapaszkodó tenyere szétnyitódott. A keze remegett, és a remegéstől a bilincs acélja nyüszítőn, sírón súrlódott, akár gyerek szipogott volna.

– Ön ezerkilencszázharminckettőben született, anyja neve: Kerényi Mária, apja: ismeretlen... Foglalkozása: ezerkilencszázötvenhatig rendőr. Ötvenhét elején szerelték le, azóta segédmunkás...

A felelet sóhajként rebbent:

– Igen...

– Nős, gyermeke nincs.

– Igen.

– Másodrendű vádlott leülhet. Harmadrendű vádlott: Grabóc Sándor! Álljon föl! Ön az elsőrendű vádlott testvére?

– Igen.

– Ezerkilencszáznegyvenben született... Letartóztatásáig szerszámlakatos-tanonc volt. Édesanyjával és bátyja családjával együtt élt?

– Igen.

– Gyermeke nincs? Nőtlen?

– Igen.

– Üljön le. Ismertetem az elsőfokú bíróságnak Grabóc László és társai ügyében hozott ítéletét. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy...

Kovács nem figyelt Barátra, ismét a vádlottakat fürkészte. A kölyök a megtestesült érdektelenség. Kibámészkodik az ablakon. A tömzsi lehorgasztja a fejét. A kopaszodó úgy lesi a bíró szavát, ahogy kutya lesi a gazdáját, lök-e koncot? Ez verekedni fog minden szón, minden megállapításon. Ez nem adja meg magát. Egyébként az ügy világos. A jómadarak ötvenhat november elsején kiraboltak egy vadászházat, elvitték a vadásztársaság fegyvereit. November negyedike után a fegyvereket nem szolgáltatták be – a házkutatás során a rendőrség megtalálta, és lefoglalta őket. A környéküket persze sakkban tartották, fenyegetőztek, zsaroltak. Ennyi az egész. Azért kerültek a katonai bíróság elé, mert Kerényi a tett elkövetése idején rendőr volt, Grabóc pedig egészen a letartóztatásáig munkásőr. „Remek kádermunkánk következtében..." – dühöngött magában Kovács.

– ...Az elsőfokú bíróság mindezek alapján Grabóc Lászlót nyolcévi, Kerényi Alfonzot hatévi, Grabóc Sándort pedig kétévi börtönbüntetéssel mint főbüntetéssel sújtotta. Az ítélet jogerőre emelkedett, a vádlottak büntetésük kitöltését megkezdték. A büntetés ellen a Legfőbb Ügyész óvással élt, mivel nevezettek a bűncselekmény elkövetésének

időpontjában fegyveres testülethez tartoztak, ezért ügyükben polgári bíróság nem illetékes döntést hozni, csupán katonai bíróság, amely a fent ismertetett bűncselekményeket sokkal súlyosabbnak ítéli meg, mint a polgári bíróságok...

Kovács hátradőlt a székén, keskenyre szűkült szemmel figyelt. A suhanc egykedvűen bámult maga elé. Mintha nem is róla lenne szó. Arca mozdulatlan – de falfehér, csak a füle vörös, szinte izzik. A tömzsi jobbjának ujjai vitustáncot jártak a bal keze tenyerén. Ajka meg-megvonaglott. Az idősebb Grabóc pillantásában keserűség és gyűlölet. „Megátalkodott gazember..." – gondolta az ügyész. Heves mozdulattal előrehajolt az asztal fölé, furcsa volt, úgy érezte, ezzel az emberrel szemben nem lehet hanyagul elterülni a széken.

– Grabóc Sándor, álljon föl! Megértette a vádat?

Bilincs zörrent.

– Bűnösnek érzi magát?

A suhanc megvonta a vállát, de mielőtt felelhetett volna, Barát rápattogott:

– Hogy viselkedik maga, fiatalember?! Ne vonogassa nekem a vállát, hanem feleljen!

– Én már nem is tudom... – tétovázott a fiú hangja.

– Nem tudja!? De a vállát rángatni, azt tudja?! Figyelmeztetem, fontolja meg, hogy az egyetlen, ami könnyíthet az ügyén, a töredelmes bűnbánat! Eszerint viselkedjék! Üljön le! Kerényi Alfonz!

A lánc a bíró szavába csörrent. A fogoly fölemelkedett.

– Megértette a vádat?

– Igen.

– Bűnösnek érzi magát?

A vádlott feje a mellére horgadt. Csend. Aztán, mint az imént, most is sóhajszerűen lebbent ajkáról a felelet:

– Igen...

– Üljön le. Grabóc László! Megértette a vádat?

A kopaszodó felállt:

– Megértettem – csikorogta. Kovács a csuklóját nézte: a keze ökölben, a karja úgy feszült, hogy a bilincs körül kifehéredett a bőre, mintha szét akarná tépni a vasat. Barát hidegen, fensőbbségesen szólt:

– Bűnösnek érzi magát?

A vádlott szeme akár a parázs. Csönd. Barát várt, aztán nyugodtra erőltetett hangon megismételte:

– Azt kérdeztem, bűnösnek érzi-e magát? Megtagadja a választ?

Kovács egy pillanatra lehunyta szemét, s alig észrevehetően biccentett. Igen, ez a tónus kell ennek. Higgadtság és könyörtelenség. Ez abból ért, másból nem.

A vádlottból úgy szakadt ki a keserűség, mint vulkánból a tűz:

– Ha én bűnös vagyok, akkor rohadjon rakásra ez az egész világ, bíróságostul, mindenestül...

A falak visszadobálták a kiáltást. Aztán megint csönd. „Pontosan egyforma véleményünk van a másikról. Ami a rohadást illeti..." – szaladt végig az ügyész agyán.

– A bírósággal szemben tanúsított tiszteletlen magatartásáért kétnapi szigorított fogsággal fenyítem meg...

Kovács arcára halvány mosoly húzódott. „Az öreg jól veszi a lapot" – s végigmérte a kopaszodót.

– Fenyíthet, amivel akar – sziszegett az vissza. – Ha én bűnös vagyok, akkor magukat akasztani kell! – a bilincs zörgése tett pontot a mondatra. Majd ismét az a mélyből szakadt kiáltás: – Akasztani!

A bíró hangja ugyanolyan volt, mint az imént:

– Ezért a kijelentéséért három nap szigorított fogsággal büntetem. Tehát összesen öt nappal... – s kis szünet után hozzátette: – Eddig...

A fogolynak a szeme pillája se rezdült, úgy állt, mintha ércből öntötték volna.

– Tehát nem érzi bűnösnek magát... – ejtette maga elé Barát a szavakat úgy, hogy azt akár kérdésnek, akár csupán megállapításnak is lehetett venni. Jobbját kinyújtotta kissé – az órájára nézett. Fél kettő elmúlt.

– Egy szó sem igaz abból, amit elmondott... – a düh megbicsaklott Grabóc hangjában. – Egy szó sem – hörögte. – Még a kérdései sem igazak...

A bíró tekintete a karórán pihent. Az utolsó mondatra fölpislogott. „Nem rossz... egészen szellemes..." – és ismét a mutatókat nézte. Mikor lesz ennek vége? A delikvens tagad, tehát bizonyítani kell. Fél kettő. „Utóvégre ma vagyok hatvanéves. Ez csak egyszer fordul elő az ember életében..." – válla megemelkedett kissé, s azzal döntött is:

– A bíróság a tárgyalást a mai napra berekeszti, s annak folytatását a következő hét ugyanezen napjára, reggel kilenc órára rendeli el. Vezessék el a vádlottakat.

Barát a kis szobában lelkesen kezdte magyarázni, hogy két okból szakította félbe a tárgyalást, először, mert sokkal szemléletesebb a kép, ha a bíróság egyben látja az egész bizonyítási eljárást, másodszor, mert az elsőrendű vádlott tagadása miatt célszerű, ha a bíróság nem csupán a tanúvallomási jegyzőkönyvekre támaszkodik, de ismételten ki is hallgat legalább néhány tanút.

– Így van, ügyész elvtárs?

Az őrnagy biccentett, és elfutotta a méreg, hogy mit játszik az öreg, legalább őelőtte ne csinálja. Nyelt egyet, s száraz, recsegő hangon közölte:

– Feltétlenül... Különben még a tárgyalás előtt említette alezredes elvtárs, hogy kettőre el akar menni...

Barát meghökkent arccal nézett rá. Az őrnagy barátságosan köszönt neki, és gyors léptekkel eltávozott.

VI.

Az ajtó belül sima volt. A kilincs helyén szürke bádoglap éktelenkedett. Az idő furcsa, torz mintákat foltozott rá.

Grabóc László lába gyökeret eresztett az ajtó előtt. A bádoglap erezetszerű rajzolatára meredt. Száját összeharapta. Karjában megvonaglottak az izmok, és ökölbe rándították a kezét.

„...Ripittyomra..." – a keserű-dühödt gondolat nem ért szóvá a száján, csak a tüdeje zihált, s az orrcimpája tágult tőle. „...Ripittyomra..." – lopózott vissza újra meg újra agyába.

Szürkeség tolult a kukucs rostélya elé. A lyukacsokon keresztül a szemet látta. Csak egy szemet, a hozzá tartozó arc nélkül.

„...Ripittyomra..." – csúszott fejébe ismét a gondolat, s hozzá a kívánság, bár nyitná meg az ajtót. Csak egy kicsit nyitná meg. Izmai kőkeménységűre görcsösödtek, szinte fájt már.

A szem érdektelen volt, akár valami precíz anatómiai ábra. A közönyösen hideg pillantás elernyesztette dühét, s valósággal belezsibbadt a kérdés: „Minek?..." – lassan elfordította tekintetét, s amikor visszakapta fejét, a szem már eltűnt a lyukak mögül. Felsóhajtott. „Minek? – folytatta gondolatát – mit tehet ez erről? Csavar egy nagy gépben, talán még annyi szerepe sincs. Amit mondanak, csi-

nálja. Ha én lennék a helyében, én is azt csinálnám. A dolgok logikája kérlelhetetlen..."

Elfordult az ajtótól. Már tudta: nyolc lépés – aztán az ablak következik. Kívül kétujjnyi vasrácsozat. Az ablaktáblák – akár az ajtó – kilincs nélkül. Belül drótháló.

Nyargalni kezdett.

Föl és alá. Föl és alá. Föl és alá.

Egyszer-egyszer megállt. A kecskelábú asztalhoz dőlt. Aztán tovább. Ajtótól ablakig. Ablaktól ajtóig és vissza, az ablakhoz. Ott megtorpant. Ha magasra ágaskodik, sem lát le az utcára, ahol emberek sietnek, ténferegnek, jönnek-mennek, párok sétálnak összebújva, gyerekek viháncolnak: él az utca.

Nem nézett ki az ablakon. Karját fölemelte, ujjai megérintették a drótháló szálait.

„Élnek... – gondolta, s úgy kapta el a kezét, mint aki parazsat fogott. – Dögöljetek meg..." – lódult vissza. Szemben az ajtó. Rávicsorgott.

Elvetette magát a priccsen. Tenyerét nyirkosnak érezte, végigsimított a csíkos darócruhán, hogy megszabaduljon az utálatos nedvességtől.

A mennyezetről dróthálóval borított villanykörte vakított. Az erős fény bántotta. Csöppet lehunyta szemét.

A priccs kemény volt, nyomta, és nem volt ereje hozzá, hogy kényelmesebb fekvésre mocorogjon. Pihegett.

„Élnek... Mindenki él..." – szeme sarkában könnyé gyűlt a keserű nedvesség, és halántékára csordult. Keze fejével szétdörzsölte.

Emlékei közül előtolakodott a kirándulás. Egy éve, vagy talán már több is. Kevélynyereg. A család letelepedett, bontogatni kezdték a hátizsákokat. Laci – a fia – közben ide-oda kujtorgott, fára mászott, ugrált, egyszerűen nem fért a bőrébe, garabonciás jókedvétől. Aztán egy puffanás,

egy kiáltás, valahogy így: „au...” – és nagy-nagy csönd. A gyerek leesett egy szikláról, karját ficamította. Sziszegett, fújt, fintorgott, véresre harapta ajkát, de nem sírt. Később sem, amikor az orvos a menedékházban a helyére rántotta a kezét. „Derék gyerek vagy – dicsérte az orvos. – Lehet, hogy én elsírtam volna magam...” – évődött vele. Laci komolyan vette. „Én sohasem sírok... – ráncolta felnőttesen a homlokát. – Apám se sír...” „Öregem, ezért jutalom jár... – mondta az orvos. – Kérj, amit akarsz, ha módomban áll, megadom...” Laci szeme az ajtó fölé csillant: „Azt... azt a nagyot...” – ő csak akkor vette észre, hogy az ajtó fejfájában, gombostűkre szúrva néhány lepke meg szarvasbogár száradt. Valószínűleg az orvos gyűjtötte. Mindenesetre Laci egy perc múlva boldogan szedte a lábát kifelé, ujja között szorongatva egy kivételesen nagy szarvasbogarat. Ahogy betették maguk mögött az ajtót, Laci meghúzta a kabátja szárnyát, a szája a füléig nyílt: „Apa, látod, megérte...”

Kevés idő múlva léptek koppanását hallotta – most hallotta a közeledésüket –, s tudta, a kukucs rostélya mögött megjelent a szem.

Nem akart odanézni. Pillantása a mennyezet megszürkült fehérségén kalandozott, de magán érezte a tekintetet, aztán lehunyta pilláját – a szemet azonban úgy is látni vélte, annyira pontosan, mintha egyenesen belebámult volna. Barna volt, tiszta és közömbös. Nem akarta látni. De a szem ott volt, akár hunyta a magáét, akár belenézett, akár elfordult előle. Gyűlölte a szemet, és fájdalmasan, kínzón, marcangolón sajdult a szívébe, hogy gyűlölni is fogja. Mindhalálig. Akár itt rohad meg, akár nem.

A csizma koppant, és a kopogás mind messzebbről, mind halkabban jutott a fülébe.

„Sose leszek fegyőr...” – a gondolat fanyar mosolyt terí-

tett a szája köré. „Grabóc László sohasem lesz fegyőr..." – fejét az ajtó felé fordította, és a kukucsra nézett.

A rostély mögött várt rá a szem.

„Játszott... – villant agyába, hogy ez az ajtó előtt mimikálta a trappolást. – Hát csak nézz, átkozott... – és egyenesen visszabámult a szemre. – Én állom..."

Végtelennek érezte az időt, amíg a szem eltűnt a rostély mögül.

„Visszajössz... – gondolta. – Vissza kell jönnöd. Félsz tőlem, és ezért visszajössz... – egyre leste a kukucs lyukacsait. – Tőlem hivatalból féltek. Harapok..."

De a szem nem jött újra.

„Kár..." – a fejét hátrabillentette, pillantása ismét a mennyezetre szaladt. A lámpa fénye vakított, s az izzószál hullámos-vörös vonala még soká vibrált előtte, aztán kékre színeződött a tekintetében, majd sárga lett, végül kevés, árnyéknyi nyomot hagyva, beleszürkült a mennyezetbe. Az ablak fölött, a jobb sarokban pók szőtte a hálóját. Szürke pók, hátán sárgásfehér pöttyökkel. Szorgoskodva sietett. Grabóc rámosolygott. „Szabályellenes... ez magánzárka, hogy mersz idejönni? – egyre mosolygott a hosszúlábúra, és megsajnálta. – Nem szedlek le reggel. Azért sem szedlek le... Csak maradj ott, legföljebb a fegyőr dühöngeni fog, hogy nem otthon vagyok, ez tisztességes börtön, itt ilyesmi nem létezik. Még mit nem, pókháló a falon!? Igaza lesz. Tényleg nem otthon vagyok. Otthon én szednélek le, vagy Rózsika. Nem. Rózsika nem, undorodik a bogaraktól. Esetleg Laci gombostűre szúrna, és bekerülnél a gyűjteménybe. Tudod mit, barátok leszünk..."

Elnézte az állatot, és azon törte a fejét, vajon meddig élhet egy ilyen pók?

Nagyot sóhajtott. A priccs nyomta. Fölállt, járkálni kez-

dett újra. Fel és alá. Oda és vissza. Az ablaknál megállt, lábujjhegyre magasodott, s próbált kilesni az utcára. Hiába.

Asszonya arca libbent elé, ahogy csöppet hátraemeli a fejét. Ösztönös, alig észrevehető az a mozdulat, s olyan távoli, mégis közelinek érezte, annyira közelinek, hogy a szája megnyílt kicsit, mintha csókolni akarná.

Összerezzent. Félszemmel a kukucsra pislogott.

A szem nem volt ott.

Egyedül szeretett volna lenni. „A börtön magánya..." – jutott eszébe, hogy mennyi mindent összefirkáltak már erről. Pedig itt nincs magány. Soha sincs. A szem követi, és ha nem nézi, akkor is van, és lát. Ebben a pillanatban nincs a rostély mögött, de a következőben már ott lehet.

Fölnézett a pókra. A háló már elkészült. Nem nagy háló – talán a fegyőr nem veszi észre. A pók ott gubbasztott a közepén.

„Kis hülye... Minek csináltad? Annak az egy szem légynek? Azért érdemes? Azért verekszel?! Te kis hülye... – és bólintott hozzá. A pók moccanatlan ült, most nem tűnt nagyobbnak egy borsószemnél. – Aztán a végén leszednek hálóstul, mindenestül, vagy pedig hazaviszlek egy gombostűn..."

– Haza – szusszantott. Ismét belenyilallt, sajgott, szinte fizikailag fájt az otthon, az asszony és a gyerek hiánya. Sokszor elhatározta, nem gondol rájuk. Úgy tesz, mintha nem is volnának. Ha eszébe jutnak, ébren álmodozik, látja az asszonyt meg a gyereket, beszél velük – és akkor hatalmába keríti a tehetetlen kiszolgáltatottság, egészen elernyed tőle, nem tud tovább gondolkozni reálisan, csak fáj minden, keserű, sokkal keserűbb, mint amilyen a valóságban. Sohasem sikerült betartania az elhatározását. „Jobban szeretem, mint az elején..." A pókra pislogott megint, s fellökte magát a priccsről. „Nem is vagy te buta, verekszel, és az is

valami... Ha kell, vársz, ha kell, ütsz. Ez már nem verekedés. Ez harc. Nem csapkodsz, amíg a legyed nincs a hálódban. Akkor vársz. És ahogy beleakadt – rohansz rá. Nem később, nem amikor szétszaggatta a szálakat, s szabadulni készül. Ahogy belegabalyodott, rögtön... Hű az istenedet, de ember vagy te... Bolsi vagy, öregem. Ismered a stratégiát és a taktikát..."

A gondolat lehiggasztotta. Fölsóhajtott. „Valahol itt szúrtam el... De nagyon elszúrtam..."

Végigment a priccstől az ajtóig. Amikor odaért, a szem ismét megjelent a kukucs rostélyában. Megállapította, hogy barna, tiszta és közömbös – már nem idegesítette. Ugyanolyan közönnyel fordult el tőle, ahogy az nézte őt. „Én is tiszta vagyok" – és a vállát rándította, nem értette, miért volt érdekes számára még az imént, hogy látják-e vagy sem. „Igazam van. Megadják-e, vagy nem..." – az ablakhoz ért. Fölemelte karját, mutatóujjával megérintette a sűrű szövésű drótháló szálait. Ajkát biggyesztette rá: „Te sem vagy érdekes... – sarkon fordult, s lépkedett vissza. – ...Harcolni kell... Nem verekedni... Ez az egy az érdekes... – nézte a szemet, és azt gondolta: – Leshetsz... Aki hagyja, hogy eltapossák, azon csak tiporjanak. Hallod, te szem!? Grabóc László ember, nem hagyja magát fenevaddá degradálni. Nem fog kegyelemért rimánkodni, sem könyörületességért. Nem alkuszik. Már nincs veszteniva lója – már mindent elvesztett. Most pedig harcolni és győzni akar. Megérted ezt, te szem?! Buta vagy. Csak nézel, de nem látsz – nem ismered a dolgok velejét. Haragudni sem kell rád. Csak szem vagy. Nekem pedig győznöm kell!..."

A szem rebbenés nélkül nézte.

A priccsre ült ismét. Most világosan tudta, érezte, ahhoz, hogy győzzön, elsősorban önmagát kell legyőznie. Kordába szorítani érzelmeit, indulatait, féken tartani – fegyelmezni

önnönmagát. Ha kell, ülni és várni, mint a pók. Ha kell, döfni. Várni és döfni – mindig az alkalmas pillanatban. „Ez az én Sztálingrádom. Vagy megfordul a kocka, vagy minden elveszett..."

Tenyere ökölbe szorult, körme a húsába mélyedt. Előbb kellett volna hideg fejjel gondolkoznia. Kiszámítania minden lépést, megrágnia előre minden mondatot, amit kiejt a száján. Helyette dühkitöréseket, hisztériás jeleneteket produkált. „Aki dühös, annak nincs igaza" – és ebben a pillanatban úgy érezte, végre megérti: aki dühös, annak azért nincs igaza, mert dühében elköveti azokat a hibákat, amelyektől az igaza a visszájára fordul. A fegyőr. Le akarta ütni, szétverni a fejét. Ítélethirdetés. Nyolc év. A bilincses öklével akarta szétverni a fejét. Pedig az is csak egy szem, ha látszott is mögötte az ember. Akár ez itt, csupán egy szem, és rossz volna, ha nincs. „Az ő igaza – az én igazam... Ezt még nem tudja, mert a szem csak néz, de nem lát, és nem ért..."

A tényállás igaz.

Lehorgasztotta fejét.

Hol végződik a hiba, és hol kezdődik a bűn?

„Nincs mit vesztenem. Nyerhetek egy világot. A saját világomat."

Egyelőre elérték, amit akartak. Ő ül a börtönben, a vádlottak padján. Röhöghetnek a markukba – elérték. Acsarkodó, fenekedő vadállat lett belőle. A vak düh elvette az eszét, elborította fejét, betöltötte minden porcikáját. A szem dühítette, és minden, amit a szem jelentett. „Velem akarják megöletni a világomat... Velem akarják elpusztíttatni... Bennem akarják megölni, és ha bennem megölték – az övék lesz. Akkor szabad a vásár..."

Az asszony most rettenetesen hiányzott. Csöndes szószmötölése, meghitt, asszonyos mozdulásai, az ösztöne, az a csodálatosan kifinomult proli-ösztön, az a néhány odavetett

keresetlen, halk szó, amivel mindig fején találta a szöget. Szinte látni vélte Rózsit, ahogy ül az asztal mellett, egészen közel hajol a kis olvasólámpához. Ölében a Laci szög-tépett nadrágja, öltögeti, s közben rá-rávillan nagy, melegkék szeme.

Összerántotta szemöldökét, felállt. Nem. Nem szabad. Egyszerűen nem. Tudta, egy perc – és az otthoni képek sora elborítja agyát, és nincs ereje kiszakítani magát az álmodozás gyönyörűségéből.

Nagyot nyújtózott, megropogtatta csontjait. Nem engedheti meg magának az érzelgősség és a dühösködés luxusát. Sokba kerül. Mindenbe.

Számolni kell. Hidegen és megfontoltan.

„Mint a hadvezér..." – jutott eszébe, és kicsit maga is csodálkozott a gondolatán, első pillanatban rettenetesen nevetségesnek érezte. Aztán bólintott. Persze, pontosan úgy. Legalábbis nagyon hasonlóan. Ez a hadseregem, ilyen az ellenség. Így tudok győzni. Ennyi az egész. Közben pedig tilos arra gondolni, mennyire fáj asszonyoknak és barátoknak, ősöknek és utódoknak, hogy Jánosok, Gézák, Györgyök többé nem térnek majd vissza. És arra sem szabad gondolni, hogy mennyivel jobb otthon, mint a lövészárokban. A katonának még eszébe juthat ilyesmi. De a térképekre rajzolt hadmozdulatok fölött csak az ellenségre szabad gondolni. Düh nélkül, számító gyűlölettel, hogy végül minél több János, Géza és György masírozhasson a megvédett otthon felé.

„Nincs hadseregem... – Kibuggyant belőle a nevetés. És ez ismét furcsának tűnt. – Jó jel. Már tudok mulatni magamon..." – állapította meg elégedetten, hogy végre hetek, hónapok meghajszoltsága után sikerült ennyire összeszedni az erejét, s már érezte, végre sikerülni fog hidegen átgondolni az egészet. Mindent. Elejétől a végéig, amit majd

mondani és tenni kell. Végre uralkodni tud magán, végre irányítani akarja saját magát, gondolatait. Kell, hogy sikerüljön. „Mint hadvezér a csapatokat...” – ezen újra mosolyognia kellett, meg azon is, hogy katona korából a fejében ragadt, rég megkopott kategóriák tolakodnak az agyába. „Bevetem a második lépcsőt... – Aztán hirtelen elkomolyodott. – A parancs... Hogy is van a parancs?...” – a harcparancs elkészítését szerette, és egyáltalán nem azt érezte belőle, amit a társai közül sokan: a formulákhoz való ragaszkodást, a szigorú kötöttséget. A logikájáért szerette azt a munkát, a formulákból és szabályokból adódó, könyörtelen következetességéért, amellyel rákényszerítette az embert: számoljon minden lehetőséggel, gondolkodjon hidegen, gyűlöljön okosan. „...Hogy is?... Helyzetmegítélés... Az ellenség helyzete, jobb szomszédé, bal szomszédé, saját egységé... Terep... Következtetések... – a gondolatsort félbeszakította a ki tudja, hányadszori, riasztóan borzongató fölismerés: – Egyedül vagyok...”

Valósággal fázni kezdett a szótól: „Egyedül...” – összemarkolta mellén a darócot, hogy jobban simuljon a testéhez, melegítse valamelyest. Aztán mindjárt az is eszébe jutott: „Mindenki ellen... – s gondokba ráncolt homlokkal szegezte önnönmagának a kérdést: – Mire megyek egyedül?...”

Agyán átcikázott a katonai formula: az ellenség betört az állásokba. Forgatta fejében a gondolatot, mint borértő rágja az italt. Szemben ellenség: a bíró, az ülnökök, az ügyész. Háta mögött ellenség: a tanúk sokasága. A szomszédok... azoknak a frontját áttörték, ott összeomlott minden, a védelem megsemmisült. És van a védő. Ugyanaz a védő, aki a polgári bíróság előtt védte. Bizonyosan ugyanúgy védi majd. Annak idején a tárgyalás előtt ráförmedt: – „Maga megint itt van?...” – s a felelet így hangzott: „Hogyhogy,

kérem? Hogy érti ezt? Engem hivatalból kirendeltek... Talán ez kevés indok arra, hogy itt legyek?" – és a méltatlankodás végén nyugtatni próbálta emígy: „Higgye el, kérem, mindent megteszek önökért, amit csak tehetek, amit a törvény betűi megengednek..." Erre végigmérte az öreget. Megvetéssel, becsmérlőn – pergamenszínű arca, a megereszkedett, sárgásra aszott bőrétől elütő, kissé barnásnak tűnő táskák a szeme alatt, s hozzá a ráncos-fehér homlokára kiült, apró, barna foltok annyira visszataszítóvá tették előtte, hogy elfordult. Látni sem akarta. „Maga ne védjen engem, maga egyszer már bemutatkozott... Nincs szükségem védőre" – vágta oda neki. Mire az öreg ügyvéd kedvesen, minden sértődöttség nélkül elmosolyodott: „Ha van, ha nincs – engem hivatalból kirendeltek. Én hivatalból védek..."

„Egy frászt hivatalból – felelte neki most gondolatban: – Napidíjból, cukorvirágom, napidíjból, nem hivatalból..." – és pattintott az ujjával. Mit tud ez védeni rajta? A törvény betűjét védi. De érteni a törvényt? „Kávéházi patkány... Ilyenekre törtem rá valaha az Emke kirakatát... – aztán maga elé dörmögte: – Szóval, van védőm... Csak védelmem nincs..." – és újra maga előtt látta a szikár, hórihorgas ügyvédet, lefetyelő, nagy szájával, ahogy reszketős ujja a papírokat zörgeti előtte, s rekedtre szivarozott hangja úgy zörög, mint a periratok: „A tényállás, kérem, a tényállás igaz?" Ő pedig nem tudott felelni, csak hörögni dühében az ügyvéd értetlenségén.

A tényállás igaz. A vádlottak a terhükre rótt cselekményeket elkövették.

Kissé megemelte a szemöldökét, úgy mondta, mintha az ügyvéd ott volna és hallaná: – Az egész nem igaz... A tartalma nem igaz!

Kerényire nem számíthat. Kerényiből kitört a rendőr. A tényállás igaz, a bűncselekmény kimerült, jöjjön a bör-

tön... Olyan hűlye, mint egy arisztokrata, mint a neve. Honnan a fenéből jutott az anyja eszébe egy ilyen név, hogy Alfonz? Kerényi beadta a derekát. Már hiszi, hogy bűnös... Ha legalább az öccse segítene... Ha tudna beszélni vele. Lelket önteni az öcskösbe. Összetört a kölyök. Hogy is mondta a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát? „...Én már nem is tudom..." – a mellén megemelkedett a daróc a gondolatra, hogy az öccse bizalma-hite benne, a bátyjában ingott meg, akire úgy nézett föl mindig, akár valami istenre.

– Nincsenek csapataim... – gondolkodott hangosan. A kukucsra nézett.

A szem kis idő múlva megjelent a lyukacsoknál.

Visszanézett rá, szeretett volna valamilyen érzést kiolvasni belőle, és elfogta a kíváncsiság, hogy ne csak a szemet lássa végre, hanem a hozzá tartozó arcot, az egész embert. „A te igazad az én igazam, és az én igazam a tiéd is... Majd megtudod..." Ifjúkori kedvenc olvasmánya ötlött agyába, a Dzsungel könyve, s az egy törzshöz tartozó állatok segélyhívó kiáltása: „Egy vérből vagyunk, te meg én..."

A szem eltűnt a rostély mögül, aztán a nyomába húzódó szürke folt is – a fegyőr odébb lépett, pontosan olyan hangtalanul, ahogy jött.

Homloka ráncba szaladt. – Nincsenek csapataim... – mormogta újra. Töprengett, ki lehetne az, akit maga mellé állíthatna. „A tanúk közül... Ha Rózsi beszélne velük... A becsületesebbjével..." – aztán csak legyintett rá. Már megpróbálta Rózsi. Az ügy legelején.

Pillantása a padlóra, az ormótlan bakancs elé dermedt. A felismerés olyan váratlanul hullott agyára, mint bányászra az omlás. Alattomosan, szédítően, sújtóan. A priccsre roskadt tőle, s kezét az ölébe ejtette erőtlenül. Aztán újra meg

újra végiggondolta, s végül sokára megszokta a mondatok ízét, akkor elmormogta alig hallhatóan: „Az én igazam annak az igaza, aki legjobban gyűlöli a fenevadakat... Aki engem gyűlöl a leggyűlöletesebb gyűlölettel. Higgadtan, okosan, szenvedélyesen és könyörtelenül. Aki szemrebbenés nélkül ki tudna irtani azért, mert most én vagyok a tigris... Aki nem kéjjel, bosszúból és nem is hivatalból, de értelemmel tekerné a nyakamra a kötelet..."

A tárgyalás arcai villantak elé. A tanúk. Nyomtalanul libbentek tovább. A bíró – fejét ingatta rá, hogy ez sem. Az ülnökök – elhessentek azok is. Két égő tüzű szem maradt a tekintetében. Az arcra nem is emlékezett jól – annyira megragadta a szemek tüze. Szorosra húzott szempár, ez maradt agyában az arcból, alig több. Minden más mellékes, fölösleges volt abban az arcban, mint ahogy fölöslegessé, semmitmondóvá szegényedett a testén az uniformis. A lelkében, a szeme lényegében van az uniformis. Ha történetesen anyaszült meztelen ül a helyén, akkor is látszott volna rajta: ő a rend.

Az ügyész.

VII.

Az ügyész megjegyzése több okból is kellemetlenül érintette Barát önérzetét. Egyszerűen érthetetlen volt számára, hogy az őrnagy hogyan feledkezhetett meg ennyire magáról, főként pedig a katonai udvariasság szabályairól. Egy alezredest, egy tanácselnököt ilyen szemérmetlenül dezavuálni a nála alacsonyabb rendfokozatú tisztek előtt – Barát elképesztőnek találta. Ha egy közönséges őrnagy teszi, akkor helybennyomban kioktatja. De a legfőbb ügyész képviselője!? Az az ember, aki hivatalból a katonai rend és fegyelem megtestesülése kellene hogy legyen! Fejét rázta, meg se próbálta leplezni rosszallását:

– Na tessék... Aztán csodálkozunk, hogy a katona is tiszteletlen a feljebbvalójával...

Az őrnagy mögött akkor már becsukódott az ajtó, nem hallhatta Barát replikáját.

Zámbó az orrát fújta, zsebkendőjébe rejtette gunyoros mosolyát. „Elég egy főnökséggel hadakozni. Én itt fogom a szám, papa. Ha fejre állsz, az is tetszeni fog..." – erőltette udvarias-komolyra ábrázatát. Darabos főhadnagy áhítatosan bámulta újdonsült elöljárójának fölháborodását – és a legteljesebb mértékben osztotta véleményét. Szerette volna elmondani, hogy a csapatnál maga is gyakran tapasztalt ilyen helytelen megnyilvánulásokat, de úgy érezte, szerénytelen volna, ha mindjárt az első „nem hivatalos" beszélgetés folyamán a saját példájával hivalkodna. Homlokát rán-

colva nagy-nagy igyekezettel többször egymás után igent bólintott az alezredes szavaira.

Barát az aktacsomók papírjait rakosgatta-rendezgette, közben egyre szóval tartotta őket, s valóságos kiselőadást rögtönzött arról, milyen óriási szerepe van a rendnek a bíróság életében. – Csak egy papír keveredjen el... plusz-mínusz éveket jelenthet az ítéletben. Éveket!

Ügybuzgalma fölébresztette Darabos csodálatát, akit egyenesen elbűvölt precíz rendszeretetével, s Zámbót majdnem olyan mértékben untatta. Bizonyos volt benne, hogy az ügyész megjegyzése után az alezredes be akarja bizonyítani, mennyire jogtalan volt az a szúrás. Elfoglaltságot keres, őket pedig itt tartja, tanúskodni mind a jelenlétéhez, mind a működéséhez. Órájára pillantott, és megkérdezte:

– Meddig maradunk, alezredes elvtárs? – Barát a szemüvege fölött pislogott rá, s Zámbó megjegyezte: – Nem akarom zavarni vagy siettetni...

Az alezredes elébe vágott a magyarázkodásnak:

– Dehogy zavar, őrnagy elvtárs. Engem nem abból a fából faragtak, hogy hagyjam zavartatni magam... Gondoltam, jó, ha látják az egész munkafolyamatot, azt is, ami nem a teremben, hanem a bíróban zajlik le. De ha dolga van, természetesen elmehet... Körülbelül félóra alatt én is végzek ezzel.

– Csak azért kérdeztem, hogy számolni tudjak az idővel... – felelte Zámbó, és a pokolba kívánta az öreg fontoskodását. Menjen haza, és kész. Mit machinál össze annyit egy nyavalyás megjegyzés miatt.

Zámbó tévedett. Barát sokkal kevésbé sietett, mint azt reggel vagy akárcsak egy órával előbb ő maga gondolta volna. Pontosan: a sietsége miatt várt. A tárgyalás közben jutott eszébe, hogy a hatvanadik születésnapján az embernek mást is szoktak adni, nemcsak ünnepi ebédet – otthon.

Telefont várt. Csak egy kurta üzenetet: a bíróság vezetője várja a szobájában. Kettőig hívhatja – akkor elmegy. Ha addig nem szól, akkor elfelejtették... – az órájára nézett. Sajnálta, hogy erről megfeledkezett: említeni kellett volna ezt a születésnapot. Úgy mellékesen. Hogy a hatvanadik. Sohasem csinálta eddig, s mindig sajnálta kollégáit, akik boldogra vigyorított ábrázattal tűrték az egészségükre kívánt frázisokat, s nagyokat koccintottak rá valamelyik szobában. A pénzügyi tiszt, pártmegbizatásként, szedett be négy forintot – a kollektíva határozata értelmében – minden fizetésnél, az egymás ünneplésére. Barát ostobának, a családiaskodás bamba mimikrijének tartotta ezt a szokást – de a négy forintokat mindig szó nélkül letette az asztalra, és kötelességszerűen végigélvezte a többiek születésnapjait, akár szerette, akár utálta az ünnepeltet. Nem akart sem kedvrontónak, sem különcnek látszani. A saját dátumát azonban óvakodott feldiktálni a háziünnepségek listájára, s ha kérdezték, mindig talált ürügyet elodázni a választ, hogy aztán a kérdés az ünnepeltetésével együtt feledésbe merüljön.

A hatvanadik – az más. Akkor nem az egyik szokta felköszönteni a másikat, s kötelességszerűen meginni a maga fizette féldecit, vagy amennyi éppen jutott rá az összegyűlt pénzből. A hatvanadikon, azon a főnöki reprezentációs kasszának kell sományabbá apadnia az átnyújtott kitüntetés tiszteletére. És másnap meg kell jelenni az újságban. Annak rendje és módja szerint: a kitüntetések rovatban. A hatvanadikon már nem valamiféle érdemérem dukál, hanem érdemrend – azt pedig közli az újság. Az utolsó oldalon, legfölül. Az egy komoly, munkás élet megbecsülése, és nem a kitüntetést nem kapottak „házilag előállított" megbecsülés-pótléka. Legalább akkora a különbség, mint az eszenciából otthon kotyvasztott (az egyik ifjú bíró ezermester-

kedte egy idő óta a helyi ünnepségek céljára, hogy több jusson) meg a valódi, kisüstön főtt pálinka között.

„Eszem ágában sincs elrohanni..." – gondolta türelmesen. Még tartott a tárgyalás, amikor átgondolta. Sorra idézte maga elé a kerek évfordulón túllépett tanácselnököket. Nem volt sok: de valamennyit hívták. Barát nem akarta emberileg többnek gondolni vagy éppenséggel másokkal többre tartatni magát, mint amennyi valójában. Azt azonban minden öndicséret nélkül megállapította, hogy ha valakit ebben a kollektívában az eddigi élete kitüntetésre predesztinál – akkor őt igen. Veterán párttag, tagja a Partizánszövetségnek és még egy csomó mindennek. Elégedetten állapította meg magában, hogy az összes többinél inkább, az összes többinél maradandóbban letette a garasát az ország s az ország társadalmi rendjének asztalára.

„Vörös Csillag vagy Vörös Zászló-rend... – motozott agyában, miközben az aktacsomók papírjait rakosgatva magyarázta a bírósági adminisztráció politikai jelentőségét – ...mindegy melyik..."

A kiselőadás hosszúra nyúlt, s hogy lélegzetvételnyi szünetet tartott, Zámbó ismét közbekottyantott:

– Lehet itt valahol ebédelni, alezredes elvtárs? Rettentően megéheztem...

Késett a válasszal, órájára nézett előbb. Negyed hármat mutatott. „Talán tárgyalása van..." – nehézkesen fölkászálódott a fotelből, a telefonhoz lépett.

– A büfében lehet harapni valamit... – dobta oda mellékesen, aztán fölemelte a kagylót, s a főnököt kérte a központtól. „Már elment" – volt a válasz. – Próbálja csak meg – kardoskodott, mint aki tudja, hogy nem mindenki számára távozott el a főnök. Soká tartotta fülén a hallgatót, de senki sem jelentkezett. „Ezek szerint közönségesen elfelejtették... Nyugodtan elmehettem volna ebédelni..." – s

most érezte, nagyon megéhezett. Éva örülni fog: fölfal mindent, amit összefőzőcskézett. Helyére ejtette a kagylót, visszafordult az ülnökeihez:

– Itt van egy percre az önkiszolgáló étterem. Ajánlhatom. Vagy pedig fölülnek a buszra, és egy vonallal beszaladnak a tiszti házba...

Az asztalhoz lépett, összerakta az aktákat. Azok ketten udvariasan várták, hogy elkészüljön, s együtt mentek Barát szobájába a köpenyükért. Az alezredes elzárta az anyagokat, a küszöbről még egyszer visszanézett az íróasztalára – megszokott, beidegződött mozdulat volt ez, aztán ráfordította a kulcsot a zárra.

– Mehetünk... – mondta.

A portás a kapualjban állt, s ahogy megpillantotta, tisztelgésre emelte a karját, szalutált, egészen addig, amíg kilépett a kapun. Ott elbúcsúzott az ülnököktől, az autóbuszmegállóhoz ment. „Le se szarják az öregeket – méltatlankodott szomorúan. – Egyszerűen észre sem veszik... – Vállát rándította. – Persze, nem azért csinálja az ember, hogy észrevegyék. De azért mégiscsak dolgozik, odaadta az életét, fiatalságát, java-korát a mozgalomnak. Hát vegyék észre! Akkor is, ha nem azért hozott áldozatot, vállalt nehézséget, kockázatot."

A busz soká jött, és ő nagyon fáradtnak érezte magát. Összevonta szemöldökét – haragosnak látszott, pedig nem volt az. Furcsa gondolat vibrált az agyában. „Miért csinálják az emberek a forradalmat?" Tudta, igazság szerint azt kellene felelnie, hogy azért, mert előnyt remélnek a régi rend megdöntéséből és az új születéséből. De valahogy nagyon profánnak, vulgárisnak, rossz ízűnek érezte ezt a választ.

Jött a busz, és a tolongó zsúfoltságban kiszaladtak fejéből a kötekedő gondolatok.

Az utazás, mint mindig, most is elernyesztette. Amint leszállt az autóbuszról, nem haza, visszafelé indult, s be az eszpresszóba, a szokásos délutáni kávéra. Néhányan álltak a kávéfőzőgép előtt – sorukra vártak. Őt ismerték, kérnie sem kellett. A kávéfőzőnő diszkréten intett felé az emberek feje fölött: „Már csinálom, alezredes úr..." Köszönetet biccentett. Szeretett idejárni. Nem a kávéért – ugyanolyat főznek itt is, mint másutt. Nem volt annyira kávérajongó, mint néhány ismerőse meg kollégája, akik kultuszt csináltak a kávéivásból. Kávé – kávé, kész. Hanem ez a diszkrét tisztelet, amivel ebben a kis cukrászdában mindig kiszolgálták, nagyon megnyerte a tetszését. Soha nem fogalmazta meg így magának: tulajdonképpen az tetszett ebben az üzletben, hogy amikor belépett, mindig éreztették vele és másokkal: Valaki jött. A megkülönböztetett kiszolgálást a környék szeretetének, megbecsülésének fogta föl – talán nem is személy szerint magának, hanem funkcióinak.

Lassan hörpölte az italt, s amikor a poharat a csészealjra tette, odaszólt a kávéfőzőnőnek:

– Nagyon finom volt... Köszönöm...

A kávé fölfrissítette, de kedve nyomott maradt.

Még a lépcsőn elővette a kulcsot. Nem szeretett a zsebében kaparászva topogni a lépcsőházban. De most megállt az ajtó előtt, kicsit tétovázott, aztán nyelt egy nagyot. „Csak nem ment el az esze annyira..." Hosszasan csöngetett.

Odabenn hirtelen motozás, sietős szöszmötölés. Végre léptek. Zsigmond. Ingben, az ujját még be sem gombolta. Liffegett utána, mint valami uszály. Köszönést mormogott – s fordult vissza mindjárt a szobába. „Cigány" – villant újra Barát agyába, azért olyan sötét a bőre. „Mégiscsak elment az esze..." – gondolt a lányára. A férfi után bámult. A haja keresztül-kasul kócolva a fején. Barát szeme kerekre tágult dühében. Mintha valami szivattyú egyszerre minden

vérét az agyába lökte volna. „De azt a keserves..." Éva anyja szeretett úgy, hogy aztán külön feladat volt rendbe fésülni a haját. Úgy összekócolta mindig, mámorában. Ez a lány meg ezt kócolja. Egy ilyen Zsigmondot.

Lerángatta magáról a köpönyeget, s közben ismét a szoba felé kukkantott. A mamlasz, zavarában, behajtotta csupán az ajtót. A köpenyt a fogasra dobta. Be akarta lökni az ajtót, hogy közöttük terem és... – és elkezdett pislogni. „Marhaság"... – mormogta. Maga elé képzelte a lányát. Éva is pislogna. Szaporán, és gúnyos mosollyal: „De apukám, féltékeny vagy? Kire és mire vagy féltékeny?" Nevetségessé válna Éva, a Zsigmondja meg önmaga előtt. Felsóhajtott. „Zsigmond... A frász tudja, hanyadik a dinasztiából..." – a fogát csikorgatta. Megigazította köpenyét a fogason, kinyitotta aktatáskáját, kimarkolt belőle egy csomó papírt, s azonmód visszanyomta a táskába, a táskát a fogas elé csapta. Elvileg semmi kifogása Zsigmond cigány volta ellen – tőle akár bantu néger szeretőt fogjon magának Éva. De gyakorlatilag... A cigányokat jóformán letelepíteni sem sikerült. Lopnak, munkakerülők – ő aztán ismeri a fajtát, két nap se múlik el anélkül, hogy néhány elébe ne kerülne... Gyakorlatban: a társadalom szemete. „Idejön felköszönteni, aztán... Az én ágyamon..." Fejét rázta: még ez hiányzik Évának – egy férfi, aki a teljes züllésbe sodorja.

Benyitott a konyhába. Körül sem tudott nézni. A szája kinyílt, és kicsit nyitva felejtette, úgy állt egy darabig az ajtóban. Gőzfelhő úszott a konyha fölött. Vastagon, fehéren, bodoran tódult ki az előszobába. Szemüvege elhomályosult, le kellett vennie. A gáztűzhelyhez lépett – mindegyik láng égett, s valamennyin forrt-sült, gőzölgött-sistergett valami. Eloltotta a gázt, kinyitotta az ablakot. Gyomra émelygett a gőzzel keveredett füstös, édeskés-égett szagtól. Megállt az ablakban, a párkányra könyökölve kidugta a fejét

a gőzfelhőből, hogy a friss levegőből szippanthasson. „Ez Éva... és én vagyok az apja..." – állapította meg rezignáltan.

– Huh... Ezt elfelejtettem... – hallotta a háta mögül. Behunyta kicsit a szemét. „Most zavart-ijedt mosolyféle játszadozik a szája körül, az arca meg, mint egy ártatlan madonnáé" – képzelte oda lánya ábrázatát. Hirtelen fordult vissza, látni akarta, hogy valóban olyan-e.

Olyan volt. Kicsit bűntudatos mosollyal. De a következő pillanatban kibuggyant belőle a nevetés:

– Elszerettem a születésnapi ebédet... – Látszott rajta, tetszik neki a szituáció. – Nem haragszol? – sorra emelgette a fedőket, és egyre nevetett, hangtalanul, de még a kisujja is tele-tele volt a nevetésével.–Zsigmond fél kijönni... Különben pillanatnyilag katona, tartalékos. Már két hónapja, és este megjött szabadságra... Az én albérletembe még csak haza sem vihetem... Ne haragudj... Különben remek ötletem van: elmegyünk vendéglőbe! Jó? Ebből itt úgysem ebédelünk... Szép vendéglői ebéd a születésnapod tiszteletére...

Barát csak nézett rá, s nem tudta eldönteni, hogy ez a lány komolyan gondolja-e, vagy valóban megőrült. „Ha komolyan, még rosszabb. Egy cigánnyal... – eszébe jutott, hogy a Zsigmondnak egyenruhában kellene járnia. – Majd a végén velem akarja fedezni a szabálytalankodásait..." – homlokára gondterhelt redők ráncolódtak, felsóhajtott:

– Már felköszöntöttél... Gondolom, ennyi elég a születésnapom tiszteletére... Megbeszéltem néhány elvtárssal, hogy délután átmegyek hozzájuk. Legalább nem zavarok. Amit összeműködtél, azt rakd rendbe... – kiment az előszobába, karjára lökte köpenyét – abban a pillanatban, hogy Zsigmond megjelent az ajtóban, fejébe nyomta sapkáját, és gondosan keresztülnézve a férfin, kifordult a lakásból. A

lépcsőházban aztán felöltözött. – A születésnapom tiszteletére... – mormogta maga elé Éva szavait.

Halántéka tüzelt. Jólesett a friss levegőn. Orrában még érezte az égett ételek szagát, és a kesernyés-csípős íz valósággal átitatta, betöltötte a bensejét.

Sohasem tudták megérteni egymást Évával. Azért is maradt egyedül öregségére. Sokszor tűnődött rajta, mit akar ez a lány? Ha megkérdezte, a felelet egyetlen szó volt: „élni..." Mintha például ő, az apja, nem akarna élni! Mi az, hogy élni? Az ember emberek között létezik, nem elefántcsonttoronyban. Éva viszont fittyet hány mindennek és mindenkinek. „Senkit sem zavarok, engem se zavarjon senki, és ne üsse az orrát a dolgaimba. Amíg nem a mások kárára intézem a dolgaimat, addig nem érdekel, hogy tetszik-e, vagy sem..." – ez az életelve. Hát lehet így élni? Valakinek ne legyen jó az, amit az emberek általánosan elfogadnak és csinálnak? „Pedig rajta tartottam a kezem... – gondolta. Sajnálta, hogy a lánya életmódja ennyire zavarja. – Sose lesz boldog... Nem tanulta meg, hogy az elfogadott szokás – nagyhatalom... A közvélemény... Sosem fog alkalmazkodni, és nyugalma sem lesz..." Igazán sajnálta ezért, és fájt, hogy ez annyira terhes még az ő – a saját édesapja – számára is. Elöntötte a harag – hiányzott valaki, aki hozzá tartozik. Aki más, mint Éva, aki olyan, amilyennek egy jó gyereknek lennie kell.

Céltalanul baktatott az utcán. Éva elvette az étvágyát. Eszébe jutott a „Tök-felső", de még korainak vélte az időt. Kicsit később, úgy hat körül. Akkor már ott lesznek a barátai. Fáradt volt, nem akart bolyongani. Rövid töprengés után döntött: beül kicsit az eszpresszóba, megiszik még egy kávét, és eszik valami cukrászsüteményt.

– A születésnapom tiszteletére... – mormogta epésen. Éva egyik régi gratulációja ötlött agyába: „Téged nem is illik

felköszönteni: Te sohasem öregszel meg. Mindig megmaradsz olyan szúrós szemű, igazi bírónak... És az kellene, hogy az legyen a szavad járása: »A Magyar Népköztársaság nevében...« Képzeld, azt mondanád a borbélynak: – Nyírjon meg, a Magyar Népköztársaság nevében..."

Csak az ajkát húzta el az emlékre. A hivatása fölött sohasem érzett kedvet tréfálkozni. De ez a lány nem értette soha, mit jelent a hivatás. Valamikor próbálta neki magyarázni: amikor ezek a szavak elhangzanak a szájából, akkor ő maga az állam, az egész ország. Éva komolyan hallgatta végig. „Már értelek – mondta. – Most megértettem az egész életed... Mindig azt hiszed, hogy egy egész ország beszél belőled. Akkor tényleg klakkban-frakkban kell állnod örökké. Szerencse, hogy belőlem csak én beszélek..."

„Cigány kell neki... – dohogott magában. – Ugyanolyan, mint a többi, kicsit barnább a bőre..." – arra gondolt, hogy ilyesféléket ő is sokszor elmondott nyilvánosan. De az más, és ez is más. Normális ember, megfelelő mozgalmi és élettapasztalattal – az talán vissza tudta volna hozni Évát. De legalább közelebb. Talán az a temperamentumos típus, mint az ügyész-őrnagy, Kovács. Őt is nehéz elviselni – de még mindig jobb, mint egy ilyen Zsigmond. Ez még csak nem is párttag! Biztos nem.

Elfogta a vágy a kellemes hangulatú „Tök-felső", a megszokott társaság, a barátai után, akik között otthon érezte magát. „Hat körül..." – sóhajtotta. Sajnálta, hogy még nincs hat óra. Ráijeszt Karcsira meg Ambrusra, hogy megidézi őket. Ebben a Grabóc-perben. Érdekes, itt élt ez a banda a környéken, s ő még csak nem is tudott róluk. Az arcuk sem volt ismerős, pedig jó a memóriája. Ezekre nem emlékezett. Biztosan azért, mert azokban a szomorúzavaros napokban odabenn tartózkodott mindvégig. Különben őt is hajkurászták volna. De Karcsit meg Ambrust meg-

szorongatták. Tettek is vallomást Grabócék ellen, elsőfokon. Ebben a pillanatban bizonyos értelemben hasznosnak érezte az ötvenhatos vihart: a kommunisták, már amennyire, emberközelbe kerültek egymáshoz. Ők is az események után barátkoztak össze jobban. A következő tárgyalásra megidéz néhány tanút a két tucat közül, akiknek nem különösebben számít, hogy elidőznek fél napot. A barátait nem zavarja ilyesmivel. Most sajnálta, hogy sietett a telefonhívás miatt, amit nem kapott. Le kellett volna zárni a pert – az első fokon elhangzott tanúvallomások jegyzőkönyvei ott hevernek az aktacsomóban, azok alapján hozhatott volna ítéletet. „Semmibe veszik az öregeket..." – szuszogva bólogatott.

Benyitott az eszpresszóba, hosszas szemlélődés után kiválasztott néhány süteményt, és letelepedett az egyik asztalhoz.

Amikor Barát mögött becsukódott az ajtó, Éva a férfihoz fordult:

– Megmondtam... Most jobb, hogy megismerted?

A férfi felsóhajtott. Éva odaállt, közvetlen elébe. Karja fölnyúlt a férfi nyakába, tenyere végigsimított a tarkóján. Puhán – nagyon meghitt-melegen szájon csókolta. – Nem is értem, hogy szerethetsz engem... – suttogott. Fejét a férfi vállára hajtotta: – Nagyon szeretlek.

Apja ekkor már az utcán járt, és éppen az jutott az eszébe:

– Amilyen hebrencs, képes és teherbe ejteti magát... a Zsigmonddal.

VIII.

Az ügyész egy percet sem várakozott még az autóbusz-megállóban, de már topogott türelmetlenségében. Bizonyos volt benne, ha Barát meglátja, nyomban hozzászegődik, s éppenséggel pontosan arra lesz dolga, amerre neki. Nem érzett hajlandóságot végigélvezni az alezredes magyarázkodását a korai záróra miatt. „Elkezdi megideologizálni, mennyire helyes, amikor egy blokkban folyik le a bizonyítási eljárás – akkor olyat mondok... Holnap fájhat a fejem, hogyan békítem ki... Vagy végigbólogatom a mondókát – attól viszont most kapok fejgörcsöt..." Hirtelen elhatározással nekilódult, gyalog, át a Lánchídon.

A levegő langyos volt, s ő teli tüdővel szívta magába. Léptei lelassultak, meg-megállt, kihajolt a korláton, a vízre merengett. Szennyes-szürkén hömpölygött, apró fodrokat vetett a pillérek hajó alakú testén. Lemosolygott a folyóra, úgy érezte, hogy a Duna maga a nyugalom. Mögötte autók pöfögtek, motorok zúgtak – mégis valami nagy-nagy csöndes magányt érzett, zavartalanságot, akár kiszakadt volna a város zajából. „Ha nem látom az örvényt a pillérnél – olyan, mintha nem is folyna..." – gondolta. Elfordult a Dunától. Néhány lépéssel odébb rendőr állt, szeme sarkából őt figyelte; s mikor elhaladt mellette, nagyot szalutált. Kovács a sapkája ellenzőjéhez bökött. Ahogy távolodott a rendőrtől, hátában érezte a fürkésző pillantását. Hirtelen sarkon fordult. A rendőr, könyökével a korláthoz támasz-

kodott, valóban őt bámulta. „Ez azt hiszi, hogy..." Ment a hídon tovább, már nem állt meg a vizet nézni.

Furcsán szokatlan volt a környék. Majd mindennap erre járt: autóbuszon a Vörösmarty térig, onnan egy ugrás a Legfőbb Ügyészség. Vagy ha nem autóbuszon, akkor kocsival. Kicsit csodálkozott a gondolatán: új az utca – pedig csak az érzésétől szokott el. „Ha most buszra ülnék, pontosan olyan lenne, mint mindig... Nem ülök buszra... Be se megyek..." – ezt a hivatalára értette. Barát jutott az eszébe: végeredményben hálás lehet neki a váratlan szabad időért.

Végigsétált a József Attila utcán, át az Engels téren, bámészkodva lődörgött, s a Madách téren rámosolygott a végállomáson várakozó villamosokra. Sajnálta, hogy mindjárt tél lesz; megcsúnyulnak majd a rájuk rakodó koromtól, portól. De még friss-üdén sárgállottak. Próbálta emlékezetébe idézni, mikor utazott utoljára villamoson – de olyan régen volt, nem sikerült. Viháncoló társaság robogott el mellette, majd elsodorták, s az egyik férfi megjegyezte:

– Csak az útba, kérem, hadd egye a penész a többi marhát...

Kovács elmosolyodott. Ez Pest, az ő Pestje. Ha a „hivatalos" átkelőhely közepén álldogálna, biztosan szó nélkül masírozik el mellette az az egy a többi marha közül. A villamos csöngetett. Szaladni kezdett, fölkapaszkodott a lépcsőre. Csak egy megállót utazott, a Rákóczi útnál leszállt – éppen mielőtt a kalauz a jegyet kérte volna. Ezen ismét derült, gyerekkorából felködlött a kép, ahogy a villamos ütközőjén kuksol, félkézzel kapaszkodik, másikkal az aktatáskát szorongatja, meg rajztáblát, s a kalauz kihajol az ablakon, a rajztábla mellől kihúzott fejes vonalzóval nagyokat sóz a kobakjára, és kiabál: „Te taknyos, itt akarod kitörni a nyakad? Aztán rajtam keressen az anyád..." – és

ahány szó, annyi sújtás, ő meg csak sunyitott az ütközőn, egy kukk nélkül. Amikor a fejes vonalzó eltörött, valaki megsajnálta odabenn, a kocsiban, megfogta a kalauz karját: „Mit veri azt a gyereket! Nem szégyelli magát?" – Mire a kalauz: „Akkor verem, amikor megérdemli. Egy kalauz kölykében legyen annyi tisztesség, hogy ne a saját apját blamálja..." Dűlt a kocsi a nevetéstől, ő meg bátorságot kapott, és fölszólt: „Nem is vagy igazi kalauz!" – mert csak ideiglenesen alkalmazták az apját, három hónapra, s szegénynek az volt az álma, hogy véglegesítsék – sohasem teljesedett. A feleletre az apja ismét megjelent az ablakban, de a villamos lassított már, ő pedig szedte az irháját, és a járdáról kiabált neki: „Ne felejts el fejes vonalzót venni. Holnap is lesz rajzóra!" – vigyorgott, miközben az apja az öklét rázta. Este kibélelt nadrággal várta otthon az öreget – könyvvel, füzettel a fenekén készült az új fejes vonalzó avatására. Megvásárolta az apja, s hozta haza, szótlanul nyújtotta oda neki. „Nem versz meg?" – kérdezte ő. Az apja szomorúan nézett rá. „Négyórai munkám... Még meg is verjelek? Minek?"

Az apjára való emlékezés elérzékenyítette. Nagyon szerette az apját. Mindjárt a háború kezdetén a frontra vitték. Nem látta többé, csak soká, évek múlva egy igazoló jelentést, amely szerint idősb Kovács András honvédet, akit a parancsnoka szökési kísérlet miatt letartóztatott, a hadbíróság előtti felelősségre vonásának reggelén, szökés közben agyonlőtték, ezért a haditörvényszék nem tárgyalhatta le az ügyét.

Kedvenc szórakozásuk volt sétálni a városban. Élményt jelentett az apjával sétálni – talán nem is létezett olyan szakma, amit az apja meg ne próbált volna –, és ilyenkor mesélt: mi hogyan készül. Azt akarta, hogy belőle szerszámlakatos legyen, és nagyon céltudatosan csinált kedvet

neki a szakmához, csak úgy, mellékesen, szinte észrevétlenül.

Meg-megállt a kirakatok előtt. Csak azok érdekelték, amelyekben mozgó bábuk reklámozták az árut. Akár hajdanában. A nyugalmas szemlélődés feloldotta agyában a görcsös érzést s az izgatott szorongást a szíve tájékán. Minden, ami bántotta, zaklatta, mintha elúszott volna mellőle. Az utca nyüzsgésében megtalálta a nyugalmat. Ődöngött-bámészkodott, mint a nagyvárosba csöppent falusi, leste, ami érdekes, és élvezte a semmi-történést.

Az Emkénél megállt, az órát nézte a Nemzeti Színház előtt. Csalódott: senki sem várt alatta. „Még korán van..." – sietett az óra mentségére. Szeretett volna várni valakit, mint régen Zsuzsát. „Már jó egyedül..." – elszomorodott a gondolattól, s azon töprengett, hogy hová lett az a Zsuzsa?! Az ideál – mert az volt valaha: akire úgy tudott föltekinteni, mint egy bálványra, akiért a tűzbe ment volna. „Tűz..." – morogta. Az a Zsuzsa – akár a motor. Magával húzott-ragadott mindenkit. Számítás nélkül, önzés nélkül, haszonlesés nélkül: mindenki boldogulásán törte magát. „Élni akarok végre... – csendültek a fülébe felesége szavai. – Az ifjúságomat odadobtam a pártnak, mi hasznom lett belőle? Na, mondd meg?! Hogy most kinéznek a kommunistaságom miatt?..." – már nem emlékezett rá, melyik veszekedésük ragadt meg ennyire pontosan az agyában: az utóbbi időben szinte naponként veszekedtek. Apróságokon – tulajdonképpen az életen. A bálvány pedig a pillanatok élvezetét hajhászó, egoista figurává töpörödött előtte. Fájt, és – ez külön bántotta – nem tudott segíteni rajta. „Mint a motor... – jutott eszébe újra. – Az autó megy... Látszólag minden rendben van... és rohan a vesztébe..." Meggörnyedt, mint aki terhet cipel, úgy baktatott tovább. Az „éjjel-nappalközért" előtt hosszú embersor kanyargott. Eltűnődött, miért

hívják még mindig „éjjel-nappal-közért”-nek, amikor régesrég csak nappal tart nyitva... Fagylaltos automata működött az árkád alatt, a gép furcsa tornyos-mintásra adagolta az édességet a tölcsérekbe. Nézte kicsit, aztán továbbment.

Katonák jöttek szemközt, némelyik a sapkájához emelte a kezét, némelyik elnézett mellette. Nem szólt rájuk a mulasztásért. Fiára gondolt. Péter folyton nyaggatta: „Apu, hogy lehet, hogy te minden katonát meg rendőrt ismersz?” A kérdezősködés minden alkalommal zavarba hozta. Péter a maga tízesztendős fejével túl racionálisan gondolkodik ahhoz, hogy ezt megértse: a katonák egymást köszöntése szép szokás, amelynek az a jelentősége, hogy nincs jelentősége. Viszont komoly dolog, mert előírja a szabályzat. Különben is elképzelhető katona szalutálás nélkül? A katona győzze le az ellenséget, és szalutáljon. Ez a dolga. „Nekem is ez a munkám, csak én nem szalutálok mindig, mert én különleges katona vagyok... – felelt gondolatban a fiának, s hamiskásan hozzátette: – Az ám, egészen különleges...”

Az őrnagy valójában sohasem vette komolyan a fegyelmi előírások formalitásait. Tisztában volt vele, hogy fegyelem nélkül nincs hadsereg, és azzal is, hogy a parancsok végrehajtását késő a harctéren követelni a katonától. Békében kell olyanná nevelni, hogy harcban a legjobb tudása szerint csinálja a dolgait. „Vagy ésszel éri föl, vagy belesulykolják... A probléma ott van, hogy a fölösleges korlátozások és értelmetlen formalitások nem fordítják-e visszájára a katona érzéseit... Attól nem fog jobban becsülni egy tizedest, de egy ezredest se, mert köteles szalutálni az illetőnek. Néha parancsmegtagadási ügyig élezik, hogy megemelte-e a karját, vagy sem. Nem ártana kevesebbet macerálni a katonát lényegtelen külsőségekkel...”

Kiért a Baross térre, s valami furcsa meghatottság vett

erőt rajta. Ez már a gyerekkorának volt a világa. Minden sarkot-szögletet ismert erre, s valahányszor ide vetődött, újra és újra elfogta ez a különös meghatottság: büszkeséggel vegyes sajnálkozás. Szenvedélyesen fürkészte, mi változott meg az ő fertályán. Úgy örült egy-egy szép üzletnek vagy frissen tatarozott háznak, akár kincset lelt volna. És közben sajnálta a régit, a kopottat, az ismertet, ami gyerekkorában a káprázatok káprázatának tűnt. Gyorsabbra fogta lépteit, végül megállt a sarkon, belemosolygott a hosszú mellékutcába.

Nefelejcs utca.

A házak kopottak voltak, szürkék, porosak.

„Innen jöttél, Kovács..."

A sarki vendéglő, a „Fehér ökör" teljes üzemmel működött. A sárgás lámpafényben dohányfüst úszkált. Ricsaj. Viháncolás-veszekedés. Részegek, utcalányok. Frissen sült hús szaga terjengett.

Még sohasem járt benne. A „Fehér ökör" – kicsit vagy nagyon – mindig az alvilághoz tartozott. Mintha ebben a pillanatban történt volna, szinte hallotta az anyja hangját, amikor vasárnap, ebéd előtt odaszólt neki: „Hozz egy üveg szódát... De ne a »Fehér ökör«-ből..." Kedvet kapott rá megnézni, mitől óvta annyira az anyja. Bement, hogy iszik egy málnát. A pénztárosnő futó pillantást vetett rá:

– Honvéd-személyeket nem szolgálunk ki! – harsogta. – Tiltott hely! Tessék kimenni!

Kovács vörösen szédült ki az ajtón. Káromkodott. „Ha lebuj, akkor csukják be, akkor mindenkinek káros..."

A Nefelejcs utcában lelassultak a léptei, tekintete valósággal itta magába szűkebb pátriája képét. Egyik ház előtt gyerekek vitorlázó modellen vacakoltak, a szárnyát állítgatták, hogy a gép egyensúlyba kerüljön. Rájuk mosolyodott, mert akkora szakértelemmel babrálták, s magyaráztak hozzá

egymásnak. „A Székelynek volt..." – emlékezett vissza még most is irigykedve, hogy ő mennyire szeretett volna egy ilyen modellt csinálni, de sohasem tellett a hozzávaló árára. Pillantása végigfutott a kocsiút szegélyén, végig az egész utcán, golyóznak-e, de senkit sem látott. „Pedig esteledik..." – és megkérdezte a repülőgyárosokat:

– Van skulótok?

Fölnéztek rá, mint valami csodabogárra, s az egyik furcsa grimasszal kérdezte:

– Mink?

– Nem szoktatok skulózni? Golyózni?

– Hülyeség... – hirdette ki megfellebbezhetetlenül a gyerek, s már hajoltak is vissza a modelljük fölé. Neki meg elszorult a szíve, hogy ezek nem tudják, mi a skuló. Hat darabot adott két fillérért a rokkant trafikos, és mindig megkérdezte: – Milyen színűt parancsol? – A sarki trafik azonban már megszűnt, rozsdamart bádogajtaján ökölnyi lakat éktelenkedett, s kis tábla: „Közért 3476. göngyölegraktára."

Sóhajtott, észbe kapott, hogy réges-rég otthon kellene lennie, Zsuzsa várja, meg a szokásos esti teendők, amikről teljesen elfeledkezett. Szaladt az autóbuszhoz.

Majd egy órába telt, amíg hazaért.

Péter nyitott ajtót – már pizsamában. Az őrnagy letette köpenyét. Zsuzsát a szobában találta – a gyerek fölfeslett melegítőnadrágját varrta, s föl se nézett a jöttére, a köszöntésre meg éppen hogy biccentett a fejével. A varrás mintha minden idegszálát lekötötte volna.

– Vacsoráztál már? – kérdezte Pétert halkan, de helyette az asszony felelt:

– Majd azt fogja lesni, mikor kegyeskedsz hazacammogni! Jóra várna, mondhatom – utolsókat öltögetett a nadrágon. – Legalább telefonálna őméltósága, hogy ne üljünk itt glédában. El kellett volna menjen a fodrászhoz, olyan a feje,

mint valami szénaboglya, rossz ránézni... De egyedül nem akar. Az utolsó pillanatban jut eszébe minden. Ez a nadrág is. Amikor levetette, nem tudott szólni, hogy varrjam meg...

Kovács az ajkába harapva nézett a feleségére. Legszívesebben rákiáltott volna, hagyja abba, ne a gyerek előtt... Nehezen tűrtőztette magát, s nagyon csendesen, megnyugtatóan akarta mondani:

– Jól van, majd megbeszéljük... – de az ideges izgalom rekedtesre változtatta hangját. – Összeraktad a táskád?

A gyerek válasza helyett ismét Zsuzsa hangja csattant:

– De még hogy összerakta! Elszórakozta az egész délutánját a napköziben a Karikás gyerekekkel. Az még külön szám. Jobb pajtásokat véletlenül sem tud összeszedni, csak az osztály szemetjét, akivel a többi már szóba sem áll! Az kell neki barátnak! Attól megtanulja, hogyan kell az egyeseket hazahordani... Hiába próbálsz az apád mögé bújni! Csak egyszer tudjam meg, hogy a Karikás kölykökkel szórakozol, úgy elverlek, hogy holtodig megemlegeted! Este ült neki leckét csinálni! Azt képzeli, körülötte fog ugrálni az egész család! Hát ne képzeld, drágaságom. Hogy énnekem ne lehessen egy nyugodt pillanatom, mert van egy kölyköm!? Legjobb lenne beadni intézetbe, akkor megtudná, milyen az anyja nélkül... – elszakította a cérnát, és a melegítőnadrágot a gyerekhez csapta: – Tessék! Máskor pedig indulás előtt szólj csak. Akkor még nagyobb lesz a cirkusz...

Péter magához szorította a nadrágot. Szája széle remegett. – Szervusztok – dünnyögte, és kotródott a másik szobába aludni. Zsuzsa hátravetette magát a fotelben, utánaszólt: – Péterke! Gyere csak ide, kicsi fiam...

„Beszélni kell vele – gondolta Kovács. – Beszélni..." – s a szó szinte vonzotta a képet, Zsuzsa végighallgatja, majd

az egészet visszájára fordítva fejéhez vágja, hogy ő az oka mindennek. Péter visszalépett a szobába, megállt a küszöbön.

– Tessék...

– Gyere, kisfiam... – mézesedett a fullánk az anyja szavában. A gyerek megérezte, kicsit féloldalosan, gyanakodva-húzódozva engedelmeskedett.

„Csupa könny a szeme – fordult el Kovács. – Ha megüti..."

Zsuzsa fölállt, meghajolt a fiú előtt:

– Drága Péterkém, köszönöm, hogy megengedted megvarrni a nadrágod...

Kovács a szeme sarkából figyelte őket. A gyerek szája remegett, arca tűzpiros volt, felcsuklott belőle a zokogás, futott volna el, de az anyja rárivallt:

– Maradsz! Addig innen el nem mész, amíg ki nem nyögted, hogy köszönöm!

A gyerek leszegte a fejét. Állt, mint a szobor.

„Ha az eszed után mennél, nem pedig a raplid kormányozna, tudnád, hogy egy jó szót szólsz hozzá, és te vagy a legtündérebb anyu... De így..." – Kovács félrehúzta a száját. Péterhez lépett, félkarjával gyengéden magához húzta:

– Ne makacskodj, kisördög. Mondd, hogy köszönöm, látod, milyen bosszús az anyu...

– Nem kell neki magyarázni. Van szeme, lát. Persze hogy így viselkedik, amikor bármit csinál, megjelenik a jóságos védőszent. Vagy a papa, vagy a nagyra becsült háztartási alkalmazott.

Az apja észrevétlenül, bizalmas-biztatóan megszorította a gyerek karját.

– Köszönöm... – susogott a gyerek. Megfordult, szemét lesütve ment a másik szobába, az ágyához, s belevetette magát.

– Na tessék... – emelte magasabbra a fejét Zsuzsa. Kovács szembefordult vele, fojtottan suttogta:

– Elég volt a cirkuszból! Térj észhez! – úgy nézett végig a feleségén, hogy annak elakadt a szava. Nem hagyott időt Zsuzsának válaszolni. Kiment a konyhába, hogy eszik valamit.

Nem fűlt a foga főtt ételhez. Pedig Zsuzsa főzött vacsorát – nagy lábas paprikáskrumplit, még meleg is volt. Kenyeret szelt, szalonnát vágott hozzá, kistányéron katonákra szabdalta az egészet, s kiválasztott mellé egy nagy, piros, édes hagymát. Le sem ült, csak úgy, az asztal mellett állva falatozta.

Zsuzsa hamarosan kijött utána.

– Ezért főzzön az ember... – mondta. – Ezért igazán érdemes...

– Ne főzz – vont vállat a férje. – Mindannyian eszünk főtt ételt délben.

– Hagyjuk, hagyjuk... Te könnyen beszélsz. A tiszti házban jó a konyha, de a gyerek a napköziben...

– A gyerek a napköziben olyan átkozottul rossz kosztot kap – vette át a szót Kovács –, hogy vasárnaponként nem hajlandó megenni a paprikáscsirkét, csak a galuskát, hús nélkül.

– Hát én meg nem bírom az üzemi kosztot, és főzök, és kész. Az én kedvemért nem lehet főzni?! Én már annyit se számítok?

– Nem értem akkor, hogy miért a mi hasunkra hivatkozva főzöl, amikor a magad kedvéért csinálod.

Zsuzsa poharat vett ki a konyhaszekrényből, vizet ivott, és visszament a szobába.

Kovács tovább eszegetett. Szomorkás tárgyilagossággal állapította meg, hogy Zsuzsa mártíromsága elválaszthatatlanul hozzátartozik a környék s az ismerősök számára Ko-

vácsék példás családi életével berendezett kirakathoz. Megrázkódott a szótól: kirakat. Úgy érezte, mintha piszkos volna belül, amiért idáig közreműködött a látszat-teremtésben. Le kell ülni – nyugodtan, higgadtan megbeszélni. Semmi értelme a vagdalkozásoknak. „Vagy – vagy... – nem fejezte be a gondolatot, másikkal szakította félbe. – Azt fogja hinni, hogy játszom... Pedig már nem játszom..."

Felesége ismét rányitott, csak a fejét dugta be az ajtón:

– Különben szeretném tudni, mi lesz a mai programod? Ha jól emlékszem, meghívtalak estére! Persze inkább beszalonnáztál, mint velem kelljen vacsoráznod! Tudom, én nem vagyok húszéves, és nem vagyok tanár...

„Nyugodtan, higgadtan..." – gondolta Kovács, de a keze remegett:

– A szalonnától egészen nyugodtan elmehetünk...

Zsuzsa vállat vont.

– Akkor öltözöm. Jó lenne, ha készülődnél, nincs kedvem várni rád.

Kovács egykedvűen vette tudomásul a közlését, s csak magában morgott, mert valóban mindig őrá kellett várni, ha valahová elmentek. „Ma nem vársz, kezeskedem..."

Komótosan befejezte a falatozást.

Zsuzsa fürdött, s hogy meghallotta a lépteit, kiszólt a szobába:

– Andris, gyere, mosd meg a hátam...

– Készülök...

– Na, ne légy utálatoska... – kérlelte gyerekesen elhúzva a szó végét.

– Nem akarom, hogy várakozz rám. Hagyj készülődni. Nem foglak zavarni az öltözésben sem...

Az asszony elértette a célzást, nevetett:

– Na megállj csak... – fenyegette kedveskedve.

Kovács leült, rágyújtott. Amikor felesége kilépett a fürdőszobából, csodálkozva kérdezte:

– Hát nem készülsz?

– De – azzal indult összeszedni a holmiját. A hallban öltözött, egy székre rakott mindent, amire szüksége volt, civil ruhát, fehérneműt. Merevítőt keresett az inggallérjába, s közben a fehérneműs szekrény alsó polcán meglátta a borosüveget. Egyszerre világossá vált előtte a Péter körüli veszekedés. Csak egy pohárnyi hiányzott az üvegből. „Már itt tart?! Egyetlen pohártól..." – Kivitte a flaskót a konyhába, tartalmát kiöntötte a mosogatóba. Csak aztán nézte meg a címkét: „Szürkebarát". – Kár érte – sajnálkozott, s azon töprengett, vajon szól-e majd Zsuzsa, ha észreveszi a műtétet? Az üres üveget visszatette a szekrénybe, oda, ahol volt.

Zsuzsa közben a fotelba telepedett, hosszasan vizsgálgatta arcát egy kis tükörben, aztán kiabált neki.

– Andriskám, úgyis ott vagy, a fésűt ideadnád? A fiókban van.

– Mondtam, nem zavarlak ilyesmivel. Nem szeretném, hogy várakozz – és öltözött tovább.

Zsuzsa sóhajtott:

– Nem veszekszem, na... Mikor megyünk el, ha nem segítsz?

Kovács tíz perc múlva kabátban, kalapban, kezén kesztyűvel nyitott rá:

– Mehetünk... – mondta komolyan. Zsuzsa erre megszívta az orrát. – Így? – kérdezte, egy szál kombiné meg nadrág volt csak rajta, és olyan kétségbeesett ábrázattal bámult a férjére, hogy Kovács majdnem elnevette magát:

– Azt mondtad, nem akarsz rám várni...

– Mondtam, mondtam! Nem kell mindig komolyan venni, amit egy asszony mond. Segíts kicsit, mert így sohasem

indulunk el. Ha akarod, önkritikát gyakorolok, de segíts – odalépett hozzá, és a nyakába ölelkezett. Férje húzódott volna odébb, de Zsuzsa nem hagyta, ment utána, s apró csókokat nyomott az arcára, nyakára, ahol érte. – Jó, igazad van, és aztán? Nem elég, hogy igazad van? – minden szó után megcsókolta, végül a szájára tapadt, majd hirtelen visszahúzódott: – Gondolod, más asszony sohasem ideges? Ne tartsd fönn az orrod most te, mert akkor örökké haragban leszünk. Te is makacs vagy, meg én is. Na, segíts picit a feleségednek – azzal húzta az ágyhoz, közben csókolta bolondul, és azt kérdezte: – Nem kellek? Ne mondd, hogy nem kellek... – Férje sóhajtott, aztán ráhajolt, magához ölelte. Később Zsuzsa felugrott, szemrehányóan legyintett felé: – Így soha nem jutunk sehová... – Visszaült a fotelba. – Andriska, vedd ki a fekete ruhám a szekrényből. Ha szépen megkérlek, kikeféled?

Kovács egyszerűen nem értette, hogy tud egyik pillanatban ilyen lenni, a másikban olyan. És azt sem, hogy mi az, amivel újra meg újra leveszi a lábáról. Ebben a pillanatban sajnálta, hogy annyira szereti a testét. Indult a fekete ruháért. „Ma még meg kell beszélni. Nélküle nem megy, de vele sem..."

Zsuzsa végre útra készen állt, kedveskedve kacérkodott:

– Megfelelek az őrnagy elvtársnak? Indulhatunk...

Csöngettek.

– Úristen – ijedt meg Zsuzsa, hogy ki az ilyen későn, és szaladt ajtót nyitni. Félszegen hajlongó, alacsony férfival tért vissza. Letörten közölte: – Téged keresnek.

Az ügyész ismerte arcról. Utcaszomszéd, magában úgy hívta: „nudli-emberke".

– Bocsásson meg... Kallós Ernő mérnök vagyok. Sajnos kénytelen vagyok zavarni, ugyanis a rendőrségről utasítottak önhöz... – Féloldalt meghajolt Zsuzsa felé: – Engedel-

met, asszonyom, rövid időre el kell raboljam a férjét. Igazán sajnálom... – visszafordult Kovácshoz, lekapta orráról az aranykeretes pápaszemet, ráfújt, dörzsölni kezdte a zsebkendőjével. – Arról van szó, ugyanis... – egyre az asszonyra pislogott – ...szóval nem is tudom, hogy mondjam... izé van a mosogatóban...

– Mi? – bámult rá Kovács. – Mit akar?! Részeg maga?

A kisember láthatóan zavarban volt, és folyvást a szemüvegét dörzsölgette.

– Nem, kérem, a rendőrségen is ezt kérdezték, de nem vagyok részeg, szerencsére. Tetszik tudni... Szóval, bocsánat asszonyom... – biccentett Kovácsnéra, és kibökte: – Szar van benne. A mosogatóban.

Az őrnagy összeharapta a száját, nehogy kitörjön belőle a nevetés. Cigarettára gyújtott.

– Ajánlatos kipucolni – mondta. – De miért kellek ehhez én?

– Természetesen ahhoz nem tetszik kelleni. A jegyzőkönyvhöz azonban igen. Mint tanácstag. Mert azt hiszem, elég evidens kívánság, hogy ezek után nem akarok egy fedél alatt élni a társbérlőmmel... A rendőrségen azt mondták, tanácstag, lakóbizottság állapítsa meg a tényállást, aztán meg kell tenni a feljelentést... Ezért kérem, fáradjon át, Kovács úr, megszemlélni...

– És ki tette bele?

– Kérem, hazamentünk, és amikor a feleségem kiment a konyhába, ott találta. Én a szobában tartózkodtam, a kiáltozásra szaladtam ki hozzá. Bekopogtam a társbérlőhöz, hogy felelősségre vonom, de nem volt otthon. Tudomásom szerint még most sincs otthon... Rögtön a rendőrséghez fordultam...

Kovács félóra múlva tért vissza. Elindultak hazulról. Zsuzsa még akkor is nevetett az ügyön, s közben bosszanko-

dott, hogy ha ők el akarnak menni valahová, sohasem sikerül este tíz előtt. Kovács elgondolkozva ballagott mellette. Zsuzsa, hogy egy kicsit jobb kedvre hangolja, megkérdezte: – Na és büdös volt?

– Furcsa... – morogta Kovács. – A nudli-ember társbérlője az egyik vádlottam felesége... Akkor jött haza. Majd hanyatt esett, úgy elképedt. Azt mondja, egész nap nem volt otthon. Különben még csak nem is védekezett. Vörös volt, mint a rák, aztán, anélkül hogy valaki kérte volna rá, odaállt kitisztítani a mosogatót. Érdekes... A nudlieknak eszükbe se jutott eltakarítani... Éppen ez a furcsa... Hová megyünk?

– Hová?! Tudok én egy normális estét eltölteni veled?! Ahová el akartalak vinni, ahhoz már késő van... Elmegyünk a „Kis-Royal"-ba. – Gúnyos fintorral toldotta hozzá: – Mint mindig. Tovább mi úgysem jutunk el, mint az a lepra „Kis-Royal"...

IX.

Az önkiszolgáló étterem egészen elbűvölte Darabost. A pultok fölött vörös neonfeliratok világítottak. A falakat színes műanyag kockák burkolták, és az asztalokat is műanyag borította. Az ablakokon fekete-sárga mintás vászonfüggöny, előtte pedig temérdek cserepesnövény – fikuszok, páfrányok és a hordószerű faedényekből a terem fölé hajló pálmák – olyan érzést keltettek a főhadnagyban, hogy még sohasem járt ennyire előkelő helyen. Igyekezett otthonosan viselkedni, s úgy nézni a számára szokatlan színorgiát – amelynek rikító tarkasága nyugodt harmóniába olvadt –, mintha semmi újat se látna. Talpát észrevétlen meghintázta – próbálgatta a gumipadlót, és élvezte, hogy nem nyikorog. Majd az italpult kötötte le a figyelmét: az emberek maguk csapolták a sört. A szeme fölcsillant. „Hab nélkül..." A sör miatt mindig bosszankodott a laktanya kantinjában. Esküdni mert volna rá, hogy a kantinos hordónként legalább néhány tucattal több adagot habosított ki a sörből, mint amennyi valójában benne volt. „Ebből iszunk... – gondolta. Tekintete ismét a fekete-sárga függönyre kalandozott. – Pihent agyú volt, aki kitalálta." A tiszti lakótelepen majd mindenkinél fehér a függöny – ha színes, akkor legföljebb olyan híg teához hasonló. „Ekrü" – így mondta a felesége, amikor egyszer arról beszélt, hogy ha vásárolnak, akkor olyasmit szeretne, az kevésbé piszkolódik.

– Jöjjön, mert lemaradunk... – szakította félbe Zámbó a

főhadnagy magába feledkezését. Darabos előtt állt a sorban, s már vagy két ember távolságnyi hely támadt közöttük. A főhadnagy sietve felzárkózott hozzá. Zámbó a szeme sarkából pislogott rá, elmosolyodott. – Megtetszett? – kérdezte súgva.

Darabos elpirult, bólintott zavarában. Nem tartotta katonatiszthez méltónak egy függönyön elmélkedni, és bántotta, hogy az őrnagy észrevette csodálkozását. Férfiúi önérzetét sértette Zámbó elnéző mosolya. Az ablakra bámult, ahol a főtt ételt kiporcióztak. „Meglehetős..." – állapította meg, hogy az olcsó árakhoz képest elég tekintélyes adagokat adnak. Zámbó szava ismét kizökkentette a szemlélődésből:

– Vegyen tálcát... – Darabos csak akkor vette észre, hogy a tálcát nem az étellel együtt adják az ablaknál, azt minden vendég úgy viszi oda magával. Gyors mozdulattal lekapott egyet a csomóból, mereven maga elé tartotta. Nevetségesnek érezte magát: egyenruhában, vállán a tiszti rendfokozattal s markában a tálcával. Álmélkodott, hogy az őrnagy milyen otthonosan mozog ezen a modern helyen. Olyan ügyesen sürgölődött a tálcájával, szedte hozzá a szükséges evőeszközöket, kenyeret, salátát, mintha világéletében önmaga szolgálta volna ki magát. Furcsállotta a fesztelenségét. „Még csak az kéne, hogy az alakulatnál bevezessenek ilyesmit..." – gondolta. Lelke mélyén elítélte az őrnagy háziasságát, mint mindent, ami a katonás magatartás meggyalázását jelentette a szemében, akár a tisztek szatyor-cipelését vagy háziasszonykodását. „Aztán csodálkoznak, hogy a katona se néz föl a tisztre..." – de az őrnagyi rendfokozat iránti tisztelete megakadályozta, hogy bármilyen megjegyzést is megkockáztasson.

Megkapták, amit kiválasztottak. Asztalhoz ültek. Éhesek voltak mindketten, Zámbó azonnal neki is esett, Darabos azonban előbb alaposan megnézegette a csésze alakú leveses-

tányért meg a második fogáshoz szolgálót, amelyiket majdhogynem szabályos négyzetre formáztak, csupán a szögleteinél gömbölyítettek le, és nem tudta visszafojtani a csodálkozását.

– Érdekes – emelte Zámbóra a tekintetét. – Milyen drága lehet egy ilyen tányér?

– Kilenc vagy tíz forint, nem tudom pontosan...

Darabos hümmögött, kézbe vette a kanalát. „Ez is olyan modernes..." Elmosolyodott.

– Szokatlan... Azért nem kéne ilyen absztrakt... – mondta.

Zámbó egy vállrándítással ráhagyta, hogy ha nem, hát nem. Tusakodott magában, rápirítson-e, hogy ha szereti a divatos hangzású idegen szavakat – ám használja, de az sem baj, ha véletlenül tudja, hogy mit jelentenek. Darabos egyenjogú tagja a tanácsnak. „Ez fog vitatkozni az öreggel? Ez?! Az alezredességével lelépi, érvelnie sem kell..." Elhatározta, kezelésbe veszi.

– Én jobban szeretem, mint az ósdi formájúakat... – mondta kicsit később. – Ezek az új dolgok sokkal célszerűbbek. Akár az új bútorok... – mesélni kezdte, hogy nemrég túladtak a nagyanyjától örökölt konyhagarnitúrán, és csináltak egy modern konyhát. – Rájöttünk például, hogy a konyhaasztal teljesen fölösleges. Sokkal kényelmesebb az összes főzési munkákat a konyhafalon elvégezni. Az asztal helyett pedig olyan állópultszerűség van, mint amott, a másik oldalon. Fele akkora helyet foglal, mint az asztal. Ahhoz, hogy az ember hirtelen bekapjon valamit, tökéletesen elég. Ha meg együtt eszik a család, úgyis a szobában terítünk... – Darabos álmélkodó szemét látva elmosolyodott. Erősen tagolva minden szót, hangosan így folytatta. – Szóval kitűnő találmány egy ilyen amerikai konyha...

Darabos a tányérja fölé hajolt. „Miért amerikai?" – gon-

dolta. Furcsa volt, hogy egy őrnagy olyasmin lelkendezik, ami amerikai.

– Egyébként az absztrakt szó mást jelent...

A főhadnagy szótlanul evett tovább. Várta, hogy Zámbó megmagyarázza, mit jelent az absztrakt, de az őrnagy hallgatott. Bosszantotta Darabos jámboran várakozó tekintete. „A nyavalya tart neked szemináriumot... Sehol nem vagy Magyarországon a világ végén. Én rágjam a szádba? – és ugyancsak magában toldotta hozzá életbölcsességét: – Még egy tisztnek sem árt, ha utánanéz a dolgoknak, amiket illene tudnia..."

Darabos még a konyháról szóló fejtegetésén töprengett. Szerette volna megkérdezni, hogy például, ha reggeliznek, hová ülnek? Megpróbálta maga elé idézni a konyhájukat, asztal nélkül, benne saját magát, ahogy a tűzhely körül sürgölődik, s aztán amint állva eszi a szalonnás rántottát valamiféle pultról. „Inkább sohase dolgozzon... – gondolt a feleségére. – Még hogy állva... Mi a fenének nősül meg az ember, ha még azt a rongy ételt sem kapja rendesen az asztalra? – Kanala fölött futó pillantást vetett az őrnagyra. - Hogy lehet állva enni?" – tolakodott szájára a kérdés, de Zámbó arca olyannak látszott, mintha ecetet ivott volna. Darabos lenyelte a kíváncsiskodását.

Az őrnagy előbb végzett az evéssel, mint ő. Darabosnak ez is föltűnt. Valósággal befalta az egészet, jószerével talán meg se rágta rendesen, csak nyelte, mint kacsa a nokedlit. Ő erre képtelen volna. Rohanás ez, nem evés. Köszöni szépen, ebből nem kér – és azért is jó akkurátusan megforgatott a szájában minden falatot. „Az orvos is azt mondja, nyugodtan..." – gondolta.

– Még el kell mennem a szerelőhöz... – mondta csendesen Zámbó. – Azt ígérte, mára kész a kocsi...

Darabos nyugalommal étkezett tovább. „Kocsi – fészke-

lődött az agyában. – Majd ha én is olyan könnyen ugrálok, hogy kocsim lesz, gondolkozom rajta, jó-e asztal nélkül a konyha..."

– Trabantja van őrnagy elvtársnak? – érdeklődött kicsit irigyen, kicsit kajánul. Két társa is vett kocsit. Trabantot. Motorjuk volt, eladták, és részletre vásárolták a kocsit. Darabos tudta, valósággal megkoplalják az autójukat, mégis irigykedett rájuk. A kocsival többnek látszottak. Gazdagnak. Ki nem állhatta ezt a kettőt. A kocsijukat meg kinevezte konzervdoboznak – hadd mérgelődjenek. Zámbó válasza valósággal oldalba ütötte:

– Nem Trabant. Opel. Rosszul állították be a gyújtást, nekem pedig nincs sem időm, sem türelmem veszkődni vele. Azt mondták, mára kész.

Darabos végre befejezte az evést. Elégedetten törölte meg a száját.

Együtt mentek ki az étteremből. Zámbónak eszébe jutott, hogy ez most cél nélkül fog ődöngeni, megsajnálta, és azt kérdezte:

– Van valami programja estére?

Darabos a fejét rázta, nevetett:

– Különösebb éppen nincs. Esetleg körülnézek, ritkán látom este Budapestet.

– Ha van kedve, töltsük együtt az estét. Jó? Asszonyostul vagy nélküle, itt a bíróság előtt találkozunk, mondjuk, kilenckor... Rendben? – és a kezét nyújtotta.

Darabos egyedül maradt. Az őrnagy alakja réges-rég eltűnt az utca cikcakkos hajlatában, ő pedig még egyre ott ácsorgott az önkiszolgáló étterem előtt. Keserűen motyogott magában. „Új bútor, kocsi... – s bólogatva tette hozzá – akkor én is fizetnék..." – Más esetben bizonyosan jólesett volna Zámbó figyelmessége. Most egyszerűen sértőnek érezte, hogy nem került pénzébe az ebédje. – „Nekem ne

fitogtassa az erszényét, ha százszor őrnagy, akkor se..." – berzenkedett. Az étterem felé pislogott. A sör jutott eszébe: elfelejtett inni. Töprengett, helyes-e visszamenni, vagy sem, elvégre most jött ki, és mit fognak szólni, hogy újra benn lézeng. Végül is szomjúsága és a hab nélküli sör utáni vágya győzött.

Két pohárral ivott meg, aztán korábbi elgondolása szerint a szállodába indult. Méltóságteljesen lépkedett, pontosan úgy, ahogy egy legfelsőbb bírósági ülnöknek haladnia kell. A szorongó érzés, ami a tárgyalások, helyesebben az első ítélethirdetés előtt és alatt elfogta, most, hogy magára maradt az utcán, semmivé foszlott. Csak a hatalom tudata maradt meg belőle. Kicsit sajnálta, hogy a Legfelsőbb Bíróságnál nincs valami szokás, szabály vagy törvény, amely előírná, ott ülésezzen, ahol az ülnökei székelnek. Gondolatai újra meg újra visszakanyarodtak Zámbóhoz. Szívesen odaadott volna néhány esztendőt az életéből, ha rangban, társadalmi állásban, viselkedésben: vagyis testben és lélekben helyet cserélhet az őrnaggyal. Mivel pedig ilyen csodára nem számított, és a lottó-főnyeremény is csak álmaiban vált valósággá, nem volt más választása: szidta magában. Az autóért meg az új bútorért meg azért, hogy fizetett az étteremben. Epésen konstatálta, hogy „az ilyen pofák miatt eszi meg a fene az embert..." – és maga is megdöbbent a ténytől, hogy így merészel gondolkodni egy főtisztről. Darabos fejében az emberség mércéje teljesen egyet jelentett a rendfokozat nagyságával. Néha – mert már előfordult ilyen – ennek az ellenkezőjét tapasztalva, egyszerűen annak tudta be, hogy a búza közé is keveredik ocsú, magasabb rendfokozatba is nem odavaló – bár magában mindjárt hozzátette azt is: „egészen ritkán..." Sohasem tudott napirendre térni afölött, amikor valamelyik társa közölte, nem érdekli különösebben a rendfokozatbeli előrehaladása. Kerekes százados, az egyik

századparancsnok mondta legutóbb, egy harcászati gyakorlat szünetében, az árok széli traccsparti folyamán, s ő mosolygott befelé: Kerekesnek nincs akadémiai végzettsége, sem egyetemi, elő sem léptetik őrnaggyá, ha kiteszi a lelkét, akkor sem. „Amikor valakinek nincs módja előrehaladni, nimbuszt csinál abból, hogy megrekedt valahol." Kicsit saját jövőjének adta meg a tiszteletet, amikor kínosan ragaszkodott a szolgálati szabályzat kötelező udvariassági szabályaihoz. Igazságérzete lázadozott Zámbó viselkedése, életmódja, egész magatartása ellen, mert azt lehetetlennek látszott követni. „Közönséges pofa..." Fitogtatja a kocsiját, az új bútorát meg a gavallérságát. Aztán próbálja meg az ember befogni otthon az asszony száját! Úgyis folyton-folyvást rajta van azon is a mehetnék. Ide meg oda. Közelebbi város – távolabbi város. Fridzsider kéne neki meg televízió. Meg kocsi meg csónak meg magnetofon. Hogy unatkozik. Az Isten se győzné pénzzel, hát egy főhadnagy!? A példa meg ott lebeg az asszony előtt – a világ végéről előkaparja: ilyen századosné olyan ruhát csináltatott, nekem pedig ez az egy rongyom van. Emilyen századosék külföldre társasutaznak, te meg a Balatonhoz nem tudsz beutalót szerezni. Amolyan őrnagyék Szegedre mentek, a szabadtéri játékokra, te még a szomszéd városba se viszel el egy estére, színházba. Na, parírozza ki aztán az a szerencsétlen főhadnagy! Magyarázgassa, hogy melyiknek miből tellett rá. Egész napi lótás-futás, gürcölés után főjön a feje ilyen marhaságokon. A végén ott köt ki, hogy: „Neked a Nemzeti Bankhoz köllött volna férjhez menni, nem hozzám!" Félrebiggyesztette az ajkát: „Az ilyen pofák – olaj a tűzre, pláne Zsófinak..." – s a tiszteletlen gondolatsort az előbbieknek megfelelően azzal fejezte be: „Mert az sem tud nyugton ülni a hátsóján..."

Bírói praxisa első napjának eseményei, az új benyomások tömege, a feszültség – amit nem tudott meghatározni, vagy

úgy néven nevezni, mint a puska alkatrészeit, de ami megfoghatatlanul ott vibrált a tárgyalóterem levegőjében –, alaposan megviselték idegeit. Nem értette, hogy lehetséges ilyesmi, különösen pedig, hogy ebbe az „ilyesmibe" – ő, Darabos főhadnagy, elfáradt. Kicsit mindig lenézte azokat a puhányokat, akiket „betűkukac"-nak nevezett, s akiknek a munkáját sohasem tudta munkának tekinteni. „Csak egy hétig járjanak a gyakorlótérre, megtudják, mi a magyarok istene" – kívánta titokban egy-egy minisztériumi utasítás készítőinek, amikor az előírások és parancsok a késő estékbe nyújtották a munkaidejét. „Alszom egy jót" – pislogott álmosan.

Mire a szállodához ért, a kiadós sétától testileg is kimerült. Az „Erzsébet Szálló"-ban kapott szobát, pontosabb kifejezéssel: pótfekhelyet egy kétágyas szobában. Az egész tegnapi napját erre a nyavalyás ágyra fecsérelte. Reggel érkezett meg, bőröndjét betette a vasúti csomagmegőrzőbe, s elkezdte a szállodákat járni. Margitsziget – ez volt az első állomás. Kurtán közölték, hogy nincs hely. Aztán a „Gellért". Annak a halljában üldögélt egy kicsit, megivott egy kávét, és amikor a második szobát adták ki az orra előtt, a vér a fejébe tódult.

– Miért mondta, hogy nincs szobájuk?! – lépett a portáspulthoz, és öklét a pult szélére csapta. – Miért van másnak, és miért nincs nekem!? – Túl hangosan, gorombán kérdezte, maga sem akarta így, de ahogy ez a rettenetes-elegáns, kékbe öltöztetett lakáj az imént a kurta „nincs"-jével elintézte – s mindjárt utána, fütyülve rá, hogy ő látja, hallja, osztogatta másoknak a szobákat –, az egyenesen felbőszítette.

A portás futólag pillantott föl rá a nagy könyvéből, amibe a frissen érkezett vendég adatait másolta a bejelentőcéduláról, és mindössze annyit mondott:

– Reserve-szobák, kérem.

Írta volna tovább az adatokat, de csöngött a telefon, karattyolni kezdett – németül vagy angolul –, Darabos nem tudta, csak azt, hogy számára érthetetlenül, akár a reserveszoba jelentése. Türelmetlenül topogott, amíg a portás beszélt, s közben érezte, ő jön egyre inkább zavarba, nem a másik, akinek hűvös előkelőségéről visszapattan minden felelősségrevonási kísérlet. Ajkát harapdálta dühében, amiért ennyire semmibe lehet venni egy tisztet. Amikor a portás ismét a könyve fölé hajolt, nagyon keményen odabökte:

– Adja ide a panaszkönyvet!

A portás kicsit csodálkozva végigmérte, alig észrevehető vállrándítással hátraszólt:

– Kisasszony, kérem a panaszkönyvet.

A szólításra megjelent egy parfümillatba burkolt női elegancia-csoda – ugyanolyan kék kosztümben, amilyen kék öltönyt a portás viselt –, fehérre hidrogénezett hajjal, hóna alatt műanyagba kötött könyvvel, amit kinyitva tett Darabos elé:

– Parancsoljon, uram... – készséges mosollyal nyújtotta hozzá a golyóstollát.

– Nem kell – utasította vissza Darabos. Előhalászta a töltőtollát, amely szokás szerint most sem akart írni, meg kellett volna rázni csöppet, de félt, hogy összetintázza a padlót, hát mégis ráfanyalodott a fehér hajú illatfelhő tollára. Beledühöngte a mérgét a könyvbe, hogy őt elutasították, amikor másnak adtak helyet, s azt is odaírta, méltatlannak – így írta – tartja ezt az eljárást a Magyar Néphadsereg egyik főhadnagyával szemben. Amikor befejezte, az illatgomoly összecsukta a könyvet, és kedvesen rámosolygott:

– Köszönöm, uram – kivette a tollat a meghökkent Darabos kezéből, s visszalibegett a pult mögötti üvegirodába.

A portás pedig végre leereszkedett hozzá. Kicsit sértő, kaján jóindulattal tanácsolta:

– A honvédségnek van átvonuló-szállása, talán jó lenne, ha ott próbálná meg, főhadnagy elvtárs...

Darabos vérvörös lett, és odavágta:

– A pénzemért ott lakom, ahol akarok...

A portás mintha nem is hallotta volna a berzenkedést, az iménti fölényes nyugalommal, és vállon veregető atyáskodással ismételte meg a tanácsát.

– Ott biztosan kap szállást. A mi vállalatunk reprezentatív vendéglátóipari intézmény, elsősorban külföldiek számára. Belföldi vendégünk alig van. Ugyebár megérti, ez itt nehezen megy...

A jólelkű magyarázat újabb pofon volt Darabos önérzetének. Megrázta a fejét. Valóban nem tudta megérteni, miért jelent többet egy elsősorban külföldi, vagy másodsorban magyar, mint ő, a tiszt.

– Arra jó vagyok, hogy bíró legyek a Legfelsőbb Bíróságon, de arra, hogy egy rohadt szobát kapjak, nem. Ezt én nem tudom megérteni – morogta bosszúsan.

A portás kétkedő pillantással mérte végig, ő pedig még vörösebb lett a hitetlenkedő tekintettől. Heves mozdulattal megfordult. Csizmájának dobogását fölfogta a vastag szőnyeg, letompította, valósággal hangtalanná szelídítette. A hallban ültek még néhányan. Egykedvűen szemlélték kiebrudaltatását, s őt olyan zavar fogta el, hogy megbotlott saját lábában, kis híján végigvágódott a szőnyegen. Maga sem tudta, hogyan került ki az utcára. Még vagy öt helyen megfordult – hol szűkszavúan, hol bőbeszédűen, de kitették a szűrét. Végül az „Erzsébet Szálló"-ban kötött ki, azzal a tanulsággal, hogy főhadnagynak lenni túlságosan kevés egy jobb szállodához vagy külön szobához. Este volt, hat óra, majd a viccesen elejtett „meghálálom" szóra s a komolyan mellécsúsztatott három tízesre tekintettel a nemet igenre: egy pótfekhelyre változtatták.

A portás odaadta a kulcsot – két szobatársa nem volt otthon. Odafent lehevert, és máris mélyen aludt.

Aludt. Ahogy szokott. Mélyen, felébreszthetetlenül. Annyira mély, nehéz, álomtalan szuszogással, hogy megizzadt bele.

Hirtelen riadt fel, s azonnal fölült: „Hűha" – jutott eszébe a találkozó. Zámbó biztosan az Opeljén jön érte.

Sötét volt. Villanyt gyújtott, megnézte az óráját. Negyed kilencet mutatott.

– Odaérek... – morogta.

Sebtében megmosdott a csapnál – nem szappannal, vízzel csak, aztán megtörölközött. Időben érkezett, pontosan akkor, amikor Zámbó befordult a sarkon a feleségével. Darabos eléjük sétált:

– Nem kocsival? – kérdezte kicsit csodálkozva.

– Gondolja, valami alkoholmentes étterembe akarok menni? – nyújtott kezet Zámbó. Darabos csalódottan pislogott. „Ha egyszer van az a kocsi..." – akarta mondani, de Zámbó elébe vágott: – A feleségem... – s az asszonynak címezte tovább: – Ő az, akiről beszéltem.

– Darabos József, főhadnagy – férfiasan megrázta az asszony kezét.

– Ezek szerint az ismerkedés megvolt – mosolyodott el Zámbó. – Akkor hát mehetünk.

X.

A cella kétszemélyes volt – ugyanolyan, mint a többi, és ketten is ültek benne: a Semmi meg ő.

A kezdet kezdetén, mintha évtizedekkel korábban történt volna, nem pedig néhány napja csupán, amikor idehozták, és az ajtó dörrenve becsapódott mögötte, megállt a cella közepén. Sokáig állt ott, gondolat nélkül, réveteg tekintettel. Aztán a nagy betegek erőtlen mozgásával vonszolta odébb magát: helyére rendezni a motyóját. Nem akarta, hogy nógassák vagy figyelmeztessék. Azt sem, hogy szóljanak hozzá. Semmit sem akart, legfejlebb annyit: hagyják békén. Rettegett az emberek látásától, és félt, amikor ember pillantását érezte magán. Elrakosgatta a néhány darab holmiját, aztán odabújt az ajtóhoz. Az ajtó majd az egész falat betöltötte, alig félméteres falcsík húzódott mellette – nem is takarta el egészen. Hátát a falnak vetette, a szemközti sarokba bámult. Hallotta, hogy léptek közelednek az ajtóhoz, és tudta, most kukkant be a fegyőr. Megborzongott.

A Semmi akkor még ott kucorgott, pontosan szemben vele, az üres priccsen. Aztán, mint a palackból kiszabadult szellem, növekedni, tágulni kezdett, és betöltötte az egész helyiséget. Zugot, kuckót, sarkot sem hagyott szabadon, befolyt még a falak repedéseibe is, még őbelé, a testébe is, izmai, mint a szivacs szívták a bénító utálatosságot, amely egyre töményebb és egyre bénítóbb lett, és annyira utálatos,

hogy föl sem tűnt – valósággal érzéketlen, gondolattalan lett tőle.

Támasztotta a falat.

Nem érzett indulatot. Sem keserűséget, sem fájdalmat, sem gyűlöletet. A Semmitől szinte semmivé lett ő maga is. Amit látott – akár fátyolon keresztül vetítették volna elé valami moziban.

Az ajtót hirtelen lökték be.

A küszöbön a foglár állt. Nem szólt hozzá – megnézte csak, ahogy az idomító vet néha egy-egy pillantást az állataira.

Agya legmélyén megmoccant a kötelesség: jelenteni kell, és a félelem, hogy ha nem jelent, macerálni kezdik, bajt szerez a bajhoz: büntetést megint. Eltaszította testét a faltól, eszébe jutott a formula kezdete: „Fegyőr úr...", és a szája megnyílt hozzá, de akkor a fegyőr legyintett, hátralépett – az egérszürke uniformis eltűnt. Az ajtó becsapódott.

Visszadőlt a falhoz.

Fejét nehéznek érezte, félrehajtotta kissé. Szemét lehunyta. A torka kiszáradt – tejet ivott volna. Sok-sok tejet. Gyerekkorától szerette a tejet. Literszám itta volna most is, mindig. Talán azért, mert gyerekségében soha nem tudott eleget inni: vasárnaponként kaptak, hárman, fél litert. Csak ők, a gyerekek – anyja, apja meg se kóstolta, mind ők itták meg, az egész fél liter tejet. Cukrosan, ha volt cukor otthon. Most úgy kívánta, hogy látta maga előtt az asszonyt, Terkát, ahogy a kriglibe önti neki, szinte még a tej csobbanását is hallotta, meg Terka zsörtölődését, hogy miért jobb úgy a tej, krigliből, mint bögréből, ahogy mások isszák. Ádámcsutkája nagyot mozdult – akár a tejet nyelné hatalmas kortyokban –, Terka sosem állta szó nélkül a kriglit. Ő meg sosem itta bögréből a tejet.

Fölsóhajtott. A gondolat: „Mikor iszom tejet?" – fájt.

Akarta, hogy ne fájjon: a semmit akarta, üresen, fásultan, fájdalom nélkül. A lába megmerevedett a támaszkodásban, mozgatta kicsit, s odatopogott az ajtó elé. Megint azt érezte, mint amikor a vizsgálati fogságban először csukták rá az ajtót: az egész világ rácsok mögött van, ha kinéz a kukucs rostélyán, és önmagát cáfolva elmormogta: „Én vagyok rács mögött..." – a megállapítás már nem okozott fájdalmat belül, keserűséget sem. Tény volt, egyszerű, megváltoztathatatlan és jogos.

A gyötrelmes érzést nem a börtön ténye okozta, hanem a bűn tudata mardosta belé. Igaznak hitte a bűnt, és elkövette. Ő, a rendőr. Nem értette, és nem akarta érteni, hogyan hitte, hihette igazságnak a bűnt, olyan valódi igazságnak, hogy tűzbe ment érte. Mindegy volt számára, meg tudja-e magyarázni magának, vagy sem. A bűn – bűn marad, akár magyarázzák, akár nem. A szándék adhat mentő körülményeket, föloldást soha.

„Minek... – fordult ismét agyába, súlyosan, nehézkesen, s a gondolat lassan vonszolta a következőt: – ...én nem is akartam... – többre nem futotta, és elakadt. – ...Minek?..." – a szóban ott keseredett a gyötrelem Grabóc nem értett igazsága fölött meg a bűnök fölött, s külön kölöncként a maga vétkes mulasztása: megfeledkezett a rendőr mivoltáról, akadályozója helyett segítője, cselekvő részese lett a bűnnek. Hinni sem akarta először, hogy így lehet. Amikor első ízben mondták – kézzel-lábbal tiltakozott. De a szívében ott rekedt a baljós szorongás. Aztán elgondolkodott. Furcsán gondolkodott, nem Kerényi Alfonznak, a kályhásmester segédmunkásának, de Kerényi Alfonznak, a rendőrőrmesternek az eszével. Furcsán más volt a kettő gondolata. A segédmunkási esze azt mondta: „Disznóság, ártatlan vagyok." A rendőr pedig a csupasz tényekből megállapította: „Ez az ember bűnös." A rendőrnek a tetteket

kellett értenie. A tettek pedig – azokhoz nincs mit hozzátenni, ahogy elvenni sem lehet belőlük. Az elkövetésük pedig kimeríti a bétéká több paragrafusában felsoroltakat... Akkor jutott eszébe, csak az remélhet kegyelmet, aki őszintén bánja viselt dolgait. És ő valóban bánta. Beismerte, amit kellett, segített a bíróságnak. Azért is ítélték kevesebbre, mint az elsőrendű vádlottat. Említették az indokolásban is, és ő valamelyest megnyugodott attól a félmondattól.

És újra kezdődött. Minden újra kezdődött, és minden újra felbolydult, ami lecsillapodott már a lelkiismeretében. Terka keze is benne van. Vagy nem? Úgy érezte, teljesen mindegy. Terka súgta egy beszélőn, hogy Rózsi, Grabócné, perújrafelvételt akar. Mondta Terkának, hogy ne, hagyják. Aztán magát nyugtatta, nem lehet újrafelvétel, mert semmi új nincs az anyaghoz. Mégis lett új tárgyalás – azzal, hogy katonai bíróság illetékes az ügyükben. Néhány évvel több – mást nem jelent. És ez már nem számított. De hogy újra kezdődik – jobban gyötörte, mint valami betegség. Ugyanúgy lesz, mint volt. Laci... Laci már bemutatkozott. Mindjárt az elején. És őt is bele akarta keverni. Hogy nem segédmunkás. Miért szól bele? „Az..." – motyogta, és bólintott is hozzá, mint a bíró előtt. Az. Ne szóljon bele senki. Most az. Azért az, mert így jobban megtalálta a számítását, Bori mesternél, mint az esztergapad mellett. Nincs ezen szégyellnivaló. Csak a fejét tudta csóválni arra a közbeszólásra. Miért nem ismeri be inkább Laci? Kevesebbet kapna. Szívében félelem szorongott az emlékezéstől: őt be ne rántsa! Elég volt. Mindenből elég. A virtuskodásból, az igazság látszatából, a szégyenből. Akárhogy – csak vége legyen. Vége! Mondjanak ítéletet – záruljon a kör, aki mulatott, fizessen.

„Bűnös vagyok..." – mint a fölhúzott óra kereke forgott, egyre forgott agyában a két szó, újra és újra, mindig visszatérően.

Semmire sem akart gondolni már.

Lábát kő-nehéznek érezte. Fölhúzta egyiket, úgy állt, mint a gólya szokott, és váltogatta, akár az igazi gólyák. A torka száraz volt. Nézte a vizeskancsót az asztalon – de nem mozdult a faltól, nem ivott. Bádogkancsó – félig van, tudta, és azt is, hogy langyos, rossz vasíz marad utána a szájában. A szíve összeszorult: az otthoni reggelek jutottak eszébe. A fia. Egyik nap ő ette a pillét a tejről, másik nap a fia. És amelyik nem volt soron, az a lábast kaparhatta. Kávéskanállal. A gyerek dolgát elrendezte magában. Mondta Terkának a beszélőn, adja be a keresetet, váljon el. Ne legyen a gyereken a bélyeg. Az asszony zokogni kezdett, hogy nem teszi meg soha. Jólelkű volt a fegyőr, hagyta, hadd magyarázza el Terkának. Akkor még sírt rá egy sort, aztán belement. De nem csinálta meg. Talán Rózsi beszélte tele a fejét. Mert mondta Terka, más alig áll szóba vele, Rózsival barátkozik. Nem szólt ellene, hisz valakivel néha csak beszélnie kell az embernek. De mióta tudja a bűnét bíró nélkül, per nélkül, börtön nélkül – azóta nem szereti, hogy Rózsival jár össze Terka. Jobb lenne más. Aki nem tölti tele mindenfélével a fejét. Nem rossz asszony az a Rózsi. De nadrágos nő. Nagy az akaratja. Az ő Terkájának meg mondani kell mindig, mit, hogyan. Úgy is volt mindenben, ahogy ő mondta. Sohasem másképp. De most a Rózsi... És Rózsinak is olyan furán jár az esze, mint Lacinak. Terka nem tud neki ellene mondani, nincs hozzá tehetsége. Az Isten tudja, mifélékre agitálja Rózsi – és szerető aggódás szorongott benne, hogy Grabócné nyughatatlanságot ragaszt az ő Terkájára. Vagy éppen belesodorja valamibe... – s az jutott eszébe, jobb lenne, ha nem barátkozna senkivel sem a felesége.

Az érzést megszokta már, de a gondolat mégis furcsa volt, ahogy agyába ötlött: „Félek..." Valóban félt. Grabóc-

tól. A különösségétől. Szerette volna, hogy ne féljen tőle, és elmotyogta: „Lacitól?!"

Nagyot sóhajtott. „Lacitól."

Fájt, rosszulesett, hogy fél attól az embertől, aki nélkül nem élne. Katona korukban keveredtek össze: bevonulásuktól egy szakaszban szolgáltak. A zászlóalj közvetlen géppisztolyos szakaszban. Jó hely volt, ő elvégezte rendre a dolgát, nem törődött mással. Egyszerűen nem érdekelte, mit csinál, vagy nem csinál a többi. Az elején még abajgatták, amiért nem illeszkedik a kollektívába, de hamar megunták, mert amúgy nem volt baj vele, aztán békében hagyták. A harmadik hónapban vett tudomást róla, hogy mások is léteznek a szakaszban. Kézigránátot dobtak célba. Izgatott volt – rossz érzés tudni, hogy egy darab halált markol az ember –, s kicsúszott a kezéből a gránát, néhány méterrel odébb puffant a földre. Csönd volt. Aztán a szakaszparancsnokuk felordított: „Barom!" – s mintha vezényszót kiáltott volna, úgy nyúlt el a szakasz a földön. Csak ő állt, és nézte a gránát fekete-piros csíkos testét, nem tudta levenni a szemét róla, nem tudott moccanni sem ijedtében. Valaki kiáltott, hogy feküdjön le, de a szó, mintha nagyon távolról jött volna, nem ért az agyáig. Csak nézte a vasdarabot, és tudta, hogy robbanni fog. Akkor ugrott oda Grabóc, fölkapta, és arrébb hajította. Ő meg nézte a gránát fekete-piros csíkjait a levegőben, aztán a sávok eltűntek, tűzrózsa pattant belőlük. Füst szállt fölötte. Ő meg az orrát szívta, „nem is szólt nagyot..." – gondolta, és pislogott. Grabóc a földön feküdt. Vérzett a combja. Egy szilánk vagy kétujjnyit kiszakított a húsából. A hadnagyuk nem a sebesülthöz szaladt, hanem hozzá, az öklét rázta, neki akart esni, s Grabóc kiáltott oda neki a földről, hogy: „Agyon ne üsse, hadnagy elvtárs, gyereke van!" – és nevetett hozzá, erőltetetten, furcsán.

Most megint látta maga előtt, ahogy ül a földön, és látta

az arcán a gunyoros nevetést, amitől a hadnagy lecsillapodott, az ő hátát pedig kiverte a verejték. És még inkább fájt, hogy fél tőle, mint az előbb, és tudta biztosan, jobban fél, mint a bírótól, a bíróságtól, talán jobban, mint a börtöntől, az ítélettől. Pontosan tudta, mióta fél tőle, és a félelem kezdete éppen úgy egy fintoros nevetéshez kapcsolódott, mint a barátságuké. A bíróság előtt volt, ő állt még, egyenesen a bíróra nézett, és majdnem fuldoklott izgalmában, a tenyerét nyirkosnak érezte, utálatosan nyálkásnak. A bíró pedig fölemelte karját a pulpitusról, és Grabócra intett: „Hallotta a társát. Még ezek után se látja be, milyen hiábavaló ez a konok tagadás?" – ő akkor Lacira nézett, a pillantásuk összeakadt, és Laci arcán ott fintorodott az a szánalommal vegyes, furcsa mosoly, és mellé a megjegyzés is olyan volt: „Csak a fát látja a süket..." – és akkor a bíró az asztalra csapott, rákiabált, hogy ne merje sértegetni őt, inkább kövesse a példát, és szálljon magába. Azóta fél – hogy miért, azt nem fogalmazta meg, érezte csak, hogy a gyűlöletétől. Mert ha valaki, ő igazán ismeri Lacit – rettenetesen tud gyűlölni. Könyörtelenül, számítóan. Annyira tud gyűlölni, hogy ő attól a pillanattól, amikor a bíró a védelmére kelt, csak lopva mert ránézni. Kerülte a pillantását. Nem akarta érezni belőle a gyűlölködését. A félelem pedig újra és újra szorongatni kezdte, miközben Terkára gondolt. Hogy Rózsi rágagasztja a maga nyughatatlanságát. Fájó érzés volt félteni Terkát a másik asszonytól, ahogy önmaga is félt a társa gyűlölködésétől.

A darócba törölte tenyerét – megnyirkosodott megint. Elnézte hosszan. Jó volt nézni, és nem gondolni semmire, nem gondolkozni tovább. A tenyerén újra felcsillant a sárgás lámpafény, s akkor ismét megtörölte a durva szövésű anyagba.

Fázott, és hiába húzta szorosabbra mellén a bő, zsákszerű kabátot.

Mintha hallotta volna a bíró hangját: „Furcsa ember maga, Kerényi. Hajtogatja, hogy nem bűnös, aztán felsorolja az elkövetett bűncselekményeket. Nem tartja furcsának? Volt rendőr létére?!"

Furcsának tartotta. Főképp azt, hogy valóban hitte az ártatlanságát. Nem tudta megmagyarázni a bírónak. Pislogni tudott csak a döbbenettől, a felismerés iszonyatától. „Bűnös vagyok..." – azt is elfelejtette hozzátenni, hogy „kérem..." – és a csöndbe Laci őrjöngése szakadt: „Hülye vagy!" – a szék csattanva hátradőlt, ahogy felugrott, majd a bíró kiáltó parancsa: „Bilincseljék meg!"

Megrázta a fejét. Nem akart emlékezni. Minek emlékezni? A rend, az rend. És a törvény ellen tettek. Nem akart elmélkedni fölötte. Gondolni sem akart rá. Semmire sem akart gondolni, és nem volt kívánsága semmi.

Valahonnan, egyre hangosabban, énekszó hallatszott.

Fölemelte a fejét. Megismerte, Laci hangja, s mindjárt belényilallt, hogy úristen, mibe kezdett ez megint!? Itt tilos az ének. Megbüntetik, és a büntetésnek őrá is lesz hatása meg az öccsére, a saját édes testvérére. Azt sem kíméli, még az öccsét sem. Tudják a fegyőrök, egy ügyben vannak. Őket is reguláz kezdik... – az arca beletorzult az önmaga tehetetlenségébe. Most oda kellene rohanni, betapasztani a száját – és a tenyere begörbedt, mintha odanyomta volna valójában, hogy egy hang ki ne férhessen belőle.

Az ének pedig már harsogott:

A harcban nem szabad megállni,
Elvtárs, szorítsd a fegyvered...

– és aztán mintha ennek a dalnak a folytatása lenne, más melódiába csapott:

Mert nincs zsidó és nincs oláh,
Csak proletár és burzsoá,
Az osztályod ne hagyjad!...

A folyosón vasalt csizma csattogott. Aztán a fegyőr kiáltása:

– Csönd!

Öklét a homlokához nyomta, erővel, hogy fájt. Szája nyitva volt, halk nyöszörgés nyüszített fel a tüdejéből.

...A földnek kérges népi mi vagyunk,
Sej haj hahó...
Nyakunkra ülni többé nem hagyunk
Sej haj hahó...

A cellaajtón ökölcsapások zuhogtak:

– Azonnal hagyja abba! Nem érti?! Hagyja abba!!!

...Rajta hát, szúrd és vágd,
Vezesd a parasztok rohamát,
Rajta hát, szúrd és vágd,
Gyújtsd fel a csuhások hajlékát...

Az ököl csapásai úgy doboltak az énekbe, mint az üstdob, mély pufogással. És ő érezte az éneken, hogy Laci mosolyog közben, és az ajkát harapdálta kínjában. Odaképzelte maga elé Laci arcát, a gunyoros nevetésével, s valósággal könyörgött neki gondolatban: „Ne... ne..." Hallotta közben a fegyőr dühöngését, aztán a csúfondáros ördögi kacagást:

– A fajtád dalától félsz!? – s mindjárt rázendült az ének

újra, s ő meggörbedt a kétségbeeséstől, ez a végletekig felingerli, ellenük uszítja a fegyőröket. „Én nem, fegyőr úr..." – ahogy hátrahajolt, koponyája a falhoz koppant.

...Védelmező nincsen felettünk.
Nem véd sem isten, sem király,
A közjó alkotói lettünk,
Vesszen el, ki ellenáll.
A múltat végképp eltörölni,
Rabszolgahad indulj velünk...

Újabb és újabb csizmák dobogtak. Még pufogtak az ökölcsapások a cellaajtón. Aztán csikorgás – ahogy az ajtót kinyitják.

– Magának soha nem elég a büntetés? – ezt a fegyőr kérdezte szigorúan, pattogva. És a kérdésre kérdés csendült az ismerős hangon:

– Én nem félek a dalaimtól. Ti féltek tőle?

– Elfelejti, hogy az ügyeletes tiszttel beszél!?

– Semmit sem felejtek el. Azért énekelek.

– Énekelni tilos. Ismeri a rendtartást! Magának jó, ha újabb és újabb fenyítésekkel tetézi, amit kapott?

– Néhányszor már be akarták verni a fejem az Internacionáléért. Azt akarom tudni, most is beverik-e?

– Az Internacionáléért nem. A rendbontásért viszont megbüntetem.

– Az Internacionálé rendbontásnak számít?

Hallgatta a perpatvart, és tátogott, meg a fogait csikorgatta, hol előrehajolt, hol hátradőlt, végül lekucorodott a sarokba, kezét a fülére tapasztotta, hogy ne hallja a gyűlölködését, s magában hajtogatta, hogy „Ne... Laci... Ne... Minek... Mire jó?..."

„Mire jó?" – ugyanezt kérdezte az ügyeletes tiszt Grabóc-

tól is, de ő nem hallotta, s nem hallotta Grabóc válaszát sem, amely egyáltalán nem volt harsánykodó, még kevésbé csúfondáros vagy kihívó, és az ügyeletes tiszt meghökkentően őszintének érezte, annyira őszintének, hogy elakadt a szava tőle.

„A hitemnek jó. Igazam van, és hitem van. És én egyiket sem adom..."

Nézték egymást. Az ügyeletes tiszt, harminc év körüli százados, azon töprengett, vajon miféle hit lakozhat az őrizetes agyában, hogy ezekhez a dalokhoz menekül. Rossz érzés vett erőt rajta: nem akarta, hogy fogoly énekelje őket. Nem is a rendért – a dalokért, amelyek nem lehetnek egy mai rab dalai. „A hite..." – rá akart ripakodni, ne játsszon itt színházat, hiába akar túljárni az eszén, ráhúzza a vizeslepedőt, hogy attól koldul. Az őrizetes komoly arca azonban kétséget támasztott benne. Minden hájjal megkent, öreg börtönrókának tartotta magát. „Így nem szoktak..."

– Ha itt cirkuszt kever, azzal bebizonyította az igazát? – halkan kérdezte, nagyon emberségesen. – Úgy gondolja, ez az út?

Grabóc sóhajtott, s magában igazat adott neki:

– Énekelnem kellett... Büntessen meg, ha akar... Kellett. Egyébként igaza van.

Az ügyeletes tiszt otthagyta, kijött a cellából. „Valakit beteszek mellé..." – gondolta a folyosón haladva, s közben fontolgatta, csináljon-e ügyet az ügyből, vagy sem.

Az egyik cella ajtaján kopogtak.

Megállt a kukucs előtt, benézett.

A rostély mögött elkínzott arc vonaglott:

– Én nem énekeltem... Fegyőr úr, én nem... – a hang elfúlt.

Az ügyeletes tiszt egy darabig nézte a rabot, azután elfordult a rostélytól.

A fogoly hallotta a távolodó csizma dobaját. Lehajtotta fejét, visszasompolygott a falhoz. Maradék ereje is elhagyta, lezökkent a kőre, a sarokba. Lábát hosszan maga elé nyújtotta. Már tudta: újra fog kezdődni az egész. Minden. Hideg borzongott a hátán, szája széle meg-megrándult. „Újra..." – a szó, mint nagy kaliberű ágyú döngette a semmibe békélt, csöndes nyugalmát. „Újra..." – iszonyodott. Nem a bíró fogja fejére idézni a börtönéveket: Laci fogja, Grabóc, azzal, hogy az igazság bajnokának, a megvesztegethetetlennek, a tévedhetetlennek a szerepét játssza. Hiába mondják neki. Ha az egész világ mondaná, hogy bűnös, Laci akkor sem hinné. Csak gyűlölködik, és nem érti, hogy megszegték a törvényt, és azt sem érti, hogy ő jóvá akarja tenni, amit vétkezett a törvény, a rend ellen. Nem akarta, hogy újra kezdődjön, és úgy gunnyasztott fogvacogva, mint halálosan kimerült, elcsigázott katona a lövészárok óvóhelyén, amikor lelki szemeivel már látja az ellenség ismét és ismét rohamozó lövészeit, és odaképzeli őket, amint közelednek az árok felé, és nem akarja, hogy jöjjenek. Semmit nem akar már, csak csöndet, egészen kicsi csöndet, és tudja, hiába akarja, jönnek, egyre jönnek felé, az alakok mind nagyobbakká magasodnak, és egyre közelednek, föltartóztathatatlanul.

Ebben a pillanatban jutott eszébe első ízben a tárgyaláson tett beismerő vallomása óta, hogy nem a gyűlölködése miatt kerüli Grabóc tekintetét. Az igazától fél. Attól az igazságtól, amit ő otthagyott. A gondolat annyira nem volt fontos számára, hogy csupán egy másodpercnyit tűnődött rajta, majd hadarós gyorsasággal vágta rá, magában: „Be kell látni!!!" – és aztán mindjárt ki is esett a fejéből.

A bűn tudata nehéz volt, és fájón nyomta a lelkét, hogy amit esküvel fogadott – rútul megtörte, s ennél a tudatnál csak az fájt jobban, hogy amikor cselekedte, mindez nem jutott eszébe, nem látta, hogy amit csinál, bűn, s most

ismét szívébe költözött a gyűlölség érzésének utálata, mert attól a tobzódó gyűlölettől nem vette észre magát, az verte vaksággal, az törte ketté az életét. „Én megbántam...” – – nyöszörgött. Arcán könnyek csordultak, és mint elszabadult sziréna bődülése, süvített ki tüdejéből a kiáltás:

– Nem akarom!!!

Csönd lett utána, szédítően mély csönd, akár a szakadékok csöndje. Szeme elé képek kápráztak. Önmagát látta a bíróság előtt, ahogy magyaráz, szépen, világosan, mindenkinek érthetően: miért bűnös; úgy mondta, hogy Laci is megértse, úgy, hogy a bíró ne tudjon másra gondolni, csak arra, hogyan enyhítse az ítéletét, hogy tisztán álljon előtte: megbűnhődött a bűnéért, s megjavult, fölöslegesen sújtanák a büntetéssel. És érezte, hogy a bíró pillantása megenyhül a pápaszeme mögött, és rámosolyodik biztatóan, ahogy jólelkű ember segít föltápászkodni az esettnek. Agyába kavargott a rendőriskolán tanult mondat: „...A szocialista bírói gyakorlat a büntetést nem azért alkalmazza, hogy a bűnöst kínozza, hanem hogy jó útra térítse, s megakadályozza, hogy mások a bűn elkövetésére ösztönzést kapjanak...” – és látta a bírót, ahogy az enyhe ítélet indokolásánál elmondja ugyanezt a mondatot, és az ügyészt, aki komoran, de kénytelen tudomásul venni a döntést. És látta ismét magát, ahogy mosolyog – tud mosolyogni végre –, és int Terkának, és Terka is mosolyog rá a könnyein keresztül, és minden a helyére rendeződik, és bizonyos lett benne, hamar szabadul a jó viselkedése folytán, és a bíró megígéri, közbenjár érte, hogy amnesztiát kapjon, mert megjavult már... És akkor oldalt fordult, Lacit látta, a gunyoros mosolyával, azzal a különös, égő, gyűlölködő tekintetével meg a konok szájával, amiből nem hajlik, hanem feszül a szó: „Ha én bűnös vagyok, magukat akasztani kell!!!” És a beszéd vágott, akár a kard, a bíró arcáról mintha letörölték volna a

mosolyt, komor lett, mint az igazság szobra, és érzéketlen. Ő pedig Lacira nézett, az meg őrá, és őt elfogta a gyöngeség megint, és szeretett volna elbújni a gyűlölködő szem elől.

– Nem akarom... – nyögdécselte ernyedten, s közben arra gondolt, meg kell magyarázni Lacinak, most, azonnal meg kell neki magyarázni, hogy megértse végre. Hisz oly egyszerű megérteni! Kell hogy megértse... – és érezte, tehetetlen Lacival szemben, közben pedig megátalkodott makacssággal sziszegett fülébe a mondat: „Ha én bűnös vagyok, magukat akasztani kell..." – és olyan furcsa volt, egyszerre látta Grabóc konok száját és a bíró arcán a meghökkenést a szemtelen válaszon, és az ügyész hideg, megvető pillantását. És ő hiába nyitotta az ajkát – mintha nyelve a szájához ragadt volna, nem tudott szólni, csak erőlködött kínjában.

Nem bírta tovább. A képek darabokra töredeztek, ahogy üveg freccsen ezerfelé az aszfalton. Feje a mellére csuklott. Karja – mintha nem is az ő testrésze lett volna – combjáról a kőre pottyant. Úgy hevert, mint a szélütött.

XI.

A „Tök-felső" különterme a pult mögül nyílt, zöld-fehér golyókból felfűzött zörgőfüggöny választotta el a söntéstől. A helyiségben hat összecsukható, kerti bádogasztal zsúfolódott, egyenként hat – ugyancsak összehajtható –, zöld-fehér színű kerti székkel. Az asztalokon fehér terítők, piros muskátlimintásak – kitűnően dokumentálták a kisvendéglő magyaros jellegét. Akárcsak a mennyezetről alácsüngő, eredeti petróleumlámpásba bújtatott villanykörte. A falakon cseréptálak – mélyükön a tök felső kártyalap figurájával – utaltak a vendéglő elnevezésére. A zörgőfüggöny mellett fekete keretes fénykép: középkorú, szúrós tekintetű férfit ábrázolt. A kép alatt porlepett bukszuság. A „különterem" valaha üzlethelyiség volt, majd lakássá lépett elő, végül nemrégiben különteremmé avanzsált. Karrierje sok utánjárásba került, és éppen úgy Karcsi – Gadányi Károly üzletvezető – elhivatottságát dicsérte, mint a berendezés. Az egész vállalkozás befektetése alig haladta meg a harminc liter bor árát. Ebből hozzávetőleg tizenöt liter játszotta a kenőanyag szerepét: a kiutalás megszerzése került a legtöbbe. Öt literért meszelte ki Pattantyús, a törzsvendég mázoló. Mellesleg, fogadásból, bebizonyította, hogy a kőműves szakmához is ért – ő verte ki a befalazott átjáróajtót, s tíz kisfröccsöt nyert Karcsin, annak legnagyobb megelégedésére. Tíz liter bor árából futotta a székekre, asztalokra, odakünn az Ecserin. Karcsi sohasem szégyenlette a munkát – két kamasz fia

trógerolta hazáig a cuccot, kölcsön kiskocsin. A lámpát is ők barkácsolták, a cseréptálakkal pedig a kisebbik tavaly díjat nyert az iskola kézimunka kiállításán.

Karcsi ebben a pillanatban elveszítette a partit. Amikor kártyát fogott a kezébe, pontosan olyan funkciót végzett, akár a sört csapolta volna. Mivel nem szerette a „pitiáner" üzleteket, a sör adagolását családjára hagyta, ő pedig vesztett inkább. Nem túl sokat és nem túl könnyen: tisztes mértéktartással – nehogy palinak tartsák. Az ulti mindeddig remek üzletnek bizonyult, amelynek hasznát valós forintokban kifejezni elég hosszadalmas, és laikus számára elég megdöbbentő volna.

– Tönkretesztek... – sóhajtott fel bánatosan. Maga elé söpörte a kártyacsomót, majd kényelmes tempóban keverni kezdett.

Szemközt Barát szemöldöke kicsit megmoccant. „Látszik..." – gondolta az alezredes, és eszébe jutott Karcsi meghatározása önnön állapotáról: „Jó erőben vagyok..." Vagyis: a száztíz kilogramm aránylag egyenletesen oszlik el száznyolcvanöt centiméter hosszúságban.

– Adunk halasztást az adódra... – dünnyögött a kerületi tanács pénzügyi osztályának vezetője. Beszéd közben fogai közé harapta borostyánszipkáját. A cigaretta rég kialudt benne, a játék izgalmában megfeledkezett róla. Gyufát sercintett, meggyújtotta ismét. – Legalább spórolni fogsz a a tüzelővel. Kevesebbet kell izzadni nálad.

Karcsi fölöslegesnek tartotta kifejteni, hogy melegben jobban párolog az ember teste – többet iszik. És hozzá: csípőset kíván – spriccert, fröccsöt –, a savanykásabbat, a számla nélküli parasztborból. Negyedéért adják, mint az állami pincészet. Az ellenőrnek is ez ízlik a zsíros ételre. A mérce pontos, abba bele nem köthet. Ha számlára, szállítólevélre

kíváncsi – akad fügefalevélnyi mindig. Éppen Zoltánossi tudhatja, ellene még nem jelentettek minőségi kifogást.

– Te talán jobban érzed magad kabátban? – kérdezte, miközben partnerei elé dobálta a lapokat.

– Akkor a „Kis Royal"-ba mennék – morogta Zoltánossi. Három nappal ezelőtt, a tanács ülésén a „Tök-felső"-vel érvelt. Hogy az állami szektor képtelen ilyen igazi magyaros hangulatú kisvendéglőt fenntartani. A közeli turistaszálló külföldi vendégei is mindig a „Tök-felső"-ben kötnek ki az állami vendéglátóipari egységek helyett. Pedig azok közel vannak, és jóval fényesebbek. Csak éppen ha a személyzet a lelkét kiteszi... – valaki közbekiáltott: „Elég lenne, ha rendesen szolgálnának ki!" – de ő nem hagyta zavartatni magát: – akkor sem tudja produkálni azt a magyaros romantikát, amit a gebines. „Adod a bankot nekem..." – gondolta, s meg sem fordult a fejében, hogy Gadányi esetleg ne értesült volna a felszólalásáról.

Karcsi az asztalra pottyantotta a markában maradt két lapot. Mutatóujja hegyével apropénzt lökött ki a kis kupacból, az asztal közepe felé. Majd viszi, akit illet.

Kallós, a házkezelési igazgatóság tömzsi mérnöke, a parti esélyeit latolgatta magában. „Persze, a »Kis Royal«-ba... az az egy szem rothadt hetes hiányzik, meg az ász... A »Kis Royal«-ba... – fontolgatta egy esetleges betli előnyeit. Szomorúan ingatta fejét, a betli kész bukás, ha csak a talon nem segít. – Ott fizetni kell, komám. *Fizetni*..." – nyomta meg erőteljesen a szót gondolatban, s okosan megtartva véleményét, csendesen közölte:

– Piros... – nyúlt a Karcsi marka alatt heverő két lapért.

A piros hetes volt és az ász. „Na, tejeltek..." A kártya fölött észrevette Zoltánossi szórakozott mozdulatát – a toronyba rakosgatott aprót emelgette és ejtette vissza ismét. „Számolhatod..." – csücsörített, hogy elnyomja az ajka

köré kívánkozó kaján fintort. Bizonyosan fájni fog a feje, ha kávézni hívja holnap. „Ezt kipróbáljuk..." – nagyon halkan bejelentette:

– Negyven, száz... ultimó... durchmars...

– Nagy a mellényed – morgott Gadányi. Kallós letette a talont az asztal szélére, aztán kifordította tenyeréből a kártyacsomót, szerényen kérdezte: – Elegendő? Vagy játszszunk?

Zoltánossi Ambrus lecsapta a kártyát:

– Egyszer tolja ide az orrát egy hónapban, de akkor kopaszon megyünk haza... – kezdte kiguberálni a Kallós járandóságát. – Legközelebb olyan lapot adj neki, hogy a falnak menjen tőle... – bökött Karcsi felé. – Ennyit nyer, de nem kérdezné meg, hogy ti marhák, isztok valamit? Mondjuk, egy pohár sört... Ha már ez a másik szörnyeteg így bedurrantott a kályhába...

– Megkérdezem – sunyított Kallós Karcsira. – Hozol?

– Tessék, most meg lemarház... – tüzelt Zoltánossi. – Több écát nem adok...

– Sört? – Karcsi észrevétlen pillantást vetett az órájára. Mindjárt jönnek a németek. Megbeszélte a tolmácsukkal. Idehozza őket, magyaros vacsorára. Halászlé, túrós csusza. Azok meglátják a sört, azt akar inni mind. Elülnek éjfélig egy-egy krigli mellett. – Ne igyatok sört...

– Miért? Milyen a sör?... – Zoltánossi szúrós tekintetéből fenyegetés érződött. „Én járatom a szám, te meg blamálsz?!"

Karcsi sietett megnyugtatni:

– Friss. Reggel szállították. A frász tudja, mi van vele. Biztos megint nem érlelik, csak úgy kutyafuttából. Kánikulában elmegy az ilyen. De őszön az ember már nem a meleg miatt sörözik. Arra pedig gyenge... – félrehúzta a zörgőfüggönyt, intett a csaposnak. Az már tudta, miről van szó,

bólintott. Karcsi visszaereszkedett a helyére, sietve szedegette a kártyát, amit közben Kallós kiosztott.

– Mást kaptok... – szuszogta, s nagy fejcsóválással toldotta meg: – A kezed, a kezed... Drága Nudlikám. Mind a két kezed aranyba kéne foglalni...

Kallós elnézően mosolygott. Ezek el sem tudnak képzelni jobb szórakozást: kisvendéglő, kisfröccs, kispörkölt, kis kártyacsata. A „panem et circenses" huszadik századbeli magyar változata. Ezeknek a „Kis Royal" az előkelőség teteje. „A kabátos hely..." Undorítóan megjátsszák magukat. A műveltséget, a szakértelmet, vezetőképességet. Ha nem volna föltétlen szükséges, nem bírná elviselni őket. És főleg: jó képet vágni hozzájuk. Nyerni is ezért szeretett: bedörgölni ultilovagéknak. Különben éppen csak annyit járt közéjük, hogy amolyan külső „beltagnak" számítson. Bizalmas pillanataiban őszintén bevallotta önnönmagának: elszakíthatatlanul hozzájuk nőtt. Mutti havonkénti, matematikai pontossággal visszatérő, hisztériás időszakaiban keserű szemrehányásokkal illeti, amiért ötvenhatban nem disszidáltak. Mutti nem érti, hogy ő itt *szaktekintély*. „Nagy mérnök." Nyugaton legföljebb szakemberke lenne. Sajnos Muttinak az Isten sem elég. A lakás sem. Ez azonban külön ügy. Azaz, bár külön ügy lenne... „Alkalomadtán..." – sóhajtott fel, és közelebb húzta székét az alezredeséhez, hogy kényelmesebben kibicelhessen.

– Hajjaj, Nudlikám... – szuszogott Karcsi.

„Ha ilyen szám volna, és kocsmáros volnék, azonnal ökörszáj-salátát csináltatnék magamból..." – gondolta Kallós. Zsebkendőt húzott elő, végigtörölte homlokát. – Ne szellőztessek?

– Kimegy a meleg – hökkent meg Karcsi, de Zoltánossi leintette:

– Ugyan... Legalább a felső ablakot...

– Szerencsénk, hogy nem búbos kemencét állítottál be... – morgott Barát. Kigombolta a zubbonyát. – Megfő az ember...

– Búbos kemence... – felelte vissza Kallós. – Azt hiszed, Karcsiban van annyi stílusérzék? Gondolja oda a pasas a kellékeket, az nem kerül semmibe...

– Tudom én, mi kellene! Ti nem adtatok hozzá egy garast sem! – pattant Karcsi. – Búbos kemence! Három cserépkályhát csinálnak az árából... Még ti is azt hiszitek, hogy a gebinesnek a bőre alatt is pénz van?!

– Ha majd Zoltánossi végre akar hajtani, adok én is egy tízest. Elvtársi szolidaritásból... – dörmögte Barát.

– Mennyiért akarták megcsinálni azt a kemencét? – firtatta Kallós.

– Tizenkétezerért... – lökte oda Karcsi. – Hát majd kiveszem a mellényzsebemből...

Kallós a kályhát nézte, s azon töprengett, hogy ez az ökör valóban komolyan akart búbos kemencét csináltatni?

– Olyan betyártanyát rendeztem volna be... – adresszálta két ütés között Zoltánossinak Gadányi. – A walesi herceget is elhozták volna ide, ha még egyszer Pestre jön...

A tanács pénzügyminisztere vállat vont:

– Ki akadályozott meg benne? Rendezd be. Egy héttel később fejezed be a villát, és van betyártanya...

Kallós a helyiséget méregette. Az ötlet nem is rossz. Búbos kemence imitáció. Szabad tűzhely, szintúgy imitáció, de működőképesen, elszívóval megoldva. Nyárs. Bogrács. A vendég maga kavarhatja, sütheti, amit akar. Apró boxok. Petróleumlámpa – de petróleummal. Semmi szék. Padok, lócák. Apró, kecskelábú asztalok... Karcsira pislogott. Gyors számvetést csinált magában. „Vajon mennyit ér ennek az ötlet? – kivitelezve, természetesen. A villatervezésért nem volt smucig." A „villá"-ra elfintorította az orrát. Összkom-

fortos parasztkúria. Kerül, amibe kerül, legyen benne a matéria. Kert helyett házi kertészet. Mert az hoz. A „villát" még építik – de a kertészet már működik. Melegházzal – komoly üzlet lehet. Múltkorjában Karcsi kérte, nézze meg szakértő szemmel, hogy valóban belerakják-e azt, amit az árába kalkuláltak – akkor beszélt a kertésszel is. Fenét kertész: az öreg, akit Karcsi „eltart". Kis kuckó a melegház végében – egy sor téglás, földes padlójú, kátránypapír tetejű sufni – a lakása. Fizetést nem kap – csak zsebpénzt, ötszázat havonta s a kosztot – innen. Egész nap eldolgozgat, esténként bejön a „Tök-felső"-be, hozza a zöldséget meg a bokrétáit – a kenyereslány szokta végigárulni velük a platzot –, aztán megvacsorázik, s fölviszi magával a reggelire, ebédre valót. Kallós rettenetesen megsajnálta a kisöreget, a szörnyű nagy boldogságáért: úgy adja elé a pincér az ételt – mint akármelyik úrnak, a nagyságos meg a maga két kezével mos rá... Csak ámult, hogy honnan halászta elő Karcsi ezt a figurát, majd tizenöt évvel a cselédvilág összeomlása után. Megnézte a „villát". Dromedár – akár a gazdája. Annyi „matériával", hogy abból két villa kitelne. Téglatömeg a beton-világban.

„Mennyit érhet neked?... – cigarettára gyújtott. – Ökör, de az üzlethez van érzéke. Hirdetni se kell – szétszedik ezt a kricsmit az originál betyárosságáért." Alkalomadtán megkérdi ökörkét. Zoltánossi előtt nem lehet. Még a bíró jelenléte sem óvná meg attól, hogy már holnap ne adjon be valami hasonló újítási javaslatot valamelyik állami üzemegységre. Tulajdonképpen ezt egy téli-nyári kirándulóhelyen kellene... Ökörkének túl nagy rizikó. Az egész kócerájt át kellene alakítani. Nem fogja. Itt megy a kisvendéglő. „Nem te keresel rajta, ökörke..." Döntött – kidolgozza egy kis erdei betyártanya tervét, beadja, minisztériumi szinten. Reprezentatív vállalkozásnak.

Észre sem vette, hogy Barát már osztja az új parti kártyáit.

– Három, három és félezret megér neked egy búbos kemence a pléhkályhádból? – kérdezte a mérnök.

– Szedd a lapodat – röffent rá mérgesen Zoltánossi.

Kallós engedelmesen nyúlt a kártyák után.

Gadányi kezében, mint a legyező csukódott össze a kártyacsomó:

– Hármat?! Hogy megér-e hármat?

Kallós elmosolyodott:

– Üzletember. A felelettel még adós vagy, de az összegen már alkuszol...

– Neked olyan könnyen jönnek az ezresek, hogy gondolkodás nélkül mondasz igent vagy nemet? Azt se tudom, például, mit szól az egészhez a tanács... Belesegítenek-e? Mondjuk fele-fele alapon... – sunyított Karcsi Zoltánossira. – Elvégre három és félben segíteni összegszerűleg más, mint a tizenkettőben... Én szívesen beszállnék egy közös beruházásba... Megosztani a terhet igazságosan. Miért csak én öljek bele pénzt, adjon az állam is – az üzlet közös. A különbség annyi, hogy én dolgozom, az állam pedig elteszi a hasznot. Az az össz munkája.

– A tanács azt mondja... – rágta szórakozottan Zoltánossi a szipkát, miközben a lapjait fürkészte. – Azt mondja, hogy... Zöld, ulti! Pássz? Vagy van az uraknak valami ellenvetésük?

– Hát, te játszol... – elégedetlenkedett Gadányi, s nekilátott rendezni a pakliját.

– Nem, gyököt vonok – vágott vissza Zoltánossi. – Kezdhetem? Vagy megnyitjuk a költségvetési vitát?

Karcsi sértődötten morgott:

– Én mindenesetre benyúlok... – vette föl Zoltánossi ta-

lonba tett két lapját. – Azért válaszolhatsz közben, hogy hozzájárulnátok-e valamennyivel?

Zoltánossi azon töprengett, hogy Gadányi valóban ennyire ostoba, vagy csak tetteti magát?

– Piros ultimó – szusszantott Karcsi. Húzta volna ki a csomóból a kezdőlapját, de Zoltánossi fölemelte a kezét:

– Pardon – mondta csöndesen, és nyúlt a Karcsi talon kártyájáért. – Hátha eszembe jut valami... – egyáltalán nem igyekezett palástolni örömét, hogy a koma beugrott: két alacsony értékű lapot tett le.

– Most sokat fizettek az államkasszába. Betli...

Karcsi küszködött magával, hogy olcsón megússza-e a játszmát, vagy jókedvre hangolja ezt a szikár pénz-strázsát:

– Kontra... – döntött az utóbbi mellett.

Zoltánossi szemrebbenés nélkül válaszolt:

– Rekontra! Van még mondás?

Felelet nem jött, csak Kallós dünnyögő rosszallása:

– Elfelejtettél játszani... – ezt aztán érthette mindegyik, ahogy akarta.

Zoltánossi hanyag eleganciával dobott egy lapot az asztal közepére:

– Na, vigyétek...

El is vitték. A következőt is. Zoltánossi akkor már tudta, nem bukhatja el a partit. De azért tovább játszott. Élvezte a diadalát, s minden lapnál, amit az asztalra tett, elmondta: „Ez a kontráért... Kizárólag a kontráért..." Amikor az utolsó kártyát is elhajította a kezéből, Kallós Gadányihoz fordult:

– Beiratkozhatnál már valami ulti-tanfolyamra... Bár kétlem, hogy segít. A játéknak logikája van...

– Utólag én is mindig okos vagyok – mentegetőzött Karcsi.

A csapos hozta a bort, hosszú nyakú, fütyülős üvegekben, s mindegyikük elé odaállított egyet.

– Spórolsz a pohárral? – kérdezte Barát. – Vagy megint valami truppot vársz?

– Nem mondtam? Németek jönnek – vetette oda Karcsi kicsit bosszúsan, s majdnem kicsúszott a száján, hogy ajándék lónak nem nézik a fogát.

– Akkor ma konzum-palik vagyunk... – heherészett Zoltánossi. – Mennyit fizetsz, amiért gusztust csinálunk a germánoknak?

– Azt a szívességet igazán megteheted ingyen, hogy megiszod, amivel kínállak... – duruzsolta kedveskedve Karcsi, s arra gondolt, egyszer jó volna látni, amikor Zoltánossi a a cechét állja. Megemelte az üvegjét a lámpa felé, szakértő pillantással ókumlálta a színét: – Egészségünkre!

Ittak néhány kortyot.

– Van egy törülköződ? – krákogott Zoltánossi, s hogy Karcsi csodálkozva bámult rá, készségesen magyarázta: – Vizes lett a torkom...

– Ott az abrosz... – hunyorított Karcsi Zoltánossira. – Nálam azzal szokta a kedves vendég. Azért van a szélén minta, hogy oda törülközzön, mert ott nem veszi észre a nyomát, aki utána ül az asztalhoz...

– Használhatod a közepét is – tódította nagylelkűen Barát. – Ezen már ott sem veszi észre a „kedves vendég"...

– Naponta váltom – vont vállat Gadányi. – Némelyik elé legszívesebben vályút tolnék. Van egy mérnök, tanár az egyetemen. Ha meglátom, hogy jön, rögtön szólok a csaposnak, Pista, gyerünk, a piszkos terítőt!

Zoltánossi osztott.

– Na, nekem kiadtad újra... – mocorgott Gadányi, miközben szedte föl a lapokat. – Alaposan kiadtad...

– Fizettek – biccentett partnerei felé Zoltánossi. – Megint sír...

– Nézz bele, aztán beszélj! – tartotta Zoltánossi elé a kártyáit Karcsi. – Sose kapj jobbat...

– Múltkor beszélgettem egy szabóval – pislogott Barát Gadányira. – Zuglóban kezdte a mozgalmat meg a szabóknál. Szabó a neve is, úgy hívtuk „a nyakigláb Szabó". Összesírt az nekem annyi bajt, hogy már kezdtem sajnálni. Mondom neki, te Szabó, add be az ipart, eredj dolgozni valahová. Régi mozgalmi ember, aki Zuglóban megfordult a szocdem pártban, az mind ismeri. Erre rám néz, és azt mondja, ide figyelj Barát, ha leszámítod ebből a kötelező üzleti nyavalygást, akkor is kétszer olyan jól megy nekem, mint neked... – Karcsira kacsintott: – Ezért vonom ki mindig a panaszaidból a kötelező üzletit, akkor pedig egész meglehetős az élet...

– Igen – mondta Gadányi. – Aztán vond ki még azt is, amit mások nyűnek el az idegeimből. Például a pénzügyi osztályvezető, aki szeretné, ha kacsalábon forgó várat barkácsolnék, hogy neki ne kerüljön egy vasába se...

Barátnak csak a szemöldöke moccant. Kártyáit nézte. Szeretett volna egy szép, emlékezetesen bravúros játszmát produkálni.

Zoltánossi nem reagált a megjegyzésre.

– Eleget szorongattad! – türelmetlenkedett Karcsira, s hogy az bemondta végre az adu színt, markába nyomta a talon lapokat. Ivott egy keveset. Csak bosszankodni tudott Karcsin. Ez nem akarja észrevenni, hogy kitér a probléma elől.

– Szóval – szuszogott Karcsi – ...a pénzügy valahogy úgy képzeli...

– Ide figyelj, Karcsi – vágott közbe Zoltánossi. – Beszállok. Megcsináltatod a búbost – állami cégnél vagy káté-

esznél. Felét fizetem. Rendben?! Fele-fele. Holnap bejössz...

– Megőrültél? – hördült fel Gadányi. – Pont a dupláját fizetem akkor, mint ahogy Nudlika megcsinálja! Köszönöm az ilyen segítséget...

– Szívesen – felelt Zoltánossi. Aztán rövid szünet után folytatta: – Értsd meg, hogy maszeknak egyelőre nem adhatok pénzt. Amikor megy, agitálás nélkül is eléred, amit el lehet érni... – a mondat mögött ott fészkelődött a gondolat, hogy a többi között Karcsi miatt ugráltak most is a tanácsülésen. Hogy ezekre jut pénz, de az állami üzlet hűtőberendezésére nincs. Meg erre sincs, meg arra sincs. „A szép szemedért nem hagyom kifúrni magam" – gondolta.

Kallós mosolygott rajtuk. Karcsi nekitámadt:

– Csinálhatnád te is olcsóbban... – elharapta a többit, hogy úgyis a cég anyagából csinálja, nem ad ki arra egy huncut krajcárt se, ismeri ő, hogy megy az ilyen.

– Tudod, én nem szoktam alkudni – mondta Kallós. – Nem erőszak. Ha nem akarod, nem csinálom.

Karcsi rendben elvesztette a partit.

– Csütörtökön megcsinálod? – ez volt a „Tök-felső" szünnapja.

– Nem akarod holnapra? Esetleg megpróbálhatom... Vagy most, mielőtt a németjeid betoppannak...

Gadányi azonban már túl volt a tréfálkozáson:

– Komolyan kérdeztem.

– Csütörtökhöz egy hétre – nézegette Kallós a jövendőbeli búbos kemence helyét. – Ha osztasz már. Ha nem, akkor később, mert kifutunk az időből, és nem nyerek – noszogatta, attól tartva, hogy ez most akarja letárgyalni a részleteket.

– De egy nap alatt befejezed?

– Egy nap? Attól függ. Oszthatsz közben.

– Osztok – bólintott Karcsi. – De nem akarok egy hónapig szünetelni.

Barát kopogott az asztalon:

– Ha nem hagyod abba, becsületszavamra, beidézlek. Aztán siránkozhatsz a kárba veszett időért! Néhányszor elnapolom a tárgyalást is, és mindjárt megtanulod, mikor beszélj meg üzleti ügyeket...

Karcsi az orrát szívta, nem szólt semmit. Dobálni kezdte a lapokat.

– Szóval, ne „hákái" módszerrel csináld – morogta Kallós felé.

– Kész az egykettőre – legyintett a mérnök.

– Akkor majd a padkáján fogok ülni – nevetett fel Barát. – Még nem ültem búbos kemence padkán, pedig már túl vagyok a hatvanon – kortyintott egyet az üvegjéből. – Egész jó kis bor...

– Abasári. Magam hoztam a múlt héten – dörmögte Gadányi.

Kallós egyre idegesebb lett. Szörnyű, hogy az ember minduntalan kénytelen másokhoz alkalmazkodni, s emiatt lemondani az élet örömeiről. Mutti lakás-siráma miatt egy estéről, Eszterrel. Eszter helyett ezekkel ülni! Eszter nem jelentett számára többet, mint bármelyik tizennyolc és huszonkét esztendő közötti nő. Annyit jelentett – és ez összehasonlítási alapnak több volt, mint sok. Sajnos Mutti nagyvonalúsága határtalan. Bár az ötlet elképesztően eredeti. Annyira, hogy ő, aki mindig távol tartotta magát Mutti ügyeitől, beugrott. Hogy ez hogy telt ki abból a nőből – elképzelni nem tudta. Majd fölnevetett a gondolaton: kár, hogy nem látta Muttit, ahogy nyög. Gusztustalan, de isteni látvány lehetett.

Bemondta az adut, és játszani kezdtek.

Alig fejezték be a partit, a függöny megzördült, nagy garral, hangoskodva betódult a német turistacsoport.

Gadányi elnézést kért – és azonnal fölállt a vendégeket fogadni. Zoltánossi leplezetlen érdeklődéssel vizslatta az idegeneket. Kallós háttal ült nekik – félig lehunyt szemmel Barátot nézte. Az alezredes előregörnyedt, sietősen összegombolta zubbonyát. „Katona is van köztük – gondolta Kallós. – Esküszöm, hogy van... – komótosan odafordult, megbizonyosodni az emberismeretéről. – Találat" – mulatott magában. Baráthoz hajolt:

– Milyen rangja van? – biccentett az egyenruhás német felé.

Az alezredes halkan morogta:

– Nem tudom. Nem ismerem a rendfokozati jelzéseiket...

– És ha nem is katona? Csak vasutas? Hát érdemes megfőnöd egy német vasutas miatt?

– Lehet, hogy katona – bizonytalankodott aggodalmasan Barát. Észbe kapott, határozott hangon közölte: – Idegenek előtt különben sem szeretek lezseren lenni. Engem zavar...

„Szóval miatta" – mosolygott befelé Kallós. Zoltánossi még mindig az idegeneket bámulta. Kallós kedveskedve érdeklődött:

– Osszak, vagy inkább nézel még egy kicsit?

Zoltánossi azonban föltalálta magát:

– Arra várok...

Kallós dobálni kezdte eléjük a kártyákat, közben pedig egyre mosolygott a bravúrján: még közöttük is tud kellemes perceket szerezni magának.

Gadányi sürgött-forgott, fölvette a rendelést, intézkedett az italra vonatkozóan, s beparancsolta a négytagú cigánybanda primását.

Kallós az orrát húzta, amikor a primás mézédes vigyorral becincogott a zörgő függönyön, s úgy vonult be, kézzel nem

érintve az ajtópótlót, hogy még percek múltán is egymáshoz zörömböltek a golyói.

– Lesz itt zenebona... – sóhajtotta. Félt, hogy a prímás után betelepszik a többi. De azok odakünn maradtak a nagy terem vendégeinek szolgálatára, és fittyet hányva prímásuk játékának – egészen mást húztak. Amikor Kallós elnevette magát, hogy „Ez aztán a kívánsághangverseny!" – a prímás két nóta között odasúgta neki:

– Mindenkit ki kell elégíteni, mérnök úr...

Erre aztán Kallós csak pislogni tudott. Barát nevetett, Zoltánossi meg a prímásra kacsintott, hogy húzza bátran:

– Remek pofa... – a prímás felé emelte az üvegjét, közben intett a Gadányi borára, hogy koccintani akar vele. A prímás kapott is a kínáláson, csak két kortyot ivott – de attól a fél üveg kiürült. Zoltánossi aggályoskodva nézett a bejárat felé:

– Ha ma nem ver agyon, akkor soha... – értette Karcsira.

– Nem hinném – így Kallós. – Tiszteli a gavallérokat.

Zoltánossi föl-fölpillantott a kártyáiból, nyakát nyújtogatva leste, jön-e már Gadányi, szerette volna látni, milyen képet vág a tréfához. Helyette azonban egyenruhás alak tűnt föl a nyílásban, s felé intett:

– Szervusz, Ambrus! – mosolygott rá, közelebb lépve, kezet nyújtott.

– Zámbó... – emelkedett meg Zoltánossi csöppet a székén. Szívélyesen invitálta: – Ülj le, pajtás...

Az őrnagy már le is tette magát egy székre, közben szétnyitotta köpenyét:

– Nem nagyon maradok... Csak benéztem egy kis szíverősítőre, hát látom, ki veri a blattot. Gondoltam, beköszönök – sapkáját ölébe tette, csak akkor fedezte fel Barátot,

rávillantotta fogsorát: – Jó estét, alezredes elvtárs! Elnézést, úgy megörültem ennek a széltolónak, hogy észre se vettem.

– Látom, téged a hadseregben is elég jól ismernek – bólogatott az alezredes Zoltánossira, miközben az őrnaggyal kezelt.

– Régi ismeretség ez! – nevetett Zámbó. – Még a falujárás idején, meg a békekölcsön-agitációval kezdődött – homloka ráncba gyűrődött, elharapta a folytatást. „...Aztán ezt a luftballonhámozót fölszívta a nagy magyar köd. Ötvenhatban bukkant fel ismét, decemberben, amikor a karhatalmi századtól elküldtek krumplit keríteni. Ő adott el nekem két teherautónyit: azokból a vagonokból, amik egy hónapja üresen álltak a Déli pályaudvaron – már november elején kifosztották őket. Egyetlen föltételt szabott a lelkem, hogy gondoskodom a szállításról. A föltételnek eleget tettem: a krumplit elszállítottam – de a pincéjéből. Ott volt. Ha nem is két, de másfél teherautónyi. Mindenesetre hagytam neki vagy két kilót, mondok, ne zargassa nagyon az őseimet. Legközelebb találkoztunk a komámmal, ő se firtatta, én se szóltam – épp a sztrájk ellen agitáltunk. Csak a búcsúzásnál említette, hogy a bábolnai ménes melyik büszkesége szaporítson tovább az emberiség örömére. Valami hasonlót kívántam viszont, mert annyiban maradtunk, hogy »kvitt«, minden tekintetben. Harag nem volt, és azóta is jó barátságban élünk... – Zoltánossira mosolygott – isten bizony élvezném, ha megengedhetném magamnak, hogy elmeséljem..." – Még az őskorból ismerjük egymást... – magyarázta Barátnak, majd átnyúlt az asztal fölött Kallós felé: – Bocsásson meg... Az elvtárssal még nem találkoztunk – és bemutatkozott, ismét Zoltánossihoz fordult: – Adnak itt valamit inni a tisztességes embernek?

– Mindjárt jön a főnök – Zoltánossi újra rágni kezdte a

szipkáját. – Azokkal a németekkel van elfoglalva. Majd szólunk neki.

Zámbó a füle tövét vakarta:

– Jobb portéka nincs? Ez nem nekem való. Németszagú.

– Hogy beszélhet így, őrnagy elvtárs – csóválta meg a fejét rosszallóan az alezredes. Eszébe villant a „Zsigmond", és elhallgatott, csak a fejét billegette tovább.

– Igen, tudom, Beethoven, Heine, Marx, Engels, Thälmann és a többiek – fújta Zámbó, mint stréber gyerek a bemagolt leckét. – Ki is vegzálták őket maguk közül... Hanem ezt csupán saját használatra mondom. A fejemmel megértem. De a szívem – a szívem nem bírja a karattyolásukat. Pedig isten bizony nem vagyok nacionalista. Ez olyan csökevény nálam, de ettől még sikeresen védelmezem a szocializmust, ha kell, együtt is működök velük. Szerencsére ritkán adódik alkalom.

– Helytelenül gondolkodik – szögezte le Barát.

– Mondták mások is – biccentett Zámbó, és naiv ártatlansággal folytatta: – Tudja, alezredes elvtárs, az én gyomrom az egyszerű némettől kezd forogni, nem pedig Marxtól vagy Goethétől – az ő németségükkel kitűnően összeférek. Ezekével nehezebben. Harcolok ellene, csak még nem sikerült leküzdenem a helytelen álláspontomat.

Gadányi jött be, karján halászlevekkel. Sietve fordult, s közben kapta el Zoltánossi jelzését, hogy az újonnan érkezett inni akar. Biccentett.

– Ez a főnök? – kíváncsiskodott Zámbó. – Gebin?

– Mindjárt kapsz valamit – nyugtatta meg Zoltánossi. – Különben gebin.

– Akkor ez se megy koldulni – állapította meg közönyösen az őrnagy.

Barát furcsán pislogott rá. Szerette volna értésére adni,

hogy kár félvállról venni a világot, és leereszkedő vállon veregetéssel elintézni a benne élőket.

A csapos beadta Zámbó elé az üveget.

– Rövid jobb lett volna – emelte meg az őrnagy. – No, mindegy. Poharat nem adnak hozzá?

– Itt „magyar-mód" kell inni – mosolygott rá Kallós. Megtetszett neki ez az ember, s ráemelte a fütyülősnyakút: – Üvegből – kortyolt kicsit az egészségére.

Zámbó szomjas volt, nagyot húzott a sajátjából, aztán válaszolt:

– Jó, hogy nem teszik a húst a vendég feneke alá, puhítsa, ha enni akar. Viszont a bor jó.

– A végén kiderül, hogy a magyar hagyományokat se kedveli – pislogott rá Barát. Zámbó vállat vont:

– Nézze, alezredes elvtárs, őszintén megmondva hülyeségnek tartom a legtöbb szokást, amit „magyar virtus"-ként ápolnak. Néha elnézem egyik-másik fajtestvéremet, amikor a délibábos Hortobágyról óbékol, és úgy csurgatja hozzá a könnyeit, hogy ha a Dunába engedné, hát nálunk is folyna a víz, az ötödik emeleten. Tisztelem a költő kérdését, hogy „mi is azon sírnivaló?" – de én sem találok benne semmit, ami megríkatna. Faluról kerültem Pestre, a Dunántúlról, és rendszerint elfog a röhögőgörcs, amikor komoly írástudók krokodilkönnyeket hullajtanak, hogy már alig van népviselet. A mi vidékünkön a tömeg viselete – nem a módosoké, hanem a tömegeké – a cejgnadrág volt, flanelling, bakancs, és nem a hímzett sujtásos bricsesz, rogyós csizmával, gyolcsinggel, gyöngyös mellénnyel. Örülök, hogy kikupálódtam belőle. Akinek van kedve hozzá – bőgjön rajta. Utálom az álromantikát meg a bőszmagyarkodást. – A dikció végén szájához emelte az üveget, jót húzott belőle.

– Betársulsz? – kérdezte Zoltánossi. Elejét akarta venni a szóváltásnak. – Vagy kibickedni akarsz inkább?

– Nézek csak. Ígérem, nem szólok bele – nevetett az őrnagy.

Zoltánossi bólintott, és osztott.

– Szép szokások azok mégis – mondta Barát oktatóan. – Bennük van a nép lelke. Én csak örülni tudok, ha egy népi tánccsoportot látok, vagy egy hangulatos magyar nótát hallok...

Zámbó a Zoltánossi válla fölött lapos pillantást vetett az alezredesre. „Szép lennél egy karikásostorral..." – elmosolyodott: ha dühös a vádlottra – rittyenthetne magyarosan, hatásosabb lenne, mint amikor ordít.

– Feri? – kérdezte Zoltánossitól a bátyját. – Régen láttam.

– Megvan, köszönöm – nyugtázta az az érdeklődését. – Ha igaz, holnap találkozom vele.

– Még a pártközpontban van?

Zoltánossi biccentett:

– Miért?

– Van egy ügyem – halkította csöndesebbre a hangját az őrnagy. – Így még nem jártam, amióta egyenruha lett a népviseletem – kuncogott. Az alezredes azonban a kártyáival volt elfoglalva, nem figyelt rá.

– Titok? – érdeklődött Zoltánossi.

– Fenét. Legalábbis én nem csinálok titkot belőle – és elmesélte az esetét. Zoltánossi nagyot nevetett, mert remekül lefestette a szituációt, a gratulálók tömeges búcsújárásával. Kánya ezredes jóslata bevált: a históriának valóban sikere volt. Kallós különösen élvezte a történetet, csupán Barát hallgatott komor ábrázattal.

– Szóval ennek szeretnék a végére járni – fejezte be Zámbó. – Nekem csak mondják meg, ki a hülye. Illetékes szerv gyakorlata, vagy én. De Krisztusból pojácát ne csináljanak, vagy legalább a kávéjuk legyen iható... – közben az aszta-

lokat fürkészte, hogy a hústorony pasas szép sorban viszi ki a németek elől a tele tányérokat:

– Itt így főznek? Megéheztem, de ahogy nézem, ez rossz reklám.

– Sőt – biztatta Zoltánossi. – Nyugodtan egyél, szeretni fogod. Halászlé, de Karcsi főztje. Két kanál, és ezeknek kilyukad tőle a gyomruk. Én is eszem egyet.

Ittak megint. Aztán Gadányi végzett az ételhordással – a halászlevek helyébe tepertős-túrós csuszák kerültek –, Zoltánossi odaintette magukhoz.

– Karcsi, hozol két halászlevet? Az őrnagy elvtársnak meg nekem.

Gadányi szuszogott, megfordult a fejében, mást ajánl, aztán szótlanul elment az ételekért. „Ti sem dögöltök meg tőle..." – gondolta a fazékba visszakerült halászléről.

Néhány perc, és barátja meg Zámbó jóízűen kanalazták a kosztot, ő pedig zsebre vágta a dicséreteket.

A halászlé elfogytával Barát mocorogni kezdett:

– Holnap is föl kell kelni – szerette volna, ha a célzástól Zámbónak is mehetnékje támad. Az őrnagy azonban úgy megtelepedett Zoltánossi mellett, mintha odaenyvezték volna. Végül Barát egyenesen megkérdezte:

– Marad, őrnagy elvtárs?

– Beszélgetek még kicsit. Rég nem találkoztunk.

„Magyarán: négyszemközt kérsz meg, járjak közbe" – gondolta Zoltánossi. Természetesen megteszi ezt a szívességet. Bárkinek megtenné. Még ötvenegyben – kerületi pártbizottságon dolgozott akkor – elveszítette az íróasztala egyik kulcsát. Biztonsági zár volt – nem tudta kinyitni. Szólni félt, bizonyosnak tartotta, hogy éberségi grimbuszt csinálnak a dologból. Valamennyi ügy, amelynek a papírját előzőleg az asztal bal oldali részébe rakta, fél esztendeig az igazak álmát aludta – akkor megkerült a kulcs. Izgalomtól

remegve nyitotta ki az asztalt, átnézte az iratokat. A végén felnevetett: már egyetlen ügy sem volt időszerű – Élet elvtárs elintézte őket. Azóta bárki fordult hozzá, a legmesszebbmenőkig biztosította támogatásáról – s a következő pillanatban el is feledkezett róla. Élet elvtárs mostanában is végezte a dolgát, ő csupán a köszöneteket nyugtázta. „Neked ne tenném meg?" – gondolta tiszta szívvel.

Egyébként nem tévedett. És Zámbó sem abban, hogy Zoltánossi „támogatni" fogja, mint azt később a négyszemközti beszélgetés végén ismételten megígérte. Kölcsönösen mosolyogtak egymásra. „Te görény, a kisujjadat sem fogod mozdítani – gondolta Zámbó. – Nincs is szükség rá, kisapám. A neved kell csak. Azért érdemes volt »véletlenül« idekullogni utánad. A neveddel szépen bemegyek a bátyádhoz pletyizni. Az meg továbbadja. Idő elvtárs pedig intézkedik. Ismerem az elméletedet." Aztán kedvesen elköszöntek egymástól.

Ez azonban később történt. Egyelőre Zámbó feszengett Barát unszolása miatt. Az alezredes mintha megbántódott volna, amiért elutasította társaságát.

Barát kénytelen-kelletlen lemondott róla, hogy útközben hazafelé lehordja. „Megtalállak holnap is" – gondolta. Indult a köpenyéért. Zámbó helyett Kallós szegődött mellé útitársul. Ő is öltözni kezdett.

Az utca sötét volt és csöndes. Barát mélyen belélegezte a hűvös, tiszta levegőt.

– Ez megfizethetetlen ebben a Budában. Ez a levegő – sóhajtotta, s megfogta Kallós karját: – Valahai uraink tudták, mitől döglik a légy.

„Agitációs félóra?!" – rémült el a mérnök, hogy most következik a kiselőadás a pendelyes gyermekkor nyomorúságáról.

– Szeretnék tanácsot kérni tőled – igyekezett kiszabadí-

tani karját az alezredes öregesen bizalmaskodó szorításából.

– Tanácsot?! – csodálkozott Barát. – Miben tudok én tanácsot adni? – Most, hogy Kallós megzavarta kikívánkozó emlékezését, megint nagyon egyedül érezte magát, elengedte Kallós karját, szomorúan felsóhajtott: – Én csak egy szegény öregember vagyok...

„Vigasztaljon az úristen, tényleg vén marha vagy..." – gondolta a mérnök, s később szólalt meg, amikor sikerült komolyra erőszakolnia hangját:

– Szeretném tudni, mit csinál az ember, ha ismeretlen tettes belerondít a mosogatójába – s mindjárt kicsit sértődötten hozzátette, bár az alezredes el se mosolyodott: – Ne nevess, egészen komolyan kérdem. – Előadta az esetet, meg hogy volt a tanácstagnál, Kovácsnál, s ő olyan álláspontra helyezkedett, ami enyhén szólva furcsállható. Tudniillik azt mondta, kölcsönösen jelentsék föl egymást a rendőrségen. Sajnos a „corpus delicti"-t a társbérlő időközben eltüntette, tehát még csak azt sem kérheti, hogy vizsgálják meg laboratóriumi úton, kitől származik az ürülék. – Próbáld elképzelni a helyzetet! Egy ilyen társbérlővel! Elvégre egy főmérnökről talán mégsem tételezhető fel... Ki kényszeríthet egy födél alatt élni ilyen emberekkel?! Ne essék félreértés, nem a társbérlet ellen tiltakozom. Adjanak másik társbérlőt. De akivel normálisan élhet az ember egy lakásban.

„Új társbérlőt nem adnak – morfondírozott magában Barát. – Arra már van rendelet" – őszinte sajnálattal konstatálta:

– A lakásra megy a játék. Ez teljesen világos... – nem értette, mit kukacol az ügyész, miért nem lépett fel erélyesebben, s azon töprengett, mit mond a paragrafus ilyen összeférhetetlenségi ügyekben. – Majd beszélek Kováccsal. Magam is utánanézek a nagykönyvben, van-e valami elvi előírás.

Kallós hálálkodva köszönte a szívességét, közben alig várta, hogy a házhoz érjenek, amelyikben Barát lakik, s elbúcsúzhasson.

Alighogy az alezredes eltűnt a kapualjban, nyakába szedte lábait, és egy mambó-szám dallamára lépkedve loholt haza, rendkívül jókedvűen, hogy – túl az intézett ügyeken – megszabadult végre tisztelt barátai társaságától. Kettesével szedte a lépcsőfokokat, s leszűrte a tanulságot: mielőtt hazatér Muttit elviselni, naponként össze kellene jönni velük. Kuncogott a bizarr gondolatra: előbb-utóbb kiderülne, hogy vágyik a felesége társaságára.

A kulcsot a zárban felejtették. Csöngetett.

Lassú, hangos koppú léptek, hosszas szöszmötölés a kukucsablakon.

„Nagymama..." – húzta el az ajkát.

Az ajtó végre kinyílt:

– Örülök, hogy megjöttél, fiam – reszketett a hangja.

– Kezét csókolom – tolta félre anyósát az útból. Az öregasszony képes az ajtóban leadni minden eseményt. Becsapta az ajtót. – Mi van, mama? – kezdte gombolni kabátját.

– Mutti rosszul van. Fejgörcs kínozza – bólogatva töprengett: – Igen, fejgörcs.

– És? – egy mosoly, egy szemvillantás, majd a szokott kántálás: – Karil, Dorlotin, Andaxin, Antineuralgica, Rausedyl, vagy amit akartok... – a fogasra függesztette kabátját. Anyósa képtelen megszokni a lánya fejgörcseit, s valahányszor bekövetkeznek – kétségbeesik. Ő viszont már megjárta a fejlődés lehetséges fázisait: eleinte megijedt a migréntől, aztán megszokta, később teljes immunitást szerzett ellene. Annyira se zavarta, mint egy rosszul elzárt csap csöpögése: – Más újság nincs?

– Van – lehelte az öregasszony. És most nem szökkent könny a szemébe az érdektelensége miatt. – Egy kicsi újság –

borítékot halászott ki a köténye zsebéből: – Azt hiszem, ettől kapott fejgörcsöt a feleséged...

– Daddy... – hallatszott a szobából fájdalmas-nyögdécselőn: – Maga jött, Daddyke?

– Mindjárt, szívem – kiáltott Muttinak, s kivette anyósa kezéből a borítékot.

– Daddy... Jöjjön kérem...

Nem tartotta érdemesnek felelni. A boríték – expressz levél volt, furcsa címzéssel: „Kallós Erzsébet szüleinek..." – kezdte szétbontani. Akkor megnyikordult a szobaajtó:

– Daddyke... – nyöszörgött Mutti, s abban a pillanatban, amint észrevette Kallós kezében a levelet, pulykaként fölfújta magát – férje a kívülálló kíváncsi mosolyával figyelte változását –, éles, rikácsoló fejhangon süvöltött az anyjára: – Szóval maga már megmondta?! Magának mindenbe bele kell ütnie az orrát?!

Az öregasszony elfordult a vejétől. Régimódi magas szárú cipője a konyha felé kopogott.

– Nem szólok én semmit – susogta, ajkába harapva keserűségét, remegő kézzel fogta a kilincset, s kiszakadt a lelke mélyéből: – Én már semmit se szólok.

„Az előadás megkezdődött" – gondolta Kallós. Ha Mutti nem nyújt olyan érdekes látványt, bizonyára megsajnálja az öregasszonyt, amiért úgy a szívére veszi az életet. Felesége azonban teljesen lekötötte a figyelmét. Bordó selyempongyolája szétnyílt, a fekete nylonkombiné mellrészéből hosszú frottírtörülköző lógott alá, s himbálódzott ide-oda. Várt, amíg az anyja mögött becsukódik az ajtó, aztán Kallósra förmedt.

– Most már tudod! Nincs egy szavad se?!

– Még nem tudok semmit, szívem. Csak a migrént – közölte udvariasan, s valóban elfogta a kíváncsiság, mi az ördög hozta ki a sodrából Muttit annyira, hogy még az

előkelősködésről is megfeledkezett. Az egymás közötti magázódás – Mutti találmánya – cseppet sem zavarta Kallóst, sőt mulattatta, hogy felesége úgy viselkedik, mint egy vulgarizált lady. Az asszonyra mosolygott: – Megengedi, szívecském, elolvasnám ezt a levelet. – A levél receptlapra volt írva. A fejlécen ez állt: Dr. Kármán Elek nőgyógyász, Budapest, II. Orsolya utca 7. és a telefonszám.

Mutti nagyot nyelt. Előrelépett az ajtóból, de nem csukta be. Kallós derűs nyugalma egyelőre visszafojtotta a mérgét:

– Kérem.

„Gyermeküket ma, kérésére, megvizsgáltam. Kérem, keressenek fel. Doktor Kármán" – ennyi volt a szöveg.

Kallós még olvasta, miközben elhangzott Mutti véleménysürgető kérdése: – „Nos?" – és amikor az egyre terebélyesedő mosoly szélesre húzta férje száját, ráordított:

– Mit röhögsz?! Nem érted? – Kallós meglepetten kapta föl a fejét, s a mozdulatra Mutti pislogni kezdett, nyelt néhányat, majd csöndesen kijavította magát:

– Mit röhög, kérem? Nem érti, mit jelent ez?

– De értem – mosolygott Kallós Muttira. – Gondolom, azt jelenti, hogy leányunk gyermeki állapota véglegesen megszűntnek tekinthető. Nyugodtan ihat itthon konyakot vagy feketét, akár én vagy maga, szívem. Annak sem látom akadályát, hogy dohányozzék... A konyakról jut eszembe, én is innék most egy kortyot. Velem tart? – az utolsó mondatnál már elindult a szobába. Tiszteletteljes ívben kikerülte nejét, s belépett mögötte a nyitott ajtón. Mutti csupán ennyit tudott kipréselni magából:

– Ah...

XII.

Grabócné hátradőlt a széken. A szeme megint káprázott, lehunyta pihentetni.

A forrasztópáka hegye fehéren izzott.

Mostanában szúrt a szeme. Előbb káprázni kezdett, aztán egy-két óra múlva szúrni. Mintha tűvel döfkődték volna. Fénycsövek világították be a termet – a neonra gyanakodott, hogy attól. Újabban a zúgásuk is zavarta.

Egy pillantást vetett a rajzra, s az asztal fölé hajolt. Huzalok, ellenállások, tranzisztorok, fotocellák tömege. A páka alól kékes füst szökkent.

A világításon töprengett még – nem lehet a neontól. Régebben is zavarta volna. De régebben jó volt, sőt jobb volt, amikor villany helyett bevezették. Féltette a szemét. „Meg kell mutatni orvosnak" – gondolta, és fölsóhajtott. Nem akart orvoshoz menni. Szemorvoshoz se. Három hónapja otthon rosszul lett, amolyan női baj, beszaladt a körzeti rendelőbe, hogy írják ki két napra. A víziló – az a hájtömeg, aki mindig ordít – egyszerűen kidobta, azzal, hogy szimuláns, meg hogy ilyesmivel nem lehet lógni. Két nap – annyi kell hozzá, hogy rendbe jöjjön. Lézengett csak idebenn. „Majd az üzemorvoshoz" – elmosolyodott, annak meg a vitaminhiány a mániája. „Fölír egy doboz Polyvitaplexet..."

Jobbjában a csipesz fürgén kígyózott a drótrengeteg között. Önmagukban értelmetlen apróságok kusza tömkelege. Aztán

az egészből okos gép lesz. Látó-érző gép: lokátor. Ez a blokk – a szerkezet lelke. Jó csinálni. Amikor csinálja, minden bántó-fájó valahogy kívül reked az agyából. Ettől megnyugszik. Egész napra. És másnap reggel jó újrakezdeni, elmerülni benne. Számára ez – mint másnak a fürdő rekkenő hőségben. Felüdül, valósággal újjászületik tőle. Valaki lesz, VALAKI – végig nagybetűvel.

A páka alól halvány füst libbent.

Megnézte a rajzot, összehasonlította az elkészült kapcsolásokkal.

Jó.

Tovább.

Csak a szeme ne káprázna. Elvonja a figyelmét. Minduntalan eszébe jutnak miatta dolgok, amik kibillentik a munka nyugalmából. Ezért zavarja.

Ez az ország szeme. Nem tudja, hol fog nézni. Csak azt, hogy fog. És ahhoz, hogy a képernyőn megjelenjen a közeledő repülő rajza – ez a blokk kell. Pontosan ez, ami az ő keze alól kerül ki.

Lehunyta pilláját.

Amióta Laci átlépte a börtönkaput, gyakran töprengett rajta, hogy válik egy emberből VALAKI! Olyan valaki, annyira valaki, hogy kitöltse és teljessé tegye egy másik életét.

Nem titkolta, hogy a férjét börtönbe csukták. Amikor említette – az öltözőben kérdezett valamit Ica, a kollégája, Laciról, elképedtek, s ketten fordultak hozzá egyszerre: – És nem válsz el?!

Csodálkoztak rajta, hogy nem. – Én elválnék – mondta Ica meggyőződéssel.

– A férjem – felelte csöndesen. Ica pedig furcsálkodva nézett rá, mintha először látná. – Ezt úgy mondtad, mint amikor közlöd, hogy „a munkám”! De mennyire elválnék! Azonnal!

Nem vitatkozott. Úgy érezte, meddő szófecsérlés volna. De a jelenet megmaradt emlékezetében, újra és újra eszébe jutott, gondolkodásra késztette. Sajnálta Icát, amiért olyan férfival él, akit könnyen ott lehet hagyni. Abban a pillanatban, amikor baj van. Lacit nem lehet. Laci – az Laci, és ő nem tudna mást elképzelni maga mellett. Vagy őt, vagy senkit. Ahogy nem tudna Ica vágyálmai szerint létezni sem: „Lenne egy ötösöm a lottón, havonta bejönnék hozzátok vizitálni."

Sóhajtott, megbillentette a pákát, s a szerkezet fölé hajolt újra.

„Megszüntetném..." – a lottóra gondolt. Nem értette, hogyan akarhat Ica munka nélkül élni. Mindegy, milyen munka, akár utcaseprés – de amitől az élet részesévé válik, amitől valaki lesz az emberből. Ezért külön sajnálta Icát: ha teljesülne a vágya, senkivé züllene.

A neon halkan zümmögött. A páka alól füstcsík illant.

Csengő berregett.

Grabócné összerezzent. – Mindjárt kész – mondta, mintegy önmaga előtt mentegetőzve, amiért nem áll föl azonnal a jelzésre.

Körül mozgolódás. Ricsaj.

A páka hegye izzott. Füst libbent alóla.

„Még a két huzal..."

– Rózsi!

Ez Ica. Nem nézett föl rá.

– Mindjárt – mondta.

– Csöngettek! Hallod?! – tudja, hogy ő robban, ha munka közben zargatják. A páka a másik huzal végére billent. Füst.

Kész.

Rózsi fölállt, a csoportvezetőhöz indult megmondani, hogy kész a blokk.

Amikor kilépett az üzem kapuján, egyszerre agyába tódult minden gond. Borzongott. Mintha fejest ugrott volna a világba – s az egész csupa gond és rossz lenne. Furcsa volt: ment hazafelé, s mind közelebb ért a lakásukhoz, mind ismertebb környéken járt, annál idegenebbé vált minden. Rideggé, visszautasítóvá. Mintha nem is haza menne. A levegő is más lett, egyre fojtogatóbb és hidegebb, didergetőbb.

Megszaporázta lépteit. Nem nézett se jobbra, se balra. Ismerte a házakat, tudta, melyik után mi következik. Fejét fölemelte. Azért is. Csak azért is. A rendelőből kihallatszott a víziló ordítása: „Kérem a következőt!" Aztán a cukrászda. Félhomályos kapualj, tenyérnyi, fekete üvegtábla, diszkrét aranybetűk: „Mannstein szalon". Tulajdonosa, a grófnő biztosan az ablakban ül. Szórakozik: lesi a környéket. Föl kellene nézni rá, belevihogni az arcába, hadd képedjen el. De nem nézett föl, és a lába gyorsabban mozdult. „Dögök" – a torka elszorult. A fodrászüzlet ajtaja kissé nyitva – édeskés illatfelhő csapott az arcába. A gyomra émelygett. „Dögök..." Tegnap sikerült rávennie Terkát, jöjjön fodrászhoz, hozassa rendbe a haját. Nem akart. – Nincs pénzem maskara francokra – a hangja olyan volt, mint egy ijedt nyuszié. Megfogta Terka kezét: – Megyünk a fodrászhoz – közölte határozottan, és Terka jött. A fodrász meg otthagyta félbe: – Úgy emelgeti a fejét, mint egy vásári tinó! – ripakodott Terkára, s lecsapta az ollóját: – Fejeztesse be azzal, akivel akarja, én nem vagyok hajlandó... – Terka vörös volt, elpityeredett, s ha nem nyomja vissza a székbe, kiszalad az üzletből szégyenében. Visszanyomta. És kérte a panaszkönyvet. A fodrász nem akarta odaadni, és rendőrrel fenyegetőzött, hogy ő akadályozza a munkát. Aztán a botrányra előkerült a főnök: azt hitte, menten elájul. Új főnök volt – az egyik tanú. Terhelő tanú.

De nyugodt maradt. Udvarias. A panaszkönyvet kérte megint, és azt, hogy a főnök előtte írja alá igazolásképpen, úgy történt, amint bejegyezte az esetet. Erre a főnök lett vörös, bocsánatot kért, előkerült a panaszkönyv, és a főnök maga fejezte be Terka frizuráját.

„Bűnösök és cinkosok" – gondolta keserűen. Az eszével tudta, hogy nem igaz, nem lehet igaz, bele kellene pusztulni, ha igaz volna – de a szíve mégis így érezte. A lába gyorsabban és gyorsabban mozdult, menekült, keresztül az ismert idegenen, s végül már szaladt fölfelé a lépcsőn, hogy előbb otthon legyen.

Mama az asztalnál. Nehézkes mozdulattal föláll. Az asztal megterítve. Az étel a tűzhelyen, félrehúzva.

– Paprikás krumplit főztem. Gyere, Rózsika – anyósa fölemelte a tányért, a tűzhelyhez fordult.

– Mama evett már?

– Megvártalak. Lacinak adtam. Ülj csak le. Majd elfelejtem, jött egy tértivevényes, azt hiszem, az idézés. A kredencen...

Föltépte a borítékot.

– Az – mondta. Hirtelen fáradt lett, s a szemébe nyilallt a szúró fájdalom. A papírt visszatette a konyhaszekrényre, leült, kezét az ölébe nyugtatta. – Ahogy kihirdette a bíró... – sóhajtott.

– Lacival megint veszekednem kellett. Lezavartam sétálni. Egész délután itthon kuksolt, olvasott. Nem lehet, hogy ne legyen levegőn – anyósa teleszedte a tányért, elébe tolta, s magának is szedett, aztán melléült az asztalhoz: – Elfáradtál – állapította meg. – Egyél, Rózsika!

Ő a tányérokat nézte, és megrázta a fejét:

– Ezt ne! Ne csinálja mama! – csattant fel. – Ha osztani akar, osszon! Rendesen osszon!

A kanál remegett az öregasszony kezében. Erővel szorította, hogy elrejtse azt a remegést.

– Enned kell! – a hangja elcsuklott, kanalát a tányérba ejtette, feltört belőle a zokogás. – Bírnod kell, Rózsika. Neked bírnod kell.

Tekintete végigsimogatta az ősz kontyot. Jó lett volna odahajolni, és vele együtt sírni. De a szava érdes volt és tompa:

– Vagy mind bírjuk, vagy egyikünk se! – kis szünet után folytatta: – Ossza el, mama, rendesen. Addig úgyse nyúlok hozzá. Pedig éhes vagyok.

Anyósa fölemelte a fejét. Nem törölte le a könnyeit, s a keze remegett, ahogy szedte át a kolbászkarikákat a Rózsi tányérjából a magáéba.

– Igazságosan! – mondta a menye.

Szedte, engedelmesen – féltében, hogy ha nem felezi pontosan a porciót, Rózsi otthagyja az egészet. Mint a múltkor. Egyszerűen nem evett.

Rózsi végre megfogta a kanalát, s a mozdulat föloldotta az öregasszony szorongását.

– Finom. Olyan finom, hogy kezdem azt gondolni, azért osztott féloldalasan mama, mert arra számított, meghagyom, és mind elfogyaszthatja egymaga – tréfálkozott Rózsi fanyarul.

De az öregasszony nem mosolyodott el az évődésre. Komoran gyűrte magába az ételt. Nem érezte az ízét, csak nyelt, evett, gépiesen.

– Terka nem volt itt?

A fejét ingatta, hogy nem.

– Átmegyek hozzá – mondta Rózsi két falat között. – Félek, még jobban elhagyja magát.

Az öregasszony nem felelt.

Ettek. Az öregasszony titkon a menyére pillantott, hogy

ízlik-e a vacsora, s az járt a fejében, húst kellene adnia neki többet. Karajt meg tarját. Vagy bélszínt. De három szelet – az drága. Több mint tíz forint. Annyiba nem kerülhet a vacsora.

Rózsi megvárta, amíg ő is végez az étellel.

– Átmegyek – kelt föl az asztaltól. – Remélem, volt a rendőrségen. Mondtam neki, beszélje meg, hogy föltételes bejelentést tesz: ha a társbérlő megteszi az övét, akkor ez is érvényes legyen. Hagyja a mosogatást, mama. Elmosogatok, ha megjöttem, most nincs türelmem hozzá.

Az öregasszony bólintott. Az ajtó becsapódott, és ő ott maradt az asztal mellett.

XIII.

Juhos Gyula mozdulatlanul gubbasztott a priccsen. Könyöke a térdén, kerek fejét öklére nyugtatta. Pillantásával követte a társa járását. Az fáradhatatlanul rótta végig a cellát az ajtótól az ablakig és vissza. Gyakran megállt, időnként hangosan is kimondta, ami a fejében forgott. Mondatai szaggatottak voltak, gondolatai meghökkentették Juhos Gyulát. Ült, csak a szeme bogara rebbent, ahogy útján követte a másikat. Félt tőle. Súlyban vagy negyed mázsánál többet nyomott nála, s nyers paraszti ereje jóval fölülmúlta amazét. Mégis félt. Menekülni szeretett volna, akárhová elfutni előle. Akár az egyes cellába, az egyedüllétbe inkább, mint vele közösben lenni.

Az meg csak ment. Lógázta a karját, és a fejéből jöttek a gondolatok, és rémületben tartották Juhos Gyulát. „Bűn" ... – szorongott. Meghallgatnia sem volna szabad. „Uram isten... ments meg a gonosztól, és bocsásd meg a mi vétkeinket, amiként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek..." – de most nem szállta meg a szokott áhítat, és nem könnyebbedett a magában elmormolt szavaktól. Ezen megdöbbent: a szavak szavak maradtak csupán – a könyörgés nem szellemült fohásszá a bensejében. Eszébe jutott, hogy a szavak rendjének az írás rendjévé kell válnia, össze kell illesztenie őket, az írás rendje szerint, s a külön-külön közömbösökből az írás igazsága világít majd rá. Valósággal fölujjongott, hogy mégis segít az Isten. Megpróbálta. Megpró-

bálta újra. Aztán megint. De a szavak tartalom nélkül maradtak. Fogát csikorgatta, inai pattanásig feszültek elkeseredettségében, és lihegett, majdnem nekiugrott a gonosznak.

Az nem sejtett semmit. Vitte a lába odább, az ablak felé.

Ő meg a torkát méregette, és a marka fájt, ahogy összeszorult próbaképp.

Juhos Gyula arca tűzben égett. Szeme csak a másik tarkóját látta, a csupasz bőrt, a daróc meg a haj között. Karja remegett, és már benne érezte az idegen test szorítását.

„...Melyik igazságot bocsátják meg? Egyszerre mindet nem lehet megbocsátani..."

Abban a pillanatban minden csepp vér kiszaladt a fejéből, homlokát kiverte a veríték. „Bocsásd meg..." – az ajka úgy mozgott, mintha hideg lelné. Alig hallható nyöszörgés csúszott ki a száján. „Bocsásd meg..." – a szó úgy harsogott lelkében, akár fennen kiáltotta volna.

A másik magasra nyújtózott a drótháló előtt. Mutatóujjával megérintette a háló szálait. Meg is pöccintette, s a drót megzörrent. Visszafordult, kezdett közeledni hozzá. A bakancsa kopogott. Szája körül megértő mosoly bujkált.

Juhos Gyula nem bírta elfordítani róla a pillantását. Ültében picivé zsugorodott, összetöttyedt testben, törpévé rokkant lélekben. „Bocsásd meg..." – zsongott agyában. Iszonyodva bámult a másikra, akár maga az Isten jött volna közelebb és egyre közelebb hozzá a mindent értés és mindent tudás mosolyával, hogy porba sújtsa.

De a mosoly csak a szánakozás mosolya volt, és a társa elhaladt előtte.

Akkor megtörölte a csuromvíz homlokát. Nagyot nyelt.

A gondolatok pedig beleakaszkodtak a lelkébe, és fájtak, égtek, mint a tüzes vas. A test kínja egészen más – fölemelte, sőt boldoggá tette volna mártíriumában. A csapatnál – ahová bevonult – egy őrmester „vette kezelésbe". Az őrmester

mondta így: „kezelésbe veszem..." Mindjárt azután, hogy nem nyúlt a fegyverhez. Az udvarra rendelte az az ember. Több mint egy óráig futott körben a hatalmas laktanyaudvaron. Az őrmester minden körnél odakínálta a géppisztolyt. Ő pedig csak mosolygott rá, s a sorsával megbékélő arc láttán amaz úgy káromkodott, mint a záporeső. Az Urat mocskolta. De az Úr vele volt – valósággal fizikailag érezte, hogy a kezét fogja, annyira a lelkében lakozott, és ő mosolygott, akkor is, amikor összeesett, és akkor is, amikor eszméletét veszítve, ájultan hevert a sárban. Orvos jött oda, tisztek, s hogy életre térítették, egyszerűen tudomásul vette: az őrmestert megbüntetik miatta. Nem férkőzött káröröm a szívébe. Természetesnek találta így. Aki Isten ellen vétkezik, bűnhődik az idő forgása szerint: előbb vagy utóbb. A lelke pedig megtelt békességgel, amiért az Úrnak kedvében járt.

Ahogy emlékezetébe érkezett az érzés, a lelke valósággal fölsírt a vágyakozástól Isten után. „Elengedte kezemet az Úr..." Félig lehunyt pillái alól szemmel követte a másikat, s borzadozott a látásától.

A gondolatok pedig egyre jöttek, és érezte, jönnek, és jönni fognak tovább, irgalmatlanul. Agyába nyomulnak, lázadó-lázongó miérteket ültetnek belé, a lelkét akarják elragadni tőle – a lelkét, ami nem is az övé, az Úr tulajdona, ő adja, s veszi vissza –, és végtelenül elhagyatottnak, kiszolgáltatottnak érezte magát.

„Sátán" – motyogta hangtalan. Aztán újra és újra. És akkor tudta, valami szörnyűségesen jóvátehetetlen történt: az iszonyat kiáltása éppúgy nem visszhangzott lelkében, ahogy az Úr szólítása és a könyörgés is üresen kongó szavak halmaza maradt. Kétségbeesett igyekezettel próbálta bizonygatni önnönmagának, hogy a gonosz kísérti a darócmezben. „Sátán..." – vibrált agyában, és elképzelte: rögtön megrázkódik, nyeríteni-vihogni fog, mert ő a sátán, a kísértés.

„Minden vallás önmagát tartja egyedül üdvözítőnek, egyedül igaznak... Mindnek a megszállottja boldogan hal meg a másik vallás igazának ellenében. De melyiké lesz a paradicsom végül? Hányan fognak verekedni érte odaát? Egyetlen túlvilágon hogy osztozik meg a sok ellenfél? A hivő és az eretnek?!"

A bakancs kopogott.

Mint fuldokló kap a deszka után, hirtelen magasodott föl, hogy közbeüvölt, ordít, sikolt: ő azért kiválasztott, mert mindenkinek jót akar – aztán szótlanul roskadt vissza erőtlenségébe. „Bocsásd meg..." – jutott eszébe a pillanat, amikor szembetalálkozott a másik megértő, mindentudónak tűnő mosolyával.

„Sátán" – rebegte belül ismét, hogy igen, bizonyosan a sátán. A nézése is olyan furcsa. Az egész viselkedése, attól a pillanattól, hogy őt beparancsolták mellé a cellába, s rájuk csukták az ajtót. Ahogy végigmérte őt. Minden olyan furcsa volt... – de agyában már ott mocorgott az értelem hessentő ellenkezése: rab ez is, akár a többi darócos. Csak rab, semmi több. Lelkében félelem reszketett nagy-nagy egyedülléte miatt, s a társas magány valósággal bénává nyomta. Keserűség fojtogatta, hiába nyelt és nyelt újra, ott szorongott a torkában. „...Próbára teszen engem az Úr..." – lehelte. Az őrmester jutott eszébe megint, a dühöngő, mocskolódó fegyverkínálásával, s szerette volna érezni azt a nyugalmat, békességet, amit akkor – a kiválasztottság fennkölt érzését.

A gondolatok pedig jöttek, könyörtelenül.

A nevét nem is tudta. Pedig bemutatkozott, amikor őt idehozták, de nem fordított rá figyelmet, nem érdekelte. Ő megvolt magában az Úrral. Ezért nem volt eddig nyomasztó a sorsa – sohasem volt egyedül. De aztán ez faggatni kezdte, kérdezgetni, s ő felelt csöndes jámborsággal. Így kezdődött.

És most már nincs nyugalma, és a lelke mint eleven, vérző, tépett hús, fáj és lüktet.

„Mindig mindenki úgy gondolja, hogy igaza van... Az úr is, a szolga is. Az éhező is, a dúskáló is. És a maga módján mindegyiknek igaza van. Az éhes igaza, hogy nem akar éhen halni, a dúskálóé, hogy dúskálni akar..."

Az ajtó felől jött. Az arcán megint az a sejtelmes-titokzatos mosoly.

Feje konokul feküdt az öklén. Könyöke már bizsergőre nyomta a lábát – nem volt ereje mozdulni. Csak nézte a másikat, és tudta magáról tükör nélkül, hogy arcára kiült a lelke rémülete, s a társa látja rajta, és úgy érezte, az egész lelkét látja szabadon, mintha nem bástyázná körül a teste, semmi se védi.

A bakancs elkopogott előtte, tovább az ablakhoz.

Akkor megdöbbent a rémülettől. Hogyan felejthette el?! Fejét fölkapta ökléről, keze villámgyorsan lendült a magasba.

Egész teste belerándult, s odébbcsusszant a priccsen a mozdulat hevétől: olyan erővel vetette rá a kereszt jelét. Ajka Isten nevét mormolta. Keze a levegőben maradt – élő tiltakozás a sátán ellen.

Az pedig már az ablak előtt állt megint. Mindkét tenyere a drótháló ra pihent.

Kicsit még állt, széttárt keze a dróton nyugodott, s Juhos Gyulának úgy tűnt, mintha ez az ember maga is kereszt volna.

– Mindenki a saját igazában él. És mind azt szeretné, hogy az övé váljék az összes többinek az igazságává is... – karját oldalára engedte, megfordult, és Juhos Gyulára emelte a tekintetét.

A jehovás keze ölébe hanyatlott, fejét a mellére horgasztotta. A nevetést várta, a gúnyolódást, sértegetést. Mindegy, mit: a valamit, amiből bizonyosság lesz, hogy a sátán kísérti.

Csak egy sóhajt hallott. Mélyből szakadót, fájdalmasat. A bakancs lassan koppant, közelebb és közelebb.

Tenyér érintett a vállához, gyöngéd szánakozással. Arra lassan emelni kezdte a fejét. Bensejében hang susogott: „... Nem ... Nem... Távozz tőlem!" – konok daccal, egyre hangosabban zengett lelkében a tiltakozás. A kéz még a vállán nyugodott. Sütötte az érintése, tisztátalannak érezte tőle magát, és megrázkódott. Akkor a kéz fölrebbent a válláról.

– A világgal könnyebb szembenézni, mint önnönmagunkkal... – ejtette amaz halkan a szót. – Megmérni a hitünk igazát... Az igazunk igazát... És ítélni fölötte...

Juhos Gyula lihegett. Gyűlölte.

– Maga beszél... Az igaza... – a hang rekedten, idegenül tört fel a torkából, s elcsuklott, aztán hadarós sietséggel szakadt ki a szívéből: – Mi a maga igaza? Ítélni fognak az igaza fölött – fény csillant a szemében, nem káröröm volt, de a másik veresége fölötti diadal érzete. – A hitetlen hitetlenek által vész... – a megkönnyebbülés halvány mosolya derengett arcára, mint az útkeresőén, amikor helyes ösvényre lel: – Börtönbe dugják az igazát! Akár Isten igazát! – ezt már pattogva mondta, keményen, megfellebbezhetetlenül.

A másiknak a szemében csodálkozás tükröződött, Juhos Gyula nem tudta, miért. Szerette volna látni rajta azt az előbbeni mosolyt, a hitetlenség megértő-szánakozó fensőbbségét. Most már tudattal célozta, s leste, kajánul, győzelmesen:

– Kinek kell a maga igaza!?

De a szemben feszülő arcon nyoma sem volt mosolynak. Nem is csodálkozott. Egyszerűen komoly volt. A szeme összehúzódott. Ajkáról sziklaszínű, komor szavak görögtek:

– Az én igazam a legtöbb ember igaza. Sokan nem is tudják, mégis az én igazamból élnek. Egész országok... Mil-

liószor vertek rá bilincset, milliószor gyilkolták meg, ölték, pusztították – és mindig több lett, nagyobb, erősebb és mindig igazabb. A senkik és a senkikből emberré lett valakik igaza – ez az én igazam. Kinek kell? Mindenkinek, aki embermód akar élni...

Elhallgatott. Farkasszemet néztek.

– Mindenkinek megvan a maga igazsága – fordította viszsza halkan a másik szavát, és erőtlennek érezte a saját hangját.

– Mindenkinek – visszhangzott a társából. Komor vonásai megenyhültek, arcára újból fölterült a szánalom. – A viperának is... Gyűlölöm a vipera igazát, és meg tudom ölni az igazáért. Pedig utálok pusztítani. Ölni szörnyű... De viperát ölni... – mintha mesét mondana, úgy beszélt, és mosolygott ismét. Juhos Gyulában formálódott a válasz, hogy akinek igazsága vagyon – annak alkalmat meg jogot is ád az Isten gyakorolni az igazát. Aztán csak a melle emelkedett, úgy érezte sántítana, s gonoszkodó lenne a válasz. És ettől újra kicsivé rokkant a lelke, hogy az Úr nem adja szájára a szavakat hadakozni az ellenével. Az pedig folytatta:

– Igazság és igazság más és más. Hogy volna összemérhető a fenevad igazsága az áldozat igazával?

Nem várt választ. Elfordult a hivőtől.

XIV.

A lámpa vakító fehér tojásdad alakot vetett az íróasztal közepére – a szoba másik felében hangulatos pasztellszínűre tompult a fénye. Zsuzsa elnyújtózott a kanapén. A könyv – Kirk „Rabszolgá"-ja – szétnyitva hevert a könyöke alatt, ahogy félbehagyta. A rádió sejtelmesen-halkan szólt, akár láthatatlan zenekar muzsikálna valami nagyon vastag függöny mögül, és a zenétől a falak is mintha vastag szövésű bársonnyá váltak volna. Szerette a puha tapintású holmikat, autóbuszon vagy villamoson néha titokban végigsimított egy-egy véletlenül mellésodródott bundán. Élvezte a melódiát. Kellemes férfihang lágy dallamú chansont énekelt – s önfeledt mosolyt varázsolt az asszony arcára. Zsuzsa könnyednek érezte a testét,mintha súlytalanul lebegett volna, s a zene átkarolná, táncba vinné.

– Temmő, temmő, temmő – tem...

„Férfi..." – gondolta Zsuzsa. A kanapé mellett a telefonasztalka alsó polcán újságok. Az újsággyűjtés – András mániája, állítólag szüksége volt rájuk mint nyersanyagra, forrásmunkafélére. Zsuzsa akceptálta férje archiválási szenvedélyét, bár még nem tapasztalta, hogy András használta volna is a lapokat. Elvette a legfelsőt. A rádióműsort kereste – tudni akarta, ki énekel. „Fidelio... Közvetítés az Operaházból... A közvetítés szünetében hírek..." Egy pillantás a dátumra – elfutotta a pulykaméreg. Fölült, maga mellé csapta az újságot.

– Valaki megint összekutyulta ezt a vacakot... – fortyogott, és ölébe emelte az egész paksamétát. – Eldobni, azt nem lehet! De rendben tartani! Ott a cseléd, majd az rakosgatja, elég marha hozzá...

Kovács az íróasztal mögött ült, papírjaiba mélyedt, föl sem fogta a szavak értelmét, csak a hanglejtésre figyelt.

– Mi? – kérdezte, és tovább irkált valamit. Zsuzsa gúnyosan elhúzta a száját:

– Na, nézzék csak... Az őrnagy úr... Alázatosan jelentem, a kedves felesége szólt önhöz. Bármennyire fájó tény, mégis a felesége... Nem kapcarongy! Így a bakáiddal társaloghatsz, velem nem. Legalább rám néznél, ha hozzám beszélsz! Vagy a feleség már annyit sem érdemel? – a kezdeti ajkbiggyesztéshez hasonlóan fejezte be: – Még bakáid sincsenek...

András letette a tollat, nagyot szippantott a cigarettájából:

– Miért dühösködsz?

A nyugodt hang valamelyest lehiggasztotta Zsuzsát. Megszívta orrát – Kovács magában mosolygott a jellegzetes mozdulaton, mindig így szokta, ha megérzi, hogy melléfogott –, ráncolt homlokkal rakosgatta az újságokat, s komoran közölte:

– Mert hülyének néztek. Az egész família, beleértve a cselédet is... Úristen, ha még egyszer lány lehetnék!

– Tudom – Kovács befejezte helyette a mondatot: – Soha senkihez nem mennél feleségül. Esetleg hozzám jönnél szeretőnek...

– Hatodikai... Ez meg a múlt havi... – Kovácsra pillantott: – Még azt is meggondolnám, hogy a szeretőd lennék-e...

– Köszönöm... – nyugtázta Kovács. – Ha nem volna ott a „ha", törhetnéd a fejed. Így viszont nincs gondod...

– Gondom! – vont vállat a felesége. – Gondom van, de akivel megosztanám, az nincs. Férfi! Igazi férfi: az nincs!

– Milyen egy igazi férfi? – érdeklődött Kovács kedélyesen.

– Inkább azt mondd meg, hová tettétek a mai újságot? – folytatni akarta, hogy úgy látszik, megint demokratáskodik, és a lánynak adta. Öntudatosítja! Neki meg majd főhet a feje, amikor elszemtelenedik – őrnagy elvtárs akkor visszavonul a jóságos családatya elnéző pózába, ahelyett hogy leintené a perszónát. Kovács kedves válasza azonban egyelőre kiverte fejéből a gondolatot:

– Azt hiszem, ha a paksaméta lapozgatása helyett magad alatt néznél körül, tudomást szereznél róla.

Zsuzsa kihalászta a heverő támlája alá csúszott, összehajtogatott lapot.

– Akkor is rendbe rakhatnád – morogta. – Mindig mindent én csináljak... Egyszer megmérgelődöm, és az egész nyavalyát bevágom a tűzbe.

András elengedte a megjegyzést a füle mellett:

– Különben miért keresed?

– Kíváncsi vagyok rá, ki énekel? Mert ez férfi. Ez tud hangulatot csinálni! Hogy tovább ne menjek az összehasonlításban...

– Yves Montand énekel. Valóban tud hangulatot csinálni.

– Örülök, hogy megállapítottad – hagyta helyben Zsuzsa. – És azt hiszem, nem kell rászólni, hogy ne addig járjon egy nadrágban, amíg ki nem fényesedik a feneke.

– Persze – bólintott Kovács. – És még egyik nézője sem szólt neki, hogy ne harákoljon olyan idegesítően.

– Hát nem is! – Zsuzsa jelentőségteljesen megemelte a szemöldökét: – Mint egyesekre.

Kovács ugyanolyan szemöldökrándítással felelt:

– Egy ilyen férfira?! Aki reggelenként soha nem morcos, nem vacakol egy évig a fürdőszobában, nem eszik tele száj-

jal... Nem, Yves Montand, az még borotválkozni sem szokott.

– Mi? – pislogott Zsuzsa.

– Na, igen – bólintott Kovács. – A nézői előtt még sohasem. Különben képzeld el, ha előadás közben bezárkózna a fürdőszobába – borotválkozni. A tisztelt publikum unatkozna, és bekiabálnának neki: „Yves, mit csinálsz ott annyi ideig?" Egyébként a vádlottaim szemében én is olyan fennköltt alak vagyok, mint ő a nézőiében. És én is tudok hangulatot csinálni nekik – más aspektusban, de tudok... – a játékosság eltűnt a hangjából, komoly lett, kesernyés: – Egyébként, az emberek többsége ilyen a nézők előtt – cigarettájáért nyúlt, szippantott néhányat, majd hirtelen mozdulattal elnyomta a hamutartóban. – Ezért fedezik föl sokan mindig másban az igazit. Abban, akit nem a kulisszák mögött látnak – új cigarettát vett elő a dobozból, végignyomkodta, letette maga elé, s a kis termoszból feketekávét töltött a csészéjébe. Kortyolt belőle, aztán rágyújtott megint.

Zsuzsa hallgatott. Belül igazat adott Andrásnak.

– Az „igazi" fölfedezéséről jobb, ha hallgatsz – mondta metsző hangon. Az újságcsomót visszalökte a telefonasztalka polcára. – Alkalomadtán összerakhatod. Nem leszek bolond nekiállni – legyintett, és végigdőlt a kanapén: – Arra ugyan várhatok.

– Majd összerakom. Különben nem értem, miért zavar téged, hogy sorban vannak-e vagy sem? Azt hiszem, teljesen mindegy.

– Neked – közölte Zsuzsa. Cigarettára gyújtott ő is. – Nekem nem. Engem szólnak meg érte.

– Akinek nem tetszik, nem jön ide.

– Hagyd ezt a hülyeséget. Azt hiszed, nem értem a célzásokat? Még az a vén szipirtyó fürdősnő is ezzel jön: „Milyen megviseltnek látszik a kedves ura..." – megpróbált úgy

affektálni, ahogy a kabinosasszony, a Rózsi szokott. – Kevesebb szeretőt a kedves uramnak, aztán majd nem látszik megviseltnek! – fröcsögte.

Kovács nyugalmat mutatott. Kortyolt a kávéjából, kézbe vette a tollat. Kézirat feküdt előtte. Tolla újra követte a gépelt sorok közé jegyzett javításokat, betűről betűre. Zsuzsa nem volt biztos benne, játszik-e, vagy tényleg belemélyedt a munkába.

– Dolgozik az ember, mint egy marha, és annyiba nem veszik, akár a cselédet.

Kovács meg se rezzent.

– Naponta végigkefélni ezt a hodályt. A lába majd leszakad az embernek. Vasalni az ingeit, hogy jól fessen az őrnagy úr... Ő meg nőcskék után szaladgál. Szép tempó! Méltó az őrnagyi vál-laphoz! – Hirtelen rácsattant: – Hallod, Kovács?!

András halántéka lüktetett. A fejét nem emelte fel.

– Hallom. Nem érdekel.

A nyugodt hang tökéletesen kibillentette Zsuzsát az egyensúlyából:

– Tudom, hogy nem érdekel. De megmondom, hogy el ne felejtsd! – fölpattant, papucsba bújtatta lábát, dérrel-durral kirohant a szobából.

Kovács tenyere ökölbe szorult a kéziratpapíron, ráhajtotta fejét. „Megöl..." – susogta, s úgy érezte, mintha fennen, kiáltva jött volna ki a szó a száján.

Zsuzsa kicsit várt a csukott ajtó mögött. Nem hallott semmit. „Egyen meg a fene" – gondolta. Kiment a konyhába. Az asztalon még ott hevert a vacsora maradéka. Egy darabka kolbászt tört, kenyér nélkül majszolta. Nehezen lélegzett. Szívét mintha görcs szorította volna. „Megint az a nyavalyás érszűkület – mély sóhajtással szedte a levegőt, és nagyon sajnálta magát. – Iszom egy kortyot" – nyúlt az autoszifo-

nért. Üres volt. Fejét csóválta, rengeteget iszik ez a gyerek. András vacsora előtt készített szódát, és már nincs. „Ha megint bepisil nekem, úgy megrakom, hogy amíg él, el nem felejti..." – dünnyögte. Egy pohár bort iszik – az legalább kitágítja az ereket – a gondolatra valóságos légszomj kezdte gyötörni. Kivette az egyik üveget a kamrából. „Badacsonyi olaszrizling" – két palackot vásárolt, titokban, hogy ezzel ünneplik meg András elutazását. András szereti ezt a fajtát. Holnapután megy – holnap délutántól elkezdődik a bolondokháza: csomagolás, akkor fognak eszébe jutni, amiket elfelejtett elintézni, közben féltucat ismerős beállít – akkor nem lesz idő búcsúzkodásra. Ezért akarta ma. De hát Andrásra számítani!? Tudhatja mindezt – erre dolgozni kezd.

Kibontotta a palackot. A dugó szétforgácsolódott, nem akart piszmogni vele, belenyomta az üvegbe. Vagy félpohárnyit a mosogatóba loccsantott – hogy az elvigye a dugómorzsákat. Sokáig engedte a vizet utána. Ha András megérzi az ital szagát, mielőtt ő is ivott volna – cirkuszt csinál. Öntött magának. Mohón felhajtotta, és újra töltött, aztán az üveget visszatette a kamrába egy sor üres palack mögé.

Most már apránként kortyolt – hosszan tartogatta nyelvén a bort, hogy tovább érezze az ízét. Hallgatózott: András jön-e? Vizet öntött a kávéfőzőbe, s a kávét odakészítette a keze ügyébe – fél kávéskanálnyi, frissen őrölt kávé elég. Teljesen elveszi a bor szagát az ember szájából. Ismét letelepedett a székre, s elképzelte a visszavonulást: felhajtani a maradék bort, bekapni a kávét, közben indulni a mosogatóhoz, a poharat elöblíteni, mintha a presszómasinába méricskélte volna a vizet, s a fölösleget löttyintené ki. Odabentről azonban egyelőre semmi nesz. Kíváncsi volt rá, mikor jön András. Ilyenkor mindig jön, s ő mindig hiúsági kérdést csinált abból, hogy mennyi idő múltán. Kérdez, vagy mond valamit, mintha semmi sem történt volna. Zsuzsa rendszerint

nagylelkűen hajlandó volt a kibékülésnek ezt az egyikük számára sem kellemetlen megoldását elfogadni. Természetesen: akárcsak András. Minden magyarázkodás, kritika, önkritika nélkül. Különben is – önkritikára annak van oka, aki kötelességének érzi a közeledés elkezdését.

Elmosolyodott. Egy régi bemondása jutott eszébe, amikor úgy jellemzett valakit, hogy „még a mások önkritikáját sem hallgatja szívesen". – Jó bemondás volt. Szerencsének tartotta, hogy az önkritikagyakorlás kora lejárt, s az embert manapság már nem kötelezik mazochizmusra.

Rágyújtott. Akár kávét, akár bort ivott, ellenállhatatlan kívánság ébredt benne, hogy dohányozzon. Sokat. Egy korty és egy szippantás között merengve megállapította, hogy tulajdonképpen semmi oka a piszkálódásra. „Kell rá ok?" – és gúnyos szemhunyorítással ajkához emelte a poharat. Ahogy közeledett András elutazásának napja – annál bosszúsabb lett rá. Kezdetben sikerült fegyelmeznie magát. Akkor még az forgott a fejében, hogy csúf módon, közönségesen irigykedik. Félt a közönségességtől. Úgy érezte, nem engedheti meg magának ezt a fényűzést. Sokat töprengett rajta, Andrásnak is elmondta – még évekkel korábban –, András csak nevetett rajta, és meg sem értette talán, mennyire komoly dologról van szó. Ezt kicsit természetesnek tartotta: András hivatásával együtt jár, hogy elveszti az érzékét finomabb meghatározások, árnyalati különbségek iránt. Egy széria halálos ítéletet eredményező vádemelés után közömbös az ember számára, hogy Caola szappant használ-e vagy Timeát. András elsiklott az egész probléma fölött, egy mosolygós kézlegyintéssel elintézte mindazt, ami a közönségesség mögött húzódik. András mosolygós kézlegyintései – amelyek problémákat vita és érvek nélkül huszad-harmincadrangúvá degradáltak – mindig felbőszítették. Mintha vállon veregetné

olyankor. András mindent halálkomolyan vesz az életben – kivéve az igazán fontos dolgokat. Azokhoz nincs érzéke.

A bor tüze lassan áradt szét ereiben, s kellemes könnyedség költözött agyába. Szerette ezt az érzést – a mámornak ezt a könnyed, finom fajtáját, amikor az ember tagjai elveszítik súlyukat, a mozgás szögletes vagy éppen durva formái majdhogynem leolvadnak róla, sima lesz, és magától értetődővé válik minden. „Ilyenkor szoktam igazán jókat mondani" – gondolta. A pohárra nézett – alig egy ujjnyi csillant csak az alján. Szép sárga színe aranyba játszott a lámpa fényében. „Este megszépülnek a fények..." Elmosolyodott: estére megszépülnek az emberek is. Egyre mosolygott – András tíz évi házasság után is el tud gyönyörködni benne, szépnek látja. Gyakran mondja. Ő meg, ha sokat bizonygatja, bosszús lesz, s kedélyesen odaszúrja: „Azért szaladtál a kis fekete után?" Az ő varázsa – az asszonyossága, az hat ma is. Szépség? Sohasem volt szép, legfeljebb annyira, amennyire minden fiatal nő. Azt a feketét megnézte magának alaposan. Az szép volt. Karcsú, telt, akár egy Rubens-vászonról lépett volna le a valóságba. És olyan buta – pedig diplomás nő –, akár a festmény-nők lennének, ha életre kelnének: gyönyörű fej – amibe a festmény sajátosságai folytán nem volt mód észt pingálni. Ha ő olyan szép lett volna – sose megy férjhez. Liba volt az a kis nő. Már férjhez ment. Valami tanár kollégája vette el. Öt év – belevastagszik a gyerekszülésbe, házimunkába. Zsuzsa hamar túltette magát az ügyön: egy szép este betálalta férjuramnak a teljes dokumentációt. Megidézte a szeánszra a kis feketét, és tanúkról is gondoskodott. Az ügyész úrnak nem maradt más választása, mint leszállni az erkölcsi magaslatról, és beismerni, amit úgysem tagadhatott. Ő pedig – kizárólag a gyerek érdekében, miután lovagiasan felajánlotta, hogy válasszon András, vagy a kis ringyó, vagy ő – megbocsátott. Még azt is megfogadta, hogy

nem említi többet, mert az csak mérgezné a család légkörét. Néhány nappal később már megbánta a szeánsz-estet. Sajnálta, hogy hiúságérzete fölülkerekedett a józan ész meggondolásain, és közönséges, ócska nőügyet kevert András kalandjából. Helytelennek érezte – néha mindkettőjük szempontjából károsnak is –, akárcsak az esetnek minduntalan újra fölidézését. Viszont a feketével való „visszalövés" remek védelemnek bizonyult. Elhallgattatja Andrást. A „feketét" mindig be lehet dobni. Az is igaz, hogy egy óra múlva megbánja – és fáj, hogy bántotta Andrást, kedveskedni kezd neki. De amikor András ismét a magas erkölcsiség piedesztáljára akar szállni, semmibe veszi, vagy éppen rákezdi az ivásról, akkor elfutja a méreg, és: fekete! Amióta van „fekete", komolyabb formában az ivás sem került újra terítékre. Csak legutóbb. Marhaság. Ki nem iszik? Divat inni, ultizni is divat, meccsre járni is. Az emberek élni akarnak és élvezni az életet. Csak András mindent fölfúj. És volt idő, amikor ő is ivott. Leszokott már, ő pedig még nem. Na és? Majd leszokik. Legföljebb kérlelheti, de kritizálgatni – ahhoz más erkölcsi alap kellene! A piedesztál! Féltékeny volt András pályafutására. Nem akart kevesebb ember lenni, mint a férje, sem fizetésben, sem beosztásban. A fejére nőne különben. Így is állandóan oktatgatja. Robbanni tudna olyankor. És mások előtt is leckézteti. Pedig egyformán szükségük van rá, hogy azt mutassák a világnak, ami az előrehaladásukhoz kell. András azonban vagy lángoló hősszerelmes, vagy munkába merült zseni, vagy arkangyal, kivont pallossal – átmenetek nála elképzelhetetlenek.

András „logikai túlélezettsége" – így határozta meg magában férje végletes temperamentumát és gondolkodásmódját – rengeteg veszéllyel jár. Zsuzsa reálisan számolt a veszélyekkel, s arra a meggyőződésre jutott, hogy átmeneti korban végletembernek lenni – bukás. Kézenfekvőnek tartotta a magya-

rázatot: az átmenet korában különböző politikai és eszmei koncepciók verekszenek. Senki sem tudhatja, melyiket igazolja a történelem – amelyik hatalomra jut, mind a történelemmel dobálódzik, múltat és jövőt egyaránt kisajátítva, s a maga orcájára formálva akarja elhitetni, hogy ő az igazi. De hogy valóban ő-e az igazi, azt majd néhány évszázad múlva – vagy ami rosszabb: egy győztes vagy vesztes háború tényével bizonyíthatja igazán a történetíró. Amikor a hatalmon levő koncepciót az idő igazolta vagy megbuktatta. A túlságosan hivők a saját koncepciójukban sem sokáig próféták. Ezért örült például annak, hogy Andrást ötvenhatban beküldték a karhatalomba. Ha az ügyészségen marad, akkor önmaga előtt is megjátssza az igazság bajnokát – seregnyi emberre kért volna halált, akiknek azóta megbocsátottak. A felejtés után viszont rendkívül terhes az, aki emlékezik. Még az övéi számára is terhes. Különben is az átmenet a finomságok és árnyalatok kora: az új uralkodóosztály vagy megtanul finoman kormányozni, vagy képtelen konszolidálódni, mert az emberek undorodnak a szélsőséges, éppen ezért közönséges módszerektől.

Felhajtotta a maradék bort. Egy csöppet befelé fülelt – András még mindig nem adott életjelt. Nem bánta. Jólesett eltöprengenie, s jól érezte magát a könnyedség állapotában. Rövid lelki tusa után döntött: elővette az üveget a rejtekhelyéről, s gondosan ügyelve rá, nehogy megcsobbanjon az ital, ismét töltött a pohárba – de csak félig. Visszaült az asztal mellé. Letört a kolbászból, borkorcsolyának, hosszasan rágcsálta – kenyeret most sem harapott hozzá. Aztán rágyújtott, s a borból szopogatott, nagyon apró, valósággal csupán szájízesítő kortyokat, majd mindenik szippantás után.

Ezt a kis kortyokban való ivást szintén a közönségességtől való félelmében szokta meg. Néha sajnálta, hogy nem tud ellenállni a kívánságnak, s az első poharat mindig mohón

kiissza. De aztán csak ízlelgetni szokta. Ma is élénken élt agyában annak a filmnek az egyetlen emlékezetébe ragadt jelenete, amelynek címét, tartalmát, szereplőit rég elmosta az idő: mély dekoltázsú, nagyestélyis nő emeli a poharat ajkához, s csupán a szája szélét nedvesíti az itallal. Metszett pezsgőspohár volt, talpas – és a nő nem hajolt a pohár fölé, nem is nézett bele, miközben ivott.

Az emlékezés mosolyt csalt az arcára. Enni egy Kabos-filmből tanult. „Hyppolit, a lakáj" – a filmmúzeumban látta. Háromszor nézte meg, először csak nevetni, másodszor és harmadszor pedig viselkedést tanulni. Néhány héttel később a városligeti Gundelnél pörköltet kért vacsorára. A pincér végignézett a szoknyáján – szürke kashaszoknya volt rajta –, nem szólt, hogy a pörkölt nem vacsora-étel, de valósággal odacsapta elé, a salátát meg az asztal szélére. „Az sem baj, ha véletlenül úgy terít, ahogy illik. Engem nem zavar" – mondta, és a salátát áttolta a helyére, a tányér másik oldalára. Egy fejjel nőtt a pincér szemében, és azóta is úgy kiszolgálja – ritkán járnak oda –, mint egy herceget.

Fölsóhajtott. Andrással nehéz megértetni, hogy a külső legalább olyan lényeges, mint a dolgok tartalma. Éveken át küszködött emiatt vele, s talán csak ötvenhat után sikerült rászorítani valamelyest, hogy a külsejére is adjon. Mindegy – a lényeg mégis az, hogy rájött: az uralkodó osztály tagjainak nem szabad közönségesen viselkedniök. Próbáljon meg valaki szövetségi politikát folytatni egy munkás vaskos modorával! Menekülne tőle minden entellektüel s kisember. Simulékonyság kell, jómodor, viselkedés – ezek nélkül nem lehet megnyerni senkit, aki azon méri az embert, hogy eszik-e, vagy étkezik az illető. Sajnos, Andrásból hiányzik ez a készség. Valósággal rá kell erőszakolni. Úgy érezte, rengeteg energiát fektetett Andrásba. Más asszony nem tenné meg a férjéért. Nem is tudná megtenni. Ő a praktikus ész

a családban, meg amolyan múzsaféle is. Ezen mosolyognia kellett, s halkan maga elé mormogta: „Az ügyész úr múzsája..." Nagyon igaznak érezte a meghatározást. Andrást rég félrelökték volna, ha ő nem áll mellette.

Néhány percre valóságos bűntudatszerű lelkiismeretfurdalás zavarta meg – mint mindig, azután, hogy a kis feketét újból odadörgölte András orra alá. Mint a hasisevő eszmélő szikrája közvetlenül a mámor előtt: „Nem, többé nem..." – és aztán hatni kezd a méreg, az egész gondolat semmibe szédül a gyönyörök délibábképei között. Ezekben a pillanatokban a lelke mélyéig sajnálta férjét, és nem értette önmagát, hogyan lehet ilyen közönségesen kicsinyes. Hangzatos megállapításai: „megbuktam előtted mint nő, mint barát, mint anya – ez az igazság, ezért futottál más után" – ócska, tragikomikus banalitásokként hatottak most. És könnyfakasztóan nevetségesnek: hát szétrúghatja egy ilyen buta kaland az együtt végiggürcölt kilenc évet? Legszívesebben fölugrott volna, hogy berohanjon, megölelje, s úgy kérje, bocsásson meg, felejtse el az egészet, ne haragudjék, nem fogja, soha többé nem fogja hallani...

Amikor Zsuzsa magára hagyta, Kovács még hosszú ideig színlelte a munkát. Ujja görcsösen szorult a tollra. A neszeket fülelte odakintről – hogy reccsen-e a parkett, s az ajtóra is odalesett, nem nyílik-e csöndesen? „Várja, hogy utánamenjek..." – gondolta. Maró fájdalmat érzett a gyomrában. Pohár vizet ivott a fürdőszobában. Visszatelepedett az íróasztal mögé, rágyújtott.

– Nem megyek utána... – a félhangos szóval együtt gomolygott szájából a füst. Messzire fújta.

Az érzés rég született, rég hordozta magában, mégis, most, hogy szóba ömlött, megdöbbent tőle. A szó valóságos fizikai fájdalmat okozott, s úgy érezte, az egész élete sajog benne. „Gyerekünk van..." – gondolta, és ismét elfogta a nagy-

nagy vágyakozás: lelkesedni, lobogni, lángolni – fönntartás nélkül, egész szívvel. Fájt, hogy most még a gyerek se váltja ki belőle azt a bensőséges, családias érzést, amit mindig szokott, amikor rágondol. „Hogy lesz belőle ember? – gondolta. A szája összeszorult: – Én is ember vagyok..." Szerette volna szeretni Zsuzsát. „Abbahagyod, vagy elválunk!" – tette föl a kérdést legutóbb. Az eszével mondta így – a szíve pedig sajnálta a jó szeretőt, a – mindenek ellenére – társat. És Pétert. „Tartom a spanyolfalat..." – gondolta. Mindig vigyázott rá, hogy ne a gyerek előtt beszéljék meg a dolgaikat, Péter szemében az anyja tiszta. Ideges kicsit, mert beteges a... szívével.

Megszokta, hogy szereti a feleségét, ahogy megszokta, hogy úgy szeresse, mintha most lett volna a szeretője, és azt is megszokta, hogy ne váljék megszokottá mint szerető. Ez a megszokás mindeddig túljuttatta őket házasságuk holtpontjain. Az ideált kívánta látni Zsuzsában, és nem akarta észrevenni a holtpontokat. „Megszokta... – sóhajtott. – És én majdnem úgy megszoktam, hogy ilyenné lett, mint ő... – Megrázta fejét. – Nem bírom megszokni..."

Sokáig sikerült. Szerette, és fájt, hogy ez lett belőle. Ötvenhatban hozta haza az első üveg pálinkát. Akkor Zsuzsa körül is összeomlott minden. Kidobták a munkahelyéről. Amikor a cukrászdában, a szesztilalom idején, titkon odasúgtak neki, hogy ha akar, adnak palackos italt – Zsuzsa a szeretet jelét vélte fölfedezni a gesztusban: végre valahol ember, és nem agyonverni való vörös. Együtt itták meg. És aztán újabb üvegek. Ő is ivott. A karhatalomban, a századnál mindenki ivott. Nem lehetett nem inni. Aztán sürgősen félbehagyta. De Zsuzsával nem tudta abbahagyatni.

„Zsuzsa" – susogta. Fájt kimondani a felesége nevét. „El kellett volna engedni, amikor el akart..." – gondolta. Még nem volt gyerekük. A gyerek tulajdonképpen az újra egy-

másra találásuk pecsétje volt. Sajnálta most, hogy akkor annyira szerette Zsuzsát, hogy vissza tudta hódítani a szeretőjétől. Túlságosan szerette – féltette attól az embertől. Semmitől sem riadt vissza, hogy kiábrándítsa belőle – a nagy állásból, autóból, fényből – amibe Zsuzsa belevakult, s a káprázattól nem látta a fények árnyékát: a mindenen és mindenkin átgázoló pozícióhajhászt. „Sikerült – morogta. Gúnyos fintorral toldotta hozzá: – Sajnos..."

Zsuzsa miatt kezdett az ügyészi munkán kívül is dolgozni. Cikkeket írogatott, tanulmányokat, jogi problémákról meg brosúrákat. Kellett a pénz – fényt csinálni Zsuzsa köré. Szomorkás gúnnyal állapította meg, hogy a felesége nagyravágyása következtében lett „nagy ember", elismert jogi közíró, szerzett doktorátust, vállalt egyetemi oktatói állást a munkája mellett – és pontosan emiatt válik előbb-utóbb semmivé. Jó lesz ez a két hét egyedül. Megnyugszik. A papírcsomót nézegetve fölsóhajtott: – Meg kell csinálni... – de nem fogta meg a tollat, csak nézte a papírokat, s hogy eszébe jutott, már nem is tett szemrehányást magának az újból fölhánytorgatott kalandért. Valériának hívták, tanárnő volt, abban a falusi iskolában, amelyikbe a tsz-agitáció során elvetődött. Tavasz volt – maga sem tudta, hogyan verődtek össze, s hogyan lett Valéria a szeretője. Sem azelőtt, sem azután nem volt szeretője. Meg akarta mondani Zsuzsának, de valahogy nem adódott rá alkalom. Aztán Zsuzsa megtalálta Valéria leveleit. Telefröcskölte a félvilágot. Ő meg kereken megmondta: „Ne igyál. Ezért akadtam össze vele. Te nem látod magadon, milyen undorító egy nő, amikor iszik" – erre Zsuzsa abbahagyta az ivást – egy egész hétre. Aztán minden kezdődött elölről, de most már ok is volt rá: a megcsalatottsága. Aljasan kihasználta, s úgy zsarolta vele, hogy az szinte elképzelhetetlen.

„Halj meg, de ne csókolj, ha nem szeretsz..." – Marx

mondta vagy Engels? – nem emlékezett rá. Csupán arra, hogy emiatt búcsúzott el Valériától örökre, s maradt lelkiismeretfurdalása Zsuzsával szemben. Az egykori Zsuzsát akarta szeretni abban az asszonyban. Kedves, szép teremtés volt – és végtelenül üres. Az hiányzott belőle, ami a régi Zsuzsában megvolt. Hátrahajtotta fejét – szerette volna leköpni magát. Megrázkódott: Innia kell, ha meg akarja ölelni a feleségét, hogy ne érezze az alkohol szagát rajta! Zsuzsa már ideges, ha nem iszik. Most is azért ilyen. Az elvonókúráról folytatott meddő vitákra gondolt, és Zsuzsa kisded játékaira – mindig kibújt alóla. Meg az újsütetű indokolásra: az alkohol vérbőséget idéz elő, s ő érszűkületben szenved. „Ha nem iszik, arra sincs hangulata, hogy lefeküdjön velem."

Megborzongott.

„Jó lesz egy kicsit egyedül – nyúlt a toll után. – Elvacakolom az időt, pedig be kell fejeznem" – hörpintett a kávéból. Hideg volt már egészen. A kézirat fölé hajolt. Hosszúnak találta az időt, amit Zsuzsa a konyhában tölt. Mielőtt dolgozni kezdett, körülnézett a kamrában, a szokott helyeken. Nem talált bort. „Hadd várjon – gondolta. – Majd megunja. Legalább addig nyugodtan csinálhatom" – böngészni kezdte a kéziratot.

Zsuzsa ült, a poharat lassan forgatta ujjai között, s elnézte a lámpafény csillogó-aranyszínű játékát a bor mélyén, és tudta, hogy nem fog bemenni. András megérezné a bor szagát. Most semmi esetre sem akar civakodást, veszekedést. Elbúcsúzni akar tőle. Majd két hétig nem látja. Olyan akar lenni, mint amilyennek ínyenc érzi a kedvenc falatot, inkább nem eszik utána mást, hogy soká érezze az ízét. Az András Zsuzsája akar lenni.

Egyetlen, hosszú kortyban nyelte a maradék italt: attól elmúlik az a lidérces nyomás a szívéről. Andrásnak nem

szabad megéreznie rajta az italt. Várni fog, amíg befejezi a munkáját, és kijön. Összekészít egy tálcára mindent, poharakat, bort, apró süteményt, édeset és sósat, meg kávét is főz addig. Ha András is megivott egy pohárral – akkor ő már nyugodt lesz, elmúlt a veszély.

Először is kávét készít. András is örül majd a kávénak. Hiába issza munka közben pohárszám, mire befejezi, teljesen kimerül. Amíg a kávé fő, összekészíti a tálcát. Szeretett terítéssel babrálni – szépen elképzelte, hogyan díszítgeti föl a csemegét, ízlésesen, mutatósan. András örül majd. Ő sem szeret stanicliból enni.

Mindezt végiggondolta, és ülve maradt. Kezét ölébe ejtette, arcára naiv mosoly terült, ahogy újra és újra elgondolta férje örömét. Rágyújtott. „Elszívom, aztán hozzákezdek" – de a második szippantás után undor fogta el, s a cigarettát a hamutartóba nyomta. Elviselhetetlenül büdösnek érezte a száját. Fölvette a poharat az asztalról, kissé bizonytalan léptekkel indult a kamrába, az üveghez. „A fejembe ment" – ráncolta homlokát: két vagy három pohárral ivott csupán, annyi aztán igazán nem árthat meg. Alig két ujjnyit öntött csak. Megitta, s a bor lemosta nyelvéről a kesernyés-rossz bagóízt. Állt a kamrában, a polcokat szemlélte. Érezte, hogy mozdulatai elnehezednek, agyára köd ül, mintha fátyolon keresztül nézné a világot, és el akarta lebbenteni szeme elől azt a függönyt. A vajat kereste, bosszúsan mormogva, amiért már megint nincs a helyén. Zacskóban szemes kávét talált. „Rágcsálok kicsit..." – Föltépte a papírt, aztán meggondolta, jobb megpörkölni előbb újra, akkor pillanatokon belül elveszi a bor ízét, a kávéillatot érezni csak a leheletén, az alkoholt nem. Leakasztotta a palacsintasütőt a kamra faláról, a konyhába ment, gázt gyújtott, kevés kávét szórt az edénybe – pár szem elgurult,

pattogva ugrált szét a kövön, s eszébe jutott, hogy össze kell szedni, mert széttapossák.

Pörkölni kezdte a kávét. Leveseskanállal kavarta a palacsintasütőben, élvezte a jó illatát, és elnézte a halvány füstöt, olyan jószagúan gomolygott fölötte. Az asztalra pillantott: meglátta a vajat. „Csak használni tudnak mindent, elrakni a helyére, azt már nem" – mormogott. Otthagyta a palacsintasütőt a kávéval, az asztalhoz lépett. Jó diónyi vajat csípett a kanállal, behunyta szemét, s nagyra tátott szájjal bekapta. De csak forróságot érzett, égető forróságot, a zsiradékot nem, és a száját félrerántotta, a kanálra pislogott, hogy hová tűnt el róla a vaj. Aztán rájött, hogy forró a kanál, a vaj leolvadt róla, végigcsurrant a ruháján. Legyintett, mintegy önmagának jelezve, hogy nem számít, és ujjával csípett a vajból, nyelvére kente. Hosszasan forgatta szájában, amíg végre le tudta nyelni. „Ráeszem a kávét, és aztán sehol semmi" – visszafordult a gázhoz. A palacsintasütőből sűrű szürke füstcsomó iramlott fölfelé. Szúrós szaga volt. Elzárta a gázt, és megpróbált kivenni néhány szem kávét, de mintha parazsat érintett volna, olyan forró volt. Leemelte az edényt, leguggolt vele, szétöntötte a kávét a kövön, hadd hűljön gyorsabban. Várt egy kicsit, aztán szemelgetni kezdte, vissza a palacsintasütőbe, közben be-bekapott két-három kávészemet, ropogtatta. Savanykás-keserű ízük volt, de azért ette. A lába megmacskásodott, mire nagyjából összeszedte a kávét. Fölállt, a palacsintasütőt a gázra csapta, s megmozgatta a lábát. Itt-ott még feketéllett néhány szem kávé a kövön. „Összesöpröm..." – leült kicsit pihenni. Pillantása a vajcsomóra révedezett. Már lefagyott újra, s olyan furcsa volt: a középen fehér púp, a széle pedig sárgán és laposan simult a kőhöz. „Azt is föl kell törölni" – gondolta.

Rettenetesen fáradtnak érezte magát – azonkívül végtele-

nül szerencsétlennek és magára hagyatottnak. Már nem Andrást sajnálta, hanem önmagát. A gondolat mint kígyó siklott agyába, tekergőzött, gyűrűzött: Andrásnak biztosan megint van valakije. Különben már rég kijött volna lecsókolni arcáról a megcsalatottság nagy-nagy bánatát. „Én már elmúltam húszéves... – mormogta. – Ribanc kell az ügyész úrnak... – Most gyűlölte Andrást. – Kifacsart, mint egy citromot – keze fejével néhányszor végigsimított a combján. – Velem nem tud már reprezentálni, nagysága kell az ügyész úrnak... – lehunyta szemét, megpróbálta odaképzelni a kis feketét András mellé. – Ilyen, aki reggeltől estig alázattal fürkészi a nagyember elvtárs rezdüléseit..." – fölöslegesnek érezte hozzátenni, hogy ő képtelen volna rá, belőle már kihalt a szolgatermészet. Aztán a gondolatok elmosódtak, csupán a társtalanság nyomasztó érzése maradt szívében, akár kutya nyakán a kölönc.

– Vagy úgy...

A hang éppen olyan csöndes volt, mint amilyen váratlan és gúnyos. Összerándult tőle, mintha korbács vágott volna végig a hátán. Fejét András felé fordította, férje a konyhaajtóban állt, arcán meg-megvonaglottak az izmok. „Még neki áll följebb" – gondolta.

– Nem dolgozol már? – mondta, inkább önmagának címezve, hogy lám, mégis kijött hozzá. – Azt hittem, dolgozol még. Kávét akartam főzni neked... – tenyere automatikus mozdulattal simította végig a szoknyája elejét, újra meg újra.

– Te már egészen hülyének nézel engem?

– Miért néznélek hülyének? – Könnyek szöktek a szemébe. – Azért, mert megöregedtem, nem kell így beszélned velem. Annyi tiszteletet megérdemlek, majdnem tíz év után.

– Eredj, feküdj le – szakította félbe Kovács.

– Jó. Majd lefekszem. Felnőtt ember vagyok – megemelte

a hangját: – Elég a kioktatásból! Nem vagyok a bakád, se a...

– Eredj, feküdj le! – csattant rá András.

– Na, Kovács, velem így nem kiabálsz. Azt befejeztük. Rendben van, hogy megutáltál, csinálj, amit akarsz, de engem hagyj békén, énnekem ne parancsolgass! Ez a divat mostanában elvtárséknál: fölmászni a másik hátán az uborkafára, aztán otthagyni! Csináld csak, nagy dicsőség.

András tudta, most olyan, mint a fölhúzott gramofon – amíg a rugó jár, el nem hallgat. Múltkor vitatkozni kezdett vele, a végén úgy kellett lefognia, mert Zsuzsa nekirontott. Ráhagyta, s tette, mintha nem is hallaná, amit mond.

– Hagytál volna elmenni, amikor még mehettem volna. Akkor mászott utánam... Disznó...

– A lány hazajött már?

– A lány? Még nem. Mi az, már a cseléd is érdekli az őrnagy urat?

– Feküdj le, aludd ki magad – mondta Kovács.

Az előszobában felberregett a csengő. Zsuzsa, mint a labda pattant, s a nyitott konyhaajtóból szólt, hogy ki az, majd a válaszra kaján arccal közölte:

– Mindjárt megy a férjem!

Állt a konyhaajtóban, rámosolygott Andrásra, s amikor az elhaladt mellette, belécsípett:

– Siess, megjött az utódom...

Kovács fölszisszent. Könyökével odébb taszította. Az asszony a falhoz tántorodott, aztán leült az asztal mellé, a székre.

András beengedte a lányt. Az egyenesen a szobájába nyitott, s csak akkor állt meg, amikor Zsuzsa negédesen kiszólt a konyhából: „Jól mulatott, Editke?" Nem értette a kérdést, vállat vont, közömbösen felelt: – Intéztem a dolgaimat – s magára csukta az ajtót.

– Hallatlan – háborgott Zsuzsa. – Ez már annyiba se veszi az embert, hogy rákköszönjön – amint pedig András visszatért, megvetően morogta: – Na, megjött.

Kovács egy szó nélkül felemelte a székről, s meglódította. Az ötödik penderítésre a szobában voltak.

András már korábban megágyazott. Az asszonyt az ágyra lökte. Bement a fürdőszobába, bezárta az ajtót, s a falhoz dőlt. Homlokát a csempéhez nyomta. Jó volt a hideg.

Zsuzsa morogva próbálta lerángatni magáról a ruhát, de csak félig sikerült. Egy darabig még önfeledten küszködött valami gombokkal, aztán a gépies mozgás is elnehezült. Néhány perc múlva egyenletesen, hangosan szuszogott.

XV.

Az időjárás fittyet hányt a naptárnak: odakint langyos, tavaszias szellő fújdogált, mintha nem december, de április közepébe fordulna az idő. A bíróság épületét viszont a naptár szerint fűtötték – a tárgyalóteremben álmosító meleg volt. Az ügyész homlokán verejték gyöngyözött, pillantása a teremőr barna vászonruháján pihent. „Én meg köpenyt hoztam... – bosszankodott. – Jó lenne hamar befejezni" – elfojtott egy ásítást.

A terem különben pontosan olyan volt, mint máskor. A bírák ugyanúgy ültek a pulpitus mögött, velük szemben a vádlottak, tanúk, a teremőr is éppenúgy állt az ajtó mellett – idegen szem föl nem fedezte volna, hogy támaszkodik hozzá –, mint mindig. Barát is úgy recsegett – és Kovácsban keserű érzés támadt, hogy itt annyira előre kiszámított precizitással folynak az ügyek – talán már önmaguktól is letárgyalódnának, emberek nélkül, vádló és vádlottak, védő és tanúk, bírák és fegyőrök nélkül, pusztán a bírói hivatal mechanizmusának tehetetlenségi erejénél fogva. „Hivatal" – mormogta megvetéssel. A szó nyomán elöntötte a méreg, lelkében fölparázslott a negyvenötös-negyvennyolcas évek emlékeinek varázsa, amikor dühödt, fiatalos hévvel rombolta és rombolhatta mindazt, amit a „hivatal" – a hivatalos hatalom – jelentett a forradalmi lázzal szemben. Tekintete a védőügyvéd kezére merengett, aki pontosan vele szemközt ült, s az asztala elhelyezésében is ugyanúgy részese volt

a hivatali formalitásnak, akárcsak ő – egyik oldalon a vádló, másikon a védő, mint az álláspontok végletes pólusai, középen pedig az ítélő. Ismerte az ügyvédet. A hivatalból kirendelt védő prototípusa: abból él, hogy hivatalból kirendelik. Ehhez elég az összeköttetése, itt egy ismerős, ott egy, azok „kirendelik neki" a kenyérrevalót. De védeni – ahhoz sem elméletileg, sem egzisztenciálisan nincs megalapozva. A bíróságokbeli jóakaróitól függ, mit és mennyit eszik a jövő hónapban. Ebből következik, hogy védelmének szenvedélyessége egyenes arányban csökken a kirendelések folytatásának óhajával – és ugyanakkor a reménye is elvész annak, hogy létalapot teremtsen magának a szenvedélyes védelemhez. Ki fordul védelemért egy pasashoz, akinek életfeltétele, hogy benyalja magát az apparátus kegyeibe? Az ügyvéd keze az öregek reszketős vitustáncát járta. Karját keresztülnyújtva az asztallap fölött, a pulpitus szélébe kapaszkodott, hogy valamelyest leplezze a reszketést. A görcsös szorítás egy másik, hasonlóan kapaszkodó kéz emlékét idézte Kovácsban. A Sulyok-pártban látott egy ilyen kezet. Valószínűtlenül fehér volt, s úgy markolta a törött üvegű ablak deszkáját, ahogy csak az életösztön ragadtathat meg az emberrel valami mentőeszközt. Először a kezet látta csak, a test kinn függeszkedett a világítóudvar másfélemeletes mélysége fölött – amikor betörték rájuk az ajtót, hogy a szó legszorosabb értelmében tönkrezúzzák a magyar reakció utolsó nagy mentsvárát, a nagytőke hirtelen duzzadt pártját. A kéz látszott csak fehéren a villanyfény kicsapó csóvájában, a szürke kőtömeg hátteréből, és amikor kihajolt az ablakon a test után, vinnyogó rimánkodás reszketett alulról: „Ne tessék bántani... Bíró vagyok..." Megragadta, húzta vissza az életbe. Valaki mellélépett, segíteni, s bevonszolták végre, aztán helyben-nyomban kék-zöldre püfölték mérgükben, hogy a majdnem sikerült halálba szaladásával kompromit-

tálta volna a kommunistákat – pillantása a pulpitust markoló kézről az arcra rebbent. Nem. Az egy tömpe orrú ijedelem volt, mint valami bulldognak, olyan orra volt, nem ilyen horgas-kampós. Azóta se látta. Pedig néha – nagy ritkán jutott eszébe – még kereste is. Mulatságos lett volna találkozni vele. A „Sulyok-párt" – furcsának tűnt akkor, csupa öreg, de legalábbis középkorú ember volt abban a párthelyiségben. Plakát szövege ködlött föl emlékezetéből: „A jövő a fiatalságé – a jövő a Kommunista Párté!" – sajnálta, hogy csak a szavak jutnak eszébe a plakátról – a rajz már nem. „Csináltunk hivatalt... Úr lett rajtunk. Táncolunk, ahogy fütyül" – elszomorodott, és Zsuzsára gondolt, arra, hogy amint a házasságban „hivatalos" lett a szerelmük – el is múlt, s most már a hivatalosság is alig tartja össze őket. Agya tiltakozott az érzés ellen, józan, eszes érvekkel alaposan lehordta magát, hogy ez anarchizmus. Szükség van a hivatalra, sőt a hivatal formaságaira is – és tudta az érvei igazságát. Mégis – furcsa abszurdumnak tűnt önmaga előtt – jólesett érezni azt a nagy hivatal- és formalitás-utálatot.

Ma megint hajnalban került ágyba. Négy órát aludt. Amikor fölriadt mély, álom nélküli, valósággal ájulásszerű állapotából, a teste csurom verejték volt. Úgy érezte, öt perce sincs, hogy lefeküdt. Megborotválkozott – mosdásra már nem jutott ideje. Magára rángatta ruháját, lóhalálában elrohant hazulról. Bizonyos volt benne, hogy elkésik. Az autóbuszon vette számba zsebei tartalmát: cigaretta, zsebkendő, öngyújtó, pénztárca – mindent otthon felejtett. Elnézett az emberek feje fölött, határozott léptekkel törtetett az autóbusz belsejébe, hogy minél messzebb jusson a kalauztól. Sikerült elbliccelnie a viteldíjat, s magában fohászkodott, hogy csak most ne jöjjön ellenőr. Lekászálódott az autóbuszról – loholt befelé, s majd feldöntötte a kapu közepén

feszelgő portást. Bocsánatkérésfélét mormogott, futtában viszonozta az elképedt ember reflexszerű szalutálását. „Na, kész a lelki defektus..." Kettesével szedte a lépcsőfokokat. Két évvel ezelőtt hármasban beszélgettek: a bíróság egyik vezetője, a portás és ő. Tárgy: „Miért becsüli le őrnagy elvtárs a dolgozókat?" Néhányszor az idő tájt is az utolsó pillanatban futott be, s kisebb gondja nagyobb volt, mint a portás szalutálását lesni. Az meg szabályos könnyek között elsírta: őt az ügyész elvtárs lebecsüli. Hosszas magyarázkodás után sikerült megértetnie vele, hogy az elfelejtett köszöntés nem a veterán kommunisták iránti tiszteletlenségből, még csak nem is a dolgozók megvetéséből fakad – csupán a sietség ideges hangulatából. Azóta kínosan ügyelt a reggeli üdvözlésre. A beszélgetésből ő is megértette, hogy hozzá hasonló állású állami tisztviselő nem siethet annyira, hogy ne törődjön a környezetével – ez a bíróság ama vezetőjének álláspontja és egyben baráti jótanácsa volt. „A dolgaink nem szaladnak el előlünk, őrnagy elvtárs" – fejtette ki a néppel való összeforrottság szükségességét. Ő meg pokolba kívánta a portást, az egész szemforgató farizeus magatartását – s arra gondolt, jó, hogy a néppel való kapcsolatot nem ilyesmin mérik. De legközelebb úgy szalutált a kapu díszének, akár egy tábornoknak. Sajnálta, hogy ismét alkalmat szolgáltatott esetleges újabb beszélgetésre. Még a lépcsőházban kigombolta köpenyét, aztán be a titkárságra. A titkárnő egyedül tartózkodott a szobában, s kizárólag azért, hogy ne szó nélkül hagyja ott, megkérdezte, Barát megkezdte-e a tárgyalást, és milyen üggyel?

A választól káromkodhatnékja támadt – aztán inkább nevetett.

A titkárnő rosszalló pillantással méregette. Kovácsnak úgy rémlett, mintha egy Dickens-regény szikár vénkisasszony figurája pislogna rá. „Mára elég a Guszti bácsi defektusa,

több dolgozóval nem kezdek ki..." – gondolta, és kedvesen mosolygott.

– Bohózatot írok magamról, Mártika... – mondta még mindég nevetve. – Képzelje, elaludtam, aztán meg úgy rohantam, hogy beérjek, mindenemet otthon hagytam. Pénztárcát, cigarettát, öngyújtót, zsebkendőt. Ő meg egészen más ügyeket kezd tárgyalni – fejét csóválva mulatott magán. A titkárnő azonban nem találta nevetségesnek a dolgot.

– A bíró elvtárs állapítja meg, hogy milyen ügyeket és milyen sorrendiségben tárgyal. Ez a bíró elvtársak szuverén joga – vállát előrehúzva, tanáros pillantással tekintett Kovácsra.

– Persze – biccentett az őrnagy, s azt gondolta, hogy Mártika lelkén hosszabb szakáll nőtt, mint amit ő elképzelt. De azért megpróbált kedélyes maradni: – Maga mindig híres volt a jótékonyságáról. Nem segítene ki hiányzó felszerelési tárgyaim valamelyikével? A mai napon közadakozásból élek. Zsebkendő, cigaretta, pénz, gyufa – mindent elfogadok – nevetett. A következő pillanatban már bánta, hogy eszébe jutott kérni tőle. A titkárnő kényszeredett arccal zsebkendőt emelt ki a retiküljéből, s az asztal szélére tette, aztán egy doboz gyufát rakott mellé:

– Parancsoljon.

Kovács megköszönte.

– Kimosva hozom vissza... – ígérte. A köpenyt, aktatáskát otthagyva, elindult ismerőst keresni. Egyik ügyész kollégája végre kisegítette a szegénységéből. Egyenesen az eszpresszóba ment, cigarettát vásárolt, és kávét ivott. Aztán még egy duplát kért – hátha az a második jobban használ a kialvatlanság ellen –, amikor Mártika szintén az eszpresszóba toppant, ugyancsak kávézni. Nem szólt az őrnagyhoz, csak végigmérte alaposan, és jól megnézte az asztalát is. Lassan kortyolva megitta a szimpláját, aztán eltávozott.

Kovács nem tudott nem mulatni rajta.

Kis idő múlva beült a tárgyalóterembe, és szívét-lelkét megcsapta a fullasztó hőség. Valahányszor Barátra nézett, a guta kerülgette. Az öreg teljesíteni akarja a tervét – beiktatott egy tucat tyúkpört, gyorsan lezavarja. A terv kész, lehet statisztikázni, számokkal játszani – a komolyabb procedúrákat legföljebb elhalasztja. Senkinek se tűnik föl, hogy egy-két pör restanciában maradt – viszont a tanács és a tanácsvezető bíró túlteljesítette a tervét. Elismerésre méltó tett – dohogott magában. Tekintete újra és újra a védőügyvéd pulpitusba kapaszkodó, fehér ujjaira kalandozott.

Fiatal ügyész kollégája beszélt. Szigorú mennydörgése kizökkentette Kovácsot mélázó nyugtalanságából.

„...Vegye figyelembe a tisztelt bíróság, hogy abban az időszakban, amikor az ország vezetői takarékosságra szólítják a népet, a vádlott könnyelműsége és felelőtlensége súlyos kárt okozott a népgazdaságnak. A vádlott eléggé el nem ítélhető módon visszaélt a rábízott fegyverrel mint őr, a ráruházott hatalmat a népvagyon védelme helyett annak rombolása szolgálatába állította..."

Barát aggodalmasan pislogott az ügyészre, s mellette az ülnök őrnagy a fogát piszkálta.

„...Vegye figyelembe a tisztelt bíróság, hogy az ilyen cselekmények szembeállítják a dolgozó népet szeretett hadseregével. Ellenséges, ártó, kárt okozó, élősködő színben tüntetik föl az egész testületet... Vegye figyelembe a tisztelt bíróság..." – harsogott a terem, és Kovács magában folytatta: „hogy zöldfülű vagyok az ügyészi szakmában, és most akarom föltalálni a spanyolviaszkot, ezenkívül pedig sohasem álltam éjszaka őrségben, különben se teketóriázzunk annyit: akasszuk föl, hadd produkáljak valami fényeset..." Fejét lehajtotta, tenyerébe rejtette mosolyát. Hirtelen el-

komorodott. Ezen bőgni kellene. A vádlottra nézett: törpévé töpörödve gubbasztott a széken.

Fiatal katona volt a vádlott – nemrég osztották be először őrszolgálatba. Éjszaka valaki közeledett hozzá. Hallotta a bokrok között óvatosan reccsenő lépteket. Rákiáltott – de a léptek egyre közeledtek, s már hallotta az idegen szuszogását is. Újra kiáltott – aztán maga köré kaszált a géppisztollyal. Rekedt üvöltés. Az ügyeletes tiszt pedig néhány perc múlva megállapíthatta, hogy katonája tökéletesen megsemmisítette a reá támadó kecskét.

„Szegény" – susogta Kovács, s maga sem tudta, melyikre érti inkább: a kecskére, a katonára vagy az ügyészre. A kecske valami vénasszonyé volt – a szakasz másnap összeadta a pénzt, és vásároltak egy másik állatot a kiirtott helyébe. Az ügy viszont már elindult, s ment a maga útján, egészen odáig, hogy az ügyész elvtárs a legszigorúbb büntetés kiszabását kérte.

Az őrnagy nem várta meg a védőbeszédet – valósággal kiszédült a teremből. Visszament az eszpresszóba, még egy kávét kért. Cukor nélkül iszogatta, közben rágyújtott. Akkor utolérte az ifjú kolléga. Kovács asztalához vitte a kávéját. Az őrnagyot nem ismerte közelebbről, csak társai véleményét, akik tekintélynek tartották. Nagy kék szemét Kovácsra függesztette, és Kovács óvakodott ránézni, nehogy a kollégának eszébe jusson megkérdezni, mi a véleménye a szónoklatáról. A hallgatás egyre kínosabbá vált mindkettőjük számára.

– Jó ez a kávé... – jegyezte meg az őrnagy.

– Valóban, kitűnően főzi az elvtársnő – kapott a szón a másik. – Nemcsak szívvel, kávét is tesz bele! – kuncogott. – Reggel is ittam, tárgyalás előtt. A fejem fájt ugyanis. Az utóbbi időben gyakran ébredek fejfájásra. Nem tudom, miért – vagy ez a szokatlan időjárás, vagy a túlságosan erős.

szellemi igénybevétel az oka. Elég az hozzá: a kávé istenien rendet csinált a koponyámban...

Kovács azon töprengett, hogy főhadnagy korában ő is ilyen sima modorú csevegőnek és „mind a hat világot bejárt" eredeti fickónak akart-e látszani, mint ifjú kollégája. „Kedvesen" megtudakolta:

– Ez az első vádbeszéde volt, vagy a második?

A szó elakadt a főhadnagy torkán, a kávéja fölé hajolt, nagyon halkan felelt: – A második...

„Kölyök..." – gondolta Kovács elnéző jóindulattal. „Majd kinövöd..." – mosolygott rá:

– Persze – mondta, mintha csak önmagának beszélne: – hisz az elsőn jelen voltak a szülei is, barátok, ismerősök, egyszóval: az összes illetékes.

A főhadnagy a fejét csóválta:

– Szörnyű... Hiába mondtam az öregeknek, hogy maradjanak otthon, és hagyjuk békében egymást... – legyintett. – A szűk rokonság még rendben van, de idecsődítették az egész famíliát. Azt hittem, a bőr lesül a képemről a bírák előtt... – hirtelen hagyta félbe a magyarázatot, aggodalmasan kérdezte:

– Honnan tudja, őrnagy elvtárs? Mondta valaki?

– Gondoltam csak...

– A família majdnem megtapsolt – húzta el az ajkát a főhadnagy, de a hangján büszkeség érződött. A kiürült kávéscsésze mellett maradt egy szem cukor. Szájába hajította, s a cukrot ropogtatva folytatta: – A tanács elnöke azt mondta, hogy túl szenvedélyes voltam... Nem éreztem, kicsit meg is hökkentett. Baj, ha egy ügyész szenvedélyes? Őrnagy elvtárs végighallgatta most, ahogy beszéltem. Szeretném, ha elmondaná a véleményét...

– Azt mondta, túl szenvedélyes? – kérdezte Kovács. A főhadnagy arcát fürkészte – fehér bőrével, hirtelenszőke hajá-

val, ártatlan kék szemével olyan benyomást keltett, mintha egy nagyra nőtt kisfiú ülne a széken. A kérés pedig annyira szerényen hangzott, még azt is elfeledtette vele, hogy pontosan ez elől akart kitérni.

– Túlságosan szenvedélytől fűtött beszédet tartott, kedves kolléga... – szó szerint így mondta. Talán ha másképp hangsúlyozza, nagyon jólesik ez a mondat...

Az őrnagy a hamutartó széléhez ütögette a cigarettáját. „Szóval én mondjam meg." – Utálta ezt a szerepet, s minden esetben megfogadta: soha többé! Értékelje a kollégák munkáját az, aki erre illetékes. Arra meg sem orrolhatnak, de ha igen, az sem számít: attól a főnökük marad. Mégis mindig újra úgy érezte, kötelessége megmondani a véleményét – akkor is, ha ez a kollégái szemében örökös hibakeresésnek, kötözködésnek tűnik. Kovács tudta: tisztelik a tudásáért. Annyira, hogy az már fölér bizonyos fokú félelemmel vegyes tartózkodással. Megszívta cigarettáját. Vajon miért érzik személyük, sőt pozíciójuk elleni támadásnak az emberek, ha valaki megmondja véleményét a dolgaikról? Múltkorjában az újság fölött sóhajtozott, hogy szeretne valami jót olvasni egy étteremről – de az lehetetlen: a sajtó hasábjain keresztül úgy látszik, hogy nincs normális étterem Budapesten. Illetve van, de ez nem téma. Azokról írnak, amelyekben hibák vagy bűntények fordulnak elő. A normális élet és munka – nem szenzáció. Jelentősebb, országos ügyekkel kapcsolatban pedig kizárólag az elveket bírálják, elszakítva az elveket gyakorlattá váltó emberektől. Mintha rossz elveket képviselő személyek az elveiktől függetlenül végezhetnének jó munkát, és a rossz elvek nem testesülnének meg a belőlük származó, rájuk visszaható, rossz gyakorlatban. Pillantása átfutott a főhadnagyon. „Mit mondjak neked? Van értelme?" Néhányszor megmondta a véleményét – és attól kezdve némelyik kollégája úgy kerülte, mint a tüzet. Tekintete visz-

szasiklott a másikra. A kisfiús, kék szem bizalommal nézett rá. Kovács fölrántotta szemöldökét. „Utálj meg te is..."

– Mi az, hogy szenvedély? – kérdezte, s a hamutartóba nyomta cigarettája csonkját.

– Én ezen azt értem, hogy az értelmi, az észre ható, ha szabad így nevezni, bírói érvelés mellett az érzelemre ható érvelést is alkalmazza az ember. Nyilván szeretem a Népköztársaságot, ezért fejjel-szívvel vádolom a törvényei ellen vétőket. Úgy érzem, ilyen szempontból ez ma is sikerült...

– Kicsit iskolás válasz, de igaz – mondta az őrnagy. – Különben ma valóban sikerült... Tudja, én újonc koromban egy kocára lőttem. Éjszaka volt, nem is az első őrségemben voltam, mint a maga delikvense. Nem találtam el. Viszont vemhes volt, és az ijedelemtől megellett. El se szaladt, nem is röfögött, inkább nyögött csak. Nagyon sajnáltam. Akkor megfogadtam, sose lövök akkora mordállyal ilyen kis kocára, mert lefial...

A főhadnagy elpirult:

– Tanmese?

Kovács vállat vont.

– A parancsnokomban volt annyi arányérzék, hogy megfenyített egyheti fogdával – és nem foglalkoztatott két tucat embert az igazságügyi apparátusban, az ügyészt sem sarkallta ilyen szép szónoklatra... Ismerek egy kitűnő arab mondást: a patkó megmenti a lovat, a ló a lovast, a lovas a hadsereget, a hadsereg a hazát... – kicsit hátradőlt, úgy nézte az elszontyolodott embert, s elmosolyodott: – Ezek szerint a selejtes patkót előállító gyár munkásait hazaárulás címén vád alá helyezheti...

A főhadnagy paprikavörös lett.

– Ne fogja föl szerencsétlenségnek – mondta az őrnagy. – Legközelebb ne vesse el a sulykot, ennyi az egész.

– A tanácselnök azt mondta, hogy túl szenvedélyes... – motyogta a főhadnagy.

– A tanácselnök nem fog metodikai vitákba bocsátkozni az ügyésszel! – csapta oda durván Kovács, és fölállt: – Maga a véleményem kérdezte, én megmondtam! De most mennem kell.

Faképnél hagyta, hadd emésszé, amit kapott.

Az ifjú kolléga is eltávozott: sietett az ítélethirdetésre.

Kicsit később a folyosón a főhadnagy ismét Kovács elé került: ha nem veszi tolakodásnak, szeretné végigülni a tárgyalását. Az őrnagy biccentéssel jelezte, hogy nincs kifogása ellene, és azt kérdezte:

– Az ítélet?

– Visszautalták az alakulat parancsnokának hatáskörébe... – A főhadnagy tekintete a folyosó végébe kalandozott.

– Holnap elutazom... – dörmögte Kovács. – Két hét múlva jövök meg. Ha van kedve, akkor leülhetünk, és átnézhetjük a munkaprogramját. Kecskeügyre beülni... – olyan megrovó pillantással mérte végig a főhadnagyot, mintha az lőtte volna le a kecskét. – Szelektálunk a programból, a lényeges maradjon. Előrebocsátom: nem vagyok a főnöke, csak tanácsokat adhatok. Ha megfogadja, jó, ha nem – engem az se zavar. Hozzá, goromba is vagyok...

A főhadnagy hálálkodni akart, de Kovács elhárította, s indult a tárgyalóba. A terem előtt néhány tanú odaköszönt neki. Ő elfordította fejét. Nem akarta sem fogadni, sem viszonozni az üdvözlést. „Egy sorozat sértődés" – gondolta bosszúsan. Majd Zsuzsa útján kerül vissza hozzá mint „az őrnagy úr mindenkit semmibe vevésének" újabb döntő bizonyítéka. Mindegy. Nem kelthet olyan érzést a vádlottakban, hogy a tanúk meg az ügyész összepakliznak.

Odabenn ismét megcsapta az álmosítóvá fülledt, elhasz-

nált levegő, s eléntötte a fáradtság. „Prágában megvalósítom a vekker nélküli életet. Kialszom magam..."

A vádlottak bevonultak. A családtagjaik is.

A csoszogás elhalt.

Barát fölolvasta a legutóbbi tárgyalás jegyzőkönyvét, aztán megkérdezte a vádlottakat, hogy a bűnösségüket illető kijelentéseiket fönntartják-e?

A három „igen" szinte egyszerre hangzott el.

– Jól meggondolták? Tudják, hogy ez a beismerés vagy tagadás plusz-mínusz éveket jelenthet?

Csend volt. A vádlottak hallgattak.

Barát a homlokát ráncolta:

– Vagyis, például, ha megállapítjuk a maga bűnösségét, akkor megértünk az akasztófára – szemüvege fölött vizslatott az elsőrendű vádlottra, és dünnyögve folytatta: – No, majd meglátjuk, melyikünk mire érett meg!

Az ügyész megütközve pillantott az alezredesre. Nem értette, mire való ez a fenyegetőzés. „Ha a védőnek egy csöpp esze van, azonnal másik tanácshoz kéri az ügyet." Az alezredes az aktacsomót nézte. „Át akarja passzolni?" – ötlött fel Kovácsban. Ismét elfogta a mindenáron történő terveljesítés iránt érzett viszolygása. „Vagy csak túlságosan benne van a gyorstalpalásban, és még nem váltott tempót."

Szék reccsent a csöndbe.

– Amennyiben a bíróság valamelyik tagja a személye ellen irányuló sértésnek fogta föl a múltkori kifakadásomat, bocsásson meg. Senkit nem akartam megsérteni. Ami azonban a kijelentés tartalmi részét illeti, változatlanul fönntartom... – Grabóc tagoltan beszélt, nagyon megfontoltan. Kovácsnak föltűnt, hogy más a hangja – hiányzik belőle az a hisztérikusan ellenséges színezet. Szeme sarkából Barátra sandított. Az öreg kissé előrenyújtott nyakkal bámult a vádlottra, láthatólag töprengett, mit feleljen. Grabóc bilincse

megcsörrent, visszaereszkedett a székre. Barát végre kinyitotta a száját:

– Adtam szót magának? Akkor beszéljen, ha engedélyezem. Figyelmeztetem, ha úgy folytatja, ahogy a múltkor elkezdte, összeszedhet itt néhány hét szigorút – hangja fölcsattant, majdnem kiabált: – Nem engedem megbontani a tárgyalás rendjét! Megértette?! – az iratcsomót megemelte kissé, s a pulpitusra csapta.

„Agyára ment a meleg" – gondolta Kovács. Szerette volna megrázni az alezredest, hogy térjen észhez, ő kezdett vagdalkozni, tisztességesen feleltek neki, mit kötekedik? „Hivatalnok." Bármennyire az ő, a vád malmára hajtja is a vizet a bíró ilyen „előre mindent elkönyvelt" hozzáállása – nem szerette, akár a vérbeli szurkoló sem látogat szívesen előre lefutott mérkőzéseket. „Még csak én állítom, hogy bűnös – te még hivatalból nem dönthetted el, neki van-e igaza vagy nekem..." – az motoszkált agyában, hogy minden meglepetés papírformák szerint várt eredménynél születik, azokon a meccseken, amelyekről utólag derül ki, hogy érdemes volt végignézni.

Barát dohogott:

– Van hozzátennivalójuk ahhoz, amit az elsőfokú tárgyaláson előadtak? Ismételni fölösleges. Tehát, ha új momentumról, olyan dologról tudnak, amiről ott nem tettek említést, mondják el. De csak az új dolgokról... – Grabócra intett: – Magának?

– Újat nem tudok hozzátenni – emelkedett föl az. – Legfeljebb azt, hogy többször igen helytelenül kifakadtam a bíróság előtt. Sajnálom. A dolog lényegét tekintve azonban az álláspontom ugyanaz, mindenben. Az elsőfokú bíróság döntéséről meg kell mondanom, hogy formalista módon alakította ki a véleményét, s hozott ítéletet. Jogellenesnek,

törvénytelennek tartom ezt az ítéletet, és talán azt is mondhatom: a törvénykezés szégyenének...

– Ebben a teremben senki se kíváncsi a bíróságról alkotott véleményére! – fortyant föl Barát. – Jó a fantáziánk, el tudjuk képzelni! Ha újat nem tud a tényálláshoz fűzni, megvonom a szót! Üljön le!

Kovács a Grabóc kezét figyelte. A tenyér ökölbe csukódott – keze fején a bőr kifehéredett a szorítástól, a bilincs lánca megfeszült a két csukló között, aztán lassan, nagyon lassan lazára ernyedt ismét.

Barát ráförmedt:

– Üljön le! Hányszor mondjam?!

A fényes acélszemek összecsörrentek. Grabóc a helyére zökkent, kezét a combjára nyugtatta, ökle kinyílt. „Még szemtelenkedik nekem!" – hallotta Kovács az alezredes önmagának szánt, de nem éppen suttogóra sikerült recsegő baritonját. Arcát még mindig Grabóc felé fordította, tekintete azonban Barátot fürkészte: a tanács elnöke homlokát ráncolva, nagy műgonddal rakosgatta egymásra az aktacsomó papírjait. Itt-ott belekukkantott a szövegbe, mintha valami adat után kutatna. Kovács megmoccant a széken. „Elfelejtette a per anyagát. Vagy más dolga akadt, mint a tárgyalásra készülni" – önfeledten ciccegett. Az alezredes pillantása az ügyészre villant – szemöldökét szigorúan összehúzta, tovább keresgélt a papírok között.

Az őrnagy tévedett. Barát alaposabban készült a tárgyalásra, mint általában szokott. Még tegnap is majd az egész délutánját ezzel töltötte. Jegyzeteket nem készített, rég fölhagyott ezzel a szokással – naiv, iskolás módszernek tartotta, s elég gyakorlott bírónak önmagát, hogy ne szorítkozzon mankókra. Csupán a kiszabható büntetés mértékét, meg a BTK vonatkozó paragrafusszámait írta cédulára, s tűzte az iratok mellé. Ezt minden pernél megcsinálta, még

abban az esetben is, ha már az unalomig ismert paragrafus büntetés kiszabatát rögzítette papírra. A BTK idézetében nem ismert lomposságot, a tévedésnek még a lehetőségét is ki akarta küszöbölni. Ebben egész bírói gyakorlata során egyetlenegyszer se bízta a dolgokat memóriájára, amelyről éppen tegnap, az iratok újraolvasásakor elégedetten és kissé ironikusan konstatálta, hogy bár határ- és emlékkő nélkül túllépte a jubiláris évszámot – remekül működik. Úgy vélte, ha az ítélet indoklása folyamán nem a legprecízebb meghatározás jut az eszébe, van alkalom és mód világosabbá tenni, esetleg kiegészíteni. De magában a törvényben tévedni – megbocsáthatatlan. Kicsit mindig mosolygott azon, hogy az okos „elméleti" jogászok meg a jogászkodásba is belekanalazó állami és pártemberek annyit beszélnek a törvény nevelő, a bűntől elriasztó szerepéről. De hogy a törvény pajzs – nemcsak az állam pajzsa a társadalom rendbontói ellen – de a bíró pajzsa is, amelynek védelme mögött a saját tiszta lelkiismeretét, becsületét őrzi – arra nem vesztegetnek szót. Csodálkozott, hogy ez a téma még senkinek sem ötlött az agyába, pedig megérdemelne legalább egy tanulmányt. Néha komolyan dédelgette a gondolatot: ha majd nyugdíjba megy, földolgozza, és az orruk alá dörgöli a bírói gyakorlattól elszakadt szobatudósoknak, hogy nem ártana jobban figyelni az élet sodrát – a törvény pajzsa mögött emelkedhet a bíró személye az állam piedesztáljára. Emelkedik is – amikor erkölcsi jogot vesz magának elítélni élő, eleven embert az ország, a haza nevében. A Grabócék esetében nem csupán a törvény vonatkozó cikkelyeit jegyezte föl. Rövid vázlatot készített a tárgyalás menetére is. Igaz, nem jutott idő rá, hogy írásban rögzítse, de a fejében készen volt a tárgyalás levezetésének taktikai terve. Alaposan megfontolta, és nem csupán tudta, mit akar, de szinte vizuálisan is érzékelte a jegyzetlapra kívánkozó címszavakat, amikben

elképzelése testet öltött. Mindenekelőtt abból indult ki, hogy a bűnösséget illetően a három vádlott háromféleképpen vall. Egy igen, egy nem és egy ingadozás. A cél kézenfekvő: a Grabóc-féle nemet lehengerelni, elszigetelni, a Kerényi igenjét felkarolni, és ezzel az igen mellé állítani az ingadozó ifjabb Grabócot. Barát nem hagyta ki a számításból a két vádlott rokoni kapcsolatát sem – bizonyosnak érezte, hogy az öccs határozatlansága kizárólag a bátyja iránti familiáris szolidaritás gyümölcse. Talán az ítéletet illetően kilátásba helyezett könnyebbség szétzilálja ezt a kapcsolatot. Elég hosszú ideig tartott, amíg eldöntötte, hogy megadja ezt a lehetőséget a fiúnak. Tenyérbe mászó képe van, és hozzá arrogáns is és cinikus: közönséges huligán, tizenkettő egy tucat. Az alezredes önérzetét erősen kísértette, hogy ebben a kölyökben bizonyos mértékig saját kedves lánya elfajzását ítélheti el, ahogy szó szerint – kicsit megbotránkozva önmaga profán gondolatán – megfogalmazta: fenekére húzhat Éva elveinek. Nem engedte elragadtatni magát – a társadalmi igazságszolgáltatás magasabbrendűségének győzedelmeskednie kell a szubjektívumok felett – úgy határozott, feltétlenül honorálni fogja az ifjú megtérését. Sőt, nagylelkű lesz, úgy előkészíti, hogy családi körben elfogadhatóvá váljon a beismerése – kissé köznapian: a bátyja cserbenhagyása. Mindenesetre elősegíti, hogy a hozzátartozók szemében ő legyen a morális győztes, konok, önfejű bátyjával szemben.

Ez az elgondolás az alezredesnek huszonkét forint nyolcvan fillérjébe került. Barát úgy tervezte a tegnap délutánját, hogy átnézi a peranyagot, aztán fölhívja telefonon Kovácsot, elnézést kér tőle, amiért nem tudta korábban értesíteni arról, hogy a Grabóc-tárgyalás elé beállított néhány halaszthatatlan más ügyet – amolyan csirkepörök ugyan, de amelyek lezárását több elvtárs sürgette nála. Éppen a periratokat olvasta, amikor Zoltánossi becsöngetett érte, hogy jöjjön

vele a kerületi pártbizottsághoz, jogi ügyben szeretnék a tanácsát kérni. Természetesen azonnal ment – mint minden esetben, amikor a párt szólította. Bosszús lett, amikor kiderült, hogy az egyik instruktor akarja megtudni, milyen módon juthat a Romániában elhunyt édesapja által ráhagyott örökséghez. Visszaélni azzal, hogy egy ilyen veterán harcos, mint ő, a funkcionáriusban a pártot látja – ez fölháborította. De nem szólt róla. Zoltánossinak még valami elintéznivalója akadt, ő elkísérte, s két szobával odébb egy társaságba botlottak, amelyik épp akkor verődött össze valami újsütetű apa koccintós gratulációjára. Őket is kínálták – megittak egy pohár bort a tisztesség kedvéért, közben pedig valaki néhány gyors ultipartit ajánlott, szellemi frissítőként – elég az hozzá, hogy tíz óra után kocogott haza, tisztes veszteséggel. Csak azért maradt, mert nem akart hangulatrontó lenni. Dühítően csúf példákat szolgáltatott rá, hogyan sikerülhet valakinek a legjobb lappal a kezében elbuknia. Végül már maga nevetett saját ügyetlenségén – az esze a mai tárgyalás körül forgott. Hazafelé menet az járt a fejében, vigye az ördög azt a huszonkét forintot, megér annyit, hogy átgondolta ezt a históriát. Az utcán baktatva elmosolyodott a meghatározáson: „história". Önmagára nézve lekicsinylőnek találta, hogy épp az ő eszébe jut ilyen laikushoz illő, pontatlan kifejezés. Most reggel, miközben az ifjú ügyész hangzatos tirádáját hallgatta – újra eszébe ötlött a szó: „história", s még az is, hogy nem szabad túlbonyolítani az embereket, mert akkor minden jóvátehetetlenül felduzzad: erény is, bűn is. Messzemenően igazolva látta bírói gyakorlatát, amennyiben igyekezett a lehetőség szerint egyszerűsíteni az ügyeket. Lefaragni róluk a lelki motivációkat, „a ténybeli realitás talaján tárgyalni és ítélni" – fogalmazta meg. Elégedetten gondolt a tárgyalás elgondolt vonalvezetésére – kiélezni az idősebb Grabóc demagógiá-

ját, s azzal ellenszenvessé tenni ingadozó öccse szemében. A tényanyag megfelel a valóságnak – ezt Kerényi teljesen elismerte, s az öcs is emiatt ingadozik. Legfeljebb a szándék tekintetében lehetnek skrupulusai. Meg kell értetni vele, amit az elsőfokú bíróság nem bírt elérni, hogy különbséget tegyen a csupasz cselekmények, s az elkövetés jó szándéka között. Régi recept. Az általa tárgyalt ellenforradalmi ügyek majd minden vádlottja e mögé igyekezett bújni: jót akart, csupán félrevezették, s azért sikerült fordítva – ugyanolyan sablonos, mint az ő válasza: „Már a pokolba vezető utat is jó szándékkal követték ki..." Gondolataiban annak lehetősége, hogy az idősebbik Grabóc igazsága bizonyítást nyerjen, föl se merült. Ha a tényanyag újabb dokumentációja miatt kerül perújrafelvételre az ügy, bizonyosan gondol rá. De így? Amikor olyanok tanúskodnak ellenük, akiket ismer – akikhez az ismeretségen túl, baráti szálak fűzik! Még ha egyszemélyi bírói döntés volna az ítélet – talán akkor is eszébe jut. De még csak gondolatban sem érzett jogot föltételezni az elsőfokú bírói testületről, hogy hibás alapokon hozott ítéletet. Kollektív testület az is, kisebb dolgokban tévedhet talán, apróbb körülmények elkerülhetik a figyelmét – ez minden kollektív szervnél előfordulhat –, de az alapokban tévedni, éppen a kollektivitás folytán, egyszerűen lehetetlennek tartotta. Ebben pontosan olyan bizonyos volt, akár a taktikai elképzelései célszerűségében s humánumában: minél kevesebb plusz évet kényszerüljön kiszabni. Ha az idősebb Grabóc mellé a konoksága miatt nem bír enyhítő körülményeket felsorakoztatni – legalább a fiatal mellé sikerüljön. Ezért ütötte meg mindjárt a kezdet kezdetén ezt a hangot – hadd riadjon el az öcs a bátyja oldaláról. Érezze, lássa, hogy a megátalkodottság az ítélet súlyosbításának útja. Kicsit arra is számított, hogy az idősebbik Grabóc még hisztérikusabban reagál erre a hangra, mint a múltkor.

Már a nyelve hegyére formálta a két-három napi fegyelmi büntetést a tiszteletlenségeiért meg a pökhendi magatartásáért. Ezt sem a büntetés öncélúsága – kizárólag annak a fiatalembernek a helyes útra való irányítása miatt. „Várnom kellett volna, hogy ő kezdje" – villant agyába. Ösztönös mozdulattal fogott az aktacsomó rendezéséhez, hogy leplezze zavarát. Az ügyész ciccegése fölháborította. Egy pillanatra még a lélegzete is elakadt ekkora arcátlanságon, s a homlokát elöntötte a verejték, hogy ez megint mit enged meg magának! Ha hallgató vagy tanú volna, úgy kihajítaná, hogy a lába sem érné a földet! Ennyi hivatalos, rangjabéli kollegialitás ne legyen benne?! Miért jó neki, ha lejáratja a bíró tekintélyét?! Múltkor az ülnökök előtt akarta nevetségessé tenni. „Majd a szünetben..." – csikorgatta fogait. A legnagyobb igyekezettel próbált nyugalmat erőltetni vonásaira. „Lesz egymással néhány szavunk" – egészen az aktacsomó fölé hajolt, úgy lapozgatta tovább, s hirtelen ütötte föl a fejét:

– Kerényi Alfonz, másodrendű vádlott! Van hozzátennivalója az ismertetett anyaghoz?! – csattant rá mérgesen. Kerényi összerezzent, úgy bámult rá, mintha rémet látna. Barát mindjárt meg is bánta, hogy a türelmetlen szó kiszaladt a szájából. Öklelő pillantást vetett az ügyészre: rá bírt volna húzni a fenekére, amiért a diffamáló ciccegésével kizökkentette a tárgyalás olyan jól kitervelt vezetési módszeréből. Nagyot nyelt – önmagára mérgeskedett már, amiért nem uralkodik eléggé az érzései fölött, s felhorkantott –, ekkor döbbent rá, hogy akár a Grabóc megátalkodottsága, akár az ügyész destruktív türelmetlensége billenti ki a tárgyalás menetét az ő koncepciójából: évekkel teheti súlyosabbá a másik kettő büntetését. Fölöslegesen kirótt börtönévekkel, amiket csak akkor lehet elkerülni, ha egyiknek sem kerül az uszályába, és véghez viszi, amit kigondolt. Szeme

az ifjabb Grabócra rebbent. Ül flegmán, adja az érdektelent, még mintha mosolyogna is, miközben a bilincsét nézegeti. Szánta a szerencsétlen kölyköt – mert a felnőtt szamarak értetlensége miatt kiég a lelke, mielőtt belekóstolt volna az életbe. Megundorodik mindentől, cinizmusba menekül. Szívében és agyában tisztán, mint a kristály, csapódott ki az elhatározás: nem engedi sem a délibábos mártíriumromantikába a bátyja oldalán, sem a cinizmusba – hogy hangzatos érveket szolgáltasson az őrnagy vádbeszédéhez ifjúságunk egy részének elvetemültségéről. Pillantása Kerényire fordult. Az lassan állt föl, remegett.

– Na, nyugodjon meg – mondta Barát csöndesen. Az asztalon, bádogtálcán álló poharak egyikébe vizet töltött a kancsóból. – Igyon, ha ez segít... – a teremőrre nézett, annak nem kellett külön szólni, már jött, hogy a poharat a vádlotthoz vigye. Kerényi kezén a bilincs lánca úgy kocogott, mintha a foga vacogott volna. Barát hirtelen ötlettel rámutatott Kerényire és a fiatal Grabócra: – Maguk nem vettek részt az elsőfokú tárgyaláson abban a botrányban... – s mielőtt válaszoltak volna, az iratcsomóba pillantott, mintha onnan olvasná ki: – Igen, csak az elsőrendű vádlott... – a fegyőrök felé pattogott az utasítás: – Elrendelem a másod- és harmadrendű vádlott, Kerényi Alfonz és Grabóc Sándor bilincseinek levételét.

A mondat végén az ügyészre nézett, s diadalmasan konstatálta az őrnagy arcán az értetlenséget. Kovács éppúgy nem értette a hirtelen engedékenységet, akár az első hangvétel „cukkolódó" jellegét. Arra gondolt, jó volna megkérni az alezredest, uralkodjék az idegein.

Kerényi mohón fölhajtotta a vizet. Addigra ott állt mellette a fegyőr őrmester, kezében a kulccsal, ő pedig a kezét nyújtotta elé. Kattanás, a vas megzörrent. A fegyőr zsebébe dugta a bilincset, és az ifjabb Grabóchoz lépett. De a fiú

nem tartotta oda neki a kezét. Hosszan maga elé nyújtotta a lábát, s a bakancsa orrát nézegette.

– Álljon föl! – mordult rá a fegyőr.

Arra fölállt, és úgy maradt, leengedett karral. A fegyőr dühbe gurult:

– Nyújtsa már ide! – zörrent rá hangosabban, és igazán csak a bíróság iránti tisztelet érzete tartotta vissza benne a mondat káromkodós folytatását. A fiú meg se moccant. A fegyőr a bilincses kézről egy sürgető „na ..." kíséretében az arcába nézett, és a szeme kerekre tágult.

A fiú hang nélkül, szélesre húzott szájjal nevetett. A fegyőr a kivillanó szabályos fogsorra dermedt – ebben a pillanatban csak ezt látta a fogolyból: a fülig szaladt, gúnyos ajkát a fehér fogakkal. A vér a fejébe tódult, a düh bíborvörösre festette arcát. Ez a taknyos kölyök a bolondját akarja járatni vele!

– Süket maga?! – dörrent rá. – Nem hallotta, hogy levesszük a bilincset?! Nyújtsa a mancsát, mert... – a karja megfeszült, odarántani azt a vasalt csuklót, hogy megemlegesse a bitang sihederje, de akkor a bíró csöndes-figyelmeztetőn megkocogtatott egy poharat a ceruzájával. A fegyőr szava elakadt. Barát hűvös hangon rendre utasította:

– Nem istállóban vagyunk, nem tűröm ezt a hangot! Azt mondtam, vegye le a bilincset, nem pedig azt, hogy üvöltsön.

A fegyőr egyik lábáról a másikra nehezedett. Keze előrenyúlt a kulccsal, de a fiú nem emelte oda a csuklóját, hogy végrehajthassa a parancsot. Állt és nevetett:

– Nem kell – mondta. – Nem akarom.

A fegyőr még egyre nyúlkált felé a kulccsal. A fiú érdeklődéssel nézte. Az őrmester groteszk mozdulatai láthatólag mulattatták.

Kovács beletemetkezett a kölcsön zsebkendőjébe. „Nesze neked udvarlás..." – gondolta. Ajkába harapott, félt újra

rájuk nézni, nehogy elnevesse magát az őrmester szerencsétlenkedése fölött. Kuncogás hallatszott – attól megdühödött: ha az alezredes le akarja járatni magát, ám járassa. De a bíróság tekintélyével akkor se játsszék, ha úgy gondolja, hogy az udvarlásával valami beismerésfélét csiholhat ki a fiúból. Tudhatja, hogy a bíró széptevése következtében egyetlen gyilkos sem ismerte be a bűncselekmény elkövetését – a következetes ténybeli és logikai bizonyítás eredményeként már többen.

A ceruza ismét a pohárhoz koppant:

– Több komolyságot kérek! – recsegte Barát. Bosszús volt. Megint az ügyész elvtárs az első, aki a zsebkendőjébe bújik, aztán csodálkozik, amikor a viselkedésén fölbátorodó pórnép röhögni kezd. Igazolva látta előbbi töprengését. Íme, a kialakulóban levő, hamis mártírium-nimbusz: csak be kell ugrani, és hullhatnak az évek... Az a féleszű fegyőr úgy nyúlkál a semmibe, mint a hőscincér tapogat a csápjával, ahelyett hogy odahajolt volna a vádlotthoz, és lecsatolja a bilincset. Nem tört volna le a dereka. Szemével az őrmesterre intett:

– Hagyja... – Aztán a fiút már szelídebb hangon kérdezte: – Miért nem akarja a bilincs eltávolítását? – és hogy a többiek levezethessék a nevethetnékjüket, kissé erőltetett kedélyességgel hozzátette: – Ne akarja bebeszélni nekem, hogy bilincsben kényelmesebb...

A fiatal Grabóc szája összezárult, nagy – a bátyjáéhoz hasonló –, sötét szeme az alezredesre komolyodott:

– Nem kényelmesebb. De igazságtalan volna. Azért nem akarom.

Barát jólelkűen rámosolyodott:

– Talán hagyja ránk, eldönteni, hogy mi igazságos, és mi nem. Jobb hozzá a szemünk. Ha én igazságosnak találom, hogy lekerüljön a bilincs, akkor nem kell külön penitenciát

kirónia magára... – keze meglendült, hogy int a fegyőrnek, de a fiatal Grabóc a fejét rázta:

– Kérem, én gondolatban ugyanúgy leütöttem az őrömet, mint a bátyám próbálta... De begyulladtam, mert az én fegyőröm mindjárt rám fogta a géppisztolyt...

Az atyásan jóindulatú mosoly valósággal diadalmassá hízott az alezredes arcán. A fiú szavaiban még inkább igazolva látta elgondolása helyességét. „Kritikus szemmel nézi magát..." – Úgy érezte, tulajdonképpen máris csatát nyert, elvégre, aki a képzeletében elkövetett dolgokért is felelősnek érzi magát... – nem fejezte be a gondolatot:

– Na látja, fiatalember, mégis hasznos néhanapján a tapasztaltabbra hallgatni. A törvény csak olyan cselekményekért büntet, amiket valóságosan elkövettek. Amit csak úgy kigondoltak – legyintett. – Mindenki azt gondol, amit akar. Nyugodt lélekkel leteheti a bilincset... – megemelte a hangját, kicsit színpadias pózban folytatta: – A törvény csak a bűnösöknek ellensége. Ezt megjegyezheti magának. – Kovácsra pillantott, szerette volna látni a jelenet hatását az ügyész arcán. Az ügyész azonban mélyen előrehajolt, jegyezgetett valamit. A fiú pedig megrántotta a vállát:

– Jó nekem így – mondta, és amikor az alezredes döbbenten rámeredt, hadarva magyarázta: – Vagy az első tárgyaláson volt jogtalan viselni, vagy most jogtalan levenni... Nekem szánalomból ne vegyék le. Mondja meg a bíróság, melyiket csinálta igazságtalanul – ha azt, hogy rajtam volt a bilincs, akkor csak vetesse le... – nagyot fújt, mintha meg-megrezzenő hangjának ideges színezetét, a szavak izgatott, kapkodó keresgélését akarná elsöpörni. Visszanézett a bíróra, egyenesen a szeme közé: – De mondják meg előbb!

Barát szuszogott. „Az anyád istenit... Azt mondanám meg... Faragatlan fickó..." A fiú válasza Éva frappáns feleleteit hozta emlékezetébe. „Nem kitörni" – mormolta

magában figyelmeztetően. Mindent, csak azt nem. Azzal annyira jut, akár Évánál: felölti a cinizmus álarcát, és oda a fáradozása. A fegyőrre biccentett:

– Köszönöm, őrmester elvtárs. Foglaljon helyet... – miközben a fegyőr a helyére kopogott, Kerényit nézte, és mintha csupán önmaga számára állapítaná meg, szenvtelen hangon közölte: – A bírónak szuverén joga, hogy könnyítsen vagy szigorítson a vádlottak helyzetén, természetesen a törvények adta lehetőségek keretein belül. A vádlott élhet a bíróság jóindulatával, de megpróbálhat vele visszaélni is. Én az ilyesmit nem szoktam eltűrni. Tehát, Kerényi Alfonz, azt kérdem öntől, van-e hozzátennivalója mindahhoz, amit az elsőfokú tárgyaláson elmondott? – a hivatalos kérdés után igen meleg, emberi tónusban a felelet elé kérdezett: – Tud válaszolni, Kerényi? Szedje össze a gondolatait, nem kell kapkodnia. Megértjük, hogy izgatott. Ne siesse el a feleletét. Várunk, ha kell. Csak gondolkozzék nyugodtan.

Kerényi hálásan pillantott rá.

Kovács tekintete átsiklott rajta. Grabócra nézett megint, a vádlott mintha megérezte volna, felé fordította arcát, pillantásuk összetalálkozott, aztán az ügyész az aktacsomó fölé hajolt. „Ennek van gerince..." – motoszkált a fejében. Fölsóhajtott. A Barát rendezte közjáték Grabóc öccsével meghökkentette. Nem az alezredes által nyújtott „átállási lehetőség" – ez régi fogás. Kicsit sablonos eszköze a rossz ügyről való leválasztás módszerének – Kovács undorítónak, de annyira általánosan elfogadottnak tartotta, hogy lehetetlennek s ezért fölöslegesnek vélte hadakozni ellene. Az elvekkel való elvtelen kufárkodást érezte belőle, és nem hitte, hogy ha egy vádlott mínusz néhány év fejében a bíró szája íze szerint beszél, akkor őszinte, és megfelelő tanulságokat von le az esetéből jövendő életútját illetően. Az ilyen alkut csak arra tartotta jónak, hogy a mimikriképességet kifej-

lessze a vádlottakban: igyekezzenek jobban – nem elfogadni, de – alkalmazkodni a szocializmus körülményeihez. Legalábbis annyira, hogy a rendszer hívének mutatják magukat a külvilág előtt. A fölkínált lehetőség elég kecsegtetőnek látszott ahhoz, hogy az ifjú Grabóc visszautasítása furcsán hasson az őrnagy szemében. Az igazságkeresése mindenesetre más érzést váltott ki belőle, mint Barátból: a fiatalember suhancból emberré, jellemmé nőtt előtte.

Kerényi még hallgatott. A tömzsi ember merev tekintettel bámulta Barátot. Néha Grabócra rebbent – olyankor a szája széle megvonaglott. Kovács kicsit sajnálta, hogy a beismerésével ő lett a vád segítsége. Az iratokból sokkal jelentősebb figurának látszott. Elsősorban a neve miatt. Alfonz... – honnan a csudából szerezhetett ez ilyen arisztokratikus hangzású keresztnevet? Mindig óvakodott a külsejük alapján megítélni az embereket. Viszont a nevüket jellemzőnek tartotta – legalábbis a szüleik, a karakterüket leginkább alakító családi környezet ízlésére. Sohase vont le messzemenő következtetéseket belőlük, de tapasztalata szerint a Gyöngyvérek, Csabák, Hubák – a háború előtti irredentizmus hullámában fölkapott „ősmagyar" keresztnevek viselői – többnyire magukban hordozták a nacionalizmus ízlés- és érzelemvilágának jegyeit is. Nem többet: de azt igen – és azt sem a véletlennek tudta be, hogy az ellenforradalom után ismét annyi Emőke, Attila, Álmos meg Csilla született. Korántsem politikai problémának érezte: ízlés dolgának „csupán" – éppen ezért súlyosabbnak, mint holmi politikai kérdést, amellyel szemben fölsorakoztathatja az ész érveit. Az érzelem és az ízlés világának kell cserélődnie ahhoz, hogy valakinek ne a „hurrá-hun, hajrá-magyar" mondakörből átvett nevek tessenek. Gondolataiban az Alfonz névhez földbirtok és nemesi levél járult. De legalább egy „y"-os családi

név. „Szólalj meg, Alfonz” – unszolta pillantásával. Kínosnak érezte a hosszú várakozást.

– Nagyon nehéz, bíró úr, kérem – szánta el magát végre Kerényi. Nyitott tenyerét oldalt emelte halántékához, akár valami ellenzőt. A mozdulat olyan érzést keltett az ügyészben, mintha előle akarná eltakarni az arcát, s oldalt hajolt, szeretett volna a szemébe nézni. Nem sikerült.

– Nagyon megbántam... – Kerényi hangja megint elakadt. Barát ismét vizet öntött a kancsóból, intett a teremőrnek, vigye a vádlotthoz, és biztatóan mondta:

– Ne féljen semmitől. Maga rendőr volt, tudhatja, hogy a beismerés enyhítő körülménynek számít. Beszéljen nyugodtan...

Kerényi hangosan kortyolt a vízből, de a kezét nem vette le a szeme mellől.

– Tetszik tudni, épp azért. Nekem jobban kellett volna tudni. Szólnom kellett volna, hogy ne csináljuk. Hogy ez tilos. Én ezt nem mondtam. Lehet, hogy ha eszembe jut, és mondom, talán megfogadják, és nem kellene most itt állnom. És a múltkor se mondtam, a tárgyaláson, akkor se jutott eszembe, hogy ez bűn volt. A bíróság figyelmeztetett rá. Pedig magamtól kellett volna... Nem is tudom, mi volt velem. Ezért még bűnösebbnek érzem magam... – a hang hirtelen elvékonyodott.

„Ez aztán a nagy újság... – rántotta félre a száját Kovács, Barát erőfeszítésének eredményét összegezve. – Kár, hogy nem vagyok nagyon szentimentális...”

A csöndben hallani lehetett Kerényi izgatott lihegését. A terem végéből fojtott szipákolás hangzott. Az alezredes ceruzája figyelemre intően kocogott a pohárhoz.

– Beszéljen csak – biztatta halkan Barát. – Könnyítsen a lelkiismeretén.

– Bűnös vagyok – makogta Kerényi.

Szék reccsent. A terem végéből rémült hang sikoltott:

– Ne higgye, bíró úr! El ne higgye neki!!! Megőrült... Elment az eszed?

Kerényi megrándult, úgy fordult hátra, mintha lökték volna.

Barát ökle az asztalra zuhant fölháborodásában:

– Mi ez?! Hogy merészel közbekiáltani?!

A sovány kis asszony felsőteste előredőlt. Jobbjával a falhoz támaszkodott, valósággal kapaszkodott belé. Nyakán az erek vastagra dagadtak, arcán az izmok kötegekbe csomósodva feszültek a kiáltásába:

– Hát hazudik! Úgy hazudik, édes istenem – elcsuklott, s újra mondta: – Ne higgye! Hazudik... – nem folytathatta, Barát rácsattant:

– Azonnal hagyja el a termet!

– De bíró úr...

Az alezredes a teremőrre kiáltott:

– Vezesse ki azt az asszonyt! – fejét csóválta: – Mégiscsak fölháborító!

A teremőr közeledtére az asszony megmozdult, lehorgasztott fővel indult kifelé. A szék mellől, ahol az imént ült, egy nő emelkedett föl, utánament.

Barát ceruzájával a vádlottra mutatott:

– Kerényi, maga ismeri ezt a személyt?

Kerényi visszafordult a bíró felé. A szája remegett.

– A feleségem... – suttogta. – Terka... – pillanatig maga elé dermedt, aztán mintha hirtelen egyszerre akarna mindent elmondani, hisztérikus gyorsasággal hadarni kezdte: – Rózsival ment ki, biztos az beszélte tele a fejét, a Grabóc felesége, a Rózsi, az olyan nyughatatlan, az bolondította meg, biztos az, tudtam, hogy megbolondítja, Terka csöndes asszony, csak a Rózsi, az, akartam neki mondani, amikor beszélőn volt nálam, hogy szóba se álljon vele, kerülje az

utcán is, együtt ne lássák őket... – amilyen gyorsan kezdte, olyan váratlanul be is fejezte.

Barát hümmögött. Ezek szerint van remény további látványosságra is, amikor az asszony majd tanúként áll eléjük. Szólt a teremőrnek, mondja meg Kerényinének, hogy várakozzék odakünn, amíg hívatni fogja. Cigarettát vett elő. Nem szokott a tárgyalóteremben dohányozni, és bár nem tiltotta meg, de nem szerette, ha mások dohányoztak. Mivel ő nem füstölt, a tárgyalások résztvevői ritkán kértek engedélyt a dohányzásra. Most mégis rágyújtott – bosszúságában, amiért a szépen fölépített taktikai elgondolás olyan gyönyörűen elfoszlott, mint dohányfüst a levegőben. Sajnálta – jobb szerette, ha bonyodalmak nélkül folynak le az ügyei, ahogy normális ügyekhez illik. „Túlkomplikáltam – a megállapítást inkább kérdésnek érezte gondolatában, s megszívta cigarettáját. – Jó lett volna jónak lenni..." – szomorodott meg egy kicsit a fiatal Grabóc viselkedésén, s azon, hogy rákényszerítik a „vérbíróságot". Ahogy a szó eszébe ötlött, önkéntelenül pillantott a védőügyvédre: még nem vette elő a múltkoriért, elfeledkezett róla, pedig az ilyen kiszólások miatt terjed félelmetes híre az embernek. Jó, hogy eszébe jutott. Majd sorát ejti... Tenyerével hátrasimította haját:

– Na, üljön le, Kerényi! – ez úgy hangzott a szájából, mintha azt mondta volna: „Affene aki megette..." Összenézett Zámbóval, aztán Darabossal, nagyot szusszantott, majd hivatalos tónusban közölte: – A bíróság megkezdi a tanúk kihallgatását!

XVI.

– ...Azonnal összeestem... Nagyon meg voltam ijedve, bíró úr, én annyira meg voltam ijedve, hogy segítségért se kiáltottam. De ha kiabálok is – úgyse jött volna senki. Beesteledett már. Az emberek akkoriban féltek sötétedés után az utcán járni, és rendőrök sem voltak, pedig azelőtt mindig sétált arrafelé őrszem. Fekete volt, akkora, mint az öklöm, és piros csíkok voltak rajta. Úgy emlékszem rá, mintha most látnám, mert olyan furcsa tűzszínük volt a csíkoknak. Utóbb magyarázta nekem valaki, hogy az gránát volt, de én ezt nem tudom, kérem, én sohasem voltam katona, és egész életemben utáltam a háborúskodást meg az efféléket. Én csak azt mondhatom, amit tudok, hogy fekete volt, piros csíkokkal. És mindjárt elestem. Tetszenek látni, énrám nem kell már nagyot ütni ahhoz, hogy elessek. A nyolcvanadik felé közeledem, ebben a hónapban betöltöm, éppen karácsony napján. Az ilyen öreg amúgy is alig áll a lábán, és akkor sem voltam jobb erőben. Az orrombólszámból egyszerre dőlt a vér. Az az idősebb, a bilincses, az folyton rugdalt. Az arcom, a mellem, ahol csak ért. Csizmát viselt, biztos azért fájt olyan szörnyen a rúgás. Mert nagyon rúgott. Két fogam kitörte, azóta csak ez a négy maradt. Másnap nem tudtam, de harmadnap visszabotorkáltam, akkor megtaláltam az egyik fogam, eltettem, kérem, úgy, mint gyerekkoromban, amikor kihullott. Most is megvan, egy skatulyában tartom. És ezt nem azért mondom,

kérem, hogy megbüntessék ezeket az embereket. Én soha nem bántottam senkit. Verekedni se szerettem, birkózni, meg ilyeneket, ahogy a többi gyerek meg fiatalember. Ne csukják be őket, bíró úr. Csak azért mondom el, amit velem csináltak, mert ez a bíróság, és itt mindent meg kell mondani, és csak igazat szabad mondani. Tudom ezt, kérem. De nem akarom, hogy miattam bajuk legyen. Nekem úgyse számít, én már eleget éltem, ők meg fiatalok, annyi mindent csinálhatnak még. Nem tudtam, hogy a fiatalabb, ez itt, ez az öccse. Feküdtem a kövön, a bátyja rugdalt, ő meg vasvesszővel vert. Végig, az egész testemet, mindenütt. A puskából húzta ki azt a vesszőt, és a talpamat ütötte leginkább. Az nagyon fájt, kérem. Nem volt cipőm, tetszik tudni. Vagyis csak fölül volt cipőm, alul nem. Kilyukadt a ta'pa, és levált, le kellett vágnom, hogy járni tudjak benne. Már nem volt érdemes odakötni a talpat a cipőhöz. Úgy szoktam csinálni akkoriban, tetszik tudni. Drót vagy madzag akad az utcán, mindig talál az ember. Manapság is fölszedem néha, pedig most nincs szükségem rá, kérem. Jobbak lettek az emberek, bíró úr, sokkal jobbak. Nagyobb lett a szívük. Nagyobb és melegebb, együttérzőbb. Nem nézik el egy magamfajta öreg vergődését. Sokat beszélhetnék erről, kérem. Hiszen tetszenek látni, a ruhámon is talán. Én ezt miből vettem volna? Úgy kaptam, kölcsön, hogy illendően jöhessek ide. Még a gyerekek is mások. Ételt hordanak nekem. Ott a környéken a gyerekek, mindennap, egymást váltogatva eljönnek megnézni, élek-e, van-e szükségem valamire. Megköszönni sem engedik, sem az ételt, sem a szívességet, olyanok azok a gyerekek. Én meg mesélek nekik. Azt szeretik... De hát ez nem tartozik ide... Ne haragudjanak, hogy így beszéltem erről, de kikívánkozott belőlem, és el kellett mondani, mert olyan szép dolog ez. Nagyon szép, kérem. Tetszenek tudni, akkor télen nem volt

cipőm. És nem volt senki, aki az ajtót rám nyitotta volna, és amikor csak tehettem, az utcán jártam, hogy embereket lássak, meg hogy megszerezzem azt a keveset, ami nekem kell. Féltem otthon. Az a sok lövöldözés, nyugtalanság. Nagyon sokat gondoltam arra, hogy egyszer csak el kell menni a hosszú útra, és féltem egyedül lenni, mert akkor mindig az volt az eszemben, hogy meghalok. Azért mentem inkább naphosszat az utcán, hogy ne érezzem magam egyedül... Mert nekem senkim sincs, kérem. Egy zsákom volt, szeneszsákom, azt kettévágtam, és abba csavartam a lábam, hogy ne fázzon. Hideg volt már akkor. Jó vastagon tettem papírt a talpam alá, újságpapírt, mert az nem engedi át a hideget, rá a zsákot, és madzaggal kötöttem meg. De ahogy a fiú ütött, a madzag kibomlott, és leesett a zsák, meg a papír is. A csupasz talpamat ütötte. És az nagyon fájt, nem is tudom elmondani, milyen nagyon. Egy hét múlva is dagadt volt a talpam, sajgott, ha ráléptem, mintha parázson lépkedtem volna. És csupa seb volt meg hólyag. Nem is gyógyult meg, csak a kórházban. Hét vagy nyolc nappal rá kerültem kórházba, a lábam miatt. Ismeretlen emberek vittek be, kérem, nem tudom, kik, ma sem, csak látták a lábam, és bevittek. Elpusztultam volna különben, mert meg is fagyott közben. Én elmondok mindent, bíró uraim, amit ezek velem csináltak, de ne tessék megbüntetni őket, kérem. Én ezeket nem azért... Csak mert itt mindent el kell mondani. Fiatalok még, bíró urak, meg fognak javulni, én ezt tudom, biztosan tudom, mert jobbak lettek az emberek azóta, és ők is jobbak lesznek az emberektől, higgyék el ezt egy ilyen öregnek. Jobbak lesznek. Hinni kell benne, hogy jobbak lesznek.

Reszkető hangja megforrósodott, ahogy a bíróságot kérlelte. Halkan beszélt. Hatalmas, mellig érő, hófehér szakállával, ősz hajával, kissé hajlott – de még mindig a hajdani

szálfatermetét idéző –, öles alakjával úgy festett, mintha szobor elevenedett volna elébük. Amikor az alezredes tanúskodásra szólította, oldalt állt meg, a terem bejáratánál, a védőügyvéd és az ifjabb Grabóc között. Sehogy sem akarta megérteni, hogy a tanúk helyére menjen: közvetlenül a bírói pulpitus elé, pontosan szembe a tanács elnökével. Barát végül ráhagyta, mondja onnan. Nem érzett hajlandóságot a föltehetően szenilis matuzsálemmel huzakodni, főleg pedig attól tartott, hogy mire az öreg megérti a formai regulákat, elfelejti, amiről vallania kell. Különben is torkig volt már ezzel az összezagyvált, pörnek nevezett, fene tudja, mivel, amiben semmi sem akar úgy lenni, ahogy van, és ahelyett, hogy tisztulna, mindinkább zavaros lesz. A vénség – így keresztelte magában az öreget, amikor a széksorok mellett előretotyogott, s most szégyenlette a tiszteletlen elnevezést ekkora jóság láttán – vallomása megindította. Gondolatban felülvizsgálta a ruhatárát, akadna-e olyan viseltes, de tisztességgel hordható holmija, amit elküldhetne – természetesen szigorú inkognitóban – az öregnek, hogy rendesen járhasson akkor is, amikor visszaadja a kölcsön ruhát a pártfogójának. Megköszörülte a torkát:

– Csak ők ketten bántották, bácsi? Grabóc és az öccse? Más nem volt velük?

A vénember nemet intett:

– Csak ők, kérem. Én őket láttam. A másik tárgyaláson a bíró úr többször megkérdezte, hogy a harmadik vádlott is ott volt-e? Én csak azt mondhatom, amit bizonyosan tudok, és én ott nem láttam senkit rajtuk kívül – az idősebb Grabócra mutatott: – Ő állított meg. Azt hittem, egyedül van, de mindjárt ott termett mellette a fiatal. Olyan hirtelen lett ott, nem is vettem észre, honnan, csak egyszerre ott volt – a fiúra emelte pillantását. A fiatal Grabóc a szeme közé vigyorgott. Bilincse megcsörrent, fölemelte a kezét,

nyakánál kurta, vízszintes vonalat húzott a levegőben, s mutatóujjával a mennyezet felé bökött. A vénember megrázkódott, az emlékezés rémülete ráncosra húzta homlokát s felhörrent.

Barát ceruzája halkan koppant az asztalra. Maga is csodálkozott az önuralmán:

– Szerencséje, hogy nem az én fiam – tagolta csendesen. – Most olyan pofont adnék magának, hogy a faltól kapná a másikat. Ajánlom, gondolkodjék, meddig engedem, hogy próbára tegye a türelmem – jelentőségteljesen megvonta rá a szemöldökét, s újra kézbe vette a ceruzát: – Ne törődjék vele, bácsi, ne féljen semmitől. Itt magának nem eshet bántódása... Emlékezzen vissza kicsit, amikor bántották, mondtak valamit, hogy miért? Vagy csak magának rontottak, szó nélkül?

A vénember homloka lassan kisimult.

– Mondtak. Azt mondták, hogy adjam oda, ami nálam van. Azért vertek, mert nem akartam. Azt mondták, addig vernek, amíg magamtól oda nem adom. Úgy mondta az idősebb, hogy „Vagy ideadod, vagy addig verlek, amíg beledöglesz..." – így mondta, pontosan így...

– Grabóc László! – Barát a hatás kedvéért szünetet tartott, amíg a szólított fölállt: – Elismeri, hogy így volt?

Az idősebb Grabóc tárgyilagosan közölte:

– A tanú rosszul emlékszik. Nem azt mondtam, hogy addig verem, amíg beledöglik. Én szó szerint azt mondtam neki, hogy a belét kitaposom, ha nem rakja ki, ami a zsebében van.

– Ez aztán lényeges különbség – jegyezte meg az alezredes. – És maga természetesen hozzáfogott beváltani a fenyegetést? Az öccse pedig segített?

Grabóc állta a szúrós pillantást. Farkasszemet nézett vele:

– Így történt – mondta.

– Üljön le – legyintett rá az alezredes, és a matuzsálemhez fordult: – Mi volt a zsebében, bácsika?

– Krumpli, bíró úr... Krumpli volt benne.

– Krumpli? – álmélkodott Barát.

– Igen. Gondoltam, otthon majd megsütöm. Nem volt otthon ennivalóm. Még kenyér sem... És ott állt a szerelvény a pályaudvaron. A vagonokat feltörték, hordták még harmadnap is az emberek, zsákszám. Láttam, akkor is hordták még, amikor a fogamat megtaláltam. Éhes voltam, és nagyon kívántam a krumplit. Nem volt becsületes dolog, bíró urak. De nagyon éhes voltam. Raktam a zsebembe.

– Csak krumpli volt? – hüledezett még mindig az alezredes. – Más semmi nem volt a zsebében?!

Az öreg a fejét ingatta:

– Csak krumpli, kérem. Tizenkét szem krumpli: hat a jobb oldali zsebemben, hat a bal oldaliban... Tizenkettő volt összesen, emlékezem rá, kérem. Semmi más.

Barát előrehajolt ültében a pulpitus fölött, úgy szótagolta:

– Ti-zen-két szem krump-li? Jól értettem?!

– Annyi, bíró úr, pontosan.

Az alezredes hirtelen fordult az idősebb Grabóchoz, undorodva bökött felé a jobbjával, s valósággal kiáltotta fölháborodásában:

– Maga tizenkét szem krumpliért képes lett volna agyonverni egy öregembert?

Grabóc mereven visszanézett rá, és fölállt:

– Ezt az öregembert? Igen!

– Miért? Nyúlt magához ez az ember? Megütötte magát? Magára támadt?

A válasz megfontolt volt és tárgyilagos:

– Hozzám egy ujjal se nyúlt.

– Tehát azért a tizenkét szem lopott krumpliért?!

Mintha visszhang felelt volna rá:

– Azért a tizenkét szem lopott krumpliért – ajkát bigygyesztve latolgatta magában a választ, majd helybenhagyólag biccentett rá.

Ez sok volt Barátnak. Hátravetette magát a széken, jobbja az asztal szélére csapott:

– És maga igazságtalannak véli az elsőfokú bíróság ítéletét?

– A lehető legigazságtalanabbnak.

– Én is – dőlt előre ismét az alezredes. – Nagyon is igazságtalannak. Üljön le!

A szék megreccsent Grabóc alatt. „Gazember" – sziszegte Barát. Idegességében ide-oda tologatta maga előtt az aktacsomót. Az öregember ott állt oldalt, az ajka enyhén remegett, s a mozgás furcsán rezegtette a szakállát. Beesett, fakó szemét őrá függesztette, s az alezredes úgy érezte, a gyengék segélyt, védelmet rimánkodása eseng a tekintetében. Szemüvegét igazgatta, hogy leplezze felindultságát.

– Ne féljen, bácsika. Senki se bántja magát. Nem engedjük – nyomatékul ráütött a fejével is, hogy nyugodjon meg a szerencsétlen. A nadrágját nézte, meg-megremegett az is, ahogy hozzáért a reszkető térde, aztán rámosolygott csillapító, fölényes nyugalommal: – Mitől fél?

– Félek, bíró úr, kérem. Kijönnek, és haragszanak majd rám. De hát én már eleget éltem. És különben is... Én nem akarok rosszat. Egy világért sem akarok. Szeretném, ha jó emberek lennének. Olyan szép, hogy sok a jó ember... – motyogott. Barát nem felelt, csak a gyengék védelmére kelő erősek biztonságával legyintett, mintha mondaná, hogy attól ugyan egyet se féljen, és abban a pillanatban, akár szellemkéz törölte volna le arcáról a biztató mosolyt, a foga összecsattant, hallani lehetett a koccanását, és a szeme villogott. Az a kölyök vigyorog! Ezt a nyomorult vénembert bámulja, ezt a sírja széléről beszélő szerencsétlent, akinek már csak

egyetlen kívánsága van az élettől: hogy az emberek jók legyenek – és a kölyök vigyorog! Tele szájjal, szemtelenül, kihívóan. Megint vigyorog!!! Nem bírta tovább erőltetni a nyugalmat. Akarta. De a tenyere ökölbe rándult, s a hang olyan ordítva szabadult ki a torkán, hogy a fiú mellett a fegyőr is önkéntelenül összekapta magát:

– A vigyorgó istenit magának! Maga DISZ-tag volt! Nem volt annyi emberség magában, hogy megszánjon egy nyomorult öreget?! És még vigyorog?!

A fiatalember már nem vigyorgott. Kissé oldalt hajtotta fejét az emlékezésben, aztán komolyan latolgatva minden szót, felelt:

– Sajnáltam először – mondta, miközben fölállt. – Nagyon sajnáltam.

– Szép – húzta el a száját Barát. – Azért verte a talpát puskavesszővel, mi? Köszönöm az ilyen sajnálatot...

– Akkor már nem sajnáltam. Csak előtte. Amíg nem kezdett fenyegetőzni.

– Fenyegetőzött? És mivel fenyegetőzött?

– Hogy elintéz bennünket.

Az alezredes az öregre mutatott:

– Ő?

A fiatal Grabóc biccentett:

– Ő.

– Komoly fenyegetés – hümmögött Barát. – Nagyon komoly – ismételte gúnyosan. – És ez elég volt hozzá, hogy véresre verje?

– Sötét volt, nem láttam, hogy vérzik a talpa – vont vállat a kisebbik Grabóc. Közönyös hangja szomorú gondolatokat ébresztett Barátban az ifjúságot illetően. Mintha valami áthághatatlan fal emelkedne közte és közöttük – Évával szemben is ezt érezte –, az értetlenség és a megérthetetlenség betonnál merevebb választóvonala. Indokolatlannak és

– pontosan az érthetetlensége miatt – visszataszítónak érezte, hogy a leggazdagabb érzelmek társadalmában ennyire elrugaszkodhatnak az érzéketlenség, a közöny, a cinizmus világához. Mintha valami sárgaregény lapjairól csöppentek volna bele a szocializmusba. Figyelmesen nézte ezt a taknyos kölyköt, szánakozással vegyes kíváncsisággal kérdezte:

– Mondja, fiam, van magának csőnadrágja?

A fiatal Grabóc előrenyújtotta nyakát, csodálkozva meredt rá:

– Tessék?

Barát bólintott, hogy jól értette:

– Csőnadrág! Tudja, amilyent mostanában viselnek... Látott már csőnadrágot?

– Láttam – vont vállat a fiú. – Van.

Barát szemöldöke megmoccant, hogy lám, csak kibukik belőle a zátonyra futott huligán, s jóságosan érdeklődött:

– Szokott mambózni? Tudja, az a tánc, a „csurgli". Amelyikre olyan „klasszul" lehet mozogni...

A fiatal Grabóc egyik lábáról a másikra állt:

– Nem tudok táncolni... – mondta szégyenlősen, és az arca megpirosodott kamaszos zavarában. Barát szusszantott – ezen tud pirulni a taknyos, azon, hogy véresre vert egy gyámoltalan öreget, azon nem. Felötlött benne a kérdés, amit Évával kapcsolatban többször föltett már önmagának, Évának pedig csak azért nem, mert előre félt a választól:

– Maga miért nem disszidált?

A Grabóc fiú megrökönyödött arccal meredt rá, aztán ismét egy vállrándítás kíséretében csupán ennyit mondott:

– Eszembe sem jutott.

Barát elmerengett a fiú arcán: „Szóval csak azért nem." – Mintha az ő Évája tónusában beszélne a kölyök. Sajnálta, és kicsit gyűlölte is érte egyszerre. „Legalább őszinte" – állapította meg magában, hogy akár azt is hozzátehetné: „mint

Éva" – és a gondolatra még inkább megsajnálta a gyereket, amiért a környezete a nihilbe, az érzéketlenség immoralitásába sodorta. Nem találta furcsának, hogy ugyanaz az érzés él benne mindkettővel, a fiúval és az öreggel, a tettessel és az áldozattal szemben – a szánalom.

– De hát mondja meg nekem... Hiszen maga nem elvetemült fráter, eszébe se jutott például itthagyni a hazáját, pedig ezer alkalma-módja lett volna rá, sokan itthagyták, tudja maga ezt nagyon jól... hát magyarázza meg nekem, miért verte ezt az öregembert? Próbálja megmagyarázni. Azt mondta, hogy előbb sajnálta. Hát akkor, amikor verte, amikor ez a szerencsétlen ember a maga kezei között kínlódott, akkor miért nem sajnálta meg? Hogyhogy akkor nem esett meg a szíve rajta? Nem értem... Nekem mondhatja, hogy ez az öreg fenyegetőzött – tudja, olyan ez, mint amikor a farkas panaszkodik a báránya. Ezt magyarázza meg nekem.

A fiú figyelmesen nézett rá, s Barát látta az arcán, erősen gondolkodik. Az alezredesnek úgy tűnt, mintha most sokkal idősebb lenne, mint amennyi valójában.

– Élni akartam.

Barát egy pillanatra lehunyta szemét. A két szó, mintha szíven ütötték volna, fájt. Nyelve hegyén volt a kérdés, azt hiszi, vajon, ha megölte volna ezt a nyomorult öreget, jobban, vagy talán inkább élt volna? Micsoda ordas-gondolkodás ez? Ahhoz, hogy éljen, hozzátartozik mások elpusztítása? Fékezte magát, ez a maga módján őszintén felel, s ahelyett hogy élne a mentőkérdések lehetőségével, még inkább belegabalyodik a magagyártotta látszat mártíriumba. Tartott tőle, hogy az ügyész a kérdéseivel amúgy is belezavarja majd. Legyintett neki, üljön le, és hogy elüsse az őrnagyot a kérdés föltevésének lehetőségétől, az idősebb Grabóchoz fordult:

– Grabóc László, maga szerint helyes cselekedet volt ennek az embernek a megkínzása?

Lánc csörrent.

– Nem kínoztuk. Megvertük.

– Jó – engedett Barát. – A megverés – bár szerintem ebben az esetben egyet jelent a kínzással –, tehát a megverés, helyes volt?

Kis szünet. Aztán egy tompa, mélyről jövő szó:

– Nem.

Az alezredes combján megrándultak az izmok, mint amikor lesen ülő vadász elé váratlanul nagy vad toppan. Előrehajolt kissé:

– Megfontolta a választ?

– Meg. Helytelennek tartom, hogy megvertük – és még hozzátette: – Ma már...

– Ez azt jelenti, hogy ma már nem verné meg?

– Azt...

Barát elégedetten dőlt hátra. Így már más. Minden egészen más. Ajka körül halvány mosoly játszadozott:

– Kérem a jegyzőkönyvvezetőt, szó szerint jegyezze fel az elsőrendű vádlott feleletét. Szó szerint – emelte felé figyelmeztetően a mutatóujját, hogy ezzel is jelezze szavai fontosságát, aztán kedves, valósággal csevegő hangon, csak úgy mellékesen odavetette Grabócnak: – Alkalomadtán egyeztesse össze mostani válaszát korábbi állításával, amely szerint maga nem bűnös. Az én szememben valahogy furcsa így együtt a kettő. Legalábbis furcsa. Nem gondolja?

Grabóc biccentett:

– Ma már nem verném meg – mondta tárgyilagosan. – Ha úgy tetszik, ezt is bele lehet vétetni a jegyzőkönyvbe. Az a verés valóban csupán arra volt jó, hogy a mérgem kitöltsem...

Barát azon töprengett, most azonnal fejére olvassa-e az

ellentmondást, vagy engedje beszélni, hadd gabalyodjon még többe. „Megvagy" – gondolta. Most már könnyebb lesz az egész. A vádlott azonban befejezte, s csupán két – az alezredes számára semmi újat sem jelentő mondatot fűzött az eddigiekhez, szinte csak önmagának:

– Méltatlan dolog. Hiba volt.

Barát várt még, hátha folytatja. Grabóc azonban hallgatott.

– Szóval belátja. Igazán örülök, hogy a mai gondolkodása szerint másképp cselekedne. A bíróság értékelni fogja, hogy végül is felülkerekedik a lelkiismerete. Jó, ha az embernek van önkritikája – egyre a vádlottat nézte és azt a furcsa, nyugodt mosolyt a szája szegletén. Mintegy önmagának summázva a megállapítást, morogta: – Tehát ma már nem verné meg...

– Nem – rázta meg a fejét Grabóc. – Fegyelmezném magam. Vagy leszúrnám, vagy agyonlőném.

Barát rámeredt:

– Mit csinálna?!

– Vagy leszúrnám, vagy agyonlőném – látva Barát megrökönyödését, kicsit kesernyésen rámosolygott: – Nincs szükség elmeorvosi vizsgálatra. Ítélőképességem birtokában vagyok, és mindezt felelősségem teljes tudatában mondom. – Kicsit megkésve tette hozzá: – És a törvények jobb ismeretében, mint a terhemre rótt cselekmények időpontjában.

Az alezredes a szemüvege fölött pislogott rá, s hogy a másik kitalálta gondolatát: meg kellene vizsgáltatni beszámítható-e, visszanyerte önuralmát. Ha nem ismerné az elsőfokon elhangzott tanúvallomásokat – főleg pedig a tanúkat, talán lépre menne ennek a gazembernek. Megszokta, hogy még a megrögzött gonosztevő is – legalább valamelyest – magába tekintsen, amikor a bírói pulpitus előtt áll. Hazudjon, igyekezzen kimagyarázkodni – de többet vállalni elv-

ben, mint amennyi gyakorlatban a bűncselekmény!? Ekkora elvetemültséggel régen találkozott.

– Akkor most szándékosan elkövetett emberölés vádjával állna itt – közölte ridegen. – Tudja, mit jelent az években?

– Semmit – válaszolt Grabóc. – Ha én magam nem ismerem el, hogy megvertem, hogyan bizonyították volna rám? Egyetlen tanút se tudnak állítani, aki látta volna, csak olyat, aki hallotta, akinek a sértett panaszkodott. Akkor nem panaszkodott volna.

– A tizenkét szem krumpliért... – zörrent rá Barát, és ebben a pillanatban ez az emberkülsejű rémalak annyira gyűlöletessé vált előtte, hogy még utálni sem tudta. Mindenfajta érzés ellobbant belőle iránta, egyszerűen valami holminak érezte, tárgynak – nem embernek.

– Azt hiszem, ez az eszmefuttatás elegendő volt ahhoz, hogy a bíróság megismerje magát, Grabóc. Úgy közelebbről, pszichikailag... Különben – azt akarta mondani, hogy máris a kelleténél többet mutatott meg a belső énjéből, de sajnált szót vesztegetni rá, egyszerűen legyintett, s a védőhöz intézte a szokásos formulát: – A védelem képviselője kíván kérdést intézni a tanúhoz? Vagy van megjegyeznivalója a tanú vallomásához?

Az ügyvéd hangja olyan volt, mint a száraz falevelek zizegése:

– Tisztelt bíróság! Nem kívánok arra hivatkozni, hogy a krumpli az állam birtokából eltulajdonított holmi volt. Úgy érzem, ebben az esetben ez a tény nem perdöntő, hiszen tizenkét szem krumpliért... – megrázta fejét, nem fejezte be a mondatot. – A védelem annak megállapítását kéri, hogy a sértett sérülései nem nyolc napon túl gyógyuló jellegűek voltak, s a gyógyulás elhúzódása, objektíve, nem a bántalom mérvének következtében történt, hanem jócskán annak eredménye, hogy a sértett nem rendelkezett meg-

felelő öltözékkel, s a kapott sebek az időjárás viszontagságai miatt gyógyultak nehezen. Bátorkodom emlékeztetni a tisztelt bíróságot, hogy a sértett lábbeli nélkül, zsákba csavart lábbal járt az eset után.

Barát félrehúzta a száját, hogy ez aztán szép védekezés, majd a jegyzete fölé hajolt, címszavakban fölírni az ügyvéd szavainak lényegét, közben – anélkül, hogy a fejét fölemelte volna, kérdezte:

– Az ügyész elvtárs kíván kérdést intézni a tanúhoz? – hallotta a szék recsegését, ahogy az őrnagy fölállt, és eszébe jutott, szólni kellene már a gondnokságon, cseréljék ki, vagy javíttassák meg a bútorokat, ne recsegjenek, mint valami csapszékben, s az orrát szívta: vagy ő maga, személyesen gondol mindenre, és tesz lépéseket, még a teremőr helyett is, vagy pedig minden megfelel úgy, ahogy van. Akinek hivatalból a dolga volna, annak a legkisebb gondja is nagyobb annál, hogy intézkedjék.

– Nekem lenne néhány kérdésem... – ez azonban Grabóc hangja volt. Az alezredes bosszúsan fölhorkant. Ráncba szaladt homlokkal ütötte rá a pillantását.

– Elnézést kérek, nem akarom megbontani az ügyrendet, de nem tudom, hogy én mikor kérdezhetek – sietett Grabóc udvariasan a magyarázattal, mielőtt Barát megszólalhatott volna. – Ugyanis az elsőfokú tárgyaláson az ügyrendi szabályok rossz ismerete következtében több alkalommal egyszerűen nem kaptam lehetőséget, hogy az ellenem valló tanúktól kérdezhessek.

Barát elvörösödött. „Disznó" – gondolta. Nem is emlékezett rá, hogy utoljára mikor történt hasonló eset a praxisában. „Már kitanultad..." – zsebkendőt vett elő, orrát fújta. Egy ilyen alak figyelmeztesse – ilyen oldalvágás kíséretében! Ez a figura vesz bátorságot magának olyan színben föltüntetni a bíróságot, mintha be akarnák tapasztani a

száját?! A bírói intézményt ért gyanúsítás, mint mindig, most is személyében sértette, s külön bántotta, hogy jól csomagolja ez a csibész, vádaskodás, sértegetés nélkül – csak érdeklődött. Felelősségre se vonhatja, ha nem akar nevetségessé válni. Az ügyész meg már áll a pulpitusa mögött, kissé előredőlve, félkarjával az asztalt támasztja. Ha egy szikrányi segítőszándék lakozna benne, most kérdezné a magáét, ügyet se vetve a közbeszólásra. Rápislogott – de az őrnagy elnézett valahová messzire. „Arra várhatok..." – Még egyszer kifújta az orrát, köhécselt, hogy a pirulását palástolja.

– Mit akar maga kérdezni? – marokra gyűrve dugta vissza zsebébe a kendőt. – A védője már megtette az észrevételét. Mit akar még maga is?

– A védelemmel kapcsolatban is volna megjegyeznivalóm. És szeretnék néhány dolgot megkérdezni a tanúként kihallgatott sértettől. Ténybeli dolgokat tisztázni, amelyek, véleményem szerint, egészen más színben tüntetik föl mind az ő, mind pedig az én és az öcsém szerepét. Ezt szeretném, amennyiben a törvény erre módot nyújt.

„Csibész... A törvény..." – Barát szuszogott dühében: ez a fenevad is a törvénnyel akar takarózni. Az ügyész meg csak áll, amikor élhetne a kapott szó jogával.

– Na, kérdezzen! – vetette oda megvetően, aztán parancsolón hozzátette: – De röviden, és valóban olyanokat, amik lényegbe vágóak lehetnek! Ne higgye, hogy kérdezősködéssel húzhatja itt nekem az időt! – odébb mozdult kicsit a székén, félkezét kitárta az ügyész felé, mintha tartozna neki ezzel a joviális mentegetőzéssel: – Megbocsát, ügyész elvtárs, a vádlottja még nem látja eléggé bizonyítottnak a bűnösségét... – és fejét csóválva, cimboráskodó együttérzéssel hehegett.

Az ügyész kurta főbólintással tudomásul vette, de nem ült le.

„Neked meg mi az anyád kínja nem tetszik..." – fagyott meg a nevetés Barát arcán. Régóta szeretett volna – túl a hivatali nexuson – baráti, társasági kapcsolatot teremteni Kováccsal, ahogy magában megfogalmazta néhányszor: „közelkerülni" hozzá. Kevés párttag lakik a környéken, helyesnek tartotta volna, hogy többet járjanak össze, jobban megismerjék egymást. Valami ösztönös vonzalmat is érzett az ügyész iránt – egyszer-egyszer azon vette észre magát, hogy valósággal fölnéz rá. Tulajdonképpen tisztelte a tudását, s azt az „új-kereső" szenvedélyét, ami különben gyakran terhes volt az ő – a bíró – számára. Az ügyész azonban, ha látszólag nem zárkózott is el a közeledésétől – meglehetős távolságban tartotta magát tőle. Sajnálta, hogy így alakult – és nem tudta okát adni. Hirtelen nem értette, miért okoz gondot számára, hogyan várakozik az ügyész a kérdéseivel. Az ő dolga. Ha állva maradt, hát álljon, ha elfárad, leül majd. Grabócra förmedt:

– Beszéljen...

Néhány pillanatig csend volt. Grabóc a padlót nézte, mintha onnan olvasná, amit mondani fog. Barát sóhajtott – idegesítette a nagy nekikészülődés. Szeme sarkából az ügyészre leskelt – mozdulatlanul állt, leplezetlen érdeklődéssel figyelte Grabócot. Az végre fölemelte a fejét:

– Jobb lett volna, ha fölírom... – kezdte nagyon halkan. A torkát köszörülte, s kicsit megemelte a kezét. A bilincs halkan csörrent. Barát utálattal nézte. Micsoda színházat készül ez eljátszani neki?! Ez komolyan gondolja, hogy nála végigbohóckodhat egy tárgyalást?

– Mi?! – ripakodott közbe, mintha rosszul hallotta volna. – Beszéljen érthetően! A sirámaira nem vagyunk kíváncsiak! Tegye meg az észrevételeit vagy kérdéseit!

Grabóc figyelmes tekintettel nézte a háborgását.

– Értem... – és fölsóhajtott. – Észrevételem egy van, a védelmemet ellátó kirendelt védővel kapcsolatban. Sem az elsőfokú tárgyalásra, sem a mostanira nem kértem védőügyvédet. Arra, hogy fogadjak, nincs pénzem. Arra, hogy azért legyen, mert a rendtartás így írja elő – nem tartok igényt. Különben sem értek egyet magával a védelem koncepciójával – éppen ezért a védő előbbi indítványával sem. A tanúként kihallgatott sértettel kapcsolatos inzultus terhét a magam részéről teljes mértékben vállalom és vállaltam – amennyiben ez hiba volt. Vétekként, vagy éppen bűnként, nem tudom fölfogni. Tehát azt sem tartom fontosnak, hány napon innen vagy túl gyógyuló sérülést szenvedett – akkor se, ha ez nekem könnyebbséget jelentene. Szükségesnek tartom azonban bejelenteni: a kirendelt védő nem hajlandó azoknak az elveknek alapján ellátni a védelmemet, amelyek szerintem egyedül helyesek és követendők ebben a perben. Ő, az elsőfokú tárgyalás és ítélet alapján, eleve a bűnösség elismeréséből indul ki. Ez az, amit – bármilyen ítéletet hozzon ez a bíróság – soha, egy pillanatra se fogok elismerni. Ezért kérem, vegyék tudomásul, hogy a magam részéről a védő munkáját csak mint jogi tanácsadást, jogi kérdésekben nyújtott szakértői segítséget fogadhatom el...

– No de kérem... – ugrott fel az ügyvéd. Barát résen volt:

– Nyugalom, ügyvéd úr. A bíróság talán figyelembe fogja venni a vádlott bejelentését, de a védelem képviselőjének továbbra is önt tekinti. Ha jól emlékezem, ön az első tárgyalási napon becsatolta meghatalmazását, amit az elsőrendű vádlott ellátott a kézjegyével. Gondolom, nem tagadja, hogy az az aláírás az övé...

Az ügyvéd szuszogott. A pergamenszínű bőr meg-meg-

vonaglott az arcán, keze a szokásosnál jobban remegett, miközben hátrasimította sárgásősz haját. Az asztalba kapaszkodott.

– Foglaljon helyet, kérem – intett neki Barát, aztán az ügyész felé is, egy rosszalló pillantás kíséretében. Ha ez így megy, a végén neonos cégtáblát akaszthatnak a terem fölé, s megkezdhetik a „Bistro-tárgyalások" lefolytatását, mint az állva étkezést az újdivatú gyorsbüfékben. Az ügyvéd a helyére dobta magát. Az őrnagy azonban állva maradt. Barát szemöldöke ívbe rándult: minden formailag szokatlan körülményt zavarónak érzett a tárgyalásokon. A rendtartást azért találták ki, mert annak megvan a maga lélektani hatása a delikvensekre, sőt egy-egy tárgyalás valamennyi résztvevőjére. „Különc elvtárs megint fittyet hány" – gondolta, s Grabócra szólt:

– Folytassa. Azt mondta, kérdése van a sértetthez.

– A tanúként kihallgatott sértetthez – igazította helyre Grabóc nyugodt hangon. Barát a szavába rivallt:

– Köszönje meg ennek az öregnek, hogy nem kért eljárást maguk ellen, hogy csak tanúként hallgatjuk ki, nem pedig felperesként! És ha én sértettnek nevezem, lehet hogy „koncepcióban" – ezt a szót maga nagyon szereti – van különbség, gyakorlatban azonban semmi sincs! Semmi! Érti?!

Grabóc megvárta, amíg befejezi, aztán mintha mi sem történt volna, ugyanolyan hangnemben újra kezdte:

– A tanúként kihallgatott sértettől a következő kérdésekre szeretnék választ kapni. Először: mivel a vallomásából kitűnik, milyen remek emlékezőtehetséggel rendelkezik, menynyire precízen visszaemlékszik apró, jelentéktelen körülményekre is, kérem, mondja el pontosan, hol tartózkodott ezerkilencszázötvenhat október végén, november elején?

Barát szusszantott. Bolondnak nézi ez? Majd mesedélutánt enged rendezni a tárgyalásból!

– Ha odafigyel, és nem a szemtelenségeken töri a fejét, hallhatta volna, amit a tanú elmondott. Járt az utcán, mert egyedül félt otthon! Egyébként ez amúgy sem tartozik ide! A tárgyra kérdezzen, különben megvonom a szót! – közölte hidegen.

Grabóc sóhajtott.

– A másik kérdés, amire választ kívánok kapni: tett-e a tanúként kihallgatott sértett följelentést magam és az öcsém ellen, a Széna téri Szabó bácsi bandájánál, mint ávósok, kommunisták ellen? Mint olyan személyek ellen, akiket az ellenforradalomnak ki kell irtani?

„Te vagy a bolsevik hős – mérte végig Barát dühvel, s eszébe jutott, hogy Ambrust is leütötték. – ...És mi huligánkodtunk..." Az öregre pillantott. Az a fejét csóválta.

– Feleljen, bácsika – mondta Barát. Gondolatban megsimogatta a vállát, hogy ne remegjen úgy. – Nyugodtan.

– Én, kérem, nem voltam semmilyen bandánál. Én nem szeretem a rossz embereket, kérem. A jókat szeretem, a csöndeseket, akik nem kiabálnak, és nem veszekszenek. Hogyan keveredtem volna bandába? A bandában rossz emberek vannak. Tudom én azt. Soha nem mentem ilyen helyre.

– Jól van, bácsika – intette le Barát, és Grabócra emelte a fejét: – Kielégíti a válasz?

– Részben. Mindenesetre szeretném, ha a tanúként kihallgatott sértett felelne arra, hogy hol és mikor tett ellenünk följelentést? Tudomásom van róla, hogy tett. Kérem, pontosan mondja meg, hol és mikor?

– Be akarja bizonyítani, hogy a tanú haragos viszonyban volt önökkel? – csóválta meg a fejét Barát. – Azt hiszem, fölösleges fáradozás. A bíróság rendelkezik annyi ítélőké-

pességgel, hogy megállapítsa a tényeket. Egyszerűen az, hogy a tanú itt tanúként szerepel, és nem sértettként, rengeteget elmond...

– A magam szempontjából teljesen közömbösnek tartom, hogy a tanú szeret-e vagy pedig gyűlöl engem, vagy mi a véleménye rólam. Nem érdekel. A kérdésre akarok választ kapni.

Barát vállat vont. Se nem oszt, se nem szoroz a felelet. Az öreg őrá nézett, és csak akkor kezdett beszélni, amikor odabiccentett neki, hogy mondja:

– Én, bíró urak, miután engem úgy bántottak, másnap elmentem a tanácsba. Akkor elöljáróságnak hívták megint. Én ezt tudtam. Azért mentem, emlékeztem rá, hogy az elöljáróságon régen volt szegényorvos. Szóval olyan orvos, amelyiknél a szegényeknek nem kellett fizetni. Valami kenőcsöt akartam, hogy hadd gyógyuljon jobban a lábam, mert nagyon fájt, kérem... Rémes volt járni rajta. Több mint egy óráig tartott, amíg odaértem, pedig nincs az messze, tíz perc vagy negyedóra legföljebb. De nem találtam ott olyan orvost. Volt ott egy jó emberem, a szociális osztályon, aki az öregek dolgait intézte azelőtt, attól kérdezősködtem. Az szerzett is orvost. Persze megkérdezte, hogy mitől olyan a lábam. Elmondtam neki. Azt mondta, írjam le. Leírtam, kérem. Ott a tanácsban. Én másutt ezt sehol nem mondtam. Szégyelltem, kérem, hogy egy ilyen vén embert úgy megvernek, nem is, mint egy gyereket, hanem ahogy engem megvertek. Neki mondtam egyedül, mert orvoshoz akartam jutni. Senki másnak. Dehogy jártam én bandába. Később, a kórházban kérdezték megint. Nem ismertem azt az embert. Fehér köpenyt viselt, mint az orvosok, és amikor fölvettek betegnek, ott volt az irodán, és megkérdezte, hogy a karhatalmisták vertek-e meg vagy az oroszok? Pontosan emlékszem rá, kérem. Azt feleltem, hogy

nem, ő meg erősködött, hogy de igen, biztosan az oroszok voltak, vagy a karhatalmisták. Akkoriban mindent beszéltek az emberek összevissza, és féltem, hogy ha ráhagyom, akkor elkezdik heccelni a népet ezzel is, hát inkább elmondtam.

Barát a ceruzájával játszott, s amikor az öreg befejezte, a ceruza az asztalra koppant. Az alezredes szemöldökével a vádlottra intett:

– Kielégíti, Grabóc László? Akar még valamit megtudni?

– A tanúként kihallgatott sértett válasza tökéletesen kielégít. Kérdésem van még a bíróság elnökéhez. Van-e tudomása a tisztelt bíróságnak arról, hogy a kerületi nemzetőrség parancsnoka a Széna téri banda tagja volt, azóta kivégezték. Ő szervezte meg az úgynevezett mozgó különítményt, amelynek élén a kerületi tanács szociális osztályának egyik tisztviselője – valaha horthysta alezredes – állt. Az a bizonyos, a tanú által említett jó ember, aki régebben az öregek ügyeit intézte. Ő még ötvenhat novemberében diszszidált. Van-e tudomása a tisztelt bíróságnak arról, hogy ez a mozgó különítmény a kommunisták és ávós-gyanús elemek fizikai megsemmisítése céljából rendszeresen hajtóvadászatot rendezett a kerületben? A tanúként kihallgatott sértett a följelentésével – ezt a cselekedetét egyébként nem tagadta – ennek a bandának a kezére akart juttatni bennünket...

– Kérem – reszketett közbe az öregember könyörgős hangja, s Barát felé emelte jobbját. – Kérem, bíró úr, engedjen engem. Az nem banda volt. Én nem mentem bandához, én a tanácsba mentem – könnycsepp buggyant a szeme sarkába. – Nekem mindig azt mondták, ha valami kell, menjek a tanácsba, mert az hivatalos hely, ott hivatalosan intézik a dolgokat – a fénylő csepp kicsordult, végigpergett arcán, s eltűnt a szakálla szálai közt.

Grabóc hirtelen csapott a szavába, metsző-fagyos ridegséggel:

– Ami Magyarországon akkor hivatalosnak számított, az különféle bandák „hivatalos garázdálkodását" jelentette a megdöntött proletárdiktatúra fölött! Gondolom, ezt fölösleges ezen a helyen magyarázni. Különben pedig én kaptam szót, kérem a bíróság elnökét, szerezzen érvényt a jogaimnak, ne engedje, hogy a tanú közbeszólásokkal zavarjon! Én sem locsogtam közbe, amíg ő beszélt!

Csend lett, Barátnak pedig hirtelen melege. Zavartan fészkelődött a székén, köhécselt:

– A proletárdiktatúrát sohasem döntötték meg – dörmögte, s mindjárt meg is bánta, hogy kinyitotta a száját, amint Grabóc visszafelelt:

– Köszönöm, tudom, hogy nem döntötték meg – nagyot fújva, szomorú mosollyal toldotta hozzá: – Csak csöngettek, és tíz perc szünet következett, mint az iskolában két óra között...

Csend ismét.

Barát homlokát kiverte a veríték. „Szünet kéne..." – gondolta. A végén még ide kell csődítenie mindenkit miatta. Bosszankodott, amiért nem volt ereje megakadályozni Grabóc akadékoskodását. „Elfáradtam" – sóhajtott. Megmondta Karcsinak, meg Ambrusnak is, hogy békében hagyja őket. Ennyit igazán megtehet az ember a barátaiért. Egy ilyen link fráter miatt idézze be őket?! Amikor már megígérte... Gondolatai mintha összevissza szétfutottak volna fejében. Nagyon kikívánkozott, meginni egy kávét, s valami könnyűt harapni hozzá. Sajtos rolót vagy más effélét. Az ügyész még egyre áll, mint valami szobor. Grabócot nézi – és ez idegesítette. Mit néz annyit ezen a kopaszodó patkányon? A demagógiája tetszik neki? Az, hogy megjátssza a szocialista

mártírt? „Mindjárt..." – intette türelemre magát a szünet és a kávé tekintetében.

– Az elméleti vitát illetékesebb fórumra hagyjuk – mondta lassan. – Maga jobban teszi, ha elvi kinyilatkoztatások helyett a bűneiről beszél...

– Arra kérem a bíróságot, hogy az elsőfokú ítéletet és annak indoklását ne csak a cselekmények praktikus megtörténtét illetően vizsgálja fölül, hanem a cselekmények elvipolitikai, tartalmi vonatkozásait is. Ezért ilyen irányú bizonyításkiegészítést kérek. E nélkül politikai jellegű bűnügyet vizsgálni...

– Bízza ezt a bíróságra – elégelte meg a leckéztetést Barát. – Majd mi eldöntjük, hogyan vizsgáljuk az ügyet!

– Egyszer már odabíztam – jegyezte meg tisztelettel jesen Grabóc. – Ide vezetett... – melléhez emelte a kezét.

A bilincs lánca megcsörrent.

– Magukat közönséges bűnökkel vádolják, nem pedig helytelen politikai állásfoglalásokkal – vetette oda foghegyről Barát. – Van még kérdése?

– Azt hiszem, eleget kérdeztem...

– Sokat is. Üljön le. A vád képviselőjéé a szó.

Az ügyész még mindig úgy állt az asztal fölött, ahogy az imént elhelyezkedett: vállát kissé előredöntve, mindkét karjával az alacsony asztalra támaszkodott. Pillantása a tanún időzött, elnézte az öreges-félős reszketését – arca szenvtelen maradt, majdnem közönyösnek rémlett. Grabóc bilincse megzörrent – furcsán, fémesen pendült, ahogy visszaereszkedett a helyére, s az ügyész olyan lassan fordult a hang felé, hogy Barát rosszallóan köhintett: „Mit színészkedik?" – csóválta fejét a teátrális mozgás láttán. Az őrnagy nem ügyelt rá. Megnézte Grabócot is figyelmesen – és ugyanolyan hidegen –, akár a tanút, mintha valami érdektelen holmira bámészkodna.

Barát idegesen krákogott:

– Ügyész elvtárs, óhajt kérdést intézni a tanúhoz?

Az őrnagy végre elengedte az asztal szélét, az alezredesre emelte pillantását, s fölegyenesedett. „Már megint sietsz – tegezte magában Barátot. – Gyorsan akarod teljesíteni a tervet..." – elmosolyodott: szórakoztatta, hogy elrontja a statisztikáját. Ebben a pillanatban külön szerencsének tartotta, hogy az ügyész feladata nemcsak a vádat képviselni – de az államot is, a törvényességet. Barát a mosolyt engeszteléskénti fogta föl, szívélyes mozdulattal tessékelte:

– Parancsoljon, ügyész elvtárs...

– Indítványozom a tisztelt bíróságnak, hogy a bizonyításkiegészítési eljárás folyamán, a további tanúkihallgatások során tisztázza a Grabóc László és társai bűncselekményeinek politikai hátterét – a mosoly még szélesebbre terült az arcán, és komótosan elhelyezkedett a széken.

Barát olyan értetlenül meredt rá, hogy az ügyész hirtelen végighúzta keze fejét a száján, nehogy fölnevessen.

„Ez hiányzott..." – Barát úgy szívta meg az orrát, mint akinek az arcába ütöttek. „Átmegy a jövő évre..." Rosszat sejtett: az őrnagy darázsfészekbe akarja tenyeretlenti, politikai bűnpert akar fabrikálni ebből a piszkos kis históriából. „Saját magadnak kontrázol..." – pislogott rá vádaskodón. Ez megint a „nagy ügyek ügyésze" akar lenni – az ő hátán. Miért éppen az ő bőrére akar nagyot játszani, mit vétett ő neki? Micsoda hiéna-mentalitás ez? Összeszedte magát:

– A bíróság fontolóra veszi a vád képviselőjének indítványát és a vádlott kérését – recsegte. – Szünetet rendelek el – nyugodtra erőltetett mozdulatokkal egymásra rakta a periratokat. Igazgatott egyet a papírcsomón, aztán fölállt. „Rettenetesen büdös van..." – mormogta, és kiment.

A terem pillanatok alatt kiürült. A teremőr sarkig nyitotta az ablakokat.

XVII.

A hangulat a szenesembert idézte Bárát elé. A csöndes beszéd, a jövés-menés zaja, mint valami ódon cserépkályha monoton duruzsolása, a bele-belekattogó írógép, akárha tűz ropogott volna. „...Az ember idemegy, meg odamegy, itt is beszélget kicsit, ott is beszélget kicsit..." – és ahogy agyába ötlött – mintha maga a szenesember mondta volna újra –, képzeletében odalibbent elé a szavakat aláfestő két kar gesztikulálása. Érzése is ugyanabba a kívánságba sűrűsödött, mint minden kényszerű társalgás közben: mikor sajnálkozhat már, hogy elmennek? Félig ült, félig hevert a nagy fotelban, pillantása a közeli falon, a messze semmibe merengett. Az ügyvéd zizegett valamit a gépírónőnek. Tudta, mindjárt hozzálép, és valamit mond. Ugyanolyan zizegő hangon, mint a gépírónőnek. Mindegy, hogy mit. Valamit, amiből az együvé tartozásukat akarja érezni, és mások számára érzékelhetően kimutatni. Barátot nem érdekelte – sem ő, sem a többiek. Annyira kimerült, hogy nemcsak a tőle általában megszokott, mértéktartó udvariasságról feledkezett meg, de az emberekről is – és csupán annyira érzékelte őket, amennyiben zavarták.

Az ügyészt várta. Beszélnie kell vele. Tiszta vizet önteni a pohárba. Hová akar kilyukadni? Mindent el lehet intézni szép szóval, minek keverni a kását? Mit akar kimarkolni a zavarosból? Szuszogott. Kávét szeretett volna inni, mindjárt a szünet kezdetén, de meglátva, hogy az egész tárgyaló-

teremnyi csődület a kantinba tódul, visszalépett a folyosóról a pihenőbe. Nem bírta volna elviselni a tolongást – különben is viszolygott attól, hogy lelépve az ítélőszékről, a kávéivás demokratizmusában „egyesüljön" az ügy résztvevőivel. De a kávét nagyon kívánta, és később már csupán az tartotta vissza az eszpresszótól, hogy az őrnagyot várta.

– Ha megengedi, néhány szóra föltartom, kedves elnök elvtárs.

Barát megrezzent, fölütötte a fejét, de nem nézett az ügyvédre. „...Az ember idemegy, meg odamegy..." Tenyere a fotel karjáról a combjára hullott, bosszúsan összerántotta a szemöldökét. Micsoda naiv gondolat, hogy itt beszélhet az ügyésszel? Itt csak tereferélni vagy pletykázni lehet. Olyan lett ez a kis tanácskozó-szoba, mint kapualj valami átjáróházban. Az jár ki-be, aki akar, az áll le trafikálni, akinek kedve van. Nehézkesen fölemelkedett a süppeteg ülésről.

– Elvtársnő, kérem... – az írógép kattogott. Kellemetlen volt éreznie az ügyvéd alázatoskodó tekintetét. Féloldalt, kissé meggörnyedve állt mellette, fejét oldalt hajtotta – mintha még inkább alulról akarna fölnézni rá. Kicsit ingerültebben ismételte: – Elvtársnő, kérem... – A kattogás abbamaradt végre. – Lenne szíves megmondani az ügyész elvtársnak, kéretem a szobámba. És küldessen be egy nagyon erős kávét – nem szokta személyes szolgálatokra igénybe venni a gépírónőt – hallotta néhányszor panaszkodni más bírákra, hogy ha titkárnőként működtetik, miért fizetik gépírónőként? – mentegetőzve hozzátette: – Fáj a fejem...

Sietős léptekkel kiment a tanácskozóból, s már attól valósággal megkönnyebbült, hogy az ügyvéd ott maradt, eszébe se jutott, hogy a legudvariatlanabb módon hagyta faképnél. Egyetlen pillantással fölmérte a folyosót – a szokott kép: a fal melletti székeken a vádlottak, fegyőreikkel, szem-

ben sóhajtozó hozzátartozók, lézengő tanúk. Az ablaknál, a falhoz dőlve, az az asszony, akit kizavart, mintha lenézne az ablakból, de a válla meg-megrázkódik. „Kerényiné. Mind ilyenkor bőg. Mind" – gondolta. A könnyek sohasem hatották meg – most sem, a sírást úgy fogta föl, mint a gyönge idegzetű emberek indulatlevezetésének visszataszító módját. Nem érv, nem indok: értelmetlen.

A szobájában ismét leült. Fejét a fotel támlájára hajtotta, levette szemüvegét, lehunyta szemét. Jólesett pihentetni, és jólesett a csönd. Jó kis csönd volt – emberek nélkül, zaj nélkül, gondolatok nélkül –, nyugalmas csönd, teljes kikapcsolódás.

Néhány perc múlva kopogtak. „Elvtársnő kérem" jött a kávéval, s mögötte – Barát rémületére –, az ajtó hasadékában egy villanásnyira föltűnt a védőügyvéd alakja.

– Nagyon köszönöm, elvtársnő kérem – hálálkodott a gépírónőnek kissé csalódottan. Túl gyorsan hozta a kávét, ahhoz, hogy jó lehessen. Biztos valami híg presszóeresztés. – Ne haragudjék, hogy erre kértem. Nagyon fáj a fejem...

– Kovács elvtársnak szóltam... – számolt be az asszony, miközben az asztalra tette a kávét.

Barát félénken pislogott rá:

– Itt ólálkodik a védő – suttogta rekedtes hangon. – Intézze el, hogy hagyjon most békét. Nem szoktam ilyesmit, de most nem bírok udvariaskodni. Magamban szeretnék lenni kicsit.

„Elvtársnő kérem" megértőn bólintott:

– Bízza csak rám, alezredes elvtárs.

Könnyű, puha léptekkel távozott.

Barát a kávéscsésze után nyúlt. Kellemes meglepetés érte: a kávé kitűnő volt. Lassacskán hörpölte, élvezettel, s mintha varázsitalt ivott volna, fizikailag érezte, ahogy visszatér az ereje.

Az ügyészre gondolt, és a kancsó fölé hajolt. – Jut neki... – mormogta. Jobb kávé mellett beszélgetni – úgy nem olyan „hivatalos". Újra töltött magának. Csak egy kortynyit szürcsölt, letette a csészét.

Régen számította el magát ennyire. Semmi értelmét nem látta önmaga előtt kendőzni: sarokba szorult. A tény csak bosszantotta, de az, hogy nem tudta okát adni, miért? – elkeserítette. Ha nem készül rendesen a tárgyalásra – megérti. Ujjait mozgatva hozzá, végigszámlálta, hogy összesen hány órát fordított az ügy tanulmányozására. Hümmögve összegezte az eredményt: sokkal többet, mint egy ilyen, simának ígérkező ügy megérdemel. A számítás eloszlatta aggályait, megnyugtatta, s tökéletesen meggyőzte arról is, hogy nincs oka felületességgel vádolnia önnönmagát. Komolyan vette ezt a cirkuszt. Nagyot sóhajtott. „Cirkusz" – jobb meghatározást ki se lehetne találni ilyen esetre, amikor a bíró lába alól kicsúszik az erkölcsi talaj, és a vádlott talpa alá kerül. Felhorkant. Mi az, hogy kicsúszott az erkölcsi talaj a lába alól? A bíró talaja az államrend igazságának talaja. Szilárd, mint maga a rend. Meghökkent, s úgy biccentett a másik fotel felé, mintha máris ott ülne az ügyész: „Ez mondta ezt is..." – motyogta kicsit irigykedő bosszúsággal. Elügyetlenkedte – ennyi az egész. Ügyész elvtárs nekiállt gáncsoskodni, ülnök elvtársak úgy vélik, hogy az ő dolguk a nevükben foglaltatik: ülnek – és az a körmönfont csirkefogó megkavart mindent a destrukciójával. Mintha valaki elhinné – egyáltalán elhihetné –, hogy az elsőfokú bíróság ekkorát tévedjen! Egy kollektív testület! Meg a tanúk... Noiszen... Éberebben kellett volna vezetni, kézben tartani az egészet. Ami pedig a fő: schlagfertignek lenni. Azzal eleve számolt, hogy az ügyész nem örül majd az időcsúszásnak, amit a tárgyalásra kitűzött pörök sorrendiségének cseréje jelentett, de így fizetni?! Ez nem fair play, ezt nem

szabad. „Megjelent néhány tanulmányocskája, azt hiszi, fejre állíthatja a hétszentséget is..." Valóban túlságosan kifáradt – előbb kellett volna tárgyalnia ezt az ügyet.

Hörpölt a kávéból. Már kihűlt, de az íze jó volt, szerette volna sokáig megőrizni a szájában, és szinte sajnálta, hogy dohányozni kíván. Rágyújtott, a gyufa lángocskája fölött az ajtóra leskelt. Jöhetne már. Összerántotta szemöldökét: „Elvtársnő kérem" időben szólt őügyészségének. Idegesítette a rosszindulatú sejtés – mintha Kovács készakarva várakoztatná, hogy az ügyészi mivoltának följebbvalóságát fitogtassa. Kár, hogy még őrnagy csak. Ha egy csillaggal többje volna, nem folyamodna ilyen iskolás trükkhöz. „Vannak még hibák" – dünnyögte haraggal. Emiatt mindig dühbe gurult a káderpolitika intézőire: adnák a beosztást annak, akinek elegendő csillag van a vállán. Az egyenlő beosztású, de rendfokozatban alacsonyabb tisztek örök módszere ilyen formában deklarálni az egyenlőségüket, ami tulajdonképpen – a rendfokozati különbség miatt – nincs is. Szolgáltatnák csak le mindenkivel a rendfokozatnak megfelelő pozícióban az éveket. Az ember elkerülné az ilyen fura helyzeteket, amitől mindenkinek rossz lesz a közérzete.

Kopogtak.

– Tessék – szívélyeskedett, s nekihuzakodott fölállni, hogy a vendéget fogadja, de csak Zámbó mosolygott be az ajtón:

– Nem volna jó folytatni, alezredes elvtárs?

Barát a fejét rázta:

– Előbb feltétlenül beszélnem kell az ügyész elvtárssal – zökkent vissza a fotel puhájába. – Már üzentem érte, nem tudom, átadták-e? Megkérem, őrnagy elvtárs, nézzen utána személyesen, ha nem esik nehezére. Itt várom, a szobámban.

Magára maradt ismét, s megint iszogatott egy kicsit a kávéjából.

Ha Kovács fönntartja ezt a buta indítványát – végeredményben ugyanaz, más szavakkal kifejezve, mint amit Grabóc penget –, úgy elhúzódik a pör, akár a rétes. A vád és a védelem közös kérését nem utasíthatja el. Különben, ahogy időzítette! Akkor javasolni, amikor egy pillanattal előbb letorkolja érte a vádlottat?! Nesze neked bírói tekintély! Pedig lezárja ezt az ügyet is. Nem viszi át a jövő esztendőre. Tetszik, nem tetszik – megmutatja, hogy a veteránok érnek annyit, mint a fiatalok. Mit akadékoskodik ez a Kovács? Kereken megkéri, hagyja a fenébe, ne kukacoskodjon. Kívülálló szemében ez rendkívül méltánylandó indítvány lehet – de ügyész csak a politikai rövidlátását bizonyítja ezzel a hülyeséggel. „Az... Hülyeség..." – Úgy vélte, igaz, hogy a párt felelős vezetői nem proklamáltak semmiféle „borítsunk fátylat a múltra" jelszót – legföljebb itt-ott ejtettek egy-két enyhe célzást rá –, de az is igaz, hogy az ellenkezőjét se hirdették meg. Viszont minden megnyilatkozásukban síkra szálltak az alkotó munka légkörének és nyugalmának megteremtéséért. Ebből – a politikában járatos ember – levonhatja a megfelelő következtetéseket a pártvonal fejlődésének irányára vonatkozóan. Mi haszna lehetne az országnak az ellenforradalom időszakának folytonos felpiszkálásából? Piszkálódás az egyik oldalon, a nyugodt légkör kialakításának követelménye a másikon – válasszon, kedves ügyész elvtárs. Nem tetszett még észrevenni, hogy nem beszélünk szívesen ezekről a kínos dolgokról? Mi a fenéért nem tetszik látni is, ha már olyan szépen ki tetszett nyitni a szemét? Sáros itt a Belzebubtól kezdve Szent Péterig mindenki – ki akar újra és újra beleszagolni a saját piszkába? Kinek jó az? Végre eljutottunk a politikában az emberek megértésének olyan magaslatára, hogy nem akarunk

félelemtől habzó szájú hűségnyilatkozatokat, se meakulpázásokat, békében hagyjuk őket, hadd éljenek nyugalomban – akkor ügyész elvtárs előáll egy ekkora ökörséggel! Nem kell sok ész hozzá, hogy az őrnagy elvtárs is megértse: indítványa pontosan azt jelenti, ami ellen a párt küzd. Egy átkozott nyikhaj vádlott ügyesen destruál -- bolygassuk hát föl a kedvéért mindazt, amire különben az egész ország fátylat akar borítani. Csak tessék, tessék – vájkáljunk: mit mondott, ki mondta, hogyan mondta –, esetleg néhány mellékes pöröcskét is lehet produkálni abból az anyagból, amit a „vádlott elvtársak" összemocskolódnak a tanúkra, hogy önmagukat kevésbé feketének tüntessék föl. Csak tessék, ügyész elvtárs, hajigáljuk el a sulykokat... Pedig amilyen magasan hordja az orrát, nem érdemli meg a figyelmeztetést. Úgy viselkedik az emberekkel szemben, mintha ő nem is hús-vér volna, hanem valami égi küldött. Mindent jobban tud, és mindent megfellebbezhetetlenül. Megmoshatnák odafent a fejét, az helyrebillentené.

Egyetlen koppintás szakította félbe háborgását, az ajtó nagy lendülettel kinyílt, Barátnak arra is alig jutott ideje, hogy fölnézzen, Kovács már a szobában volt.

– Ebben a pillanatban mondták, hogy beszélni akar velem, alezredes elvtárs. Elnézést kérek, nem tudtam, hogy várakoztatom. Az egyik ülnök, Zámbó elvtárs szólt.

– Igeeen – húzta el a szó végét Barát. „Még hazudik is..." A másik fotelra mutatott: – Foglaljon helyet. A kávéja már kihűlt, olyan rég üzentem. „Elvtársnő kérem" – kis szünetet tartva az őrnagyra hehegett a gépírónő elnevezése miatt –, szóval, a titkárnő azt mondta, átadta az üzenetet.

– Nekem?! – az őrnagy meglepetése őszintének látszott. Barát legyintett:

– Biztosan csak akarta – enyhe fintorral hozzáfüllentette: – Máskor is előfordult már.

– Kérem, alezredes elvtárs, úgy tudom, az elvtársnő az ön beosztottja, vonja felelősségre. Rendkívül kellemetlen számomra.

Barát elfordította tekintetét. A „hivatalos" sajnálkozás és a közönyös hanghordozás ellentéte bántotta. A kávéskancsóért nyúlt, közben vizespoharat vett elő az asztal alsó lapjáról:

– Természetesen – mondta ugyanolyan közömbösen, s atyáskodó leereszkedéssel folytatta: – Ugye nem sértődik meg, hogy ebből kínálom? Kávét nem felejtettem el magának is kérni, csészét igen... – mosolygott kedélyesen az őrnagyra.

– Ismeri a fölfogásom, alezredes elvtárs: a tartalom kedvéért néha fütyülök a formákra – és visszamosolygott Barátra. „Értsd, ahogy akarod" – gondolta.

Barát eltöprengett az őrnagy szavain, titkos értelmüket kereste. Kovács szótlan iddogálta a kávét, várva, hogy majd kiböki az öreg, amit akar.

– Helyesen mondja, őrnagy elvtárs – bólogatott Barát. – Éppen ezért hívattam. Tudja, szeretném ezt a dolgot megbeszélni... Nem akarok akadékoskodni, még kevésbé szeretném nyilvánosan – természetesen a háta mögött sem, de nyilvánosan még ennél is kevésbé – azt a látszatot kelteni, mintha denunciálni szándékoznám. Az én véleményem szerint kissé elhamarkodta, talán nem gondolta át eléggé... Helyesnek tartanám, ha visszavonná az indítványát – tekintete a bordó szőnyeg vajszínű mintázatán pihent. Valami hiányzik abból, amit mond – úgy érezte, szavai hulló falevelekként kóvályognak a levegőben, száradtan, erőtlenül. A perzsautánzat szélén a fehér rojtok összevissza gubancolódtak. Fölsóhajtott. Hiába magyarázza, hogy keféljék meg, kisseprővel, akkor különösebb fáradság nélkül rendbe

sodródnak. Végre az őrnagyra emelte szemét, kissé bizonytalanul biggyesztette a mondókája végére: – Azt hiszem...

– Ezért hívatott... – az őrnagy előrefészkelte magát a fotelban. Ridegnek, ellenségesen visszautasítónak érezte saját hangját, s hogy ne tessék annyira olyannak, kicsit barátságosabban hozzátoldotta: – alezredes elvtárs? – Rágyújtott, a kifújt füstön keresztül nézett Barátra, és az járt a fejében, hogy ez az ember a megtestesült hivatal. A fiatal ügyész meghökkent pillantása jutott eszébe, s ezen csöppet újra elmosolyodott. „A hatalom hivatalát viseljük, és gyakran beleütközünk a hivatal hatalmába. Megszoktuk, hogy a hivatal hatalmat jelent. Maga még azelőtt megszokta, mielőtt belekóstolt volna..." – a fiatalember olyan bizalommal, és annyira kamaszos áhítattal bámult föl rá, hogy nem állta meg mosoly nélkül. Aztán a mosoly lehervadt az arcáról: „A megszokás megöli a dolgok lelkét. És az ügyész nemcsak vádol – az ügyész az emberekért, az emberek érdekében szól, amikor vádat emel, vagy éppen óv..." – frázisnak hatott önmaga előtt. Félt, hogy a másik észreveszi rajta, s nem akarta, félrefordult inkább. „Ezt is megszoktam... mindent..." – szerette volna, hogy a magyarázaton valami lelkesültség hevüljön át, de fakónak, fáradtnak érezte a hangját. „Prágában kialszom magam..." A sóhajok terme zsibongott körülöttük. Ő átnézett az emberek feje fölött, szikrányi hajlandóságot sem érzett jobbra-balra köszöngetni az ismerős-ismeretleneknek. „Ügyész elvtárs..." – a hang halk volt, s a fegyőr mérges förmedése követte: „Csönd! Jelenteni fogom a bíróságnak..." – Kovács feléjük fordult, a fegyőrre legyintett, hogy hagyja el, s odalépett Grabóchoz:

– Mit akar?

Grabóc a szemébe nézett.

– Semmit... – mondta. – Ne haragudjon, hogy szóltam.

Szabálytalan is... Csak... – az őrnagy valahogy most ismerősnek látta az arcát. – Ez az első eset, hogy emberként kezeltek... – bökte ki végül Grabóc, és elhallgatott zavarában. Pillantása ott pihent az ügyész arcán. Kovács szótlanul indult odébb. – Lehet, hogy igaza van... – morogta mellette a főhadnagy. – Igyunk egy kávét – mosolyodott el ismét az őrnagy, s azt gondolta, hogy a főhadnagy menthetetlenül naiv. „Tanult filozófiát – állapította meg kedélyesen. – Tudnia kellene, hogy mindig, mindenkinek igaza van. Mindenkinek saját igaza van. A kérdés az, hogy ez az igazság mennyire igaz az uralkodó osztály, a társadalmi fejlődés és haladás – vagy ha úgy tetszik, a forradalom igazságához mérten. Csupán ezt kell eldönteni minden ítéletnél... – és felnevetett: – Én értem, hogy Hitler »igazsága« igaz volt, de azt is megértem, hogy ezt az igazságot ki kellett irtani... Kevés az olyan vádlott, aki ne szeretne sajnálkozást kiváltani az ítélkezőkből..." – a főhadnagy ábrázatán kicsit hasonló zavart látott, mint most Barát arcán. Szerencse, hogy a fiatal kollégát nem világosította föl arról az igazságról, hogyan lehet leszoktatni a vaskalapos bírót az ügyészszel való packázásról.

– Beszélgetek elvtársakkal. Maga többé-kevésbé ismeri a baráti köröm, fölösleges magyarázgatnom, hogy kompetens emberekről van szó, nekik is ez a véleményük... Zárjuk le, felejtsük el végre az ötvenhatos eseményeket... Ha jól meggondolja az ember, ez a leghelyesebb. Minél tovább tartjuk napirenden, annál több embert kényszerítünk szemben állni velünk. Képzelje el, ha mondjuk, elkezdjük vizsgálgatni-forszírozni a politikai hátteret, olyanokat bántunk meg, akiket már nem kell, akiket már hiba megbántani... Ez az indítvány csak arra jó, hogy megpiszkáljon dolgokat...

„Hát nem is a statisztikajavítási terved végrehajtására" –

Kovács nagyot szippantott a cigarettából, a válasz a füsttel együtt gomolygott az asztal fölött:

– A lezárás egyben tisztázást is kell hogy jelentsen. Minden más megoldás önmagunk áltatása – fölállt, a cigaretta parazsát elnyomta a hamutartóban. – Én se szeretném, ha törvényességi óvással kellene élnem. Az utolsó tanúvallomás erőteljesen megalapozna egy ilyen intézkedést... Különben, köszönöm a figyelmeztetést és a jóindulatát – eszébe ötlött, mit szólna az öreg, ha odabökné: „de túl azon, hogy szeretem, ha végül is tisztázódnak a zavaros ügyek, ezt a pert szeplőnek szánom a bírói teljesítményén..." – majdnem fölnevetett. – Óhajt más valamit is, alezredes elvtárs?

– Sajnálom – tárta szét a karját Barát, és felállt ő is. – Azt hittem, megérti...

Kovács majdnem megsajnálta, de akkor az alezredes még kibökött egy mondatot: – Pedig maga képzett, jó politikai érzékű ember... – és ettől dühbe gurult: „Talán megértettem volna, ha ideologizálás helyett megmondod, amit akarsz, hogy ne birizgáljak egy ilyen hivatalból okos, idős bírót, hadd kelljen megdicsérni! Te meg azt értsd meg, amit mondtam – itt emberekről van szó, nem kiszignált ügydarabokról!"

– Köszönöm a kávét. Jön, alezredes elvtárs?

– Még egy telefonom van – mondta Barát.

Kovács kiment.

Az alezredes rövid időre visszaült még a fotelba. „El kell napolni" – arra az elkövetkező beszélgetésre gondolt, aminek még le kell folynia, s ahol előrukkolhat azzal, hogy fogadkozás ide-oda, nem sikerült valamennyi ügyét lezárni. Semmi rossz nem éri miatta – a megnyugtató gondolat folytatása fájón érintette –, de jó sem. Aztán még hátramarad a kényelmetlenebb: Ambrusék előtt mosakodni. Hozzá egy ilyen politikai darázsfészekbe tenyerelni... – fejét

csóválta. Ez darázsfészek lesz, bizonyosan. Szigorú önkritikával állapította meg, jobb lett volna valami ürüggyel más bírónak átadatni a pert. Most már mindegy. Ez már olyan, mint púp a kérő hátán: vele nem sikerül, nélküle nem megy. Ez a különc Kovács elfelejti, hogy azután is a környéken fog élni. Ott, abban az utcában, amelyikbe belekotor...

Hümmögött.

„...Az ember idemegy, meg odamegy – itt is beszélget kicsit, ott is beszélget kicsit..." – kandikáltak elő emlékezetéből ismét a szenesember szavai. Nem akarta említeni az ügyésznek, hogy mégiscsak elég közeli kapcsolatban áll a terhelő tanúk egy részével – föltétlenül megbízik bennük, hitelt érdemlő, régi elvtársak –, ezt Kovács nagyon jól tudja, mit akadékoskodik ilyen bakafántosan a mellékes figurák miatt? Kényelmetlen lett volna kimondani – különösen pedig esetleg azt magyarázni, hogy miért nem őket idézte be –, s úgy érezte, fölösleges is. Egy ilyen szenesember után... Kovácsnak ez nem elég, pedig a szenesember véleménye – a környék ismeretanyaga. Így van. Becsületes, megállapodott életű melós. Ez, ha megígér valamit – az úgy van. Tapasztalta – és tapasztalhatta Kovács is. Hozzájuk is az hordja a tüzelőt. Egyetlenegyszer nem ültetett föl senkit. „Mert, kérem, énnekem számolni kell vele, hogy holnap is hordani akarom a szenet – ezért nem kifizetődő ma becsapnom az embereket." A megtestesült realitás. Azért becsületes – mert becsületesnek lenni kifizetődő. És a Grabóc kérdése: „Tehát a tanú, önmaga vallomása szerint csak akkor becsületes, ha ez a tulajdonsága jó üzletet jelent. Elfogadom, ezért van egy további kérdésem is: amikor a fiát vagonok feltörésére biztatta, és maga is részt vett a vagonok kifosztásában, a Déli pályaudvaron, az becsületes dolog volt-e, vagy sem?"

Lomha medvemozgással emelkedett ki a fotelból. „Elna-

polom – dörmögte, de nem gondolta komolyan, s hozzásóhajtotta: – ...ha minden kötél szakad..." – A szeneszember arcát látta megint, úgy tűnt, akár ebben a pillanatban hajította volna le a zsákot a válláról: „Egy évvel ezelőtt volt dolgom a rendőrséggel, mert rosszul mentem át az utcán. Máskor sohasem. Tessék utánaérdeklődni."

Nincs priusza. „Elvtársnő kérem"-nek küldte ki a cédulát, suttyomban, mindjárt akkor, kérdezze meg a nyilvántartót. „Az ember idemegy, meg odamegy..." – hirtelen ötlött agyába: az ügyész valamelyik nap említette, hogy Prágába készül. Törni kezdte a fejét, mikorra is mondta, hogy utazik? Eszébe jutott: holnap, repülővel – a jegyét is mutatta.

Elmosolyodott, s a mosolyt kedélyes, megértő fejbólintással kísérte.

Mintha húsz esztendőt fiatalodott volna, fürgén, ruganyos léptekkel indult a tárgyalóterem felé.

XVIII.

– Hát hogy mondjam másképp?! A jó édesanyámba küldött.

Nevetés hullámzott a termen.

A tanú az alezredesre nézett, és várt.

Barát megizzadt, meleg volt, pedig szellőztettek a szünetben. Mocorgott, nem találta a helyét. Hátán verejtékcsöppek gördültek alá, nyomukban undok nyirkosnak érezte az ingét. Kicsit zihálva, nehezen szedte a levegőt. Tekintete nyugtalanul rebbent ide-oda, s megállapodott az ügyészen. Az őrnagy az asztala fölé görnyedt, jegyezgetett. Baljában cigaretta füstölgött. „Megint nem kért engedélyt, hogy rágyújtson. Egy alezredes, az neki senki!" Köhécselt.

– Kérem a tárgyalás résztvevőit, szüntessék be a dohányzást – fintorgott, s újra köhécselt.

Az ügyész mintha álomból ébredt volna, csodálkozva ütötte föl a fejét. Barát kajánul pislogott rá, és mellékesen odavetette: – Ha mindenki füstölni kezd, olyan rossz lesz a levegő, hogy nem lehet kibírni – s mindjárt a tanúhoz fordult:

– Kérem, amit elmondott...

Szék reccsent, Barát odakapta fejét, elhallgatott. Az ügyész állt föl, „tömény pörszag" – gondolta, s megnyitotta a pulpitusa mögötti ablakot, aztán visszaült: – Azt hiszem, ez segít – mondta halkan, és ahelyett hogy eloltotta volna, nagyot szívott a cigarettájából.

– Igen... – húzta el a szó végét Barát. Akkorát nyelt, hogy a terem végében is hallani lehetett. Fejével a tanúra intve újra kezdte: – Gedőné Rábay Róza, amit ön itt elmondott, arról személyesen is meggyőződött, vagy csak hallomásból értesült róla?

– Azt mondotta, bíró úr, hogy mondjam el, amit a szóban forgó ügyről tudok. Elmondtam azt is, amit személyesen tapasztaltam, és azt is, amit másoktól tudok. Nyilvánvaló, hogy fegyverrel mászkálni láttam őket. De például az öreg koldus megverését nem láttam. Bíró úr ott lakik a környéken, tudja, hogy van ez: mindenki mindenkiről tud mindent. Talán még jobban, mint ő maga! Ne nevessenek ezen, ez így van. Fecsegnek néha összevissza... Hajjaj! Akkoriban azt is hallottam, hogy a Grabócék agyonlőtték a Stáblerék fiát. Stáblerné látott egy halottat a sarkon, ugyanolyan kakaószínű nadrág, szürke zokni volt rajta, mint amiben az ő fiuk elment hazulról reggel. November elején volt ez, amikor az oroszok már visszajöttek. Stáblerné nem merte közelebbről megnézni a halottat, mert egy tank állt mellette, és félt, hátha elkapják. Később a tank odébbment, akkor elzarándokolt a tetemhez, de a gyereket közben eltemették. A Stáblerné két hónapig feketében járt, minden lehetséges gyorssegélyt fölmarkolt a gyerek után – aztán csönd lett, mert megjött a hősi halott levele, hogy a Rockefeller alapítványból tanul tovább odakint. Azóta már végzett vegyészmérnök, a nyáron kivitette anyját-apját. Amiket a kapuban hall az ember a ráérő házmesterektől, azt én – tisztelet a kivételnek – erős kételkedéssel fogadom. Nem szoktam ilyesminek fölülni. Természetes, hogy ami az ügygyel kapcsolatban személyesen engem érint, azt a bőrömön tapasztaltam. Például a fenyegetőzést.

– Mondja el részletesen, hogy történt ez?

– Úgy történt, hogy estefelé mentem haza, és az idősebb

Grabóc elém állt egy kapu alól. A vállán fegyver lógott. Hogy géppisztoly volt-e vagy puska, azt én meg nem mondom, világéletemben undorodtam az ilyesmitől. Korong volt rajta alul. Olyan hirtelen termett elém, hogy majd frászt kaptam. Éppen elméláztam, és akkor olyan málén járok, mint a kelekótya.

Valaki kuncogott a háta mögött. Rózsi szava egy pillanatra elakadt, aztán durcás vállrándítással hátracsapta fejét, a teremre förmedt:

– Na, mi van ezen vigyorognivaló?! Maguk talán még nem jártak úgy az utcán, hogy mást láttak, mint amit néztek? Ha elgondolkozik az ember, akkor megtörténik... – ajkát biggyesztve végignézte a teremben ülőket. Barát megkocogtatott egy poharat. Rózsi ismét az alezredes felé fordult: – Mindenen röhögnek – morogta megvetően, és legyintett. – Áh... – a mozdulat ékesszólóan kifejezte, hogy kár több szót vesztegetni az egybegyűltekre.

Az alezredes alapjában véve elégedett volt. Mintha cirkuszi mivoltából végre a rendes ügy kerékvágásába zökkenne az egész fölfordulás. A kezdés előtt a terembe jövet még tusakodott magában, szólítsa-e azokat a tanúkat, akiket személyesen ismer. Jobb szerette volna, ha elállhat a kihallgatásuktól. Kellemesebb, ha nem ismerkednek hivatalosan. Ahogy végigjött a folyosón, az ügyész azzal a másikkal, a fiatallal diskurált, s egy világért rá nem nézett volna senkire, akit ismert. Valaki diszkréten odabiccentett az őrnagynak, csak hogy jelezze a tiszteletet, óvakodva tőle, nehogy az ismeretséggel való kérkedésnek tűnjön a köszöntés – Kovács pedig hirtelen odébb ugratta pillantását. Akkor döntött. Elvben helyes: nincs ismeretség. Viszont a per után is ugyanezek között kell élni. Prüdériának tartotta az ügyész viselkedését – vagy még rosszabb: kommunista gőgnek. Fennhéjázás úgy tenni, mintha sohase

látta volna ezeket az embereket. Velük kell élni. Eszébe jutott a lenini mondás, hogy a kommunizmust olyan emberekkel kell fölépíteni, akik vannak, nem pedig, akiket elképzelünk. „Nekik is velünk kell élniök" – gondolta, és az járt a fejében, hogy az ilyen igazságok oda-vissza érvényesek. Elmúlt a szorongása. Éppen ezért nem viszik vakvágányra a dolgokat. Egyik sem akarja kompromittálni magát a személyes ismeretség miatt. Ahogy végignézte a beidézett tanúkat, sajnálta, hogy erre nem előbb jött rá. Rózsin állapodott meg, s bár fölöslegesnek tartotta, mégis, a látszat kedvéért kézbe vette a tanúk listáját, mintha onnan olvasná fel a soron következő nevét. „Nagyszájú Rózsi" – ezzel a kitüntető jelzővel ismerte Gedőnét – magabiztosan kocogott a pulpitus elé, s ő belülről fölsóhajtott: „Majd ez megmondja."

Rózsihoz egy miniszteri ruhaváltoztatás miatt, és mindig csak végszükségben folyamodott. Olyan esetekben, amikor a „Patyolat" vállalási határideje huszonöt nap fölé emelkedett. Csupán az ingeit adta oda – gatyáit vagy más fehérneműt soha. Gatyákon tudott spórolni – legföljebb nem két-, hanem háromnaponként váltott. Az ingeken – amióta a miniszter nyitott zubbonyt rendszeresített a hadseregben – nem. Egyik kollégájára rászólt a főnök, a zárt nyakú – gyakorlóként megengedett – zubbony miatt, igaz, tréfásan, de ő óvakodott kitenni magát ilyen megjegyzéseknek: illik megadni a funkciónak azt, amit a tisztség viselése külsőségekben megkövetel. Magában ugyan berzenkedett, hogy minduntalan új szabású ruhát eszelnek ki, s csak a szekrény telik használhatatlan holmikkal. Rózsi drágán mosott: egy ing hat forint meg némi türelem. Utóbbi nem a várakozás, hanem Rózsi hangoshíradó jellege miatt. Rózsit nem meghallgatni – nem lehet. Egy csöngetés, hogy jöjjön át a mosnivalóért, azt is jelenti, hogy az ember akarva-akaratlan tudo-

mást szerez a környék mindennemű újdonságáról – Rózsi modorában. Rózsinak mindenről volt véleménye – határozott, és annyira eredeti, hogy az alezredes teljes délutáni programnak tekintette, amikor eljött a mosnivalóért, vagy leszállította a holmit. Túl ezen, emberileg nagyra becsülte. „Rózsi" – ez a fogalom két család nagymamai támaszát és egy férj eltartását jelentette. Rózsi elég komolytalanul komoly ahhoz, hogy az istennek is beolvasson, és hogy önmagáról – beleértve mindazokat is, akik hozzá tartoznak – ugyanúgy, egyenesen, szégyen és szemérem nélkül világgá kürtölje konkrét példákkal megalapozott ítéletét. Nem fog kertelni, és hazudni sem. Még egy előnnyel rendelkezik: a nyelvével. Vele próbáljon packázni Grabóc, ha tud! Vigyázó szemmel intett Rózsinak, folytassa nyugodtan.

– Szóval, elém toppant, és azt mondta: „Ide figyelj, cafat, ha még egyszer végignyalatod az utcát az unokáddal, visszamész a jó büdös édesanyádba, mert keresztüllőlek, mint a kutyát."

A nevetés újból végigbugyogott a termen. Rózsi nem zavartatta magát:

– Hát így mondta, pontosan. Mi van abban? Maguknak is odacímezték már, mit vihognak, legföljebb szégyellik elmondani. Én se maradtam adós, ne féljenek. Mondtunk aztán még cifrábbakat is. Ő kezdte, én meg feleltem rá. Megvan az a jó szokásom, hogy kvittelek. Ő elküldött az én anyámba, én is kikerestem a megfelelő égtájakat. Aztán fölpofozott, én meg összekarmoltam a pofáját, és elváltunk békességben. Előtte, nem mondom, megagyalt volna a puskájával, de irhabunda volt rajtam, a birkát ütötte a sötétben, úgyhogy majdnem nevettem. Ez azután történt, hogy a vadászlakba betörtek, és leverték a csillagot, meg elhozták a puskákat.

– Mit értett a vádlott azon, hogy végignyalatja az unokájával az utcát?

– Azt, hogy az iskolában valamelyik féleszű tanár fölhergelte őket, ragasszák ki, hogy aki magyarnak érzi magát, az kivágja a címert a füzeteiből. Tetszik tudni, milyenek a gyerekek, nekiesett mind, kiszabdalni ollóval. Még mondtam is, milyen marha találta ki, hogy szétvagdostatja a kölykökkel a füzeteket, mintha attól a címertől nem írhatnának bele. Na, nem is engedtem az enyémnek, mondtam, ragaszsza át, ha zavarja a tanulásban, de új füzetre hiába számít, azt nem veszünk! A fene ad ki rá pénzt, elhasználtattam vele mind. Amíg tartott, nem vehetett újat. Szóval, a tanár mondta, ők meg irkálták cetlikre, s kiragasztották a falra, hogy vagdosni a címert! Bolond volt mind, persze hogy az unokám is kiverte a cirkuszt. Én is olyan gyerek voltam, ha lehetett, mindent bele, hajrá. Hajjaj! Nem tudom, mi az ördögöt hitt Grabóc, hogy majd én küldöm a gyereket a fölfordulásba! Küldte a nyavalya. Csak egyszer nézett félre az ember – már mint a kámfor, úgy eltűnt. Majd megveszett, hogy puskát szerez. Még az kellett volna, a puskával klopfoltam volna ki a fenekét.

A nevetés hol itt, hol ott fel-felbuggyant a teremben. Barát maga is mosolygott. Nem tűrte volna különben az effajta derültséget – a nevetgélést lehetetlen összeegyeztetni a hely és az itt előadódó helyzetek komolyságával. „A Rózsi megmondja" – bólintgatott. Ha húsz tenyeret tapasztanának a szájára, ez még az alól is kibeszélné magát. Elképzelte a jelenetet, ahogy a Rózsi huzakodik Grabóccal, és egyre a fejében motoszkált az a mosolyogtatós gondolat, vajon nem a fegyveres haramia félt-e jobban kettőjük közül? Szemüvege fölött pislogott a hallgatóságra. Maga mellett érezte a derülő embereket a bűn üldözésében – és megnyugodott. Az ügyészre is vetett egy pillantást. Kovács megint

jegyezgetett. Furcsának tűnt most, hogy az imént zavarta az ügyész jegyezgetése, s az is, hogy furdalta a kíváncsiság, mit írogat? „Nem érdekel – mondta magában dacosan, s egy pillanatra összeráncolta homlokát: – az ügyész is kellék. Fontos kelléke a bírói munkának. Nélküle nincs tárgyalás, ahogy nincs színházi előadás díszletek nélkül. De csak annyi, fokkal sem több. Kellék!" – a gondolat amolyan önmaga erősítő lelki injekcióként jutott eszébe a szünetben folytatott beszélgetésük után, s most megerősödött benne. Csak mondja meg a Rózsi. A vallomás személyeskedő ízét rögtön elvette, ahogy az ő környezetismeretére hivatkozott. Értett a közbeszólásból Rózsi – és értettek a többiek is. Az alezredes bizonyos volt benne: tudnak disztingválni, s nem próbálják meg még egyszer őt mint magánszemélyt előrángatni. „Mondja, Rózsi..."

– Mit bököget maga? – förmedt Rózsi a mellette álló szenesemberre. – Azt hiszi, nem merem megmondani? Nem csinálok én titkot belőle! Bolond volt minden kölyök, egyik ezt csinálta, másik azt. Nincs ezen mit szégyenleni! Ragasztott. Na és?! Ha föléri ésszel, hogy mit csinál, akkor nem csinálta volna. Felnőttek sem érték föl, mit sziszegnek azon, hogy egy taknyos nyolcéves gyerek nem tudott okosabb lenni? Szeretem, amikor utólag mindenki okos! Lettek volna okosok idejében, akkor nem bolondulnak meg a gyerekek... Imádom a hajnalt, meg a sok-sok habfehér ruhás angyalt... Hát ha a tartalom alatt ezt érti Grabóc, itt van, fújja föl, nem tagadom én le, mit vannak úgy oda?! Föl nem kötnek, és prémiumot sem adnak érte, ha megmondom. Azt a funkciót, amit én viselek, el nem veszi tőlem az ördög sem. Miniszterek se tudták akkor, hogy hol a helyük, mondtak zöldségeket ők is, mégis miniszterek! Azért ne beszéljek, mert ilyesmiről nem illik? Fütyülök rá, hogy mi illik, meg mi nem! Apácákhoz jártam iskolába, volt időm

megutálni a szemforgatást. Végre, hogy az emberrel nem játszatják a szentet, megelégszenek annyival, hogy ember! Most illedelmeskedjek, jaj, meg ne húzza valaki az orrát, mert éppenséggel találva érzi magát?! Akinek nem tetszik, fogja be a fülét! Na!

Barátot a guta kerülgette. Lapos pillantást vetett az ügyészre: itt van, nesze neked politikai háttér! Latolgatta, közbeszóljon-e, a kormány védelmében. Rendre kellene utasítani – viszont akkor elkezd vitatkozni, hogy de igen, miniszterek is. Különben mindenkinek joga, sőt kötelessége nyíltan beszélni a bíróság előtt. Úgy döntött, jobb, ha nem akasztja meg, hadd hordja össze az okosságait, majd a válasz összegezésénél kitér egy mondatnyit rá, hogy elvből hagyta tovább beszélni, de az állam vezetőinek esetleges tévedései senki számára sem jelenthetnek takarót. Különben is, ezt az arroganciát a bíróság egyszerűen nem tűri! – erre hivatalosan figyelmeztetni fogja Rózsit. Azon tűnődött, elég-e a figyelmeztetés, azzal a megtoldással, hogy az anyagi helyzetére való tekintettel nem bírságolja meg.

– Ezúttal a tisztelt bírósághoz volna kérdésem – Grabóc hangja majdhogynem fuvolázott. – Kénytelen vagyok föltenni, mivel úgy érzem, hogy a tanács elnöke több ízben oktalanul szakított félbe, s nem engedte kifejteni a véleményem. A grófnőnek vajon külön kiváltsága zavartalanul és büntetlenül gyalázni a proletárdiktatúra minisztereit, vagy ez a jog mindenkit megillet?

– Mi?! – hördült fel Barát. Fuldoklott a méregtől, ökle az asztalra dörrent. – Hogy merészel maga!? Magát védje, az a maga dolga! Tőlem káprázhat a szeme, láthat grófnőket, akár királyokat is, de engem ne merészeljen kioktatni!!!

– Nem káprázik a szemem. Gedőné gróf Rábay Rózsáról beszélek.

Barát pislogott. Ez viccnek is annyira bizarr, hogy foglalkozni nem érdemes vele. De azért megkérdezte Gedőnét:

– Mi volt a foglalkozása negyvenöt előtt?

– Ápolónő. A László kórházban.

– Elég? – Barát fogcsikorgató dühe heves karlendítésbe szorult, kaján gúnnyal odalökte Grabócnak: – „Gróf" kedves nővér...

– Az – állapította meg Grabóc. – Tiszteltem is érte. Ha néhanapján eljut az ember a Palatinusra, egy nagyot kurjant: „Kabinos!" – és akkor jön a grófnő. Jó érzés, hogy egy grófnő jön, egy Rábay lány. Príma kékvér.

Barát hagyta, hadd beszéljen, csak lovalja bele magát jobban, annál nagyobb lesz a fölsülése – majd aztán mindenki megkapja a magáét. A Rózsi a figyelmeztetést meg a bírságot – mert ez a csibész annyit mindenesetre elért a destrukciójával, hogy bírság nélkül nem úszatja meg Rózsival. Valami névleges, szimbolikus büntetést oszt ki. Ötven vagy száz forintot – hogy azért ne vágja földhöz. Grabócnak pedig kétnapi egyest, kenyér-vízzel szigorítva.

– ...Olyankor örül az ember lelke. Nagyon szeretem Majakovszkij egyik versét, egy vasöntőről, aki új lakásba költözik. De az igazi, az mégsem a lakás, hanem, hogy kurjant a proli, és a grófnő szalad. Többet ér egy lakásnál! Ha jókedvű a proli, ad egy forintot, baksist, ne kuncsorogjon a grófnő hiába, hadd köszönje szép alázatosan.

– Egy forintért, mi? – vihogott közbe Rózsi, s fityiszt mutatott Grabócnak: – Ezt ni! Egy forintot mindenki ad, azért legföljebb kurta köszönömöt kap még a pápa is, drágám! Annyira sohasem csúsztam le, hogy egy forintért kinyaljam valakinek a valagát, még tízért sem!

A termen ismét végigbugyborékolt a fojtott nevetés. Barát Rózsira bámult. „Grófnő" – a gondolat annyira hihetetlennek tűnt, hogy nem jutott szóhoz. „Ez – grófnő?

Ez, Rózsi, a szomszéd házból, a kicsit ütődött férjének, annak a házkezelési igazgatóságon dolgozó műszaki ellenőrnek a nagyszájú felesége? Grófnő?" Mellette a szenesember, kezét a szája elé emelve, kissé félrefordult, a válla rázkódott a visszafojtott röhögéstől. „Rózsi – komtessz! Lehetetlen." A pipiskedő vénasszony – őt is másodszori meghallgatásra szólította ki, mint a szenesembert –, Rózsi másik oldalán, odébb húzódott mellőle, csodálkozó-megvető fitymálással méregette végig újra meg újra, szája egészen kifehéredett a szigorú-rosszalló szorítástól – a többi mind pukkadozik. „Kovács a tanácstag" – villant Barát agyába, hogy az ügyésznek tudnia kellene róla. Futó pillantást vetett rá: mélyen az asztal alá hajolva nyúlkál az elgurult ceruzája után, végre fölegyenesedik, de az arca rákvörös, száját összeharapja, irataiba temetkezik mindjárt – s ettől Barát föllélegzett. „Fenét grófnő – szusszantott maga elé –, még válaszolni se tartja érdemesnek rá." Ceruzája néhányszor megkoccant a poháron, hangja megtelt jóindulattal:

– Mondja, Grabóc, miért tételezi föl, hogy együgyű gyerekekkel van dolga? Semmit sem ér el az ilyen állítgatásokkal, csak a tárgyalás idejét húzza, és bebizonyítja önmagáról, hogy valóban olyan megátalkodott, amilyennek az elsőfokú bíróság megítélte. Ne nehezítsen a helyzetén. Hát igazán nem képes fölfogni, hogy csak árt magának is, a társainak is ezzel a viselkedéssel? Csapkod itt mindenkire! Valóban nem értené, hogy ha akarjuk, ha nem, kénytelenek vagyunk súlyosabban ítélni a tagadása miatt? Megértjük, hogy védekezik – de az ilyen védekezés helyett jobb volna kicsit önmagában vizsgálódni, tudja? Maga tényleg nem hiszi el, hogy nekünk is fáj súlyosabb ítéletet hozni? Azt hiszi, mi nem tudjuk, mit jelent a börtön?

– Gondolom, a bíróságnak hivatalból tudnia kell, ha nem

is a börtön, de az ítéletei jelentőségéről – mondta Grabóc, s erősebben megnyomva a szót, kiegészítette: – az ítéletei politikai jelentőségéről. – Lélegzetnyi szünetet tartott, Barátnak olyan érzése támadt, mintha valami elavult brosúra elevenedne elé, ahogy ezt a mondatot kinyilatkoztatta. – Köszönöm a tanács elnökének jóindulatú figyelmeztetését. Csak egyet nem értek: miért akarja ő lemosni a tanú arisztokrataságát, amikor a tanú meg sem kísérli? Félreértés ne essék: ez nem gyanúsítás vagy részrehajlással való vádaskodás akar lenni. Csak furcsának tartom – egyre gyorsabban beszélt, valósággal hadarta már –, ugyanis nyilvánvaló az eset politikai tartalma: életveszélyesen megfenyegetni egy deklasszált grófnőt – akinek az ellenforradalom idején a politikai hovatartozásáról talán fölösleges vitatkozni – november negyedike után, hisz a tanú is elismerte, hogy akkor történt az eset, úgy vélem, egészen mást jelent, mint a közcsend háborítását. Hogy mi volt a fenyegetés oka, azt a volt méltóságos asszony szintén érintette vallomásában. Dolgozzon a kékvérű, én elismerem a népköztársaság minden polgárának a munkához való jogát. De ha ez a munka az államhatalom, a proletárdiktatúra elleni bujtogatásban merül ki, a népköztársaságot szimbolizáló felségjelek gyalázásában, akkor az effajta munka után az én elképzelésem szerint börtön vagy golyó jár fizetségül.

– Az a címer akkor már nem ért! – a szenesember vágott Grabóc szavába. – A maga fejtegetése arra jó, hogy itt töltesse velünk az időt. Azzal kitörölhette mindenki a bal szemét, a kormány is a Kossuth-címert tekintette az ország jelvényének!

– Én nem – szögezte le Grabóc. – És hogy helyesen nem tartottam az ország felségjelének, azt igazolja az országgyűlés későbbi döntése, amely vörös csillagos címert választott a Kossuth, vagy ha így tetszik: a burzsoá magyar címer

helyett. Különben pedig a címer dolgában dönteni: meghaladja a kormány hatáskörét...

„Darázsfészek" – vibrált Barát agyában. Pontosan ez az, amit el akart kerülni, ez a politikai hínár, amit ötvenhat jelent, és amibe az ügyész – a maga politikai rövidlátásával – belehajszolta. „Ki akar készíteni? – forgatta fejében. Az okát szerette volna tudni, hogy miért ez a fúrás? Mert kifejezetten fúrás íze van az egésznek, és a miértjét nem értette: – ennek nincs szüksége bírói székre. – Vagy nem őneki van szüksége rá? Mit akar egyáltalán? Valami ügyészi bravúrt? Mit? Mit? Mit?" – ismét érezte a lüktetést a halántékán, s azt a gyöngeséget, amit a szünet előtt érzett. Mintha megbénult volna az agya. Valósággal látta magát, amint magyarázattal szolgál a főnöknek: sok ügy zajlott, fáradt volt már, ez kicsúszott a kezéből, el kellett halasztania. És ő is tudta, a főnök is, hogy sántít az indokolás. Ivott egy korty vizet, nagyot fújt, s egy széles gesztussal megakasztotta Grabócot:

– Befejezhetnénk talán a fölösleges államjogi vitát? Nem érzi bizarrnak azon rágódni, hogy ki mit csinált egy eltörölt felségjellel? Azt csinált, amit akart. A kormánynak pedig igenis van joga dönteni az országgyűlés utólagos jóváhagyásával, és ez a döntés minden állampolgárra egyaránt érvényes. Akár egyetért vele, akár nem – amíg nincs más határozat, kötelező mindenkire. Maga csak hagyja a kormányra a tennivalókat, mondtam néhányszor már: törődjék a maga védelmével – és megörülve, hogy ez eszébe jutott, hehegve odalegyintett: – A csillagot leverték a vadászházban, de a címer az a szívén feküdt! Én se ma hajnalban érkeztem, a hat húszassal, hallja, Grabóc!? Nem csinálunk retrográd politikai vitákat! Ezt a divatot nem vezetjük be, nem, barátom! Van még kérdése Gedőnéhez?

– Kérem a tanú válaszát arra vonatkozóan, hogy mielőtt

a nemesi címeket eltörölték Magyarországon, grófnő volt-e, vagy sem?

Barátnak még ciccegni se maradt ideje, hogy megint bolondságokat kérdez, Rózsi nem várt engedélyre a felelettel, kezét csípőjére téve nyelvelt Grabócra:

– És aztán? Többet dolgoztam grófnő létemre, mint maga! Mit ért az én címem, pénz nélkül, nem mondaná meg? Grófnő! Attól én ugyanolyan dolgozó vagyok, meg voltam negyvenöt előtt is, mint akárki! Nem éltem én munka nélkül soha a büdös életben! A grófnő! Cöcö... Nem én választottam ki a szüleimet! Próbálta volna kenyérre kenni az én grófságomat, ugyanúgy nyelte volna az éhkoppot, ahogy én. Azt hiszi, szórakozásból mentem ápolónőnek, mi!?

– Nem, azt nem gondolom. Miután a birtokuk ismét Románia lett, a pesti házaikból meg törmelékhalmaz, nincs okom ezt gondolni – felelt Grabóc higgadtan. – Csak azt szeretném, ha a tanúvallomása értékelésénél ezt a körülményt, s az ebből fakadó politikai következtetéseket a bíróság figyelembe venné.

– A bíróságnak volna valami egészen különleges indítványa – áradt ki az erőltetett gúny Barátból. – Mi lenne, ha történetesen figyelembe vennék, hogy a bíróság joga szót adni, vagy nem adni az előtte állóknak?! Ehhez tartsák magukat! Nem tűrök magánvitákat, sem a tanúk, sem a vádlottak részéről! Ezt egyszer és mindenkorra vegyék tudomásul! – Rózsira nézett. „Grófnő" – még most is csak ámulni tudott. „Kapkodok, mint Bernát a mennykőhöz" – megint eltöltötte a kívánság szünetet elrendelni, szippantani egy kis friss levegőt, összeszedni magát, kiszellőztetni ezt az utálatos alakot az agyából. „Mindenbe belekavar. Kapaszkodik..." – nem fejezte be a gondolatot, iszonyúan megfáradtnak érezte magát, s még csak az sem üdítette föl, hogy eszébe jutott a mondat, amelynek segítségével

kiemelkedhet ebből a zavaros hínárból. Jönni fog a következő buktató – és akkor ismét későn forognak a kerekek, ez a minden hájjal megkent disznó szamarat csinál belőle. És Rózsi – grófnő... Megtörölte a homlokát: – Még azt is tudomásul veheti, Grabóc, hogy a törvény előtt minden állampolgár teljes egyenjogúságot élvez. Ahogy tapasztalom, kitűnő ismerője a törvényeknek. Hasznos volna, ha nem csupán a maga szempontjából előnyös cikkelyekre... – szája kiszáradt, nyelnie kellett egy korty vizet megint, aztán fejezte be: – emlékezne...

Grabóc nem reagált a megjegyzésre, nyugodtan mondta:

– Ha megengedik, a másik tanúhoz is volna kérdésem, Korompainéhoz...

– Róla talán hercegi vért akar kideríteni? – kérdezte az alezredes.

– Nem, kérem. A tanú azt állította, hogy az ablakból látta a Gedőnével szemben terhemre írt cselekmény elkövetését. Én ezt elfogadom, láthatta. Mostani vallomása során kifejtette, hogy október végétől december közepéig ki se mozdult a lakásból, még táplálékot is úgy hoztak neki. Ahogy előrehaladott korát nézem, ez is hihető. Már most azt szeretném tudni, hogyan számolhatott be olyan részletességgel az erdészházban történtekről, valamint arról, hogy a lakásából való kiüldözéssel fenyegettem Gedőnét, pontosabban azzal, hogy fogok én még az ő – mármint a Gedőné – lakásában lakni?

– Feleljen, Korompai – „néni" akarta mondani Barát, de ahogy az öregasszonyra nézett meggondolta, és úgy fejezte be a fölszólítást: – asszonyság.

Korompainé egy lépésnyit előbbre tipegett. Az apró, tarka pöttyökkel telehintett, fehér selyemblúz majdnem vidámmá oldotta az angolosan sima vonalú, fekete kosztüm gyászhangulatát. Fekete szalmakalapján meg-megzörrent az

őszi jellegű mezei művirágbokréta. Kezén fehér szarvasbőrkesztyű – begyakorlottan elegáns, talán a kelleténél szélesebb ívű mozdulattal libbentette sűrűn redőzött, fekete csipkefátylát arca elől a kalap karimájára. „Magas szárú meleg cipőt hord meg kötött harisnyát" – gondolta Barát a kesztyű viseléséről, előrehúzódzkodott a pulpitusa fölött, meg is emelkedett csöppet ültéből, hogy a néne lábára lásson. Megvonta szemöldökét, s visszazökkent. Az öregasszonyon testszínű nylon feszült, s hegyes orrú, nem túl magas, de tűsarkú, fekete lakkcipő.

– Ez, kérem, ez az oka mindennek – pötyögte kissé erőltetett orrhangon, enyhén raccsolva. Kezét előkelősködően magasra emelte, s a mutatóujjával hirtelen bökött Grabóc felé: – Ön, fiatalember, hogy merészel kételkedni egy idős úriasszony szavában? Hogy merészel?

„Na, nagy isten!" – fohászkodott föl Barát, és behunyta szemét, hátradőlt a széken. Ha erről Grabóc nem bizonyítja be, hogy arisztokrata, azt mindenesetre be fogja, hogy idióta, mint egy közmondásos arisztokrata.

– Ez, kérem... Nem tisztelik sem a kort, sem a világ rendjét. Se tudást, se tapasztalatot, se rangot. Semmit nem tisztelnek... – karját még mindig a magasban tartotta, csupán a fehér kesztyűs mutatóujj biggyedt a többi mellé. – Fittyet hánynak törvénynek, jó szónak. Az Istent se tisztelik... Azt hiszik, mindent lehet! Kikérem magamnak, hogy az én szavamban kételkedjék! – sipította.

– Bocsásson meg, asszonyom – szerénykedett Grabóc nagy tisztelettel –, valami kicsike ellentmondást látok a vallomásában, amit szeretnék tisztázni. Távol áll tőlem, hogy kételkedjek az ön úriasszonyi szavában, bár az előbbi tanúvallomás úriasszonyi szavai után talán támadhatnának kételyeim.

Barát végre elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy szembenézzen a valósággal. Kinyitotta szemét.

A fehér kesztyűs kéz lefittyedt, s az öregasszony orra elfintorodott:

– Az az ordenáréság, az a hang, kérem... Nem volt méltó egy grófnőhöz – mondta megvetően.

Rózsiból kiböffent a viháncoló nevetés, bakfishoz illő szelességgel kapta el a kosztüm karját, s előrehajolva kiabált:

– Hagyja a blőd főúri allürjeit, nyanya! – határozottan élvezte a vénasszony megrökönyödését, és kedveskedő pajzánsággal rángatta ide-oda a kosztüm karját: – Már akkor kimentek a divatból, amikor én csupasz valagú grófnő voltam, kiskegyed pedig a hentesné a Maros utcából... Valami újabbat játsszon, ettől nem lesz előkelőbb!

Barát hirtelenében nem tudta, sírjon-e vagy nevessen. „Cirkusz. Tökéletes cirkusz! – kesergett a nevetéstől dűlő, boruló terem látványán. Könyöklő jobbjával megfogta homlokát. – Még ezek is..." – röstelkedett önmaga előtt az ülnökei viselkedésén – a kórusból szinte külön kihallotta Zámbó mélyről jövő hahotáját, s a főhadnagy – mindig újra elfelejtette Darabos nevét – furcsa, bugyborékoló nevetését. „Ügyész elvtárs ingyencirkusza. Elsőosztályú bohócok, hálás publikum" – a foga összecsikordult.

Az öregasszony kabátujja egyre rángatózott a Rózsi markában, s az aszott-sovány, kesztyűs keze úgy lötyögött benne, mintha azt valaki külön ráncigálná, ellenkező irányba. Megpróbált szabadulni, de Rózsi fogta erősen, hiába lökögette odébb a kezét, végül kitépte ruháját a szorításból. Barát akkorra már az asztalt ütötte, mert a pohárkocogtatást elnyelte a rettentő ricsaj, s hogy csöndesedett a terem, felüvöltött:

– Mi van itt?! – villámló szemekkel nézett körül, dühvel, gyűlölettel valamennyi nevetőre, akár őt magát kacagták

volna. Pissz se hangzott. Rózsira vicsorgott: – Még egy ilyen cirkuszt rendez, úgy megbírságolom, hogy attól koldul! Mit képzel maga?! Úgy kivágom innen, hogy a lába se éri a földet!

A csöndbe belesipított a vénasszony finnyáskodó raccsolása:

– Micsoda impertinencia! Egy grófnő! Ilyen ronda, maszatos praclival...

– Hagyja abba ezeket a bárgyú megjegyzéseket! – dörrent rá Barát.

Az öregasszony megrezzent, alig affektált ki egy elképedt „áh"-t magából, az alezredes újból ráripakodott:

– Ne bohóckodjon itt nekem erkölcsprédikációkkal! Feleljen a vádlott kérdésére, és kész! Máskor ne hazudtolja meg önmagát, akkor nem fognak „kételkedni merészelni" – próbálta utánozni a vénség raccsolását – az úriasszonyi szavában! – Dohogva, mintegy önmagának folytatta: – Összehord hetet-havat, aztán csodálkozik, amikor kinevetik.

– De kérem... kérem... hát ilyen hangon – a méltatlankodás valósággal egyenesre húzta Korompainé öreges, hajlott hátát.

– Hallotta a vádlott kérdését?! Otthon ült abban az időben, vagy sem? Ha igen, honnan tudja azt, amit nem láthatott az ablakból kilesve?

– Az ablakból... – ismételte az öregasszony, s ébenfapálcáját a padlóhoz kopogtatta: – Én, kérem, nem szoktam az ablakból leskelni. Az közönséges Mari-szokás, én a zajra lettem figyelmes, és azért léptem az ablakhoz, megtekinteni, mi történt az utcán. Azt láttam, kérem, ott állt a grófnő, azzal az emberrel szemben. És összekülönböztek. Ez világosan kitűnt a heves taglejtéseikből. Mert ugyebár, ahhoz, hogy valaki szóváltás közben megőrizze a nyugalmát, nagyfokú lelki emelkedettség szükséges. Engem az ilyen

parlagi beszédek sohasem érdekelnek, és ki sem akartam nyitni az ablakot, de annak előtte vendéget fogadtam, sajnos az illető annyira telefüstölte a szobát, hogy kénytelen voltam kissé megnyitni. Hangsúlyozni kívánom, ezért szereztem tudomást az esetről, nem pedig abból kifolyólag, hogy szokásom lenne leskelődni. Hallottam, amit az előbb már volt szerencsém ismertetni. Meg kell mondanom, a grófnő úgy viselkedett akkor is, mint egy közönséges perszóna. Ez az ember a végén kiabált, hogy szórja ő még kifelé a Gedőék grófi pereputtyát. És azt is mondta, hogy ne képzelje, hogy visszaülhet a kúriába, hogy ott az ő fajtája lakik, amíg a világ világ! Ezt hallottam, kérem. Nagyon helytelen vélemény-nyilvánításnak tartottam ezt a megnyilatkozását, egészen vulgárisnak és törvényellenesnek, hiszen a grófnő azután visszakapta például a jogtalanul konfiskált öröklakrészét, mert csupán négy szobából áll... – és Rózsi felé fordult: – Ha jól vagyok értesülve...

– Hajjaj... – sóhajtott fel Rózsi. – Egészen jól... – Szeme sarkából Barátra pillantott. Az alezredes arca még komor volt, de azért megkockáztatta: – Ha talál egy palit rá, aki megveszi, ötezerért odaadom, talán kettőért is... – vihognia kellett. Olyan rendes, szolgálatkész kis asszony volt ez a Korompainé, amíg a hentesüzletben ült. Mielőtt jótékonysági célra áldozott volna, lopva megnézte a listát: mit adott a kormányfőtanácsos, aki a ház első emeletét lakta. Rajta nem fogott ki – üres papírral állított be hozzá, egy ilyen nyomorenyhítő akció során, hadd törje a fejét a derék hentesné. Mégis igaz, hogy minden fejlődik: már az ő Gedőjénél is idiótább, pedig csak játssza a született előkelőséget. Ha nem „közértesítik" azt a kócerájt, majdnem normális marad. Legalábbis annyira, hogy nem áztatja el, azért mert kibökhet egy jó hangzású „ha jól vagyok értesülve" – formulát, a megfelelően hozzáképzelt reverenciával.

– Olyan kevésre értékeli? – Barát hangja csöpögött a gúnytól.

„Na... – gondolta Rózsi – gebedjetek meg..."

– Csak hármas társbérlet, plusz egy albérlő. Ha tud valakit, bíró úr, odaadom kétezerért. Már kértem őket, fogadják el, de nem kell nekik. Lusta dögök, azt mondják, így kényelmesebb, én meg szaladgálhatok az adóhivatalba haladékért. Pontosan annyit tesz ki a lakbér, amennyi adót kell fizetni, de a lakbért még egyszer se kaptam időben kézhez. Ha nem tetszik, ki lehet lakoltatni őket, föltéve, ha szerzek nekik másik lakást, ahová beköltözhetnek, mert utcára tenni még ágybérlőt sem lehet – pergett a nyelve, s közben az agya járt, mint a motolla, visszaverekedni a sajnálatra méltóan tisztes kabinosnő dolgozói közmegbecsülését. Sztálin jutott az eszébe – még a kitelepítés idején, a birkahodályban „berendezett" szállásukon –, külön az ő számukra létesített szemináriumon magyarázta egy ökör, hogy miután bekerültek a dolgozók osztályába, át fog alakulni a gondolkodásuk, megváltoznak az érzéseik, egyszóval tősgyökeres részesei lesznek a dolgozó népnek. Ott egye a fene, Sztálinra hivatkozni rossz üzlet, ezek most hadilábon állnak atyjukkal, tanítójukkal, vezérükkel. Kár, hogy más nagyfejű nem hordott össze ilyeneket. Ez a vén trotli meghall egy szót – grófnő –, a nézése is más lett, de bezzeg az ingeit kivakarni a koszból, az jó, akkor „Édes Rózsikám..." Nem látta értelmét az orrhúzásnak, ezt a sztálini zöldséget különben se mondani, bizonyítani kell. – Szóval, aki igényt tart erre a vagyonra, megkaphatja minden további nélkül, azonnal, igazán csak annyi aprópénzt kérek, ami legalább télre kihúz a slamasztikából, mert háztulajdonosi vagy öröklakás-tulajdonosi, a frász tudja, minek nevezzem, szóval ebben a minőségemben, még csak öt mázsa tüzelőt tudtam hazavitetni...

Megkönnyebbült, hogy a terem ismét derül. Ha már nevetnek, akkor nincs nagyobb baj. Barátra lesett – csak be ne gorombuljon megint, s odafordult Korompainé felé, kedvesen a szemébe mosolygott:

– Ha óhajtja, hentesné nagysám, cserélhetünk. Öt mázsa originál grófi háztartási szenet ajánlok föl az ön harminc mázsa német hasáb-brikettjéért. Annyi szorong a pincében, ugyebár, ha jól vagyok értesülve róla – jócskán megtoldva hajlongta vissza neki az iménti diszkréten kérdő főbólintását, s a nyelvét öltve rá, gorombán odavágta: – Ugyanis én szeretem a Mari-tempót, és a korona se billen meg a sezlonyomon, ha nem vágok olyan képet, mintha kényszerből tudnám, amit tudok...

Tökéletesen nevetségessé teszi – ha egyáltalán lehet még nevetségesebbé tenni – ezt a nőnemű Agenort. Még jobban, mint önmagát. Nem törődött vele. És azzal sem, hogy Barát tenyere újra az asztalon csattan:

– Ne személyeskedjen! Kérem, Korompainé, válaszoljon. Ezek szerint vallomásának az a része, amelyben a fenti jelenetet vázolta, megfelel a valóságnak?

Az öregasszony hebegett a sértő kérdés fölötti izgalmában, végül botjával koppantva kibökte:

– Igen...

– A lakásból való kiüldözéssel történt fenyegetést honnan tudja?

– Mire véljem ezt az akadékoskodó kérdezősködést, bíró úr, kérem?

– Mielőtt végképp fölháborodna, asszonyom, feleljen arra, hogy az a fenyegetés konkrét formában miként hangzott el? Tett a vádlott olyan tartalmú kijelentést, hogy személy szerint Gedőnét kivegzálja a lakásából? Konkrétan, ilyen formában?

Az öregasszony a mutatóujjával ütögette a botja markolatát:

– Konkrét formában... – motyogta, s összecsücsörítette a száját: – Arra nem emlékszem...

A ceruza megnyirkosodott Barát markában. Az asztalra dobta:

– De hisz az imént még ilyesmiről beszélt! Hogy „kiszórja a Gedőék pereputtyát"!

– Azt hiszem, általánosságban hangzott el... Ugye, amikor valaki szóba ereszkedik egy másik egyénnel, akkor meglehetősen ritkán hangoztatja az illető név szerinti meghatározását, mert ez ugyebár amúgy is nyilvánvaló...

Barát lenyelte a magyarázatot:

– Jó – lökte ki magából vészterhesen. – Elfogadom... – hirtelen ötlettel Rózsira bökött: – Gedőné, hangzott el konkrétan ilyen fenyegetőzés?

– Hát lehet, hogy nagysámnak jobb füle van a hallgatózáshoz, én nem hallottam, nem is mondtam, hogy történt volna. Talán nem sértődik meg Korompainé, és ha megsértődik, attól se megyek a falnak, de azt hiszem, túl élénk fantáziával rendelkezik, olyan blődül előkelő, ahogy csak elképzelni tud az ember egy igazi, régi vágású előkelőséget. Hát ha ez jó neki... – vállat vont, lett volna kedve darálni tovább, hogy pénze volt rá Korompainénak, minden arisztokratikusnak látszót majmolni, s a hülyeséget éppúgy összeszedte magának, mint a brüsszeli csipkés monogramos ágyneműt, majd elájult a gyönyörűségtől, amikor ő – néha megszállotta az incselkedés belzebubja – el-elmondta, hogy-mint bútoroztak, kárpitoztak be valaha egy ebédlőt, hálót, milyen nippeket, ólomkristályokat raktak ide-oda. Tulajdonképpen ezért kedveli ezt a vénasszonyt. A főúri lakások legvisszataszítóbb ízléstelenségeit és csudabogarait hordta össze neki – és láthatja viszont a lakásában.

Barát azonban fölemelte a kezét, az öregasszonyra mordult:

– És honnan szerzett tudomást a vadászlakban történtekről? Ön mikor járt ott?

– De kérem – utasította vissza Korompainé fölháborodottan: – Hisz az férfitanya!

– Tehát nem is járt ott? Sohasem?

– Hogy képzeli, hogy én betenném a lábam egy olyan helyre?

– Akkor meg mit ájuldozik itt, amikor megkérdik, hogy honnan tudja?! Itt a bíróság előtt áll – ehhez tartsa magát, és eszerint beszéljen! – tört ki a méreg az alezredesből, és ráripakodott a hüledező Korompainéra: – Honnan szedte akkor, hogy mi történt ott?

Az öregasszony úgy bámult rá, mintha rémet látna:

– Kérem... Én sohase hittem volna, hogy a bíró úr... Mindenki olyan kedves, jó embernek ismeri... Hogy enynyire elragadtassa magát egy védtelen nővel szemben!?

Barát egyszerre nagyon súlyosnak érezte a fejét. Mintha hús-vér-csont koponya helyett valami tömör ólomgömb ülne a csigolyáin. Papírjai fölé hajolt. Csuklójával megtámasztotta homlokát. „Ezek között kell élni" – zsongott agyában. A megmagyarázhatatlan kettősség zavarta: eszébe jutott, ahogy találkozni szoktak. A tiszteletre méltó öregasszony messzi-előre mosolyával mindig hatalmas, katonás szalutálást váltott ki belőle, s most olyan furcsának, idegennek tűnt a máskor mosoly nélkül elképzelhetetlen arc. A néni, akinek az unokája „kezit csókolom, katona bácsi"-val harsogta tele az utcát, s angol–orosz nyelvleckére jár meg zongoraórára. Tavaly télen jött át a gyerek – csak a szünidőket töltötte a nagyanyjánál –, hogy nem zavarja-e a gyakorlással? Akkor beszélgettek. Hófehérben volt a gyerek – mint mindig, rendkívül illedelmes, és nagyon öregen okos

„kis bölcs" – ez volt a benyomása róla. Találkozni fognak megint. És Rózsival is. Rózsi holnaputánra ígérte az ingeket. Pontosan szállít. Az ügyészre pillantott. Még mielőtt Rózsi létezett volna számára, kifogyott az ingekből – az ügyésznét kérte meg, segítse ki a mosással. Volt háztartási alkalmazottjuk, s ő külön megfizette a lánynak, mégis olyan hidegen intézte az ügyészné, hogy jobb megoldásnak találta másoknál érdeklődni. „Velük, mindannyiukkal..." – határozottan félbeszakította Korompainét:

– Kérem, ön ebben a pillanatban bíró előtt áll, és ebből a szempontból teljesen közömbös, hogy ismerik-e egymást az utcáról, vagy sem, hogy szokták-e üdvözölni egymást, vagy sem! Azt hittem, hogy önnek, aki annyit ad a jó modorra, nem szükséges erről külön beszélni. Az én dolgom itt, hogy kérdezzek! Az öné, hogy feleljen! Ettől eltekintve biztosíthatom, ha legközelebb találkozunk, ugyanúgy megadom önnek a tiszteletet, mint bárki másnak, akár vádlott vagy tanú, vagy igazságügyi ember, akit köszönő viszonyban ismerek. Csak sajnálni tudom, hogy ismételten ki kellett térnem erre! Most pedig feleljen!

– Olyan valakitől szereztem tudomást róla, akinek a szavahihetőségében semmi okom kételkedni – károgta Korompainé elutasítóan.

– Ki az a személy? – szuszogott Barát.

– Kötelességem megnevezni? Nem hatalmazott föl rá, hogy a nevében beszéljek.

– Akkor minek beszélt a titokzatos X nevében? – szegezte neki Barát azzal az eltökélt szándékkal, hogy félretéve minden ceremóniát és udvariaskodást, végképp bohóccá teszi valamelyik ismeretlen ismerős védelmében. Még mindig jobb, ha ő teszi lehetetlenné ezt a megtestesült kretenitást, mintha rajta keresztül vele járatják a bolondját.

– Itt van, kérem, a teremben...

Barát félelmetesen nyugodt volt:

– Emlékeztetni kívánom önt arra, amire a tanúvallomása előtt felhívtam a figyelmét: hogy a hamis tanúskodást, a bíróság félrevezetését, a törvény teljes szigorral bünteti. Ennek tudatában fönntartja állításait az erdészlakban történtekről?

Az öregasszony megsápadt.

– Mondtam, kérem...

– Tehát fönntartja?! Természetesen, vállalva annak a következményeit, hogy amennyiben kiderül a továbbiakban az állítás valótlansága, a bíróság célzatos szándékú megtévesztése miatt felelősségre vonom!

– A doktor úr... – motyogta Korompainé. Feje szelíden a mellére konyult: – A doktor úrtól hallottam.

– Mi... Mi?! – harsant a terem közepéről. A doktor úgy dobbant talpra, hogy a padló is beleremegett. Barát hiába volt résen a kocogtatással. – Kikérem magamnak! Ez közönséges rágalom! Vén csoroszlya! Odajár divatból az orvoshoz, ez fáj, az fáj, tölteti vele az időt...

– Nyugalom! – csattant Barát. – Csupán azért kérdeztem, hogy a tanú szavahihetőségét ellenőrizzem. Alkalomadtán megcáfolhatja, bár úgy vélem, fölösleges ezzel tölteni az időt.

Az orvos – saját fogalmai szerint – suttogóra mérsékelte hangját – csöndesebb bikabőgéshez hasonló méltatlankodása így is elhallatszott a pulpitusig. „...az ember kegyelemből fölír neki valami aszpirint, hogy megnyugtassa a hipochonderjét, még nem az aggkori szenilitás a baja, hát erre ilyesmibe mártja! Még egyszer énhozzám beteszi a lábát, úgy kidobom, hogy járhat panaszra, akár a nagyotiba! Vén trotli – az a baja..."

– Nyugalom, főorvos úr... – intette Barát kedélyesen. – Kár szót vesztegetni a dologra...

Korompainé pislogott:

– Kérem, ha a főorvos úr ennyire fölháborodik azon, hogy szavahihetőnek tartom, hajlandó vagyok visszavonni az állításom... – és szendén rámosolygott. – Ezen csak nem veszünk össze, doktorka... Hiszen azért a honoráriumért más is fölír egy-egy doboz aszpirint valami vén trotlinak – ajkát biggyesztette: – esetleg nem csomagolja amerikai dobozba...

Barát rettentő haragos ábrázatot mímelt:

– Ne személyeskedjen, Korompainé! – kiabált rá, mielőtt az orvos hápogása ismét ordításba öblösödött volna. Közben csak a legnagyobb igyekezettel sikerült visszatartania nevetését. „A bébi... a doktorka..." – a legcsekélyebb kétséget sem táplálta az irányban, hogy Korompainé igazat mond. – Tehát ön a Gedőné megfenyegetésén kívül, amit az ablakból meglesheteti, kihallgathatott, a többi tényként vallott adatról mendemondából értesült?

Az öregasszony gyilkosan kedves mosoly kíséretében készségeskedett a felelettel:

– A bíró úr szóhasználatával: mendemondából, vagy az ennek megfelelő közönséges kofapletykából, amennyiben...

Barát el tudta képzelni a folytatást: „...amennyiben a doktor úr szavai annak tekinthetők..." – és gyorsan belevágott:

– Rendben van! A tanúvallomásnak ezt a részét annak tekintem! Közönséges szószátyárkodásnak! – „Magadat lejárathatod, de a többi tanút nem!..." – dühöngött magában. Ez a vénasszony valóban képes mindenki szennyesét kiteregetni, az emberi hibáit, csak azért, mert a szemébe mondták az igazat. Eszébe jutott, kifeni ez még a nyelvét őrá is, azt sem fogja tudni, honnan jön az áldás, csak majd ezt is beszélnek, meg azt is. – Azt hiszem, egyelőre befejeztük. A vádlottnak nincs több kérdése Korompainéhoz?

Grabóc képén megint ott látta azt a magabiztos, fölénynyel vegyes megvetést, ami annyira kihozta a sodrából. „Majd még..." – s önkéntelenül megszorongatta markában a ceruzát – akár a torkát fogná ennek az elvetemült gazembernek. Nyeregben van: azt hiszi, győzött. Hadd higgye. Kívánta, hogy érezze győztesnek magát, érezze nyeregben, fölényben – érezze, hogy megúszta. Biztos volt magában: a tények makacs dolgok. Szilánkokat, mozaikokat elháríthat – részekről kiderítheti, hogy nem igazak –,de az egész kép: áll. Egyik hülyénél bebizonyíthatja, fele marhaság abból, amit elmond, másiknál is. Őt ez nem téveszti meg. Nem téveszteti meg. Mindenkinél marad valami részigazság, és az a végén mind egy kalapba kerül. Azoknak a vallomásával egyetemben, akik nincsenek jelen.

– Nincs – érkezett Grabóc válasza, olyan hangon, mintha azt kérdezné: Kell még ennél több? – és az alezredes enyhén rámosolyodott: „hidd csak..."

– Menjen a helyére, Korompainé – recsegett lekezelő hanglejtéssel. Az öregasszony a botjával kopogva tipegett. „Nem látszik nyolcvannak..." – gondolta Barát. Kicsit sajnálta, hogy így kitekerte a nyakát. Majd ha találkoznak, megmagyarázza. Valahogy meg fogja magyarázni. Kibeszéli. Sóhajtva konstatálta, hogy az élet logikája kegyetlen: inkább ezt az idiótát veti oda koncul, mint mást. Ez nem fáj senkinek... Se itt – se ott. Ezen mindenki röhög: az úrhatnámságán. Jó, hogy léteznek olyan szokások, amiket mindenki utál, ha másokban veszi észre. Fény áradt a terem fölött – a kapcsoló kattanása beleveszett az öregasszony botjának kopogásába –, hunyorgott, a lámpafény vakította. Csak most figyelt föl rá, hogy eljárt az idő. „Még itt a szeneszember... – sóhajtott, s a Rózsi mellett ácsorgó, inkább entellektüelnek tűnő alakra pillantott. – Utána elnapolom..." – kaján pillantást vetett az ügyészre. A szenes-

embert figyelte az is, és Barátnak most, a lámpa fényében föltűnt, milyen ridegen tárgyilagos – talán inkább könyörtelenül hideg – szemmel méregeti, és az a szegény pára izegmozog, irul-pirul zavarában. Megborzongott – odaképzelte magát egy ilyen bíróságot ritkán megjárt ember helyébe, az ügyész szeme elé. „Mi lenne, ha..." – észrevétlen följebb húzta csuklóján a zubbony ujját, hogy az órájára láthasson. Az idő miatt éppen bezárhatná a napot, néhány perc, és hat óra. Nem lehet. Ezt nem – a bizonyításnak ezt a mozzanatát be kell fejezni. Jöjjön a szenesember. A többi majd... Ezért a három nyikhajért fog majd itt túlóráztatni egy csomó embert, kuncsorogni a főnöknél, hogy írja alá utólagosan a túlórapapírt a gépírónőnek, teremőrnek, fene tudja, kinek... „Utazz, ügyész elvtárs..." – aprókat szusszantott. A főhadnagy – már megint nem jutott eszébe a neve – szintén utazik. Tagjelölt-felvételre – három nap szabadságot kért. A negyediken pedig... – még most, a tárgyalás után megíratja az idézéseket, holnap kézhez veszik. „Elvtársnő, kérem... – firkantotta egy cédulára, s új sorba alá: – ...maradjon, sürgős munkánk lesz. Reggelre gondoskodjék kézbesítőről!" – és odaintette a teremőrt, vigye az utasítást. Túlóra. Mindegy, így is, úgy is az. Majd megmagyarázza, valamit majd kiókumlál. A főnök megérti, hogy sürgős. És ha nem – legföljebb morog egy kicsit. „Utazhat, ügyész elvtárs – négy nap múlva minden rendben lesz..." – komor vonásai megenyhültek. Szerette volna látni ügyész elvtárs ábrázatát, amikor hazatérte után kézbe veszi a postát, s kezébe akad a meghívója, ott lesz, pontosan – névre címezteti, hadd örüljön a tiszteletnek... „Takony, te akarsz rajtam keresztülgázolni..." Grabócra röffent:

– Elsőrendű vádlott! Van még kérdése a tanúhoz?

– Szeretném tudni, hogy a tanú úr miért feledkezett meg

a vallomásában arról a tényről, hogy őt magát is megfenyegettem?

A szenesember nagyra meresztette a szemét:

– Engem?

– Önt – bólintott Grabóc. – Erre tanúm is van.

A szenesember ajka körül sunyi mosoly bújkált.

– Engem senki se fenyegetett – vont vállat.

– De fenyegettem. Azzal, hogy följelentést teszek ön ellen, ha nem szolgáltatja vissza azt a három televíziós készüléket, amit a fia lopott a Déli pályaudvarról, egy feltört vagonból...

A szenesember legyintett.

– Észnél van maga, vagy álmodik? Az történt, hogy a környéken ma is van egy galeri. A kölykök elhoztak három televíziót, és lerakták a mi pincénkbe. Mi nem is tudtunk róla. Még a házmester sem, aki a pince kulcsát őrzi. Én meg a fiam adtuk be a rendőrségre, kettőt, a harmadiknak már csak a doboza volt meg... Mondtam az előbb, hogy a rendőrséggel egyszer volt dolgom, amikor szabálytalanul közlekedtem. Húsz forintom bánta...

Barát unta még egyszer végighallgatni:

– Elég. A tanú erre a kérdésre lényegileg még a szünet előtti vallomásában megfelelt. Más kérdése van, Grabóc?

– Erre nem kaphatok választ?

– De, sőt, már meg is kapta. Egyébként közölhetem önnel, hogy a tanú személyi adatai alapján utánanézettem a bűnügyi nyilvántartóban, a maga előbbeni vádaskodása alapján. Ott a tanú neve nem szerepel. Elfogadja helytállónak a tanú vallomását a Gedőné fenyegetésével kapcsolatban?

– Azzal lényegében igen, de...

– Más kérdése van?

– Csak azt akarom kifejteni, hogy...

– Ne fejtsen ki semmit! Már eleget „kifejtett" – nyomta meg a szót Barát, és a tanúkra biccentett: – Foglaljanak

helyet, kérem. A tárgyalást a mai napra berekesztem. Folytatására új tárgyalási napot tűzök ki, amelyre az érdekeltek új idézést kapnak.

– Mi az isten?! – vastag hang süvöltött a szavába. – Megint idejönni? Hát azt hiszik, lopja az ember az idejét?!

– Mi az?! – toppant talpra Barát. – Hogy beszél maga?! Hogy merészel...

– Tőlem kiabálhat is, meg a szemeit meresztheti, akkor is megmondom a magamét! Ki fizeti meg nekem a két sihtát, amit magukkal töltöttem a satupad helyett?! Ha fizetnek, itt ülök reggeltől estig! De ha nem, akkor ne idézgessenek hiába! Én másképp vagyok, mint a sok szájtató, nekem munkám van, engem nem érdekel ez a süket duma, amit itt levágnak. Lyukat beszélnek az ember hasába, ha hagyja! Ezt hallgassam? Hát hogy képzelik? Tárgyalják le, tegyék a helyére ezt a szekér zöldséget, és hagyjanak békét az embernek!

Barát arca lilába játszott. A lakatos. Vanyák, az utca végéből. Hogy kerül ez ide? Még nem szólította tanúskodni. Ötven körüli, jámbor tekintetű – legalábbis eddig annak ismerte –, nagydarab melák. Süket kicsit, mint minden lakatos, ha csöndesen beszél, akkor is zeng a ház. Tudja magáról, ő mondta el, kicsit nevetve, csöppet se szégyenkezve rajta, hogy azért ordít, mert csak ha önmaga is hallja, hiszi el, hogy másnak a füle is fölfogja. Most egészen másféle, mint amikor a zárral bajlódott. Fülig vörös. És hadonászik. Hamar kinyitotta a zárat, és nem fogadott el pénzt a munkáért. Kellemetlen volt, de hiába tukmálta, végül egy pohárka pálinkát ivott vele „a jó szomszédságra". Hát ez meglesz! Megtanul kesztyűbe dudálni.

– Úgy képzelem, hogy ezért a magatartásáért száz forint pénzbírsággal sújtom... – csikorogta. Heves, gyors hátraarcot csinált, kirobogott a teremből. „Az isten fülit fize-

tek... Ezért a cirkuszért még én fizessek?!" – hallotta Vanyák méltatlankodását, s bele a teremőr cuppogásba végződő sisegő csitítását – olyan volt, mint amikor kocákat hívogatnak, és most is megtette a hatását. Nem fordult vissza, hogy ne kelljen még nagyobbat verni a jószomszédságra, bár eszébe jutott, idegességében elfelejtett parancsot adni a fegyőröknek a foglyok elvezetésére. „Csak tudja magától is..." – próbálta emlékezetébe idézni az őrparancsnok arcát. A szélen ült – sajnálta, hogy nem figyelte meg jobban –, talán van annyi esze, hogy intézze a dolgát utasítás nélkül.

„Elvtársnő kérem" ujja között nagy vattacsomó, kerek zsebtükörbe sandítva pudert pamacsolt szét az arcán. „Rettenetes!" – Barát nem tudta levenni a tekintetét róla, olyan ronda grimaszokat vágott a művelethez. „Elvtársnő kérem" odébb hajolt, hogy lássa őt a tükörben, úgy kérdezte:

– Meddig kellene maradni, elnök elvtárs? Ugyanis programom van...

– Megvárjuk amíg elmennek, aztán egy kis postamunkája lesz – halkan mondta, sietősen, és helyesnek tartotta gyorsan hozzátenni. – Majd segítek én is.

– Jó, jó... De meddig tart, elnök elvtárs? Időre ott kell lennem valahol...

Barát ki nem állhatta a bíróság életében lényegében kiszolgáló szerepet játszó irodai személyzet ilyenfajta erőszakoskodását. Ez mindig fölidegesítette, s úgy érezte, nagyon is okkal. Ő, az alezredes, a bíró, tud és hajlandó időt, energiát áldozni egy ügy gyors elintézése érdekében, és akkor az ilyen emberi kicsinyességek hátráltatják benne – sohasem tudta másként fölfogni az akadékoskodásukat. Mert mindig van valami, amiért húzzák az orrukat a túlmunka miatt. Pedig nekik megfizetik külön. Az egyiknek a gyerek miatt kell rohanni, a másiknak az orvoshoz – ez meg most kezd

randevúzni a vén fejével, vagy egyszerűen attól tart, nem számolják el a túlóráját.

– Ne aggódjon, elintézem, hogy kifizessék... – mondta.

„Elvtársnő kérem" legyintett, s a mozdulat végén a puderosdobozba ejtette a vattát:

– Múltkor is olyan huzavonával... – ciccegett. – De nem is az, elnök elvtárs... A nővéreméknél kell lennem. Operába mennek, és megígértem, hogy pesztrálom addig a gyereket...

Közben pedig már tódultak be az ülnökök, az ügyész is. A csípős kérdés Barátban rekedt. „...És a munkahely legyen a jótét lélek, vegye figyelembe a tisztelt rokonságot, nemde?"

– Nyugodjon meg, ott lesz... – lehuppant a fotelba, s kezdte szétteregetni az iratokat, sietve, hogy elterelje a figyelmet a beszélgetésről, jelentéktelenné törpítse az egészet.

– Lőrincen laknak... És az előadás hétkor kezdődik... – hallotta a gépírónő lázongását. Nem szólt rá egy szót se, rá se nézett, csak a fejét csóválta. A titkárnő kifejezően érzelemdús és eléggé hallható sóhajjal nyugtázta főnöke hallgatagságát.

Barát Darabosra pislogott a szemüvege fölött:

– Kérem, főhadnagy elvtárs, győződjék meg róla, hogy a foglyokat rendben elvezették-e?

– Értettem – kapta össze magát Darabos.

Amikor kiment, Barát Zámbóhoz fordult:

– Nem okozna nagy időzavart, ha arra kérném, őrnagy elvtárs, hogy maradjanak még? Ha visszajön a főhadnagy elvtárs, őt is megkérdezzük. Néhány üggyel kapcsolatban lenne megbeszélnivaló...

Valami puffant az asztalon „...a retikül..." – nyelte le Barát a folytatást. Nyugalommal és megvetéssel fordult a gépírónőhöz. A retikül mellé üres nylonszatyor pottyant.

– Ha óhajt, elmehet, elvtársnő, kérem.

Az asszony durcás képpel vonogatta a vállát:

– Maradhatok... Most már úgy sincs kedvem...

– Nem szükséges! Köszönöm! – sietett Barát az elutasítással. Nyelve hegyén viszketett a megjegyzés: nem kell áldozatot hoznia, ne maradjon le a pesztrálásról. Majd holnap, akkor lesz némi hozzáfűznivalója „elvtársnő kérem" viselkedéséhez. Itt az ügyész előtt nem. Éppen eleget hallhatott az őrnagy ahhoz, hogy szimatot kapjon. „Holnap beszélünk, elvtársnő, kérem. Fizetési igényekről meg jutalmazásról. Okulhat belőle." Azt hiszi, hogy nélküle megáll az élet. Megírja az idézéseket maga. Ezek bizonyosan segítenek: a két ülnök. Van eszköz, amivel leszoktatja holmi jelenetek rendezéséről. Meg arról is, hogy magyarázatot követeljen folyton, mit, miért kell csinálnia. Nem fogja kiteregetni a kártyáit ügyész elvtárs előtt egy értetlen perszóna miatt...

Az iratokat kezdte bogarászni – elüti az időt valamivel, amíg az ügyész elmegy. Akkor nekilát rohamtempóban. „Eredj már..." – sürgette gondolatban. Lassan, gondosan rendezgette az aktákat, ujját nyálazva babrálta, tette-vette a papírokat, hadd unja meg az őrnagy az ácsorgást, és mielőbb hordja el az irháját. Kovács köpenyt vett, és Barát fölsóhajtott. „Végre..."

A gépírónő sebbel-lobbal kapkodta magára a kabátját – az anyag suhogásából érezte a sietségét. Skribálhat miatta. Nem szerette az ilyen manuális bírósági munkát – és elítélte, ha mások nekiálltak „segíteni a túlterhelt dolgozóknak". Elvileg helytelennek tartotta – elvonja a bíró figyelmét a dolgok lényegéről. Valósággal megkönnyebbült, amikor a küszöbről visszhangzott a félig lenyelt „viszontlátásra" – és az ajtó becsukódott mögötte. Aztán Darabos visszatért.

– Bocsásson meg, hogy zavarom, alezredes elvtárs – lépett

közelebb az ügyész. – Azt hiszem, említettem, hogy holnap elutazom. Arra kérem, a legközelebbi tárgyalási napot két héten túli terminusra tűzze ki. Készséggel átadnám az ügyet valamelyik elvtársnak, sajnos a tárgyalás annyira elhúzódott, hogy ez már lehetetlen. Az ügyészség képviseletéhez ebben az esetben ragaszkodnom kell. Ugyancsak ahhoz is, hogy ugyanez a tanács tárgyalja tovább – a tanács tagjaira gondolok –, kérem alezredes elvtársat, intézkedjék az ülnökök vezénylésének meghosszabbítását illetően. Úgy vélem, illetékesek, az ügy fontosságára való tekintettel, nem gördítenek akadályt a kérés elé. Az elvtársnő sajnos már eltávozott, így ebben a pillanatban nem tudom az álláspontom írásban rögzítve átnyújtani.

Ajka körül mosoly. Nem, nem kaján – Barát szeretett volna valami károrvendő vonást fölfedezni rajta, hogy önmagát megnyugtassa Kovács rosszindulata felől – de nem talált, csak derűs nyugalmat.

– Hát ha szóval mondja, ügyész elvtárs, azt hiszi, nem elég? – szívélyeskedett, kesernyés nevetgélés kíséretében, és úgy pislogott alulról fölfelé az ügyészre, akár a tolvaj, amikor idegen zsebben fogják meg a kezét. „Most már eredj..." – gondolta. Ebben az esetben csupán egyetlen megoldás marad: jó képet vágni az egészhez. Fölsóhajtott: – Elég, szóval is...

– Mindenesetre mint az ügyész magánvéleményét, holnap írásban is megküldöm alezredes elvtársnak, hivatalos véleményt, illetve javaslatot nem tudok már. Ahhoz cégjeles papír, pecsét kellene, azzal nem rendelkezem otthon...

„Barom..." – vibrált Barát agyában. Ezért várt ez, amíg a főhadnagy vissza nem tért. „Tanúd van... Két hivatalos tanúd..." – hátrasimította haját, ideges mozdulattal előrántotta zsebkendőjét, körülményesen széthajtogatva beletrombitált. Még csak félreérteni sincs módja, rosszul érteni

sem. Hogy ez a kettő is rosszul értse, úgy rosszul, ahogy ő jól akarná érteni – arra semmi remény. Azt nem szabad megkockáztatnia. „Okos dög...” – biccentett elismerően a gondolatra: ez beleköpött a levesbe, de igazán alaposan. és annyira szerette volna tudni, miért, hogy majdnem megkérdezte.

– Ugyan, ügyész elvtárs, csak nem képzeli... – rosszalló fejcsóválással fejezte be a mondatot, aztán szemrehányó hangon hozzátette: – Hiszen ismerjük egymást, már arra sem emlékszem, hogy mióta, olyan régen...

Az ügyész erős akarattal uralkodott az arcvonásain. „Ismerjük...” – mondta vissza gondolatban az alezredes formuláját. Most ötlött fel benne, hogy érdekes, mennyivel több embert ismer Barát a környékről, mint ő maga – pedig ő tanácstag, hivatalból hozzá fordulnak az emberek az ügyes-bajos gondjaikkal. „Azért mondom...” – és nagyon kedvesen mondta:

– Szó sincs bizalmatlanságról, alezredes elvtárs. Nagyon rosszulesne számomra, engedje meg, hogy azt mondjam: igazán meglepne, és személyesen bántana meg vele, ha bizalmatlanságnak, esetleg fontoskodásnak venné. Csupán helyesnek tartom, ha megadjuk a hivatali formaságoknak a nekik járót. Ezek a formaságok nem önmagukért való, bürokratikus akadékoskodások. Azt hiszem, nem tévedek benne, hogy ön egyike azoknak a bíróknak, akiknek a legkevésbé szükséges magyarázni: ezek a formaságok összességükben a bíráskodás szocialista tartalmát biztosítják. Azon, hogy normális körülmények között hivatalos értesítés nélkül fogadná el az ügyészi észrevételt, éppen úgy csodálkoznék, mint azon, ha ilyen vis major esetén, mint az utazásom, nem tekintene el tőle, ameddig nincs módomban a megfelelő írásos formában előterjeszteni. Természetesen a magam fölötteseit még ma tájékoztatom a helyzetről, és az imént

itt kifejtett álláspontomról. Úgy gondolom, ezzel tartozom alezredes elvtárs bírói tekintélyének.

Barát a periratokra pislogott. Még vagy kettőt odébb pakolt a másik csomóba – gépies, piszmogó lassúsággal. „Aljas... Ezt a tálalást... Megsértődni se lehet..." – fészkelődött agyában, és közben rosszkedvűen morogta Kovácsnak:

– Igen... Ahogy gondolja, ügyész elvtárs... Egyébként köszönöm a véleményét, de azt hiszem, túlértékeli az én bírói képességeimet... – keze megállt. „Mi a fenének..." – jutott eszébe, és az egészet egy paksamétába csapta össze, az ülnökökre nézett:

– Menjünk haza...

– Valamit meg akart beszélni, alezredes elvtárs? – bámult rá Zámbó.

Barát fölsóhajtott. Hangja fakó volt:

– Elfáradtam... – szemüvegét levette, keze fejével megdörzsölte a szemét.

Zámbó a levegőbe cuppantott:

– Remek... – ajkába harapott bosszúságában. Az imént hazatelefonált, lefújta az esti programját. „A nénikéddel... a jó táncos nénikéddel..." – fortyogott magában, hogy vele ne szórakozzon valaki csak azért, mert főnök.

Barát valóban kimerült, föl se fogta Zámbó szavából a gúnyt:

– Jobbnak látom én is. Holnap friss fejjel egykettőre végzünk... – a pápaszemet visszaillesztette az orrára.

Zámbó egy szó nélkül a fogashoz ment, vállára lódította a köpenyt, mindkét karjával egyszerre bújt bele az ujjába: – Jössz? – intett Darabosra, a kérdés inkább invitálásnak illett, s meg se várva Darabos válaszát, vigyázzba merevedett:

– Alezredes elvtárs, kérek engedélyt másodmagammal eltávozni!

– Kérem... Ne higgye rossz ízű tréfának... – dadogott Barát. – A mai nap valóban túlságosan igénybe vett...

Zámbó nem válaszolt neki.

– Na, vedd már a köpenyed – sürgette Darabost.

– Én is megyek – mondta Kovács, kezet nyújtott az alezredesnek: – Viszontlátásra, alezredes elvtárs.

Barát fölállt:

– Kellemes utat... – morogta.

Barát egyedül maradt. Sokáig tartott, míg a holmiját elrámolta, aztán elment ő is. A feje megfájdult, zúgott. Amikor az autóbusz megállt a patika előtt, eszébe jutott a múltkori beszélgetése a főnökkel, amely azzal kezdődött, hogy a türelmét kérte – és egy Antineuralgicát a titkárnőtől, aztán panaszkodott: sokszor fáj a feje, és ez az egyetlen pirulaféle segít, más nem használ neki fejfájás ellen. Hirtelen elhatározással kiszállt az autóbuszból, vásárolt egy Antineuralgicát, mindjárt ott, a gyógyszertárban be is vette.

Az ügyész ezen az éjszakán nem sokat aludt. Este még vagy féltucatnyi telefonbeszélgetést bonyolított le. Újra meg újra megpróbálta felhívni a főnökét is. A készülék azonban hol ki se csengett, hol „mással beszél" jelzést adott, vagy tévesen kapcsolt. Zsuzsa közben megkezdte demonstratív oda-visszajárását a hallon keresztül, konyhából a szobába, szobából a konyhába. Kovács annyira nem figyelt rá, hogy a korzózás még csak nem is idegesítette. Ettől Zsuzsa lett még idegesebb, és az egyik menet során mutatóujjával megkopogtatta férje vállát:

– Elutazol holnap? – kérdezte ingerülten.

Kovács befogta a kagyló mikrofonját az intermezzó elől, és kisfiús mosollyal rácsodálkozott:

– Miért ne utaznék?

– No igen – fintorította el az orrát Zsuzsa. Kinyitotta a fehérneműsszekrény ajtaját, keresett valamit, s a szekrény polcai közé beszélt: – Csak azért kérdem, hogy mikor fogsz csomagolni?

– Ha végeztem a dolgaimmal...

Zsuzsa szeme villámokat lövellt:

– Szóval, várhatok az úrra... – úgy bevágta a szekrényajtót, hogy csattant.

– Miért várnál? Feküdj le nyugodtan – vetette oda Kovács, s igyekezett a telefonban elhangzó mondatokra figyelni.

Zsuzsa odalépett hozzá, a készülékre csapott:

– Talán rám figyelnél, amikor beszélsz velem, vagy a szeretőddel „távbeszélsz", azért lehetetlen befejezni... – sziszegte. – Majd a nagyisten készíti össze a holmidat, mi?!

– Nem. Én. Senkit se kértem rá, hogy segítsen. Feküdj le nyugodtan... – újra tárcsázta a számot, hogy folytassa a félbeszakított beszélgetést. „Előbb döntsd el, hajlandó vagy-e másképp, vagy sem... – gondolta. – Amíg nem leszek itthon, lesz idődd rá. Addig nem akarok tőled semmit se..."

Zsuzsa még egy-két pillanatig állt, aztán a szobába rohant. Kovács telefonálás közben hallotta az ágyazás zaját s Zsuzsa fortyogását. „Ha segíteni akar az ember, az se kell... Hát rakja össze, aztán a felét itthon felejti, akkor majd kapom a szemrehányást..." – Emlékezetében kutatott, mikor volt rá példa, hogy ilyesmiért háborgott volna. Soha. Éppenséggel nem az a férfi, aki a tiszta gatyák és ingek mennyiségén méri a házasság vagy egy nő értékét. És Zsuzsa sem az a típusú asszony, aki ennek akár a gondolatát is elviselné. Vállat vont – akkor minek fújja?

Nem bírt kapcsolatot találni a főnökével.

Hozzáfogott összekészíteni a holmiját. Ez azzal kezdődött, hogy papírt, ceruzát vett elő, aprólékos figyelemmel végiggondolta, mire lehet szüksége reggeltől estig idegenben, s

mit kell még azonfelül magával vinnie, ajándékot, a munkáját, könyvet, ezt-azt. Amikor mindent följegyzett, egybehordta holmiját a hallba, az asztalra, s onnan rakta szépen a bőröndbe. Közben befűtött a fürdőszobába, s hogy elkészült, megfürdött. Aztán eszébe jutott, hogy kávét főz – reggel idő se lesz rá, különben is jobb, ha mindjárt, amint kinyitja a szemét, megiszik egy ibrikkel: föl is ébred legalább.

A kávéval piszmogva elmosolyodott – mi történne, ha minden megbeszélés, hajnali főnök után telefonálgatás nélkül, saját szakállára megcsinálná, és elküldené a papírt Barátnak? Megtetszett az ötlet. Barátnak úgyse jut eszébe fölkeresni a főnökséget azzal, hogy itt a Kovács levele – tudnak-e róla? Különben az utazás – mint a túlzott önállóság indoka – kihúzza a csávából, ha netán magyarázkodnia kellene. Amikor hazajön, majd utólag referál az esetről. A reggelre készített kávét hörpölgetve, megírta a följegyzést, laticelt tett a konyhaasztalra, nehogy fölzavarja a többieket a kopogással, s táskaírógépen lepötyögtette. Aztán új kávét főzött.

Az autóbusz reggel nyolc óra előtt pár perccel indult a légiforgalmi társaság irodája elől a repülőtérre. Kovács taxit hívott – először a munkahelyére hajtatott. Beadta a levelet a portásnak, a titkárnő részére – a Baráthoz címzettet újabb borítékba dugta, s mellé cédulát, amelyen megkérte a titkárnőt, hogy mindjárt reggel juttassa el, kézbesítőkönyvvel természetesen, az alezredeshez, személyes átvételre, s üssön egy fejbélyegzőt is a borítékra. Aztán az autóbuszhoz irányította a taxit, átszállt, s a majd egyórás úton Ferihegy felé, egyre mulatozott magában, számítgatta, hogy ha a titkárnő azonnal indította az altisztet, akkor már Barátnál van az üdvözlet – sokért nem adta volna, ha láthatja, milyen ábrázatot karmol az öreg arcára a szúrás, amely most már nem hivatalosan „hivatalos" formában,

mint valami luftballont, pukkasztja szét a jutalom kiérdemlési indokát. Annyira bizonyos volt a hatásban, hogy végül majdnem megsajnálta. „Betokosodott, vén csont” – morogta bosszúsan. A bírók tervteljesítés hajszája mélyen fölháborította, Baráté is, és nem tudta megérteni, miért olyan fontos az alezredes számára ennek az ügynek az árkonbokron történő keresztülhajszolása. „Pötty lesz a statisztikán...” – mosolygott maga elé.

A repülőgép a menetrend szerinti időpontban startolt.

MÁSODIK KÖNYV

„Valamit tenni, tenni kell elvtársak,
Drága, tudatlan, vadparaszti nép!...”

(Madarász Emil: Csihajda)

I.

A homály megint úgy ült közöttük, mint a köd: utálatosan.

Grabóc fényre vágyott. Erős, szinte vakító fényre. Gyűlölte a villanyvilágításos éjszakákat és ezeket a félhomályos estéket, mert utánuk éjszaka következik. Szája köré fanyar mosoly húzódott a paradox gondolatra. Rózsi szeret a szürkületben üldögélni – s hogy nincs vele, a fény nélküliek a képzelődő emlékezés óráivá váltak. Nem akart emlékezni. Szeretett volna mindent nyomtalanul kitörölni az agyából, ami nem tartozik szorosan a perhez. Az ügyész még mindig nem reagált. Beszélőre kérte. A folyosói zajokra fülelt. Halvány remény bujkált benne: hátha elfelejtették csak, s utólag szólítják. Tudta, hogy ilyesmi nem létezik. A leveleket, értesítéseket már kiosztották. Mégis hitegette önmagát. Juhos kapott levelet. Amit várt az apjától – hogy mit mond a gyülekezet. Még nem olvasta el. A markában szorongatta. Sóvár pillantást vetett a borítékra, és félrefordította fejét. Elfogta a kívánság, hogy ő is kapjon levelet. Naponta, kettőt, hármat – sok, sok levelet.

Fölállt a priccsről. Sétálni kezdett. Rohant volna föl-alá – lassúra kényszerítette lépteit, erőltette a nyugalom látszatát, hogy hozzászokjon, s a külső nyugalom belső higgadtsággá oldódjon benne. Tíz nappal ezelőtt kérte a beszélőt az ügyésztől. Elmondani neki mindent. Először a bíró jutott eszébe, hogy annak. Talán akkor nem fenekedik

tovább. Meggondolta. Ez a bíró nem bocsátja meg, hogy nincs igaza. „Egy vérből vagyunk, te meg én..." – és nem értette, hogy a bíró miért nem érti, de nem törte a fejét rajta. „Az van mellettem igazán, aki a legjobban gyűlöli a fenevadat..." – az ügyészhez folyamodott kihallgatásért. Válasz nem érkezett azóta. „Miért nem akar?" – forgatta magában. Feleletet nem talált, s közben az új tárgyalásra kellett készülnie. A tanúkat sorakoztatta maga elé gondolatban. Tisztában volt vele: vagy egyenként lejáratja mind – vagy elveszett. Az ügyész könnyíthetne. Az az ember nemcsak néz – lát is. A néhány kérdéséből érezte. Keserveset sóhajtott. „Be kell vetni a második lépcsőt..." – a gondolatra elöntötte az ólmos fáradtság: nincs második lépcső. Katonákra gondolt – maroknyi csapat érezhet hasonlót az ellenség gyűrűjében, amikor fogytán a lőszer, amikor ahhoz, hogy tovább tartsák magukat, erősítés kellene. De nincs több ember, és egyre fogy a lőszer.

A lámpára nézett, szinte biztatta, gyúljon ki már, oszlassa el a sötétséget, kergesse szét a nyomasztó érzéseket.

A bakancs kopogott.

Juhos Gyula háta ívbe görnyedt. A priccs szögletén gubbasztott. Fejét a mellére szegte. Karja erőtlen hevert ölében. A levél meg-megremegett ujjai között.

Félt az írást kivenni a borítékból, és félt elolvasni.

A cella lényegében semmit se változott. Az ablakon belül a vastag szövésű drótháló – kívül a kétujjnyi vasrácsozat. A fal hosszában jobbról-balról egy-egy priccs. A mennyezet sarkában, oldalvást az ablak fölött, még a pókháló is majd ugyanúgy függeszkedett, látszólag gazdátlanul. A leheletfinomságú szálakon csöppnyi gubanc: néhány nap óta csupán egy légy kóválygott a drótfonatú lámpa körül. A pók odébb lapult, alább, a vékonyka falrepedés cikcakkjának partján – moccanatlanul, észrevétlenül, türelmesen.

Juhos csak pillantásával követte Grabóc útját, és csak a bakancsot látta belőle – néha úgy tűnt, az egész ember egyetlen szüntelen, örökkön-örök taposás. Föl-alá, mint az óra ingája. Juhos Gyula úgy megszokta már a léptek monoton hangját, ahogy az ósdi, súlyhúzós faliportéka mélyen zengő tiktakját odahaza, a szobában. Nyolc koppanás az ajtótól – ott az ablak következik. Fordulásnyi szünet – és vissza, ismét nyolc koppanás az ajtóhoz. Aztán mindez elölről, újra meg újra, tízszer-százszor-számolhatatlanszor: egyenletesen, nyugodtan, zaklató egyhangúsággal.

– Ma sem... Még ma sem... – a töprengő szavak törődötten, fakón hullottak a csöndbe. Aztán sóhaj: – Beszélnem kell veled...

A boríték megrebbent Juhos Gyula kezében. Fejét kicsit följebb mozdította, szeme a szürkületben már nem vette ki a bakancs alakját, ormótlan feketeségnek látta: fölemelkedett a padlóról, odébb koppant. Aztán a másik is. És a szíve gyorsabban dobogott, hogy ez most igazán magamagának beszélt. Nem úgy, mint eddig, s a hangsúly megütötte a fülét: könyörög. A hitetlen. Tud rimánkodni. Egy emberhez, élő, eleven emberhez – nem az Úrhoz. Egy senki porszemhez, és egyszerre nagynak, hatalmasnak érezte magát, eszébe tolakodott mindaz, amit ez összehordott, belebeszélve a levegőbe, de neki szánva – igazságról, harcról, mindenről –, és elvigyorodott:

– Mert igaza van úgyis... Azért nem jön... Tudja, hogy itt már nincs dolga... – buggyant ki belőle a szánakozásba kényszerített gonoszkodás.

A válasz az ablak elől érkezett, csöndes volt, de határozott:

– Az én igazam a világ igaza.

– Akkor miért van itt?! Még mindig itt?! Az igazáért?

– fojtott hangjában fröcskölő szenvedély fűlt: a kislelkű emberek megvetése.

A lámpa kigyúlt. Sárgás fény ömlött szét a cellában. Juhos Gyula behunyta szemét. Még mindig nem tudta megszokni a villany vakítását.

A bakancs még egyet koppant, aztán csönd.

Amikor fölnézett, Grabóc a priccs közepénél állt. Összehúzott szemmel bámult a villanykörtébe, az izzószál vékonyka, tüzes vonalát nézte. „Tizenötös..." – gondolta. Még katonakorából nem szerette az ilyen kis égőket. A nagy hodály hálótermeket is ilyenekkel világították, s hiába érveltek, agitáltak nagyobbért, hogy itt nincs másik helyiség a századnál, mint modern vagy kevéssé zsúfolt laktanyában. A hálóteremben csinálnak fegyvertisztítástól a levélírásig mindent. „Hálóterem – tizenötös égő" – volt az épületkezelő szabályos írásbeli utasítással alátámasztott érve. Meg az, hogy amint másutt alszanak, ad nekik „nagyobb világút" – ezzel a szóval mondta –, de ne akarják, hogy egy esetleges ellenőrzés elmarasztalja: kezét-lábát megkötik az írások. A kiképzési év végén fel tudott volna robbanni: a Néphadsereg Napján az épületkezelő elvtárs ezer forint pénzjutalomban részesült a villanyenergia-felhasználás terén elért megtakarításokért.

– A világ nem mindig tudja, mi az igaza. Mindenki a saját igazságát állítja igazi igaznak – még egyre a villanykörtét nézte, s hirtelen fordult Juhoshoz: – Maga is, nem?!

Juhos Gyula lassan, önkéntelenül emelte felé az arcát. Pillantása végigkúszott a daróc szürkéjén, föl a nyakáig, ahová egyszer gondolatban odamérte a markát, beléfojtani a gonoszt. A bőr piros volt – a daróc dörzsölte ki –, s ő lesütötte a szemét.

– Engem az Úr igéjéért tartanak itt. De magát a maga világának bírái fogják benn... – szuszogta. Jólesett érez-

nie, hogy se káröröm, se csúfondárosság nincs a hangjában, s szívében föllobbant a remény: mellé áll ismét az Úr.

– Amíg azt hiszik, hogy a világ ellen vagyok, addig jogosan. A helyükben... – a hang elfúlt, a bakancs újra felkopogott. Grabóc kis ideig a kukucs rostélyára meredt – a likacsok mögött most nem rajzolódott ki a figyelő szem –, az alezredesre gondolt, a pápaszemes bíróra, a tanács elnökére és arra, vajon ha ő ülne a helyében, a pulpitus mögött, ezt csinálná-e? Tudta, hogy nem, s összeráncolta homlokát: ha megöregszik az ember, törvényszerű, hogy betokosodjon? Megrázta fejét. „Alkat kérdése... Más lennék... De a tartalmi lényeget tekintve... Amíg tigrist látok magam előtt..." Kurtán biccentett a töprengésre, hangja szigorú lett: – A helyükben én is ezt csinálnám. Nem volna jogom mást. Amíg be nem bizonyítom, hogy a világ hite egy az enyémmel, hogy az én igazságomtól létezhet egyáltalán ez a világ... Amíg ki nem harcolom a világom számára az egyedül valódi, az igazán saját igazát... Addig jogos... – magában mormolta a bírónak címzett keserű folytatást: „De miért nem hagyja... Mi a jó abban, hogy nem akarja hagyni?... És kinek jó?"

A priccs megreccsent. Juhos Gyula gyanakvón pislogott föl a bakancsról Grabócra. Amióta egybezárták őket, most először intézte közvetlenül hozzá a hit elleni szavait ez a – nem talált jobb elnevezést – sátán-fia. Még azzal se békél össze, akivel egy sorsot mért rá az Úr. Sajnálni akarta – ahogy az igazhivők szánják a hitetlent, akit nem ért az Isten választása. De csak gyűlölni tudta, és félni tőle – megint olyan borzadállyal, mint eleinte – megátalkodott gondolataiért, amelyek most dárdaként szegeződtek egyenesen a mellének, a hitének. A gyülekezet jutott eszébe – az erdő tisztásán, a szabad ég alatt, ahogy körülülték, állták az igazmondót –, és szerette volna úgy hirdetni az igét, mint

a prédikátor. Lelkes-hevülten az Úr szellemétől, gyújtó, prófétai szavakkal. Tekintete a borítékra tévedt. A torka elszorult. Odébb emelte pillantását. Tigris ez. Még ha a háta nem is csíkos, mint ahogy a könyvben rajzolták. Iskoláskönyvben látta egyszer – úgy találta az erdőn, neki nem volt iskoláskönyve –, betűt vetni, olvasni az írásból tanította apja, s az a könyv a bűne lett. Imádkoznia kellett azután, kérnie az Urat, mentse meg a gonosztól – és rimánkodott együtt vele az egész gyülekezet, halkan, az ő ijedt szavaihoz mormolva a penitencia-imát, hogy meghallgassa könyörgését, és megbocsásson az ő gyerekfejes vétkéért az Egyetlen. Eszébe tévedt – nem tudta már, hol s kitől hallotta, apjától talán, vagy mástól, favágóktól az erdőn: van valahol egy nagy kert, mindenféle állatokkal. Tigris is él ott meg oroszlán, s föltámadt benne a kíváncsiság megkérdezni, hogy igaz-e vajon? Elpirult: szégyellte önmaga előtt a kísértést hiúságos dolgok iránt.

– Aki fegyvert veszen, fegyver által vész... – idézte az írást szelíden. – A maguk embereinek szájából is ezt az igét hallani, de a kezük másként cselekszik... Én pedig békességet kívánok minden élőnek, az én Uram nevével...

„A te Urad nevével" – moccantotta rá a szemöldökét Grabóc, s ugyanolyan szelíden kérdezte vissza:

– Amelyiknek a nevével az eretnekeket irtották?

Juhos Gyula kijavította:

– A gonoszt büntették...

– Akkor jól van minden. Az én világom is csak a gonoszt akarja büntetni. Az ember nevében.

– Ez a maga világa – mondta Juhos. Kezével az ajtóhoz intett: – Onnan – s a fejével biccentett az ablak felé: – Odáig...

Grabóc helybenhagyta:

– Az. Az én világom – hangja fakó volt, megállt a priccs

előtt, úgy nézte a másikat. Juhos Gyula csöppet megvonta a vállát:

– Akkor hát ne lázadozzék. A maga világa.

– Úgy, ahogy a Szent Hivatal világához a börtön is hozzátartozott. Ez meg az enyémhez: az ellenem levőknek...

– Én senki ellen se vagyok. Az Úr előtt tiszta a szívem. Azért mondtam imát magáért...

– Értem?! – Grabóc elmosolyodott. – Kár volt. Rajtam az ima nem segít. Magamnak kell.

– Isten mindenkin segít.

– Rajtam nem, és magán sem.

– Ha Isten velem, ki ellenem?

Grabóc egyre mosolygott rá. „Egyszer légy kinn... Kirugdallak innen, ha ezerszer nem akarod is... De akkor megcibálom a füledet... Makarenko írása szerint" – és Juhos mellére bökött:

– Magával az Isten?

– Velem! – a borítékot átkapta baljába, keze a kereszt jelére nyúlt, de Grabóc hirtelen előrehajolt, megfogta karját, nem engedte befejezni a mozdulatot:

– Nekem ne játsszon! Melyikük az aljas gazember, maga vagy az Istene?!

A szeme nagy volt és barna, pillantása hideg, könyörtelen. Juhos Gyulának a tárgyalás villant eszébe, mintha ott látott volna ilyen gyűlölettel teli szemeket meredni maga felé. Tekintetét nem tudta elfordítani róla, valósággal belemeredt a nézésébe, és a szeme – azt látta belőle, meg a szigorú ráncú szemöldökét, s a szája szorításban kifehéredett, keskeny vonalát – hirtelen még közelebb ugrott elé, annyira közel, hogy arcába csapott a forró lehelete. „Jézus" – sóhajtott, és önkéntelenül hátrább csusszant a priccsen.

– Válasszon! Melyikük az?!

Juhos Gyula lihegett. Nézte, és a feje reszketett, a teste újra rebbent – hátrább vergődni előle. Nem vette észre, hogy a másik karja előrenyúlt, csak érezte, hogy megragadja mellén a darócot, s mintha vasabroncs markolná körül, megszorult a lélegzete, moccanni sem tudott.

– Válasszon! És aztán megmondom, hogy mi van a levelében! – a forró lehelet arcába sütött, és a sietős-gyors hang a lelkébe égetett:

– Maga mondta: dolgozik szívesen, csak fegyvert nem szabad fognia. Minden mást megtesz! Ha fegyverkiosztás előtt letétetik magával az esküt, elmondja, Juhos Gyula?!

Juhos Gyula nyöszörgött. A vasmarok megrázta:

– Elmondja-e, vagy sem?! A hite csak a fegyvert tiltja! Mást nem! Így igaz? Feleljen!

– Csak a fegyver... – surrogott fel belőle vinnyogva a félelem, s a reszketeg karját emelte, védekezőn, hogy ne közelebb. De a karja erőtlen volt, és a forróság újra felé lobbant.

– Szóval elmondja?!

– Nem tiltja az Úr... – lehelte.

– Igen vagy nem? – a kérdés még suttogva se hallatszott. Csak a száj mozgott, és a forróság lövellt arcába megint.

– El...

– El!

– El...

Undort látott az arcon. A szorítás hirtelen megszűnt, s hogy a marok nem tartotta tovább, teste hátradőlt kissé, koponyája odakoccant a falhoz.

Grabóc úgy engedte el, ahogy kényes ember hullajtja ki ujja közül a szennyes rongyot. Ajkát biggyesztve végigmérte, aztán odébb lépett.

Juhos Gyula szuszogott. Nem értette, honnan az erő, ami

megbénította. Tekintete követte a véznának látszó testet. Nem tudta levenni a pillantását róla.

A bakancs kopogott. Nyugodtan, egyenletesen, zaklató egyhangúsággal. „...három...négy..." – számolta magában Juhos Gyula, mintha siettetné azzal is, hogy forduljon már, mutassa felé az arcát. A szemét akarta látni – maga se tudta, miért.

Grabóc elnézett fölötte.

Pontosan nyolc koppanás. Juhos Gyula feje követte az útját. Az ablaknál elidőzött egy keveset. Fölemelte karját, a drótháló́ra pihentette, s kibámészkodott a sötétbe.

– A maga Istene közönséges gazember, és azt akar csinálni magából is, mert maga akarja! Vagy maga gazember, mert az Istene úgy akarja... – a hangja száraz volt, szenvtelen, s úgy zörgött, mint amikor száraz gallyakat tördelnek tűz alá. Megfordult. Pillantásuk egybefonódott, és Juhos Gyulának nem volt ereje megkérdezni, miért gondolja ezt? Száján keresztül szedte a levegőt, a tüdeje zihált, és csak bámult rá. Az arc emberi ábrázat volt, a szája vonala pirosan húzódott rajta, és szóra mozdult:

– Döntse el, hogy melyikük... Tudja, mi van az esküben?

Juhos Gyula nemet intett a fejével. A torka kiszáradt, a korsóra pillantott, a falra szerelt deszkalapon állt, két bádogpohárral egyetemben: a horpadt volt az övé, aztán elnézett róla, nehezére esett volna fölállni, s odalépni.

– Én, Grabóc László, a dolgozó magyar nép fia, esküszöm, hogy hazámat, a Magyar Népköztársaságot minden külső és belső ellenséggel szemben megvédem... – halk, tompa, ünnepies hangon mondta a katonai eskü szövegét. Lélegzetvételnyi szünetet tartott. „Túl jól megtanultam..." – fordult agyába a kesernyés gondolat, és folytatta. Lassan, méltósággal hullottak szájából a szavak, s miközben be-

szélt, eszébe ötlött a helyzet komikuma: börtön, rácsok, őrök – és egy rab az őrei esküjét szavalja. Szeme a rostélyra rebbent – ebben a pillanatban újra kívánta, ne jöjjön a szem. Csak most ne. Csúfolódásnak venné. A lyukak mögött csak a folyosó homálya látszott. Kissé megemelte a hangját: – ...Ha pedig haditörvényeinket megsértem, esküemet megszegem, sújtson a Népköztársaság törvénye és dolgozó népünk megvetése...

Csönd lett. Juhos Gyula őt nézte, és hallatszott a szuszogása.

– Ezt mondta volna el – biccentett felé Grabóc. - Bizony pontosan ezt!

Juhos Gyula maga elé meredt, a padlóra, és amikor a bakancs újra kopogni kezdett, lassan vitte rá a tekintetét.

– ...Az Isten nevével... És mindjárt utána meg is szegte volna. Ugyancsak az Isten nevével... Mert nincsen császár, akinek megadná a magáét! A császár békéjét védené fegyverrel, a hatalmát is, a gazdagságát is. A szegények hatalmát nem – arról nem szól az írás, hogy mi a teendő, amikor az Isten földi urait elkergetik. Amikor az írást csinálták, ilyen még nem fordult elő. Inkább az esküszegés. Azt megbocsátaná az Úr.

Juhos Gyula csak foltokat látott, szeme homályba borult, és sűrű csöppek potyogtak belőle az Isten bántása miatt. A szája szikkadt volt, a lelke keserű, mint az égett ürömfű, s az ajka meg-megrándult:

– Nem mondtam el... – és magában elismételte néhányszor gyorsan a fennen hangzottakat, úgy kapaszkodott saját szavaiba, mint hajótörött a deszkába.

– De elmondta volna. Nem magán múlott! – hallotta a rideg valót két koppanás között, és fölsóhajtott:

– Megóvott engem az Úr...

– Meg. Ettől igen. Bízzon benne, higgyen, süketen és

vakon: maga kiválasztott! – a hang olyan lágy, bársonyos fuvallattá simult – akár prédikátor szavát hallaná –, hogy fölkapta a fejét. – Hinnie kell, hátha eljön a szabadító, mint Dánielért, és akkor elmondhatja, hogy megnyitá testem börtönét az Úr... – aztán rideg tárgyilagossággá közönyösödött a szózat: – Esetleg közben letelik a hat esztendő.

Juhos Gyula feje a mellére csuklott. Nem volt ereje szembeszegülni a sátánszavaknak, csak mormogott, csöndesen maga elé, az irgalomért: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben..." – és az „Ámen" után újra beléfogott.

– Imádkozzon! Én addig leszek itt, amíg kiharcolom az igazam. Jobban hiszek benne, mint a hivők, az Isten választottjai, mert egyetlen igazság se mérhető az enyémhez. Ha nem lenne igaz, nem állna tovább a világ. És mert igaz: győznie kell. Ez a világom igaza, a becsületemé, a harcé, amelyben milliók és milliók véreztek el, hogy megszülessen a szegények gazdagsága. Ezért nem tehetem le a fegyvert, amíg mozogni tudok, soha. Mert hiszek. Az emberekben, az én világom embereiben... Maga még hinni se tud! A levelét se meri elolvasni. Pedig tudja, mit írnak benne? Megígértem, hogy megmondom – azt, hogy vállalja csak a mártíriumot az Úr dicsőségére. Az lesz benne. Magának még ahhoz is az Istennel kell tompíttatni az eszét, hogy a valósággal szembenézzen! Kitől vár maga könyörületet? A szektától, amelyiknek az igazsága amerikánus igazság? Az Istentől, aki, amióta kitalálták, urak igazáért Isten? Várja csak!

Juhos nézte a másik vándorlását, és lelkében föltámadt a sunyi vágy, hogy annál a résznél fennen olvassa majd, hadd lássa meg ez a gonosz az Úr kegyelmét – s még annak reménye is megcsillant agyában, hogy megtér attól talán. Fölemelte a borítékot. Az oldalán nyitott volt, és a cím-

zése mellett piros ceruzás írás: „Kiadható" – meg a börtön bélyegzője. „Uram, irgalmazz!" – gondolta áhítattal, s kivette belőle az apja szép gyöngybetűs levelét.

Grabóc nem állt meg. A szeme sarkából figyelte minden moccanását.

Juhos Gyula végigolvasta, aztán fölsóhajtott, kezét a levéllel a térdére ejtette, s nézett maga elé a semmibe. Egy idő múlva megmozdult a szája:

– Kivet a gyülekezet... – suttogott alig hallhatóan.

Grabóc bólintott, mint aki tudja, s nem szólt semmit. „Ez talán elég hozzá, hogy világosság gyúljon az agyadban..." – gondolta.

Juhos Gyula agyában azonban semmi nem gyúlt. Égett csak: a fájdalom – a levélben foglaltakért is, meg azért, hogy úgy lett, ahogy ez a sátán cimborája jósolta imént. És ez jobban fájt, mint a gyülekezet szava, és az sem enyhítette, hogy valamennyien könyörögnek az Úrhoz az ő lelke erősségéért. Ismét emlékezetébe villant a tisztás, a bűnös könyv, a lágy hangú prédikátor, meg az emberek mormoló zsongása, amint az ő könyörgését kísérték. „Esendő vagyok... Bocsáss meg, Uram..." – az asszonyt látta – feleségét – a gyülekezet soraiban, az imától átszellemült arcát, és eszébe jutott, hogy nagy lesz már a gyerek, amikor meglátja, majd hatesztendős...

Grabóc arcára halvány mosoly futott. Aztán komoly lett mindjárt:

– Azt hiszem, nincs szüksége rá, hiszen majdnem betéve tudja, de ha kívánja, idézem magának a bibliát...

Juhos úgy kapta rá a pillantását, ahogy nyáresti lepke röppen a fénybe, s bámulta, hogy igazán beszél-e, vagy incselkedik csak, mulatni akar a keservén, hiszen előtte kérte kihallgatáson, de azt mondták, nincs benn a könyvtárban.

– Maga?! – szakadt ki belőle a hangos értetlenség. – Maga a bibliát?! – és úgy bámulta, mint valami csodát.

– Baj, hogy olvasom? – Grabóc a szemébe mosolygott. – Nekem nem árt. Szeretem a jó könyveket, és a biblia a világirodalom egyik legszebb remeke... Nincs még egy könyv, amelyikben ilyen pajzán históriákat olvashatna...

Juhos Gyula kezéből kihullott a levél. Egy másodpercig még kerekre tágult szemmel bámulta Grabóc arcát, aztán pillantása lejjebb siklott, s megakadt a nyakán – vörösre dörzsölte a daróc –, izmai megfeszültek, felhörrent: két karját szélesre tárta, mintha rugó lökné, ugrott Grabóc felé.

Az a lábát emelte. Juhos Gyula annyit érzett csak, hogy valami a hasának vágódik. Kétrét görnyedt. Arca eltorzult a fájdalomtól, kezét önkéntelen mozdulattal szorította nadrágja elé, s visszatántorodott a priccsre. Amikor fölemelte fejét, Grabóc ugyanott állt, mint az előbb, komoly arccal nézte:

– Az igazat akkor is el kell viselni, ha rosszul esik... Vitatkozhatunk, de botrányt nem csinál, és verekedni se fog, amiért igazam van.

– Sátán... – vicsorgott rá a másik.

– Ismeri Ábrahám történetét? – kérdezte nyugalommal Grabóc. – Például azt, amikor a lányának hazudja Sárát, a feleségét, és kölcsönadja az egyiptomi fáraónak? Tiszteletreméltó patriarchához illő cselekedet. Szemérmetlenség kizárva. Vagy maga kölcsönadná valakinek a feleségét? Úgy látszik, még nem eléggé hivő maga ahhoz, hogy a prédikátoruk ne csak a biblia részleteibe vezesse be, de az egészet végigolvastassa, s az egészet magyarázza.

Juhos Gyula feje belereszketett az üvöltésbe:

– Sátán!

– Ha így ordít, jön a foglár és megfenyíti – mondta Grabóc. – Ábrahám csak egy a sok közül... De képzelje,

szegény Káin, kénytelen volt a saját anyjával szeretkezni, mert az ő számára elfelejtett nőt teremteni az Isten...

Juhos rimánkodva fölsóhajtott:

– Ne...

Grabóc ajka körül halvány mosoly bujkált, elhallgatott. Amikor a rostélyra nézett, a lyukak mögött kirajzolódott a szem. Olyan volt, mint egy precíz anatómiai ábra. Grabóc kicsit megrántotta a fejét. „Most már akár el is vihetitek..." – gondolta, és egyszerre nagyon fáradtnak érezte magát. Leült a priccsre. Valami halkan zümmögött. „A légy..." – a lámpa felé fordította arcát: a pöttöm állat valósággal egy helyben verdesett, s csak néha-néha rebbent odább csöppet.

A szem eltűnt a kukucsból.

Az idő állni látszott. Aztán végre, nagy sokára, fölhangzott a megszokott kiáltás:

– Vacsorához!

II.

A gondolat váratlanul, és annyira ijesztően ötlött Barát agyába, hogy egész testében összerázkódott, mint a bámész járókelő, amikor fékek csikorgása döbbenti a felérohanó gépkocsi veszedelmére. Karja elernyedt – baljában a könyv összecsukódott, kezével együtt hullott a térdére. Üres tekintettel meredt maga elé. Akár jégveremben ülne – borzongott, és a tárgyak, a már észrevétlenségig megszokott s unottá óvott holmik egyszerre ridegnek, idegennek látszottak – holott csak a gondolat volt idegen tőle.

Pedig ez a reggel is ugyanúgy kezdődött, akár a többi, az alezredes életének utóbbi esztendeiben. Egyszer, nagyon régen, egy Évával folytatott vita során – ez még abban az időben történt, amikor úgy vélte, érdemes Évával vitatkozni –, elégedetten konstatálta, hogy maradéktalanul átvette a fegyveres közösség életének ritmikus mozgását. Ez az életütem szinte önmagától diktálta a precizitást, a nyugalmat, a ritmus állandó ismétlődése az élet folytonosságát is jelentette neki. Ilyen életrendet követelt önmagától és családjától – akárcsak azoktól az emberektől, akik megsértették azt, s ezért „ügyként" kerültek elébe. Viszont Éva szája mindent visszájára fordított, s lányának kijelentései szinte a „forradalmiságtól való elfordulást" szimbolizálták. „Már csak az hiányzik, hogy napirendbe foglald, mikor szeretkezzek. Ha ezért esett el az a nem tudom, hány ezer szovjet katona Magyarországon, akkor fölösleges volt..."

És ezt a saját lányától hallotta! Próbálta magyarázni, hogy a forradalom: lényegében rend. Semmi más – rend. Pontosabban: a szertezilált dolgok precíz helyre tevése a társadalomban. Évának aztán lehet beszélni! „Én azt gondoltam, hogy a forradalom harc a haladásért, nem pedig betokosodás..." Sajnos Éva már túlságosan felnőtt volt ahhoz, hogy két pofonnal lezárhassa a feleselését. Ő azonban megmaradt abban az életritmusban, amely az alakulatánál beléidegződött, és konzerválódott bírói pályafutásának idejére is. Nem talált más alapot, amelynek talaján erkölcsi joga volna ítélkezni emberek fölött, mint azt, hogy – úgy érezte – kívül-belül olyan életet él, amilyet nekik is kellett volna. Ezen a reggelen is minden a szokott rendjén ment. Mint akármelyik csapatnál – csak trombitaszó nélkül. Amikor elkészült, ajtót nyitott, kivette a kilincs mellé dugott Népszabadságot, és átfutotta. Nem talált benne érdekesebb dolgot – megszokásból tette az asztalra, s nem rögtön a fürdőszobába, a kályha mellé, ahol az alágyújtáshoz szükséges papírt gyűjtötte. Majd este odaviszi.

Még volt ideje. Ennek megállapításához éppen úgy nem kellett óra, akár a felébredéséhez vekkercsöngés. Még nem fogta el az a viszketegséghez hasonló, ideges menni vágyás, aminek hatására köpenyt, sapkát ölt, s mintegy a készülék működését ellenőrzendő, karórájára pillant. Könyvet vett le a polcról, a fotelba telepedett, átolvasni az indulásig való időt.

Az alezredes könyvtára néhány tucat kötetből állt csupán. Természetesen Lenin összes művei – a sorozat némelyik példányába még bele se nyitott, amióta megvásárolta. Nem volt szüksége rá. A kötelező párt-, illetve politikai oktatás anyagához rendszerint különlenyomatban megadták a fontosabb irodalmat – esetleg a tanulmányi feladat főbb téziseit, vagy az azt magyarázó brosúrát. Arra se mindig futotta –

inkább kedvéből, mint idejéből. De a sorozat köteteinek mégis örült. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy egy alezredes, veterán pártmunkás könyvespolcán ezek a munkák ne legyenek ott. Különben is jól mutattak, méltóságteljesen egyszerű, barna kötésükkel. Sztálin kötetei az ellenforradalom idején eltűntek szem elől, később kerültek vissza, korántsem olvasmányként, hanem a „sztálinizmus" kifejezés – mint a munkásmozgalom bomlasztásának fogalma – ellen való hivatott demonstráció. Néhány jogi szakkönyv – szépirodalom alig. Az alezredes mégis alapos jártasságra tett szert az irodalom terén. Szakavatottságát a Kortárs folyóiratból szerezte, s a Népszabadság kritikai rovatán ellenőrizte, valamint a Nagyvilág recenzióiból olvasta ki. Magukat az alkotásokat kivételes esetekben vette kézbe. Úgy vélte, sokkal több az, amit ismernie illik, mint amit érdemes elolvasni. Különben se tartotta túlságosan szívderítő szórakozásnak az olvasást – a sajátmaga számára. Bizonyos volt benne, hogy egyetlen írói fantázia sem agyalja ki az élet olyan szövevényes és annyira karakterisztikus drámáit meg tragédiáit, mint amilyenekben ő naphosszat vájkál. Véleményét – természetesen – óvakodott hangoztatni, s beszélt inkább az irodalomról, semmint olvasta volna.

Egy ilyen hasznos olvasmánnyal töltötte az időt most is. „Száz híres könyv" – ez volt a címe, és Barát fölöttébb sikerült összeállításnak találta. Majdnem olyan kézenfekvően ügyesnek, mint a Füles című rejtvényújság kezdeményezését: képregény formájában dolgozták föl benne a klasszikus alkotásokat, például a Toldit, Victor Hugo Nevető emberét, a Nyomorultakat, Jókaitól az Aranyembert és így tovább. Ez a megoldás rendkívül megnyerte a tetszését. Pillanatok alatt, valóban ügyes kivonatolásban, megkapta egy-egy ötszáz vagy ezeroldalas regény lényegét. Sajnálta, hogy hetenkénti folytatásokban közlik, ahelyett hogy valami

kis füzetben, akár mellékletként, egyben bocsátanák a közönség rendelkezésére. Így néha zavarta, hogy vissza kell lapoznia az előző képközleményekhez, mert az egyhetes pauzában elvesztette a mű fonalát. A „Száz híres könyv" – nehezebb műfaj, jobban kedvére való lett volna, ha ez is képes ábrázolásban ismerteti az alkotásokat. Azért fogott az olvasásába, mert este a mérnök elejtett egy megjegyzést Karcsiról, Gadányiról, a háta mögött: „kicsit dickensi figura". Barát emlékezetében ez a meghatározás úgy élt, mint a nagy lelki szenvedések és a hihetetlen nélkülözések alakjainak megtestesülése. Gadányira sok jellemzőt össze lehetett hordani – csak ezt nem, s éppen mert a megjegyzés ennyire elütött a fejében kialakult fogalomtól, bizonytalanná vált. Egy biccentéssel a mérnökre hagyta, s elhatározta, utánanéz, mit is takar pontosabban a „dickensi figura".

Nem jutott odáig, hogy kihámozza belőle.

A rettenetes egyéni tragédiák taglalását böngészve valósággal főbe kólintotta ez az iszonyú gondolat. Gyakran megfordult agyában régebben is, egészen más ízzel-kicsengéssel: ő maga tréfált fölötte a legtöbbet, azzal a derűs biztonságérzettel, ami csak akkor tölti el az embert, ha nem kell félnie az önmaga csinálta torzítástól.

Nyugdíj.

A gondolat azonban ebben a pillanatban a legkietlenebb valóságnak látszott. Komor volt, és vigasztalanul rideg. Ez nem az ő – a kártyacsaták feszültségében is megmosolyogtató – „nyögdíja", ez egészen más, ez a postás havonként két alkalommal történő csöngetése s borravalóleső pénzleolvasása volt, közötte pedig a sivár magára maradottság, tétlen délelőttök, örök pihenés.

Reszketett.

Minden összejött. Ez a fölsülés. Hiába magyarázza-szépíti – eleinte megpróbálta véletlennek tekinteni, de valóságérzete

hamar fölülkerekedett, önmagát nem szerette áltatni – ez csúfos fölsülés volt. A bíróé – az még elviselhető, minden bíró foghat ki rossz napot, és foghat mellé is ügyekben, van rá magyarázat; de ami nehezebb: – az emberé. Igen, az emberé is. Érzi. Ezt megérzi az ember. Mintha kipotyogott volna a közegből, amelyben élt. „Elvtársnő kérem" lázadása. Mindjárt másnap pedig a kérelme, szeretne átmenni másik osztályra, s reméli, alezredes elvtárs nem gördít akadályt a kívánsága elé, biztosan akad majd olyan gépírónő, akivel jobban megértik majd egymást... Rábay Rózsi lemondása a mosásról. És milyen ürüggyel! „Többet kell foglalkoznom az unokámmal, a lányom újra dolgozni jár..." Mintha eddig nem állt volna munkaviszonyban! Egyik betegállományból ki, a másikba be! Ezért nincs ideje kimosni!? Ambrus – úgy begombolkozott előtte, mint a nagykabát. Az ok világos, akinek füle van, kihallja a fintoros megjegyzésből: „Akkor hát, tanúskodunk..." Mintha ő tehetne róla, hogy az ügyész fütyül az alsó bíróság végzésére, újraviteti az egész pert... Hozzá a személyéről való elfelejtkezés odabenn... És a talaj egyre jobban kicsúszik a talpa alól. Most már napirenden vannak az apró, ostoba szarvashibák. Megzavarodott, s zavara minduntalan újabb és újabb baklövéseket produkál. Ahelyett hogy fölülemelkedne a balsiker sorozaton, egyre gyűlik, nő, mint a lavina – előbb-utóbb elsodorja. Itt meg a tisztelettel teli jéghidegség mindenfelől – úgy rakódik köré, mint víz tetejére a jég, újabb meg újabb rétegekre hízva. És mind a bírói csődje miatt. „Tényleg muszáj ez a cirkusz? – Gadányi kérdezte így, majd egy korty rizling után kereken kimondta: – Affenének van kedve még egyszer végigélvezni ezt a mutatványt! Megállapítottak már minden megállapíthatót, most újra tortúráztatni az embert... Vennétek elő a múltkori vallomások jegyzőkönyvét, benne van, amit elmondtunk..." Egyszerűen

elengedte a füle mellett. A következő kör kisfröccsnél ez a bolond ócska lőrét adott elé dühében, s azóta is majdhogynem keresztülnéz rajta.

Külön-külön valamennyi semmiség. Bosszantóak – de kicsiségek. Mindez azonban most már egyetlen rettegett szóban sűrűsödött össze: nyugdíj.

Ült, mint akit szél ütött, s szeme elé a postás képe rajzolódott, ahogy a pénzt számlálja, gondosan ügyelve rá, hogy az utolsó százast kilenc darab tíz és öt kétforintosban olvassa le az asztalra, eleve félreütve a kifogást: „majd legközelebb, most nincs apróm..." – aztán az ügyész jutott eszébe, mozdulatlan lárva képével, könyörtelen szemével. Fölsóhajtott, és nagyon szerette volna megkérdezni tőle, hogy boldog-e az őrnagy elvtárs? „Addig menjen az ember nyugdíjba, amíg nem küldik" – vonta föl szemöldökét a rég megállapított aranyigazságra. Sajnálta, hogy igaz.

Amikor órájára pillantott, kesernyésen elhúzta a száját: éppen tizenöt perccel korábban kellett volna bezárnia maga mögött az ajtót. De nem fogta sietősebbre a mozdulatait. „Boldog lehet az ügyész elvtárs..." – mormolta. Föltápászkodott a fotelből, a „Száz híres könyv"-et visszatette a polcra – elfelejtette behúzni az üveget a könyvszekrényen, s indult a köpenyéért.

Az autóbusz akkor tűnt föl az utca végében, amikor ő befordult. Sokan várakoztak a megállóban, Barát agyában megmoccant: ha kicsit kilép, eléri. A legyintést csupán kisujjának apró rándulása helyettesítette. „Mindegy" – közönyös pillantással nézte a kocsiba törtetőket. Keresztben vágott át az útelágazásnál a hosszanti utcába, ahol az autóbusznak is haladnia kell, kényelmes, ráérős léptekkel ment, rá se nézett a mellette elhúzó kocsira.

Majd egy teljes órát késett.

Még nem akasztotta köpenyét a fogasra, „Elvtársnő

kérem" máris rányitott. Ábrázata – mintha róla mintázták volna a szemrehányás szobrát. „Rosszul voltam" – tolakodott nyelvére a mentegetőzés, de lenyelte. Nem tartozik számadással.

– A bíróság vezetőjéhez kérték alezredes elvtársat, körülbelül háromnegyed órája. Többször telefonáltak azóta. Kollektív referáda. Valamennyi tanácselnök ott van, egyedül alezredes elvtársra várnak, mondtam, hogy még nem érkezett meg. Nem mondhattam mást, nem tudtam, hogy mi történt alezredes elvtárssal...

Barát a homlokát ráncolva hallgatta. A titkárnő cinkos együttérzése most kellemetlenül érintette. Sajnálta, hogy néhanapján elfogadta a megértő fedezését – sőt időnként maga kérte rá. „Mindegy..." – kóválygott a fejében.

– Mentsen ki a tárgyalásra várakozók előtt, elvtársnő, kérem – dörmögte mogorván. – Rosszul voltam, kérjen elnézést a nevemben. Amint végeztem a referádával, megkezdjük...

„Elvtársnő kérem" titokzatosan mosolygott az orra alatt.

– Megmondom – búgta. Barát nem tudta mire vélni a kedveskedését. Eszébe jutott a múltkori eset az ügyésszel – még nem vonta felelősségre a dologért –, amikor őgépírónősége is üzent az őrnagynak, ahelyett hogy személyesen átadta volna az üzenetet. „Majd összeműködik valamit..." – gondolta. Jónak látta közölni:

– A vádlottak kivételével, természetesen...

– Hová gondol, alezredes elvtárs! – „Elvtársnő kérem" a fejét rázta, mint akit fölösleges kioktatni a szokásokra.

Barát dünnyögött valamit. Magához vette jegyzetfüzetét. „Elvtársnő kérem" ugrott, és olyan udvarias gesztussal tárta ki előtte az ajtót, hogy az alezredesben föltámadt a várható kellemetlenség rossz előérzete. A vitájukra gondolt. „Az öreg elé vitte volna?" – Vállat vont. „Mindegy..."

A főnök előszobájában a gépírónő meglepően hangos ovációval fogadta:

– Már nagyon várják, alezredes elvtárs...

Barát biccentett, megkopogtatta a párnás ajtó fakeretét, belépett, s azonnal meg is torpant.

A hosszú értekezleti asztalon üvegek, pálinkával, teasüteménnyel megrakott tálcák, kávé – láthatólag friss, gőzölgött még a csészékben –, apró pohárkák mindenki előtt.

– Bocsánat... – motyogta, és úgy pislogott az asztal hosszában ülő-nevetgélő-társalgó emberekre, mint aki eltévedt. Közöttük az ő két ülnöke. „Ezek mit keresnek itt?..." – nyilallt belé, hogy jól kinéz az a tanácselnök, akinek a szavához az ülnökeit is odarendelik, „alátámasztásként".

– Na végre! – hangzott az asztalfőről. Odakapta fejét. A főnök már föl is állt, sietős léptekkel közeledett: – Már azt hittem, az ünnepelt nélkül kell ünnepelni... – széles mozdulattal, messziről nyújtotta felé mindkét karját.

„Kollektív referáda..." – villant Barát agyába, és magamagán érezte, hogy olyan ostobán bámul, mint egy értetlen kölyök. Későn kapott észbe: elfelejtette a kezét nyújtani. A főnök mosolygott rajta, karon fogta, úgy vonszolta maga mellé az asztal végére, s Barátban olyan érzés támadt, akár síkos padlón járna, és attól kellene tartania, hogy hasra esik. Az öreg elengedte végre, férfiasan érces hangon mondta:

– Elvtársak!

Széktologatás. Valamennyien fölálltak. A főnök papírlapot emelt föl az asztalról:

– Felolvasom a honvédelmi miniszter elvtárs parancsát... „Előterjesztésemre a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa, eddigi munkájának, a munkásmozgalomban és az igazságszolgáltatás terén kifejtett több évtizedes tevékenységének elismeréséül hatvanadik születésnapja alkalmából

a Vörös Csillag Érdemrenddel tüntette ki Barát János alezredest..."

Barát összerezzent, és megszédült csöppet a neve hallatán. Gépies mozdulattal vette át a nagy borítékot meg a vörös dobozt, agyából kiszaladt az előírt formula, „a dolgozó népet szolgálom" – csak annyit tudott, hogy valamit mondania kell. Szája megmoccant, érthetetlen szavakat dünnyögött. A főnök a kezét rázta, majd a többiek is mind odatódultak köré gratulálni, egyik-másik meg is ölelgette – és az ő arcán még mindig ott révedezett a gyerekesen bamba értetlenség. A váratlan szituációban egyszerűen nehéznek bizonyult fölfognia, hogy róla, saját magáról van szó. A főnök pohárért nyúlt:

– Ha pedig megengeditek... – mondta tegezésre váltva – túl a „hivatalos" programon, hadd köszöntselek mindannyiunk nevében, kedves Barát elvtárs. Tudjuk, hogy a születésnapod korábban van, de hát mit csinálhatunk, ha egyszer olyan messzire fekszünk a minisztériumtól, hogy ez ideig késett az ajándék... – huncutkás szemvillantással intett az ablak felé, ahonnan kissé rézsút nézve, a Duna másik partjáról idelátszott a minisztérium épületének sok antennás teteje. – Remélem, hogy a hetvenedik évfordulóra majd pontosan érkezik. Addig is erőt, egészséget kívánunk a munkádhoz, olyan következetességet, határozottságot és precizitást, amilyent megszoktunk tőled...

Barát még mindig makogni tudott csak. Valaki pálinkával telt pohárkát nyomott a markába. Odakoccantotta az öregéhez először, aztán sorban, mind a jelenlevőkéhez.

– Köszönöm... – a hangja elakadt, még egyszer megemelte a poharát mindannyiuk felé.

Gyümölcspálinka volt. Erős. Égetett, mint a tűz.

Barát köhhentett, letette a poharát. Öröm és fáradtság egyszerre ömlött szét ereiben az alkohollal. Arca megpirult

tőle. Valahol, az agya mélyén, furcsa, idegennek tűnő szó bukdácsolt „Nyugdíj..." – és hidegség támadt a szíve körül. Majdnem fölkiáltott: „Nem! Nem igaz!" – a többiek csak nehézkes szuszogást hallottak a hirtelen messzesodródott vívódása utócsatározásából, s mosolyogtak a gyors, gyerekesen kíváncsi mozdulaton:

– Hadd nézzem meg... – motyogta. Már volt ereje szabadkozni – és szétkattintotta a vörösbe burkolt címeres dobozkát.

Az érdemrend párnás, fehér selyemágyon pihent.

Fejek hajoltak az övé mellé. Odamutatta nekik.

Hiába szerénykedett, hogy nem szokta ezt az erőset, még egy pohárkával belédiktáltak azonnal.

– Előrelátó ember vagyok – koccintott vele a főnök ismét. – A délelőtti ügyeidet elnapoltattam, utólagos beleegyezéseddel. Megígérem, a mai napot nem vesszük figyelembe a statisztikánál...

Barát elégedett mosollyal nyugtázta a kedveskedést. Kevesett ivott – jóval kevesebbet, mint kollégái. Keveset is beszélt. Ült csak, és egyre jobban ragyogott. Nem vette észre az idő múlását. Jó volt ülni, hallgatni, élvezni a dicsőséget. Lassan kezdtek szállingózni elfelé a szobából, eszébe ötlött, most kellene neki is, de nem volt lelkiereje fölkelni a székről. Amikor a társaság végképp elkopott – öten maradtak csupán –, a szokásos születésnapi öblítésekre gondolt, a riasztóan sivár látványra: a házigazda szerepét játszó főnök az agyonfüstölt, kocsmaszagot kapott szobában a melléragadt ünnepelttel, amint nem tudnak elszakadni, mert egyik sem akarja megsérteni a másikat azzal, hogy faképnél hagyja. Az asztal szélébe fogódzva állt föl, kedveskedő medvehangon recsegte:

– Ha nem veszitek sértésnek, én is elmegyek... – a távozás élét tompítandó, úgy érezte, bármennyire udvariasan

köszön is el, szükséges tompítani, huncutkás szemhunyorítással melléhez ölelte a címeres dobozt meg a nagy borítékot: – Hencegni...

Könnyed, ruganyos léptekkel vonult végig a folyosón.

Az első, ami szemébe szúrt az irodájában, a köpenye. Kifordulva, visszatűrődött ujjal biggyeszkedett a fogason. Megigazította, előbb az ujját, aztán vállfára függesztve akasztotta vissza, majd a fotelba ült, a borítékot az asztalra tette, a címeres dobozt pedig a térdére, s szétkattintotta. Nézte kicsit. „Hát ilyen..." – mormogott maga elé. A csillag zománca vörösen csillogott. Csöppnyi pihe szállt rá, le akarta venni, aztán meggondolta, nem szerette volna, hogy ott maradjon az ujja nyoma, inkább lefújta róla. Még szemlélgette, hümmögött hozzá, eszébe jutott, új szalagsávot kell vásárolnia meg vékonyka rézlemezt, hosszabbat, mint az eddigi, hogy ez is fölférjen rá. Összecsukta a dobozkát, az íróasztalhoz lépett, „elvtársnő kérem"-et tárcsázta.

Kopogtak közben.

– Tessék – szólt ingerülten.

– Szabad gratulálni alezredes elvtársnak? – „Elvtársnő kérem" libbent be az ajtón.

– Köszönöm, máris úgy veszem, mint akit meggratuláltak... – mosolyodott el Barát, a villára ejtette a hallgatót. – Mondja, elvtársnő, kérem, mikorra tolták el a tárgyalásaimat?

– Délután két órára... Megnézhetem? – és már nyúlt is a doboz után. Barát hagyta, hadd gyönyörködjék az érdemrendben. Magára vette a köpenyét.

– Elmegyek addig... – mondta.

„Elvtársnő kérem" meghökkenve nézett rá:

– Sokan fogják keresni... – nem tette hozzá, hogy szerencsekívánatokkal, de az alezredes elértette, fölrántotta szemöldökét. Arra gondolt, hogy aki elzarándokol hozzá

köszönteni, az úgyis tudja. Ha többen és többször keresik, többen fogják megtudni, és előbb.

– Kezdésre pontosan itt leszek – azzal fejébe nyomta sapkáját.

A gépírónő valóban tisztelettel bámult föl rá a szerénységéért. „Én bizony végigmutogatnám... Mindenkinek..." – és elpirult a gondolatra, szótlan ment ki a szobából az alezredes előtt, megvárta, míg Barát bezárja az ajtót, és halkan megjegyezte: – Fölírom, kik keresik majd alezredes elvtársat...

Barát egy biccentéssel megköszönte, s szaporán elsietett.

A ruházati elosztóban megvásárolta a kitüntetés viseléséhez szükséges kelléket, azután a Központi Tiszti Klubban megebédelt, s visszament a hivatalába.

Szobájába térve kulcsra zárta az ajtót, s azonmód, köpenyben, sapkával a fején munkához látott: végigfektette a keskeny rézsínben a kitüntetések sávjait jelző, színes papírdarabkákat, és nagy keservesen föléjük ügyeskedte a hosszú műanyag lapot. Aztán letette a köpenyt, sapkát, a zubbonyát is levetette, s kicserélte rajta a régi dekórumot az újjal.

Kedvtelve szemlélte.

A délután ügyei olyan simán, olajozottan futottak, akár golyóscsapágyon siklottak volna.

Reggeli gondolatai a semmibe mosódtak. Csak a tárgyalási nap bezárása után – kicsit még üldögélt az irodájában – merült föl a „nyögdíj", de már így: „nyögdíj", hogy majd ezzel a jelszóval hívja meg a cimborákat, s a szóra elnézően elmosolyodott, mint amikor lovagias férfi régi ellenfelét látja viszont lerongyolódva, megtiporva. Fölnyitotta a vörös dobozt. Pillantása körülcirógatta az érdemrendet. Óvatos mozdulattal az iróasztalra helyezte. Ma még nem viszi haza. Ittfelejti az asztalon. Jól mutat a politúr

sötétbarnáján. Fejét kissé félrehajtotta. Hivalkodás volna így hagyni, szétnyitva – és becsukta a címeres fődelet.

Aztán mégis a táskájába csúsztatta – egy kettéhajtott Ludas Matyi lapjainak védőburkába –, s mérgelődött a saját gyerekesen hiú ötlete miatt.

Megitta szokott kávéját a cukrászdában, és aztán egyenesen a vendéglőbe ment, az asztaltársaságnak beszámolni.

A zörgőfüggöny előtt megtorpant. A színes gyöngyfűzérekre kötve fehér karton függött: „Különterem átalakítás miatt zárva" – felirattal, s a helyiséget a zörgőfüggöny mögött még egy vászonlepedő is eltakarta az avatatlan tekintetek elől.

Barát hümmögött. „Megegyeztek" – szívta meg az orrát. Csodálkozott, hogy ilyen hirtelen s váratlanul. Kallós meg Karcsi alkudozására gondolt. Még tegnap este sem említették. A negligálás ténye rosszulesett: kicsit úgy érezte, mintha megrabolták volna. Az üres helyiség – közepén homokhalom, malterosláda, habarcskeverő, mészcsomó – vigasztalan látványt nyújtott. Visszakapta fejét. Karcsi akkor hömpölygött ki a konyhai bejárat nyílásából, s a függöny zörrenésére odapillantott. Karján tányér – egyik asztalra, a vendég elé tette, közben Barátra mosolyodott, de amolyan mindenkinek járó, üzleti mosollyal:

– Ott egy darabig szünet... – mondta, és feléindult. – Újévre már üzemel... Addig valahol erre... – invitálta beljebb, a zsúfolt asztalok közé.

„Szóval megcsinálja..." – biccentett Barát. Kallósra gondolt, és nehézkesen ballagott beljebb, mintha először járna itt.

– Válassz... – mondta Karcsi. – Mindjárt jövök... – és elgörgött.

Barát az egyik ablak melletti asztalhoz telepedett. A helyiség lármás volt, és most inkább közönséges kocsma,

mint kedélyes kisvendéglő jellegű. Furcsának tűnt, így belülről – és taszítóan idegennek. Homlokát ráncolva nézegette a mindig részeg susztert, aki félrebillent fejjel horkantgatott egy pohárka pálinka fölött, a szenesembert – a tanúskodó szenes társát, akit szintúgy ritkán látott józanul. Egyik viceházmesterné – takarítani szokott a környéken, már ő is próbálkozott vele régebben, de miután egy-két apróság eltűnt a lakásból, kitette a szűrét – elmerülten fröccsözött a jelenlegi férjével. Barát nem tartotta számon, az ötödik vagy a hatodik férj-e ebben az esztendőben. Egy-két előfizetéses menüt fogyasztó, jobb kinézésű, ismerős arc – szinte kiríttak a törzsközönségnek látszók közül. A szemle végeredménye fitymáló ajkrándulásban összegeződött: „Ide járni?!"

– Parancsolsz? – Karcsi toppant meg mellette az ide-odarohangászásban.

– Gyere – intett az üres székre. De Karcsi széttárta a karját:

– Ebben a rumliban?! – fejét ingatva legyintett. – Itt leülni?! Szétszednének. Ez más, mint odabenn... Majd újév után. Akkorra elkészül. Kallóssal szerettem volna, de ő nem vállalta. Hiszen tudod...

– Nem tudom – vont vállat Barát kicsit sértődötten. – Nem mondtad...

– Hát itt beszéltünk róla. Egy kőműves csinálja maszekban... Kallós arra hivatkozott, hogy akkor elkezdik macerálni a „jóakarói"... Szerintem... Áh! – fejezte be keserűen. – Mit hozzak neked?

– Harapnivalót – mondta Barát. – Mi az a „szerinted áh?" Ha már egyszer elkezdted...

– Szóval pörkölt – ismételte a rendelést Karcsi, s az alezredes fülébe szuszogott: – Azt hiszem, túl olcsón vágta rá az ígéretet, amikor először tárgyaltunk. Aztán meg nem

akart visszakozni, hát inkább lemondta... Mást nem tudok elképzelni... – az utolsó szavaknál kiegyenesedett, s elmenőben visszaszólt: – Hozom...

Karcsi soká jött. Barátnak eszébe jutott a Ludas Matyi, s megörült, hogy a vicclapba csomagolta a kitüntetést. Táskájába kotort, a vörös dobozkát az asztalra tette, a tányér mellé. Böngészni kezdett.

Karcsi kihozta végre a pörköltet, s miközben az üres tányért elvette Barát elől, kíváncsian érdeklődött:

– Kitüntettek?

– Ki – biccentett az alezredes. Elvörösödött. Sietősen visszacsomagolta kitüntetését az újságba, s a táskájába dugta. – A többiek?

– Szolgálati érem? – tolta elé a pörköltet Karcsi. A szomszéd asztalról kenyeres tálkát emelt át. – A többiek? Zoltánossi kerek perec megmondta, hogy amíg nincs kis szoba, őt nem látom... Gondolom, addig Kallós se kerül elő...

– Vörös Csillag-rend – hajolt Barát az étel fölé.

– Mi?! – élénkült föl Gadányi. – Megnézhetem?

– Nem akarom itt – morogta Barát. – Úgy bámulnak, mint... – nem fejezte be.

– Ezt megünnepeljük! – lelkendezett Gadányi. – Vörös Csillag-rendet még nem láttam! Ha akarod, kiviszem, odakinn fogom megnézni...

Barát odaadta gyorsan, csak már hallgasson. Legszívesebben ment volna Karcsi után, félt, hogy összefogdossa az érmet, s szapora pislogás kíséretében leste a jöttét. Hosszúnak tűnt, amíg elmaradt vele – Barát bosszankodott: biztosan végigmutogatja a konyhán a famíliának is. Karcsi ugyanúgy becsomagolva hozta vissza a dobozt, s letette az asztal szélére.

– Amikor elkészül, megünnepeljük – intett a különterem felé. – Nagyon szép...

Barát az utolsó falatokat ette.

– Hozol egy kisfröccsöt? – kérdezte. – Aztán számolj... Sietek... – és közelebb húzta magához az érdemrendes csomagot. Szerette volna kibontani azonnal, megnézni, rendben a helyén van-e, de türtőztette magát, amíg a cimbora elment az italért. Akkor kihajtotta a dobozt az újságból, s belekukkantott – persze hogy félrecsúszva feküdt a selymen. Megigazította, utána már nem vackolt a papírral, külön tette el a táskába.

Mohón fölhajtotta a kisfröccsöt, és fizetett. Karcsi majd elolvadt a nagy szívélyességtől, amikor elköszönt.

Barátnak még nem volt kedve hazamenni, ahogy ahhoz sem érzett hajlandóságot, hogy a „Tök-felső"-ben maradjon. Vaktában vágott az utcának, s az a két hónap jutott eszébe, amikor hajléktalan volt. Harmincban vagy harmincegyben – erőltette az emlékezetét, pontosan felidézni a dátumot, és az ujján számolta: huszonhatban halt meg az édesanyja. Harmincban az apja – fölsóhajtott a fájdalmas emlékekre. Apja a halálában is gonosz volt és szertelen: mielőtt lehunyta volna szemét, még a matracot is elitta saját maga és a fia alól. Semmi se maradt utána, csak a háromhavi lakbérhátralék. Rá egy évre – igen, az utána következő esztendőben ismerkedett meg a feleségével. Akkor már volt munkája és lakóhelye: ágyra járt, napi húsz fillérért az Üdvhadsereghez. Azokban a reménytelen hónapokban érzett valami ehhez hasonlót, hogy nincs számára hely a kerek világon. Szégyenlette a gondolatot önmaga előtt. Sokkal, de sokkal többet ért el az életben, mint amiről valaha is álmodott. A szoba-konyha, naponta meleg étel – akkor álom volt. Étterem? Szuszogott bosszúságában. A fiatalabb generációnak semmi sem elég. Nem élték át az akkori világ nyomorát, és ezért nem tudják becsülni, amit a jelen ad nekik. „Úri élet..." – motyogta. Elmosolyodott

az emlékezésben. A rendőr jutott eszébe, a 20 386-os számú rendőr, aki az Üdvhadsereg szomszédságában lakott. Irigyelte azt a rendőrt. Kövér volt, hatalmas, és vörös képű: a felesége naponta friss húst vett a hentesnél. Nem lóhúst – disznót vagy marhát, és gyakran látta őket a moziban. Jószívű asszony volt a rendőrné. Meglátta, amikor a szemétben guberált, behívta, s nekiadott egy tál maradék pörköltet. Majdnem a szeretője lett, de az asszony az utolsó percben visszariadt. Lehordta mindenféle éhenkórásznak, s kidobta. Házuk is volt Kispesten. Annyira irigyelte azt a rendőrt a jóllakottságáért, hogy még a számát is megjegyezte.

Céltalanul sétált.

Vendéglő elé ért. Sohasem szokott idejárni – talán, ha egyszer fordult meg benne, nyáron egy bambira –, kellemesen meghitt zsongás hallatszott ki a nagy ablakok mögül. Pillanatig álldogált, mint a házasságtörés előtti pillanatban megtorpanó, gyávaságában durva-gorombává hunyászkodó rendőrné, aztán vállat vont. Nem értette, miért probléma ez a számára. Szentimentális ostobaság így ragaszkodni egy étteremhez – gyors mozdulattal megnyitotta az ajtót. Leült. Kissé jobban körülnézve megállapította, hogy egészen kellemes helyre csöppent. Külön szoba nincs ugyan – de annyi közönség sem, hogy szükség volna külön helyiségre. Amolyan szolíd, a magukra sokat adó kisemberek diszkrét vacsorázóhelyének benyomását keltette. Fröccsöt rendelt, hosszan elüldögélt mellette, s végül megállapította: a vendéglő legnagyobb előnye az, hogy valami hiányzik belőle, ami a „Tök-felső”-ben nem hiányzott. A társaság talán vagy a külön szoba, a kívülről behallatszó zsongással együtt – mindenesetre feszélyezte, hogy mindenki belenézhet a gyomrába, s elfogta a vágy a megszokott, a nemléte miatt annyira hiányzó valami után.

Fölkerekedett.

Néhány ablakból kékes fény lidércezett az utcára. Rég nézett televíziót – ismerőseihez járt, egy-egy jobb műsorra –, s óvatosan betartotta a maga kialakította sorrendet, mindig másikhoz állított be, nehogy amolyan potyalesőnek nézzék. Töprengeni kezdett, hogy eljött az ideje vásárolni egy televíziót. Már adnak részletre.

Fáradt volt. Hazaérve azonnal lefeküdt, még a reggelről visszamaradt szennyes edényt se mosta el. Rögtön elaludt.

Másnap a reggel ugyanúgy kezdődött, mint azelőtt mindig a reggelek. A tény, hogy ilyen hamar visszazökkent a rendes kerékvágásba, nyugtatóan hatott rá. Kedve szerint máris odabenn ült volna az íróasztala mögött. „Kisiklás" – gondolta, és megállapította, hogy az utolsó néhány hét eseményei nagyon kimerítették. Az utca – a maga reggeli megszokottságában – szokatlannak tűnt. Hideg volt, és az ég alján rózsaszín felhőfoszlányok úszkáltak. Amikor leszállt az autóbuszról, gyorsabb tempót diktált magának: olyan érzése támadt, mintha elkésne, ha nem szaporázná a lépteit. Tárgyalása ugyan nincs mára kitűzve, de éppen ma elkésni?! Nem tartotta érdemesnek az órájára pillantani, s csak akkor képedt el, amikor a portás a megszokott tanácselnöki szalutálás közben félszemmel a bélyegzőórára sandított, amelynek használata csupán az adminisztratív beosztottak számára volt kötelező. Barát korábban érkezett: kerek egy órával. Megtorpant, de a portás előtt elrejtette zavarát: rágyújtott. Aztán folytatta útját, mintha semmi se történt volna, fölvonult a szobájába. A bizsergető tennivágyása addig elillant, mint a cigarettafüst.

Papírt, ceruzát készített a keze ügyébe. Az érdemrendes dobozt – ki sem nyitotta otthon a táskáját – az íróasztal sarkára tolta, s előszedte a periratokat. Agya nehezen fogott, lassan emésztette az ügyiratok tartalmát.

III.

A repülőgép kétezer méter magasban, óránként hatszáz kilométeres gyorsasággal repült.

Az arc ugyanilyen magasságban és iramban lebegett az ablak alatt. Vonásai lágyan íveltek, a haj gesztenyeszín, kurta-rövidre vágva – néhány sötét fürt a tisztaságot sugárzó, magas homlokba hullott. A szem valószínűtlenül nagynak látszott, szomorkásnak kissé, s különös tűz parázslott a pillantásában.

A motorok döreje monoton zúgássá zsugorodott Kovács András fülében. Apró, szaggatott sóhajtásokkal szedte a levegőt, a torka kiszáradt, tekintete az ablak alá tapadt.

A stewardess a kávét hozta. Szótlan, de annál kihangsúlyozottabb udvariassággal nyitotta le az étkezőasztalkát az őrnagy előtt, s odatette az italt tálcástól.

Kovács a szájához emelte a kávéscsészét, kortyolt egyet. „Lötty" – konstatálta lakonikusan.

Tekintete az arcon merengett. Nem látott mást, csak a kissé ovális arcot, harmóniába olvadó vonalaival, szomorkás szemével.

Egyre nézte, és az visszanézett rá.

Cigarettát vett elő, az utolsó Kossuthot, és rágyújtott. Mélabúsan szívta, s a pléhdobozos egyiptomi szivarkára gondolt – olyan reprezentatív csomagolású gyártmányt egyszerűen tiszteletlenségnek tartotta „lecigarettázni" –, és mosolyként vackoros fintor húzta félre a száját. „A világ

legjobb cigarettája" – kínálták. Alaposan körülnézegette mielőtt rágyújtott – aztán egyet szippantott belőle, és óvatosan letette a hamutartó szélére. Örült, hogy olyan finom cigaretta – további szívás nélkül végigégett, megkímélve őt az élvezettől, s elég gyorsan megengedve, hogy visszakínálja vendéglátóit a maga Kossuthjával. „A repülőtéren veszek" – morzsolgatta magában, és keservesen fölsóhajtott.

Az arc hatszáz kilométeres óránkénti sebességgel követte. A bal halántékán, a szeme vonalában pöttynyi anyajegy. Nem nagyobb, mint a lyuk egy kétfilléresen. Zsebébe kotort: már nincs kétfillérese. Sohasem adott babonára, kabalára – de a kétfillérest a fiától kapta egyszer, amikor kért valamit a gyerek. Már nem emlékezett rá, hogy mit, valamit a bazárszerű trafik vacak-csodái közül, s ő azt felelte: – Nincs pénzem. „Akkor ezt neked adom" – így a fia, és a markába nyomta zsebének vagyonát, hazaérve pedig játszani kezdett az erkélyen. Ő Zsuzsával beszélgetett, s valami érdektelen marhaság mondatai között elsuttogta Péter adományát, nem is figyelt a gyerekre, hogy mit csinál. Csak amikor fölsírt. Akkor már az ágya szélén ült, a másik szobában, térdén a nehéz mesterkedéssel titokban kinyitott perselye – és zokogott. „Üres!" – árulta el nagy sokára a fájdalmát. A persely, bonbonosdoboznyi, barnára politúrozott alkotmány, kis fiókkal, azt kellett kihúzni és belerakni a pénzt, amikor pedig visszacsukták, a fiók alja lebillent, a pénz a persely gyomrába került. Egy asztalos ajándékozta meg vele Pétert – a bútorokat fényezte újra, s megtetszett neki a gyerek. „Biztosan kipotyogtattad – vigasztalta a fiát. – Köddé nem vált" – és nekilátott keresgélni. „Ellopták..." – zokogott Péter. „Ugyan már!" – mérgeskedett ő. Egy héttel előbb együtt nyitották ki a dobozt – ő kérte a fiát, adjon kölcsön. Három napja pedig

a gyerek előtt csúsztatott bele egy százforintost, a kölcsönvett kilencvennyi apró helyett. Arra gondolt, hogy az erkélyen kipotyogtatta Péter a pénzt, miközben a dobozzal kínlódott. Keresés közben Zsuzsára pillantott. Felesége nyugodtan olvasott a kereveten. – Zsuzsa – ment hozzá, és a füléhez hajolt. Az asszony fölszisszent: „Nagyon jól tudod, hogy apám itt volt tegnap. Mit gondolsz, miből hoztam bort? Valamivel meg kellett vendégelnem, elvégre az apám, és ha egy hónapban egyszer-kétszer idejön, megérdemli, hogy tegyek elé valamit! Akár a te vendégeid elé... – megrántotta vállát: – Majd visszakapja Péter. Minek lovaltad bele a keresésbe, mielőtt megkérdeznél?" – pillantott ismét a könyvbe. Ő egy darabig fogcsikorgatva bámult az asszonyra. „Megnézem az utcán..." – mondta Péternek. A házban lakott még egy tiszt, attól kért kölcsön, estig, mondván, odabenn felejtette az irattárcáját a hivatali szobájában, segítse ki, amíg értemegy. „Vigyáztál!" – játszotta meg a fölényes mindentudót Péter előtt, és a markába nyomta a pénzt. Péter szepegett még kicsit, és neki – az apjának – akarta adni. Kölcsönbe fogadta csak el, aztán valamilyen ürüggyel elment visszaadni a százast. Azt a kétfillérest azóta is őrizte, külön tartotta, másik zsebében. Már nincs. Más van – egy csehszlovák egyfilléres. Kivette a zsebéből, forgatta ujja között az alumínium érmét. Erre nem ütöttek lyukat, mint az ő „Péter-pénzére" – pillantása visszasiklott az ablak alá, a szürke fémborításra, ahol az arc utazott.

Nem tudott mást látni, csak az arcot. A lakkos, halványszürke alumíniumon sötétebb színű erezet rajzolódott, mint az ódon vásznakon, amiken az idő repedezetté fonnyasztotta-töredezte a festéket. Sokáig gyakran bejárt bizományi boltokba, és az igazán nagy alkotásokat kivéve furcsa ellenérzés támadt benne a régi képek iránt. Visszatetszőnek tűnt, hogy sokan azért vesznek ilyesmit ajándékba, mert a régi-

ség értéket jelent a szemükben, s a legsilányabb mázolmánynak is úgy örülnek, ha elég sötétre torzították már az évek, akár a remekműnek. Aztán a bizományi régiségboltokban végzett kritikai gyakorlatai elmaradtak. Túlságosan egysíkúnak érezte az effajta műélvezetet, s úgy találta, hogy mást ritkán láthat, mint a levitézlett uralkodóosztályok giccses romantikába émelyedő ízlésének mintapéldányait vagy – főleg a használati tárgyakon – jókora anakronizmust.

Töredezz össze... – a kívánság annyira intenzív volt, hogy megrezzent a gondolatra, mintha hangosan beszélt volna az archoz, és zavartan körülnézett. Senki nem figyelt rá. Kortyolt a kávéból. Már kihűlt, és még rosszabbnak ítélte, mint melegen. Az arc visszavonzotta pillantását – szerette volna, hogy az alumíniumra mesterkedett erezet belevágódna a vonásaiba, régivé fonnyasztaná, avittá érdektelenítené, mint az idő teszi ismeretlen festő ismeretlen valakiről készített portréjával. – Törj össze... – susogta az arcnak újra, és akkor a szemöldökívei megmoccantak, a száj is, és valósággal hallotta megint:

Miért élünk?

Az őrnagy a szék támlájára hajtotta fejét. A kérdést oroszul szegezték neki, Prágában, a Hotel Ambassador halljában, most pedig magyarul hallotta, és a repülőgép órájára meredt. Harminc perc – Ferihegy. Zsuzsa a repülőtéren várja. Péterrel – biztosan. Tekintete az ablak alá rebbent. „Törj össze" – gondolta, meg azt: „...így nem lehet..."

Miért? Maga tudja? Mi értelme van?

Kovács borzongott. Zsuzsa ott fog állni a repülőtér teraszán, Péterrel. Várakozás közben már megivott egy konyakot. És mosolyog, akár egy színházi naiva. Kesernyés íz futott szét a szájában. Tudta a sorrendet: émelyítően érzelgős és ugyanannyira jelentőség nélküli családi puszik a

vámhivatal kijárati ajtajában. Az úton beszámoló Péter osztályzatairól – Zsuzsa nem hagyja, hogy a gyerek mondja el, amit érdekesnek tart –, ő maga beszéli el, alaposan kiszínezve és hozzátódítva. Péter fülig vörös – láthatóan viszolyog, amikor megtudja egy-egy haditettének újabb részletét. Otthon: azonnal kicsomagolni – „ne legyen rendetlenség" valamint „rettenetesen összegyűrődnek a ruháid" – jelszóval. Közben pedig kritika és lecke, mit kellett volna inkább vásárolni, hogy kifizetődőbb legyen az utazás, valamint „kinek mit hoztál" – az ajándéktárgyak értékelése, a holmik azonnali szétosztásával egybekötve. Mindezek után Zsuzsa játszani küldi Pétert a szomszédbeli pajtásokhoz, s amint becsukta a gyerek mögött az ajtót, kicsit durcáskodó-kislányoskodó képpel megkérdi: – Nem is kívántál?

Esküdni mert volna rá, hogy most is így történik. Amikor pedig fölkelnek, rohanás a körútra, a Souvenir boltba, mivel időközben – szerencsére – Zsuzsa eszébe jutott még vagy tizenöt név, akinek nem futja az ajándékmütyürökből, s halálosan megsértődnének, hogy elfeledkezett róluk. Ahány név, annyi csomag csehszlovák cigaretta és ugyanannyi Versatil, mert Csehszlovákiából azt illik hozni. Vagy még egy eshetőség a Souvenir helyett: „Andriskám, baj van... próbálj valakitől kölcsönkérni..." – és a váratlan kiadások fölsorolása.

Hörpintett a kávéból.

Kinézett az ablakon. A gép felhő fölött haladt, és egy régi dobogókői emlék bukkant fel agyában: „Gyere, Zsuzsa." Régebben álmában is megjelent előtte a kép: alattuk felhő, és ő Zsuzsát hívja. Mostanában ritkán álmodott. Sajnálta. Ha letette a fejét, aludt, mint a bunda. Mélyen, fáradt-álomtalanul. Azt hitte, Prágában kialussza magát. A ködgomoly mint puha vattasokadalom terült a gép alá. Nézte a

fehérséget, és a tejszín felleg tetején is ott látta suhanni az arcot, kérlelhetetlenül, könyörtelenül, szomorkás-gyönyörűen.

„Törj össze..." – sóhajtott. Zsuzsára gondolt, ahogy jön felé, kitárt karral, szélesre csinált hitvesi mosollyal, s valósággal hallotta a hangját: „Andrásom, úgy vártunk...", és eszébe tolakodott: „engem vagy a turmixot?" – aztán megint a kétkedő hang a titokzatos mosolyú arc mögül: – Magyarázza meg, ha tudja...

Tíz évvel ezelőtt járt először Prágában. Két napot töltött csupán a városban – arra is alig futotta, hogy társas autóbusszal körülszaladjon a nevezetességeken. Szép, régi város – ennyi maradt emlékezetében a két napból, és még egy benyomás: művelt város. Érezni az ízén, a levegőjén. Amikor most, másodszorra megérkezett, a repülőtéren egy ismerős alezredes fogadta – a nyáron együtt üdültek-barátkoztak össze Balatonkenesén, tulajdonképpen fölvidéki magyar –, őt bízták meg azzal, hogy a házigazdája legyen Prágában. Az alezredes mindjárt melegében közölte, hogy a munkán kívül ő bizony semmiféle programot össze nem állított, mert magáról tudja, miszerint a legjobb program egy idegen városban, ha békén hagyják az embert, csináljon, amit akar. Kissé gyanakvó szemvillantással folytatta: „Ha akarsz, az irodában vagy otthon megtalálsz. Telefon, és jövök... Ismered Prágát, jártál már itt, hát mi a fenét mutogassak neked..." Egészen elkeseredett, amikor Kovács nagy nevetve elhencegte, mennyire ismeri a várost, és kifakadt: – Hát ide figyelj, Kovács, ott egyen meg a fene, ahol vagy. Ide naponként járnak delegációk, mindenféle küldöttségek, nagyfejűek, kisfejűek, és mind az én nyakamba varrják őket, mert hogy magyarok. Az elmúlt hónapban kilencszer mutogattam végig a Károly-hidat, a Hradzsint, az óvárost, a gettóbeli régi zsinagógát meg a temetőt, és már a könyökömön jön ki az egész, közben

pedig áll a munkám, és az csak természetes, hogy folyton izélgetnek miatta. Te barátom vagy, én veled nem megyek sehova! Délután összeállítom a műsort, hogy mit szokás megnézni. Előre vagy utólag – ahogy neked tetszik – megkapod hozzá a mesét, rajzolok egy térképvázlatot, nehogy eltévedj, aztán eredj, ahová akarsz.

Kovács mosolygott magában az alezredes eredetiségén. Este – miközben átesett az első munka-megbeszélésen, amelyen kiderült, koránt sincs annyi elvégeznivalója, mint gondolta – napokra beosztva mit, mikor nézzen meg, kézhez kapta az útmutatásokat.

Minden úgy történt, ahogy történni szokott vele idegenben. Mászkált, rótta az utcákat, bámészkodott, s latolgatta, mit vásároljon. Ezt kicsit szégyenlette önmaga előtt bevallani, undorodott a „pálinka, szalámi – Versatil, szilonin" cserés turistautaktól és utasoktól. De az árakat alaposan megnézte, s hasonlítgatta az otthoniakkal, hogy mit érdemesebb vásárolni. Tucatnyi képeslapot összeválogatott – több üzletben – azzal az elhatározással, hogy ezúttal nem felejti el postára tenni őket. Étteremben evett, aprólékos figyelemmel végigböngészte az étlapot – kukkot sem értett belőle, s tartotta magát a házigazda előzetes figyelmeztetéséhez: „magyar ételt ne rendelj, akármennyire szegedi legyen is a gulyás az étlapon, mert cseh-szegedi, aztán csodálkozol, hogy nincs szerencséd..." – óvatosan elkerülve a magyarnak vagy szegedinek titulált ételneveket, találomra bökött egyet a papírra – és ette, amit kapott, nem mindig tudva, hogy mi az, amit eszik.

Jól érezte magát.

Aztán ott állt a régi zsinagóga előtt. Délelőtt volt, hűvös, napos idő. A zsinagóga ajtaja nyitva, fiatal nő támasztotta mellette a falat, olvasott. „Freud – nézte le Kovács a címlapról és tétován megállt előtte. – Huszonkét-huszonhárom

esztendős" – állapította meg a nőről. Kicsit csodálkozott, hogy miért olvas Freudot, decemberben, a zsinagóga kapujában, olyan elmerülten, ahogy utcán csak ponyvaregényt olvas az ember. Magyarul kérdezte:

– Be lehet menni?

Szürkés szemek rebbentek rá értetlenül a könyv lapjairól. „Szép az arca" – gondolta Kovács, és kérdő, kérő tekintettel hallgatott.

Végül sikerült megérteniök egymást. A nő beszélt oroszul. A zsinagóga melletti múzeum munkatársa volt, és vállalkozott a cicerone szerepére. Végigkísérte az őrnagyot a néznivalókon, rendre-sorra magyarázva, mi micsoda. Kovács pedig azon kapta magát, hogy föl se fogja, amit a nő mond, a hangja lejtését figyeli, ahogy dallamosan, lágyan beszél, és a látnivalók helyett mindinkább csak őt nézi. „Jó volna vele aludni" – elpirult a gondolatra. A nő mintha megérezte volna, hirtelen elhallgatott, szembefordult Kováccsal. Kérdőn függesztette rá a tekintetét. Melegség volt a pillantásában. Valami hajszál hullott a kabátjára, a nyaka mellé. Kovács odanyúlt, hogy leemelje, a bőréhez ért közben. Mintha áram ütötte volna, mozdulata lelassult. A nő nem moccant. A tejszínű arc bíborra lángolódott, szeme – csupán egy pillanatra – elsiklott Kovácsról a padlóra, s amint visszavetette rá, már kihunyt belőle a tűz, hideg volt:

– Menjünk tovább – mondta közönyösen. De az arca még piros volt.

Kovács félszegen követte. Szeme sarkából rá-rápillantott a nőre. Kívánta, hogy az iménti hirtelen született, belső kontaktus ismét föllobbanjon. Tekintetük egybekapcsolódott, és a nő a tárlóra intett: – Nézze... – fejével is biccentett, hogy ott van, előtte, amiről magyaráz. Most ő pirult el, és az üveg fölé hajolt. Érezte – bár nem nézett rá –, hogy a nő megbocsátóan mosolyog a zavarán. „Legalább

legyen igaza..." – Zsuzsának szólt a gondolat, felesége fennen hirdetett szabadelvűsége jutott az eszébe: „Külföld az más, külföldön azt csinálsz, amit akarsz. Utána úgyis hazajössz." Tekintetük össze-összetalálkozott, s mindketten azonnal elkapták pillantásukat. „Valami lesz" – forrósodott meg Kovács halántéka. Zavara nőttön nőtt, és egyre dühösebb lett magára miatta. Agyában fölrajzottak az otthoni – „a mai lányok" címszó alatt elmesélt – esetek arról, hogy fiatal lányok sikknek tartják külföldiekkel ismerkedni. „Egy a sok közül" – harapta össze a száját. Ugyanaz a tészta. Ő meg a bolond fejével komolyan vesz minden játékot, ahelyett hogy megbeszélte volna vele, melyik étteremben találkoznak este. „Mennyibe kerülhet?" – a nőre nézett, azzal a fölbecsülő pillantással, ahogy ifjú korában – ha barátai magukkal cipelték, s semmiképp nem tudott kitérni – nézte végig az utcalányokat, hogy melyikre futja az erszényéből. Félrekapta fejét. Ez nem olyan. Próbált erősködni magában, hogy de igen, ugyanolyan. Túlságosan szép. Abból él, abból kell hogy éljen, annyira szép. Miért állt volna vele szóba különben? Miért kísérgetné? Pont olyan – aztán megint egy futó pillantás, és az erőlködés elszállt a fejéből, mint a köd. Az arc derűt, nyugalmat sugárzott, vonásain nyoma sem volt a közönségességnek. Ráemelte a szemét újra, és ráfeledkezett kicsit. „Franciás..." – Meglepődött a gondolaton: életében még nem beszélt élő francia nővel, filmen látott csak. „Az" – döntötte el, hogy legalábbis ilyennek képzeli őket: lágy vonásokkal, pikánsan titokzatos mosolyú arccal. Oldalt lépett – szerette volna, hogy formás „jó" lába legyen. Az volt. „Szép... túl szép..." – sóhajtotta, és kimondta magyarul. A nő szemében érdeklődés csillant az ismeretlen szóra.

– Tessék?

– Semmi – mondta Kovács. – Nem fontos... Elfelejtet-

tem, hogy nem ért magyarul – nevetett, várta, hogy a másik majd tudakozódik, mit jelentenek a szavai, de a nő hallgatott, csupán biccentett, hogy valóban nem érti.

Kijöttek a múzeumból, keskeny utcácskán vágtak át a zsidó temetőbe. Kísérője útközben Löw rabbiról beszélt, a rabbi gólemjéről s a legendáról, amely szerint, ha valaki a rabbi sírja előtt óhajt valamit, az teljesedik:

– Természetesen csak akkor, ha vallásos vagy babonás.

– Egyik se vagyok – mondta Kovács. A nő csengőn fölkacagott:

– Kívánni akkor is lehet...

A sír előtt álltak. Az asztallap nagyságú emlékkövön kavicsok sokasága.

– Ez mi? – kérdezte Kovács.

– A rabbi emlékezetére teszik oda... Meg hogy teljesedjék a kívánság.

Kovács a nőre nézett. „Légy az enyém..." – kavicsért nyúlt, és odatette a többire. A nő elmosolyodott kedvesen, aztán lerakta ő is a maga kövecskéjét.

Továbbmentek, a temető végébe, a Pinkas zsinagógába. Félhomály volt, és a falakon írás, feketével meg vörössel pingálva, körös-körül, padlótól a mennyezetig.

– Ima? Vagy idézetek az ótestamentumból? – közelebb lépett a falhoz.

A válasz tompán, csöndesen hangzott:

– Nevek. Embereké, városoké, falvaké. A csehországi zsidók nevei. Akiket a németek kiirtottak. Hetvenhétezer-kétszázkilencvenhét név. Itt kevés zsidó élt. Ha lehet ennyi embert kevésnek mondani.

A gótikus ablakokból nyalábokban hullott a fény a templomi homályba. Nevek mindenütt. És mindenütt csak nevek. Feketével a halottaké, vörössel a városoké, ahol valaha éltek. Az őrnagy tüdeje dohogott, mint a fújtató. Úgy érezte,

a nevek vádolnak. Hang nélkül, frázisok és szóvirágok nélkül. Csupán azzal, hogy vannak. Az utcai nevek villantak agyába – jártában a házak falain, a kapukon kisebb-nagyobb márványtáblákat figyelt meg – azok emlékét idézték, akik a nácik ellen harcolva estek el a prágai fölkelés idején. Elégedetten – ebben a pillanatban, a fekete nevek árnyékában úgy tűnt, hogy vállon veregető nagyképűséggel – konstatálta, hogy itt tiszteletreméltó módon ápolják a szocializmusért vívott harc hagyományait. Budapesten nincsenek ilyen márványtáblák a házfalakon.

– Rosszul van? – fogta meg a nő a karját.

– Menjünk – szakadt ki rekedten szikkadt szájából, s reszkető inakkal, bódultan kóválygott a kapu felé.

Odakünn megállt. Cigarettát kotort ki a zsebéből, rágyújtott. Ujjai remegtek, elejtette a gyufásdobozt. A nő előbb hajolt érte, s a kezébe adta.

– Bocsánat – motyogott Kovács. – Elfelejtettem... – kínálta a dobozt a nő elé.

Az is rágyújtott. Álltak, szívták a cigarettát. A nő kisvártatva megszólalt:

– Maga zsidó?

Él nélkül kérdezte, kíváncsisággal csak, Kovács hangja mégis vágott:

– Ahhoz zsidónak kell lenni, hogy ettől kiboruljon az ember?

– Nem – felelt a nő csendesen. – Rám is nyomasztóan hat, pedig naponta látom. Mégis... De például akinek a hozzátartozóiból csak az a név maradt a falon... – nem fejezte be a mondatot. – Kezd hideg lenni.

Kifelé indultak a temetőből. Kovács még visszafordult a kapuból. A Löw rabbi sírját kereste, de nem látszott, a többi emlékkő eltakarta. „Jó lenne..." – gyöngéden megfogta a nő könyökét:

– Miért nem tud magyarul? – és azt gondolta, hogy ennél idétlenebb kérdést nehéz lett volna kitalálni.

– A jövő hónapban kezdek egy tanfolyamot.

– Remek – lepődött meg a férfi. – Akkor levelezhetünk magyarul?

– Jó. Ha tudok, írok majd. Adja meg a címét.

Kicserélték egymását. Kovács lelki szemei előtt megjelent Zsuzsa dühtől fuldokló arccal, kezében egy levelet lobogtatva, és a hivatala címét írta fel a nő naptárába.

– Este mit csinál? – bökte ki, mielőtt elbúcsúztak.

A nő a kezét nyújtotta, mosolygott:

– Programom van...

– És holnap? – Kovács a tenyerében tartotta a kezét. Egészen kicsi keze volt, vékony és mégis puha, meleg tapintású.

– Apám érkezik haza. Vidéken dolgozik, ritkán látom...

– Azután?

– Színházba megyek – elnevette magát, kihúzta kezét az őrnagyéból: – Majd írok, ha már tudok annyira. Viszontlátásra...

Könnyed, ruganyos léptekkel sietett a múzeum épületébe. Kovács sokáig nézett utána. „Nagyon szép... A nevét se tudom" – jutott eszébe, hogy sikeresen elfelejtett bemutatkozni. Elővette a noteszét: „Niva..." – olvasta hangosan a keresztnevet. Érdekes név – húzta föl a szemöldökét. Töprengett, hogy mi lehet a magyar megfelelője, s a fejét rázta – nincs.

Két hétig tartózkodott Prágában – és kereste a kalandot. Pontosabban: a második napon ismerkedett meg a lánnyal, és azután mindvégig ezt a kalandot kereste. Valamilyen ürüggyel naponként elzarándokolt a múzeumhoz. A lány azonban hol egy csoportnyi emberrel volt elfoglalva, hol meg más tennivalója támadt, s néhány udvarias szó után

elbúcsúzott. A második hét közepén, egy – kollégákkal történt – barack-kóstolgatós baráti megbeszélést követően, kissé vidám hangulatban elhatározta, kereken megmondja, hogy nagyon tetszik, és töltse már végre vele az estét. Megérkezése óta első ízben, egyenruhában feszített. Idegesítette, hogy annyian megbámulják, s csupán amikor látott egy csehszlovák altábornokot, jött a dolog nyitjára: több arany cirádát viselt a maga őrnagyi vállán, mint amaz az altábornagyin. Az emberek most is utánafordultak – neki pedig az járt a fejében, hogy elég imponáló jelenség, a külön erre az útra készíttetett uniformisban, talán ennek a fényében sikerül helyet szorítania magának a lovagok között.

A lányt megint egy tucat ember gyűrűjében találta. Rágyújtott, s nyugalommal várakozott kicsit odább. A lány észrevette, és megnémult, mint aki kísértetet lát. Aztán valamit mondott a hallgatóinak, azok tódulni kezdtek befelé a zsinagógába, ő meg Kovácshoz lépett, melle alatt összetette a kezét:

– Szörnyű... – mondta elképedten.

– Ez van... – motyogta Kovács rendkívül buta ábrázattal, és zavarában hozzákottyantotta: – Kizárólag a maga kedvéért vettem föl...

Belepirult a hazugságba.

– Maga katona?

Az őrnagy széttárta karját, mint aki semmiről se tehet. A lány az emberek után lesett:

– Most nem tudok beszélni magával. Holnap fél hatkor végzek. Akkor találkozhatunk.

– Itt fogom várni.

A lány biccentett, sarkon fordult, sietősen indult a többi után.

Kovács a kaland sikerének biztos tudatában tért haza a szállodába, s mindjárt le is dőlt, kialudni a barackozott jó-

kedvét. „Milyen vagy, amikor szeretsz?" – ábrándozott elalvás előtt a heverőn, aztán hosszan töprengett, vajon mit szól a portás a jövendő látogatójához. Egyáltalán fölengedi-e, és ha nem, elég-e ötven korona, hogy a portás éppen könyvet olvasson, vagy a cipőfűzőjét kösse, amikor a nő jön.

A motorok dörögtek, robajuk zümmögéssé olvadt a repülőgép belsejében. Tíz perc – Ferihegy. Sebesség: óránként hatszáz kilométer. A kipufogócsövek nyílásán kékes-vöröses tűzcsóvák lángoltak hátra. És közöttük röpült vele az arc, bársonyosan finom vonásaival, ábrándos-szomorkás szemével.

A stewardess elvitte előle az uzsonnatálcát, az üres kávéscsészét, s cukorkát kínált körbe: legyen mit szopogatni leszállás közben.

„Legyél kaland... Törj össze..."

Kívánta ezt a nőt. És a kalandot. Szeretett szeretni, de néhányszor Zsuzsa hiába feküdt le mellé. Nem tudta. „Persze, sok a szeretője az őrnagy úrnak" – Zsuzsa nem értette, hogy undorodik önmagától, amikor megöleli. Ráhagyta, mondjon, amit akar, s annyit vetett válaszul csupán: „Fejezd be az ivást!" Zsuzsának eszébe se jutott, milyen érzés lehet átkarolni, csókolni valakit, akit előző nap tökrészegen markolt föl a földről, a piszokból. Ha megölték volna, se bírta volna megtenni. Egyszer azon is gondolkodott, el kellene mennie orvoshoz, hogy fiatalon öregedett-e meg – esetleg attól van az egész. Tudta, mit felelne az orvos, fölösleges mászkálásnak vélte hozzáfordulni. Kellett a kaland – magamagának bebizonyítani a valót –, amivel különben belül és titkon, Zsuzsa és kicsit önmaga előtt is titkon, tisztában volt: férfiasságát, emberségét. Fájdalmas volt, és rettenetesen keserű, hogy nem kaland lett. Hogy nem lehetett kaland.

Öt perc: Ferihegy.

A repülőtér épületének teraszán, a rács mellett Zsuzsa fog állni Péterrel. Mosolyogni fog, és a zsebkendőjével integet, majd anyáskodóan a gyerek fejéhez hajol, kinyújtott karral mutatja, hol jön apu.

Kovács a kipufogó lángnyelvekre meredt. Ott ült ismét az Ambassador kávézójában. Vastag, hangfogó perzsaszőnyegek, hatalmas fotelek, a fal mentén körbefutó, süppeteg ülőhelyek, kissé konzervatív ultra-elegáncia, lord külsejű pincér:

– Parancsol, uram?

A hang tisztán hallható – de csak ennél az asztalnál, a másiknál szót sem érteni belőle. A lányon szürke terilénszoknya, tarka selyemblúz – a színek összefolytak a mintán, mint a hullott levelek: halványzöldtől a sötétbarnáig minden az ősz jellegzetes, tompa pasztelljébe oldódott. Egyszerűsége szinte kiáltóan feltűnő. Se rúzs, se púder, és a körme is festetlen.

– Két kávé... – rendelte annyira pesties, magától értetődőséggel Kovács, hogy erről nem is kérdezte partnerét, csak a többiről: – Mit iszik? Konyakot? Vagy édeset?

– Nem iszom.

Az őrnagy annyira meglepődött, hogy még a pincérről is megfeledkezett:

– Hogyhogy? Nem iszik?

– Nem – a feleletet furcsálkodó vállrándítás kísérte, hogy mi van ezen csodálkoznivaló. – A kávé nem elég?

Erre Kovács rándította meg a vállát, és egy pillanatra ő bámult furcsálkodóan a másikra. Nem ilyen száraznak képzelte az effajta ismeretségeket. A pincér diszkrét jelentése félbeszakította ámulatát:

– Amint parancsolja, uram, hozom a két kávét.

Nézte a lányt. Annyira természetesen szép volt, hogy nem állta meg szó nélkül:

– Nem szokta festeni magát?

– Nem áll jól – mosolyodott el a másik.

Fáradtnak látszott. Az őrnagy egy órával a megbeszélt időpont előtt már a környéken kószált. Úgy akarta rendezni, hogy pontban fél hat előtt öt perccel a zsinagóga elé érjen. De az utca másik oldalán észrevett egy virágüzletet, s eszébe ötlött: illene. Az eladó hosszasan tárgyalt két öregasszonnyal. Kovács türelmetlenül toporogva várt a sorára. Egy szál rózsát vett. Sárga rózsát, piros szélű szirmokkal. Néhány perccel fél hat után került a zsinagógához. A lány késett. Amikor megjött, hűvösen kurta köszönömmel retiküljébe dugta a rózsát:

– Hová megyünk?

Kovács nagyot nyelt a rózsa különleges megbecsüléséhez, és vállat vont:

– Ahová kedve van. Maga ismeri Prágát. Ha egyszer Budapesten lesz, akkor majd én mondom meg.

Zegzugos utcákon sétáltak. Az őrnagy egész nap mászkált, javasolta, hogy igyanak meg valahol egy kávét.

A kávé erős volt – bár itteni módon készítették: forró vízzel nyakon öntve az őrleményt. Kovács hosszasan magyarázta, hogyan főzik Budapesten, nyilvános helyeken – és hogyan ő, otthon:

– Az kávé...

– Van felesége?

– Van. És van egy fiam is.

– Milyen a felesége? Nincs fényképe róla?

– Nincs – hazudta Kovács. A kérdés bosszantotta, és zavarta egyben. Röviden leírta, milyen Zsuzsa külsőre, és közben azon elmélkedett, hogy ez a nő megőrült.

– Különben az előbb elfelejtettem mondani, ha igazán jó kávét akar inni, főzés előtt át kell pörkölni kicsit. Remek illata lesz.

A lány lassan kortyolgatott az italból. Csészéje a tányérkára koccant. Bólintva nyugtázta a kávéfőzés módszeréről tartott fejtegetést, és minden átmenet nélkül, a világ legtermészetesebb hangján, ahogy egy utca vagy az idő felől tudakozódik valaki, kérdezte:

– Mondja, miért élünk?

– Tessék? – meredt rá Kovács.

A lány mosolygott, és megismételte. Az őrnagy a fejét rázta:

– Maga ezt kérdezi? Maga nem tudja, miért él?

– Ha tudnám, nem kérdezném – komolyodott el az. Kovács szeméből kicsit gunyoros lángocska csapott ki:

– Hány éves?

– Huszonnégy...

– Nagyon fiatal. És még nem tudja, vagy már nem tudja? – évődött a kérdés fölött. A lány azonban komoly maradt:

– Nem tudom. Ennyi az egész.

Kovács az érett, értő ember fölényével – és leereszkedésével kezdte magyarázni, hogy az élet nem más, mint harc. Nap mint nap újra és újra megújuló küzdelem. Ki hol áll ebben – ez dönti el, miért él, hogyan szeret, miként gyűlöl. Úgy mondta, mint jó tanuló fújja a leckét. És mosolygott rajta befelé. Az ötvenes évek elején, alakulatoknál tartott előadásokat ezzel a címmel: „Miért élünk?" Abban az időben kezdtek hivatalosan foglalkozni a problémával, hogy mi az oka a hadseregben előforduló öngyilkosságoknak. Az előadás a nihil mint eszmény és a nihilbe tévelyedés ellen szólt. Még nem felejtette el – a százszor, ezerszer elmondott és önmaga előtt is feledésbe kopott gondolatok, mintha víz mélyéből bukkantak volna felszínre – néha naivnak és nagyon újszerűnek tűntek. Akadozva keresgélte az orosz kifejezéseket.

– ...Ha nem tudnék hinni az ember és az emberiesség

győzelmében, letenném a fegyvert. Hogyan emelhetnék vádat az élet nevében? Pedig miért vádolnék más zászló alatt? Le akarom taposni az élet, az emberiesség mindenféle ellenségét. Ha nem teszem, ők gázolják le az életet. Kegyetlenség ez? Nincs okom ájtatos szemforgatásra. Az... Nem szeretem a szép szavak kirakatát. Az élet akkor élet, ha magamat játszom benne, nem pedig valami szerepet.

„Macska – gondolta beszéd közben. – Döbbenetesen csinos, eltévedt macska. Túl csinos. Az ilyen már nem is az utat akarja megtalálni, csak magyarázatot – vagy indokot az objektivista életfölfogásából következő nihilizmusra. Vagy azt se – helybenhagyást csupán az eltévelyedésre, amiért nem hagyja jónak lenni ez a gonosz, csúf élet. Ezt, lelkem, tőlem nem kapod meg..."

– Minden emberben van jó és rossz is. Egyet sem láttam valamelyik híján...

– Természetesen. Viszont mind jónak és kizárólag jónak akar látszani. Alapvetően csak azt kell eldönteni, kinek az érdekében jó, és kiében rossz. Ami nekem jó – másnak szörnyű lehet. Ami jó az SS-nek – magának iszonyú. Pedig közöttük is volt „jó" ember: szerető férj, gondos családapa. A szeretet és a gyűlölet egytestvér. Aki nem tud szeretni – gyűlölni sem. És fordítva. Aki nem gyűlöl – az szeretni sem tud.

– Ahhoz, hogy szeressek, tehát gyűlölnöm kellene? Nem naiv ez így?!

– Gondolkozzék. Ha igazán szeret valamit vagy valakit, rettenetesen gyűlöl mindent és mindenkit, aki a szeretete tárgya ellen van. Szereti a hazáját – akkor gyűlöli a haza ellenségeit. Szeret egy férfit – akkor gyűlöli mindazokat, akik valamiért ezt nem akarják... Nem veszi észre, hogy maga „örök" kategóriákat dobál? Mi az, hogy jó ember? Kinek a fogalmai szerint jó? Melyik társadalmi réteg száj-

íze szerint jó? Vagy kinek az ízlése és erkölcsi fölfogása szerint becsületes? Jónak, becsületesnek lenni minden társadalmi rendben mást jelent.

– Menjünk. Nem szeretek soká üldögélni valahol. Sétáljunk inkább.

Sötét volt. Megcsöndesedtek. Zegzugos utcákon baktattak át. Aztán fényárban úszó, széles úton. A lány mintha a szavain rágódott volna – Kovács legalábbis így érezte, és kesernyésen fölsóhajtott: „elerkölcsprédikáltam..."

– Magának melyik tetszik? – torpant meg a lány egy cipőüzlet előtt. – Cipőt kellene vennem.

Kovács tétovázott a felelettel:

– Attól függ, milyen ruhához...

Eső kezdett szemeregni. A lány csak ballont viselt, a fején semmi.

– Üljünk le valahová – ajánlotta az őrnagy.

– Szeretek esőben... – mosolyodott el a lány.

Keresztül a Moldva hídján. Kis utcácskák ismét. Az eső mind kövérebb cseppekben hullott. „Megfázik" – jutott Kovács eszébe, és megállt egy kapu alatt.

– Ha eláll, továbbmegyünk.

A lány hallgatott, az esőbe bámult. Kovács közelebb húzódott hozzá, magához vonta, és a lány nem vonakodott. Nedves haja a férfi arcához ért. Esőillata volt. Kovács beleszippantott. A lány megérezte, hirtelen odébb kapta fejét, aztán lassan fordította vissza, s ráemelte a pillantását.

A szeme most feketén fénylett elő a bőr világosságából, mint gyűrűbe foglalt drágakő. Arca mozdulatlan volt és a szája is, és csak akkor nyílt meg kissé, amikor a férfi ajka hozzáért.

Furcsán csókolt, hosszan. Kovács megmámorosodott tőle, lehunyta szemét, nem tudta, meddig tartott a csók. Aztán

a lány szemét látta ismét maga előtt – mindkét tenyerével megfogta az arcát, úgy nézett a fénylő feketeségbe.

Halk sóhaj libbent, a fogak fehéren villantak az arc homályából: – Már csak egy szó kell...

Alig érezhető irónia volt a hangjában. Az őrnagy nem vette észre. A halántéka lüktetett:

– Mondd... – lehelte.

A feketeség mély volt és titokzatos. A száj vonala megrándult, de csak később, másodszorra hangosodott érthetővé, s akkor tisztán, lágy-simogatón suhant belőle:

– Szeretlek...

Az eső zuhogott.

A világ mintha a semmibe szédült volna. Kovács a lány szemére feledkezett. A feketeség mélyén tűz égett, és szokatlan, meleg-bársonyos cirógatást érzett a pillantásából. Ajkára hajolt. A szája forró volt, s meg-megrándulva olvadt az övébe. Csókolta és csókolta. A lány teste úgy simult hozzá, mint zsenge csemete a támfához, a ruhán keresztül érezte a szíve verését.

Szó nem hangzott. Szótlanul mentek tovább, amikor az eső nagyja elvonult, és szemetelt csak újra. A levegő tiszta volt, hűvös, de nem hideg.

A Moldva partján jártak. Ember sehol. Az utat vaskorlát szegélyezte. A parti fények meg-megcsillantak a nedvességen.

A lány beszélni kezdett, csehül. Kovács nem értette, érezte csak, hogy kettejükről szól, hogy súlyos, vad-nehéz vallomás szakad ki belőle. A hangja zenélt, és a szeme ragyogott, kacagott, csillogott. Aztán megtorpant, felnevetett:

– Semmit sem értesz.

Kovács hosszan visszanézett rá. Magyarul felelt:

– Miért jöttél? Akkor jöttél, amikor az ember már mindenbe belefásult. Mit akarsz? Nem tudtam, hogy ez szere-

lem... Le akartam feküdni veled, aztán elfelejteni, ennyi az egész... És most itt vagy, és semmi sincs a világon, csak te...

A lány hallgatta. Nem értette a szavakat. Mosolygott, és gyöngéden megszorította a karját.

Ferihegy: két perc.

A pilótafülke falán kigyúlt az írás: „Dohányozni tilos".

A repülőgép méltóságteljesen ereszkedett alá, együtt vele az arc, és az őrnagy a szék karjába kapaszkodott. Melle gyorsan emelkedett, süllyedt, a levegő szuszogva-zihálva fújtatott a tüdejéből. Ürességet érzett, akár nem haza – idegenbe érkezett volna meg.

Valahogy minden eggyé mosódott, mintha egyszerre történt volna, egyetlen perc alatt, az utolsó két napon. A csókok a kapu alatt, a vallomás, meg az is, ahogy a lány föllép a villamosra, s az egész éjszakai tépelődés a szállodában. Az őrnagy csuromvizesen, halálosan fáradtan és boldogan került haza, ágyba bújt mindjárt, és pillanatokon belül fölébredt. „Miért élünk?" – a kérdés gyerekesen együgyűnek tűnt. Élünk – és kész. Siheder korában kérdezett így magában. Felelt is akkor, s a válasz tett volt – lobogás a forradalomért. Lelkes lángolás, mindenáron előreigyekvés, törvezúzva, ha kellett. A körút képe bukkant föl emlékeiből. Az Emke meg a csattanás, az a villámszerű nyilallás, ami végighasított a kirakati üvegen. Cserregés-csörömpölés. Ricsaj. Tolongó gyűlölet. A pincér halálra sápadt ábrázata, rémült kapkodása: összerántotta a függönyt, mintha azzal a mozdulattal a kávéházon kívül rekeszthetné a forradalmat. „Le a fehér kereszttel! Vesszen a reakció!" A kirakat üvegcserepei csikorogtak a lábak alatt... – és gondolatban fájt a szó: „kirakat". Annak az embernek az arcára, aki az ablak mellett ült, ma is emlékezett. Lenéző megvetés, fensőbbséges nyugalom és magabiztosság sugárzott

róla. Egy másodperc tört része alatt éppenúgy szétzúzódott, ahogy a fél szoba nagyságú, vastag üvegek, s a riadt nyüszítés, amikor kirángatták az asztal mellől, ugyanolyan sikongó volt, akár a szilánkok visongása a talpak alatt.

„Az élet akkor élet, ha magamat játszom benne, nem pedig valami szerepet mások kedvéért, a látszatért..." – úgy mondta a lánynak, mint egy jól bemagolt leckét, és a hirtelen közbevetett kérdés meghökkentette:

– Maga úgy él? Sohasem a látszatnak?

A vér az arcába szökött.

– Igyekszem... – bökte ki zavartan. – Úgy akarok élni...

Lélegzetvételnyi csönd szakadt közéjük, és magán érezte a lány leplezetlen csodálkozó, kicsit bámuló pillantását. Aztán ő folytatta tovább. Szeretett volna gyorsan beszélni, de minduntalan megakadt, keresgélnie kellett az idegen szavakat – az arca vörös volt, szeme a kávéscsészét nézte. És a szállodai ágyon fekve valóságos fizikai fájdalom kínozta, hogy nem csaphatta oda: – Úgy élek!

Hánykolódott az ágyon. Szája kiszikkadt, vizet kívánt, de a mosdóból annyira erős klórszag csapta meg az orrát, hogy nem ivott belőle. Magára rángatta ruháit. A szálloda éttermét zárva találta, viszont a portás készségeskedett egy üveg sörrel. Reszkető kézzel töltött, egy hajtásra kiitta a poharat. Úgy érezte, hogy minden-minden színfal körülötte. Fojtogatóan édeskés, pásztoridilles Patyomkin-falu, és a levegőt olyan porosnak, festék- és verejtékszagúnak érezte maga körül, mint amilyen a rivalda fényei mögött.

Megitta az üveg sört.

Nem szerette a sört. Egy-két pohár valósággal bambává butította, s elálmosodott tőle. „Legalább alszom" – gondolta, és kért még egy üveggel. A portás adott. Azt is megitta, és visszatért a szobájába. „Hazamegyek, és tisztázni

kell... Mindent tisztázni..." Levetkezett megint, de csak félig. Ingben, alsónadrágban az ágyra dobta magát, várta, hogy a sör elbódítsa. Testében hideg láz bujkált. Mintha valami forgószél egyszeriben lefújta volna körülötte a port életeszményekről, világról – friss levegőt hozott a tespedtségbe. Fölült az ágy szélén. „Ki vagy te? Miért mozdul meg körülötted a levegő?... Azt se tudom, kicsoda..." – csikorogta dühvel, és eszes érvekkel uszította magát, hogy ennek ma ez, holnap az – játék az egész. Harmincöt éves fejjel fölülni egy ilyen szédelgő lepkének, mégiscsak sok. „Holnap tölhozom, és lefektetem..."

Hajnalodott, amikor elszunyókált, és egy óra múltán talpon volt újra.

Az utcára ment. Örült, hogy itt előbb kezdődik a nap, mint otthon, hétkor, nyolckor már nyitva minden üzlet, áruház, és az utcákon özönlik a nép.

Üzletből ki, üzletbe be. Tucat zsebkendő Péternek – forintra átszámítva fillérekbe kerül. Két nyloning saját részére – negyedrésznyibe jön, mint otthon. Ruha a gyereknek – szintúgy nevetségesen olcsó áron. Kávédarálóval egybeépített turmixgép – ugyancsak potom pénzért. Játékok. Kubai szivar, egyenként csomagolva, pléh dobozban – otthon ilyent még nem látott –, tízet vett belőle ajándéknak. Édesség – mindenféle. Csöppnyi fényképezőgép – Mikroma-típus, miniatűr, fele annyi koronáért, mint amennyi forintba kerül. Táskává kiképzett írómappa, cserélhető lapokkal, sok-sok zsebbel, tartóval. Villanyborotva – százötven forintnyi koronáért. Fehér nylonkesztyű a gyereknek. Nylonzoknik meg két nyakkendő – ismét magának. Tréningruha a gyereknek. Cipő magának. Részletekben cipelte a szállodába, kicsomagolta a papírból mindjárt, s a szekrény üres polcára rakta valamennyit.

Meglepődött a végén, hogy mennyi mindenre futotta a

pénzéből, s fölszisszent: Zsuzsa. Eszébe se jutott, hogy vásárolni kellene valamit a felesége számára. Még volt száz koronája. Gyorsan egy nylonkesztyűt, harisnyát, pénztárcaszerűségbe hajtogatott esőkendőt – s bosszúsan állapította meg, szinte vacsorára sem elég a pénze, ami maradt.

A délután a búcsúzkodásé volt. Vendéglátóitól, a házigazdától, végül a katonai attasétól – tőle csak telefonon, s mentegetőzve, hogy már nincs ideje a követségre bemenni. Megkönnyebbült, amikor az attasé fölajánlotta, ha szükséges, elküldi érte a kocsiját reggel, hogy kivigye a repülőtérre. Legalább a taxit megspórolja.

Aztán rohanás a múzeumhoz. A lány arcán szomorúság. „Tízre otthon kell lennem. Apám jön meg vidékről."

Séta megint.

Bolondító – részegítő csókok.

Nem érezte a hideget.

A Hradzsinban jártak, fönn a hegyen, és amikor elindultak lefelé, Kovácsból kibukott:

– Akarlak...

A válasz természetesen egyszerű volt:

– Én is... – majd rövid szünet után: – Az apám nagyon rosszkor érkezett haza.

Nem engedte Kovácsnak, hogy hazakísérje.

Szótlanul szállt villamosra, az utolsó kocsiba, s a peronon, az ablaknál megállt.

Kovács gyönyörűnek látta és fájdalmasnak.

Még akkor is nézett utána, amikor a villamos elfordult a másik utcába, és látta, még mindig látta a sötétszürke szemét, a feketébe hajló, borongós szomorúságával.

Gyalog baktatott a szállodába.

Kietlennek, kopárnak, vigasztalannak érzett mindent, és utálattal csomagolta be a délelőtt vásárolt holmikat.

A föld megbillent a repülőgép alatt, oldalt fordult, s keringett, és vele az arc is.

Zökkenés. Kétoldalt piros-fehér festésű, aprócska oszlopok futottak a gép mellett, egyre lassabban. Az ablakban föltűnt a repülőtér modern, szürke épülete. A teraszon emberek. Zsuzsa már integetett. Mellette Péter.

A repülőgép légcsavarának ezüstösen fénylő köre lapáttá bomlott.

Kovács utolsónak lépett ki a gépből. Száraz, hideg szél fújt. Borzongott, s úgy érezte, mintha tilos úton járna – mintha Zsuzsa lenne a kaland, ami felé közeledik.

Fogadtatása kísértetiesen úgy zajlott le, ahogy útközben elképzelte.

– Igazán jól vásároltál – mosolygott rá Zsuzsa.

Nagy, ünnepies ebéddel várta férjét. Péter délután egyik pajtása születésnapjára volt hivatalos.

Egyedül maradtak.

– Hiányoztam? – kérdezte Zsuzsa kacéran, és hozzábújt. – Úgy örültem a levelednek. „Hiányzik az okos fejed, a szép tested..." – idézte, s vetkezni kezdett.

Kovács sóhajtott. Keserű ízzel tolakodott agyába, hogy igen, az okos feje – nem a részeg.

Behunyta szemét, amíg a feleségét ölelte. Az arcot látta. A prágai lány arcát.

Mindjárt aztán fölkelt, a fürdőszobába ment, bezárta az ajtót, a kád szélére roskadt, „prostituált..." – magát értette ezen, és undorral kiköpött.

Soká csutakolta a testét.

Amikor visszajött a szobába, Zsuzsa már pongyolába öltözött, ezzel fogadta:

– Mi bajod? – kis szünetet tartott, a megszokott gúnyos éllel folytatta: – Túlságosan kimerített téged az a Prága... Remélem, nem szedtél össze valamit?

Kovács szembefordult vele:

– Bajt nem, legföljebb egy tapasztalatban erősödtem meg. Undorodom az alkoholszagot árasztó nőktől, és utálok a kirakatnak élni.

Felesége a mondat első részét elengedte a füle mellett:

– Milyen kirakatnak, ha szabad kérdeznem?

– Ennek! – bökött ki Kovács a válla felett az ablakon. – Az utcáénak. Amelyikben mi vagyunk a mintacsalád... – Keserűen toldotta hozzá: – Család is elég nehezen vagyunk, nemhogy minta...

– Ide figyelj, Kovács, van egy olyan érzésem, hogy jobb, ha mi elválunk. Én már nem bírom idegekkel ezt a te nagy szentségedet. Mit akarsz? Te is ittál egy időben. Jó, abbahagytad, én meg még nem... Abba fogom hagyni, és kész. Mi ezen a nagy eset? Hát mit képzelsz, mindig csak neked lehet igazad, nekem sohasem? Azt hiszed, nekem nincs ellened kifogásom? A nagyember elvtárs... Kár, hogy nincs sötét, foszforeszkálna a glória a fejed körül... Erkölcsbíró! Noiszen... Akkor miért írtál ilyen levelet Prágából?!

– Rendben van, Zsuzsa – állította meg a mind fullánkosabb szóáradatot Kovács. – Igazad van. Jobb, ha elválunk. A levelet egyébként azért írtam, mert azt hittem, egyszer végre komolyan veszed magad. Szerettem volna szeretni azt a Zsuzsát – akit már elképzelni is csak néhányszáz kilométerre ettől a Zsuzsától tudok. A levelet annak írtam. Sajnálom, hogy te kaptad kézhez. Ideje a gyerekért menni, küldd el a lányt. Este majd megbeszéljük a dolgot.

– No, legalább túl leszünk rajta. Tízévi házasság után már valóban illik kidobni az asszonyt. Mondhattad volna előbb is, akkor nem fekszem le veled. Megspóroltam volna... – kiment, az ajtót úgy bevágta maga után, hogy az üvegtáblák belereszkettek. „Estig visszaszívod ezt százszor is..." – gondolta magabiztosan.

Az őrnagy vállat vont, az íróasztalhoz ült, komoly ábrázata mosolygósra kerekedett. Valahogy minden könnyebb lett, hogy kimondta, amit akart. „Pétert magammal viszem..." – gondolta. Szemben vele, az íróasztal mappájáról az arc nézett vissza rá, komolyan, szomorkás fájdalommal a szemében. „Megcsaltalak... – súgta bocsánatkérő bűnbánattal. – Még az enyém se vagy, és már megcsaltalak..."

IV.

A gáztűzhely teljes üzemmel működött. Fazékban tyúkhúsleves rotyogott, lábasban hagyma pirult, paprikás alá, zománcos serpenyőben kirántott hús sistergett. A sütőben, alul bejgli sült – diós a családnak, mákos a vendégeknek –, fölül pedig édes linzertészta, rágcsálnivalónak, tea mellé. Az öregasszony letörölte az asztalt, a piaci kosárból keze alá készítette a köretként szolgáló karfiolt, répát, konzervdobozban zöldborsót – ne kelljen mindenért külön hajladozni, amikor tisztogatja. Elfáradt reggel óta, szeretett volna ülni kicsit a hokkedlin. Nem akart a lánya előtt. Előtte nem.

Mutti a fazék fölé hajolt, mélyen beszippantotta a leves illatát, s a merőkanálért nyúlt, merített belőle. Soká fújta, majd óvatosan előrenyújtva ajkát, kóstolgatta. Csettintett.

– Mamika, ez fenséges...

Az öregasszony tárgyilagos fölénnyel utasította helyére lánya konyhai szakértelmét:

– Főni kell még annak...

– Nem sokat...

Az öregasszony lapos pillantást vetett Muttira. Sejtette, miért ez a furton-furt ki-beszaladgálás, szobából a konyhába, meg vissza. „Verd ki a fejedből..." – keményítette az elhatározását. Furdalta a kíváncsiság, vajon hozzákezdett-e már a fát díszíteni – aztán inkább hallgatott, gon-

dolván, hogy jobb nem idézni a szelet, föltámad az amúgy is, és csak ennyit kérdezett:

– Későre jár?

– Dehogy, Mamika... – sietett a felelettel Mutti, aztán egy pillantás az órájára, s a merőkanalat a fazékba csapta: – Szent isten, két óra... Mamika, segítene kicsit a fánál? Majd azután befejezi a főzést, már úgy sincs sok dolog vele... Jézus Mária! Még a szaloncukor sincs megcérnázva! Jöjjön, Mamika, összekapkodjuk gyorsan...

Az öregasszony melléből sóhaj lebbent. Kitépett egy szálat a gáztűzhely mellé támasztott cirokseprőből, kinyitotta a sütő ajtaját, s leguggolt mellé. „Semmit se csinált..." – dohogott magában. Félig kihúzta a bejglistepsit, a cirokkal a sütemény közepébe szurkált.

– Idő kell még ennek is... – motyogta. Visszacsapta a sütőajtót, és az asztalhoz menőben odavetette Muttinak: – Megmondottam jó előre, énrám ne számíts délután a konyhában. Amint az óramutató a négyesre ér, egy szalmát keresztbe itt nem teszek. Mármost döntsd el, mi legyen a teendőm: fadíszítés-e vagy a vacsora?

Mutti levegő után kapkodott:

– Nahát... – és a nyelvén volt már, hogy ne legyen szívtelen, az egész karácsonyestét elúsztatja, legalább ma ne akadékoskodjon – de az öreg nyugalommal folytatta:

– Ha négy óra után használom a konyhát, ez az asszony nem tud se főzni, se sütni. Úgy szólt a megállapodás, négy után övék a konyha. Perpatvar lenne csak. Én nem rontom el sem a saját karácsonyünnepem, sem a mását... Döntsd el, aztán úgy legyen, ahogy akarod – és komótosan tördelni kezdte a karfiol leveleit.

A méreg vörösre ette Muttit a festék alatt. Mamika mindenkire tekintettel van, csak rá nem. Képes lenne csapot-papot itthagyni, befejezetlenül. Szó nélkül fordult ki

a konyhából, az ajtó csak úgy csattant utána. „Ennyit ne kaphasson meg az ember attól, akit eltart..." – dohogta odakünn, és a szobába robogott, bezárta az ajtót.

Végigmérte a fát. Majd a mennyezetig nyúlt. „Még egy ilyen ostoba nincs a világon" – vonta le önkritikusan a következtetést. Imádta a grandiózus dolgokat. Mindent, ami nagy, szembeötlő vagy különös, elüt a tucattól. Azért ezt választotta. „Belegebedek, amíg földíszítem..."

Hurkokat csinált zöld, piros, fekete, sárga hímzőfonálból, s a szaloncukrokra aggatta őket. Idegesítette a pepecselgetés, a vacak babra-munka a folyton vigyázás, nehogy a fonál összegubancolódjék. Aztán még további hurkok: a patience-ra, díszekre, habcsókokra. Közben gyötrődött, mikor jön a boy? Az ajándékok egy részét boyjal küldette haza – külön borravalót ígért délelőtt, mert nem akarták fölvállalni. A boy minden pillanatban betoppanhat. Fölsóhajtott: csak előbb érkezzen, mint Eliz.

Eliz ma érkezik a kórházból. Szerencsére valami komplikáció volt a műtéttel – Mutti még önmagában is kínosan kerülte a küret szót –, és bennfogták. Ettől Mutti valamelyest megnyugodott. Más, ha egy ifjú hölgy három napot fekszik a nőgyógyászaton, és az is más, ha két hetet. Mindenesetre kétheti kórház után nem vigyorognak az ember pofájába. Már nem haragudott a lányára. Elhatározta, hogy nagylelkű lesz: megbocsát.

Évek óta nem állított karácsonyfát. Daddy fütyült a fára is, a karácsonyra is. Elizt addig a két napig érdekelte az egész, amíg a cukrot, csokoládét letorkoskodta róla. Harmadik nap a habcsókokra került volna a sor – de ahhoz nem fűlt a kisasszony foga. A habcsókok a fával együtt kerültek a tűzbe. És az egész karácsonyosdi, természetesen az ő – Mutti – nyakába szakadt. Végül is rájött, hogy mindannyiuk számára kényelmesebb tálcáról venni a szaloncuk-

rot, csokoládédíszeket, patience-t, mint a fára ágaskodni érte. Az istentelenségen egyedül Mamika háborodott föl, ez azonban inkább mulattatta, mint zavarta Muttit. Eliz műtétje után belátta, hogy erkölcsileg szilárdabb alapzatot kell teremteni Eliz talpa alá, s úgy vélte, hogy a családias hangulat, amit a karácsonyünnep – különösképpen pedig a fa – fölidéz, jótékonyan hat ebben az irányban, másrészt pedig éppen az együtt ünneplésből ország-világ láthatja, mennyire hamisak a mendemondák, amelyek szerint baj van Elizzel.

„Elizzel semmi baj sincs..." – sziszegte. A zöld pamut elszakadt – mintegy figyelmeztetve, hogy ha nem óhajt migrént kapni, fölösleges ismét belelovalnia magát a méregbe. Nyugalmat erőszakolt magára, és valósággal meghatódott saját lelki emelkedettségétől. Tulajdonképpen Eliznek borzasztó szerencséje van vele. Mutti elképzelése szerint a spártai anyák lehettek olyanok, mint ő. A kórházban meg se nézte a kölyköt. Az orvossal beszélt csak. Faragatlan fráter az a vén krampusz. Mintha kicserélték volna, mióta Elizt a világra segítette. Akkor joviális bácsi benyomását keltette Muttiban: hosszú pofaszakállával meg az örökkön füstölgő szivarral a szájában. Azért maradt el tőle, mert a barátnője egy jobb nevű specialistához vitte – még egyetemi tanárok feleségei is jártak hozzá meg opera-balerinák –, de valahányszor eszébe jutott az öreg, kicsit mindig sajnálta, hogy otthagyta. Meg akarta beszélni vele, tegye külön szobába Elizt, s vállalja el a gyerek házi- vagy ha úgy tetszik, magánorvosának szerepét. A doktor jóformán rá se hederített. A műszerei között keresgélt, s a válla fölött morogta: – Egy pofont lekentem a lányának, a másikat magának adnám, de attól undorodom...

– De doktor úr... – tiltakozott szelíden Mutti –, nagyon szeretnénk, ha ön mint orvos a jövőben a gyerek mellett

állna... – az járt a fejében, hogy kár volt szemrehányást tenni az expresszlevélért. Mindegy. Talán piros elvtárs segít. Retiküljébe nyúlt, borítékot vett ki belőle. Nyolc volt benne, frissek, ropogósak. Pontosan annyi, amennyiért az ő nőgyógyásza – és az jó nevű szakember – bizottság meg minden egyéb formalitás nélkül elintéz egy ilyen kellemetlenséget. Mosolygott: – Ha megengedi, néhány sort hoztam... egy ismerősétől – és az asztal szélére tette. – Kitől?! – csodálkozott rá az orvos. Belenézett a borítékba, a szivar kiesett a szájából, rátapodott, egy mozdulattal összegyűrte a borítékot, és odavágta Mutti lába elé. – Takarodjon! – harsogott. Mutti fejében hirtelen megfordult, hogy ennél diszkrétebben már nem lehetett volna fölajánlani a honoráriumot – és kiszaladt a szobából. A borítékot mindenesetre a földön hagyta. A kórház kapujában a portás állította meg: – Szabad a nevét, asszonyom? – s hogy megmondta, beirányította a fülkéjébe: – Kicsit tessék várni, valami üzenet van az ön részére... – Azt hitte, Eliz meglátta, ő akar beszélni vele, s töprengett, hogy egyáltalán szóba álljon-e most a lányával, közben megjelent egy ápolónő, markában a borítékkal. A portás kezébe nyomta, az pedig tisztelettel átnyújtotta Muttinak. – Parancsoljon. – Mutti nagy önuralommal a retiküljébe csúsztatta, s eljött. A nyolcszázon mindjárt azonmód egy ausztrál-gyapjú pulóvert vásárolt magának a Kígyó utcában. Csuda cuki volt, egy hete került a kirakatba – látta amikor berakták –, s egész úton szurkolt, hogy el ne adják, amíg odaér.

Sikerült.

Akkor határozta el, hogy megbocsát Eliznek. Teljesen, és örökre. Az elhatározást Daddy cinizmusa szülte. Utcai telefonfülkéből hívta föl a férjét. Elmondta, milyen csúfosan járt az orvossal – érezte, hogy Daddy mosolyog a fölháborodásán, és ez bosszantotta. Rövidre fogta méltatlankodá-

sát, s hogy fölpiszkálja Daddyt, ezzel fejezte be az előadást: – Különben megvettem azt a pulóvert, amit a múltkor mutattam magának, hallja, Daddyke?

A telefonból éktelen röhögés harsant – olyan váratlanul érte, s annyira élesen csapott a fülébe, hogy odébb kapta a hallgatót.

– Mi a nevetséges ezen, Daddyke? Azt hittem, neheztelni fog...

– Szóval megvette? – vihogott Daddy.

– Meg...

– Az Eliz küretjéből!? Remek! – a vihogás újra röhögésbe öblösödött.

– Nahát, Daddyke, hogy maga milyen! Nem is beszélek most magával... – durcáskodott a telefonba és letette a kagylót.

A fülkéből kilépve már ő is derült a dolgon. Dühös lett Daddyre. Gentleman ilyesmit nem szokott észrevenni. De ha mégis, akkor fogja be a száját. És nagyon megesett a szíve Elizen, úgy érezte, igazságtalanságot követett el vele szemben. A bank itt van a szomszédban. Sajnálta, hogy a takarékbetétkönyvek nincsenek nála. Daddy ötlete: ne a kerületük OTP-jében helyezzék el a pénzt, hanem Pesten. Tíz darab autónyeremény-kötvény, egyenként ötezres címletekben. Tavaszon még csak egy volt, azt kihúzták egy Trabanttal. Daddy azon nyomban el is adta: Trabant – nem kocsi –, és az egy betétkönyv helyébe váltottak tízet. Mutti már döntött is – egyet föláldoz a tízből. Eliz bundát kap karácsonyra. Nézegetni kezdte a szűcskirakatokat, és szomorkás emlékezéssel elmosolyodott, az ő első küretje jutott az eszébe. Igaz, nem Daddy miatt volt a küret, de a bundát tőle kapta fájdalomdíjul. Elhessentette a pajzán gondolatot, hogy a bundák árához eleve hozzákalkulálhatnák a küretet is, és megcsóválta a fejét: nem szabad így gondolkodnia.

Daddyt is figyelmeztetni fogja, nehogy a gyerek előtt „eljópofáskodja" ezt a pulóvert. Megbocsátással és nagyon méltóságteljesen fogadja majd Elizt. A pajtáskodásnak vége. Azzal csúfosan visszaélt. Kis disznó tulajdonképpen – ott az utcán, bundanézés közben ugyanezen merengett, mint most a hurokkötözgetés unalmában – arra sem érdemesítette őt, hogy elmesélje, hogyan volt – és ugyanúgy belédöbbent, arról se tudott, hogy a lánya nő lett, de legalább azt tudná, hogy kivel? Eliz bizalmatlansága mélyen bántotta.

Elég volt! Nincs lelkiereje tovább sanyargatni magát ezzel a kötözgetéssel. Annyi lesz a fán, amennyi lesz, és kész. Különben is már négy óra.

Fölszisszent. Eliznek már itthon kellene lennie. És még a boy se jött, pedig három előtt ígérte. Úristen, már négy óra! Még semmi sincs a fán. Hatig el kell készülnie! Daddy hat körül kódorog haza, mint minden esztendőben – és hetvenhét ajándékcsomaggal, amit illik viszonozni. Tucat zsebkendőt vett neki, francia batisztot – huszonöt forint darabja, de olyan isteni puha fogása van –, be is monogramoztatta, egy mérnöki mappát vásárolt hozzá, világossárga disznóbőr, német gyártmány, logarléc, hatféle, színes golyóstoll, apró celluloidvonalzók benne – ötszázharminc volt, meg se kérdezte az árát, annyira megtetszett, s a fizetésnél tátotta csak a száját, hogy mi kerül ezen ilyen sokba –, és a legnagyobb ajándék: a fa. Daddy kedélyesen mosolyog majd a szentimentalizmusán, de azért jól fog esni neki is. Ja, és még féltucat holmi – a csomagból. Az is ajándék. Sajnos nem dugta el mindjárt, Mamika beleturkált. Megrándította a vállát: igazán nem tehet róla, ha Mamika elrontotta saját karácsonyi meglepetését. Azért vett egy fejkendőt a vénasszonynak, nehogy megint könnyes levélben írhassa ki Artúréknak a nagy köszönetet, mert neki csak a csomagból jutott karácsonyi ajándék. Aztán vagy két hónapig küldöz-

getheti a magyarázó leveleket, amíg ismét megjön a csomag Amerikából. Mintha neki – Artúrnak – nem lenne kötelessége hozzájárulni Mamika eltartásához. Ki a frásznak van kedve lenyeldesni Artúrtól, hogy „Anyánknak küldöm, amit küldök, és nehezen szerzem meg rá a pénzt..." Nehezen! Cöcö! Az ő szakmájával! Gyémántköszörűs a kedves. Magyarországon nincs is olyan szakma. Különben is: Mamika a családban él, és a holmik ára a család kasszájába vándorol. Mit akadékoskodik Artúr? Elvégre Mamikát eltartani – igazság szerint kettejük dolga: Artúré meg az övé, nem pedig a családé. Artúr csak küldözgesse nyugodtan és pontosan a csomagokat – főleg pedig ne kívánja, hogy a húga egymaga tartsa el az anyjukat. Miből? Amit ő – a háztartás vezetése mellett – gombcsinálással megkeres? Abból? Az némelyik hónapban kétezer sincs. Artúr csak ne akadékoskodjon. Egy gyémántköszörűs...

Aggodalmasan szemlélte a fát. Nagyon magas. Amíg ezzel elkínlódik!? A fodrászhoz is le kellene szaladni, vagy még jobb lenne fölhívni egy fésülésre. Ha Eliz már hazajött volna, elküldhetné érte. Mamikának egy év, amíg lebaktat. Mamika segítsen itt, négy elmúlt, már átadta a terepet a társbérlő őnagyságának. Most kell szólnia, mielőtt nekilát a szennyes edénnyel piszmogni. Elmosogathat egyszer egy évben – vacsora után. Szerette volna, ha önmagától rákopogtatna kíváncsiságában, de tisztában volt vele, hogy most nem fog. Azért sem. „Eltörülgetek neki este..." – arcát fintorította az ígéret gondolatára. Utálta a szennyes edények szagát, Mamika tudja, talán fölajánlja, hogy elvégzi maga...

Mamikát egyedül találta, de már a mosogatónál, a nagy, pancsos munkában, s a gáztűzhelyen a társbérlő edényei. „Reménytelen" – villant Mutti agyába, fölkapott egy konyhaszéket, rá a zsámolyt, és kifelé menet azért odaszólt az anyjának:

– Mamika, ha befejezted, segíts kicsit...

Ügyelt rá, szép, kérőn mondja, az öregasszony válasza mégis dermesztően fagyos volt:

– Aztán magamat készítem, fiam – locspocsolt közben, az edények zörögtek a keze alatt.

Mutti kizárólag a karácsonyra való tekintettel fojtotta vissza megjegyzését, hogy egyetlen hozzátartozója se szenved kárt, ha félórával később látja ünnepi díszben. Sietősen a szobába cipelte a létrapótlékot, lerakta a fa mellé. A csúcshoz nem ért föl, még két Pallas-lexikont is elő kellett szednie Daddy könyvei közül. Azokat a nagyon vastagokat. Az egész alkotmány ingadozott alatta, szédülés környékezte a magasban, s ismét azon töprengett, hogy nincs a világon még egy olyan jó bolond, mint ő, aki ennyit vesződne a családjáért.

Maga is csodálkozott, hogy dísztörés, függelékpotyogtatás és lebukfencezés nélkül megúszta. A szeretet érzése jólesően melengette belül. Azon se mérgelődött, hogy százszor föl-le kellett ugrálnia, cipelni az alkotmányát a fa körül. Munka közben valahogy szívéhez nőtt a fa. Amikor a magasabb rész díszítését befejezte, már csak azért sóhajtott föl, hogy bár megérdemelnék a fáradozását – és értékelnék.

Egyre idegesebb lett a boy miatt. Ha később érkezik, mint Eliz, ahogy ő ismeri a lányát, az pillanatok alatt kiszagolja a bundát, és oda a meglepetés. Ne ígérte volna meg az a kölyök! Egy külön húszasért – azért már legyen pontos a boy! Elszörnyülködött, hogy egy ilyen kölyök – alig tizenhat évesnek látszott –, ennyi pénzért ilyen slendriánul végezze a dolgát.

Félbehagyta a karácsonyfadíszítést, és a szűcsnek telefonozott, bár sejtette, hogy semmi értelme, már mindenki hazament az üzletből. Persze. Eszébe jutott, mi történne, ha nem venné át a bundát. Szállították volna pontosan.

„Sajnos, a szállítást már nem tudjuk vállalni, asszonyom..." – végül nekik adnának igazat, hiszen megmondták. Na, és ha megmondták?! Az ember kifizet négyezret, akkor elvárhatja, hogy tisztességesen kiszolgálják. „Szövetkezet" – elbiggyesztette a száját – két sarokkal odébb akarta megvenni a bundát, egy maszek szűcsnél, pont ezerrel került volna többe, de legalább nincs ez a dühöngés. „Csodálkoznak, hogy az ember inkább maszeknál költi el a pénzét..." – morogta megvetéssel.

Mintha valami koppant volna az ajtó előtt.

– Végeztél, Mamika? – kiáltott ki kaján mosollyal, s elégedett pillantást vetett a lezárt lapú kulcslyukra, hogy kifogott az anyja leskelődő szokásán.

– A konyhával igen... – és kisvártatva: – Magammal nem.

Csengő berregett.

Mutti az ajtóhoz ugrott, de hiába nyitotta. „A csudába tettem" – keresgélte pongyolája zsebében a kulcsot. Hallotta Mamika pepecselését az ajtóval. „Az első, hogy megkérdi, mi van a csomagban..." – végre kezébe akadt a kulcs.

– Csók'lom... – hallatszott kintről vidáman, s rá Mamika érthetetlen motyogása.

Mutti zárnyitó sietsége mozdulatlanságba dermedt. Eliz. Természetesen megelőzte a boyt.

Mutti az elmúlt napokban többször átgondolta, hogyan fogadja Elizt. A könnyes kebelre öleléstől a kegyetlenül konzekvens kiutasításig mindent végigpróbált. A kiutasítás változatát annyira átélte, hogy elsírta magát, s egész nap vigasztalhatatlan volt saját részvétlensége miatt. Persze éreztetni kell a gyerekkel a tette súlyát. Nem is beszél vele a dologról, akkor sem, ha ő akarna magyarázkodni. Csak dühöngeni tudott Eliz hülyeségén. Hát ezért cipelte magával mindenhová? Akarta, hogy lásson bele az élet mélységeibe,

nehogy holmi niemand átdobja. Tacskó. Két, három évet vár – ő révbe juttatja. Férjül kap egy pénzes palit, aztán azzal fekszik le, akivel tetszik. Hülye kölyök. Rumot inni köhögés nélkül megtanult, számolni nem...

Az előszobából vihorászás:

– Hű, de ideges vagy, Mamika! Mivel bosszantottalak föl? Itthon se voltam...

„Ebből elég" – sóhajtott Mutti. Keskeny rést nyitott az ajtón:

– Eliz, kérlek! – szólt ki fensőbbséges hangon. Közönségesnek érezte volna kikukkantani – közelebb lépett a réshez, higgadt fejfordítás kíséretében kitekintett –, és torkán akadt a folytatás.

Eliz elégedett volt a hatással. Vihogott:

– Szia, Muttika! Ezer éve nem láttalak...

Mutti pislogott, mint aki kísértetet lát. Eliz körbe pördült a sarkán:

– Pedig azt hiszem, jól áll. Kicsit franciás vonalú... A te ízlésed, Muttika. Neked nem tetszik?

Bunda. Szürke panofix. Hasonlít ahhoz, amit ő vett. Valóban kitűnően mutat. Eliz nő, igazi nagy nő ebben. És a boy még nem jött. Eliz pedig vigyorog. Eszébe villant Eliz ősz eleji követelőzése: „Kell a frásznak télikabát. Bundát vegyetek, nektek is olcsóbb, tovább tart, és legalább kinézek valahogy..." Ez az őrült kölyök ezért a vacakért feküdt le valakivel...

– Tényleg nem tetszik, Muttika?

Mamika oldalt állt, a fürdőszobaajtóban.

– Semminek se fogsz te örülni az életben... – károgta. „Megint... – tehetetlen düh szúrt Mutti szívébe. – „Mamika előtt ne..." Tenyere ökölbe szorult – kicsit csodálkozott, hogy ájulás nélkül túlélte ezt a jelenetet.

– Gyere be! – visított Elizre.

– Igen, Muttika – indult Eliz készségesen.

Az az istentelen vigyor az arcán. Azt most szétpüföli rajta. Karjában meg-megrándultak az izmok. Félreállt az ajtóból, s amikor Eliz belépett, bevágta mögötte, hogy dörrent, s a kulcshoz kapott, a zárra fordította.

– Mi van veled, Muttika?

A szavak mint az ostorcsapások. Úristen! Ez a pofátlan kurva, ez a piszkos kis ringyó! Még kérdezi? Elkapta a panofix karját, megrángatta, hogy Eliz is rándult hozzá, ahogy a bunda:

– Hogy került ez rád?! – rikácsolta. – Azt kérdeztem, hogy került rád?!

Eliz bírta türelemmel:

– Fölvettem...

– Föl?! – sipított Mutti. Arcszíne a pipacsvörös és a lila között váltakozott. – Elizke a zsebpénzéből bundát vásárolt? – hadarta, s a gyerekre üvöltött: – Hogy került hozzád ez a bunda?!

– De Muttika... Miért kiabálsz? Kaptam...

– Kitől?! Kitől?! Kitől!!! – Mutti kiáltása már az érthetetlenség határán visongott. – Egy bundáért dobtad oda magad?! Ezért a vacak bundáért?! Ezért süljön ki az én szemem?! Ezért ne tudjak megállni az emberek előtt?! Ezért?! – szava hisztérikus zokogásba csuklott, az ordítással együtt mintha ereje is elhagyta volna, az ajtóhoz dőlt.

Eliz kitűnően szórakozott:

– Egészen vörös lett a szemed... – mondta tárgyilagosan. – Különben miért rendezed ezt a cirkuszt? Fölösleges kedélyrontás. Csupán arról tesz tanúságot, hogy elvesztetted az önuralmad...

Mutti felhördült, mint akit szíven döftek. Daddy mondatai. És Daddy viselkedése. Ez a magát mindenen azonnal túltevő, szemtelen elegancia...

– Ezt nekem mondod? – hápogott. – Nekem, az édesanyádnak?!

– Tökéletesen megértem Daddyt, hogy ilyenkor elhúzza itthonról a csíkot – közölte Eliz. – Engem, sajnos, visszatart a gyermeki tisztelet. Azt hiszed, én sohasem unom meg? – kikerülte anyját, az asztalhoz lépett. – Megengeded, ugye – mielőtt Mutti válaszolhatott volna, már kivette a cigarettát a dobozból. – Miért vagy magadon kívül? – szájába dugta a cigarettát, az öngyújtóért nyúlt, gyakorlott mozdulattal fölkattintotta.

Mutti tolvajléptekkel osont mögé. Minden erejét beleadta a pofonba.

Eliz észrevette. Félrehajolt. Mutti öklei, mint a cséphadaró doboltak a hátán:

– Egy bundáért lefeküdtél, te ringyó!? Egy bundáért... – sziszegte.

– Miért hisztériázol? – kérdezte Eliz, mit sem törődve a püföléssel. – Te vetted a bundát.

– Mi? – Mutti keze megállt a levegőben. – Mit vettem?!

– Mondta a boy. A kapuban találkoztam össze vele. Természetesen átvettem. Gondoltam, egy kis karácsonyi meglepetést csinálok...

– Meglepetést... – visszhangozta Mutti ellankadva, karját az oldalára ejtette, és felsóhajtott: – Úristen...

Eliz nagyon bölcs képet vágott:

– Na látod... Te mindennek akkora feneket kerítesz...

Muttiban hirtelen kavarodott össze az igaztalan vád lelkiismeretfurdalása és az Eliz szemtelensége fölötti méreg. Pillanatig megzavarta a gondolat, hogy meg kellene ölelnie Elizt, amiért igazságtalan volt vele szemben, aztán a vér a fejébe tódult. „A nevelése..." – fuvolázott a fülébe Daddy hangja.

– Ezt a bundát megkaptad? Odaadta valaki? Vagy kifizetted? – mérgében dadogott.

– Még nem kaptam meg – vont vállat Eliz: – De hát mit kezdenél egy ilyen kisméretű bundával?

– Naftalinba rakom... – hörögte az anyja. – Naftalinba... – felüvöltött: – Vagy odaadom az első kölyöknek az utcán! Az legalább megköszöni...

– De odavagy, ha az ember tréfál... – húzta fel az orrát Eliz. – Majd megköszönöm...

– Mi az, hogy odavagyok?! Hogy beszélsz az anyáddal?! Közönséges lopás, amit csináltál! Amíg nem adtam neked, addig ez lopás!

Eliz a hamutartóba dobta a cigarettát, a bundát valósággal letépte magáról, összegyömöszölte, mint a rongyot, s odalódította Mutti lába elé:

– Edd meg! Azt hiszed, kell a vacak bundád?! Megleszek nélküle! Add, akinek akarod, tedd naftalinba, és szagolgasd! Te is elcsented tavaly Daddy zsebéből a gyűrűt, mielőtt megkaptad volna! Torkig vagyok vele, hogy mindig bűn, amikor más csinálja ugyanazt, amit te! Mindenkivel ilyen vagy! Önző, utálatos! A bundát is azért vetted! Azt hiszed, be tudod fogni a szám egy bundával?! Tőlem hisztériázhatsz, de ha én kezdek hisztériázni, attól fejre állsz...

– Kígyó... – vinnyogta Mutti. Ájulás környékezte, s úgy érezte, ordítania kell, hogy eszméleténél maradjon: – Te beszélsz... Te... Minden bizonyítványod úgy jártam ki jelesre... Külön érdeklődések az osztályfőnök úrnál... Tűrni, hogy tegyék a szépet... Elizke jelesei... – reszketett a kiáltása, és elakadt. Eliz az ő tónusában fröcsögte tovább:

– A jeleseimért le is feküdt az anyukám az osztályfőnök úrral. Azt hiszed, nem tudom? Ezen röhögött az osztály!

Én akartam a jeles bizonyítványt, vagy te?! Nekem volt jó izélni, vagy neked?!

Mutti az asztalhoz támaszkodott. Mintha elzárták volna előle a levegőt, az arca lilába színeződött, és hallotta saját lihegését. Pillantása Elizre tapadt... „Elizkém..." – villant agyába, ahogy szólítani szokta, és furcsának tűnt, hogy ez Eliz. Ugyanaz az Eliz: a társaság kedvenc ifjú hölgye, a dúsan dotált gyerekszáj, a kis nagylányka: Eliz... „Karácsony... legalább ne ilyenkor..." – a gondolat csak vinynyogó nyüszítésként jutott ajkára, nem formálódott érthető szavakká. Eliz pedig folytatta könyörtelenül, a maga világáért, a Daddyvel elintézett s már biztosnak tekintett, Mutti veszélyeztette új életért:

– Röhögni kell, ahogy mindent másokért csinálsz... Értünk rondítottál a mosogatóba, hogy nagyobb legyen a lakás, a család kényelme – és külön szobához juss! Engem hívtál tanúskodni, pedig itthon se voltam! Hát vagy te is befogod a szád, vagy én is kinyitom! Ne nézz hülyének... Legalább azokat ne, akik nem egészen hülyék...

Mutti mindkét kezét a halántékára szorította. Motyogott valamit – Eliz nem értette, mit –, s úgy dőlt az asztal mellé, mint kövérre degeszelt zsák. Feje a lábainál heverő bundára huppant – balját messze kinyújtotta, keze feje nagyot csattant a parkettán.

Eliz meghökkent, hirtelen hallgatott el. Aztán kicsit fölvonta szemöldökét. Mutti összekuszált, bronz árnyalatú haja határozottan jól festett a panofix acélosszürke színén. „Ha legalább a parkettára esik értem..." – az jutott eszébe, hogy ennyit igazán megérdemel egy gyerek az anyjától.

Rágyújtott. Ügyet se vetve Muttira, végigmustrálta a sarokban kupacba rakott ajándékokat, aztán leült az egyik fotelbe. Nyugodtan elszívta a cigarettát, s akkor úgy érezte, lelkileg eléggé fölkészült a kibékülés nagy jelenetére. Pohár

vizet hozott be a konyhából. A fürdőszobából kihallatszott Mamika fürdőző csobogása.

Megállt Mutti fölött.

Ugyanúgy hevert, mint az imént. A szeme is csukva volt. Eliz nézte kicsit, kíváncsisággal vegyes megvetéssel: „Föltápászkodik előle vagy nem?" – elmosolyodott, és próbaképpen odaemelte néhányszor a poharat anyja feje fölé. Mutti nem reagált a fenyegetésre. „Csupa víz lesz a bunda..." – gondolta Eliz gyakorlatiasan, s széthajtogatta a pongyola felső részét. Mutti nem viselt melltartót az otthoni öltözék alatt – Eliz kritikus tekintettel csodálta. Izgatta Mutti látványa. A mellei akár egy sex-bombáé. Mutatóujjával hozzáért – belevörösödött a mozdulatba, szíve a torkában kalapált –, anyja melle kemény volt, mint a kő. „Ünnepi novocainadag..." – szívta fel az orrát. Muttinak van esze, tudja tálalni magát, Daddy imádja a jó mellű nőket. Az a fekete is olyan volt, akivel a Moszkva bárjában látta. Csak most mondta meg a kisöregnek a kórházban – lebukott előtte. Úgy sorolta föl pontos időrendben apja szeretőit, hogy Daddy csak bámult. „Remélem, fair play-t játszol – mondta kedvesen és valóban felnőtt hajadonnak tudomásul véve a lányát, hozzáfűzte: –, ha nem, akkor kitöröm a nyakadat..." – és az arcán ugyanaz a kicsit huncut, kicsit joviális mosoly. Ugyanígy elöntötte a forróság az apja mosolyától, mint most az anyja mellének látványától – s az jutott eszébe, hogy vajon milyen lehet Daddyvel szeretkezni? Érdekes férfi... Eliz tisztában volt vele: Daddy könnyedén el tudja intézni. Bedugja mondjuk valamelyik állami gyermekotthonba. Kész. És azzal is tisztában volt, hogy apja minden lelkiismeretfurdalás nélkül megteszi, ha keresztezi az útjait, még akkor is – vagy talán annál inkább –, ha rámegy az egzisztenciája. Egyetlen kerületi főnök – osztvez, tanácstitkár és hasonló nagy-

fejűek – se szereti megtudni, hogy nemcsak a házkezelési igazgatóság kitűnő mérnökével, de a feleségük szeretőjével is koccint. Szerencsére Daddynek volt néhány ilyen esete, a jó nőkön kívül. Ezen keresztül fogható. Nem is beszéltek többet erről. „Muttit csak hagyd rám..." – mondta magabiztosan Eliz. Daddy helybenhagyólag bólintott, azzal az érdekesen érdektelen mosolyával, ami úgy fölkeltette a lánya figyelmét. Eliz tudta: Daddynek teljesen mindegy. Őt hagyják békében, és mindenki csináljon azt, amit akar. Ő is azt csinál. A kórházi látogatás végén őszintén elégedett volt az apjával. Daddy diszkrét mozdulattal apró gyógyszeres dobozkát csúsztatott a frissen behozott pongyola zsebébe. „Itt ne mutogasd. Húsz darab van benne. Minden hónapban megkapod. Kérlek, pontosan szedd, naponként egyet. A használati utasítást lefordítottam, a dobozban van az is. Tartsd be..." „Mi ez, Daddyke?" „Remélem, belátod, hogy szeretném elkerülni a hercehurcákat... – volt a felelet. – Semmi kedvem sincs havonként szerecsenmosdatást végezni, és bizonygatni, hogy az én lányom nem olyan... Tartsd be a használati utasítást. A legközelebbi kürethez már nem áll módomban port hinteni a világ szemébe..." – gyöngéd arccsók, Daddy eltávozott. Azonnal megnézte a dobozkát. Fogamzásgátló. Daddy fölvilágosultsága őszintén megindította, úgy érezte, álmában se kívánhatna jobb apát.

Mutti nyöszörgött.

Eliz érdeklődéssel figyelte. Még mindig nem kezdett mocorogni – ahogy a migrének ájulás-szünetében ébredezni szokott. „Elég hatásos vagyok... – állapította meg tárgyilagosan, és azt: – összegyűrődik..." – teketória nélkül kihúzta a bundát Mutti alól. Mutti feje a parkettára koppant. Eliz a fotelbe dobta a bundát, s azon tűnődött, hogy bronzosítsa-e hozzá a haját, vagy vörösre festesse inkább?

Olyanra, mint a transzparensek. Meghökkentőbb és szokatlanabb. Utálta a megszokott dolgokat, nem érdekelték. „Égő piros..." – határozott, s előre derült Mutti fölháborodásán. Fütyül a diszkrécióra: föl akar tűnni, és kész. De mennyire. Ha csak a cukrászdába megy – ott is –, érezzék, hogy valaki jött be. Nézzék meg. És a tisztes feleségek igenis tegyenek tisztességtelenül dühös megjegyzéseket a tisztes férjeknek, hogy ők is léteznek a világon, nemcsak az új nő. „Égő piros..." – Fölsóhajtott. A mellét szívesen elcserélné a Muttiéra. „Érdekes lehet, ahogy harapják..." – elmosolyodott. Jó buli lenne összehozni egy kis partit Daddyvel meg Muttival – esetleg még egy-két fiú. Sajnálta, hogy Muttiban túl sok az álszemérem ahhoz, hogy igazán élvezni tudja az életet.

Hirtelen fogyott ki a várakozás türelméből, s az egész pohár vizet odaloccsantotta Mutti szíve tájékára.

Mutti összerázkódott. Halk sikkantás, és a szeme kinyílt. Eliz leguggolt mellé.

– Rendben vagy, Muttika? Ne haragudj, ha várok, amíg magadtól jobban leszel, lőttek a karácsonyestének... Pedig olyan szép meglepetéseket akartál szerezni. És a fa igazán gyönyörű, Muttika. Olyan, mint egy mesefa...

Mutti didergett. Egyetlen mozdulattal ült föl. – Pfhű – borzadt össze: a hideg nedvesség a hasára csurrant, szempillantás alatt talpon termett. Kapkodó kézzel gombolta szét az újra meg újra testére simuló selyempongyolát, ledobta, lerángatta magáról a kombinét. A foga vacogott, a bőre, mint a lúdé az egész testén. Eliz is fölállt, a bundáért lépett:

– Ezt, Muttika... – kanyarította mögé készségesen.

Anyja valósággal kirántotta a kezéből, beleburkolózott, közben lábával a papucsát kereste:

– Takarodj... – sziszegte. – Látni sem akarlak...

– Na, Muttika!? – sunyított Eliz. – A szeretet ünnepén?

Még az újság is azt írja, hogy meg kell találni a békesség hangját az emberek között a földön, és ehhez az őszinteségen keresztül vezet az út... – anyja lábához hajolt, és tolta neki a papucsot, hogy beleléphessen. – Megfogadtam, hogy ezentúl mindig őszinte leszek hozzád, ahogy mondtad... – nem emlékezett rá, valóban mondott-e ilyesmit az anyja a szokásos lelkifröccsözéseken túlmenő jelentőséggel, de abban bizonyos volt, hogy erre hivatkozni hatásos. Fölállt, és mielőtt Mutti megakadályozhatta volna, átölelte, érzelmes családi puszit nyálazott az arcára.

– Látni se... – szuszogott Mutti. Arca ismét majd kicsattant a vörösségtől. Kiszabadította magát a szerető karokból, öklével felé sújtott, Eliz azonban várta, s ügyesen kikerülte a döfködését.

– Ezt nem gondolhatod komolyan, Muttika... – hallotta Kallósné, és az volt a szörnyű, hogy tudta, igaza van a kölyöknek, nem gondolhatja komolyan. Ha Eliz komolyan veszi, még nagyobb botrány lesz, ahelyett hogy elsimulna, elfelejtődne az egész. Ez képes és mindent kitereget. A hideg rázta. Eszébe nyilallt: magához kell térnie, gyorsan megmosakodnia, az nyugtatólag hat az idegekre – és egyedül lenni, legalább néhány percet csak. Sarkon fordult, mintha puskából lőtték volna ki: az előszobába. Rángatni kezdte a fürdőszoba kilincsét, s hogy nem engedett – reszkető dühvel gondolt Kerényinére: megint a más idejéből fürdőszobáznak –, nyitott tenyerével az ajtóra csapkodott.

– Na – mondta Mamika. – Foglalt...

„Ó, nagyisten" – dőlt az ajtófához Mutti: ez még itt totyorog. Halántékán forróságot érzett, a fához szorította.

„...Még itt se hagyják békén az embert..." – és locsogás. Háta mögül koppanó léptek. Eliz. A bunda lecsúszott a válláról. Megkapta a szőrmét, de nem vette magára ismét.

– Csak a fürdőköpenyt... A fürdőköpenyt add ki, Mamika! – kiáltott be.

A cipőkoppanás elhallgatott mögötte:

– Megfázol, Muttika, és ápolhatunk...

– Hagyj békén! – üvöltött Mutti Elizre. – Elég volt! Hagyj békén!

A fürdőszoba ajtaja megnyílt, Mamika kidugta a köpenyt. Mutti kiragadta a kezéből. Megfordult, hogy rohan vissza a szobába. Eliz mosolygott rá negédesen:

– Muttika, na... – és a kunyoráló képén a bűbáj mosoly. Daddy mosolya. Amikor fütyül mindenre. Pillanatig farkasszemet nézett vele.

Ajtó reccsent. „Kerényiné" – villant Mutti agyába. Szépen festhet itt, egyik kezében a bundával, karján a fürdőköpenynyel. Majd beadja a bírósághoz: meztelenül szaladgál a lakásban, hogy kiutálja őket. Még ez hiányzik Eliz áldásos működésének következményei közül. A fürdőköpenyt lehajította karjáról.

– Vedd föl – ripakodott Elizre, s vállára kanyarította a bundát. Szűk volt, alig ért össze, begombolni nem tudta, fognia kellett, hogy ne mutogassa ki a pucérságát, de még mindig inkább ez a kellemetlenség, mint a fürdőköpenyben mutatkozni Kerényiné előtt. Most már jöhet. Válla fölött pillantott hátra. Az ajtó félig nyitva, a kilincs lenyomva.

– Viszontlátásra...

Férfihang. Mutti döbbent kíváncsisággal feledkezett az ajtóra. „Mikor jöhetett"? – vibrált agyában, és szorongás fogta el. Ha ez az őrült kölyök tanú előtt rendezte a hisztériáját! Agyonvágja Elizt! Szerette volna tudni, mikor jött. Eliz előtt nem. Az biztos. Amikor Eliz jött, Kerényiné még a konyhában zörgött. Azt hallotta. Valószínűleg, amikor elájult... Nagyot lélegzett: akkor az előzményeket nem

élvezhette a vendég. Eliz a kezébe nyomta a fürdőköpenyt, gépies mozdulattal átvette, s az ajtót leste.

Az ügyész lépett ki Kerényiné szobájából, a tanácstag, egyenruhában. „Bocsánat..." – torpant meg, s visszahúzódott az ajtó mögé. Muttinak melege lett a bundában.

– Jó estét... – mosolyodott kényszeredetten Kovács felé. – Egy pillanat – tette hozzá zavartan. A bundát Eliz karjára dobta. „Ez meg mit keres itt" – gondolta, miközben belebújt a fürdőköpenybe, s összefogta mellén. – Tessék... – szólt hangosan.

Az ajtó ismét kinyílt.

– Jó estét, asszonyom – tűnt föl az ügyész újra, s olyan hangnemben folytatta, mintha legalábbis Mutti kereste volna föl valami ügyes-bajos dologban: – Parancsoljon.

Mutti megtorpant, vitriolos gúnyt érzett az őrnagy hangjából. Az ürülék-szemle óta nem látta Kovácsot, és most nem tudta hová tenni magában sem a látogatót, sem a látogatást. Rosszat sejtett, maga is érezte, hogy egyre jobban megzavarodik. Kényszeredetten magyarázta:

– A lányomnak szóltam... – és lökdöste Elizt, menjen már, miközben ismét az őrnagyra biccentett: – Jó estét...

Kovács megvonta a vállát:

– Azt hittem, néhány mondattal ki óhajtja egészíteni, amit az imént hallottam.

Mutti sóbálvánnyá dermedt.

– Miiii? – hebegte.

– Ha úgy gondolja, hogy nem szorul magyarázatra...

– Maga... Maga hallotta?!

– Természetesen.

„Úristen... Ez a perpatvar..." – Mutti megszédült a gondolattól. Dadogott rémületében:

– Mindent?!

Az őrnagy megint a vállát vonogatta:

– Gondolja, hogy ez kevés?

Mutti legszívesebben azonnal elájult volna.

– Most mi lesz? – kérdezte gyámoltalanul. „Hivatalos személy... Ha ez tanúskodik..." Válla előreroggyant, agya úgy dolgozott, mint a motolla.

Kovács elbiggyesztette az ajkát felelet helyett. Az égadta világon semmit sem tudott azon kívül, hogy a Kerényi gyerek átszaladt érte, jöjjön azonnal, mint tanácstag, mert az Eliz most dönti ki odaát a szemeteskisznit, és vagdos az anyjához mindenféle igazságokat. Amit hallott – bár érdekesnek és jellemzőnek ítélte –, édeskevés volt. Az Eliz önfeledt, bakfisos ábrándozását az ájult anyja fölött, hogy ha neki ilyen melle lenne, novocainozással vagy anélkül ilyen kemény, de ekkora – állandóan legalább három férfival izéltetné magát egyszerre. Karakterizálásnak sok – tényállásnak semmi. Érdeklődéssel fürkészte Mutti színe változásait.

– Börtönbe akarnak csukni – szakadt ki amabból a sírós rémület, és a szája széle remegett.

– Ez sok körülménytől függ. Ha valaki magától beismer valamilyen cselekményt, azt mindenesetre másképp értékelik, mint ha úgy bizonyítják rá az illetőre a tett elkövetését... – összeszorította száját, nehogy elnevesse magát a hölgy fennköltségének elhamvadásán. Mutti úgy bámult rá, mintha úthenger közeledne felé föltartóztathatatlanul.

– Nem én voltam! – sivalkodott föl. – Meg is merek esküdni rá, érti?! Amiért ennek az őrült kölyöknek jár a szája!? Ez még azt se tudja, mit beszél, karattyol csak összevissza, ezt nem lehet komolyan venni! – és a fejét rázta hevesen. – Ha éppen tudni akarja, megkérdezte tőlem, hogy én csináltam-e, és ettől rosszul lettem, a ténytől, hogy az én gyerekem ilyesmit egyáltalán föl mer tételezni az édesanyjáról! Ezt akarja kihasználni az a perszóna?! Ezt? – a

ruhájánál fogva rángatta maga mellé Elizt, s az arca eltorzult, ahogy rárivallt: – Mondd meg, hogy így volt! Mondd, mert itt verlek agyon, átkozott kölyke! Börtönbe akar csukatni!!!

– Fölösleges... – próbálta fékezni Kovács, de Mutti hisztériáját félbeszakítani meddő fáradozásnak bizonyult.

– De mondja, mondja!!! Itt mondja énelőttem!!! Hallani akarom, ahogy mondja! Ön előtt, mert ön hivatalos ember! Most tisztázzon mindent, amit összezavart...

Eliz szájából kotyogva préselődött ki a hang az eszeveszett rángatásra:

– Én akkor itthon se voltam...

„Tehát igaz... és tagadni fog" – Kovács számára már tiszta volt az ügy – egy mozdulattal megállította a magyarázkodást:

– Bocsánat, asszonyom, úgy látom, önök már ünnepelnek, ha megengedik, magam is szeretnék. Egyébként annyival fölfrissíthetem az emlékezetét, hogy nem csupán az ön leánya nem tartózkodott a lakásban – Kerényiné sem. Viszontlátásra – gyors mozdulattal nyitotta is az ajtót, és a folyosón föllélegzett, mintha vadállat ketrecéből szabadult volna.

Odabenn Mutti folytatta:

– Neked az anyád semmi? Ezért neveltelek? Az én Elizkém! Elizke keveri a kását... Börtönbe akarja juttatni az anyját! Igazi gentlemanlike! A végén ki fog derülni, hogy te hoztad a nyakamra ezt a... a... – eszébe jutott, hogy Kerényiné hallja, nagyot nyelt: – a Kovács elvtársat.

Eliz fapofával állt előtte, aztán úgy gondolta, ebben semmi érdekes nincs, és szerény mosollyal közbevetette:

– Muttika, kitől tanuljam a gentlemanlike-ot? Ez az ordítás sem egészen az.

Anyjának torkára forrott a szó. Eliz utasítja rendre őt!

Ez sok volt: egy másodperc alatt lehűlt, s valóban meglepő nyugalommal közölte:

– Mert kihozod az embert a sodrából a tiszteletlen viselkedéseddel. – Szeretett volna belelátni Eliz agyába, vajon milyen hatást vált ki belőle a fölényes magabiztossága.

Eliz mosolygott, és azt mondta:

– Ezek szerint komolyan megbeszélhetünk néhány dolgot.

A csengő beleberregett a szavába.

Mutti az ajtóhoz lépett – senkit se látott –, megnyitotta, s akkor az ajtószárny kivágódott, egy halom karácsonyi csomagolású doboz, csomag ömlött be rajta, és hullott szerteszét a küszöb körül, a holmitornyozaton túl pedig Daddy guggolt, egy piros műanyag fölmosóvödörrel, és kicsit selypítve kérdezte:

– Mit hozott a Jézuska?...

„Daddy... Ez Daddy" – ragyogott föl Mutti arca, Daddy charme-ja utolérhetetlen. Úgy tekintett rá, mint a védangyalára:

– Daddy... Jöjjön, jöjjön, az isten szerelmére... – majdnem sírt meggyötörtségében s örömében, hogy végre nem egyedül kell elviselnie Eliz tortúráját. Kell hogy Daddy segítsen, s Mutti bizonyosra vette: mellé áll, nem bújik ki a felelősség alól, végre is az apja...

Daddy fölállt, két kézzel ragadta meg a vödröt, s cipekedett befelé.

Mutti azt hitte, a szeme káprázik: a vödör tele vízzel.

– Ez? Ez mi? – ámult Daddyre.

– Jézuska mindenkinek tréfásat is hozott – Daddy úgy szavalt, mint az iskolásgyerek, aki annyira bebiflázta a leckét, hogy a tartalmáról már fogalma sincs. – Muttikának vizecskét, migrén utánra... – magasba emelte a vödröt, és vigyorogva zuhintotta a vizet a padlóra.

Mutti annyit se tudott szólni, amennyit szokott: „Ah!" Egyszerűen eldőlt.

Karácsony második napján az orvos, doktor „víziló" – Daddy hivatalosan hívta, de maszek alapon fizette a vizsgálatot –, két pohárka originál skót üvegből töltött magyar whisky között megállapította, hogy lényegében ugyanolyan, bár sokkal intenzívebb, migrénszerű rosszullét forog fenn, mint máskor, ezért nem tartja szükségesnek Mutti kórházba utalását.

V.

Zámbó nyugodt volt és türelmes. Akár egy időzített, robbanáshoz élesített akna. Nem sürgette az ügyét. Tudta, hogy a személyi dolgok intézéséhez hosszú idő szükséges. Az idő pedig – ezt határozottan megállapította – egyenesen az ő kezére dolgozik.

Ebben csupán a felesége kételkedett. Zámbóné röntgenológus volt, az orvosoknak abból a fajtájából, amelyik kizárólag a kórházi fizetésére támaszkodhat. Nem tudott, de nem is akart magánpraxist kiépíteni. „Már a foglalkozásod következtében is túl praktikus oldaláról vizsgálod az élet jelenségeit..." – magyarázta Zámbó, és az asszony egy szó ellenvetés nélkül, kedves mosoly kíséretében fogadta férje kritikáját.

A mosoly tökéletesen meggyőzte Zámbót felesége együttérzéséről.

Várt.

Az idő pedig múlt.

Zámbó igyekezett a lehető legalaposabban kihasználni. Ez azt jelentette, hogy majd minden este elment valahová. Vagy feleségestől, vagy nélküle. Kizárólag az ügy érdekében. Szombat-vasárnaponként este a Központi Klubban táncoltak. Zámbó számolt azzal, hogy az emberek a szombat-vasárnap estéiket nem valami lógó orrú káder bánatainak meghallgatásával akarják vidámmá tenni. Ő szórakoztatta őket. Úgy mesélt a dolgáról, ahogy kívülálló meséli a má-

sokkal történt, mulatságos bosszúságokat. Maga nevetett a történetén a legjobban. Mesélt – minden alkalommal és mindenkinek. A Honvédelmi Minisztérium pártbizottsága tagjainak – többet ismert közülük – éppenúgy, mint Bandi bácsinak, a pincérnek. „Tíznek elszavalom – a tízből kettőháromnak biztosan lesz egy apropó megjegyzése, ha összeakad Kányával" – okoskodott. El-eljárt a minisztérium apparátusának zárt körű becsali csárdájába, a Honvéd utcába, egy-egy pohár sörre, no meg traccsolni kicsit a régi haverokkal-cimborákkal. Az egy pohár sörből öt-hat-nyolc is lett néha, a kicsi beszélgetésből pedig záróráig tartó eszmecsere a világ folyásáról. Megjelent a Budapesti Honvéd Sport Egyesület klubjának estélyein meg a Központi Klub hétköznapi vetítésein vagy a Belügyminisztérium klubjában, és mindenütt tereferélt, mindenkivel, aki élt.

Az asszony szintúgy türelmes volt, akár ő.

December tizenötödikén is.

Ezen a napon, déltájban, Zámbó, mint minden elsején és tizenötödikén, beült a kocsiba, és kihajtott az akadémiára, a fizetéséért.

A pénztár kis, homályos üvegű ablakánál furcsa meglepetés érte. Közölték vele, hogy a neve nem szerepel a fizetési jegyzéken. Magyarán: fizetés nincs.

– Nincs?! Mi az, hogy nincs?!? – termett Zámbó a plafonon. – Kell hogy legyen! – előregörnyedt, be akarta dugni fejét az ablaknyíláson, hogy közvetlenebbül veszekedhessék, de a pénztáros megelőzte:

– A számfejtésben tessék reklamálni! – a tolóablak becsattant az orra előtt.

Még fölháborodni se volt ideje, a homályos üvegen keresztül látta, hogy a pénztáros föláll, elmegy a helyéről.

Káromkodott.

A számfejtés helyiségét zárva találta, s a szomszéd szo-

bában sajnálkozva tudatták vele, hogy illető elvtárs orvoshoz ment, ma már nem jön vissza.

Zámbó a száját harapta dühében.

Illető elvtársat másnap sikerült szóra keríteni egy papírszalvétába csomagolt szalonnás-kolbászos kenyér közepe táján. Zámbó kérdésére közölte, hogy csak azoknak számfejtheti a fizetést, akik szerepelnek a névjegyzékben.

– Őrnagy elvtárs az akadémia állományába tartozik?

– Hallgató voltam...

– Akkor az új beosztási helyén kap illetményt. Ott kell kérnie...

– Még nincs beosztásom.

– Nincs?!

– Még nem kaptam meg.

– Semmit nem tehetek. A pénzügyi rendelkezések értelmében legfeljebb három hónapig kaphat nálunk illetményt, azon túl nem. Tessék sürgetni az elhelyezését... – nekilátott az uzsonnának, mintegy jelezve, hogy a maga részéről befejezte a diskurzust.

Zámbó visszakocsizott a bíróságra.

Még este se tudta higgadtan, izgatottság nélkül előadni a történteket, amikor az asszonynak beszámolt a kudarcáról.

– Bemegyek hozzá – ezalatt Kányát értette –, és megmondom neki, hogy mit képzel... – fortyogott, aztán elhúzta a száját. – Tulajdonképpen hivatalosan én azt sem tudom, hogy nála van az ügyem... Nem is tudhatom „hivatalosan..." – töprengett hangosan. – Az akadémia személyügyi főnökéhez kell mennem...

– Döntsd el... – mondta az asszony. – Mindenesetre pillanatnyilag az én fizetésemmel számolhatunk, a tied kiesett...

– Mi az, hogy kiesett?! – csattant föl Zámbó. – Megadják utólag! Dolgozom, vagy mi az ördög! Mit képzel-

nek, társadalmi munkában vagyok katona?! Hát mi vagyok én?!

– Állástalan katona – vágta rá az asszony szemrebbenés nélkül, és nagyot nevetett.

Zámbó is nevetett, de nem sok kedvvel.

Felesége papírt, ceruzát vett elő, annak rendje-módja szerint kiszámolta, milyen halaszthatatlan kifizetéseket kell teljesíteniök a hónap végéig, mennyi jut élelemre, egyébre, aztán átadta férjének a rá eső költőpénzt: százötven forintot.

Zámbó úgy nézte a bankjegyeket, mintha savanyúságot tartogatna a nyelvén.

„De hát karácsony lesz" – lenyelte, mielőtt kimondta volna, s egy mogorva „kösz, asszonyká"-val zsebre tette a pénzt.

Huszonegyedikére sikerült találkozót megbeszélnie az akadémia személyügyi főnökével.

Az mélyen sajnálkozott, mondván, a szabály az szabály, kifizetni nem lehet, egyetlen segítség van: azonnal utánajárni az őrnagy elvtárs ügyének, s ő ezt meg is teszi, hiszen azért van itt, hogy intézze az emberek dolgát, bár ez esetben elég körülményes a dolog, mert hirtelenében azt se tudja, hol jár az az akta. Mindenesetre hívja fel Zámbó telefonon, mindjárt az ünnep utáni napon.

Zámbó a választ megértette – és a nyugalma nőttön-nőtt. A szekrényben megtalálta az asszony dugi-pénzét, két darab százast. Rövid töprengés után az egyik százas helyében cédulát hagyott: „Azt gondolod, nem veszek Neked karácsonyi ajándékot?" – és vásárolt egy fehér teddy-beer sapkát. Többe került, mint gondolta, de valóban szép volt – a múltkoriban, kirakatnézegetés közben vette észre, mennyire ráfeledkezett az asszony arra a sapkára –, valamint egy csokor ibolyát, összesen száznyolcvanért, s szurkolt hazáig,

hogy kitart-e a benzin, mert negyven fillér maradt a zsebében. Kicsit furdalta a lelkiismeret, de a szegénysége mégis kinyittatta vele ismét a szekrényt. Pénz már nem volt ott, hanem egy másik cédula, az övé mellett: „Hogy a neked szánt cipőből – tudod, az a sárga, mikrotalpú – az egyiket nekem adod, az rendben van, de ha azt hiszed, hogy a másik felén nem kapsz valamit, nagyon tévedsz..."

Karácsony előtti nap reggelén váratlan látogató érkezett: felesége édesanyja, két vidáman hápogó kacsával és egy komoly tekintetű tyúkkal a szatyorban. Utóbbiak a szokásos karácsonyi ajándékot képviselték. Csak minden jót kívánni jött – este már utazott is vissza.

Az ajándékot természetesen a szokásos módon viszonozni kellett.

A házfelügyelő kellemes ünnepeket kívánt.

Azt is a szokásos módon kellett viszonozni.

A postás se maradt el.

A karácsony pedig nagy ünnep, szent és könyörtelen a meghitt békességben. És mielőtt megérkezett, mindent elvitt. A kosztpénzt is.

– Megölöd – mondta az asszony.

Zámbó tudta, hogy nincs más hátra. És azt is, hogy az asszony nem fogja. Mégsem akarta. Utálkozott a vértől. A gondolattól is undorodott. Csak az utolsó pillanatban szánta el magát, és akkor is még egyszer megpróbálkozott: szó nélkül lecsatolta karjáról az órát, kisfiúsan félszeg mosoly kíséretében odakínálta feleségének. Az asszony éppen olyan könyörtelen volt, mint a karácsony. – Add be te, ha olyan gyáva vagy... – utasította vissza mogorván. Pillantásra se méltatta tovább, az asztalon heverő újságcsomóból találomra kivett egyet, s a rekamiéra heveredett. – Különben is bezár, mire odaérsz... – állapította meg, miközben szétnyitotta a vaskos, ünnepi számot. Zámbó egy

pillanatig töprengett. „Inkább...” – gondolta, s előre érezte azt a kényelmetlen feszélyezettséget, ami a zálogházban majd hatalmába keríti. Úgy fogják bámulni, mint borjú az új kaput. Ballonban agyonfagyna. A télikabát hiányzott civil ruhatárából – túlságosan drága darab. Elmehetne zakóban, ha... Az a rohadt kocsi mindig akkor döglik be, amikor szükség lenne rá. – Őrnagy a zaciban... – sóhajtotta keservesen. Az asszony csöndesen nevetett. Zámbó esküdni mert volna rá, hogy nem az újságon. „Mindegy...” – gondolta. Rohant a telefonhoz, a zálogházat tárcsázta. Mással beszélt. Aztán nem kapcsolt. Harmadikra sikerült. – Öt perc múlva zárunk – hangzott a közönyös felvilágosítás.

Reménytelen legyintéssel ejtette helyére a kagylót.

Az asszony most se nézett rá, és megint nevetett.

„Nem tart soká” – gondolta Zámbó. Ingben, csizmanadrágban volt, csak csizmát húzott, és tréningfelsőt vett magára.

– Megfázol pulóver nélkül – hangzott az asszony figyelmeztetése. Zámbó rápillantott, könyörgőn-rimánkodón, de az asszony szeme mintha az újságra ragadt volna. Bosszús lett a tettetett érdektelenségétől.

„Ha megfázom, megfázom” – gondolta morcosan, és a szekrényhez lépett, kinyitotta a fiókot.

Két pisztolya volt otthon. Egy tété, szolgálati fegyver, még ötvenhat decemberében a Magyar Optikai Művekben tartott razzia során az egyik W. C. víztartályában találta, s abból az elvből kiindulva, hogy jó, ha van a háznál, azóta sem adta be, meg egy hat-harmincötös Zetka, utóbbi fegyverviselési engedéllyel.

A tétét vette ki.

Az asszony megint fölnevetett, gurgulázón, csiklandósan.

Zámbó dühösen ráncolta össze a homlokát: „Akkorát szól, mint egy ágyú..." – vállat vont, és kicserélte a pisztolyt a kisebbre. „Legalább kilövöm, koszos ez is..."

– Érdekeset olvasol – morogta, miközben megtöltötte a tárat.

Felesége nem felelt, az arca csupa mosoly volt.

Zámbó zsebre vágta a fegyvert, kisietett a szobából. Óvatosan surrant le a lépcsőn.

Az első emeleten kulcszörgés ütötte meg a fülét. „Vigyen el az ördög..." Nyakába szedte a lábát. Sikerült észrevétlen elérnie a lépcsőfordulót.

Ajtó nyikorgott mögötte. Üres vödrök zörömböltek egymáshoz. Öregemberes krákogó köhécselés hallatszott.

„Szénért megy" – pislogott az őrnagy, és meglódult. Csizmája sarka csattogott a kövön.

Amikor az öreg letotyogott a félhomályos pincehelyiségbe, ő már benn sürgölődött a kamrájukban, hajigálta odébb a rakás tetejére a fahasábokat.

– Jó napot kívánok... – recsegett rá a szomszéd jó hangos figyelmeztetőn.

Zámbó fölegyenesedett a köszöntésre.

– Jó napot – mondta, és hozzátette: – Nem zárom be. Azt hiszem, én leszek tovább.

Az öregember biccentett.

– Már jártam úgy... – dünnyögte. Féloldalt fordult, hogy elférjen a keskeny folyosóra nyitott ajtó mellett, s elmenőben, mintegy magának panaszkodott: – Egy óráig is kiabáltam, amíg meghallották.

„Jókor evett ide a fene" – sóhajtott föl Zámbó.

A szomszéd rekesze a pince legvégében volt.

Zámbó káromkodott. Még egy darabig félkézzel hajigálta a fahasábokat, aztán elunta. Tuskót hengerített ki a kupacból, s ráereszkedett.

Az öregember még mindig egyre motoszkált, hajlongott a vödrei fölött. Hulló széndarabok zörrentek a pléhedényekben. Zámbó a lécből rótt válaszfalak résén leskelt felé – az alak szurkosfekete árnynak tűnt a félhomályban. Fázott, s eszébe jutott az asszony figyelmeztetése. „Tényleg pulóvert kellett volna venni..." Ujjai elgémberedtek. A madzagot szilárd eltökéltséggel szorongatta a markában.

A dögöt csöppet sem zavarta a félhomály.

Zámbó örült, hogy nyugton van. Rágyújtott, s időnként a szomszéd éberségét elaltatandó, arrébb hajított egy-egy hasábot. „Ennyit vacakolni rohadt két vödör szénnel..." – bosszankodott az öreg lassúságán.

Végre kulcsok csörögtek. Lakat kattant.

Zámbó a csizmája talpán nyomta el a cigaretta parazsát.

A szomszéd csoszogó léptekkel közeledett. Aprókat kehhentett a teher alatt.

Az őrnagy felállt. Beljebb húzta az ajtót, hogy a másik elférhessen, aztán kivette zsebéből a pisztolyt.

– Köszönöm... – bólintgatott az öreg a figyelmességre, és fázósan megszívta az orrát. – Viszontlátásra... – mondta, miközben elhaladt az ajtó előtt.

Zámbó leguggolt. A pisztolyt mereven előrenyújtott kézzel szegezte az állatra.

A pisztoly eldörrent.

Akkorát szólt, hogy majd belesiketült, s a szemét behunyta ijedtében.

„Persze, hiszen zárt hely..."

Meleg fröccsent az arcába, szemébe.

A madzag rángatózott az őrnagy markában.

A tyúk leroggyant, de a szárnyával még verdesett. Szénpor szállt a magasba.

Zámbó káromkodott. Aztán tüsszentett, és megint káromkodott, és újra tüsszentett.

– Bocsánat... Zámbó... – Elemlámpa gyúlt ki mögötte, és a hang ijedten elakadt.

Zámbó hunyorgott a tükrös fényben.

– Én vagyok – mondta. Zsebre tette a pisztolyt.

– Öö... Itt... itt tessék aláírni... – a hang tulajdonosa könyvet nyújtott a fénybe.

– Az mi? – hajolt közelebb Zámbó.

– Ajánlott... ajánlott levél – a postás még mindig dadogott. – A lakásban mondták, hogy itt tetszik lenni... – reszketett a hangja.

– Tetszik?! – vonta föl az őrnagy a szemöldökét. – Az túlzás... Van ceruzája?

A ceruza is a fénykévébe került.

Zámbó aláírta. A postás elrohant.

Zámbó zsebre vágta a levelet. Tenyerére csavarta a madzagot, s a vadász-zsákmányt lógázva indult fölfelé, azon imádkozva, hogy a jó sorsa térítsen el minden halandót az útjából.

Amikor az asszony ajtót nyitott neki, ráfeledkezett kicsit, aztán kedvesen kérdezte:

– A postás megtalált?

Zámbó biccentett.

– Még a borravalót is elfelejtette, úgy elszaladt... Mit nézel rajtam?

– Elég érdekes vagy... – robbant ki az asszonyból a kacagás, két ujjal, vigyázva csippentette közre a tréningfelső karját, és behúzta férjét a lakásba, becsapta mögötte az ajtót. – Gyere már, ha valaki meglát... – a falhoz dőlt, úgy nevetett. – A nyomokat te fogod fölmosni... – mutatott a tyúk nyakára, amelyből még mindig csöpögött a vér.

Zámbó a madzagnál fogva maga elé nyújtotta az állatot:

– Honnan az istenből van ennek ennyi vére? – méltatlankodott. – A fejét lenn felejtettem...

Az asszony kuncogott:

– Az Újházi tyúklevesbe egész tyúkot kell főzni. Fejével együtt. Eredj le érte.

Az utóbbi napok eseményei túlságosan megviselték Zámbó idegeit. Komolyan vette.

– Bolondnak nézel? Csak azt mondtad, hogy öljem meg, cipelésről szó se volt... Majd a fejét hajkurászom éppen... Mindjárt visszaviszem ezt a dögöt is... – a tyúkot odavágta az előszoba sarkába.

– Mosakodj meg, te gyilkos... Ha így reagálsz a tréfára, egyszerűen nem fogok beszélni veled – erőltette a komolyságot Zámbóné, de kipukkadt belőle a nevethetnék: – Mosdj meg, te gyilkos...

Zámbó a fürdőszobába vonult. Tükörbe kukkantott, aztán úgy elfogta a kacagás, hogy a kád szélére ült, kinevetni magát.

Felesége megzörgette az ajtót.

– Rögtön – mondta vagy inkább nevette Zámbó.

– Nyugodtan nevesd ki magad – szólt be az asszony, és ő is kuncogott –, csak ne felejtsd el, hogy az idő a kezedre dolgozik, és ha a vérnyomok beszáradnak a parkettába, elég munkád lesz, amíg kikeféled...

Erre aztán hozzálátott megmosdani és átöltözni.

Közben csengettek is.

Zámbó a fürdőszobából hallgatta az érdekes diskurzust. A házmesterné jött – őt a postás riasztotta –, igaz-e, hogy az őrnagy elvtárs véletlenül meglőtte magát?

– Majd tessék meglátogatni a Rókusban! – kiabált ki Zámbó kedélyesen. – Bejglit csak akkor fogadok el, ha nagyon jól sikerült.

Ettől, valamint a fejetlenné lett tyúktól a házmesterné

megnyugodott. Zámbó befejezte az öltözködést. A levélről egészen megfeledkezett, csak akkor jutott eszébe elővenni, amikor kiment a konyhába segíteni kicsit, s az asszony megkérdezte, hogy mi volt az a rettenetesen sürgős?

Elolvasta, és olyat káromkodott, hogy a felesége csöndesen megjegyezte:

– Rendben van, hogy rám nem vagy tekintettel, de legalább magadra légy...

– „Zámbó őrgy. elvt. Budapest – kezdte fennhangon olvasni az őrnagy. – Ez év december huszonnyolcadikán, délelőtt tíz órakor jelentkezzék hivatali helyiségemben. Kánya ezredes eská..." – ismét káromkodott, de most már azt is hozzátette: – Megbocsáss – és csak aztán folytatta: – Hát ez aztán igazán sok! Még csak egy megszólítás, vagy egy „elvtársi üdvözlet" sincs odabiggyesztve!

– Udvariaskodást akarsz, vagy ügyintézést? Ha érdemlegesen elintézi a dolgod, nyugodtan fütyülhetsz az udvariaskodására. Gondolod, kevés borsot törtél az orra alá?

– Nem eleget... – sóhajtott mélabúsan Zámbó. – Legalábbis annyit nem, hogy megtanulta volna belőle az udvarias ügyintézés fogalmát. Egy maszeknak nem írna ilyen levelet... Annak nem... Azt meg kell nyerni...

Zámbóné a konyhakések élét próbálgatta. Ismerte a gondolatmenet folytatását: ideje lenne, hogy a proletárdiktatúra rendszere rájöjjön végre, a saját embereit sem árt néha megnyerni, s ilyen irányú tevékenysége időnként fölérne egy-egy a forradalommal útitárs-szövetséges lekötelezésével. A kések tompák voltak. Beszaladt a szobába, sebész-szikével tért vissza, azzal kezdte bontani a tyúkot.

– Nézd meg, mi van a tévében... – mondta. Nem akarta, hogy férje nekikeseredjen.

– Gyerekműsor – Zámbó fölnevetett: – Különben sem hagylak itt. Akarom látni, hogyan háziasszonykodol... –

azzal kapta a szemetesvödröt, s eltüntette az asztalról a kopasztás nyomait. – Egyébként éppen jókor jött ez a levelecske, megmutatom Zoltánossinak... Legalább nemcsak a karácsonyi bejglit esszük meg nála... – újra nevetett. Leült a konyhaszékre, ismét elolvasta a kurta utasítást.

A Zoltánossi bíróságra való „beszaladása" és a meghívás erősen foglalkoztatta Zámbót. Ambrus úgy beszélt vele, mint aki Baráthoz jött, s hozzá csupán véletlenségből vetődött. De Barátnál nyilván nem járt – az öreg a folyosón elmenőben láthatta meg, egyébként nem kérdezte volna olyan csodálkozva, hogy „Zoltánossi elvtárs itt volt?!" – és nem hümmögött volna az igenlő feleletre. A meghívásnak tehát oka van. Hogy mi? A kérdésre Zámbó nem tudott választ adni önmagának. Eléggé ismerte Ambrust ahhoz, hogy föl se tételezze az ördög tudja, hányadfokú unokatestvériség kapcsán a rokoni szeretet hirtelen föllángolását. A familiáris kapcsolatuk erősségére talán a legjellemzőbb az volt, hogy amikor az idősebb Zoltánossit rehabilitálták, a körúton találkozott vele, és akkor a rehabilitáció tényével egyetemben megtudta azt is, hogy korábban letartóztatták. Ambrussal ötvenhatban a krumpliszerzés miatt jött össze. Számítása szerint, akkori humánus eljárása – bármennyire megmagyarázta is Ambrusnak, hogy a század enni akar – nem tartalmazta a jobb rokoni kapcsolatok erősítésének elemeit. Megfordult a fejében, hogy Ambrus hátha valóban említette bátyjának az ő ügyét – ez azonban valószerűtlennek tűnt, annál is inkább, mert ő maga többször kereste telefonon a pártközpontban, s nem találta, végül pedig azt a fölvilágosítást kapta, hogy vidéken tartózkodik, csak az ünnepre tér haza. Esetleg azért az Ambrus meghívása, mert – karácsony másnapján szokás az ilyesmi rokonlátogatás – a bátyja is fölmegy hozzájuk? Tényleg komolyan gondolta volna, hogy segít neki? Zámbó túl szépnek tartotta ezt a

variációt ahhoz, hogy elképzelhetőnek higgye. Mindenesetre érdeklődéssel – és óvatossággal tekintett a látogatás elé. Különösen most, a Kánya levele után. „Legalább eszünk bejglit" – gondolta. Ha mást nem – ezt eléri Ambrusnál, s elhatározta, amint megkapja az illetményét, vásárol vagy két rudat, diósat természetesen, és annyit eszik, amennyit csak meg tud enni belőle. Fölnevetett.

– Ez jó. Becsületszavamra, remek. Akkora a nyomor, hogy kénytelenek vagyunk frissen vágott tyúkot zabálni... És még én pofázok folyton, hogy az életszínvonal... Mondd, kávénk van?

Az asszony rámosolygott:

– Vettem. Főzöl?

Zámbó biccentett. Fölkészítette a kávéfőzőt, alágyújtotta a gázt, aztán elüldögélt a konyhaszéken, lesve, mikor kezd csöpögni a masinából. Jól érezte magát a feleségével. A Kánya „eská" levele – az asztal szélére rakta, mielőtt a kávéfőzéshez fogott – bosszantotta. Visszatette az értesítést a borítékba, és zsebre vágta, hogy legalább ne a szeme előtt legyen. Komor ábrázattal bámult az eszpresszógép csövére. „Fölkínálja az eredetileg nekem szánt helyet... Vagy még inkább: közli a kinevezési parancsot... Elvégre a parancs – parancs. Katona vagyok... És egy vasam sincs!..."

– Azt a beosztást ne... – mondta csöndesen az asszony. – Akár kisebbet, de azt ne, ha egyszer kimondtad a nemet. Ez a becsületed, az emberséged: a szavak ereje. Inkább szerelj le. Szakmád van: autó-motorszerelő mindig el tud helyezkedni. Megélünk úgy is. Legföljebb eladjuk a kocsit. Különben még arra sincs szükség. Várd meg, mit mond Kánya. Ha erőlteti, akkor próbálkozhatsz magasabb fórumoknál. De most már hivatalos úton.

– Hivatalos út... – sóhajtott Zámbó. – Majd ha hivatalosan megmondják, akkor lehet.

– Azért mondom, várj.

– Mást nem tehetek.

A kávéfőző sustorogni kezdett.

– Kányának ne mondd, hogy elfelejtettek fizetést adni. Talán megkérdezném helyedben a minisztert...

– A miniszter... – sóhajtotta Zámbó. – Azt hiszed, olyan könnyű oda bejutni? – Előrehajolt, kisebbre vette a lángot a főző alatt.

– Gondolom, ha egy őrnagy azzal a kérdéssel fordul a miniszterhez, a titkárságon keresztül, te mondtad, hogy aki akadémiát végzett, annak a személyi ügyei a miniszterhez tartoznak, hogy kölcsönözne-e száz forintot, ha már fizetést nem folyósít neki... Azt az őrnagyot nem beengedik, de behívják a miniszterhez, mégpedig azonnal. Ezt csak azért mondom, hogy ne lógasd az orrod. Ezt is lehet. De várni kell, megtudni, mit akar ez a Kánya.

Kora délután indultak Zoltánossihoz.

Az ismert – pályaudvar melletti – házban derült ki, hogy Zoltánossiék még ötvenhét nyarán elköltöztek, nem messze, csupán három utcával följebb. De a három utca egészen más jellegű épületek közé vezetett, mint a pályaudvar környékének füstös-poros, ósdi bérházai. Gyalog mentek, és Zámbó morgott, hogy ennek is fölvitte már az Isten a dolgát.

– Miért ne költözött volna, ha lehetősége volt rá – jegyezte meg az asszony hűvösen. – Te sem laksz egészségtelen helyen. Különben is, az emberek mindig jók és becsületesek akarnak lenni, csak éppen a körülmények nem engedik őket. Néha fordítva is sikerül. Ambrus csak megőrizte a krumplit – és nem ellopta. Magyarán érdemeket szerzett. Lakást is.

Erre Zámbó elhallgatott.

Ambrus várta őket, és nagyon szívélyesen.

Hosszasan sajnálkozott a kerülőjük miatt – eszébe se jutott,

hogy nem tudják, hol lakik immár évek óta –, és az ebédlőbe vezette vendégeit.

A nagy, kerek asztalon bejgli, szárazsütemények, palackos, fehér bor, almával, naranccsal, szőlővel magasra púpozott gyümölcsöstál. Külön tányérkában dió, mogyoró, mazsola. Zámbó kicsit rácsodálkozott a házigazdára:

– Ezt mind miattunk csináltátok?

Ambrus nevetett:

– Hát ha nem is miattatok, de nektek. Fogyasszátok – töltött a tálcára előre odakészített poharakba. – Végre is nem rossz, ha az ember időnként fölfedezi a saját rokonságát. Egészségetekre! – rájuk emelte a poharát.

A bor könnyű volt, jóízű. Zámbó a homlokát ráncolta, egyre azon törte a fejét, mi az ördögöt akar tőle Ambrus.

– Komor vagy – rezzentette föl a meditálásból Zoltánossi. – Az ügyed?

– Hagyd el – vont vállat Zámbó. Gondolkodott, mondja-e, hogy behívták az ünnep utánra, de jobbnak találta hallgatni. Ambrus rögtön a maga érdemének tulajdonítaná, és e pillanatban nem érzett hajlandóságot hálálkodni. – Egyelőre semmi...

– Nem hívtak be? – lepődött meg Zoltánossi. – Nekem, illetve a bátyámnak – helyesbítette magát –, azt mondták, hogy újév előtt intézkednek...

– Beszéltél vele? – csusszant ki csodálkozva Zámbó száján.

Zoltánossi megrovó pillantást vetett rá:

– De hiszen megígértem...

Zámbó erre szusszantott. „Nekem játszod meg magad? Idő elvtárs..." Egyenesen Zoltánossi szeme közé nézett:

– Kerestem néhányszor, de vidéken volt. Legalábbis a titkárnő szerint...

A házigazda kissé megütődött a kétkedésén:

– Három nappal ezelőtt jött meg. Akkor mindjárt beszéltem vele rólad... – ebben a percben sajnálta, hogy közbe kellett avatkoznia, s nem állt módjában Idő elvtársra bízni az ügyet. Kicsit kesernyés szájízzel konstatálta, hogy nem érdemes az emberek dolgaival bajlódni. Hálátlanok és hitetlenek. A kedves unokaöcs! Fél délelőttje ráment, amíg a bátyját meg tudta főzni, hogy közbeavatkozzon – elvégre nem protekcióról van szó, ennek a bolondnak igaza van –, akceptálják az igazát. Valósággal beleizzadt, amíg sikerült – főleg pedig abba, hogy kitérjen a magyarázat elől, miért fekszik annyira szívén a Zámbó dolga. Ha megmondja magyarán, hogy le akarja kötelezni ezt a maflát – a bátyja egyszerűen kidobja. Kitalált egy rablómesét a véletlen folytán megtudott nyomorukról. Ez meg tamáskodik. Újra kérdezte: – Szóval Kányáék nem hívtak?

Zámbó legyintett:

– Tegnap délelőtt kaptam egy értesítést, hogy menjek be huszonnyolcadikán. Dühöngtem rajta, mert még csak megszólítást is elfelejtettek írni rá...

– Ne törődj vele. A következő a helyzet...

Zámbó figyelte, mint hiúz az ágak zörrenését. „Idő elvtárs elintézi..." – ötlött agyába Zoltánossi elmélete. A beszámoló azonban konkrét volt, és igazán valószerű: Kánya kötötte az ebet a karóhoz, de igenis oda megy, ahová helyezik, vagy sehová...

– Egyél közben – szakította félbe az elbeszélést Ambrus, és kedvesen közelebb tolta hozzá a süteményes tálcát: – Tudom, hogy szereted...

– Majd aztán – hárította el Zámbó. – Mondd csak.

– Semmi különös. Végül belátta, van valami igazság abban, hogy más beosztásért apellálsz. Mást fogsz kapni, de az ő kötelékükben. Ennyi az egész.

– Kíváncsi vagyok.

Zoltánossi a bejglire mutatott:

– Ha megismered, nem idegenkedel tőle.

A bejgli túl sok volt a tálcán, és a gyümölcs is túl magasra halmozott a tálon. A tukmáló kedvesség feszélyezte Zámbót. „Kell a kutyának" – gondolta, miközben kistányért fogott, s a bejglisor mellé helyezett süteményes fogóval kiemelt egyet. Kényelmetlenül előkelőnek, szertartásosnak érzett mindent, a magas támlájú bordó bársonyhuzatú székektől kezdve a rózsaszín virágos herendi készletig meg az ezüst süteményfogóig. Enyhe naftalinszag úszkált a levegőben. Szeretett volna legalább valamelyest meghittebben – legalább annyira, hogy ismét föltámadjon az óhaja: kienni Ambrust a karácsonyi bejgliből – de az idegesség érzete még ettől is elvette a kedvét. Zoltánossi erről-arról csevegett – Zámbó úgy érezte, akár valami papagáj csiripelne –, és ő alig-alig tartott lépést a társalgással. Igazán hálás volt az asszonynak, amiért élénken diskurált helyette is. Nem sokkal később Zoltánossiné is bejött – kávét hozott –, és mindjárt ment is ki, a dolgaira hivatkozva, meg azzal, hogy nem szokott ilyen későn feketét fogyasztani – ezzel a szóval –, mert akkor egész éjjel nem tudja lehunyni a szemét. Zoltánossiné flanellruhát viselt, előtte vászonkötényt, s konyhaszagú egyszerűsége annyira szembeötlően elütött Ambrus angol divat szerint szabott, mellényes, halszürke-nyakkendős eleganciájától, hogy Zámbónak az jutott eszébe, vajon ha benn maradna Zoltánossiné, hogyan ülne le a magas támlájú ebédlőszékre – fél fenékkel vagy egésszel? Közelebb húzta az ezüsttel futtatott feketéscsészét:

– Szép ez a készlet... – mondta, s fickándozott benne a kíváncsiság, megtudakolni, hogy Zoltánossiné vajon ivott-e már ilyen csészéből. A kávé fölé hajolt. Szakértő szemmel figyelte: – A színéről ítélve: kávé...

...A társalgás tovább folyt a nagy-nagy fontos semmiről.

Zámbó igyekezett okosakat hümmögni, és időben elnevetni magát. Titkon az órájára pillantgatott. Felesége elértette:

– Mennünk kell – nyúlt a retikülje után. – Még a kórházba is be kell mennem...

– Ilyen gyorsan...

Az asszony elébevágott a tartóztatásnak:

– Nyolctól ügyeletes vagyok...

Ambrus széttárta karját:

– Egyszer jöttök, akkor is rohantok – mondta sajnálkozva, és a palackért nyúlt: – Még egyszer, hogy ne fázzatok az úton – tele töltötte a poharakat: – Egyébként, majd el is felejtettem, hamarosan találkozunk hivatalosan – erősen kihangsúlyozta az utolsó szót. Zámbóra csippentett: – Beidéztek tanúskodni a Barát-tanács elé. Te is ott bíróskodsz... Abban a Grabóc-ügyben. Egyszer már kihallgattak az elsőfokú bíróságon, most pedig megint beidéztek – letette a palackot, kezét a szódásüveg fejére pihentette: – Szódát? Bár szerintem kár elrontani... – a „köszönöm"-ök után biccentett: – Jobb ez szóda nélkül... Nem tudom, az öreg Barát mitől gárgyult meg, de képtelen felfogni, hogy megbolydítja itt az egész környéket. Éppen akkor, amikor a pártnak az az álláspontja, hogy borítsunk fátylat arra, ami történt. Az egész politika afelé irányul, megnyugtatni az embereket – akkor az öreg előráncigálja ezt a darázsfészket, mintha nem volna más tárgyalnivalója. Rég lezárt ügy ez. Bírósági ítélettel zárták le. Most erre újraidéznek mindenkit. Hogy miért nem veszi elő a korábbi tárgyalásokon tett tanúvallomásokat, azt nem tudom... Az lenne az ésszerű. Elvégre egyik tanú se fog mást mondani, mint akkor mondott – vállat vont: – Két nappal ezelőtt is megállított az utcán valaki – nagyon derék ember, szimpatizáns –, hogy mi ez? Szerintem nyugodtan elővehették volna az aktákat, és nem kellene ráncigálni az embere-

ket. Barát hivatásos bíró, nem érti meg, hogy az emberek viszolyognak a bíróságra menni, még ha tanúként, akkor is... – megfogta a poharát, először Zámbónééhoz koccantotta, majd Zámbóéhoz: – Beszélhetnél az öreggel, ne csináljon marhaságot... – mondta úgy mellékesen, s aztán azt: – Egészségtekre!

Kiitták a bort. Zámbóné fölállt, Zámbó is, Zoltánossi még megjegyezte:

– Az öreg néha pápább akar lenni a pápánál... – csak aztán kelt föl kikísérni őket, s útközben tanácsolta Zámbónak: – Nézd, ne csináljatok ilyen otrombaságot. Nincs szükség rá...

Az őrnagy bólintott:

– Jó, szólok az öregnek...

Zoltánossi fölsegítette Zámbóné kabátját:

– Azt hiszem, Barátnak azért nem jutott eszébe, hogy csinnadratta nélkül oldja meg, mert senki sem rágta a szájába, hogy úgy is lehet.

Zámbót mintha kicserélték volna, amikor kiléptek a kapun. Huncut mosollyal a feleségébe karolt, megszorította a kezét:

– Kösz... Ha volna pénzem, kapnál egy feketét.

– Legalább néha még nekem is hasznom veszed – az asszony csak egy pillanatra mosolyodott el. – Miért olyan fontos neki ez a tanúskodás? Illetve, hogy ne tanúskodjon?

Zámbó a vállát rándította.

– Fogalmam sincs... A tanúskodás... – úgy akarta folytatni, hogy abban semmi kompromittáló nem lehet az illető tanúra nézve, aztán elhallgatott: – Majd utánanézek... Csak siessünk, olyan éhes vagyok, mint a farkas, és akarok végre egy jót falni az áldozatomból...

VI.

A beszélgetés végén Zsuzsa cigarettára gyújtott, lábát keresztbe vetette – szoknyája följebb csúszott a térdén, de nem tartotta érdemesnek megigazítani –, hátradőlt a heverőn:

– Az elválásunk megtárgyalása sokkal rövidebb ideig tartott, mint az összeházasodásunké... – mondta, és nevetett.

Kovács komoran bámult maga elé.

Zsuzsa a kávéskancsóhoz nyúlt – a mozdulat ívbe hajlította testét, s tudta, olyan most, mint egy kéjesen nyújtózó macska. „Csak egyen a fene..." – gondolta. Kovácsra mosolygott:

– Még a kávé se hűlt ki. Megkínálhatlak?

András bólintott. Megütközött az asszony könnyedségén. „Semmi közöm hozzá..." – gondolta.

– Szóval mától kezdve szabad vagy. Örülök, hogy hajtépés és átkozódás nélkül válunk el, barátok módján, ahogy kulturált emberekhez illik... – miközben a kávét a csészékbe öntötte, Kovácsra tekintett. – Ronda dolognak tartom, amikor két ember sok évi együttlét után elkezdi kiteregetni a szennyesét... – rövid töprengés után tárgyilagosan közölte: – Az utolsó két év valóban kibírhatatlan lehetett a jeleneteimmel...

Kovács szótlanul hörpölt az italból. „Most sem érti..."

Zsuzsa kaján pillantást vetett rá:

– Kíváncsi vagyok, milyen szeretőd lesz. Jó ízlésed van, András. Biztosan valami fekete nő. Mindig fekete volt az

ideálod, és talán nem haragszol, ha megmondom: az a kis fekete nagyon csinos volt...

„Megőrült?" Kovács fölhajtotta a kávét:

– Köszönöm, de most elmegyek.

– Maradhatsz – ugrott föl Zsuzsa készségesen. – Dehogy akarlak zavarni... – hadarta. – Ez most már csak a te szobád. Ha úgy tetszik: a külön lakásod. Semmi keresnivalóm itt... – a kávéscsészéket a tálcára kapkodta. – Dehogyis zavarlak... – ismételte, és indult a másik szobába. Éjjeli lámpát gyújtott, a fotelbe ült, olvasni.

Kovács valósággal menekült az utcára.

Zsuzsa az ajtócsapásra fölemelte a fejét:

– Bolond – mondta hangosan.

Biztos volt a dolgában. „Majd ha megesz a kosz, és egy tiszta inged nem lesz, ha nekiállhatsz zsebkendőt lötykölni, zoknit mosni... Majd ha élvezed a »szabadságot«, amikor a tanácsaim nélkül kékre-zöldre püfölöd magad... Akkor olyan kicsire lapulsz, mint egy daxli..." – orrán át nevetett a hasonlatán. Frappánsnak találta.

Megágyazott, a Péter rekamiéja mellettin, s örült, hogy annak idején kötötte az ebet a karóhoz, teljes garnitúrát vásároljanak, ne külön egyetlen ágyat a gyereknek. Most strázsálhatná őrnagy elvtársat. Nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy Kovács megrendezte az „elválási" beszélgetést – és esze ágában sincs komolyan venni. Előfordult már, hogy válással fenyegetőzött. Aztán szépen visszatáncolt. Az ivás – mint indok – régi vesszőparipája, minden alkalommal előhozakodott vele. Most csak ez szerepel a napirendjén – igen, tulajdonképpen csak ez. A többi – körítés. Bár András szerint ez a körítés – a többi a lényeg. „Miért élünk?" – buta kamaszkérdés. Bizonyíték: András még ma is kicsit a pubertáskorát éli. Akkor szokás ilyen badarságokat kérdezni – és olyan szépen hangzó frázisokat felelni rá,

mint András. Az emberiség, a forradalom és egyebek – gyerekesen együgyű szavak érett ember szájából. Nem tudott vitatkozni velük. Az egész úgy hangzott, mintha András valami távoli bolygón élte volna át az utolsó tíz esztendőt. Beszélgetés közben az orvos jutott eszébe, a „doktor víziló" Andrásról alkotott véleménye – kis Robespierre. Zöldség. Ideológiák jönnek, ideológiák mennek, de az ember marad. Ennyi praktikus életbölcsességet András is fölszedhetett volna magára, és kiábrándulhatott volna már a frázisokból. Krisztusok senkinek se kellenek, legföljebb néhány száz év távlatából. Mit akar? Kiugrani a világból, és másikat csinálni? Ez a világ van, az ember teremtsen olyan körülményeket, hogy ebben érezze jól magát. Élvezze, amit a világ nyújtani tud – van ennél logikusabb fölfogás?

Az ivást azonban tényleg abba kell hagyni – ebben igaza van Andrásnak. Néhányszor már abbahagyta – két, három, négy napra, egy hétre. Mintegy önmagának akarta dokumentálni András vádaskodásával szemben, hogy nem valami szenvedély rabja. Sikerült – és a végén mindig arra a gondolatra lyukadt ki, hogy semmi értelme az önmegtartóztatásnak. Miért fosztaná meg magát attól a jó hangulattól, amit egy-két pohár bor vagy konyak nyújt? Az élet amúgy sem kényezteti az embert. A teste pedig mintha kiszáradt volna, úgy kívánta az italt. Küszködnie kellett, hogy ellenálljon a kísértésnek, és ideges lett, zsörtölődőzsémbes, valóságos hárpia. Még ha valami nagy anyagi megerőltetéssel járt volna, de eleget kerestek hozzá, hogy ennyit megengedhessen magának. Sajnos odabenn megszimatolták. Szerencse, hogy a szerkesztőségben csak társaságban ivott. Ezért tudta eddig elhárítani a célzásokat. Kissné, a párttitkár régóta próbálkozik a „nevelésével". Közönséges sutyerák az a Kissné. Annyit ért a kiadói munkához, mint tyúk az ábécéhez. Fele annyit végez egy nap alatt, mint ő

– pedig izzad bele, úgy dolgozik. A sutyeráksága miatt sajnálta meg: nehogy fölébe keveredjék az a polgártársaság – azok az ő torkát is átharapnák. A kommunistaságáért – egészen pontosan azért, mert nem tévelygett velük ötvenhatban. Találnának okot rá. Mert véletlenül ellenük „tévelygett". Ezek azt meg nem bocsátják. Kissné pedig „lóellenzős" marxista – nem tud velük bánni. Képtelen megteremteni azt a hangulatot, hogy ezek hasonszőrűnek érezzék és kezeljék – vagyis elfogadják, sőt: befogadják. Ő, Zsuzsa, nehézség nélkül eléri náluk, ami Kissnének nem sikerül. Egy konyak, egy fekete mellett. Haveri alapon, távol minden hivatalos színezettől. És megtalálja később az alkalmat rá, hogy honorálja a szívességüket. Akár anyagilag – egy kis mellékes jövedelmi lehetőséggel. Kissné buta hozzá, hogy ilyesmit szalonképesen elintézzen. Úgy, hogy elfogadható legyen a másik fél számára is – ne pedig otromba lekenyerezési kísérlet, amit kénytelen visszautasítani. Kissné régóta kerülgeti a kását, tegnap némi köntörfalazás után kimondta: „Zsuzsa, hagyd abba! Elveszítetted a mértéket!" Természetesen kikérte magának a gyanúsítást. Ellátja a családját, kinek mi köze hozzá, hogy néha megiszik egy üveg sört, vagy koccint a kollégái egészségére. Két nappal előbb ünnepelték az igazgató születésnapját. Már akkor a fejébe szállt az ital az igazgató szobájában, aztán még öten elmentek a Sörkertbe az ünnepelttel. Éjjel kettő után került haza, és tíz óra tájban ébredt föl. Nem ment be dolgozni. Mindenki arra gondolt volna, hogy a görbe éjszaka miatt késett. Eszébe jutott, milyen jót mulatott magában a Kissné édelgésén a diri irodájában, s a szemébe vágta: „Magadnak is szólsz?! Úgy akaszkodtál a főnököd nyakába két féldecitől, mintha a szeretője lennél! Szólj magadnak is! Te talán másutt voltál?" – A párttitkár erre retirált: – Nem azért, de hát meglásd, ennek nem lesz jó vége. Gondolkozz csak,

ha egyszer a férjed megtudja... Hozhatsz ide tíz orvosi bizonyítványt, hogy beteg voltál, én tudom, mi bajod volt. „Primitív barom" – gondolta Zsuzsa. Bár a munkához értene annyit, mint az erkölcs-csőszséghez. Paprikavörösen bámult a párttitkár szeme közé. „Kovács szólt volna?" – villant eszébe. A párttitkár szavából ítélve nem. Szerencsére az itthoni ivásról a párttitkárnak fogalma sem volt, ahogy Kovács is csak sejtette a bentit – tudni, egyik sem tudta. Kovács a munkahelyi presztízse érdekében nem hozta tudomásukra, ők pedig a feleségi presztízse miatt hallgattak a férje előtt. „Az az idő elmúlt, amikor a párttitkár benézhetett az ember gyomrába meg a hálószobájába!" – replikázott, és faképnél hagyta Kissnét. Ez az egyetlen mód, amivel ki lehet húzni az effajta fecsegés méregfogát: iszonyúan fölháborodni.

Abbahagyja az ivást, és kész. Minek ezen annyit meditálni? Úgy fújják, mint mozdony a füstöt. Látnak egy bolhát, fölfújják elefánttá. Kovács pedig megrendezi ezt a leckecirkuszt.

Vetkőzni kezdett. Hát csak rendezgesse Kovács, ha jobb dolga nincs. Divat inni – legalább akkora divat, mint fölháborodni az iszákosokon. Ugyanazok isznak, akik aztán mélységesen elítélik a káros szenvedélyt. De ha az ember nem iszik velük – akkor azon háborodnak föl. Kivonja magát a közösségből, megveti a kollégáit, mert nem koccintott velük minden alkalommal, ami okot nyújt a palackbontásra. Mindegy: leszokik. Ez nem probléma. A lecke pedig legalább annyira lecke lesz az őrnagy elvtárs számára is.

Ruháját a fotel támlájára lökte, rá a fehérneműt. „Pukkadj meg..." – ezt Kovácsra értette, András szokása körbevetkőzni a szobában, s ahol kihull a markából egy-egy ruhadarab, az ott is marad: heverőn, széken, asztalon. „Az én

lakásomban pedig rend lesz..." – amúgy pucéron szaladt a szekrényhez, a ruhát beakasztani meg a fürdőszobába a fehérneműt berakni a szennyesbe.

Visszatért, megtorpant a tükör előtt. Szeme megszűkült, kritikus-tárgyilagos pillantással becsülte föl a testét. „Mit akar ez a hülye..." – oldalt fordult, úgy is megnézte magát. Harminchárom éves volt, egy esztendővel fiatalabb Andrásnál. Hát igen, az arca lehetne fiatalabb, de a teste – odaállhat akármelyik huszonöt éves nő mellé. Termete arányos, teltkarcsú, a lába jó, melle feszes, talán a hasa nagyobb kicsit, mint kellene. „Ha fekszem, az sem látszik... Jó nő vagyok..." – és csiklandósan belenevetett a tükörbe. Tekintete az ablakra rebbent. „Jókor jut eszembe..." – de megnyugodott mindjárt: a redőnyt még délután sűrűre engedte. Leoltotta a csillárt. Átment a másik szobába, és lefeküdt.

Nem tudott elaludni. Figyelt minden zörejre, neszre – András jön-e. Mérges volt, hogy miért lett egyszerre olyan fontos számára – megbeszélésük értelmében most már – a volt férje. Szidta magát, végül egészen felbőszült, hogy egy ilyen senki miatt nem alszik. „Én csináltam embert belőle..." – fortyogott a paplan alatt. Nélküle András talpa alól kicsúszik a talaj. Ebben éppen olyan bizonyos volt, mint abban, hogy meggondolja még András a válásukat. Elvégre amire vitte az életben, azt neki köszönheti. Ő – Zsuzsa – szorította ki belőle, tolta följebb és följebb. Néha éppen András akarata ellenére. Mintha csak ma történt volna, úgy emlékezett rá: András az íróasztal mögött ül, és levelet ír a butasága ügyében. Ötvennyolcban, esztendőre azután, hogy a karhatalom föloszlott, ki akarták törni a nyakát. A parancsnoka megállapította a káderjellemzésében, hogy buta, sem tudása, sem tehetsége nem elég az ügyészi munkához: szerényebb jogászi teendők ellátására javasolja. Annyi esze még volt Andrásnak, hogy amikor a főnöke elébe tette a papírt,

kinyögte, előbb megteszi rá az észrevételeit, csak azután írja alá. Aztán mintha elvágták volna. Ült az íróasztala mögött, falfehéren, bambán. Vagy ötödször kezdte újra a fogalmazást, aztán lecsapta a tollat, és majdnem bőgött. „Leszerelek... Le..." Zsuzsa épp a parkettát kefélte, majd szétdurrant dühében. – Tényleg buta vagy! Olyan sötét az agyad, mint az éjszaka! – A mafla – előtte két hónappal kérték föl az egyetemen egy előadássorozat megtartására, éppen ekkor készült el az első, önálló kötetben kiadott jogi értekezése. Kikapta a papírt a keze alól, átfutott a fogalmazáson, marokra gyűrte, földhöz csapta, bele is rúgott. – Mit sápítozol összevissza!? Kinek érzed magad, mert azt állították, hogy buta vagy?! „Méltatlannak tartom..." – siránkozta Andrást utánozva, és rákiáltott: – Káderjellemzésbe írták, nem szerelmeslevélbe! Azt hiszed, rohan a miniszter, és majd megmondja, hogy a Kovács az nem buta... Vegyél elő másik papírt, és írd – tovább táncolt a parkettán, és amikorra elkészült, kész lett a levél is, a miniszternek címezve, hogy döntsön: András-e az ökör, az egyetemi előadásaival, tanulmányaival, meg a sajtó alatt levő kötetével, a munkájával, vagy az a jó ember, aki – ismeretlen okból, s a levél fogalmazása szerint András „sem találgatásra, sem gyanúsításra nem érzi följogosítva magát, de arra igen, hogy választ kérjen a kérdésre" –, rá akarja tukmálni a baromságot. A válasz hamar megjött. András önálló beosztásba került. A jellemzésgyártó pedig „önszántából – már ahogy szokott lenni, mielőtt kirúgnak valakit –, saját kérésére" megvált az egyenruhától. Az emlék fölháborította. Ez a gazember azt hiszi, biztosan ül az uborkafán – már nem felel meg a kopott feleség. Amíg kilógott az ülepe a nadrágból, addig „drága Zsuzsikám..." Divat ez is: kikupálódnak, aztán derogál a régi nő, akinek a véréből, verejtékéből

valakik lettek. Mert időközben a nő megkopott. Miattuk. Divat elfelejteni, mint a foltozott nadrágot...

„Meggondolod még hatvanhatszor is..." – mormolta kajánul. Még nem tudta, hagyja-e majd kéretni magát, amikor András közeledik hozzá, vagy sem. Ezen még töprengenie kell. Mert András fog közeledni – ehhez kétség nem fér. Túlságosan sok energiát, szerelmet, szeretetet és – főleg – pénzt fektetett ebbe a családba, hogy csak úgy uk-mukfukk veszni engedje az egészet. Szaladni fog utána. Megszokta már a kényelmet – és itt megkapja. Különben gondoskodott róla, hogy András rövid időn belül ráeszméljen a válás árnyoldalaira. „Akkor hát osztozzunk – invitálta szenvtelen hangon a fotelbe Kovácsot, maga pedig a szokott helyére, a fekete pamlagra ült, s akár az időjárásról beszélgetne, olyan tónusban mondta: – Kíváncsi vagyok, mi marad nekünk. Remélem nem akarsz kiforgatni mindenből, ahogy más férfiak szokták ilyen esetekben..." – Primitív – maga is tudta a mondókájáról. De Kovács bevette, és lovag lett. Valóságos grál. Csak a kard hiányzott az oldaláról. Lakás – marad, elvégre magányos férfi könnyebben szerez albérleti szobát, mint ő a gyerekkel megfelelő hajlékot. Ami benne van – szintén marad. – Nem akarok én innen semmit... „Ó, nagylelkű férfiú!" – gondolta közben Zsuzsa, s legalább olyan szerencsétlen képet vágott, mint egy század eleji melodráma hősnője a tragikum pillanatában. – ...A személyes holmimra tartok igényt... Meg a könyvekre... Más nem kell... – Zsuzsa erre meghatódott, és fölajánlotta, maradjon, ameddig akar, ebben a szobában, hiszen télen körülményes lakást szerezni – természetesen a lakás bérének feléért. M g mindig olcsóbban jön ki, mint bármilyen vacak albérletben. Ő úgy fogja tekinteni, mint idegent. – Igyekszem hamar megoldani... – bámult maga elé Kovács. – No persze... – vágta rá Zsuzsa nagyon gyorsan, nehogy azt

a látszatot keltse, mintha vissza akarná tartani: – És a gyerek? Ne haragudj, de az én egy fizetésemből számolni... A gyereknek tartásdíj jár... Nem anyagiasság, de... – Jár! – vágott a szavába Kovács. – Azt is megérted, ugye – sietett folytatni Zsuzsa –, hogy ezt az összeget nem a fizetésed, hanem a jövedelmed után kérem... – Mennyit kérsz? – A hang annyira nyers volt, és viszolygással teli, hogy Zsuzsa fölhúzta az orrát: – Kérlek, nem ebben a tónusban beszéltem veled, és okot sem szolgáltattam rá, hogy te így felelj. Jogászember vagy, ismered a törvényeket, tudod, hogy ez az összeg a teljes jövedelem után jár... – András mintha nem is hallotta volna a kioktatást: – Mennyit kérsz?! – ismételte. Zsuzsa eredetileg ezerre gondolt, de most ezerötszázat mondott, hadd érezze Kovács, milyen sokra értékeli. Kovács összeharapta a száját, nem felelt, és Zsuzsa úgy érezte, rajta a sor a nagylelkűségben és belássa: az alkalmi jövedelmek nem állandó jellegűek. – Ezerkétszáz akkor is méltányos... – mondta tétovázva. Kovács a foga között szűrte: – Megkapod... – erre Zsuzsa rögtön visszakozót fújt: – Ha úgy érzed, hogy ki akarlak forgatni... természetesen fizess, amennyit gondoltál... – Megvető legyintés volt a válasz.

Lovag úr azonnal leszurkolta a decemberi fél hónapra járó pénzeket. Gyerektartás, lakbér. Kifizeti a pártbélyeget, újságokat, eszik, iszik, szappan is szükséges, borbélyhoz is jár, és reprezentálnia is kell. És két inge van a szekrényben, két napra való tiszta. Vár a Patyolatnál egy hónapig a mosásra – vagy pedig odaadja a házfelügyelőnek: egy ing hat forintjával.

„Ha nagyon akarja, annyiért kimosom én is..." – gondolta Zsuzsa, és mosolygott. Sajnálta Kovácsot, elvégre olyan jó szándékkal adta föl a leckét, s arra gondolt, ha kevesebb esze lenne – mármint saját magának –, megijedt volna a válás napirendre tűzésétől. Megtanult számolni – Kovács se

gondolhatja ezt komolyan. Egy élet munkáját otthagyni, bútorostol, rádióstol, televízióstol, mosógépestöl – András gyakran jár a fellegekben, de ennyire?! No, nem. Szerette volna látni lovag úr képét, amikor egy dupla fekete probléma kezd lenni. „Ha van lélektani hatás, létezik visszahatás is..." – valamelyik nap a rádióban beszéltek erről. Apropos, rádió...

Kapkodó sietséggel kelt föl, és átcipelte a készüléket a másik szobából. Kicsit szurkolt, nem éppen most jön-e meg András. Kellemetlen lett volna. Nagyon is érezhető a cipelés „kitolás" íze. És ha jön? – vállat vont. A rádió nem tekinthető személyes holminak, tehát Andrásnak semmi köze hozzá. Elpirult. A rádiót is a könyv honoráriumából vásárolták. „Személyes holmi a zsebkendő meg az ing meg ilyesmi..." – nyugtatta meg a lelkiismeretét, hogy a rádiót a család számára vették. A család pedig – ő és Péter.

Visszafeküdt.

Amikor András megjött, behunyta szemét, úgy tett, mintha aludna. „Biztos átjön..." Elhatározta, kegyes lesz: nem fogja észrevenni lovag úr érzelgős-romantikus zarándoklását, és nem hallja meg a sóhajait sem.

Várt.

András az ágyat csinálta. Aztán vetkőzött – Zsuzsa hallotta a ruha suhogását.

Kapcsoló kattant. Az ágy nyikorgott.

Zsuzsa egy teljes percig fülelt hunyt szemmel. Semmi. Kinyitotta szemét. Sötét volt. Csend. András felköhögött, aztán csend újra. „Fulladj meg... És én hülye, még vártam..." – Olyan gyűlölet fogta el András iránt, hogy szeretett volna belerúgni.

Soká aludt el, és iszonyú főfájásra ébredt.

Péter az ágyban játszott. András már nem volt otthon.

Zsuzsa kiment a fürdőszobába, és méregbe gurult.

A kád tele az András szennyesével.

„...Az úristenit! Már megint olyanba kezd, amit nem mondanak neki..." – pukkadozott a háztartási alkalmazottra. Ruhát kapott magára, dérrel-dúrral ki a konyhába. A lány mosogatott.

– Jó reggelt. Minek áztatta be a ruhát? – állt meg harciasan az ajtóban.

– Milyen ruhát? – csodálkozott rá az. – Nem áztattam be semmit.

– Nem vagyok hülye! Ott van a kádban, mosdani sem tudok tőle! Miért mondja, hogy nem? Hát hülye vagyok én?!

A lány elhúzta a száját:

– Én sem vagyok az – közölte hidegvérrel.

– Hát ez több mint szemtelenség! – robbant ki Zsuzsából. – Akkor ki áztatta be a szennyest! Az öregisten?

– Én nem. Viszont arra kérem, próbáljon meg másképp beszélni, nem adtam okot erre a hangra, és velem így nem lehet...

Zsuzsa becsapta az ajtót. A szobába rontott:

– Péter, ki áztatta be a ruhát?

A gyerek előtt a paplanon halomnyi építőkocka. Nagy buzgalommal rakosgatta egymásra.

– Nem tudom... – föl se nézett.

– Azonnal öltözködj! – kiabált rá Zsuzsa. – Talán anyádra néznél, ha szól hozzád! Micsoda szemtelenség ez?! Ki engedte meg, hogy az ágyban játssz?! Még csak meg se mosdottál!

Péter kimászott az ágyból.

– Te se mosdottál – morogta durcásan.

– Még visszabeszélsz?! – Zsuzsa szeme szikrázott.

Péter iszkolt a fürdőszobába.

Zsuzsa cigarettát keresett, de nem talált, s eszébe jutott,

elfelejtett venni. A cigarettáról való gondoskodás András feladatköréhez tartozott: ha nem szerzett be elegendőt, az övét szívta el. Az asztalon volt egy doboz. Rágyújtott. „Ezért vegyen ki az ember szabadnapot..." Most először gondolt komolyan arra, hogy András nem játszik, s hogy valami visszavonhatatlanul elromlott. Úgy érezte, azonnal beszélnie kell valakivel. Olyannal, aki tud Andrásra hatni. Ha András megvadul – már késő. „Andris..." – mondta halkan, és a torka elszorult. Könnycsepp hullott a karjára. Fájdalmas csodálkozással meredt a fénylő nedvességre. „Mihez kezdek nélküled, Andris..." – mozgott az ajka, és egyre hullottak a könnyei. „Andris... Mit csináltam... Úristen, mit csináltam..."

A fürdőszobából kihallatszott Péter pancsolása.

Erőt vett magán:

– Péterkém, ne egy évig tartson... Még én se mosdottam, és gyorsan el kell mennem néhány dolgot elintézni...

Mire Péter megmosdott, ő is felöltözött. „Este fürdök..." – röstelkedett önmaga előtt az elbliccelt mosdásért. Bevett egy Antineuralgicát, és ott topogott a gyerek körül, siettette, noszogatta, még öltözni is segítette, csak előbb elkészüljön. „Meg kell mondani neki..." – de nem tudta, hogyan, és nem érzett erőt magában másképp megfogalmazni: „Az apád itthagyott, mert egy rongy vagyok..." Jó volna Pétert kivinni a nagymamához az iskolai szünet végéig. Amíg tisztázódnak a dolgok. Mintha fejbe verték volna, úgy csapott agyába a fölismerés: „Ezt mindenkinek meg kell mondani. Ezt mindenki meg fogja tudni. A környék..." – agya mintha megbénult volna, a gondolatot sem tudta befejezni. Rágyújtott megint. A cigaretta reszketett az ujjai között. Akkor mondja meg Péternek, amikor végleg eldőlt. Nem rendítheti meg a gyerek hitét saját magában, az anyjában. Beszélni fog Andrással. Fejezze be ezt a cirkuszt. Szörnyű cirkusz – ez

nem lehet más. Mindenki lássa be saját hibáit, és próbáljanak meg normálisan élni a gyerek érdekében...

Strandtáskába rakta Péter legszükségesebb ruhadarabjait:

– Kimész kicsit nagymamához...

Péternek nem tetszett az ötlet. Anyja viszont elég idegesnek látszott ahhoz, hogy ne merjen ellenkezni.

Zsuzsa szeretete anyja iránt meglehetősen széles határok között mozgott, és többnyire pillanatnyi anyagi helyzete szabta meg, hogy az adott időpontban milyen fokon a végletek között. Ha megszorult – imádni is tudta az anyját, aki olyankor mindig kisegítette. Igaz, anyja ugyancsak gyakran került hasonló helyzetbe, és akkor szintén megtalálta a módot rá, hogy – lehetőleg „elfelejtős" – kölcsönt kérjen. Az egymáson való segítés tehát kölcsönös volt. Az egymás lenézése is. Ez pedig kölcsönösen abból fakadt, hogy egyikük sem tudott gazdálkodni, a pénz kifolyt a kezük közül. Zsuzsánál a jól kereső értelmiségi család szintjén – édesanyjánál az egy, különben három-négyezer forint között kereső háromgyerekes szakmunkás életnívóján.

A kölcsönös lenézésből – kölcsönös elnézés is fakadt: egyikük sem rendelkezett erkölcsi alappal, a másik szemére hányni. Legföljebb Zsuzsa forrt néha magában, hogy ha ő élne a periférián, Rákospalota csücskében, havi ötvenforintos lakbérrel, s azokkal az életigényekkel, amelyek alig terjednek túl a vasárnapi mozin, sokkal kevesebből is kijönne, de az apja keresetéből mindenesetre. Szüleinél a gyümölcs: a szilva. Nála: az őszibarack.

Autóbusszal mentek. Zsuzsa néhányszor már megállapította, hogy annyit kell várni az átszállásoknál, semmivel sem ér ki gyorsabban, mint villamossal, csak hetven fillér helyett három forintot költ az útra. De a villamos zötyög – és a lassúsága ebben az állapotban halálra idegesítette volna. Legalább amíg a buszon ül, érezni akarta: gyorsabban halad.

Így is kifáradt, mire célhoz értek. Át is fázott. Szeretett volna egy kávét meginni – a legközelebbi cukrászda jó két buszmegálló még, itt csak kocsma van a sarkon. „Megiszom egy féldecit..." – Péterre pislogott. „Visszafelé..." – gondolta.

Anyjánál a szokott kép fogadta.

A konyhaajtót nem zárták be, de a konyhában senki se tartózkodott. A tűzhelyen, fazékban, valami rotyogott. Zsuzsa elhúzta az orrát – mindenütt piszkos edény, szennyes ruha. Székeken, asztalon, kredencen, ládán. „Egyszer csinálna rendet..." – Anyja akkor lépett ki a szobából.

– Péter! Hát kijöttél nagymamához? Szervusz, Zsuzsikám! Nem mondtad, hogy jöttök... Jaj, akkora rendetlenség van itt... Várjatok, mindjárt elmosogatunk, aztán rend lesz, addig befejezem a szobát... Füstölt ez az átkozott sparherd, nem tudtam begyújtani, meg kellett várni, amíg nagyapa kikormoz.

Lánya jónak látta megállítani a szóáradatot:

– Csak egy pillanatra jöttem, mama... Rohanok máris vissza. Szeretném, ha Péter itt maradhatna a szünetben.

Anyja bólintott.

– Mi baj? – kérdezte aggodalmasan.

– Semmi – legyintett Zsuzsa, és az arca megrándult, megrovó pillantással csóválta fejét: hogyan képzeli az anyja, majd a gyerek előtt kitálal?! – Péter kikívánkozott már, nekem pedig közbejött néhány olyan elfoglaltságom, ami miatt nehezen tudok gondoskodni róla...

– Pénzed nincs? – anyja együttérző suttogása végképp kihozta sodrából. A kérdést elengedte a füle mellett. Leszokhatna róla, hogy a gyerek előtt akar letárgyalni mindent.

– Na, jó... – mondta az anyja. – Menj be, Péter, benn

meleg van... – várt, amíg a gyerek becsukja maga mögött az ajtót:

– Csak azért kérdem, mert nekem húsz forintom van másodikáig... Azon gondolkoztam, hogy beküldöm hozzád a húgodat... Kétszáz forint kellene, amíg apád megkapja a fizetést. Beküldöm vagy Marival, vagy Ferivel másodikán. Apának ne szólj, nem akarom, hogy idegeskedjen miatta...

Zsuzsa letette a kétszázat a kredenc szélére, sebtében megbeszélte, mikor hozzák haza Pétert, és elbúcsúzott:

– Ne felejtsd el beküldeni – szemével intett a pénzre.

– Dehogyis, dehogyis... – hangzott, majd utána veszekedős hadarással a szoba felé: – Feri, rakd már le az asztalt, mert az ablakon vágom ki a vackaidat! – és ismét mézesen: – Szervusz, Zsuzsikám...

Örült, hogy az utcán van ismét.

„Jó, hogy nem költöztünk össze..." – sóhajtott fel. Már nem bírná elviselni – furcsának tűnt, hogy valaha elviselte.

Az autóbuszra természetesen várni kellett. Fázott. Bement a kocsmába, fél deci rumot kért, s miközben szopogatta, leskelt a megálló felé, nem szerette volna lekésni a buszt.

A Belvárosban beült egy eszpresszóba. Megpihenni kicsit, meg átgondolni, mit is akar Andrástól.

Dupla kávé, fél konyak. Megkéri Andrást, hagyja abba ezt a csúf játékot. Ha kell, meg is követi. Megalázkodik, a gyerek miatt. Még egy kávét kért. Félt hazamenni. Még fél konyak. A kabátja zsebében talált néhány szem babkávét.

András már otthon volt, ki is mosott, a kicsavart ruhákat akasztgatta száradni, amikor Zsuzsa beállított. Barátságos mosollyal köszönt neki:

– Péter? – kérdezte.

– Kivittem anyámhoz – hangzott kurtán, ellenségesen.

Zsuzsa maga se tudta, miért, amint meglátta Kovácsot, felébredt benne a gyűlölködés. – Különben mi köze hozzá? – magázta le. Az anyja lakásának rendetlensége villant elé, s a gondolat lassan kúszott végig az agyán: „Azért se..."

Kovács elnézően mosolygott a magázásra:

– Szóval, megint ittál. Egyébként igazad van, semmi közöm hozzá.

– Azért mert egyszer, valamikor ittam, nem szükséges mindig fölhánytorgatni! – vágott igen bosszús képet Zsuzsa. „...megölelni és megkérni... – motoszkált a fejében. – Megérezné a szagot..."

A konyhába ment, kávét főzött. Megitta mind, és még egy adagot lefőzött – két csészébe öntötte, tálcára tette, bekocogott vele András szobájába.

Kovács ingujjban heverészett az ágyon, valami könyvben lapozgatott.

Zsuzsa az asztalra tette a tálcát:

– Itt a kávéd, Kovács. És elég volt ebből a cirkuszból, mert megbolondulok. Tudod jól, hogy rossz a szívem, azt akarod, hogy kiboruljak?

András fölnézett rá, aztán a kávéra:

– Valami tévedés lesz – mondta. – Én nem vásároltam, és nem főztem kávét.

– Hagyd abba! – toppantott Zsuzsa. – Mit akarsz még? Remegek már idegességemben! Idd meg a kávét, és felejtsük el az egészet. Nem fogok inni. Na, hogy ígérjem meg neked, hogy elhidd...

Kovács a könyvbe nézett. „Sehogy..." – gondolta.

Zsuzsa az ágyhoz hozta a kávét:

– Nem is felelsz? – a csészét odacsúsztatta András keze alá. – Felelj. Azt hiszed, ezt már nem lehet rendbe hozni? Mindent rendbe lehet hozni, ha akarja az ember. És én akarom, András. Gondolod, neked jó lesz? Azt nem is mon-

dom, hogy föl kell nevelni a gyereket. Képzeld csak el, amikor megmondod az ismerősöknek, hogy elváltunk. Rólunk fog beszélni mindenki a környéken... Menjünk el erről a környékről, András. Gyűlölöm ezt a környéket, soha nem éreztem itt jól magam. Itt mi nem tudunk igazán otthon lenni... Úrinegyed ez ma is, most is... Kinéznek innen bennünket. Ezek vagy félnek tőlünk, vagy a fejünkre nőnek, és már nem félnek tőlünk. A torkunkat átharapnák, ha tudnák. Azt akarod, hogy ezek röhögjenek rajtunk? Mi legyünk a téma az eszpresszóban? András... Szólj valamit... – elhúzta a könyvet Kovács elől. – Ne olvass most. Úgyis csak tetteted az olvasást. Felelj.

Kovács óvatosan fölállt, nehogy kiborítsa a kávét, és azt mondta:

– Megbeszéltünk mi már mindent, Zsuzsa. Hagyjuk a komédiát.

– Azt akarod, hogy megalázkodjam? Mit akarsz? Hát hogy fogok nélküled élni?! Mit mondok Péternek? Te könnyen túlteszed magad az egészen: maradjon a gyerek, neked nincs ellene kifogásod! De mit mondok neki?! Nem csinálhatod ezt, András. Nem lehetsz ilyen embertelen... – végül már szipogott, megragadta Kovács karját, s húzta vissza magához: – Állj mellém, akkor minden rendbe jön, akkor van még értelme...

András megpróbálta kiszabadítani a karját, de Zsuzsa úgy kapaszkodott belé, ahogy kullancs a bőrbe. Hidegen kérdezte:

– Soká tartod még így a kezem?

– Soká! Örökké! – tüzelt az asszony. – Hát nem érted? Hogy éljek nélküled?

– Engedd el a kezem.

– András... Elengedem, ha akarod, csak ne hagyj el... – összegörnyedt és felnyögött: – A fejem...

Kovács a szekrényhez lépett. Nyakkendőt vett ki belőle, a tükör elé ment megkötni.

– András! – Zsuzsa felzokogott, s ugrott hozzá, átkarolta: – Ne csinálj úgy, mintha nem értenéd! Hát azt hiszed, valóban azt hiszed, hogy neked jó lesz? Nincs senkid, tudom... Hát már nem tudsz megbocsátani?...

Kovács odébb lépett az ölelésből.

– Én annyit megbocsátottam, hogy már nem tudok megbocsátani. A tegnapi megbeszélésünknek évekkel ezelőtt, pontosan: ezerkilencszázötvennyolc májusában kellett volna megtörténnie.

– Miért akkor? – hökkent meg Zsuzsa. – Tudod, hányszor mondtad azóta, hogy szeretsz?!

– Azért, mert akkor történt az OTP-ügy... Azóta mindig csak megbocsátottam.

– Milyen OTP-ügy?

Kovács szembefordult vele. Zsuzsa szemében értetlenség ült.

– Örülök, hogy olyan könnyen felejtesz. Úgy volt, hogy fölvettem négyezer forint OTP-kölcsönt. Kényelmetlennek éreztem, hogy a fizetésemből vonják le, és nem akartam, hogy a munkahelyemen tudomást szerezzenek róla. Elintéztem, hogy magam fizethessem be a részleteket minden hónap elsején. Kétezret visszafizettem belőle. Aztán valami vidéki utam volt, odaadtam a pénzt a feleségemnek. Ő fizette be, és attól kezdve minden hónap elsején ő fizette be. Legalábbis az én fülemnek. Az OTP-nek nem, mert egy szép napon közölték velem, hogy a teljes fizetésem letiltották, mivel öthavi részlet nem került hozzájuk... Azóta folytatólagosan megbocsátottam... – beszéd közben magára vette a zubbonyát.

Zsuzsa mindkét kezével a halántékát fogta, leroskadt az ágyra.

– A fejem... – suttogta. – Szétmegy a fejem... Hívd ki az orvost...

A szája széle reszketett.

Kovács közönyösen nézett rá:

– Ha ehhez a jelenethez volt erőd, el tudsz menni orvoshoz is...

Zsuzsa öklendezett.

Kovács vállat vont. „Még valóban rosszul lesz..." – föltárcsázta az orvost. Gondolkodott, hogy elmenjen-e, s egyedül hagyja Zsuzsát az orvos érkezéséig. Félt, hogy az asszony fölzaklatottságában kárt tesz magában. Viszont vele maradni sem akart. Zsuzsa szobájába ment, leült olvasni.

Zsuzsa kis idő múlva fölkelt. Imbolyogva jött a helyiségbe, elhaló hangon morogta:

– Takarodj, Kovács... Látni sem akarlak... Ki akarod törni a nyakam... Víz alá akarsz nyomni... Takarodj...

András szó nélkül fölállt, s a maga szobájában folytatta az olvasást.

Az orvos megérkezett. Joviálisan, kedélyesen, mintha a szokásos baráti diskurzusra, nem pedig beteghez hívták volna.

– Csókolom! Kapok kávét, Andriska?! Jó kávét! – harsogott be a lépcsőházból.

András föllélegzett. „Kapsz..." – mosolygott rá, és ment a konyhába kávét főzni.

Az orvos néhány perc múlva kicsörtetett utána.

– Andriska! Megőrültél? Te tényleg el akarsz válni?!

– Már elváltunk. Lényegében. Formálisan is el fogunk.

– Na ne hülyéskedj, Andriska... Mire jó ez? Mindenetek megvan. Mit akarsz még?! Nőt? Azt kaphatsz, te ne kapnál? Azért nem érdemes elválni...

Kovács elnevette magát az együgyűségén.

– Magamat akarom... – kicsit szánakozva nézte végig az

orvost. – Nem érted... Én pedig nem tudom jobban megmagyarázni.

Az orvos hápogott.

– De hát Zsuzsa... Hiszen mindig olyan jól megvoltatok... Hát mi kifogásod van ellene? Szellemeskellemescsinos – sodorta egybe a három szót, mint valami mondókát.

„Ha az igazat mondom, ugyanilyen ostobán fogsz bámulni rám..." – Kovács közelebb hajolt a kávéfőzőhöz. – Utálom a részeges nőket – közölte tárgyilagosan.

– Andriska... Ezt nem gondolod komolyan. Attól, hogy valaki megiszik egy konyakot vagy egy pohár bort, még nem részeges... Belehabarodtál valakibe? Zsuzsa szerint nem... De hát... Azt hiszem, a barátodnak tartasz, nekem igazán elmondhatod...

Kovács az orvosra mosolygott:

– Nem vagyok hajlandó fönntartani a jó házasság látszatát egy elromlott házasságban.

Az orvos őszintén megütődött.

– De mit szólnak a pártban... Ne haragudj, hogy erre én hívom föl a figyelmed, egy pártonkívüli. Te párttag vagy...

– Sajnos, egy állásponton vagyok a marxizmus klasszikusaival: halj meg, de ne csókolj, ha nem szeretsz... Azt hiszem, ebben a mondatban minden megtalálható, ami a szerelem terén erkölcsös. Legalábbis ami az én szememben erkölcsös lehet... – oldalára ejtette karját. – Nyugodtan térítsd észhez Zsuzsát néhány injekcióval, és közöld vele, hiába játssza egybe élete valamennyi hisztériás alakítását. Fölösleges fáradozás. A kávét beviszem, nem ahol Zsuzsa fekszik, a másik szobába, most az az én szobám. Gyere majd át...

Az orvos ciccegett, fejét csóválva visszagörgött a szobába.

A kávé megfőtt. András bevitte. Kisvártatva megjelent

az orvos, lezökkent a heverőre, s otthonosan szürcsölgetni kezdte az italt.

– András, te filozófus elme vagy. Mit gondolsz te az emberekről? Kérlek szépen, tudom, hogy neked az olyan aszkétikus hősök tetszenek, mint Robespierre. Azt hiszem, ügyésznek valóban a legszebb eszmény egy Robespierre. A megvesztegethetetlen... – elmélázott a szón. – Ez teoretikusan szép, de gyakorlatilag Robespierre megbukott, és a franciákban sokkal inkább él az élveteg Danton eszménye, mint a megvesztegethetetlené... Még egy utcát sem neveztek el róla, szobra sincs. Az emberek élni akarnak, és hibáik is vannak, és nem istenként akarnak élni, hanem emberként... Nem lehet ilyen mereven ítélni. Elméleteket nem lehet ilyen mereven, ilyen minden mást elutasítóan alkalmazni... Neked magyarázzam?

– Már megmondtam neked az előbb, mi a véleményem két ember együttéléséről. Ha erről akarsz beszélni, fölösleges...

– Elrontod az életed, András. Zsuzsával megbeszéltem, bemegy elvonókúrára. Tényleg nem folytathatja így tovább. Holnap reggel bemegy. Te meg adj türelmi időt. Az alkoholizmus: betegség – és gyógyítható.

– Idáig türelemmel voltam, idáig takartam... Egyébként még most is türelmes vagyok. Vállaltam, hogy a világ szemében egy rongy alak leszek, és ezt be is bizonyítom tanúkkal. Én leszek az alperes. Erkölcsi magaslatról kezdhet új életet. Ennél többet nem áll módomban nyújtani.

– Miért nem fordultál orvoshoz? Akár hozzám, akár máshoz. Neked ismerned kell az alkoholisták lélektanát, ők soha nem isznak sokat, és soha nem részegek, mindenki gazember, aki ezt állítja... A te praxisodban elég gyakori eset... Zsuzsa azt mondja, minden további nélkül bemegy a kúrára, ha igent mondasz.

– Reggelig sorolhatnám, hányszor kezdtem újra és újra ezt a játékot. Többször nem fogom. Ami a felelősséget illeti: Zsuzsa volt orvosnál. Engem az orvossal, az orvost velem játszotta ki. Ha a „többet nem iszom"-ok téglák lennének, palotát építhetnék. A játékot befejeztük. Tisztának érzem magam ebben az ügyben, más pedig nem érdekel, az sem, hogy mit fog szólni ez vagy az. Ha helyettem fogják tartani a hátukat az életnek – beleszólhatnak. De a kibic jogán csak „hallgass"-t ír elő a paragrafus! A magam szája íze szerint akarok élni. Még a gyerekem kedvéért sem tartok fizetett nőt – még törvényesen fizetettet sem! Elég magyarázatnak?

Az orvos a kávét szürcsölgette. Ámulattal pislogott rá a csésze fölött. – Te kemény fejű Robespierre... – brummogta. Tetszett neki a hasonlat. Letette a csészét, és újra megismételte: – Meggondoltad?

– Meg.

– Na jó, nem győzködlek tovább. Kérlek, Robespierre elvtárs, mondd Zsuzsának, hogy vársz a végső szóval. Aztán, ha talpra állt, jövök tanúsítani, hogy kizárólag az orvos munkájának segítése céljából mondtad...

– Nem ébresztek illúziókat Zsuzsában. Még orvosi utasításra sem.

– Nehéz fiú vagy... – sóhajtott az orvos. – Na, adok neki még egy Steralgint, attól reggelig alszik. Reggel érte jövök, és beviszem a kórházba... Ha komolyan el akarsz válni, helyesnek tartanám, ha máshová költöznél, mégpedig az idő alatt, amíg ő odabenn van.

Kovács bólintott.

Az orvos átment Zsuzsához.

VII.

A fegyőr kivezette a foglyot. A lépteik elkopogtak az ajtó előtt.

Csönd lett. Kovács nyomasztóan terhesnek érezte a némaságot. Cigarettára gyújtott. Sietni kell. A mondat azonban szinte fizikailag érzékelhetően ott maradt a szobában Grabóc után. A szavak bántották az ügyészt – sehogy sem illettek egy rab szájába.

„Nem arra kérem, hogy elhiggye, amit mondok, de nézzen utána... Valaki végre tényleg nézzen utána..."

– Meggyőződöm róla – mormolta maga elé. Hangja tompa volt, nem olyan tárgyilagos, mint amikor a fogolynak válaszolt. És a gondolat fájt: „Ha elhiszem – tegyük fel, hogy elhiszem –, akkor hogyan juthatott idáig? Miért jutott idáig?"

Az ablakhoz lépett. Karjával félrehajtotta a függönyt, kitekintett.

Hó hullott, ritkásan, apró szemcsékben. Az utca másik oldalán fekete kendős öregasszony söpörte a havat a járda széléhez lapátolt halmok tövébe. Fürgén, fiatalosan mozgott. „Fázik" – gondolta Kovács. Fáradt mozdulattal leengedte karját. A függöny elébe lebbent, arcába csapott.

Péterrel beszélni kell... Még csomagolni is...

„Nem az a fontos, hogy hogyan... Az a fontos, hogy végül észrevegyük" – fölsóhajtott a gondolatra, hevesen megrázta fejét. Ugyanolyan fontos. Ebben a pillanatban mintha

hallotta volna Grabóc kiáltását: „...ha én bűnös vagyok, akkor magukat akasztani kell..."

Megborzongott.

Otthagyta az ablakot, visszaült a székébe. Nem gyújtott villanyt.

Még a lánnyal is beszélnie kell, az alkalmazottukkal.

A cigaretta füstölt. A hosszúra nőtt hamu meghajlott kissé a végén. Furcsálkodva nézte, óvatosan a hamutartó fölé vitte, leütötte róla. „Szívni kell" – emelte a szájához. A tűz vöröse fölparázslott. „Nem csináltam titkot belőle. Rendőr is tudta. Körzeti megbízott volt akkoriban..." – ez ismét Grabóc szavainak visszhangja volt, s újra következett rá a kérdő gondolat: „Akkor hogy került ide?" Följelentés nem szerepelt az akták között – erre pontosan emlékezett: egy főkapitánysági jegyzőkönyv jelentette az eljárás kezdetét. „Több forrásból származó értesülésünk szerint alapos gyanú forgott fenn arra nézve, hogy nevezettek az ellenforradalom idejéből hátramaradt, be nem szolgáltatott, emberölésre alkalmas lőfegyvert rejtegetnek. A megejtett házkutatás során a gyanú beigazolódott. Az alábbi fegyvereket a helyszínen lefoglaltuk..." Elhúzta a száját. „A rendőr tudta..."

A cigaretta parazsa megsütötte az ujját. A hamutartóba dobta a csonkot.

„Nocsak... – mormogta. Fölállt, végigsétált a szobán. A jegyzőkönyv a főkapitányságon készült, a kerületi kapitányságot tehát megkerülték. A rendőrt, aki tudta – ...nekiállhatok nyomozni! – újabb cigarettát vett elő, meggyújtotta, és a füsttel együtt engedte ki a száján: – Ha elhiszem... – Órájára pillantott. A számlap foszforeszkált. – Kifutok az időből" – gondolta bosszúsan. Úgy képzelte, ilyenkor már otthon lesz. Homloka ráncba szaladt. A sötétben elébe rajzolódtak Grabóc vonásai. Vizsgálódva nézte a képzelt arcot, és ismét eszébe jutott „Nem azt kérte, hogy elhiggyem..."

Furcsának tűnt – és fájdalmasnak, hogy egy rab nem a szavaiban való hitet kívánja a vádlójától. Minden vádlott pontosan ezt akarja, és ezért könyörög – higgyenek, egyedül neki higgyenek. Sóhajtott. Ha ezt akarta volna Grabóc – a helyén van minden. Újra igaznak, megalapozottnak érzi a vádat. A kérést pedig odá könyveli, ahová a többi effajta kérelmet: a szívhez szóló könnyítési manipulációk szemétkosarába. „...a tényeket. De a tényeket nézzék! Én egy pillanatra sem állítom, hogy a terhemre rótt cselekményeket nem követtem el. Vállalom őket. De homlokegyenest ellenkező politikai tartalommal! Úgy, ahogy történtek..." Miközben Grabóc beszélt, megfordult agyában: „Jól kieszelt trükk volna? Azért jött hozzá, a vád képviselőjéhez, s nem a bíróhoz – igazságért?" – Grabóc folytatta: „Ebben az ügyben formáját tekintve minden igaz, tartalmilag semmi..." A trükkgondolat kiszaladt Kovács fejéből. Közbe akart szólni, hogy mennyiben választható el a forma a tartalomtól? „Ami a formát illeti, lehet azon vitatkozni, hogy néha fölöslegesen kemények voltunk. Talán érthető... Az emberben forrt a méreg, a tehetetlenség – ütöttünk, hogy ne bőgjünk! De ahová ütöttünk, oda jogos volt!"

Nem szakította félbe, hagyta, hadd beszéljen. Most utólag örült neki. „A tartalom a formában jelentkezik" – dörmögte maga elé. A házasságára gondolt. „Kispolgári tartalom – kispolgári formában" – elnevette magát: a volt grófnő meg a volt hentesasszony perpatvara jutott eszébe, s arra gondolt, hogy kirakatot, látszatot mindenütt lehet teremteni – a házasságban, akár az élet bármelyik területén. „Aztán vagy az igaz tartalom veri szét a hazug formát, vagy a hazug tartalom az igaz formát..." – kicsit eltöprengett, hozzáfűzze-e a megállapításhoz, hogy „...vagy pedig összebékülnek..." Lehunyta szemét. Az a megbékélés csak

időleges lehet: az igaz tartalom előbb-utóbb kikényszeríti az élettől a neki megfelelő formát.

Még csomagolni kell. Péterrel beszélni. A lánnyal is...

Villanyt kattintott, összerakta holmiját, és elindult.

Sietett. Az úton eltervezte, gyorsan becsomagol, amíg Péter a napköziben van. Aztán beszél vele. Félt a beszélgetéstől. Úgy érezte, túl sokáig és túl fényesre lakkozta fia előtt a család életét, mutatta számára is a délibábként kergetett harmóniát, a hamis békességet. „Meg kell értenie..." – győzködte önmagát, s titkon remélte, hogy Péter felnőttebb eszű, mint gondolja. Szerette volna, hogy érettebb legyen – legalábbis, hogy meglepje az érettségével s a megértésével.

Zsuzsa befejezte a kúrát. Holnap kiengedik a kórházból. A múlt héten beszélt a kezelőorvosával. „Ilyen körülmények között helyesebbnek tartanám, ha már nem találkoznának... – összegezte a doktor vízilóéhoz hasonlatos véleményét az orvos, és hozzátette: – fölösleges megrázkódtatásokat okozna. Költözzön el, mielőtt az asszony hazamegy..."

Sikerült albérleti szobát szereznie. Havi hétszáz. Január hetedikén elfoglalható – természetesen erre a hónapra arányosan kevesebb a szoba díja. Kovács robbanni szeretett volna a háziasszony előzékeny szavain. Fékezte magát: „Szállodánál olcsóbb... Átmenetnek jó..." – Adjak előleget? – kérdezte nyájasan. – Ha ez megnyugtatóbb önnek... – volt a válasz. Adott, százat – és elégedett volt az előrelátásával: civilbe öltözött a lakásnézés tiszteletére.

Gondolatai újra meg újra visszakanyarodtak a fiával történő beszélgetésre. Kicsit úgy tekintette ezt az eszmecserét, mint vizsgát – gyereknevelésből. És a vizsgák előttihez hasonló szorongó-szurkoló érzés fogta is el – ezért halasz-

totta mind későbbre, s döntött végül úgy, hogy mielőtt elmegy, azon az estén.

A lány kéréssel fogadta: szakítson számára időt az estéből.

Kovács a fogasra függesztette köpenyét. „A kosztpénzzel akar elszámolni..." – gondolta, és biccentett:

– Ha lefektettük a gyereket, jó?

Gyors csomagolás: két bőröndbe zárta a legszükségesebbeket, kitette az előszobába.

Várta a fiát, és egyre türelmetlenebbül nézegetett az órájára. Visszataszítóan ridegnek érezte a lakást – minden otthonos kényelmével együtt – és menthetetlenül idegennek benne önmagát. „Kimegyek a kirakatból" – a gondolat megnyugtatta, elmosolyodott. Szeretett volna már ajtón kívül lenni.

Péter kevéssel azután érkezett haza. Kabátban, kezében iskolatáskával csörtetett a szobába:

– Szervusz, apu! Anyu hazajött?

– Nem. Holnap jön... – mondta.

– Hát a bőrönd? Elutazol?

– El. Vetkőzz le, tedd helyére a táskát. Aztán elmondom...

– Mindig elutazol – szemrehányás és szeretet egyaránt érződött a durcás morgásban.

Két perc – a fia ott ült mellette a fekete kanapén.

– Elköltözöm, Péter. Anyuval megbeszéltük, hogy elválunk... Talán te is észrevetted: sok mindenben nem értjük meg egymást. Anyu holnap hazajön. Beszéltem az orvossal, azt mondta, jobb, ha már nem találkozom vele, mert fölizgatná, ideges lenne a találkozástól...

A hangja tompa volt, kicsit fátyolosnak érezte. Pillantása a gyerek arcára tapadt. „Valahogy másképp..." – villant agyába, és most úgy érezte, hibát követett el, amikor Zsuzsa kórházba vonulását Péter előtt annyival indokolta

csupán, hogy anyu beteg. „Meg kellett volna mondani, hogy miért..." Péter a cipője orrát nézte, szeméből könnyek potyogtak:

– Mert mindig veszekedtek... – csuklott el a szava.

– Ezért jobb, ha elválunk... – sóhajtott Kovács. – Egyszer, ha nagyobb leszel, megérted... Nem akarok veszekedni... Szeretném, ha majd nálam lennél. Amikor lesz lakásom... Megbeszélem anyuval.

– Mert mindig veszekedtek... – hangzott a vád ismét, sírásba fúlón. – Ne veszekedjetek...

– Másképp látjuk az életet, Péterkém. Mindennap megbeszéltük, hogy nem veszekszünk, aztán a következőn mégis újra kezdődött az egész.

A gyerek az orrát szívta. Kovács elővette a zsebkendőjét, Péter kezébe nyomta. Nem tudta hogyan kimondani a gyerek előtt: az ivás miatt, a kirakat miatt veszekedtek. Csak most, a fia fájdalma láttán ébredt tudatára, hogy különben helyes pedagógiai elvből – nem lejáratni a szülőt a gyerek előtt – kiindulva tovább rendezte a kirakatot, amit önmagában már szétzúzott. „Korábban kellett volna, és másképp..." Fia fölállt, lassan, öregesen cammogó léptekkel, leszegett fejjel átment a másik szobába, s közben újra dünnyögte, mintegy önmagának: – Mindig veszekedtek...

Kovács nagyon megsajnálta. Jó lett volna utánaszaladni, fölkapni, körbeforgatni a levegőben, s nevetve a fülébe kiáltani, hogy tréfa volt, s alaposan megdögönyözni az ágyán. Melle megemelkedett – a sajnálkozás ellobbant a sóhajjal. „Nem engedem belerohadni a kirakatba... és amikor föléri ésszel, hálás lesz érte, hogy ember lett a talpán, nem kirakati figura, akit meg kell támasztani, ha azt akarják, hogy megálljon..." – a csukott ajtón keresztül is áthallatszott a fia zokogása. „Embert akarok belőled..." Keserű érzés szorongott a torkában. A csökönyösen ismé-

telt mondatot – mindig veszekedtek, ne veszekedjetek – a kirakatnak nevelés, a látszatvilág fenntartásának szülöttekként érezte. Fájt, és önmagát hibáztatta érte.

A lány nyitott be:

– Megterítettem...

Kovács a fejét rázta:

– Köszönöm, nem vacsorázom. Ha megkérem, ad Péternek?

A lány furcsálló pillantással nézett rá, aztán behúzta az ajtót.

Péter szokatlanul soká evett. Amikor visszajött, megkérdezte:

– És hol fogsz aludni?

– Albérletben. Majd eljössz, és megnézed, jó?

A gyerek igent bólintott. A szeme vörös volt. Nem nézett Kovácsra.

– Mire gondolsz? – kérdezte az apja. Hozzálépett, megsimogatta fia arcát, gyöngéd mozdulattal följebb emelte a gyerek állát, a szemébe akart nézni: – Ne szomorkodj, Péter... – pillantásuk összeakadt, a fiú elfordította róla tekintetét.

– Nem lesz apukám... – bukott ki belőle. – Vagy anyukám nem lesz...

– Miért ne lenne? Azért mert elválunk, én az apukád maradok. Anyu pedig az anyukád... – magában toldotta hozzá: „sajnos". Péter szomorúsága megindította – keserű düh fogta el Zsuzsa iránt, de óvakodott akár egyetlen rossz ízű szót mondani a gyereknek az anyjára. „Ha tőlem hallod, ezek után azt hiszed, vádaskodom... Egyszer majd kiábrándulsz belőle. Fájni fog, ahogy nekem is fájt."

A gyerek szeme könnyes volt.

– Lefekszem... – sóhajtotta.

Kovács elengedte a fia állát. „Menekül az ágyba" – gon-

dolta. Ha fájdalma, bánata van, mindig oda menekül – az álomba. Péter szipogott, indult vetkőzni.

Kovács elszívott egy cigarettát. „Ha egy kicsit fiatalabb vagy idősebb volna... – töprengett. – Amikor még egyáltalán nem, vagy pedig már tud szembenézni az élettel. Ilyenkor a legnehezebb..."

Nem hallotta Péter szöszmötölését – átment hozzá. A gyerek már az ágyban feküdt, füléig húzta a dunnát. Kovács föléhajolt, megcsókolta a halántékán.

Péter alig moccant az érintésre.

– Szervusz... – mondta halkan.

– Aludj jól – felelte az apja.

Lábujjhegyen jött ki tőle. A fekete kanapé mellett megállt, körülnézett a szobában. Ellenségesnek, gyűlöletesnek érezte ismét a tárgyakat, a berendezést, s agyában újra felötlött a Zsuzsa kérdésére adott válasz, hogy mit akar saját tulajdonának a közös szerzeményekből. „Semmit sem" – gondolta undorral.

Szólt a lánynak, hogy várja.

Kovács a fotelba ült, a lány a fekete kanapéra, oda, ahol Zsuzsa szokott:

– Szeretném bejelenteni, hogy elmegyek...

Kovács kesernyésen fölnevetett:

– Én is...

A lány nem reagált a megjegyzésre.

– Nem akartam veszekedéssel... Örülök, hogy az elvtársnő nincs itthon...

– Holnap hazajön – vágott a szavába Kovács.

A lány hirtelen hallgatott el. Nagyot lélegzett:

– Reggel elmegyek... – mondotta. – Már nem akarok találkozni vele...

– Pedig arra kell kérnem. Én is elmegyek. Még ma este – kis szünet után fűzte hozzá: – Elválunk...

A lány vállat vont, mint aki se csodálatra méltónak, se meglepőnek nem tartja.

– Tegye meg... Hozakodjam elő magának olyasmivel, hogy ő vette föl alkalmazottnak? Vagy felmondási időre hivatkozzam? Tegye meg a gyerek miatt... Mit csinál Péter, ha késik az anyja?

A lány végül beleegyezett.

Kovács taxiért telefonált. Elköszönt a lánytól, megnézte Pétert – a gyerek mélyen aludt –, és lecipelte a bőröndöket a kapu alá, ott várta be a kocsit.

Új otthonában viszonylagos meleg fogadta, és a világoskék falakon ökölnyi, lila virágok. A sarokban rézágy, fölötte megsárgult családi képek függtek, cirádás-aranyozott keretben: vikszosbajuszú férfiak, előkelővé komorult nők, hasonfekvő gyerekek bámultak nevetségesen semmitmondó tekintettel kopár világukba. Kovácsot nem érdekelte, hogy kicsodák – de hálás volt nekik: valahányszor odanézett, földerült a bambaság eme remekbe szabott tárlatán.

Ruháit a szekrénybe rakta, a bőröndöket pedig a szekrény tetejére.

A háziasszony kopogtatott rá.

– Nincs kedve kanasztázni? – kérdezte negédesen. – Szívesen látjuk... Szeretnénk jobban összeismerkedni. Remélem, olyan jó viszonyban leszünk, mint az elődjével... Ő szinte a családhoz tartozott már, még meg is könnyeztem, amikor elment...

Kovács ráfeledkezett az öregasszony csupa ránc és csupa mosoly arcára.

– Elnézést, fáradt vagyok... – hárította el a meghívást.

– Kérem... Amikor kedve tartja, szívesen látjuk. Kellemes pihenést, remélem, jól fogja érezni magát...

Végre elment. Kovács fölsóhajtott. „Havi hétszázért lila

virágokat elviselni – még csak, de familiáris kapcsolatokat mímelni hozzá – az sok."

Lefeküdt.

Pillanatokon belül az igazak álmát aludta.

Reggel korán ébredt, s nyolc órakor már a helyőrségparancsnokság épületében várakozott, a lakásügyi osztály vezetőjére. Az felvilágosította, milyen úton kell beadni a lakáskérelmét, s egyben közölte: lakás nincs. Számítson rá, hogy néhány esztendőn belül nem is lesz. – Őrnagy elvtárs különben is magános személy, nem igényjogosult. A nőtlen tiszti szállásra beutalhatjuk... „Azt köszönöm, nem akarok sem laktanyai, sem internátusi vagy osztályon aluli szállodában élni..." – Mást nem tehetek... Egy év, két év múlva is csak ugyanezt fogom tudni ajánlani...

Kovács tudomásul vette, elbúcsúzott. Az épület előtt megállt. „Maradnak a lila virágok..." – gondolta, és biccentett rá. „Havi hétszáz... Ki bírja ezt?"

Este hatkor végzett a munkahelyén. Egy bisztróban evett néhány falatot, azután autóbuszra ült – Grabóc-ügyben. Vanyákot említette Grabóc, ő adta meg a címét is. Kellemetlen érzés fogta el – viszolygott végigmenni az utcán, amelyben olyan sokáig otthon volt. Zsuzsánál égett a lámpa, ő meg Péterre gondolt – szerette volna, ha elébe toppan a fia.

Vanyák öt házzal távolabb lakott. A felesége nyitott ajtót, betessékelte. A szoba kicsi volt – középen asztal, székek, körben ágyakkal, szekrényekkel telezsúfolva. A házigazda az ablak alatti díványon feküdt, újságot olvasott. Fölkelt a vendég tiszteletére, s az asztalhoz invitálta.

Kovács elmondta, mi járatban van.

Vanyák gyanakvón méregette az őrnagyot: – És miért lettem egyszerre olyan fontos, hogy házhoz jönnek hozzám? Ne haragudjon érte, de megkérdem... – Kovács meghökkent képpel nézett rá. Vanyák vállat vont: – Még a másik

bíróságnál tárgyalták, oda is beidéztek. De közben kiosztottak rám egy munkát, azzal, hogy annak pedig meg kell lenni, nem engednek el az idézésre, majd a vállalat igazol a bíróságnál. Vannak ugye ilyen véletlenek... A múltkor, amikor odamondogattam egy százasért, beteg voltam – épp a tárgyalás napjára írt ki az orvos. Ma nyolcadika – holnapután tárgyalják újra ezt a micsodát. Hát énnekem holnaptól olyan munkára van kilátásom, hogy attól nem fogok eljutni a tárgyalásra. A vállalat megint igazol majd...

– Maga szerint ebben szándékosság van?

– Véletlen... – hunyorított Vanyák az őrnagyra.

– Maga mit tud erről az ügyről?

– Cirkusz ez... – dörmögött a másik. Fürkésző, kutató pillantása Kovácson időzött. – Most mind hős – előremozdult ültében: – Idefigyeljen, őrnagy elvtárs... Ha vizsgálnak egy ügyet, miért nem nézik meg alaposan, hogy kicsoda az, aki mond valamit a másikra? Hogy mennyi abban a hazabeszélés? Azt miért nem nézik meg? Különben... Bolond volt ez a Grabóc egész életében. Ez mindig meg akarta váltani a világot...

Kilenc óra elmúlt, amikor Kovács kijött a házból.

„Késő van" – töprengett. Ilyenkor már nem „illik" beállítani senkihez – és elhúzta a száját. Lekszi jutott az eszébe. Lekszi ötvenhatban a kerületi pártapparátusban dolgozott, decemberben karhatalmista lett, hogy valami rangja is legyen, őrmestert csináltak belőle, aztán a karhatalom megszűnt – Lekszi munkát keresett, és talált: a belügyminisztériumban. Azóta hadnagy már. „Lekszi megbocsátja..."

Lekszi hálóingre vetkőzött már.

– Hadd ne udvariaskodjam... Fölvilágosítást szeretnék kérni tőled néhány emberről.

– Kiről? – hangzott kurtán.

– Ki ez a Zoltánossi?

– A kerületben a tanács pénzügyi osztályának vezetője.

– Köszönöm. Ennyit én is tudok. Milyen ember?

– Magas, szép bajusza van, föltehetően becsületes, hiszen a tanács pénzügyi osztályának vezetője, és ha nem gazdálkodna megfelelően, már biztos kirúgták volna... – hangzott jámboran.

Kovács lenyelte a bosszúságot, ujjával a barátja melléhez bökött:

– Ezek szerint, ha ma kitörne az ellenforradalom, nyugodtan rábíznád az életed...

Lekszi fölkapta a fejét:

– Arra a nyikhajra?

– Tehát nyikhaj – csapott rá Kovács. – Miért?

– Lehet, hogy azóta megváltozott. Különben is ez csak egyéni vélemény – ásított Lekszi.

– Pontosan arra vagyok kíváncsi!

Tíz órakor fejezte be a beszélgetést. Miközben az autóbuszra várt, taxi kanyarodott az utcába. Elcsípte, és hazahajtatott.

A szekrénybe akasztotta köpenyét, zubbonyát, amikor megjelent a háziasszony, ugyanolyan negédes arccal, mint előző este, s tréfás bizalmaskodással fölemelte kezét, mutatóujját megrázta a válla fölött:

– Későn járunk haza... Pedig vártuk. Ma sincs kedve egy kis esti kártyapartihoz? Olyan kellemes...

Kovács sajnálta, hogy nem hagyta magán a zubbonyt.

– Kérem, öntsünk tiszta vizet a pohárba. A mi kapcsolatunk az uzsorás és a kiuzsorázott ember egymáshoz való viszonya. Más kapcsolatot nem szándékozom létesíteni. Ezt kénytelen vagyok eltűrni, vagy ha úgy tetszik, örüljenek, ha eltűröm.

– No de... – sipított az öregasszony. – Méghogy uzsorás?! Nem szükséges eltűrnie, érti?! Ki van rúgva! – top-

pantott. Ezüstös hajkoronája megremegett. – Ki van rúgva – rikácsolta magából kikelve. Kovács fölnevetett:

– Értem, nem szükséges kiabálnia... Amint egy elfogadható albérleti szobát szerez számomra, nagyon szívesen és azonnal elmegyek... – az ötlet hirtelen jött, de tetszett, és gúnyosan kivágta: – Addig mindenesetre megteszem a szükséges intézkedéseket, hogy a lakásuzsora a mi esetünkben megszűnjön. Vagyis: fizetem a törvényes maximumot, havi kétszáz forintot, és alászolgája.

– Uzsora! – ájuldozott az öregasszony. Égnek emelte a karját. – Ilyeneket merészel rám fogni. És még kiröhög!...

Kovács kinyitotta a szekrényt, felöltötte az egyenruha zubbonyát.

– Nem – közölte csendes, oktató hangon. – Egy őrnagy, az nem röhög. Az nevet vagy mosolyog. Azt a népi demokrácia már kikupálta a röhögésből. Kérem, hagyjon magamra.

– Ott tartózkodom a lakásomban, ahol akarok.

– Bocsánat – vágott a folytatás elé Kovács. – Ehhez én jobban értek, ugyanis a szakmám: ügyész vagyok a Legfőbb Ügyészségen. De ha nekem nem hiszi, megkérdezhetjük a rendőrkapitányságot...

Nahát... – az öregasszony elhűlve bámult rá, aztán sarkon fordult, és elrobogott.

„Két hétig nyugton lesz, aztán elkezdenek vegzálni... – gondolta Kovács, miközben ismét a szekrénybe akasztotta zubbonyát. – Még ő sértődik meg azon, hogy uzsorás..." – és az időt sajnálta, amit a lakáskeresés elrabol majd tőle.

Néhány perc múlva elfelejtette az egész affért.

Vanyákra gondolt, a túlzsúfolt szoba-konyhára, s hogy most bővebb a hely náluk: a legidősebb fiú az őszön bevonult katonának. Mérnöknek készül, de harmadszori próbálkozásra se sikerült bejutnia az egyetemre, s közben megérkezett a behívója. „Bővebb a hely..." – mormogta maga

elé. Kallósné jutott az eszébe, s az asszonyról Kallós – az is mérnök. Azon töprengett, vajon ez a Kallós tudja-e, hogy milyen a munka – az effektív kétkezi munka – íze? Megpróbálta odaképzelni egy félkész fal mellé, aztán ácsszekercével a kezében – de sehogyan se sikerült. „Milyen más lenne – gondolta –, ha megváltoztatnánk az értelmiség képzését" – s megállapította, hogy az ötlet valóban nem rossz: egyetemre csak a munkapad mellől. Abból neveljék az értelmiséget, akit a munkásosztály javasol, saját soraiból, a legalkalmasabbakat a saját szakterületére. „Még a humán értelmiségnél is megoldható lenne... a humán értelmiségi szakmáknak is van alacsonyabb fokú megfelelője... – mélázott a gondolaton. – Ki kellene munkálni... Építészmérnök – az építőszakma munkásából... Orvos a kórházi személyzetből... – hangosan fölnevetett: – Micsoda tülekedés lenne a munkásosztály soraiba való bejutásért... hogy dolgoznának, hogy kiváljanak belőle! Be kellene vezetni..."

Fekvéshez készült, és még az ágyban is ezen töprengett: érdekeltté kellene tenni az embereket abban, hogy az uralkodó osztály tagjai legyenek. Másképp festene a közerkölcs, ha minden anyagi előrejutás, társadalmi fölemelkedés előfeltétele a munka lenne. Hirtelen szomorodott el: „Fantazmagória... Legalábbis egyelőre az... – fülig húzta a paplant. – Az ördög vigye el! Miért fantazmagória?" – fészkelődött dühösen. A rézágy kellemetlen csiszáló-visongó hangon nyüszögött alatta. Végre megtalálta helyét, és elaludt.

VIII.

A rádió mínusz tizenöt fokot közölt a hétórás hírekben. Barát huszönötöt érzett, dühös volt a rádióra, és megfeledkezve a rendfokozata meg a hivatala méltóságáról, fejét a válla közé húzva, fázósan, szipákolva loholt az autóbuszmegállótól a bíróság felé. A hídnál a téli reggeleken megszokott közlekedési tumultus: az autókaravánnak se vége, se hossza. Az aszfalt hidege valósággal égette a talpát. „Mégis be kellett volna szállni..." – Homlokát ráncolva leste, hol akad egy kis rés az autóáradatban, amin átsurranhatna. Az autóbuszmegállóban fázott át kegyetlenül. Az autóbusz „a közlekedési dolgozók rendkívül nagy erőfeszítései" – ezt is a rádió mondta – ellenére sem jött. Elegáns személygépkocsi lassított a várakozók előtt, Zámbó ült benne, s a volán fölött odaintett az alezredesnek, üljön be. Barát sértőnek érezte a kézmozdulatot. Ha Zámbó kiszáll, s úgy hívja, vagy legalább az ajtót megnyitja – örömmel tesz eleget az invitálásnak. Az autóbusz végre föltűnt a kanyarban, ő pedig egy gőgös karlendítéssel visszalegyintett Zámbónak, hogy nem. Az őrnagy vállat vont, és a kocsi elsuhant. „Hát mit képzelsz... Integess a pityipalkónak" – bosszankodott az alezredes. Az autóbusz meg sem állt, annyira tele volt. A következő pedig még többet váratott magára, s a lassacskán valóságos kis tömeggé sokasodott emberek úgy megrohanták, hogy meg sem kísérelte fölszállni rá, egyszerűen félreállt. Szerencséje volt, mindjárt

azután még két busz futott be, s a másodikra föl bírt kapaszkodni. A hídra soroló gépkocsik áradata végre megtorpant. „Na végre..." – átszaladt az úttesten, s ugyancsak szaporázta lépteit. A lába így is majd jéggé dermedt, a talpát alig érezte, mire a szobájához ért. Valósággal bemenekült a melegbe. Táskáját a fotelba dobta, kigombolta köpenyét, és a cserépkályha elé állt, elgémberedett kezét dörzsölgette.

„Integet..." – fölhúzta szemöldökét. Még négy nap – aztán érzelmes búcsút vesznek egymástól. Amióta Kovács úgy kibabrált vele ebben a Grabóc-ügyben, Zámbóval nem lehet bírni. Mint egy piaci légy. Mintha nem is őrnagy volna. Pedig ráférne valamennyi kis jómodor. Ezt megmondta neki, mindjárt azután, hogy belebotlott a „Tökfelső"-ben, és azt is, hogy csak azért nem a partnerei előtt pirított rá, mert nem akarta lejáratni egy őrnagy tekintélyét. Zámbó hallgatott, mint a sült hal, makogott csak felelet helyett. Barát úgy érezte, mint elöljárója s feljebbvalója teljesítette kötelességét a bírálattal, s megnyugodva vette tudomásul, hogy szavai hatottak az őrnagyra – egészen a Grabócék második tárgyalásáig. Attól fogva Zámbó olyan fölényesen vállon veregető modort vett föl vele szemben, hogy néha egészen kihozza a sodrából. Leginkább az a tény zavarta, hogy nem lehet megfogni a szemtelenségét. „Integet..." – zsémbelődött: ezzel az indokkal nem lehet megfenyíteni valakit. Pedig megérdemelné. Honnan vesz bátorságot magának, hogy úgy kezelje az elöljáróját, mint valami hülye gyereket?

Még egyszer megmozgatta ujjait, aztán levetette a köpenyét. A fotelt a meleghez fordította, táskája mellé zökkent. A lába még mindig nagyon fázott. Kifűzte cipőjét, szuszszantva lerúgta lábáról, és talpát a meleg felé nyújtotta. „Mindjárt másképp fest a világ..." – gondolta elégedetten.

Kopogtak.

– Pillanat – motyogta zavartan, de az ajtó már megnyílt, „Elvtársnő kérem” állt a küszöbön, kezében tálca, kávéskancsóval, csészével. Kedveskedő mosoly a szája körül:

– Alezredes elvtárs is? – mondta, s csak utána köszönt: – Én is így szoktam fölmelegíteni magam, de mindig félek, hogy jön valaki, és kinevet, hát bezárkózom inkább...

– Nagyon hideg van – ráncolta össze a homlokát Barát. – Mondja, elvtársnő, kérem, Zámbó őrnagyot nem látta?

A gépírónő az asztalra tette a kávét, töltött a csészébe:

– Még nem. Szólok neki, ha megérkezik. Tessék, alezredes elvtárs, biztos jól fog esni a meleg. Odaát vagyok, ha valamire szüksége van alezredes elvtársnak.

Barát megköszönte a figyelmességét. Iddogálni kezdte a kávét, s a lábát elnyújtotta a kályha elé.

Nehéz nap lesz a mai. A Grabóc-ügy megint. Sóhajtott: végre befejeződik. Szerette volna már elfelejteni az egész pert. Ha csak sejti, milyen darázsfészek – dehogyis nyúl hozzá. Legszívesebben megcibálta volna saját fülét. Egy ilyen vén róka ekkora szamár legyen, hogy a „valaki”-ságával akarjon tündökölni az ismerősei előtt? „Hiú szamár...” – motyogta maga elé. Emlékezetében felbukkant a kép: amikor kézbe vette az aktákat, és belelapozott. Az orvos neve ötlött először a szemébe, s elhúzta az orrát. „Ismerős! Visszaadni...” – aztán az Ambrusé, Zoltánossi tanuvallomása és Karcsié, Gadányié – akkor már tudta, magánál tartja. Tetszett akkor a hiúságának, hogy a cimborák ott fognak állni a pulpitus előtt, ő meg rájuk-rájuk reccsent, orruk alá dörgölget ezt meg azt. De az csak egy pillanat volt – a következőben már be sem akarta idézni egyiket sem, az ördögnek zaklassa őket. Végül ezért tartotta meg az ügyet. Ennyit megtehet értük – gondolta.

– Jó forró... – mormogott elismerően a kávéra, s elhatározta, még egyszer megköszöni „elvtársnő kérem" főztjét. Elfelejtett volna szólni Zámbónak? Az őrnagy biztosan előbb ért be kocsival, mint ő. Biztos elfelejtett. Mint a múltkor – összeráncolta szemöldökét: az is Grabóc-tárgyalás napján történt – amikor Kovácsért üzent. Órájára pillantott. Még korán van. „Vesszőfutás..." – dörmögte. Hirtelenében valamennyi ismerős fölfedezte magában a jogtudort, s széltében-hosszában kioktatják, támaszkodjék az előbbi perben elhangzott tanúvallomásokra. Még Zámbó is előhozakodott ezzel a zöldséggel a múlt héten. Mintha ő nem lett volna elég okos kitalálni. „Okosok – majd az ügyész belemegy..." Élvezettel mozgatta lábát a melegben, s azon töprengett, milyen kár, hogy a kamásli kiment a divatból. Hümmögött – a pulpitus alatt úgy húz a légvonat, hogy az ember bokája belefájdul – a hegyes orrú cipőtől a csőnadrágig minden marhaságot kitalálnak, de az ilyen praktikus dolgokat elfelejtik.

Hörpölt a kávéból, s arra gondolt, hagy a kancsóban a szünetre. Fitten kell végigvezetnie a tárgyalást. Csodálkozva merengett a csészébe: még mindig nem értette, mi okozhatta a múltkori kisiklást. „Szellemi rövidzárlat." Az a cirkusz még egyszer nem ismétlődhet meg. Hagy a kávéból.

A telefon fölberregett.

Barát nehézkesen kászálódott ki a fotelből, s amúgy zokniban sietett végig a szőnyegen, a készülékhez. A kagylóból azonban már csak a kattanást hallotta. A drót másik végén, ugyanabban a pillanatban letették. „Biztosan Zámbó..." – tanakodott magában, föltárcsázza-e a titkárnőt, megkérdezni. A szőnyeg hideg volt a lábának. „Majd idetalál" – gondolta, és visszaballagott a fotelhez.

Bosszús lett az őrnagy késlekedése miatt. Ha lépésben hajt, akkor is előbb kellett beérkeznie, mint neki. Még ha

kávézott is közben. „Integet..." – ragadta el újra az indulat. Ez a fráter így akarja értésére adni a munkaidő kezdetét? Fricskázni akar!? Ahhoz korábban keljen fel. Szinte fizikai fájdalmat érzett – sajgást a szíve tájékán –, mint mindig, amikor a katonai fegyelem szilárdságán, a tisztikar tekintélyén esett csorba. Érthetetlen volt előtte, hogy egy tiszt ne tudja fölfogni; amit csinál, az mint a víztükörre pottyant esőcsepp egyre táguló gyűrűje, végigterjed a hadseregben és a polgári életben – és visszahat. „... Aztán óbékolnak, hogy kutyába se veszik őket..." Visszabújt a cipőjébe.

Koppanás az ajtón. A kilincs megkattant, az ajtót félig kinyitották.

Látta Zámbó alakját, ahogy féloldalt állva még odabeszél valakihez. „Na..." – gondolta epésen, szájához emelte a kávéscsészét, és kiitta a maradék néhány cseppet.

Zámbó végre belépett.

Barát letette a csészét. „Majd őrnagy elvtárs is megtanulja a szabályt..." – szuszogott magában, s anélkül hogy az őrnagyra pillantott volna, fölkelt, az íróasztalhoz cammogott. „Erőt egészséget, azzal fogja kezdeni..." – gondolta, s azt forgatta fejében, kiküldje-e akkor, vagy csak lehordja, hogy miért nem az előírások szerint jelentkezik.

– Alezredes elvtárs, jelentem, parancsára megjelentem!

Barát fölszívta az orrát. Visszafordult felé:

– Maguknál nem szoktak kopogtatni?

– De, alezredes elvtárs. Olyankor azt szoktam felelni, hogy „szabad".

Az alezredes levegő után kapkodott, és úgy meresztette rá a szemét, mintha föl akarná öklelni.

– Ezért hívatott, alezredes elvtárs? – érdeklődött derűsen az őrnagy.

Barát keze ökölbe szorult:

– Ezért – recsegte. – Meg azért, hogy megkérdezzem, me-

lyik szabályzatból tanulta, hogy kiinteget a kocsi ablakán az elöljárójának, mint egy utcalánynak?!

„A kegyes jó úristenit a táncos nénikédnek..." – gondolta Zámbó, és mosolygott rá kedvesen. Egyre vigyázzállásban állt még:

– Nem a szabályzatból. A feleségem önálló kezdeményezése volt, jelentem. Ugyanis előbb őt szoktam elvinni a munkahelyére, aztán jövök be én. Ma is így történt, azzal a különbséggel, hogy az autóbuszmegállónál az asszony kibámészkodott, és azt mondta: „Te, az nem a főnököd? Vigyük el, majd megfagy szegény..." ezért lassítottam, s intettem, hogy szívesen elviszem.

Állt mereven tovább.

Az alezredes szeme villámlott.

– Kikérem magamnak – csikorogta. – Különben az észrevételeimet az ön viselkedéséről meg fogom küldeni a csapatához.

– Értettem! – rikkantotta Zámbó vidáman.

Barát szája megnyílt. „Eltávozhat" – akarta vele közölni, de Zámbó a mondóka elé vágott:

– Egyébként arra kérem alezredes elvtársat, észrevételeiben feltétlenül térjen ki annak taglalására is, hogy magatartásom mennyiben befolyásolta ülnöki működésemet. Szeretném ugyanis, ha új főnökeim eleve levonnák a tanulságot, hogy még akkor sem hagyom rángatni magam, ha ez az adott esetben kényelmetlen az elöljáróimnak. Vagyis – dolgozni lehet velem, de uraskodni nem hagyok magamon. – Kis szünetet tartott, s hozzáfűzte: – Különben alezredes elvtárs még nem tud róla, hogy majd új főnökömnek címezze az észrevételeit. Ő az illetékes.

Barát ajka szélén mosolyféle gunyorosodott:

– Megkapta mégis azt a beosztást, amiről szó volt – erősen megnyomta, hogy: „mégis azt" – nagyon helytelennek

érezte volna, ha más helyet adnak az őrnagynak. Ezt is megmondta neki a „Tök-felső"-ben történt beszélgetés után. Hogy képzelte ez!? A katona ott szolgál, ahova küldik! Ez a rend. Mire a mondat végére ért, a mosoly szétáradt arcán.

– Más beosztást kaptam. Egy osztály élére neveztek ki... – Barát arcát nézve lenyelte a folytatást: osztályvezető-helyettesnek.

Barát elkomolyodott. Egy pillanatra kitekintett az ablakon.

Zámbó kajánul mosolygott, élvezte a diadalát.

– Úgy érzi, el tudja látni? – csillant felé az alezredes szemüvege.

Vállrándítás és jólelkű magyarázat:

– Azt hiszem, olyan beosztás, mint alezredes elvtársé...

Barát hallgatott. A szemüvege fölött pislogott rá.

– Gratulálok a beosztásához... – mormolta azután, és a kezét nyújtotta. Zámbó megszorította:

– Köszönöm... Hű, majd elfelejtem a nagy mesélésben: a gépírónő szólt, hogy egy ember szeretne alezredes elvtárssal beszélni. Valami jogi tanácsot akar kérni.

Barát az órájára pillantott.

– Jókor... – dörmögte inkább megszokásból, mint az előrehaladott idő miatt. – Küldje át, őrnagy elvtárs. És még egyszer, sok szerencsét a kinevezéséhez...

Zámbó rávillantotta fehér fogsorát:

– Egyszer már rám fér a szerencse...

Az ajtót rég becsukta maga mögött, de Barát még mindig szomorkásan csóválta fejét. „Gyors karrier..." Nem szerette az ilyen hirtelen magas polcra futott káderekет. Ezek találják fel percenként a spanyolviaszkot. „Harmincöt, harminchat a legjobb esetben..." – becsülte föl Zámbó életkorát. Sóhajtott: a bírósági gyakorlat annyi kettétört éle-

tet vetett elé, tragédiákat, amelyek nem következtek volna be, ha meggondoltabban politizálunk az emberekkel – minél magasabb polc, annál érettebb, lehiggadtabb, megfontoltabb személy.

Zámbó félvállról odalökött fölvilágosítása újra meg újra bántotta. Agya úgy érzékelte a flegma szavakat, mint az ember szeme a szélhordta, könnyeztető homokszemcsét. „Azt hiszem, olyan beosztás, mint alezredes elvtársé..." Nem irigyelte – sajnálta érte az őrnagyot. „Ki fogja törni a nyakát..." Az íróasztalt borító üveglapra nézett – alakja tompán tükröződött rajta, s mutatóujját önkéntelen mozdulattal húzta végig az üvegen. Fejét ingatva utálkozott az ujja hegyén szürkéllő porcsíkra. Óvatosan – a szélét fogta meg, nehogy szétkenje rajta a piszkot – fölemelte a pirosbársony érdemrendes dobozt, lefújta róla minden oldalról a port, aztán az alatta fekvő újságcsomóról is lecsapkodta. Belekukkantott a dobozba. Az érdemrend ott feküdt a fehér selymen. Ma már igazán hazaviszi. Szégyenlette kicsit, hogy mindig megfeledkezett róla. Hirtelen ötlettel odébb lépett az asztal hosszában, s ahol vastagon megült a por, a kisujjával beleírta: „Takarítunk" – meg a dátumot. Elégedetten elmosolyodott. Ezt még két napig megcsinálja, s akkor szól a gondnoknak, jöjjön, olvassa el a dokumentációt. Ha a takarítószemélyzet közben észreveszi: úgy is jó, akkor is letakarítják. Örült, hogy ezt jól kigondolta, s az asztal csücskét ugyanúgy rendezte vissza, mint korábban volt: újságok, rá a doboz, az érdemrenddel.

Visszaült a fotelba, és elmélkedni kezdett, hogy ez a Zámbó nagyot csalódik majd, ha úgy gondolja, hogy az új beosztása őt, Barát alezredest, visszatarthatja véleménye nyilvánításában. Éppen azért fog írni az elöljárójával szemben tanúsított arrogáns viselkedéséről. Figyeljenek föl rá idejében a főnökei. Vágjanak elébe, mielőtt a vezetői tiszt-

ben csinálja ugyanezt, s rontja meg vele az alárendeltjei gondolkodását – aztán fél esztendő múlva ő maga is csodálkozik, hová lett a vezetés tekintélye. Ajkát biggyesztette: az ilyen friss vezetők kezdeti munkalendülete gyakran eltakarja olyan hibáikat, amelyek később végzetükké válnak, s akár egyéni életükben is katasztrófát okozhatnak, nemcsak a pályafutásukat szegik. De mennyire megírja. Fejét hirtelen kapta a fogas felé, a köpenye hátát látta csak a fotelből. „Őrnagy elvtárs..." – szuszogta megvetően. Nem engedheti meg a hallgatás fényűzését: az egyenesen hozzájárulás lenne egy ember elrothasztásához.

A kliensre sokat kellett várakoznia.

Zámbó nem sietett a jóember küldésével. „Majd leszoksz róla, hogy titkárnőként használj főtiszteket" – gondolta vidáman, és a legnagyobb lelkinyugalommal elkocogott a büfébe egy kávéra. Az ilyenek veszik el az ember kedvét a munkától – és hozzá még fukar is... Nem estek volna le a csillagok a válláról, ha megkínál..." Pénze volt már – semmi akadályát nem látta a kávézásnak. Mosolygott: sajnálta, hogy csak négy napot lesz még az alezredes keze alatt. Megnevelné. Nem rossz fiú az öreg. Jó főnököt lehetne csinálni belőle. Szoktatás kérdése az egész. Eszébe jutott a magafabrikálta filozófia lényege: „Minden közösség a legteljesebb mértékben megérdemli a saját vezetőjét, és úgy kell neki!" – nagyon igaznak vélte, és furcsának, hogy ilyen állatian egyszerű dolgokra milyen szörnyű nehézségek árán jön rá az ember.

Megrendelte a kávét, s várakozás közben körülnézett a pulton. Semmit sem akart vásárolni, mégis, ösztönösen a zsebéhez nyúlt. Majd fölnevetett a mozdulaton. Megnyugtató érzés volt, hogy nem jó előre, fillérre kiszámolt pénzzel áll a kassza előtt, s nem kell könyökéig a zsebében turkálva szorongania, netán elvesztett-e véletlenül egy tíz-

fillérest, vagy csak valahová a csücsökbe bújt az érme. Felesége jutott eszébe. Arca felhős lett, egy szempillantásra csak, aztán mosolygott újra – elnézően, megbocsátón. Az asszony néha meghökkentő módon értelmezi a világot. Beosztása – és főleg a fizetése – fölötti gyerekes örömét kizárólag a felesége rontotta el. Huszonnyolcadikán bement Kányához, ahol az ezredes helyett egy őrnagy várta Kánya üzenetével: „Ezredes elvtárs elnézést kér, de a miniszterhelyettes elvtárs ma reggel váratlanul referádára rendelte, s már nem tudta értesíteni az őrnagy elvtársat, hogy másik időpontban keresse fel. Kéri, január harmadikán, ugyanebben az időben fáradjon be ismét." Zámbó legalábbis jókora veszekedésre készült, s ehhez mérten eléggé harcias hangulatban hallgatta végig az őrnagyot. A nem várt udvarias formula meglepte, és az őrnagyéhoz hasonlóan szelíd hangnemben közölte, természetesen itt lesz. Egy kérdése lenne az ezredes elvtárshoz, szeretné, ha őrnagy elvtárs továbbítaná, mégpedig a következő: ezredes elvtárs véleménye szerint vállaljon-e pöcegödör-tisztítást az a tiszt, aki nem kap illetményt, vagy szerencsésebb-e, ha tökmagot árul, esetleg kisvendéglőt nyit, gebinben? Az őrnagy olyan jóindulatú érdeklődéssel nézte Zámbót, mintha tépelődne, hogy kitart-e a hárshegyi szanatóriumig, vagy jobb a legközelebbi kórház idegosztályára küldeni. Zámbó rámosolygott, figyelmeztetőn fölemelte a mutatóujját: „Kérem, pontosan így adja át ezredes elvtársnak, a kérdésnek ugyanis elvi jelentősége van..." – és elismételte még egyszer. Az őrnagy vállat vont, megígérte, ő pedig beballagott a bíróságra, s meglehetős mélabúval konstatálta, hogy egy dupla-feketét vásárolni a cigarettája mellé nem tud – jókat kérdezni azonban igen. Harmadikán, amikor belépett az ezredes szobájába – ketten ültek nála, de a titkárnő „Ezredes elvtárs már várja őrnagy elvtársat" megjegyzéssel mégis

bebocsátotta – Kánya ezzel fogadta: – Rossz helyre jöttél, cimborám! A tiszt, ha finnyás pöcegödröt pucolni, vagy tökmagot árulni, nem hozzám jön, hanem a pénzügyhöz. Te is eredj oda, egy emelettel alattunk megtalálod. Aztán gyere vissza, addig én is végzek az elvtársakkal. – Zámbó pislogott, Kánya elnevette magát: – Ott a pénzed, eredj érte... – A pénztárablakot fehérre mázolt deszka fedte. Bekopogott, s amint elhúzták a deszkát, bemondta: – Zámbó őrnagy névre illetmény. – Pillanat – volt a válasz. Egy perc múlva nagy lepedőnyi papírt terítettek a párkányra. – Mindkét helyen szíveskedjék aláírni... – és tollat nyújtottak elé. A december tizenötödiki fizetés meg az elsejei. Azaz, több annál nyolcszáz forinttal, meglehetősen nagy összeg egy hónapra. Eszébe jutott, biztos valami félreértés. Vállat vont: ha pénzt adnak, föl kell venni. Aki sokallja, reklamáljon. Vissza, az ezredes szobájába. Kánya már búcsúzott a két páciensétől, a nyitott ajtóban állt, s betessékelte Zámbót: – Fölvetted? – kérdezte barátságosan. – Nem látszik rajtam? – így Zámbó – azt hiszem, egy doboznyi Rausedyllel nyugodtabb lettem...

– Te vagy az oka! Rohangálsz fűhöz-fához, áztatod a renomémat, ahelyett hogy ahhoz jönnél, aki az ügyed intézi – mondta szemrehányás nélkül, végül kifejezésteljes mozdulattal önmagára mutatott, és mosolygott sejtelmesen: – Még a pártközpontot is föllármáztad...

– Már ne haragudj, te is fölhördültél volna... – mentegetőzött Zámbó. Az ezredes megértően bólintott:

– Van itt még egy papír, amit a tudomásodra kell hoznom... – keresgélt az íróasztalon. – Gyújts rá addig – intett a dobozra.

Zámbó kiválasztott egy cigarettát, s az öklömnyi öngyújtó után nyúlt. Nehezen gyulladt, hiába kattintgatta, s dühös lett, szemtelen fintorral elővette a sajátját:

– Kávét nem adsz? – kérdezte éllel. Az ezredes a homlokát ráncolta, nem felelt mindjárt, és Zámbó kajánul szemlélte, hogy szorítja össze a száját: az ajka egészen belefehéredett.

– Nem – szisszent rá az ezredes. – Most nem rúglak ki... – azonnal kacsintott is hozzá cinkosan. Mindketten nevettek. – Na, itt van – Zámbó elé nyújtotta az iratot. – Írd alá, hogy tudomásul vetted. Az őrnagy végigolvasta: kinevezés az egyik osztály helyettes vezetői tisztségébe – és úgy tett, mintha még egyre olvasná. Az ezredes a fotelbe tette magát, rágyújtott: – Az osztályvezető jövőre kimegy a Szovjetunióba, tanulni – fújta maga elé a füstöt. – Addigra be kell dolgoznod magad... – csendesen beszélt, akárcsak fennhangon töprengene. – Már az idén küldtük volna, ha találunk megfelelő embert... Úgyhogy perspektívád van, rajtad múlik, mit érsz el. Az osztály nagy, a munkája igen fontos... Egy esztendő – az én véleményem szerint – elegendő, hogy beletanulj, ha nekifekszel. Alezredes-ezredesi hely. A jelenlegi főnököd most lépett elő – ezredessé... – Kánya az ablakot nézte. Zámbó futó pillantást vetett rá a papír fölött. „...Gyorsan mozogsz, ha csipkednek..." – gondolta. – „Már parancs..." – tovább nézte a hófehér irományt. Érezte, hogy a hallgatása kezd kényelmetlen lenni. „Már parancs..." – a hely ellen tulajdonképpen semmi kifogása. Jó hely. Jobb, mint amire számíthatott. Fizetésben is. Csak... – ölébe ejtette az iratot, és fölsóhajtott: – Mondtam neked, hogy nincs kedvem hozzátok jönni... – az ezredes mintha várta volna, egyetértően biccentett, s szippantott a cigarettából: – Tudod, komám, úgy van az, hogy az ember kap egy ukázt, ezeket és ezeket a kádereket helyezze el. Az ember végrehajtja az ukázt. Megpróbáltalak elcsencselni – sajnos csak rosszabbat kaptam volna helyetted. Ezt nem hízelgésből mondom. Az elvtársak pedig mégis a terület munkáját értékelik. Így aztán magam

sem nagyon árultalak. Egyébként ez a hely más, mint amiről a te „fülesed" szólt. Ezellen fölösleges kapálóznod. A szerv ellen?... – vállat vont, pillantását csak most emelte az őrnagyra. – Elvi kifogásod... – egy fejrázással fejezte be a mondatot. – Gondolom, éppen a szerv erősítése érdekében jó, ha ide kerülsz... – az ajtó megreccsent, a szőkeség libegett be, kávéval. Kánya megvárta, amíg az asztalra rendezi a tálcát, s magukra hagyja őket ismét. „Szóval mégis kirúgsz..." – kuncogott rá Zámbó. Az ezredes arcán finom mosoly rajzolódott: – Ha nem tetszik, otthagyod... Biztos vagyok benne, hogy te nem nyúlsz olyan módszerekhez, amik ellen magad kapálóztál... És ez a szerv érdeke... – kavargatta a kávéját. „...A szerv érdeke..." – Zámbó a száját csücsörítette. „Érdekes, hogy egyszerre van a szervnek érdeke..." – gondolta, s azt – „Ha nem tetszik, otthagyom..." – gyors pillantást vetett Kányára. Az ezredes csöndesen folytatta: – Különben is, ez már parancs. A miniszter változtathat rajta – nekem nem áll módomban... – ajkához emelte a csészét. Zámbó is ivott a kávéjából. Nem lötty volt. „Magyarán, úgy betömted a pofám, hogy ahhoz csak gratulálni lehet – művész vagyok, ha ki tudom nyitni" – töprengett. Átható pillantással fürkészte Kánya vonásait. – Úgy véled, megfelelek hozzátok? Az én folyton járó számmal? Tapasztalhattad, hogy hiányoztam, amikor a nyelvelést oktatták az Akadémián meg a nyalást az életben. Jó leszek én így nektek?... – mosolygott gúnyosan. Az ezredes arca zárkózott volt, a tekintete hideg. „Egyszer húztál csőbe. Nem mindig papsajt" – gondolta, és ő is elmosolyodott, ugyanolyan gúnynyal, de magabiztosabban, mint az őrnagy. – „Egy darabig hepciáskodsz, aztán megszokod, hogy a te gondod a vezetés gondja... Majd ha te hadakozol a feladatok végrehajtása közben a saját beosztott demagógjaiddal, akkor más-

képp látod a világot, és a problémáid is mások lesznek. Idő kérdése az egész..." – hangosan pedig azt mondta: – Szeretem a kritikus szemű vezetőket az apparátusban – a mosoly szélesre nyitotta száját, joviális gesztussal kiforditotta tenyerét Zámbó felé –, mint a jelen eset is bizonyítja... – magában folytatta a gondolatsort – „várni kell egy kicsit, és a kritikus szemed belülről, a vezetés pozíciójából néz kritikusan – kifelé: és az alárendeltek munkájának hiányosságait látja..." Zámbó vegyes érzésekkel hallgatta a fennen mondottakat. „Inkább menj vissza szerelőnek – de hozzájuk ne, ha egyszer kijelentetted..." – jutott eszébe az asszony szava. Alig észrevehetően fölhúzta vállát a felesége naivitásán. Akkor jobb lesz? Három-négyezer havonta. És mégiscsak egyenruhában érzi otthon magát. Marhaság visszamenni szerelőnek. Végeredményben a hely valóban más, mint amiről szó volt. És ebben az esetben már semmilyen fórum nem adna igazat neki. Szeme sarkából Kányára pislogott. Az ezredes a kávé élvezetére összpontosította figyelmét, s megint nem nézett rá, amikor megszólalt: – Mikor telik le a bírósági megbízatásod? – Zámbó megmondta, és Kánya biccentett rá: – Akkor jól emlékeztem, az szombati nap. Hétfőn tízre gyere be. Már intézkedtem, akkor együtt lesz az osztály, bemutatlak nekik. Várj csak, ne tízre, valamivel előbb. Negyedórával... – a csésze kiürült, a kistányérra koccantotta. – Ez jó volt. Most pedig igazán kidoblak, mert sok a munkám... – kacsintott Zámbóra. Az őrnagy nem zavartatta magát, nyugodtan megitta a kávét. – Parancs... – mondotta, és aláírta a papírt meg a dátumot a neve mellé, aztán visszanyújtotta Kányának, úgy folytatta: – csak azért fogadom el, mert már parancs. Őszintén megvallva, nem sok kedvet érzek hozzá... – azzal fölállt. – „Ezt már csak »gerincességből« szavaltad – gondolta Kánya, ő is felemelkedett. – A szemed

olyan, mintha kisubickolták volna..." – és a kezét búcsúzásra nyújtotta. Zámbó mindjárt útközben megvásárolta a sapka mellől elmaradt karácsonyi ajándékot az asszonynak. Egy vékony aranyláncot, s kacérkodott a gondolattal, hogy pulóvert is – de azt nem merte a felesége nélkül.

Korán végzett a bíróságon. Az asszony már otthon volt.

– Hunyd be a szemed! – parancsolt rá. Nyakába akasztotta a láncot. – Most készülj, mert velem kell jönnöd...

Zámbóné a láncot nézegette. – Már nem vagy szegény? – csodálkozott a férjére.

Zámbó elővette a pénzt, széthajtotta, mint a legyezőt, s hessegetni kezdte vele a levegőt, az orrát meg a plafon felé emelte. – Na, jóban leszel velem? Érdemes! – Az asszony megölelte. – Nagy kölyök... – súgta neki kedvesen.

– Asszonyom, ne tessék bizalmaskodni az osztályvezetőhelyettes elvtárssal! – emelte még magasabbra az orrát Zámbó.

– Ne mondd... – ingatta fejét az asszony. – Hol dolgozol?

Zámbó megmondta.

– Ott? Mégis?! – ütődött meg az asszony.

– Nem, ez másik hely, nem az, amiről szó volt.

– Náluk? – a keze még a férje nyakát karolta, de az ölelés mintha elerőtlenedett volna, és a hangja is fátyolosnak tűnt. – Elfogadtad?

– Már parancsban volt – felelte Zámbó. – Különben, mondom, nem az a hely...

Az asszony a szeme közé nézett. Zámbó kényelmetlennek érezte a fürkésző pillantását.

– Igazán nem az. Nem hiszed?

– Elhiszem – de mintha idegen beszélt volna.

– Öltözz, elmegyünk – sürgette Zámbó.

Az asszony lassan szedelőzködött. Komoly volt és hallgatag. Az előszobában megszólalt.

– Elfogadtad – mondta tárgyilagosan, hidegen.

– Mit csináltam volna? Mondom, hogy ez nem az a hely, értsd meg végre! És már kijött a parancs – ideges volt a hangja, s bár nem akarta, rideg és pattogó.

– Téged meg lehet vásárolni – mondta csöndesen az asszony.

Zámbónak erre fölakadt a szeme.

– Ne hülyéskedj – csattant a feleségére. – Hogy jut eszedbe ilyesmi?!

– Lehet, hogy magad sem vetted észre, mert ezt így nem mondták neked – folytatta Zámbóné nyugalommal. – Különben azért, mert az ember nevén hívja a dolgokat, nem szükséges kiabálni...

Zámbó nyelt egyet. Idegesítette az asszony értetlensége.

– Téged talán megvettek, amikor állást vállaltál?

– Nem, sem engem, sem a véleményem. De téged igen, és ezért esik rosszul. Ha nem bántana, nem is mondanám. Az ember akkor vállaljon funkciót, ha mindenben egyetért azzal, amit az illetékes hivatal csinál – tartalmában és formájában. Eddig, tudtommal nem értettél egyet. Ezért csináltad, amit csináltál. Olyan hatalmat kapsz a funkcióval, amelynek birtokában módod nyílik megváltoztatni a szerv tevékenységét úgy, hogy egyetérts vele? Ha te ott vagy, nem történhet meg mással az, ami veled? Akkora főnök leszel, hogy biztosítéknak számítasz ilyen tekintetben? Ha nem, akkor benyálaznak – az ajtó felé lépett.

– Amit csinálni fogok, azzal egyet fogok érteni, különben nem vagyok hajlandó megcsinálni!

– ...Egészen, ameddig parancsot nem adnak rá – tette hozzá az asszony.

Zámbó hallgatott. – Ne veszekedjünk – ajánlotta.

Felesége vállat vont: – Nem veszekszem, csak megmondom a véleményem. Sajnálom, ha veszekedésnek fogod föl, hogy más a véleményem, mint a tiéd.

– Kihűl a kávé, őrnagy elvtárs...

Az eszpresszósnő szava visszarezzentette a valóságba. Maga elé húzta a kávét, cukrot pottyantott bele, hosszan kevergette. „Ez se rossz" – a Kánya ultraszőke titkárnőjére gondolt: az jobbat főzött – legutóbb. Fájt, hogy felesége úgy elrontotta az örömét. Nem adott igazat az asszonynak – de magában elismerte, valóban elképzelhető ilyen veszély, s elhatározta, nagyon óvatos lesz az új munkahelyén, és szilárd a végtelenségig. „Föl fog falni a hivatal... Az apparátus..." – ez a mondat nem egyszerűen sértette – szíven ütötte valósággal. Először jóformán föl se fogta az értelmét, közönséges vagdalkozásnak érezte. Később újra meg újra eltöprengett. „Nem fog... Belőlem nem lesz Főbólintó János..." – és feje nemet intett a gondolatra. „Téged meg lehet vásárolni..." – az asszony tartózkodóbb azóta. Nem is tartózkodó – valahogy más –, nem tudta megfogalmazni, milyen. Mintha belül fázott volna meg a hidegben.

– Köszönöm, remek volt... – mosolygott a kávéfőzőnőre.

Visszament a kis tanácskozóba – üdvözölte az időközben megérkezett Darabos főhadnagyot, aztán szólt a gépírónőnek, küldje át Baráthoz azt az embert.

– Ilyen későn? Tíz perc múlva kezdés...

Zámbó vállat vont.

Barát már azt forgatta fejében, hogy nem várakozik tovább, amikor a jogi tanácsot kérő fél megjelent.

A fodrász volt. Barát ismerte – Kallós mutatta be neki, azon ritka alkalmak egyikén, amikor összeakadtak az utcán, s együtt mentek a „Tök-felső"-be – ez az ember oda-

jött megkérdezni a mérnököt, hogy mikor találkozhatna vele, valami építési ügyet szeretne megbeszélni. Az alezredes rég elfelejtette a nevét, s csak a periratok idézték fel újra: Dénes Viktor. Jelentéktelen tanúvallomás – az első szériában idézte be, de akkor nem jelent meg a tárgyaláson. Levélben jelentette, hogy beteg, s az erről szóló orvosi bizonyítványt csatolta.

– Tessék, milyen tanácsot adhatok? – a fotelre mutatott, hogy foglaljon helyet.

– Bocsásson meg az alkalmatlankodásért, alezredes úr... – sóhajtott a fodrász fájdalmasan. – Tulajdonképpen több dologban kérném a közbenjárását – folytatta, miközben leült. – Az első, hogy mentsen föl a tárgyaláson való részvétel alól. Ugyanis, este meghalt az édesanyám. Nem vagyok olyan állapotban... – sóhajtotta ismét, a hangja elakadt.

„...mint az orvosé..." – jutott Barát eszébe a fodrász tanúvallomásáról az elsőfokú bíróságon készült jegyzőkönyv. Mindent hallott – és csak annyit látott, hogy a vádlottak is fegyverrel mászkálnak. „Lényegtelen..."

– Természetesen... – mondta együttérzéssel. – A bíróság akceptálni fogja. Kérem, nyújtsa be a halálesetről szóló igazolást, hogy hivatalosan tudomásul vehessük... Egészen egyszerű igazolást, amit a lakóbizottsági elnök vagy a tanácsi összekötő aláír...

– Ha nem tartom fel nagyon, alezredes úr... Tudna felvilágosítást adni örökösödési ügyben?

– Örökösödés? – csodálkozott rá Barát. Majdnem elmosolyodott. Komolyra erőltette vonásait. – Ahhoz nem értek. Nem az én szakmám...

– Azt hittem... – a hang kissé csalódott volt. – Ugyanis arról van szó... Most, hogy szegény édesanyám elhunyt, örököltem egy családi sírboltot. De hát tessék mondani, mihez kezdjek egy ilyen gyönyörű kriptával? Gondoltam,

eladom. Lenne is rá vevő, de az adományozó végrendelet szerint kötelességem oda temetkezni. No most, kérem, én nem akarok temetkezni, mert az undok dolog, hogy az ember holtan elrohadjon, én inkább elégettetem magam. Tehát nincs szükségem a kriptára. Nem fogom használni. Értékesíthetem-e vagy sem?

– Fogalmam sincs róla – Barát a fodrász karján feszülő kétujjnyi gyászszalagra pillantott: – Sajnos... Valami örökösödési ügyekben járatos ügyvédhez kell fordulnia. Egész bírói gyakorlatom alatt egyetlenegyszer sem tárgyaltam örökösödésről. – Homlokát ráncolva töprengett: – Fogalmam sincs...

– Köszönöm – a fodrász sóhajtott, nehézkesen föltápászkodott a fotelből. — Megtudakolom ügyvédtől...

Barát az órájára nézett: – Megbocsát...

A fodrász távozott. Barát nagyot hümmögött utána, aztán elindult ő is. Gyors léptekkel haladt át a várakozón, jobbrabalra biccentgetve a köszöntésekre.

Még két perc – ott ült a bírói pulpitus közepén. Szokásához híven széttekintett: a terem üres még, bírók a helyükön, az ügyész is meg a jegyzőkönyvvezető. Félhomály volt. „Világosságot kérünk" – mondta csöndesen a teremőrnek. Kapcsoló kattant. Barát fölemelte a fejét.

– A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága katonai kollégiumának Barát-tanácsa folytatja a tárgyalást Grabóc László, Kerényi Alfonz és Grabóc Sándor ügyében.

A teremőr az ajtóhoz lépett, sarkig kitárta, s kiszólt:

– Grabóc László, Kerényi Alfonz és Grabóc Sándor ügye!

A fegyőrök bevezették a foglyokat. Mögöttük a védőügyvéd jött. Aztán a már kihallgatott tanúk.

– A folytatólagos tárgyalást megnyitom...

IX.

A levegő pillanatok alatt befülledt, és Barát megint úgy érezte, mintha évek óta nem szellőztették volna a termet. Oldalt pillantott, az ablakra. Szeszélyes rajzolatú jégvirágok fagytak az üvegre – sárgás krémszínt öltöttek a lámpák fényében. Tekintete magasba kúszott a függönyön. „Koszos" – állapította meg. A pulpituson a szokásos csomó papírszeletke – „elvtársnő kérem" gondoskodása, hogy legyen mire felírni a megjegyzendőket –, maga elé húzott egyet. „Gondnokság – függöny!" – aláhúzta kétszer, jó vastagon. Majd szól. Megint szól. Ezért külön. „Mintha nem tudnák, hogy télen gyorsabban piszkolódik" – az ilyen bagatell ügyek újra és újra fölbosszantották. Mindenért mindig újra szólnia kell. A takarításért is. Mintha szívességet tennének azzal, hogy elvégzik a feladatukat. Az emlékeztető cédulát odébb tolta, az asztalon heverő periratok mögé, a pulpitus széléhez. Közben a szeme sarkából az ügyészre pislogott, aztán a szemüvege fölött a tanúra – és újra sóhajtott.

Az ügyész nem nézett a tanúra, merev arccal bámult maga elé.

Zoltánossi pedig locsogott. Arról, amit már tud mindenki – az öregember esetét meg a Rózsiét – hosszadalmasan, cikornyás körmondatokkal ecsetelte, annak előrebocsátásával, hogy mindezt akkor hallotta, amikor annó dacumál, azokban a zavaros napokban a kerületi pártbizottsághoz

jövet vagy menet, nem emlékszik rá, kicsoda, elmesélte. Barát nem szakította félbe – kizárólag azért, mert nem akart kötözködni Ambrussal. A közbeszólást maceráláznak venné, csak még jobban megsértődne. Orrol úgyis, amiért egyáltalán beidéztette – ahelyett hogy hálás lenne, hogy az első tárgyalást nem kellett végigfenekelnie. Különben a maga részéről szívből örült a barátai tanúskodásának. Végre néhány vallomás, amire számítani lehet – és számított is rájuk, s ezek oszlatták el a kételyeit is. Hadd locsogjon – adta meg magát, de izgett-mozgott a széken, unta Zoltánossi lefetyelését, különösen amikor az elbeszélés hátteréként megelevenedő korrajzban diszkrét kulisszaként Ambrus pártépítő tevékenysége magasztosult a menynyekig. Megértéssel bólogatott a hatalmas nehézségekre, amelyek Ambrus elé tornyosultak, tudomásul vette, hogy akkoriban még rendkívül kevesen álltak a párt oldalán. Barát erre is bólogatott. Végighallgatta, milyen – a párt és állami élet megindítása érdekében tett – erőfeszítései során tudta meg Ambrus, amit most előad a bíróságnak, magyarázatul szolgálván: annyira csekélység, annyira perifékus jelenség volt ez az ügy, eszébe sem jutott megjegyezni a neveket, akiktől hallotta – ugyancsak bólintással nyugtázta, és azon kapta magát, hogy majdnem elbóbiskolt. Ujjai indulót vibráltak a pulpitus deszkáján, s egyre bosszúsabb lett. Hát ezért viszolygott Ambrus a tanúskodástól? Az elsőfokú bíróságon megállapították, hogy a vádlottak őt is zaklatták – erről egy szót eddig nem ejtett. Ha úgy szeret lefetyelni, minek finnyáskodott? „Elővehetnétek a régi tanúvallomásokat, benne vannak a jegyzőkönyvben..." – idézte emlékezetébe az előkelősködő nyögdécselését. Szusszantott – mondta volna el, ami vele történt, rég túl lenne az egész miskulancián! Bolondját akarja járatni vele? Az ügyész úgy hallgatja, mint egy szobor. Való-

sággal megkönnyebbült, amikor Ambrus újólag kijelentette, hogy mindezt hallomásból tudja, s ami vele történt, az tulajdonképpen csekélység. Barát ravaszul pislogott rá. Félt, visszakanyarodik megint valami gyönyörű erkölcsprédikációra, s hogy elejét vegye, egy kézmozdulattal megállította:

– Önt személyesen is érte sérelem?

Zoltánossi finoman elmosolyodott:

– Éppen arra kívánok rátérni...

A teremben mocorgás támadt. Székek zörrentek, és valaki felsóhajtott. „Na végre!" Barát szemrehányóan tekintett Zoltánossira. „Másnak is sok volt..." – gondolta. Hátradőlt a székén, szeme oldalt villant – az ügyész ugyanazzal a merev tartással ült, mint az imént, lárvaarccal, vonása se rezzent –, Barát összevonta szemöldökét, s csöndesen, de nyomatékkal annyit mondott:

– Ha lehetséges: röviden!

– Amennyiben lehetséges – felelt Zoltánossi –, csupán a tényekre szorítkozom...

„Este majd jól beolvasok neked..." – vigasztalta magát Barát. Kovácsra vizslatott újra – nem tetszett, hogy látszólag érdektelen. Sunyít. Ismerte: aztán megint valami beletenyerelés következik, mint a múltkor. „Kiállhatatlan pofa" – fordította vissza fejét Zoltánossira. Köhentett. Zavarta, hogy az ügyész minduntalan leköti gondolatait. „No, Ambrus..." – biztatta pillantásával, s mindjárt el is mosolyodott – kezét gyorsan arcához simította, hogy leplezze – önnön gyerekességét. Zoltánossi egyáltalán nem úgy festett, mint akit biztatni kell. Kifogástalan öltözékében kifogástalanul mozgott, mint mindig.

– ...A dátumokra nem emlékezem pontosan, bár ha szükségesnek tartják az elvtársak, pontosíthatok. Azon a napon, amikor a kerületi pártbizottság védelme felbomlott,

bennünket pedig hazaküldtek, este, a sötétség leple alatt hagytuk el a házat. Erre azért volt szükség, mert a pártház körül akkor már ellenforradalmi csoportok lebzseltek, lestek-figyeltek mindenkit, aki a házba bement vagy kijött. Ez október harmincegyedikén este történt, ha nem csalódom. Igen, akkor, helyesen mondom, egy nappal a budapesti pártbizottság székházának megrohanása után. Én hazamentem, azaz, hazáig mentem. A környéken ismertek jól, majd tíz éven át laktunk abban a házban. A sarkon az egyik szomszéddal találkoztam, aki figyelmeztetett, hogy ne térjek haza, mert már több ízben kerestek otthon mint ávóst, és a lakásunkat is átkutatták két ízben. Megfogadtam a tanácsát, egy ismerősömnél éjszakáztam, a nappalt pedig az utcán töltöttem. Tehát az elsejei nappalt. Úgy gondoltam, a legokosabb, amit tehetek: az utcán tartózkodni, mert ott senki se keres. Második ugyanígy telt el az utcán. Este pedig szintén egy ismerőshöz mentem, azzal a szándékkal, hogy ott éjszakázom. Sötét volt. Őszintén megvallva, féltem. Gondolom, nem szükséges magyarázni, miért. Az a környék elhagyatott. Magányos házak, többnyire villák vannak arrafelé, én pedig egyedül voltam, fegyvertelenül. Egyszer csak elestem, valami faágban vagy deszkában. Amint elvágódtam, ketten rám rohantak, és hátracsavarták a karom. Egyetlen szót se szóltak. Amikor én kérdeztem, hogy mit akarnak, arra se feleltek. Végigmotoztak, mint később kiderült, fegyvert kerestek nálam. Természetesen nem találtak. A kezem összekötözték, és még mindig szó nélkül megkeresték a zsebemben a személyi igazolványomat. Zseblámpa fényénél vizsgálták meg. Akkor már tanácsi alkalmazott voltam, és az első kérdésük így hangzott, hogy „na te vigéc, mi történt az elöljáróságon?”. Azt válaszoltam, hogy nem tudom. Egyébként a kérdésükből értesültem róla, hogy a tanácsot átelöljárósították, ter-

mészetesen ezt nekik nem említettem, azt mondtam, hogy ismerősöknél voltam látogatóban, meg a rokonaimat néztem meg, hogy rendben vannak-e, élnek-e? Az után érdeklődtek, hogy hol jártam, és felszólítottak, nevezzem meg az ismerősöket, akiknél megfordultam. Néhány nevet mondtam, kitalált neveket meg címeket. Azt kérdezték, akkor is ezeknél jártam-e, ha most azonnal kocsiba ülünk, és fölkeressük őket, igazolásképpen, ha pedig véletlenül nem létezne valamelyik az említett ismerőseim közül, egyszerűen agyonlőnek. Egy gépkocsi állt az utcán, rávilágítottak a zseblámpával, hogy azon megyünk. Erre nem tudtam mit felelni. Támadóim megállapították, hogy valami „jobbféle" lehetek, és arról faggattak, melyik alakulatnál szolgáltam. Láttam, hogy megfogtak, és erre megmondtam az igazat, hogy a kerületi pártbizottságban voltam, s azért nem hazamentem, mert otthon rám fogták volna a környéken, hogy ávós vagyok. Azt kérdezték, harcoltam-e a szabadsághárcosok ellen, lőttem-e rájuk? Nemmel feleltem, és állításomat azzal bizonyítottam, hogy a szóban forgó pártház körül nem folytak harcok. Igaz, fölfegyverezték a házban levőket, de aztán haza is küldték őket. Azt is mondtam, hogy a hazaküldésre azért került sor, mert a házban tartózkodók többsége nem volt hajlandó puskát fogni a népre, nem látta értelmét az ellenállásnak, mert az csak fölösleges vérontáshoz vezetett volna. Erről – ahogy a megjegyzéseikből kivehettem – ők is tudtak. Majd arról kérdeztek, hogy hol vannak a fegyverek, amikkel fölfegyvereztek bennünket. Én azt feleltem, hogy a házban. Dühösek lettek, hogy ne áltassam őket, mert átkutatták a házat, de ott egy tucat kézigránáton kívül semmiféle fegyvert nem találtak. Azt követelték, áruljam el, hova rejtettük a fegyvereket. Hiába mondtam, hogy otthagytunk mindent, gazdátlanul – csak puskáink, pisztolyaink voltak meg kézigránátok és két gép-

puska mindössze –, ők egyre hevesebben erősködtek azon, hogy nekem igenis tudnom kell, hol vannak a fegyverek, s fenyegetőzni kezdtek, ne nézzem hülyének őket, ne akarjam nekik bebeszélni, hogy egy csapatnyi kommunista csak úgy otthagyja a fegyverét a világnak, amikor ők filmekből meg könyvekből tudják, hogy a kommunisták inkább megdöglenek, de a fegyvert ki nem adják a kezükből. Hiába hivatkoztam rá, hogy ez csak a sematikus filmekben meg könyvekben van így – egyszerűen úgy tettek, mintha nem hinnék el, és mind hevesebben szorongattak, hogy áruljam el a fegyverek rejtekhelyét. Mivel ilyen rejtekhely nem volt, természetesen el sem árulhattam a hollétét. Támadóim azonban ezt a tényt figyelmen kívül hagyták, és szinte önnönmagukat, illetve egymást lovalták a dühbe, nyilvánvalóan a sikertelen vallatás miatti elkeseredettségükben. Mellékesen megjegyezni kívánom, ha lett volna is ilyen fegyver-rejtekhely, akkor is óvakodom a tudomásukra hozni annak hollétét. Már csupán abból a meggondolásból kiindulva, hogy ezek a harci eszközök ilyen módon a szocializmus ellenségeinek fegyvertárát szaporították volna...

Pontosan szemben állt Baráttal. Megfontoltan, lassan beszélt, szenvedélymentes, kissé fakó hangon, akár pénzügyi jelentést terjesztene valami plénum elé, s szavai is úgy koppantak, tárgyilagosan, érzelem nélkül – a tények és adatok önmagukból fakadó meggyőző erejével. Kínosan ügyelt rá, véletlenül se ragadtassa el magát, elvétve se nyomjon meg erősebben egyetlen kifejezést sem. Volt benne gyakorlata – és ez az objektív beszédmodor gyakran meghozta gyümölcsét a tanács ülésein is: inkább elfogadták az általa ilyen formában mondottakat, mint holmi nagy lelkendező vehemenciával benyújtott javaslatokat. Mondatai között rövidke szüneteket tartott: érzékeltetni akarta, hogy mielőtt kiejt valamit a száján, alaposan megrágja. Barát türelmet-

lenkedő mocorgása nem zavarta. Számított rá, csak futó pillantásra méltatta, s folytatta tovább: Baráthoz intézve szavait, felé fordított fejjel, de elnézve a válla fölött. „Marha" – gondolta ugyanolyan fesztelenül, mint ahogy beszélt. Néha Zámbóra sandított – az őrnagy arca kifejezéstelen volt, merőn a szeme közé bámult. „Osztályvezetőhelyettes elvtárs..." – fordult meg Zoltánossi agyában, és tekintete visszakúszott az alezredes válla fölé. „Mocoroghatsz..." – a belső derű alig mosolynyi vonást húzott az ajka mellé. Régi metódus, és ez is bevált: valahányszor sok ember előtt kellett beszélnie, kiválasztott egy tekintélyes külsejű kabátgombot, valahol a terem közepe tájékán, ahhoz címezte szavait. A kabátgombok rendkívül komoly lények, sohasem tettek nevetséges mozdulatokat, nem traccsoltak a beszéde közben, mint az eleven hallgatóság, és nem vágtak képeket a szavaira – következésképpen zavarba se hozták. Ha pedig csupán néhány ember hallgatta, mint jelen esetben – néhány: mivel a bíróság ez a három itt szemben, a többi, aki a háta mögött ül, nem számít –, akkor a leglényegesebb valaki feje mellett jelölt ki magának hasonlóan semleges pontot, mint a kabátgomb. A megtiszteltetés most azt a világosabb színű göcsörtöt érte, a fal barnára pácolt faburkolatában, pontosan Barát füle fölött. A göcsörtnek arcizma se rándult, és a száját se huzigálta – sőt az sem látszott rajta, mintha unná a hosszú magyarázatot. Ezért Zoltánossi a legnagyobb lelki nyugalommal mondogatta a magáét, s az alezredes türelmetlensége legföljebb annyira befolyásolta, hogy az a félmosoly megjelent a szája szögletén. Végigsimította bajuszát, s a mozdulattal ismét a rideg tárgyilagosság kifejezését varázsolta vonásaira.

Zámbó ebben a pillanatban zsebkendőt rántott elő, s kínlódva köhögni kezdett, de annyira, hogy belevörösödött.

Zoltánossi elhallgatott, csodálkozó pillantást vetett az őrnagyra:

– Folytassa csak! – biztatta Barát. Újabb papírszeletkét húzott maga elé. „Több komolyságot!" – írta rá. A cédulát odalökte a még mindig köhögő-prüszkölő Zámbó elé. Az őrnagy a zsebkendő fölött elolvasta, és vállat vont:

– Nagyon megfáztam... – mondta félhangosan, s még jobban a zsebkendőjébe bújt.

– Tessék, beszéljen, kérem – intett az alezredes Zoltánossira.

Zoltánossi folytatta.

Zámbó még sokáig bajlódott a zsebkendőjével. Körme a tenyerébe mélyedt, keményre feszítette izmait, nehogy kirobbanjon belőle a rettenetes hahota. „Megstuccolta..." – fejét mellére szegte, szeméből könnyek potyogtak. Cipőjéhez hajolt, hosszasan babrált a fűzőjével. „Veszek egy bajuszkötőt..." – amikor fölegyenesedett a széken, az asztalra könyökölt, szája elé kulcsolta kezét. „Nekem is minden kutyaizét meg kell látnom..." Hogy ez hogyan kerülte el eddig a figyelmét!? A bajusz... Ambrusnak másmilyen volt: gyönyörűszép, tekintélyt parancsoló Sztálin-bajusza. Mindig pödörte. De milyen büszkén. Majdnem hasonlított is Sztálinhoz. Persze azóta történt egy ötvenhat, a sztálini dísz rövid úton kritikai átdolgozást nyert: Eden-bajusszá stuccolódott. „Az anyja... – vigyorgott Zoltánossira – megköszönöm a közbenjárását. Azt meg kell... És megkérdem, hogy mit csinál a bajuszával, ha majd Angliában győz a proletárforradalom, és az Edenből nagy politikus helyett közönséges nyikhaj burzsuj lesz..."

– ...nos, ez a huzavona elég soká tartott. Szidalmaztak, lehordtak mindennek – nem tartom ildomosnak részletezni, hogy milyen szavakkal illettek. Ilyen jellegű jogi kérdésekben nem vagyok járatos ugyan, de talán enyhén bírálom el,

ha úgy véleményezem őket, hogy kimerítették a becsületsértés fogalmát. Hasonlóképpen szidalmazták azokat az elvtársakat is, akik a kerületi pártbizottság székházának védelmében fegyvert ragadtak. Hazaárulók, gyáva bitangok, országveszejtők, akasztófáravalók, szemetek – lehetetlenség lenne fölsorolni a listát, s fölöslegesnek is tartom. Közben is egyre a nem létező fegyver-rejtekhely felől faggattak. Természetesen még ha akartam, se tudtam volna kielégíteni a kíváncsiságukat. Segítségért kiáltani nem volt értelme, a környék most is, télen, szinte teljesen kihalt, akkor pedig az emberek amúgy is behúzódtak esténként. Különben, ők elég nagy lármát csaptak – de arra se figyelt föl senki. Szemükre hánytam, hogy nagy bátorságra vall sötétben, lesből elkapni egy védtelen embert. Erre közölték, ne is gondoljak rá, hogy ép bőrrel megúszom a velük való találkozást, majd azon tanakodtak, melyik fára akasszanak föl. Aznap a harmadik ilyen lincselési kísérletet éltem át. Mivel a helyzet annyira végzetesnek látszott, azt mondtam, ha fegyvert akarnak szerezni, jelentkezzenek a nemzetőrségbe, ott bizonyosan adnak. Nevettek, hogy mondjak okosabbat, mert ők a saját szakállukra dolgoznak. Szorongatottságomban azt ajánlottam, hogy menjenek föl az erdészházba, ott vannak a gyári vadásztársaság fegyverei. „Az ötlet jó" – ezt még hallottam, aztán valami kemény tárggyal főbe sújtottak, és elvesztettem az eszméletemet. Hajnalodott, amikor magamhoz tértem. Kezem-lábam összekötözve, a szám betömve úgy, hogy levegőt alig kaptam, és egészen más környéken találtam magam. Hogyan kerültem oda, máig se tudom. Egy vasutas egyenruhás férfi talált rám – két házzal följebb lakott, mint ahol én az utcán hevertem –, ő szabadított ki a kötelékeimből, és a lakására vitt. Enni adott, meleg fürdőt készített számomra. Sohasem ismertem azelőtt ezt az embert. Nyugdíjas volt. Legnagyobb

sajnálatomra később nem köszönhettem meg az emberségességét, mert időközben elhunyt.

Barát sanda pillantással méregette a vádlottakat. A kölyök most is tenyérbemászóan egykedvű képpel bámult valahová a levegőbe. Akár az elmúlt tárgyaláson. De a bilincsbe vert kezek ujjai vitustáncot jártak egymás hegyén. „Ideges. Vagy mégis megmozdult a lelkiismerete?" Zoltánossi szavai mintha egyszínű, szürke fátyolként hullottak volna agyára. Nehéz volt figyelni rájuk. Különben is, Ambrus ezt már elmondta néhányszor privátim, és az elsőfokú tárgyalás jegyzőkönyvében is ott a lényeg. A kölyök kezét nézte. „Leüli... Aztán még hátra van a katonaidő..." – számolgatta magában, mikor kezdheti ez a szerencsétlen a maga önálló életét. Elsőfokon eléggé odasuhintottak a nyaka közé. „Ezzel a flegmával..." – gondolta megértően. A csuklók szorosan egymáshoz tapadtak. Az ujjak hosszúkásak, fürgék, s jártak, mint a motolla, és az alezredes fölsóhajtott: „Ilyen idős koromban már segédlevelem volt..." Odébb mozdult az öblös, trónszerű karosszékben – Ambrus éppen szemközt állt vele, alakja eltakarta Kerényit. Barát látni akarta. „Mint akit odatettek..." – képzelte maga elé a másodrendű vádlottat, s amikor megpillantotta, csöppet megrándult az arca. „Szegényes a fantáziám" – a fogoly feje a mellére bicsaklott, minden porcikájában remegett, s szipákolt, mint egy taknyos gyerek, öklével oda-odatörölgetett a szeme sarkához. Nem is próbálta leplezni az utálatát, a két vastag, őszes bozont a szeme fölött közelebb ugrott egymáshoz. Annyira undorodott a hitványától, hogy elöntötte a méreg, gyűlölködő-vádló düh lobogott belőle Kerényi miatt – arra a másikra. Grabóc egyenes derékkal ült, nem dőlt hátra a széke támlájához, s őt nézte éles, vizslató tekintettel – fejét félrehajtva kissé, ahogy közben Zoltánossi vallomására fülelt –, és amikor pillantása összeakadt az

alezredesével, mintha hirtelen erős fény vakított volna a pupillájába, szűkebbre rándult a szeme. Barát számítást, javíthatatlan gonoszságot és kihívó megvetést érzett belőle. „Tíz nap..." – fészkelődött az agyában, ennyit érdemelne a csirkefogó ezért a nézéséért, fegyelmiként, szigorítottban. Sajnálta, hogy a nézésért nem lehet rásózni. Könyökével a szék karfájára nehezedett. Nagyot fújt, állát gőgösen magasra emelte. „Mindjárt kisebb legény leszel..." – a fortyogó düh kilobbant a gondolatra, csak a bíró objektív bűngyűlölete maradt érzéseiben. Elfintorodott, odébb emelte tekintetét. Az ügyész végre fölemelte a fejét: Grabócot nézte ő is, és az alezredes megkönnyebbült kissé, mintha ez a közös rápillantásuk az elsőrendű vádlottra, összébb hozta volna kettőjüket ismét.

Csönd volt.

Barát észbe kapott:

– Befejezte?

– Be. – Zoltánossi úgy mosolygott föl rá, akár színész a jól sikerült alakítás után a páholyok protokoll-közönségére. – Befejeztem – ismételte, és karórájára pillantott: – Nem tudom, van-e kérdésük az elvtársaknak... – tétovázva nézett Barátra, mintha töprengene, hogy mondja vagy inkább mégse, aztán hangját bizalmasra halkítva folytatta: – A pártközpontba kell mennem... értekezletre...

Az alezredes előrebiccentette fejét, szája lassan kinyílt csodálkozásában. A teknőckeret fölött pislogott Zoltánossira, mint hű muzulmán a hitetlenre, aki tisztátalan szájára merészeli venni az Isten nevét. Ambrus megőrült!? Ilyen társaság előtt, ilyen plénumon a pártközpontra hivatkozni!? A pártközpontot lejáratni?! Jött volna hozzá a tárgyalás megkezdése előtt, be, a szobájába – ott hivatkozzon, későbbre teszi a kihallgatását, vagy valami. De itt?! Ezek előtt! Meghülyült ez? Nem érzi, hogy ez a hivatkozás mennyire

diffamáló a pártközpontra!? Hozzá még mosolyog! Barátnak az a múltkori eset jutott eszébe, amikor Ambrus berobbant a lakására, s elcipelte a kerületi pártbizottsághoz, sürgős pártmunkára. Becsukta száját, nagyot nyelt. Valakit megakadályozni abban, hogy a pártközpontba menjen, ha odarendelték – annak az ódiumát vállalni nem kicsiség. „Bizonyosan behívták..." – gondolta keserűen. Különben nem kajánkodna úgy, mint amikor a tromfot kivágja. Elvörösödött. Szól az öregnek, a főnöknek. Mindjárt a tárgyalás után. Tudjon róla, ha telefonálnak a pártközpontból. Az öregnek telefonálnak. Mély lélegzetet vett:

– Ön a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága előtt áll, nem pedig a Bélyeggyűjtő Egyesület közgyűlésén – csikorogta, és a hátát kiverte a verejték. – Mondja meg ott, ahová hívták, hogy önt a Legfelsőbb Bíróság elé, ide idézték, ezért itt *kellett* megjelennie... – végigtekintett a termen, s biccentett: – Ide még a miniszternek is el *kell* jönnie, ha beidézik, még akkor is, ha történetesen minisztertanácsi ülésről hiányzik miatta – szaggatottan beszélt, valósággal úgy lökte ki magából a mondatokat, mintha erőszakot követne el önmagán, amiért a pártközpont meghívását dezavuálja, és félt, hogy félreértelmezik, vagy merő rosszindulatból helytelenül fogják föl szavait, esetleg éppen azt gondolják, hogy a pártközpontot akarja semmibe venni. „Az öregnek..." – futott át agyán. Még szünetben szól, ha másképp nem lesz rá idő, telefonon. – Éppen a pártközpont irányító tevékenysége következtében van így... – bökte ki végül, és ismét Zoltánossira pislogott a szemüvege fölött. Ambrus arca megnyúlt, mint amikor a dölyfösen kicsapott ultijára szerényen ráteszik az adu nyolcast.

– Ön, az ön ellen végrehajtott támadás során fölismerte a vádlottakat?

Zoltánossi hidegen, majdnem ellenségesen nézett rá:

– Nem! – közölte kurtán.

„Sértődj meg..." – mérte végig Barát. Fölébredt benne a gyanú, de azonnal el is hessentette, hogy „csak úgy" mondta ezt a pártközpontbeli értekezletet Ambrus. A kitolás kedvéért visszajátszani az egyszer már leütött lapot – azt szemrebbenés nélkül megcsinálja. De a pártközponttal játszani? Ambrus?! Ambrus azt nem csinálja meg. „Affene az érzékenységed" – enyhítette majdnem barátira a „hivatalos" hangot:

– Akkor honnan tudta meg, hogy ők voltak azok?

– Tőlük tudtam meg... – Zoltánossi lélegzetvételnyi szünetet tartott, és amikor folytatta, hangja ugyanolyan fakószürke lett, mint a vallomása kezdetén: – Ugyanis november közepén, tehát az ellenforradalmi események, valamint a szovjet csapatok visszatérése után, pártszervezői munkát végeztem a kerületi pártbizottság megbízásából. Jártam a kerület üzemeit, abból a célból, hogy a lehetőséghez képest segítséget nyújtsak a kerület párt alapszervezeteinek megalakításához, illetve tevékenységéhez. Így kerültem, a többi között, egy úgynevezett középüzembe, ahol a pártszervezet az alakuló taggyűlését tartotta. Természetesen a taggyűlésre azok jöttek el akkor, akik akartak, hiszen tudvalevőleg a párt még nem rendelkezett a tagság regisztrációjával. Egyáltalán arról is szó volt, hogy tagokat toborozzunk – örültünk mindenkinek, aki hozzánk jött. A gyűlés befejezésével elénekeltük az Internacionálét, és csoportban távoztunk az üzemből, egy darabig együtt mentünk, aztán lassan eloszlott a csoport, aszerint hogy merre laktak az elvtársak. Utoljára kettesben maradtunk. Én megkérdeztem az illetőt, hol lakik. Nem tudom pontosan visszaadni a feleletét, de tartalmában körülbelül az volt, miszerint nem fontos, hogy ő merre lakik, de annál érdekesebb, hogy én ismét a pártban lakom. Aztán fölszólított, hogy hagyjam abba a pártépítő tevé-

kenységem, s táguljak a párttól, mert ha nem, akkor ellátja a bajom. Ez azokban a napokban, hogy így fejezzem ki magam, eléggé sablonos fenyegetés volt. Abban az időben az ellenforradalmi elemek munkája elsősorban abban csúcsosodott ki, hogy fönntartsák és fokozzák a zűrzavart, megakadályozzák a párt szervezeteinek létrehozását, tehát azt az erőt, amely a későbbiek folyamán képes volt rendet teremteni és normalizálni a gazdasági, valamint politikai életet. Útitársam, gondolom a célból, hogy fenyegetésének nagyobb nyomatékot adjon, s éreztesse velem annak reális voltát, közölte, hogy úgy látszik, számomra kevés lecke volt, amit egyszer kaptam. A kifejezések részletezése azt hiszem, ez esetben se lényeges, elég az hozzá, drasztikus, lumpenhangot használt. Én úgy tettem, mintha nem érteném, és megkérdeztem, hogy milyen leckéről beszél. Ő pedig azt felelte, hogy amit kiosztott rám a hegyen – azzal sarkon fordult, és otthagyott. Később tudakozódtam az üzemben, elvtársaknál, s kiderült, hogy nem az ő kötelékükben dolgozik, hanem a kerületi vendéglátóipari vállalat szerelője, aki úgy jutott az üzembe, hogy a büfében az eszpresszógépet javította, és egyszerűen beült az alakuló taggyűlésre. Körülbelül egy esztendő múlva láttam ismét, akkor sikerült megtudnom, hogy Grabóc Lászlónak hívják az illetőt, azonos a jelenlegi elsőrendű vádlottal. Hosszasan gondolkodtam, tegyek-e följelentést ellene, de úgy értékeltem a helyzetet, hogy amikor pártunk általános politikája egyre világosabban olyan cél felé tendál, hogy a tragikus napok eseményeire mielőbb fátylat borítsunk, mintegy kitöröljük azokat az emberek emlékezetéből, elfeledtessük velük – akkor egy ilyen szubjektív sérelem fölhánytorgatása éppen ellenkező irányban hatna, s végeredményben a tömegek megnyugtatása helyett, azok fölzaklatását hozná magával. A Grabóc-féle csoportnak – meg kívánom jegyezni, hogy

én két ember alkalmi banditizmusáról, nem pedig egy csoport működéséről tudtam – szélesebb, mondjuk úgy: társadalomellenes tevékenységéről nem volt tudomásom. Ezekről később értesültem, különböző emberekkel való beszélgetések során. Talán kissé naivul, de azt hittem, hogy a rajtam esett sérelem csupán két megtévesztett és megtévedt embernek a személyem elleni akciója volt. Ezért nem kértem a magam részéről a bűnvádi eljárás megindítását korábban. Grabóc társának kilétét csak az elsőfokú bírósági tárgyalás fedte föl előttem, Kerényi Alfonz személyében – kis szünet után hozzátette: – Egyébként ott mindezt előadtam, és újabbat most se mondhatok – kimért mozdulattal följebb csúsztatta karján a zakó ujját, órájára nézett, és megkérdezte: – Nem tudom, kielégíti-e a válasz az elvtársakat?

Barát a homlokát ráncolva hümmögött:

– Engem igen...

Ideges lett a Zoltánossi siethetnékjétől. „Szólni a főnöknek..." – gondolta újra, s haragudott Ambrusra, miért olyan értetlen, vagy úgy tesz, mintha az volna. Végre: a tanú – aki nem hebrencs Rózsi. A vallomás – amiből nem lesz cirkuszi bohózat. Megalapozott, szép tanúvallomás. Ezzel kellett volna kezdeni, és számára már nem létezne Grabóc-per. Ez meg rohanni akar. Pártközpont. Ekkora baklövést! Ha siet, odaér. Kicsit késik. Legalább ne mondta volna hangosan. Grabóc kicsit előbbre dőlt, Ambrus hátára meredt. Ha a szemek ölni tudnának, Ambrus most összeesne. Még mindig neki áll följebb! Van bátorsága ilyen szemeket mereszteni! Tenyere összeszorult a szék karfáján, akár ennek az elvetemült gazembernek a torkát markolná, s ebben a pillanatban – mint bírói pályafutásának annyi más precedensében – újra érezte annak a magas erkölcsiségnek a tudatát, amit a hivatása jelent. A legmagasztosabb emberi érzést: kivágni a társadalom testéből a gennyes részt –

súgtani a bűnt, és elrettenteni tőle. „Úgy ám, ügyész elvtárs..." – gondolta kaján diadallal. Szorosra vonta szemöldökét, haragosra – nehogy kimutatkozzék az igaza fölött érzett öröme. Mintha egyszerre minden helyreállt volna lelkében: gőgös gyűlölködés perzselt a pillantásából, ahogy Grabócra vágott. „Rongy." Ez a féreg akarta átjátszani? Őt?!

Grabóc a Zoltánossi Ambrus hátát nézte. „Angol szövet..." – a szája keserű volt. Zoltánossi ugyanazt mondta, amit az elsőfokú tárgyaláson. Ugyanúgy mondta, ugyanazzal a színtelen, hangsúlytalan beszéddel – és ő ugyanúgy érezte, mint amikor először hallotta: a sima szavak a nyaka köré fonódnak, hurokként fojtogatják. Szeme Barátra rebbent. „Beveszi... – gondolta. – Ezt mindenki beveszi..." – az járt a fejében, hogy kár volt sajnálni a golyót, és fölsóhajtott. Most már hiába. Érezte, hogy a vér a fejébe tódul. Elöntötte a forróság, és eszébe jutott, meg kell őriznie a nyugalmát, s a közelmúlt emlékeiből fölbukkant a cella képe meg a formula: „Bevetem a második lépcsőt..." – és az: – „Nincsenek tartalék csapataim..." – az ügyészre kapta pillantását. Az őrnagy közömbös arckifejezéssel merült a papírjaiba. „Nem nézett utána..." – a megállapítás lassan, körülményesen súlyosodott agyára, megfáradt tőle. „Támadni..." – de a szó üresen kongott a fejében.

A védő a szokott pózában ült: karja keresztülvetve az asztalon, ujjai remegős táncot lejtettek. „Ez után..." – vonta meg csöppet a szemöldökét Barát – nem szeretett volna az ügyvéd helyében lenni. „Ezek után védeni?!"

– ...A magam részéről több kérdésem nincs – mondta, és oldalt fordult: – Az ülnök elvtársaknak?

– Nincs – vágta rá sietve Darabos. Zámbó csak a fejét rázta, s megint elővette a zsebkendőjét.

– Ügyvéd úr? Kíván kérdést intézni a tanúhoz?

A védő nehézkes moccanással félig fölemelkedett a székről:

– Semmit, kérem – baljával az asztalba kapaszkodott, jobbját reményvesztetten kifordította, s akárcsak Barát gondolatát idézte volna, visszhangozta: – Ez után... – jobbrabalra megingatta fejét, visszazökkent a helyére.

Az alezredes álla Grabóc felé rándult.

– Maga?! Maga akar valamit? – pattogott rá. Undor és megvetés ült az arcára. Nem tudta fegyelmezni vonásait, és már leplezni se kívánta érzéseit.

– Igen – hangzott csöndesen, s a szék megreccsent. A bilincs összezördült, Grabóc fölállt. Pillantása lesiklott a vasra, s ráfeledkezett.

Csönd volt.

– Na! – csattant föl Barát. – Kérdezzen, vagy üljön le! Azt hiszi, föltarthat bennünket!?

Grabóc látszólag nyugalommal tekintett rá. „Miért beszél így velem?!" – és az ajka megrándult: ezt nem érdemes. Most nem. „Bevette..."

– Ha megengedi a tisztelt bíróság...

Halkan beszélt. A hangja nyugodtnak tűnt – bosszantotta Barátot.

– Nyissa ki a száját! Nem papnak gyón! – zörrent rá újból. Grabóc megakadt. Arca sápadt volt, a száját összeharapta. Ádámcsutkája nagyot ugrott, fel és le, aztán kicsit hangosabban folytatta: – ...mindenekelőtt megköszönöm a tanú őszinteségét... Szükségesnek tartom leszögezni, hogy vallomását minden vonatkozásban precíznek tartom, a tényanyagát illetően pedig valóban mérvadónak és elfogadhatónak...

Barát kihúzta magát a székben, úgy nézett le rá gúnyosan, megvetéssel. Régi sláger ötlött agyába: „...Késő a bánat, kedvesem..." valami buta tangó, többre nem emlé-

kezett belőle. Homlokát ráncolta – nem tudta, honnan jutott eszébe, s megállapította, hogy nagyon a helyzethez illő. Grabócra bólintott. Ismerős játék, mind ezt csinálja: kiút nincs – töredelmes megbánás következik. Az utolsó szalmaszál – hátha beugrik a bíró. Csöppnyi mosoly húzódott ajkára – valami zöldfülű, igen – de bíró? – alig láthatóan megcsóválta fejét: bíró, az nem!

– Tehát a tényanyagot ez esetben nem áll módjában kiforgatni... – szólt közbe újra, most csöndes-elégedetten. „Megtanulsz kesztyűbe dudálni..." – és a szemét leste, azt a gonoszan számító könyörtelenséget a tekintetében.

Grabóc gyomra remegett, tenyere ökölbe szorult a bilincsben, ajka megrándult, de szótlan összecsukta, s a keze is elernyedt. „Belezavar..." – lüktetett a halántéka. Az izmok hurkába feszültek a nyakán. „Nyugalom..." Nagyot fújt.

– A tények, azok tények – mondta. – A tényekkel pedig nincs mit vitatkozni... Ezért kérdezni szeretnék csupán. Először a tisztelt bíróságtól, mivel nem vagyok jogi szakértő, és a tárgyi tudásom hiánya bizonyos fokig akadályoz a védekezésben...

Az alezredes tekintete az ügyészt kereste. „A tények – tények, ügyész elvtárs, még akkor is, ha akadékoskodunk" – az ügyész ismét az asztalra bámult maga elé. „Most nem nézel rám." – Visszafordult a vádlotthoz. „Még van pofája..." – szúrós pillantás kíséretében megjegyezte:

– Úgy látszik, mégsem kellett volna elutasítani a hivatalos védelmet... – jelentőségteljesen ráhunyorított: – Ezt csak úgy mellékesen mondom... Na, folytassa.

A sóhaj úgy tört fel Grabócból, akár túlfűtött kazánból a gőz. Arca megpirosodott izgalmában:

– ...Arra kérnék felvilágosítást, hogy minek nevezhető az a katona – már jogi értelemben –, aki elszéled a csapatától, elhányja fegyverét, röviden, cserbenhagyja elvtársait,

és ezzel a cselekedetével mintegy elárulja mindazt, amit a katonai esküben megfogadott?

Barát pislogott. „Már megint?" Elfutotta a méreg.

– Írjon levelet valamelyik újság szerkesztőségébe – vetette oda gúnnyal. – Ott majd választ kap rá. Ott az olvasók kedvéért hiábavalóságokkal is elpiszmognak. Itt nincs idő filozofálgatni! Olyan kérdéseket adjon fel, amelyekkel a maga szerepét tudja tisztázni, vagy pedig üljön le!

Koppanás.

Barát szemüvege az ügyészre villant. Az őrnagy ujja között ceruzacsonk, a kihegyezett végével fölfelé. Az alezredes felhorkant. „Mégis több a soknál..." – elvörösödött haragjában, jobbjával Grabócra bökött:

– Más kérdése nincs?!

– Más nincs. Ha erre nem kapok érdemleges választ, csupán megjegyzéseket kívánok fűzni a tanú vallomásához...

– Mondtam már, hogy csak ide vágó kérdésekre kaphat feleletet! – Barát ökle a pulpitusra dobbant. – Mit gondol, a bíróság türelmének nincs határa?! Ne higgye, hogy a demokrácia jogaival a végtelenségig visszaélhet! Ha éppen tudni akarja, torkig vagyok a maga cirkuszaival! Elég volt belőlük! Tegye meg az észrevételeit, és kész!

Grabóc helyeslőleg bólintott:

– Én is remélem, hogy a proletárdiktatúra demokratikus jogaival nem lehet visszaélni... – látta, hogy az alezredes arca megrándul, sebesen folytatta: – Kérem, a helyzet a következő volt. Minden fegyverzetünket egyetlen darab hatharmincötös belga browning jelentette. A pisztoly űrmérete maga elmondja: rövid távra ható, önvédelmi fegyver. És az is csupán egyetlenegy. A legegyszerűbb lehetőségnek az látszott, hogy a kerületi pártbizottság székházából fegyverkezzünk föl – mi is erre gondoltunk. El is mentünk oda,

de fegyvert – a néhány kézigránáton kívül – nem találtunk. Ezért határoztuk el, hogy emberekre fogunk vadászni – fölkelőkre. Már több tanú említette, hogy az úgynevezett „rendes emberek" azokban a napokban bezárkóztak. Az utcákon alig-alig járt valaki sötétedés után. Mi hasonlóan gondoltuk: a kispolgár, miután teliüvöltötte nappal az utcát és a hivatalát a bátorságával, estére hazaiszkol, bevacsorázik, és reggelig ki se dugja hazulról az orrát – ahogy akkor ők nevezték – a forradalmukba. Tehát aki később lófrál az utcákon, az ennek a kispolgári ellenforradalmi hullámnak – mert én akkor így értékeltem a tanú által az imént „sajnálatos, illetve tragikus októberi események"-nek nevezett zendülést –, tehát: a lázadás lényegének, a fegyveres fölkelésnek a veleje, az elitje. A tanú vallomása is megerősítette az akkori elgondolásunk helyességét. Mert ki fog végigkakaskodni a fehérterror kellős közepén a városon? Nyilván a győztes ellenforradalom banditái elég bátrak hozzá – valamint a magunk fajtájúak. Ha ellenforradalmár – elvesszük a fegyverét, és megöljük. Ha űzött vad – befogadjuk, erősebbek leszünk vele. Így gondoltuk. Tudtuk, hogy ki a kerületi nemzetőrség parancsnoka, és azt is, hogy hol lakik. Föltételeztük, hogy estére hazatér. Azt is tudtuk, hogy a környékbeli villák fiataljaiból sokan szolgálnak a Szabó bácsi csapatában, különösen pedig az egyetemeken megalakult fegyveres bandák soraiban. Ezeket szemeltük ki áldozatul. Rájuk vártunk. És erre jött a tanú. Sötét volt. Nem tudtuk, hogy kicsoda-micsoda – csak azt, hogy egy ember közeledik. A kerítés tövében, pontosan emlékezem rá, egy villanyoszlop mellett vártuk, és a kerítésből kiemelt léccel vetettem gáncsot neki. Az akció úgy zajlott le, ahogy a tanú előadta. De valamit nem értettem sem akkor, se most. Ezért fordultam az előbb a bírósághoz a kérdéssel, amit a tanács elnöke visszautasított. Né-

mely vonatkozásban talán én is együgyűen gondolkodtam, akár a tanú. Én azt hittem ugyanis – üldözött, a fehérterror által meghajszolt kommunistára bukkantunk. A közöttünk lezajlott beszélgetésből azonban az derült ki, hogy csupán egy menekülő patkányra, aki menedékjogot akar szerezni az „új világba" – és kezét-lábát töri, hogy bebizonyítsa nekem, nem lőtt, és különböző objektív okok miatt nem is lőhetett az ellenforradalom hőseire, az ő akkori szavával: „A szabadságharcosokra". Rimánkodott az életéért – nem rovom bűnéül –, de sokkal többet beszélt, mint amennyit kérdeztünk. A többi között elmondta, milyen tevékenységet fejtett ki, hogy – őt idézem – „a nép ellenségei" kezéből kiverje a fegyvert. Ezért jogosnak tartottam, hogy árulóhoz illően bánjunk vele. Lőszerem egy tár volt: nem tudtam rápazarolni. Attól tartottunk, hogy ránk hozza a felkelőket, ezért leütöttük, s átvittük a másik utcába, hogy megzavarjuk a tájékozódásban... Így volt.

– ...És most úgy van: téved, ha elhiszi önmagának, hogy a bíróság megeszi ezt a maszlagot, amit idetálalt – szakította félbe az alezredes kedélyeskedve. – Mi azért többé-kevésbé ismerjük az embereinket... – hehegett fölényesen. – A tanút is, és magát is. Ilyen demagógiával itt... – ajkát biggyesztette, karját a mennyezet felé nyújtva, megforgatta tenyerét a levegőben.

A bilincs összecsörrent. Grabóc az öklével megtörölte homlokát.

– A második találkozásunk is ugyanúgy történt, ahogy a tanú előadta. Valóban megfenyegettem: táguljon a párttól. Nem akartam, hogy a párt tagja legyen, meg is mondtam neki, azért, mert ha ismét ilyen tagok lesznek a pártban, akkor az a forradalmárok pártjából a senki-mindenkik pártjává züllik. Nem akartam, és nem akarom! Ezt mondtam neki, és ezért fenyegettem meg. A fenyegetésen túl

pedig elmondtam a véleményem a körzeti pártszervezet titkárának is. A tanú azonban ott az ideig nem jelentkezett a pártszervezetbe, s hamarosan el is költözött abból a körzetből. Másutt vették föl tagnak...

Barát az asztalra támasztotta mind a két könyökét, előrehajolt, s úgy hallgatta, mint gyerekek az esti mesét.

– No nézze, Grabóc – mosolygott rá. – Lehet, hogy ez így történt. Én ugyan nem hiszem, de – teszem azt, elfogadnám. Objektíve mégis az a helyzet, hogy maga megfenyegetett egy embert, aki a párt mellett dolgozott, a forradalmi munkás-paraszt kormány érdekében. A párt szervezeteit keltegette életre, vagyis – maga nagyon szeret nagy szavakat használni – a proletárdiktatúrát erősítette. Nem gondolja, hogy ezzel a fenyegetéssel maga meg éppen a proletárdiktatúrát gyengítette? Maga a proletárdiktatúra rettenetes nagy bajnokának tünteti föl magát. Hogyan jutott akkor eszébe fenyegetni valakit, aki éppenséggel ezt a diktatúrát igyekezett erősíteni, olyan időkben, amikor nem nagyon tülekedtek az emberek? Nem áltatom: jókora ellentmondást látok a maga szavai meg a tettei között... – befejezésül a levegőbe csapott a nyitott tenyerével.

– A proletárdiktatúra támogatására minden valamire való embernek éppenúgy szüksége van, akár a diktatúrának arra, hogy támogassák – Grabóc úgy beszélt, mintha önmagában tépelődne, és csöndesen. – De a pártban, ott nincs mindenkire szükség. Bizonyos személyeknek a forradalom vezérkarában, a pártban lenni – ez nemcsak előreviheti, hanem hátráltathatja is a dolgokat. Sőt kompromittálhatja magát a forradalmat, el is térítheti az irányától. Én így látom – ezért követtem el, amit tudtam, hogy aki egyszer faképnél hagyta a pártot, az ne keveredjen vissza. A tanú talán emlékszik rá, valahogy – legalábbis az én emlékezetemben így él az akkori beszélgetésünk – úgy fejeztem ki magam, csináljon

amit akar – de a párttól táguljon! Aki párttag, annak vállalnia kell, hogy többet ad a társadalom asztalára, mint mások. A kötelességei teljesítése miatt emberebb a többinél. És én a tanút kevesebbnek tartom a többinél. Mindenkit kevesebbnek tartok annál, hogy ember, aki csak a napsütésben volt hű katonája, de otthagyta bajban a forradalmat. Az emberségét hagyta ott... És én az ilyenektől jobban féltem a pártot, mint a nyílt ellenségtől. Mert a párt – emberekből áll, és pontosan olyan lesz, amilyenek a tagjai. Ha bolsevikok – a szó forradalmi értelmében bolsevikok – alkotják, akkor az bolsevik párt lesz, és kiáll minden vihart. De ha megtelik ingatag jellemű, mindenbe belealkuvó, gyáva kispolgárokkal és vagány karrier-hajhászókkal, akik úgy váltják a hitet, mint más az inget – az akkor is szociáldemokrata jellegű párt lesz, ha ezerszer kommunistának nevezi magát. Erre már megtanított az élet.

– Szép puritán elveket vall – állapította meg az alezredes. Már nyugodt volt, és olyan magabiztos, mint a macska, amikor egérrel játszik. Ambrus nem Rábay Rózsi. Hehhentve felnevetett: – Kár, hogy nem változtatta meg a nevét, Robespierre-re. Tudja, a „megvesztegethetetlen" nevére. Az a név jobban illene magához, mint a Grabóc... – az ügyészre nézett. Az őrnagy furcsálkodva bámuló megütközése láttán elégedett volt – az oldalvágás talált. A doktorka mondta ezt a Robespierre-t Kovácsról néhány nappal ezelőtt, amikor elment hozzá, hogy írjon föl valami frissítőt. Örült, hogy így sikerült továbbadnia: ne hordja olyan magasan az orrát az ügyész elvtárs. Grabócra pislogott: – Egyébként volt ennek a Robespierre-nek egy tulajdonsága, amit szintén eltanulhatott volna tőle. Mindig úgy járt a keze, ahogy a szája beszélt, nem másképp.

Zoltánossi megint az órájára nézett, aztán Barátra. „Szenilis hülye..." – gondolta, és hangosan sóhajtott. Barát

ügyet se vetett a sürgetésre – egyszerűen örült, hogy mindaz, ami olyan süppedőssé vált benne, akár lápban járna, most szilárd lett újra, és bírónak, elhivatott bírónak érezte magát.

Ambrus Zámbóra hunyorított, vállát megemelte csöppet az őrnagy felé „Mi lesz?" Zámbónak azonban a krumpli járt az eszében, az ócska tragacs teherautó, s ő, Ambrus a szeneskosárral a hátán. Furcsának érezte, hogy akkor, abban a pillanatban nem, de most az emlékezés képében szokatlannak találja az akkori arcát. „Megstuccolta..." – a terem végébe bámészkodott, mintha nem vette volna észre Zoltánossi mozdulatát. „Meg kell köszönni..." – gondolta rosszkedvűen.

Barát odabiccentett Grabócnak:

– Van még észrevétele?

– Kérdésem van még. Szeretnék választ kapni a tanútól, hogy mi volt az ő álláspontja az ötvenhat októberi ellenforradalommal kapcsolatban. Konkréten, az októberi eseményeket hogyan ítélte meg, forradalomnak-e vagy ellenforradalomnak – azon a gyűlésen, amelyiket magam is végighallgattam. Először. Másodszor: mi volt a véleménye a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról ugyanebben az időben?

Barát ciccentett, és a fejét csóválta:

– Kizárólag azért engedem meg a tanúnak, hogy feleljen, mert semmiképp nem akarom, hogy akár magában, akár másban olyan érzés születhessen, mintha bárki akadályozta volna a védekezésében. Csak ezért, érti Grabóc?! Annak ellenére, hogy a tanú vallomásából erre a két kérdésre nagyon is egyértelmű feleletet kapott...

Zoltánossi arcán egy izom se rándult. Jobbjának négy ujját elegáns mozdulattal zakója zsebébe süllyesztette, hüvelykét kinnhagyta, s szórakozottan simogatta a szövetet.

„Szenilis hülye." A pulpitus elé nézett, a parkettára. „Kosz van" – gondolta egykedvűen.

– ...Kérem a tanút, feleljen a vádlott kérdésére.

Zoltánossi arca ugyanolyan lárva maradt, a feje mozdulatlan. Szemét sem emelte föl.

– Ezekben a kérdésekben mindig egy véleményen voltam pártunk vezetésével... – mondta, gondosan hangsúlyozva minden szót, s ügyelve rá, hogy az egész mondat kicsit mellékesnek hasson a fülekben.

– Akkor még volna kérdésem... Vallott-e a tanú olyan politikai álláspontot, amely szerint az októberi események alapvető tendenciájukban pozitív jellegűek voltak, s éppen ezért vélte sajnálatosnak, hogy ellenforradalmi erők is belekeveredtek, és felülkerekedtek az eseményekben?

Barát annyira bosszús volt rá a betűrágó kérdéseiért, hogy mosolygott, s elhatározta, nem esik ki a joviális hangvételből:

– Maga mindig elveti a sulykot, Grabóc. Egyszer válaszoltak magának, magyarul elmondták, maga pedig úgy viselkedik, hogy az embernek önkéntelenül arra kell gondolnia, az időt húzza, mintha ezzel kivonhatná magát a felelősség alól. Értse már meg, ezzel hiába mesterkedik. Megkérem a tanúnak, hogy erre az újabb kérdésre feleljen.

– Elnézést, de lényegesnek tartom.

Barát egyre mosolygott:

– Nem. Kérdezzen mást, ha van még kérdeznivalója.

– Hát...

Az alezredes hangja úgy csattant, mint a pisztolylövés.

– Üljön le, Grabóc!

Csönd lett. Aztán a bilincs megcsörrent.

Barát szertartásosan oldalt fordult ültében:

– Ügyész elvtárs? Kíván kérdést intézni a tanúhoz?

Az őrnagy a jegyzetfüzetére hajolt. Valamit írt bele a

ceruzacsonkkal. Barátra kapta fejét. A válasz kurta volt, fojtott hangú:

– Igen – lendületes mozdulattal befejezte az írást.

– Parancsoljon, ügyész elvtárs... – mondta mézesen Barát. Csak most tűnt föl neki, hogy a teremőr ott áll az ügyész asztala mellett. Furcsálkodva fölvonta szemöldökét. Nem vette észre, mikor ment át az öreg a másik oldalra.

„Bevette..." Grabóc maga elé meredt. „Nincsenek csapataim..." – fölsóhajtott, az ügyész felé fordította fejét. – Meggyőződöm róla... – csendült fülébe reménytelenül közönyösen az őrnagy válasza, s ismét egy katonai formula jutott eszébe: „...az ellenség csapatai, áttörve az első védelmi állást, folytatják előnyomulásukat..." – a torka elszorult, szuszogva szedte a levegőt. Az asszonyra gondolt. Rózsika ott ül hátul, a falnál. Szeretett volna odanézni – legalább egy villanásnyi biztatást fölfogni az asszony szeméből. Ajkát szorosan összezárta. Az ügyészt figyelte. Nem nézett hátra, nem akarta, hogy felesége meglássa az elgyöngülését.

Az ügyész fölállt, közben kitépte az oldalt a füzetéből, amire írt, gondosan összehajtogatta, és a teremőr markába nyomta.

– Egyetlen adatra vonatkozóan kérek fölvilágosítást a tanútól. Ön, Zoltánossi Ambrus, azonos-e azzal a Zoltánossi Ambrussal, akinél ezerkilencszázötvenhat decemberében – a pontos dátum ma már nem megállapítható, de a mi szempontunkból nem is lényeges – a forradalmi munkás-paraszt kormány karhatalmi egységei több teherautó rakomány – az állam birtokából nevezett által ismeretlen körülmények között eltulajdonított – élelmiszert és iparcikket foglaltak le?

Grabóc megrándult, mint akit áram ütött. „Meggyőződöm róla" – futott át agyán, és kihúzta magát. Barát szája

kinyílt. Levegő után kapkodott. A pápaszemet lerántotta orráról, úgy meredt az őrnagyra. Tekintete villámokat lövellt. Valaki a karjához ért.

– Alezredes elvtárs... – a teremőr a bírói szék mögül diszkrét suttogással nyújtotta elébe a cédulát. Barát úgy nézett rá, mintha nem is ő követte volna tekintetével a körbe lopakodását a pulpitus körül – Mi? – dörmögte hangosan. A teremőr vállat vont, közelebb nyújtotta a papírt. Az alezredes az ajkába harapott, elvette, és az asztalra csapta. „Cédulázik!" – szeme ismét az őrnagyra villogott.

Zoltánossi félig lehunyt szemmel nézte a pulpitus tövét, a csíkot, ahol meggyűlt a por és a szösz. Fejét lassan emelte a bírókra – pillantása gyorsan siklott végig rajtuk. Zámbó valami papírt böngészett megint, és az arca vörös volt. „Aljas" – orrcimpája egy csöppet megtágult a rokon látásán, tekintete már Barátra pihent, de még Zámbóról gondolta „...hogy nem sül le a bőr a pofájáról..." – félig hunyt pillái alól figyelt az alezredesre. „Hülye... Mondtam, hogy el kell mennem..." Hüvelykje a megszokott mozdulattal simogatta öltönye szövetét – négy ujját szorosan egymáshoz zárta zsebében. Pillantása Zámbóra vágott, arcára kissé kényszeredett mosoly terült.

– Régen tisztázott ügy ez – hangja szenvtelen volt, szavai ismét a tények szárazságával kopogtak. – Tőlem valóban vitt el a karhatalom holmikat, amelyeket én a lakásomon, illetve a bérleményemben megőriztem, és saját kérésemre, sőt sürgetésemre, szállították el...

– Az ön kérésére?!

– Természetesen. Én jelentettem be a karhatalomnál, hogy ezek a holmik nálam vannak... Még ötvenhét végén tettek ismeretlen egyének bejelentést ellenem a munkahelyemen, s ennek ürügyén próbáltak megfúrni. Akkor tisztázták...

Úgyszintén a saját kérésemre. Magam fordultam az apparátus illetékeseihez, hogy a vizsgálat időtartamára mentsenek föl hivatali teendőim ellátása alól, ugyanis ebben a beosztásban ilyen gyanúval a hátam mögött dolgozni, nem tartottam összeegyeztethetőnek. Fölötteseim nem teljesítették ez irányú kérelmemet, ellenben igen rövid idő alatt kivizsgálták a vádat, s megállapítást nyert, hogy az rágalom... – Zámbóra nézett. Pillantásuk összeakadt. Az őrnagy tekintetében zavar ült, lehajtotta fejét. „Pupák" – gondolta Zoltánossi megvetően.

– Kérem, akkor adjon magyarázatot arra, hogy miért éjszaka és miért házkutatás keretében foglalták le, majd szállították el az idegen tulajdont képező holmikat?

– Ezt én sem tudom... – Zoltánossi kényszeredetten fölnevetett. – Számomra is meglepő volt, hogy éjszaka állítottak be az elvtársak. Gondolom, azért, mert alapos gyanú volt arra nézve, hogy mások összelopkodtak a zürzavarban, amit lehetett, és egy füst alatt akarták elintézni a tőlük való begyűjtést a nálam tárolt holmik elszállításával.

– Szemtanúk állítása szerint házkutatást – ebben az esetben – csak az ön bérleményében foganatosított a karhatalom! Tartottak másnál is, de más időpontban!

Zámbó az iratok fölé görnyedt. „Marhaság... Nem is igaz..." – ráncolta homlokát az emlékezésben. Még járt valakinél, az Ambrusék házában ugyanakkor, fegyvert kerestek az illetőnél, de nem találtak rá. „...És nem is éjszaka, hanem hajnalban..." – az ügyészre sandított, az láthatóan minden idegszálával Ambrusra figyelt, és olyan érzése támadt, hogy ez mindjárt rámutat az ujjával, és nekiszegezi: – Hogy is volt az, őrnagy elvtárs? – melege lett a gondolattól. „Honnan tudja?..." – körmével a papír szélét pöcögtette. Külön vállalta, önként ezt az éjszakai bulit, nem is lett volna aznap szolgálatban, élvezni akarta a rokoni látogatást. Ambrus pizsamá-

ban. „Más nincs?" „Nincs." „Jó, akkor megnézzük a pincét..." „Jaj, el is felejtettem, ott is van még..." „Romlik a memóriád, öregszel?" „Ne vacakolj... Igazán. Te... Vigyétek, úgyis be akartam adni... Nem hiszel nekem? Igazán, ha mondom..." „Na jó, csak mozogj, nekem tiszt létemre derogál cipekedni. Legalább elmondhatod, hogy te vitted vissza, ha nem is a magad jószántából..." Valahogy így volt, és mint a szikla gördült agyába, hogy „...meg kell köszönni..." Az arca lángolt. „Szólni kell" – rettenetesen fáradtnak érezte a tagjait. „Szólni..."

– Bocsásson meg, ügyész elvtárs, nem értem, hogy a Grabóc-ügy szempontjából miért fontos ez a kérdés? – Zámbó úgy hallotta Barát recsegését, mintha valahonnan messziről érkezne a hangja. „Mert a tanú egy nagy rakás..." – gondolta, és mély lélegzetet vett. „Szólni kell..." – zakatolt a fejében. Barát bosszús volt, ajkát biggyesztette az ügyész akadékoskodására: – A tanú szerint évekkel ezelőtt tisztázták, de még ha elmarasztalható volna – az ügy akkor se tartozik ide...

– Annyiban érzem idetartozónak, amennyiben más erkölcsiség alapállásából a bíróságnak, véleményem szerint, másként kell értékelni a tanú vallomását! – az ügyész emelt hangon beszélt, erőteljesen hangsúlyozva minden szót, akár valami tanár magyarázná a leckét: – Éppen a vád bizonyítása érdekében szeretném, hogy a tanú szavai magasabb erkölcsi értéket nyerjenek a bíróság előtt. Ezért akarok választ kapni az előbbi kérdésre – halkabban, mintegy mellékesen megjegyezte: – Imént küldtem egy papírt alezredes elvtársnak. Kérem, olvassa el.

– Feleljen, kérem... – bökött Barát Zoltánossira. Föltette szemére az ókulárét, kézbe vette a cédulát, kibontotta, s közben Ambrust leste, hogy mit mond.

– Azt hiszem, ez valóban lényegtelen. Lehet, hogy nem

tartottak. Ezt én nem tudhatom. Mint mondottam, annak idején tisztázták ezt az ügyet.

– Az ön által önmaga ellen tett bejelentésnek van nyoma valahol? Akár másolat például a levélről, amelyben az ön lakásán tárolt holmik elszállítását kéri?

– Nem levélben kértem, hanem szóban.

– Tehát nincs?

– Nincs.

Barát szuszogott. Közelebb húzta maga elé a papírlapot, fölötte figyelt Zoltánossira. Zámbó a halántékát dörzsölgette.

– Sajnos nem erősített meg a szavai hitelében – mondta az ügyész.

– És aztán? – fakadt ki Zoltánossi, kihúzta zsebéből a kezét. – Én ebben az ügyben jöttem tanúskodni, nem pedig azért, hogy egy régi rágalom alól tisztázzam magam! Ha nem hiszi, amit mondok, vegye úgy, hogy a karhatalom kijött, és elvitte. Akkor sem ért anyagi kár senkit...

– Tehát a karhatalom kijött, és elvitte?

Zoltánossi a nyakkendőjéhez nyúlt, igazgatott rajta:

– Vegye úgy! – lökte oda foghegyről. Szeme Zámbóra villant. „Aljas..."

Az ügyész vállat vont:

– Köszönöm. Úgy fogom föl. Bizonyára a bíróság is figyelembe fogja venni a tanúvallomása értékelésénél. Több kérdésem nincs – komótosan leült a helyére.

Barát összeharapta száját. „Ambrus" – furcsa zavar fogta el, és nagyot nyelt, a cédulába pillantott.

Zámbó fölsóhajtott. „Megmondta... Végeredményben..." – és örült, hogy megszabadult a nyilvános cáfolás kellemetlen kötelességétől. Elővette zsebkendőjét, végigtörölte a homlokát. Ambrus nem tehet szemrehányást – szolidáris volt. „Odabenn..." – gondolta. Majd négyszem-

közt szól Barátnak: valóban vegyék úgy. Vagy egyáltalán: hagyják figyelmen kívül a vallomását...

„Kérem alezredes elvtársat, próbálja elfogultság nélkül vezetni a tárgyalást. Nem szeretném, ha törvényességi óvást kellene emelnem a vádlottak védekezésének állandó, céltudatos megzavarása miatt."

Barát az asztalra ejtette a papírt. Krákogott.

– Foglaljon helyet – intett Ambrusra.

Zoltánossi tétovázva lépett egyet.

– Szeretnék eltávozni... – mondta halkan.

– Majd a tárgyalás végén elmehet! – közölte Barát hidegen.

Zoltánossi méltatlankodó fejcsóválással indult hátra.

„Mikroporózusos, vagy hogy hívják... talpa van..." – csodálkozott utána Barát – nem hallotta a cipőjét kopogni. Aztán hangosan azt mondta:

– Gadányi Károly tanúkihallgatása következik.

Valaki a terem végében vágyakozva fölsóhajtott: „Szünet!"

A megjegyzés el se jutott Barát értelméig. Feje előrebillent. Újra elolvasta az ügyész papírlapját, aztán a tenyere élével végigsimította, és még egyszer. „Az ügyész elvtárs..." – moccant a szája gúnyosan, hangtalanul. Pillantása oldalt vágott – az ügyész elvtárs a vádlottjával kokettál. Karja megrándult – marokra gyűrni a cetlit, és a szeme közé csapni. Ez merészeli őt fenyegetni!? Egy ilyen cédulát küld neki!? Elfogultság! Talán majd a vádlott ízlése szerint vezeti a tárgyalást, úgy bizonnyal megfelel ügyész elvtársnak! Hát, ha régi, kipróbált párttagoknak hisz inkább, mint a banditáknak – az elfogultságot jelent?! Szeretett volna odakiáltani az őrnagynak, hogy ha ez elfogultság, akkor vállalja! De mennyire! Osztálybíróság ez, vagy mi az isten – az ügyész elvtárs is kifejtegette valamelyik irományában!

És még óvással fenyegetőzik! Nem átall óvással fenyegetni! Úgy látszik, ez volt a baj otthon is, azért adta ki a felesége az útját. Elszakadt az ügyész elvtárs a talajtól, amiből származott. A néptől szakadt el. Az ilyenek hagyják olyan könnyen faképnél a családjukat. Utánuk az özönvíz! „Az ügyész elvtárs..." – lassan, gondosan összehajtogatta a füzetlapot, észrevétlenül a belső zsebébe csúsztatta. „Erről még beszélünk, ha nincs kifogása ellene, ügyész elvtárs..."

Gadányi a pulpitus elé lépett.

A terem végéből újra fölhangzott a suttogó vágyakozás: „Szünet!" Barát nem értette pontosan a szót, csak dühbe gurult, amiért zavarják a tárgyalást. Homlokát ráncolta, és odadörrent:

– Mi?

Csönd lett.

– Micsoda zaj ez? Mit akarnak?!

Zoltánossi éppen leülni készült. Visszakiáltotta:

– Szünetet!

Barát rámeresztette a szemét. A vér a fejébe tódult. Ebben a pillanatban meg tudta volna verni Ambrust. Az ügyész cédulájáért. Meg azért, mert ő sem olyan, amilyennek egy ilyen régi, kipróbált elvtársnak lennie kellene. Mert kiáll érte az ember, és kompromittálja magát. Aztán nyelhet a cédulára. „Lesz neked szünet..." – karja széles ívben meglendült, az asztalra csapott:

– Ide figyeljen, Zoltánossi! Szünet itt akkor van, amikor a bíróság elrendeli, nem pedig amikor a közönség kitalálja! Ez nem cirkusz! Ez bíróság! Ha magának nem tetszik a tárgyalás vezetése, elmehet az Igazságügyminisztérium panaszirodájába, ott kipanaszkodhatja magát!

Zoltánossi megütődve bámult rá. „Szenilis hülye..." – vállat vont, leült.

– Ne vonogassa nekem a vállát! – rivallt rá Barát. – Vi-

selkedjen tisztességesen, mert úgy kihajítom, hogy a lába nem éri a földet! Egyelőre figyelmeztetésben részesítem! – méltatlankodva mocorgott a székében. „A vállát vonogatja nekem..." – dörmögte félhangosan. Szeme sarkából az ügyészre sandított. „Majd ezt is az elfogultság számlájára írhatja, ügyész elvtárs..." motozott agyában. Az őrnagy értetlen csodálkozással pislogott rá. Barátot valami megmagyarázhatatlan zavar fogta el a tekintetétől. Állával a tanú felé szúrt:

– Gadányi Károly?

A hústorony egy arasznyit előrébb mozdult, kicsit megilletődött hang felelt belőle:

– Igen.

– Beszéljen hangosan – pillantott rá Barát enyhültebben: – Alig érteni, amit mond.

– Igen.

Az alezredes fölvette a tanú személyi adatait.

– Rokoni kapcsolat ön és a vádlottak valamelyike között nincs?

– Nincs.

– Haragos viszonyban nem áll velük?

– Nem... – aztán heves fejrándítás kíséretében helyesbítette önmagát: – Azaz igen! Haragszom rájuk!

„Az ördög vigyen el..." – horkant föl Barát, és rosszallón pislogott rá. Ez alaposan lecsökkenti az egész vallomás értékét.

– Milyen ügyből kifolyólag? Mióta tart ez a haragos viszony? – kérdezte.

– Amióta elkövették a tetteiket! Engem személy szerint, azt hiszem, a legközelebbről érint minden, ami az ellenforradalom alatt történt, mert a bátyámat is az ellenforradalmárok gyilkolták meg! Én az ilyenektől még a levegőt is sajnálom! Ételt nem adnék nekik!

Barát egy kézmozdulattal leintette a háborgás folytatását:

– Igen... – sóhajtotta. – Természetesen megértem a felindultságát, de én a személyes viszonyukra gondoltam. A személyes kapcsolataikra, ezen az ügyön kívül – magyarázta körülményesen, és tenyerét a periratokra emelte. – A szóban forgó ügyön kívül van-e oka haragra vagy rosszindulatra a vádlottakkal szemben?

– Azon kívül nincs.

„No te magas ég!" – fohászkodott magában Barát jámbor iszonyattal, s még a szemét is a plafonra fordította.

– Ezt kérdeztem... – bólintott nyájasan. Melle megemelkedett. Karcsi bemutatkozása kellemetlenül érintette. A bátyja! Mindig mindenbe belekeveri. Az adófizetési halasztás kérésébe, akár a „Tök-felső" áruraktárának állandó magas szintű feltöltöttségébe. Mással magyarázni, ha kánikulában egy nap kevés jeget hoztak, mint a mártír családja iránti ellenszenvvel – megrázta fejét –, Karcsi erre képtelen lenne. A kellő helyen és kellő időben elhelyezett szomorkás megjegyzések kitűnő boldogulási lehetőségeket biztosítottak. Barát néha émelyítőnek érezte az elhunyt ilyen túlzott tiszteletét, de nem akarta megbántani valami buta megjegyzéssel Karcsi érzékenységét. Viszont a „Tök-felső"-ben a legnagyobb kánikula idején is lehetett hűtött italt kapni – még késő este is, és akkor is szolgáltak föl belsőségből készült ételeket, amikor más vendéglőkben hírét se hallották borjúmájnak vagy velőnek. De hogy most minek hozta elő a bátyját? Barát hümmögött, elhatározta, ezért külön elővezi Karcsit: hagyjon föl vele, többet árt, mint használ a bátyja emlékének. A fotográfiáját is levehetné a vendéglő faláról, a bukszusággal együtt. Értse már meg: nem oda való az. Egyszer tett valami célzást, hogy mindent a maga helyén. „Tudod, hány külföldi jár ide? – kérdezte rá Karcsi.

– Tudod, hányan megkérdik, hogy ki ez? Nem tudod elképzelni. És én mindegyiknek elmondom, hogy a bátyám, és az ellenforradalmárok meggyilkolták. Tudod, hogy a szájuk nyitva marad? Tudod, hogy többet használok a pártnak meg a rendszernek ezzel a képpel, mint hat újságcikk? Nagyon is jó helyen van az!" – Barát nem tudott felelni az érvelésre, s hogy eszébe jutott az eset, viszolyogva felhúzta az orrát. Gyászolja odahaza, ne a kocsmájában. Hangja elkomorult, hivatalos színt öltött:

– Önt tanúként fogjuk kihallgatni. Figyelmeztetem, hogy a bíróság előtt csak az igazat mondja. A hamis tanúvallomást, vagy a bíróság tudatos félrevezetését a törvény szigorúan bünteti! Mondja el a bíróságnak, amit erről az ügyről tud!

Karcsi beszélni kezdett – pontosan ahogy Zoltánossi: hallotta ezt is, azt is. Barát elégedetlenül feszengett a székében, homlokát ráncolta. Zoltánossi – az alezredes kicsit úgy érezte: leszereplése – fölidegesítette. Pillantása végigfutott a termen, az ismerős arcokon, a Rózsin akadt meg, Gedőnén. Hangosan szusszantott. Egy ilyen Rózsi leszerepel – hát leszerepel. Annyi baj legyen! De tőlük „a vallomást" várta. A vád bizonyítását – megcáfolhatatlanul és teljes egészében. Az ő tanúskodásuk a fundamentum – ezzel a szóval gondolta –, amelyről az egész elvetemült bandával hadakozott, meg az ügyész bakafántoskodó akadékoskodásával, és a tanúk ügyetlenségével. Őket ismeri – az ő vallomásuk: perdöntés. Eleve így okoskodott. Ezért utasította el este az Ambrus utolsó próbálkozását, hogy beadja írásban. „Lehet, de akkor elővezettetlek"– és letette a telefont. Ambrus vallomásából azonban hiányzott valami – túlságosan friss volt a benyomása róla, még nem érlelődött fogalmazható szóvá, csak érezte: valami, amire neki, Barátnak szüksége lett volna. Pontosan éppen arra a valamire lett volna szüksége, ami kimaradt a beszédéből. Ismét elfogta az a sivár

bizonytalanságérzet, ami a múltkori tárgyaláson. És ismét elhessegette. „Majd Karcsi..." – futott agyába, és mindjárt az: „...de nem így..." – szerette volna megrázni, hogy azt a hiányzót mondja, ne a levegőnek beszéljen. Keserű lett a szája. Rájuk épített. Zoltánossit kereste a tekintetével. Ambrus előrecsúszott a széken, ahogy kártyázás közben szokott, válla lesüllyedt a szék támlájának magasságába, fejét a mennyezet felé emelte.

– Az egyik szomszédom ott volt, az látta, és elmondta...

– Várjon csak – mordult közbe Barát. – Arról beszéljen, amit ön mint tanú bizonyítani tud. Ami önnel esett meg! Vagy amit ön látott, személyesen tapasztalt...

Gadányi pislogott:

– Megvertek, szidalmaztak, és életveszélyesen megfenyegettek – vágta ki egy szuszra.

– Hol verték meg?

– A lakásomon. Odajöttek a lakásomra. November másodikán hajnalban. A házfelügyelőnek azt mondták, gyanakszanak rám, hogy ávósokat bújtatok. A házfelügyelő nem akarta felengedni őket. A bátyámat már meggyilkolták, ő tudott róla, és félt, hogy ilyesmiben sántikálnak. Fegyverrel kényszerítették rá, hogy kaput nyisson. Ketten ott maradtak a kapunál, ketten pedig házkutatást tartottak nálam. Egyikükben fölismertem Grabócot. Nekem estek, és úgy megvertek, hogy elájultam. Két hétig ágyban fekvő beteg voltam... Orvosi igazolás is van róla...

– Tehát ez történt magával – szögezte le Barát. – Grabóc László! Beismeri a tanú állítását?

Fémes zörrenés, aztán szék reccsent.

– Megtörtént.

Barát biccentett rá:

– Szóval, ez is megtörtént... – és az ügyészre nézett gúnyosan.

– Meg.

– Ebben az akcióban Kerényi is részt vett?

– Igen.

– Neki mi volt a szerepe?

Kerényi fölállt, de Barát leintette:

– Üljön le, Kerényi, nem magát kérdeztem! Feleljen, Grabóc!

– A házfelügyelőt tartotta sakkban, egy kiszolgált zupásőrmestert. Másodmagával. A társára nem emlékszem...

Barát a periratokat forgatta.

– Igen, ezt mondta az elsőfokú tárgyaláson is... – húzta el a mondat végét, és hirtelen szegezte neki: – Kérdése van a tanúhoz?

– Van... Már föltehetem?

– Tessék.

– A tanú elmondotta, mennyire súlyosan érintette őt, hogy testvére az ellenforradalmi terror áldozata lett. Szeretném, ha választ adna, milyen viszonyban volt a bátyjával?

– Hogyhogy milyen viszonyban? – kiáltotta Karcsi, s magasba lendítette az öklét. – Az egyetlen testvérem gyilkolták meg...

A fegyőr a vádlott elé lépett.

Grabóc nyugalommal szemlélte Karcsi kitörését:

– Akkor még egy kérdésre akarok feleletet kapni – mondta. – Miért dobta ki a tanú az egyetlen testvérét, aki védelemért fordult hozzá?

Karcsi szeme vérben forgott, szájáról nyál fröccsent:

– Kikérem magamnak! – üvöltötte.

Barát ökle az asztalra dobbant:

– Csöndet!... – vörös volt, mintha míniummal mázolták volna be az arcát: – Maga mer egy mártír emlékébe gyalázni?! Megvonom a szót, Grabóc! Üljön le!

Grabóc állva maradt:

– Bejelentésem van a bírósághoz – mondta csöndesen.

– Mit akar? Még akar valamit? – sziszegett rá Barát.

A fegyőr megfogta Grabóc karján a darócot, a szék felé húzta: – Üljön le – morogta. Grabóc kirántotta magát a markából:

– A per eldöntését akarom. Mégpedig a javamra! Ezért akarok bejelentést tenni!

Barát szája összeszorult.

A fegyőr az alezredest nézte, nem tudta, mit csináljon.

– A tisztelt Legfelsőbb Bíróság tudomására kívánom hozni, hogy a tanú vértanúhalált szenvedett bátyja, miután a tanúnál hiába keresett menedéket üldözői elől, mert az „egyetlen testvére" följelentéssel s azzal fenyegette, hogy elviteti, az én lakásomon aludt.

– Mi?! – hördült rá Barát.

– Amint mondtam.

Az alezredes a pulpitusra dőlt:

– Így van? – biccentett a Karcsira.

– Nem hiszem – hadarta Gadányi. – A bátyám október harmincegyedikén járt nálunk, este, de mindjárt ment is tovább. Nem igaz, hogy kidobtuk. És az sem igaz, hogy följelentéssel fenyegettük meg elvitetéssel. Nem akart ott maradni, félt, hogy nálunk keresni fogják, és ránk sem akart bajt hozni. Ezért ment el mindjárt...

A sebes folyású szavak úgy kopogtak Barát agyában, mint a dobverő pattogó pörgése. Aztán megint a csöndes hang, az ólomsúlyú mondatok:

– Kérem a bíróságot, hogy a továbbiakban hallgassa meg Vanyák Pál tanúvallomását. Gadányi Sándort ugyanis ő kalauzolta hozzánk. Gadányi Sándor hozzájuk ment. De ők öten laktak egy egyetlen szobából álló lakásban. Fizikailag nem volt hely, ahol még valaki elalhatott volna náluk... Gadányi Károly akkori politikai állásfoglalását az jelle-

mezte, hogy az elöljáróságon, nyilvánosság előtt, fölszólalt a bátyja ellen, általában a tanács intézménye ellen. Gondolom, önmaga tisztázása céljából cselekedte. Mindenesetre tény: ott, helyben-nyomban beválasztották a kerületi forradalmi bizottság tagjai közé. Erről a kerület akkori ellenforradalmi sajtója hírt is adott. Gadányi Károly a kerület forradalmi bizottsága ülésein – véleményem szerint, szintén önmaga tisztázása céljából – szélsőségesebb, uszítóbb hangot ütött meg, mint a tősgyökeres ellenforradalmi elemek... Ezért vertük meg. Példának szántuk a büntetését.

Csönd volt.

Zoltánossi Ambrus ugyanúgy félig ült, félig hevert a széken, mint az előbb, s a mennyezetre merengett még mindig. Ajka körül halvány mosoly derült, vonásai lágy ártatlansággal rajzolódtak harmóniába, akár egy játszadozó kisded arcán.

Karcsi a cipője orrát nézte.

– Nem igaz – dadogott. – Amit én a forradalmi bizottság ülésein mondtam, azért mondtam, hogy lecsillapodjon a tömeg...

Az alezredes tüdeje zihált. „A Karcsi..." – motyogott magában, és közben Zoltánossit irigyelte a flegmájáért. A csöndes, magabiztos, félig mosolynyi derűjéért, amit csak a gyomorpanaszok ronthattak kesernyéssé. A nyugalmáért, amivel ez mindenen felülkerekedik – ha svindlin érik az ultiban éppúgy, mint most. Még csak az hiányzik, ami az ultiparti esetében szokott bekövetkezni: „No és? - a mosolyhoz csodálkozó vállrándítás járult, amolyan »szocialista gentleman«-hoz illő vállrándítás, ahogy Barát magában jellemezte. – Figyeljetek. Miért nem figyeltek? Elvégre a játék – játék!" Halántéka tüzelt, a szája olyan volt, mint a tapló. Vizet töltött magának a kancsóból, egy hajtásra kiitta. „Elvesztettem a fejem..." – harapta be ajkát, és az

ügyészre pillantott, mit szól a skandalumhoz. Erősen összeszorította szemhéját. „Rövidzárlat" – kúszott agyába lassan, csúfondárosan és megszégyenítően, mint legutóbb, amikor ugyanígy kifolyt a kezéből a tárgyalás vezetése. Kinyitotta szemét. Az ügyész fölállt közben, s neki baljós érzés szorult a torkába, hogy miért állt föl már megint? „...Most kellene meginni" – jutott eszébe a kávé, ami a szobájában az asztalon maradt. Grabóc falfehér, a szája széle remeg. A fegyőr – eddig ott állt mellette, parancsra várt, és nem tudta, mit csináljon – most meggörnyedve húzódott hátrafelé, a székéhez. „Miért? – ráncolta össze Barát a homlokát. – Nem adtam utasítást, hogy leüljön..." – és arra gondolt, szabály szerint figyelmeztetnie kellene a fegyőrt. Aztán eszébe jutott, hogy a közbelépésre sem adott parancsot. Megvetően végigmérte Karcsit. „Ostoba... Nekiment volna..."

– Néhány kérdést szeretnék intézni a tanúhoz...

Barát fejét mintha dróton rántották volna az ügyész felé. „Itt már mindenki önállósítja magát?" – szúrt szívébe a sértés, és érezte, hogy az arca pirosra színeződik:

– Egy pillanat, ügyész elvtárs. Talán tartsuk be a rendet, mert különben semmire se jutunk... – krákogott, és még vörösebb lett az ügyész diszkrét, megbocsátó mosolyától. Grabócra emelte az ujját: – Ön befejezte?

– Be.

– Üljön le – zárta mutatóujját a többi mellé, kezét az asztalra nyugtatta. – Tessék, ügyész elvtárs. Kérdezhet.

– Húzott ön valamilyen hasznot a vádlottak letartóztatásából?

– Hasznot? Én?! – Karcsi a mellére szorította mind a két kezét. – Hát mi hasznom lenne nekem abból, ha valakit lecsuknak? Hát amennyiben megtérítik az erdészházból ellopott és tönkrement fegyverek árát – akkor igen. Mert a

vadásztársaságnak én is tagja voltam, és az én vadászpuskámnak eltörték a kakasát, pedig vadonatúj fegyver volt.

– Ezenkívül?

Gadányi a fejét ingatta:

– Semmi...

– Talán így érthetőbb: milyen úton szerezte meg Kerényi Alfonz bérleményét? Azt a szükséglakásul kiutalt üzlethelyiséget, amely ebben a pillanatban az ön által vezetett „Tökfelső" nevezetű önelszámoló vendéglátóipari egység különtermét képezi?

– Hogyhogy megszereztem?! A kerületi vendéglátóipari vállalat támasztott olyan igényt velem szemben, hogy növeljem a vendéglő kapacitását. Én erre beadtam az igényt arra a helyiségre. Jóformán azt se tudtam, ki lakik benne!

– Nem tudta?

– Hát éppen tudtam. De akárki lakott volna benne, akkor is azt kellett volna igényelnem, mert másfelé nem terjeszkedhet a vendéglő, olyan a ház struktúrája. Különben kapott helyette cserelakást...

– Persze. Kapott. Egy háromszor-hárommméteres szobát, társbérletként.

Gadányi hallgatott, aztán kifordította tenyerét, mint aki semmiről se tehet.

– Ezt a tanács intézte...

Az ügyész kissé meghajolt felé:

– Köszönöm a fölvilágosítást – nevetett rá gúnyosan. Hirtelen komorult el, hangja érdes lett, és vágott, mint a fejsze: – Az imént szintén tanúként kihallgatott Zoltánossi Ambrusnak milyen szerepe volt abban, hogy a tanács „elintézze"?

„A Karcsi..." – hümmögött Barát, és elnézett fölötte, a terem végébe. Bozontos szemöldöke lassú mozdulással kúszott följebb a homlokán. „Karcsikám..." – gondolta

szomorkásan. Azon tűnődött, hogy ha leírva olvassa az ügyész kérdését, nevetnie kell, annyira valószerűtlenül hat. De hallotta – ezzel a hangsúllyal, ebből a szájból... – és csak azt furcsállotta, hogy mindez az orra előtt bonyolódott le. Nevetségesen különösnek tűnt, hogy ő erről mit se tud. „Majd tisztázza magát..." Csupán a kisujja rebbent választ a gondolatra – ösztönösen moccant, mint amikor az ember pihét söpör le a kabátjáról. Érezte, hogy Karcsi tekintete segélyt kérőn rebben felé – kellemetlen volt érezni, odébb fészkelődött a széken, csak azért se nézett rá, pedig kíváncsi volt az arcára, hogy milyen a vergődése. Zoltánossira bámult, a hátravetett fej s a félig hunyt pillák miatt úgy tűnt, mintha jóízűt szenderegne, s Barátnak eszébe jutott: „Nem fáj a gyomra..."

– Semmi... Zoltánossi elvtársnak semmi... – hallotta Karcsi hebegését. – A lakás- és helyiségügyek nem őrá tartoznak...

– Ezzel én is tisztában vagyok – hangzott rá ridegen.

– Ő ugye... Támogatta...

– És így sikerült elintézni, hogy egy szükséglakásban élő család még rosszabb szükséglakásba jusson! A kapacitás növelése érdekében! Magyarán a maga effektív pénzben kifejezhető haszna érdekében!

– Ezt a lakásosztály intézte... Zoltánossi elvtársnak ehhez semmi köze nem volt... Mint pénzügyi osztályvezető, megtette az észrevételét, de... Különben is a tanácsnak van egy határozata, hogy föl kell szabadítani az üzlethelyiségeket, az eredeti rendeltetésüknek megfelelően...

– Az a határozat azt is kimondja, hogy a lakók megfelelő elhelyezésével egyidejűleg!

– Nekem ebbe nem volt beleszólásom... Én igényeltem, és a tanács odaadta.

– Mikor adta be az igénylését? Kerényi letartóztatása előtt vagy után?

– Erre nem emlékszem pontosan...

– Érdekes. Pedig én az ön beadványában olvastam arra való hivatkozását, hogy Kerényi Alfonzot politikai, valamint közönséges bűncselekmények miatt előzetes letartóztatásba helyezték! Mintegy ezzel indokolta a kényszercsere lebonyolítására vonatkozó kérelmét! Mindenesetre indítványozni fogom a bíróságnak, egyrészt a dátum pontos megállapítását, másrészt ezeknek a tényeknek az értékelését. A magam részéről csupán azért nem foglaltam le az okmányokat, mivel véleményem szerint ennek idő előtt híre kerekedett volna.

– Valóban... Utána adtam be...

– Örülök, hogy már emlékezik rá. Az említett kitételekre is?

– Igen...

– Köszönöm. Több kérdésem nincs.

Barát úgy ült a székben, akár előbb – de mintha nem is a helyiségben lett volna. Hallotta a szavakat, az ügyész gyors pattogását, Karcsi verejtékes, fáradt kínlódását, s az egész valahogy a messzibe úszott, a bántó gondolattal együtt: „...az ügyész elvtárs... – most is gúnyosan elhúzta magában a szó végét – ...átvette a tárgyalás irányítását..." – és a gondolat sértette csupán, a tény nem. Agya megfáradt. Uniformist fedezett föl a terem végében – az ablaknál egy főhadnagy ült. Hosszan töprengett, hogy ki a csudát idézett be, katonát – aztán eszébe jutott, hogy ügyész ez is, az a fiatal, aki a múltkor olyan rettentő szépen végigszavalta a tárgyalást. „Hallgatóság kell... az ügyész elvtársnak..." – szívta meg az orrát. Modortalan fráter. Engedélyt se kért, hogy beülhessen a terembe. Vagy még a múltkor kért? – nem emlékezett pontosan, de bosszantotta a főhadnagy jelen-

léte, hogy olyan áhítatos ökörszemeket vet a nesztorára. „Ez is főhadnagy" – de nem pillantott Darabosra. Ül, és kész. Főhadnagy. Ennyi az egész. A kávéra gondolt – jó lenne már meginni, meg arra, hogy Gadányi leszereplése után szünetet fog elrendelni. Ürességet érzett magában és azt, hogy nagyon egyedül van.

Darabost illetően Barát némileg tévedett. Ült, és főhadnagy volt. És reggel óta mostanáig, és napok óta mind ez ideig azon morfondírozott, hogy unalmas ez a bíróskodás. Itt fenekel az ember egész nap, a csontjai berozsdásodnak – és az egész nem érdekelte. Ült, és főhadnagy volt – és valami megmoccant benne. Kissé előre, a pulpitus fölé hajolt, úgy nézte az ügyészt – furcsának találta, hogy semmi különöset nem lát rajta, és ébredezni kezdett benne, hogy valami rettenetesen, végzetesen hiányzott az életéből – és szánalmasan jelentéktelen törpének érezte magát.

Barát nem vette észre. A szédítően messzi távolt látta – a semmit meg Zoltánossit –, és az agya gondolattalan volt.

Csönd szakadt a teremre.

Barát fölütötte a fejét. Gadányira nézett.

Háta mögött ajtó nyikorgott. Léptek. „Elvtársnő kérem" hajolt a széke fölé:

– Telefon... Alezredes elvtárs... – suttogta.

Barát összerezzent. „A pártközpont." Fölállt:

– A bíróság szünet után folytatja a tárgyalást...

Kisietett a teremből. A hangja rekedt volt, amikor a telefonba szólt:

– Barát alezredes. Tessék...

– Apu!...

Barát majd kővé meredt. Éva. Meghökkenni sem volt igazán ideje, mert Éva belerepesett a készülékbe:

– ...Gyerekem lesz...

Barát állt, mint a szobor. „Éva...” – szederjes arccal, nehézkesen pihegve szedte a levegőt. Szemöldöke megmoccant, és az jutott eszébe: „Harminchetedik Zsigmond...”

– Innen beszélek, a bíróság elől, az utcáról. Most jöttem a kórházból... Ne haragudj, olyan boldog lettem, és muszáj volt azonnal megmondani neked... – elakadt a szava. Apja hallgatott, a kezében remegett a telefonkagyló, és Évának a Zsigmond tiltakozása járt az agyában: „Ne, Éva... Rosszízű tréfának fogja venni. Ízetlenkedésnek...” Nem tudta hinni, hogy Zsigmondnak igaza legyen. Annyira túláradóan boldog volt – nem akarta hinni. Zsigmond kint várta a telefonfülke előtt, hazaengedték szabadságra, vele együtt volt a kórházban, és amikor kijött az orvostól, semmit se mondott neki. Ránézett, Zsigmond pedig ott, a kórház folyosóján összevissza csókolta, karjában vitte a lépcsőhöz – olyan erővel szorította, hogy lehetetlen volt kiszabadulni az öleléséből. Ajka megnyílt, hogy Zsigmondot említse, de helyette halkan az csúszott ki a száján:

– Azt hittem, ölülni fogsz...

Barát mereven bámult maga elé. „Harminchetedik...” A Zsigmond borzolt haja villant elé, ahogy ajtót nyitott neki a születésnapján meg az Éva szemérmetlen bejelentése az elszeretett születésnapi ebédről. Nem volt ereje szólni. Letette a kagylót.

X.

Éva azt hitte, a telefon véletlenül bontott. Fölszaladt az apjához.

Barát akkor már a szobájában volt, közölte „elvtársnő kérem”-mel, hogy senki számára sincs itt, és bezárkózott. Kopogtak. Nem nyitott ajtót.

„Elvtársnő kérem” világosította föl a lányát, hogy az apja „házon kívül tartózkodik”.

Éva elmosolyodott, és elment.

A kávé elfogyott. „Elvtársnő kérem” ismét főzött, s az is a végét járta már, de alig segített. Viszont Barát szíve úgy zakatolt, mint a gőzmozdony.

Állt az ablaknál, a Dunára bámult. Jégtáblák sodródtak a piszkosszürke vízen. A túlsó parton a Parlament – vonalai élesen rajzolódtak ki, mintha belevésték volna a sok tornyát az ég kékjébe. A jégtáblák lomhán mozogtak. Elcsodálkozott a tiszta fehérségükön. Valósággal érezte a hidegüket, és megborzongott. „Ezért éljen az ember...” – motyogta. Az asztalhoz lépett. Kevés kávét löttyintett a csészébe, ajkához emelte. „Purdé...” – fölhajtotta a kávét. Már meghűlt – langyos volt csak. Ennek a hülye kölyöknek mindegy, ez megszüli. Újra kimondta, kicsit hangosabban: „Purdé” – a szája rosszízű lett a szótól – gondolatban megjelent előtte valami kibírhatatlan szagú, füstös putri – helyszíni szemléken volt szerencséje megfordulni ilyenekben – s ő maga, amint Éva bemutatja: – Édesapám... „Hülye

kölyök." Ez megszüli. Vállat vont. Magának szüli. De belőle nem fog bohócot csinálni, őt ebbe a családba be nem viszi. Menjen csak maga – egye, amit főzött, őt pedig hagyja ki az ostoba játékaiból. „Télen kosarat fonnak, fakanalat faragnak, nyáron vályogot vetnek. Az apja nagyon ügyes... – csendült fülébe az Éva sietős szavú csodálkozása – ...de hát miért érdekes, hogy mik a szülők? Őt sem a foglalkozásáért szeretem, ha nem technikus lenne, hanem utcaseprő, akkor is szeretném – az emberségéért..." – Éva realista idealizmusa! Meghökkent a hirtelen alkotta fogalom képtelenségén. Lemondóan legyintett. Pontosan olyan a meghatározás, mint Éva, és éppen elege van mindenféle képtelenségből – Évából is, a pereputtyból is meg mindenből. Az ember fölneveli – küszködik érte húsz esztendőn át, kikupálja a szoba-konyhás nyomorból –, és a kedves nevelt visszahemperedik egy putris rokonságba! „Nem érdekel – a fejét is félrerántotta hozzá dacosan –, csinálj, amit akarsz!" – morogta magában, és a szíve sajgott. Ezek csak szavak – nagyon is érdekelte, és mint annyiszor az évek során, amikor Éva a tőle való eltávolodás újabb és újabb állomásához érkezett, megint fájt, hogy olyan könnyedén odaveti őt, az apját – jelen esetben egy vályogvető cigány fiáért. Bizonyos volt benne: a végén majd Éva tesz őneki szemrehányást, amiért most már végképp kettészakadt az útjuk, és meg nem érti ésszel: nem azért gürcölt egy életen át az emberi jogok tiszteletben tartásáért, az államrendért, amely valakivé tette, hogy élete végére lecsússzon ismét a társadalom senkijei közé. Ezt még Éva kedvéért sem. Ennek a kölyöknek ő nem lesz a nagyapja.

Cigarettára gyújtott. Vissza kell menni, és folytatni a tárgyalást.

A feje zúgott, halántéka lüktetett, és a szíve úgy vert, mint a gőzkalapács.

Keresztülnézett az embereken a váróteremben. Fönn ült a pódiumon, és amikor minden résztvevő a helyén volt, eltűnődve dörmögte:

– A bíróság folytatja a tárgyalást... – közben Zoltánossit nézte – hasonló heverő pózban foglalta el a helyét, mint az előbb –, és azt gondolta: „Teljesen kikészített..." – de Évát értette alatta. „Csinálj, amit akarsz..." – dünnyögte magában. Vállat vont: úgyis azt fogja csinálni. Az ügyészre pillantott – az őrnagy a ceruzájával játszott – dühös lett, amiért olyan nehezen teszi túl magát a dolgon.

Elővette a listát, energikus hangon közölte:

– Kallós Ernő tanú kihallgatása következik!

A mérnök friss, ruganyos léptekkel sietett a bírói emelvény elé, s miközben fölnyújtotta neki a személyi igazolványát, szemtelenül rámosolyodott.

– Oda álljon! – az alezredes rosszkedvű fintorral bökött Kallós mellé. Kimért, hivatalos hangon kérdezte az adatait, s egyeztette az igazolványban írottakkal. Végül a személyi igazolványt a pulpitus szélére lökte:

– Elteheti – dörmögte mogorván: – Mondja el, amit erről az ügyről tud!

– Kérem, a magam részéről szerencsém volt, ugyanis a vádlottak engem személy szerint nem bántalmaztak, én abban az időben úgyszólván nem is ismertem őket... Azaz, egészen pontosan abban az időben ismertem meg őket... – kedélyes, csevegő hangon beszélt, közben a belső zsebébe süllyesztette az igazolványt. – Akkor én a kerületi tanács műszaki osztályán dolgoztam mint mérnök, és a kerület tatarozási munkái tartoztak az ügykörömbe...

Szék reccsent. Az ügyész fölállt. „Már megint..." – Barát elhatározta, hogy nem hagyja zavartatni magát, nem nézett az őrnagyra.

– ...Közvetlenül az események után azonnal megkezdtük a munkahelyek állapotának fölmérését...

Az őrnagy csöndesen közbeszólt:

– Bejelentést kívánok tenni a tisztelt bíróságnak.

Kallós oldalt hajtotta fejét. Szemüvegének aranyos kerete csillogott a lámpafényben.

Barát hümmögött:

– Talán jobb lenne, ha megvárnánk, amíg a tanú befejezi a vallomását...

– Mindenesetre a tanú szavahihetőségéről, illetve a tanúvallomás értékéről szeretném eleve a bíróság figyelmébe ajánlani, hogy az imént a tanú kijelentette: sem haragos viszonyban, sem rokoni kapcsolatban nem áll a vádlottakkal... – nyájas mosoly kíséretében Kallósra biccentett: – Így történt, ugye?

Kallós vállat vont:

– Így!

Barát jónak látta kinyilvánítani, hogy fönntartja maga számára a tárgyalás vezetésének jogát:

– Na, és?

– Két tényre kívánom fölhívni a figyelmet. Az egyik: tudomásom szerint Kallós Ernő tanú más ügy kapcsán peres viszonyban áll a másodrendű vádlott, Kerényi Alfonz feleségével – nevezetesen lakásügyben. Ugyanis a Kerényi család számára Kallósék lakásának cselédszobáját jelölte ki a kerületi tanács szükséglakásként mint társbérletet.

– Nem állok peres viszonyban... – kottyantotta közbe Kallós, és az ügyész szemébe nevetett.

– Ön hivatalosan ezt közölte velem – az őrnagy szívélyesen mosolygott a mérnökre, majd Baráthoz fordulva magyarázta: – Mint az illetékes tanácstaggal.

– De végül is nem indítottam pert – vont vállat Kallós. – Beláttam, hogy egy per csak tovább mérgesítené a két

család közötti viszonyt, és én szeretnék békességben élni otthon...

– A peres viszony nem csupán azt jelentheti, hogy ön indított pert. Azt is, hogy ön ellen indítottak. Mégpedig – az asztalra hajolt, keresgélt a papírjai között –, ha megengedi, közlöm az ön ellen kezdeményezett per iktatószámát... – fölolvasta, s egyre szívélyesebben mosolygott: – Becsületsértésért, rágalmazásért, az emberi együttélés szabályainak szégyenletes megszegéséért...

– Én azért nem haragszom rájuk – jelentette ki Kallós nagylelkűen. – Akkor sem, ha pereskednek. Megbocsátok nekik.

– Nemes gesztus. Ezután hadd érdeklődjem meg, miért nem támadt fel önben a megbocsátás érzése akkor, amikor az ön családján kívül senki nem tudott róla, hogy a felesége a Kerényiékkel közösen használt mosogatóba rondított. Amikor Kerényiéket vádolták ezzel az ocsmánysággal, és elindítottak egy folyamatot, amelynek eredményeként kirakták volna őket a bérleményből! Miért csak most ez a jószívűség, amikor kiderült az ön által, a tanácstag előtt hivatalosan bejelentett panasz homlokegyenest ellenkezője!? Miért nem volt akkor, amikor ön beállított hozzám azzal, hogy – elnézést a szószerű idézésért: – Szar van a mosogatóban! Miután Kerényiék elfoglalták a részükre kiutalt társbérletet, két-három héttel később megjelent egy rendelet, amely szerint a társbérlet megszűnése esetén az addigi társbérleti lakásba nem lehet újabb társbérlőt beköltöztetni. Az önök társbérlete ilyen módon vált volna főbérletté!

Barát felhorkant. Elhűlve bámult az ügyészre. Eszébe jutott a Kallósnak tett ígérete, hogy majd beszél Kovácscsal, intézze gyorsabban az ügyét. „Szerencse, hogy nem volt alkalom rá..." Szívét a torkában érezte kalimpálni, nehézkesen szuszogott. Valaki felkuncogott a terem végében

– nem volt ereje rászólni. Csodálkozó pillantást vetett Kallósra: sejtelme sem volt róla, hogy a Kerényi család a társbérlője. „Nem mondta..." – kóválygott az agyában. Tekintete összeakadt a mérnökével. Kallós arcán gyermeteg mosoly derült, kicsit megrántotta szemöldökét – Barát olyasmit olvasott le róla, hogy: „Mit lehet csinálni?..." – Kallós pedig azt gondolta: „Fuccs... elúszott..." – és amint az ügyész befejezte, kedélyesen vállat vont:

– Nem vagyok érdekelve a főbérletben. Tavaszra elkészül az a társasház, amelynek egyik lakása az enyém... Obligón kívül állok...

– Mindenesetre a zugbörzén egy főbérlet átadásakor más lelépési díjat kérnek, mint egy társbérlet esetében – szögezte le az ügyész tárgyilagosan.

Kallós elmosolyodott.

– Nem szándékoztam a lakást árusítani. Amint a sajátomba költözöm, a jelenlegit átadom a kerületi tanács rendelkezésére... Egyébként ez az oka annak, hogy elálltam a peres megoldástól a Kerényiékkel való viszályban – gondolkodott, hozzátegye-e, hogy nem pedig azért, mert fél a pertől. Félrehúzta a száját: – Ha ők pert indítottak ellenem, akkor a bíróság majd eldönti a kérdéses vitát. Ettől függetlenül, ismételten kijelentem, nem táplálok haragos érzelmet sem a vádlottal, sem a családjával szemben. Mint mondottam, megbocsátok nekik...

Kovács visszamosolygott a mérnökre:

– Viszont véleményem szerint a kedves felesége nem fogja megbocsátani Kerényiék tizenhárom esztendős fiának, hogy nem sikerült elcsábítania. És ez a másik tény, amire a bíróság figyelmét irányítani szeretném...

– Kérem, ez rágalom! – vágta rá Kallós habozás nélkül

– A Kerényi fiú megundorodott a kalandtól, s ezért nem sikerült úgy, ahogy a kedves neje szerette volna.

Kallós kíváncsian pislogott az őrnagyra, s kezdte megérteni, miért éppen Mutti agyában kelt életre az a ragyogó mosogató-gondolat. „Buta liba..." – nagyon dühös lett magára. Gondolhatta volna: ilyen frappáns ötlet csak úgy, indok nélkül, nem pattan ki Mutti fejéből, azt a körülmények izzasztják ki... Különben mindegy. A lakás eladásának már úgyis lőttek. Tanulság: Mutti még mindig nem tudja, hogy az ember soha ne szeretkezzen házon belül és házasságon kívül egyszerre, mert abból bizonyosan botrány következik. „Ez képes, és bizonyítékot tálal ide..." – Mulatságos lenne, de kicsit kellemetlen. Bár őt érintené a legkevésbé. Viszont a sok barom ezt aztán végképp nem értené... Zakója elején pihét vett észre. Lefricskázta. „Legföljebb megbotránkoztok..." – gondolta.

– Kérem, ez, még ha így lenne is, ahogy ön állítja, nem jelenti azt, hogy én haragszom a vádlottakra... – mondta kedvesen.

– Gondolja? – kérdezte vissza Kovács nyájasan.

Barát merev tartással ült a székben, mint aki kardot nyelt. „Ez is leszerepelt..." – zsongott agyában. Arca is merev lett, érzéketlen, akár csak a hivatali méltósága tartózkodott volna a bírói emelvényen. Az ügyész mosolyát nézte, és az járt a fejében: „Lassabban..." – Zámbó fülébe súgott, aztán Daraboshoz fordult, vele suttogott, majd a pulpitusra dőlt, fölsóhajtott:

– A bíróság elhalasztja az ön kihallgatását – mondta. – Ha úgy látjuk, hogy nincs szükség rá, mellőzni fogjuk. Foglaljon helyet, kérem...

Kallós elmosolyodott, mint akinek igazán teljesen mindegy. Könnyed léptekkel ment a terem végébe. Bizarr gondolata támadt: kiszedi Muttiból a részleteket. Kaján öröm fogta el. Ez siker. Óriási lesz. Ha ennek a libának egy hisztériás jelenettel sikerült vagy ötvenezer forint seggére húznia,

annyit megtehet, eljátszhatja. Ez megér egy éjszakát Muttival. Bekonyakoztatja, és eljátszatja vele. „...és a pénz? Pénzt nem tetszik adni? – ezt megkérdi a végén. És nyűgösen gügyögni fog hozzá: – A Gyuszika pénzt is kapott..."

Az alezredes a doktort szólította:

– Önt saját kérelmére ismét meghallgatja a bíróság... – mondta hűvösen. Bizonyos volt benne, hogy csak a múltkori tárgyalás, Korompainé vallomása miatt akar újra beszélni. Fölülről nézett le rá, gőgösen, megközelíthetetlenül. Agya elernyedt – némi öngúnnyal megállapította, hogy ezért jó, ha az ember alezredes: amikor a feje elnehezül, a válla még bírja. „Akár Éva..." – jutott eszébe. A lánya kobakjába illenek az ilyen gondolatok, és az ügyészre pillantott. Látszólag oda se figyel. „Ez a különbség kettőnk között. Én látszólag odafigyelek..." A doktor hangosan beszélt, a túl kövér emberek jellegzetes szuszogásával, és raccsolt kicsit. Barát a szeme közé nézett – nem érdekelte, amit beszél. Gondolkodni szeretett volna – nyugodtan elmélyülni a problémákban –, de agya fölmondta a szolgálatot, a gondolatok mozaikszerűen széttöredezve cikáztak benne keresztülkasul. „A kávé..." – nehézkesen pihegve szedte a levegőt, arca kipirult. Éva jutott eszébe megint. Miatta nem tud koncentrálni. „Ügyész elvtárs..." – megszívta orrát, ahogy rátekintett ismét, lopva, a szeme sarkából. „Elégedett az ügyész elvtárs..." – Követte az őrnagy pillantását, Kallóshoz vezetett, s csöppet összehúzta a szemét: mindkettő arcán kaján vigyor. „Játszanak?..." – elhúzta fejét, fensőbbségesen lenézett az orvosra.

– ...és aztán mindenfélét összelocsognak az emberről... – háborgott az. Barát készült erre a mondatra, a doktor pontosan úgy mondta, ahogy ő elképzelte, amikor elolvasta az újbóli kihallgatása érdekében beterjesztett kérelmét, amely

szerint szükségesnek tartja „a vallomás pontosítását...” – fölemelte a kezét:

– Hagyja el, kérem. Nem vagyunk gyerekek. A helyére tudjuk tenni egy-egy tanú szavait...

– Igen, az ember undorodik foglalkozni vele, de kénytelen mégis, mert ami itt elhangzik, és az ember cáfolat nélkül hagyja, hát az holnapra úgy elterjed, hogy csak győzze kimagyarázkodni magát, ha tudja. Azt a bíróság előtt mondták, tehát igaz! Ismerem az ilyen vénasszonyokat...

Barát az asztalhoz kocogtatta a ceruzáját:

– A tárgyra, kérem...

Az orvos egy nagy lélegzettel kifújta fölháborodását, és folytatta a mondókát.

Barát félfüllel hallgatta csak. Ezt mondták – azt mondták. Így hallottam – úgy hallottam. Ugyanaz, amit a múltkor előadott. Órájára lesett. Mindjárt dél. A jehovista jutott eszébe. Arról egészen megfeledkezett. A fölfüggesztési kérelemmel. Az itt vár, reggel óta.

Ezt mondták – azt mondták. Barát a szenesembert kereste: „Az ember ide megy meg oda megy...” – kóválygott agyában. De a szenesembert nem látta, s azt gondolta: „Biztosan beteg...”

Az orvosból hullott a szó, mint darálóból a mák.

Barát közönyös szemmel nézte. Aztán megint egy futó pillantás az ügyészre, s hogy visszafordította tekintetét az orvosra, fölsóhajtott: „Téged mivel fognak hazavágni?...” – Halvány mosoly ereszkedett az ajkára. „Hogyan fogsz vádat emelni?” – ezt azonban már az ügyészre értette, és kíváncsi lett rá, egészen fölvillanyozódott a gondolattól. „Neked vádat kell emelni...”

A doktor elhallgatott végre.

Barát odébb moccant a széken, s hátradőlt.

– Az ülnök elvtársak? Kívánnak kérdést intézni a tanúhoz?

– Én szeretnék...

– Tessék – intett Barát, és egész testével Darabos felé fordult, kicsit csodálkozva, kicsit aggodalommal. Amióta ez itt ül, még nem nyitotta ki a száját.

Darabos hangja érdes volt, megilletődöttség érződött rajta:

– Kérem... Tessék megmondani, mi az, amit ebből ön látott? Csupa olyan dolgot mondott, amit elmondtak magának a betegei...

– Fegyverrel mászkáltak... Ezt láttam...

– A többit?

– A többiről ugyebár hallomásból értesültem. A betegektől. A körzeti orvosnak mindent elmondanak az emberek. Valaki három-négy évig körzeti orvos egy helyen, az még azt is tudja, ki mit eszik...

– Akkor nem értek valamit. A beszéde elején lehordta a vénasszonyokat, hogy nem lehet hinni a pletykájukban, meg hogy összelocsognak tücsköt-bogarat. Maga elhitte mégis?

Az orvos meghökkenve nézett rá, a harsány bariton kedvetlenül zengett:

– Fönntartással... – és hozzátette óvatoskodva: – ...természetesen.

– Szóval, amiket nekünk elmondott, azok pletykák?

– Hát, kérem, a pletyka alatt, ugye, általában mást ért az ember – töprengett hangosan az orvos. – Talán szóbeszéd... – folytatni akarta, de Darabos elébe vágott:

– Köszönöm. Több kérdésem nincs! – arca megpirult, lesütötte a szemét. Barát hümmögött. „Miből lesz a cserebogár..." – ezt a kérdéssort nem nézte ki a főhadnagyból, és az őrnagyra nyájaskodott:

– Ügyész elvtárs?

– Nincs kérdésem – hangzott kurtán.

Barát megértően bólintott, alig tudta visszatartani a kárörömét. „Hogyan fogsz vádat emelni? Arra én is kíváncsi vagyok... Közönséget is hoztál magaddal a bravúrhoz..." – Grabócot kérdezte végül – az sem akart semmit az orvostól. Az ügyész főhadnagy fölállt, lábujjhegyen az ajtóhoz lépkedett, és köszönést biccentve Barátra meg az ügyészre, csöndben kiment. „Biztos tárgyalása van" – gondolta Barát. Karórájára nézett ismét, összeráncolta homlokát. Még nem volt ki az egész óra.

– Szünet után folytatjuk – mondta, miközben fölállt.

A terem hamarosan kiürült.

Az ügyész az utolsók között hagyta el a helyiséget, éhes volt és elégedett – a büfébe tartott. Amerre ment, út nyílt előtte a ténfergő sokadalomban. „A sóhajok termében... a félelem útja vagy a gyűlöleté?..." – elmosolyodott a gondolaton. A büfé bejáratában az orvos várta:

– Andriska... – gügyögte harsogva, s félrehúzta a folyosóra, megölelte. – Na, Andriska, olyan régen nem láttalak. Engem nem is kérdeztél, Andriska... – sutyorgott bizalmaskodva, s Kovácsnak a nyűgösködő-éneklő hangjáról eszébe jutott: „Még egy kis konyakot, Andriska... Pliszka konyakot..." Szorosan előtte állt, hatalmas testével majd a falhoz szögezte. Kovács le akarta rázni, lehetőleg föltűnés nélkül:

– Iszom egy kávét – mondta. – Nagyon elfáradtam...

Az orvos pislogott:

– Valamit enni kéne... Nem is reggeliztem – és a fejét csóválta: – Ilyen korán kibújni a jó kis dunyhuska alól. Te mindennap megcsinálod?

– Itt a büfé, ehetsz – mutatott a helyiség felé Kovács.

Az orvos azonban vele tartott.

Szalámis zsemlyét vettek, s miközben majszolták, az orvos ismét előhozta:

– Tényleg, Andriska, éntőlem miért nem kérdeztél semmit? Én csak kutya vagyok?

– Mit kérdeztem volna? – Kovács alaposan megnézte a zsemlyét, nagyot harapott belőle. – Miért lennél kutya? – mondta tele szájjal. „Nem mindegy, hogy ki tett hülyévé?" – gondolta, és ránevetett az orvosra. – Nem volt mit kérdeznem...

A szalámis zsemlye lekötötte az orvos érdeklődését, hangosan nyammogva evett. Kovács szeretetreméltónak találta, s alkalmasnak arra, hogy ha valaki a népi demokrácia nevelte értelmiség szakbarbárságát kezdi emlegetni, akkor összeismertessék vele. „Magyar királyi orvos-százados úr" – sietve teleharapta a száját, nehogy fölnevessen.

– Odabenn melegebb volt. Igyunk valamit... – mondta az orvos.

– Már kértünk kávét...

– Na, valamit. Tudom, hogy alkoholellenes vagy, de az én kedvemért...

Kovács tettette a csodálkozást:

– A kávé nem valami?

Az orvos a fejét rázta.

– Még mindig a megvesztegethetetlen vagy – sóhajtott lemondóan –, akkor én sem iszom. Olyan puritán leszek, mint te – gyorsan helyesbített: – mint az ügyész elvtárs... – nyomta meg az utolsó szót, és azon töprengett, tegyen-e megjegyzést, hogy amiért elválik, nem jó elvadítania magától az embereket. Hát mi van abban, ha szól? – semmi. „Az ember nem tudhatja, mikor lesz szüksége a másikra..." – kicsit csodálkozott Kovácson: okos ember, és nem érti. „Az ilyenek miatt nem szeretik a kommunistákat..." – gondolta. Rendkívül találónak érezte a megállapítását.

Kovács azon töprengett, hogy őt ugyanúgy letárgyalják a rendelőben, mint mindent és mindenkit. Furcsának tűnt,

hogy amíg együtt élt Zsuzsával, olyan gyakran összejártak. „Én is rendesen viselkedem a te barátaiddal" – jutott eszébe Zsuzsa szava, s örült, hogy többé nem kell „rendesen" viselkednie.

– Nahát! Itt ilyen jó kávét főznek?! – lelkendezett az orvos. – Kedvem lenne azt mondani, hogy idézz be néha egy kávéra... – nevetett a tréfája fölött.

Kovács a pohárba rejtette mosolyát s az orvos kávészakértelméről alkotott véleményét.

– Hol laksz most, Andriska? Úgy eltűntél, hogy a nyomodra nem találni, azt hittem, beszólsz legalább... – jóízűt hörpölt a forró italból, és sértődötten hozzátette: – Legalább nekem. Úgy gondoltam, tartasz annyira... Most mondjam, hogy a barátomnak érezlek? – megvonta vállát.

Kovács apránként iszogatott, élvezte a kávé ízét, szólt, hogy kér még egyet.

„Barátomnak érezlek..." – morzsolgatta magában, s megint Zsuzsa állandóan ismétlődő lemeze jutott az eszébe: „Neked senki sem elég megfelelő barátnak! Mi kifogásod van például a doki ellen?" Megmondta: egy volt Horthytisztet, háztulajdonost, semmilyen baráti kapcsolat nem fűzheti őhozzá. Ez társaság lehet – annak sem éppen ideális –, de barát? „Mi még csak jót kaptunk tőle! Ki volt hajlandó naponta kétszer is megnézni a gyereket grátisz? Vedd tudomásul, hogy nem lehet így beskatulyázni az embereket!" – ízlelgette a kávét. Zsuzsa nem értette, hogy barátság meg társaság – két dolog. Tényleg nem lehet beskatulyázni, és ő nem is akart senkit, de azt igen, hogy ha más vágású ember – akár a doktor –, akkor közeledjen ehhez a világhoz, az ő életideáljához, még ha vitatkozik is vele, s ne kívánja barátság ürügyén a saját ízlését, avitt eszményeit, szemléletét ráoktrojálni. „...Andriska, a Pliszkából..." – motozott agyában, és mellette a szemrehányása: „...Hát miért nem jött hozzám Zsuzsa, hogy iszik?! Tudtam, szí-

vesen bedob egy-két féldecit, de ha ennyire, akkor miért nem szólt? Mint orvosnak!...” „Melyik fölfogású barátság zabálja meg a másikat, az övé az enyémet, vagy fordítva, csak ez a kérdés” – gondolta. A csésze üres volt, az asztalra tette. Az orvosra pillantott, és Zsuzsa jutott eszébe: „Ti fogtok a legnagyobbat rúgni rajta.”

– Örülök, hogy annak tartasz – mondta hidegen. – Egy pillanat... – elment a pulthoz a másik csésze kávéért. – Majd valamelyik nap benézek... – mondta, amikor visszajött. – Amint egy kis levegőhöz jutok... – iszogatni kezdte a feketét. „Áh, elfelejtesz... – borult el az orvos. – A Tarnóczyt is elfelejtetted, pedig megígérted. Nagyon rosszul van az öreg...”

Kovács nem felejtette el. Pontosan emlékezett rá. Jelen: Tarnóczy nyugdíjas tisztviselő, volt: vitéz, volt: ezredes, volt: erdélyi földbirtokos. Minden: volt. Ellenálló is. Ezért váltották le az ezredparancsnokságról negyvennégy végén, és nevezték ki egy nyugat-határszéli városkába városparancsnoknak. Negyvenöt márciusában pedig elszabotálta a robbantási parancsokat – a városka több épületét aláaknázták, s neki kellett volna intézkednie a robbantásról. Nem adott parancsot rá – a városka megmenekült. Zsuzsának adta át a papírokat, Zsuzsa pedig továbbította: „Megkérlek, András...” Ő elolvasta a kérvényhalmazt: „Szép, hogy az ezredes úr már negyvenöt március huszadikán önmagától rájött: a szovjet elleni háború elveszett. Igazán önálló gondolkodásra vall, hogy akkor már nem hitt Szálasinak...”

Zsuzsa nevetett: „Egy csomó ilyen van – fölsorolt néhány nevet. – Ha ezek megérdemlik a nyugdíjat... – egy vállrándítás – a doki olyan ritkán kér valamit... Az én kedvemért, jó, Andris?...” Kovácsnak ebben a pillanatban ismét agyába ötlött az orvos visszataszító és eredetieskedő gőgicsélése: „...Na, egyedül nem. Úgy nem igazságos, igya-

tok velem... Zsuzsika... Legalább maga, ha már Andris olyan puritán..." – s a két pohár koccanása. Megrázta fejét: – Nem felejtettem el Tarnóczyt, és téged sem foglak – mondta mély meggyőződéssel. – Majd benézek...

– Titok, hogy hol laksz? – firtatta az orvos.

– Miért lenne titok? Albérletben – de a címet megtartotta magának, csak annyit fűzött hozzá: – ...egyelőre.

– Ugyan – legyintett az orvos –, neked ne adnának lakást?! Hiszen te annyira a rendszer embere vagy... Ha egy ilyen beosztású őrnagy lakást kér...

Kovács unta a magyarázgatást, lehajtotta kávéját, s befejezte az orvos mondatát:

– ...akkor ugyanúgy jár, mint a többi, a különbség: nem a kerületi tanácsnál kilincsel, hanem a helyőrségparancsnokságról dobják ki. Annyival még rosszabb, hogy itt szövetkezeti lakásról szó se lehet. Ahhoz haver segítsége kellene, valamelyik kerületi tanácsnál.

– Te ne találnál ismeretséget?

– Nem akarok találni – állt föl az őrnagy.

– Várj, én is megyek... – tápászkodott az orvos is, de Kovács elhárította a kínálkozását:

– Nekem előbb ott kell lennem. Tudod, hogy van: mi nyitunk, mi zárunk, a vevők meg jönnek-mennek. Benézek majd hozzád... – kezét nyújtotta az asztal fölött. Az orvos melegen megrázta.

– Csókollak, Andriskám... Ne felejts el beszaladni – és azt gondolta: „Szeretem a hajnalt." Kíváncsi lett rá, milyen körülmények között lakik András. Majd utánanéz – a házmesternek tudnia kell, hová költözött.

Kovács föllélegzett, hogy lerázta. „Találkoztam egy darabbal a régebbi életemből..." – mosolyognia kellett, olyan könnyűnek érezte a testét, mozdulatait. „Ideje volt kilépni a körből..." Rágyújtott, néhány szippantást szívott csupán,

a sóhajok termében a hamutartóba hajította cigarettáját. Az ismerősök jelenléte feszélyezte, viszolygott a lehetőségétől, hogy valamelyik társalogni akar vele, és az udvariasság szabályai szerint felelnie illik. „Elég volt belőletek..." – bement inkább a tárgyalóba. Barát már a helyén ült, a két ülnök is. Kovács az órájára pillantott.

– Megbocsát, ügyész elvtárs – mondta Barát. – Úgy gondoltuk az elvtársakkal, hogy közben egy kisebb jelentőségű ügyet elintézünk. Nem tudtam beszélni magával róla, hiába kerestük. Formalitás tulajdonképpen, egy jehovista ítéletfölfüggesztést kér... Elővezettettem, de ahogy számítom, ez a per későig elhúzódik, őt meg korábban hozták, elnézhették a papírt. Ez öt perc – ha kijelenti, hogy hajlandó fegyvert fogni, megadjuk a próbaidős fölfüggesztést... Különben, maga volt a vádlója, talán emlékezik rá, Juhos Gyula. Ugyan az ügyészségre küldött papír azzal jött vissza, hogy nem kíván részt venni a tárgyaláson őrnagy elvtárs, de hát addig várni, amíg ez a másik befejeződik... – lemondóan legyintett. – Ha beleegyezik, hogy elraboljunk néhány percet az idejéből, letárgyaljuk...

Kovács egy pillanatig töprengett, odakünn várakozzon-e. „Inkább ez..." – döntött, és a helyére ment.

Az elítéltet bevezették. Juhos Gyula ott állt a pulpitus előtt. Arca megnyúlt kissé, szeme körül karikák sötétlettek. Tar koponyáján sárgásan tükröződött a lámpák fénye.

A fegyőr harsány hangon jelentette, hogy Juhos Gyula őrizetest előállította.

Barát a szokott bólintással vette tudomásul, és intett neki.

– Vegye le a bilincset.

A vas fémesen csörgött.

Az alezredes fölsóhajtott:

– Hát újra itt van, Juhos Gyula...

– Itt vagyok... – hangzott félénken.

– És itt a kérelme is – Barát újra sóhajtott. – Azt írta bele, hogy megbánta, másképp látja a dolgokat. Hajlandó fegyvert fogni a hazájáért.

– Azt...

– És azt akarja, hogy függesszük föl a büntetést. Küldjük el a csapathoz...

– Azt...

Barát hümmögött, a hatás kedvéért levette a szemüvegét:

– Mondja, lehet hinni ennek a kérésnek? Ha maga ülne itt az én helyemen, hinne egy ilyen papírnak?

Juhos Gyula hallgatott kicsit, aztán igen halkan kibökte:

– Nem tudom... – kisvártatva hozzátette: – Talán... – és aztán megint kis szünet után: – Én azt nem tudhatom...

– De maga szeretné, ha mi elhinnénk?

– Szeretném...

– És mi lesz akkor, ha a közösség küldözgetni fogja a leveleket, hogy kitagadják magát, kivetik, úgy elsiratják, ahogy a halottakat? Akkor mi lesz? Nem fogja meggondolni?

Juhos Gyula mellén megemelkedett a daróc:

– Megírta édesapám... – a szeme megfényesedett hirtelen, öklével megtörölte: – Tudom, hogy az lesz... – a hangja elcsuklott.

– Szóval tudja... – mondta Barát csöndesen. – Azzal is tisztában van, hogy ha teljesítjük a kérését, elküldjük csapathoz, aztán ott meggondolja magát, akkor le kell ülnie ezt a büntetést, és még azt is, amit azért szab ki a bíróság, amiért újra megtagadta a fegyveres szolgálatot? Érti? Ezt is, meg még az újat is...

Juhos Gyula feje a mellére kókadt, keze ismét a szeme körül járt.

– Nem fogom megtagadni – sóhajtotta.

– Tehát: nem?

– Nem...

– Rossz dolog elveszíteni egy közösséget – mondta Barát. – De ne féljen, kap egy másikat helyette, és abban nagyobb öröme lesz, majd meglátja...

Juhos Gyula nem szólt. A szája széle meg-megrándult.

– Az elvtársaknak nincs kérdésük... – az alezredes inkább kijelentette, mint kérdezte a formulát, s Kovácshoz fordult: – Az ügyész elvtárs, kíván szólni?

Az őrnagy igent intett a szemével. Fölállt, a foglyot nézte, hirtelen szólalt meg, hangja csattant, akár a korbács.

– Juhos Gyula! Hozzám!

Juhos Gyula összerezzent, értetlenül meredt rá. Az őrnagy hangja kiáltásba csapott:

– Jöjjön ide!

Juhos Gyula tétova léptekkel közeledett hozzá.

Az őrnagy pisztolyt húzott ki a zsebéből.

– Fogja meg! – a fegyvert az asztal szélére tette.

Juhos Gyula az őrnagyot nézte, a szája megnyílt. Az őrnagy visszanézett rá, szigorúan, parancsolóan. Juhos Gyula szája becsukódott, nagyot nyelt, pillantása a fegyverre rebbent. A fegyver fekete volt, akkora, mint a fél tenyere, fénylett. Homlokát kiverte a veríték. A keze a fegyver felé emelkedett, a mozdulat félúton megtorpant. Lihegett. „Uram..." – kóválygott agyában, tekintete rimánkodva tétovázott az ügyészre. Az őrnagy szeme könyörtelen volt, szigorú, és a hangja halk – ő úgy érezte a csöndben, mintha mennydörögne:

– Hajtsa végre a parancsot!

Összerázkódott, forróság ömlött végig a hátán, és a hideg rázta egyszerre. Becsukta szemét – keze a fegyverre hullott, és agyában ismét ott vibrált „Uram... A sátán... Én Uram..." – és ujjában remegett a félelem – az ítéletet várta, és nem akarta látni, ami lesz. A fegyver vasát hűvösnek érezte a tenyere alatt, a gyomra émelygett tőle, s ujja lassan, reszketősen markába ölelte az acélt.

Csönd volt.

A csukott pillák alól kigördült egy könnycsepp.

Semmi nem történt.

Furcsa volt, hogy semmi nem történt, és lassan kinyitotta a szemét.

A magas, barna asztal előtt állt, mint az előbb. A fegyver fekete volt, fénylett, és ő a tenyerében fogta. Hosszan bámult rá. Aztán följebb vitte a pillantását. Az őrnagy is ugyanúgy állt ott, mint az előbb, de a szeme ragyogott, és előrehajolt, odanyúlt a kezéhez, rámosolygott:

– Adja vissza...

Bámult rá, agya nem fogta föl a szavak értelmét, keze görcsös markolással szorongatta a pisztolyt.

– No – biztatta az őrnagy. – Nem akarja? – halkan nevetett: – Az enyém...

Juhos Gyula arcára torz mosolyféle vonaglott. Nézte az őrnagyot, és lassacskán elengedte a fegyvert. A vas az asztalra koppant, ő meg fölsóhajtott.

Az őrnagy mosolygott rá:

– Nehéz volt? – kérdezte.

Juhos Gyula csak a fejével intett igent.

Az alezredes jegyzőkönyvbe foglalta a bíróság büntetést fölfüggesztő határozatát.

Amikor Juhos Gyula kilépett a teremből, Barát megdörzsölte kezét, és az ügyészre nevetett:

– Ez megérte – mondta. – Jó ilyen kézzelfoghatóan érezni, hogy nem hiába vesződik az ember. Kiszedtük a dutyiból... – sóhajtva szakadt ki belőle: – Mintha életet adtunk volna egy embernek... – hirtelen komorult el. Éva jutott eszébe, s a szó a torkán akadt. Nagyot nyelt: – Folytathatjuk...

XI.

Az ügyész az asztalra támaszkodott, nyújtott karral, vállát kissé előreengedve.

Még hallgatott. Grabócot nézte.

Grabóc visszanézett rá. „Bevetem a második lépcsőt..." ötlött az eszébe, s fölhúzta szemöldökét a – most furcsának, nem idevalónak tűnő – gondolatra. „Vádat emel... – döbbent belé a szorongás. – Azért ügyész... Hivatalból..." – elöntötte a forróság.

Barát elégedetten könyökölt a pulpitusra. „Hatás-szünet" – gondolta. Vonásai semmit sem árultak el önderítő kárörömből. „No, mondd... – ösztökélte magában – ...Vádat emelek... – szeméből sürgető, gúnyos szikra pattant az ügyész felé. – Azért vagy itt: vádat e-me-lek..."

Várta a szót.

Az ügyész halkan elkezdte.

– Tisztelt Legfelsőbb Bíróság! A Magyar Népköztársaság törvényei...

Szünetet tartott, és Barát gondolatban folytatta: „...nevében, vádat emelek..."

Az ügyész viszont egyszerűen azt mondta:

– ...az igazság törvényei. A proletárforradalom igazságának, a munkás-paraszt hatalom államrendjének a törvényei. A proletárforradalom hozta létre őket azért, hogy továbbvigyék magát a forradalmat, ahogy az ember a re-

pülőgépet megalkotta, hogy még messzebb, még magasabbra száguldjon – szárnyaljon vele és általa...

Az alezredes arca érzéketlen volt, pislogott – egyetlenegyet. „Majd mondod..." – gondolta, s képzeletében vont vállat csak. Előbb-utóbb jön az a formula. Valami brosúrát írhatott megint, bizonyosan abból citál, a hatását akarja lemérni a hallgatóságon. „Ledobod a harci sódert, aztán mondod..." – hátradőlt a széken, és várt.

Az ügyész nem ejtette ki a száján a formulát.

– ...A forradalom teremtette meg a bíróságainkat, a szocializmus törvényeinek – a legemberségesebb igazságokat, a leghaladóbb életszemléletet megtestesítő törvényeknek – védelme érdekében... Nem létezik humánusabb intézmény a proletárforradalom, a munkás-paraszt hatalom bíróságának intézményénél, azért nem, mert ez a bíróság a szocializmus belső rendjének, a szocialista igazságnak a védelme, minden másfajta igazsággal szemben...

„Filozofálsz összevissza... – bosszankodott Barát. – Inkább a lényeget mondanád..." Levette pápaszemét, rálehelt, hosszasan törölgette a kendőjével, aztán körülményes mozdulattal orrára illesztette megint. Az idősebb Grabóc előregörnyedt, könyökével a combjára támaszkodott, mellére horgasztotta fejét, térde között a parkettát nézte. „Mint a hiúz..." – gondolta az alezredes. Kerényire pillantott, az őrá bámult, rettegő-könyörgő szemmel. Barát szája széle megrándult, elfordította tekintetét. Hátul az orvos, fejét kissé oldalt hajtva figyelt az őrnagy szavaira, mintha valami cukorfélét szopogatott volna. Testének barikádja mögött Zoltánossi terült el. „Észrevétlenül terül el..." – sóhajtott az alezredes. Kallós mosolygott – ugyanolyan gyermekdeden, mint a vallomása közben. „A mosogatóba..." – gondolta Barát, megrázkódott az undortól, valósággal az orrában érezte a penetráns szagot. Ivott egy korty vizet, és

mélyeket lélegzett, hogy elmúljon az utálatos érzés. „Nudlika... Hihetetlen..." – szemöldöke lassan moccant: ez még nem egy eldöntött per ténymegállapítása, egyelőre csak támadás Kallós ellen. Felsóhajtott, egy másodpercre lehunyta szemét. Ha fehér asztal mellett hallja ezt mint adomát, egész este nevet rajta. „Még csak állítás..." – morzsolta magában. Zoltánossi karja megmozdult, Barát csupán a könyökét látta, a sötét zakó foltját Kallós meg az orvos széke közötti résben. „A bajuszát simogatja..." – jutott eszébe. Szerette volna megrázni, hogy ne simogassa. Pillantása visszarebbent az ügyészre. „Mondd már..." – vágott felé türelmetlenül.

– ...az igazság – emberek igazsága, cselekedetekben ölt testet. Nincs örök érvényű aranyigazság, ahogy nincsenek örök érvényű eszmények sem. Az eszmék a társadalom termékei, fejlődésük megfelel a társadalom haladásának. Cselekedeteket az oksági összefüggésből kiszakítani, az okok és a következmények láncolatából, vagy az adott történelmi körülményektől eltekintve megítélni, alapvetően helytelen...

Barát félrehúzta a száját. „Hangos brosúra..." Bosszúsan harákolt. Nem is akarta leplezni türelmetlenségét. Az ügyész fejtegetése idegesítette. Mintha az őrnagy kizárólag őt akarná bosszantani ezzel a filozofikus szónoklattal. Kit érdekel ez? „Tegyél már javaslatot... – szusszantott. – Mondd már..." – újra harákolt. Eszébe ötlött, ha ő unja, s ennyire a lényeget várja – hogy unhatja az, aki kevésbé járatos filozófiai kérdésekben?

– ... a mi társadalmunk humanitása éppen abban van, hogy a közösség ügyének, érdekének alárendeli az egyén ügyeit és érdekeit... A társadalom, a társadalmi rend sérelmét súlyosabbnak tartja, mint az egyén sérelmét...

Barát feszengett a széken. Kovácsnéra gondolt egy pilla-

natig csak – tegnap találkozott vele, hazafelé menet az eszpresszóban –, köszönt az asszonynak, egymás mellett itták a kávét a pultnál, s hogy valamit mondjon, kedveskedve megjegyezte: „Holnap veszekedni fogok a férjével..." – Már nem a férjem – vágta rá Kovácsné szemrebbenés nélkül. – Kiadtam az útját. Elegem volt a nőügyeiből. „Bocsásson meg..." – dadogta ő zavartan, felhajtotta a kávéját, és gyorsan elbúcsúzott, iszkolt kifelé az eszpresszóból. Éppen az őrnagyról tételezte volna föl a legkevésbé, hogy titkos nőügyei vannak! Ha nem Kovácsné mondja, egyszerűen nem hiszi el... De hát Kovácsné csak tudja... „Az egyén poligám hajlama, meg a közösség érdeke... – motoszkált a fejében. – Szónokolni viszont tud... – bólintott, s újra biztatta magában Kovácsot: – Mondd már..." Pillantása Zoltánossira siklott. „Nem tételeztem volna föl..." – gondolta ismét Kovácsra. De tekintete Kallóson időzött meg Karcsin, és a zubbony megemelkedett a mellén. „Az istenért nem mondod már..."

Csönd lett.

Az ügyész leült. Barát egészen elhűlt, pislogott meglepetésében – majdnem odaszólt neki, hogy: „Őrnagy elvtárs, maga elfelejtett vádat emelni..." – az ügyvédre kapta pillantását, az jelnek vélte, s fölállt, hogy elmondja a védőbeszédet. Pergamen színű arca most még sárgábbnak tűnt. Az asztalba kapaszkodott, a szorításba rejteni ujjai rángását.

– ...Könyörületes ítéletet kérek a tisztelt Legfelsőbb Bíróságtól. A vád képviselője arról szólt, hogy a mi állami rendünk az igazság rendje. Én hozzátenném, hogy a megbocsátás szelleme is elidegeníthetetlen a mi világunktól, nézeteinktől...

Barát fölsóhajtott – ez valami hegyi beszédre készült, elszónokol estig –, és a homlokát ráncolta. Hunyorgott – a fény bántotta a szemét. Lehunyta kicsit. A levegő fülledt

volt. Nehezen lélegzett. Kerényire nézett – az ájtatos arccal csüggött az ügyvéden.

– ...Ismétlem, igaz, hogy a vádlottak elkövették a terhükre rótt cselekedeteiket, de szeretném kihangsúlyozni, bár ez korántsem mentség a bíróság előtt: nem rossz szándékból... Ezért kérem a tisztelt Legfelsőbb Bíróságot, hagyja helyben az első fokon hozott ítéletet, ne súlyosbítsa a vádlottak büntetését...

Zökkenés. Csönd.

„Na" – gondolta Barát, és az ügyvédre tekintett.

Az ügyvéd azonban már ült. Karját akkor nyújtotta éppen keresztbe az asztalon, hogy a túlsó végébe kapaszkodjék. Befejezte.

Az alezredes megvakarta a fejét.

XII.

Az eszpresszógép halkan sustorgott. Kávéillat úszkált a levegőben. A dohányfüst szürke fátyolként lebegett a szoba fölött.

Mind a hárman fáradtak voltak.

Barát szuszogott. Nehéznek érezte tagjait, mindkét kezét az öblös bőrfotel karfájára pihentette. Térdén a tanúvallomások jegyzőkönyvei hevertek – egy csomót az ügyész elkért belőlük, betekintésre. Szemüvegét az orrára csúsztatta, az olvasáshoz készenlétben, és a teknőckeret fölött pislogott Darabosra.

– ... Én ezt a károsodást nem értem, alezredes elvtárs... Végeredményben eltört egy vadászpuska kakasa, egynek pedig a tusája, meg összetörtek egy zárat valami szekrényen – ennyi az egész. Hát eltört. Amennyire én emlékszem, elrongálódott még néhány holmi az ellenforradalom alatt, amit senki se fizetett meg, vagyis mindenki, mert az állam fedezte. Megmondom, én se válogatnék, ha egyszer fegyverhez kell jutnom. Ahol harcolnak, ott bizony pusztítás is van meg rongálódás, és az én csőröm igenis bosszantaná, ha a győzelem után benyújtanák nekem a számlát: ennyi meg ennyi fegyver elromlott a kezed alatt, miközben harcoltál, most fizesd meg... Pedig itt erről van szó...

– No igen – Barátot bosszantotta ez a primitív okoskodás. – De magának azért adták a fegyvert, hogy harcoljon vele. Nekik nem adták oda, ők elvették...

– Alezredes elvtárs, hát ha én egyszer katona vagyok...

– Akkor van fegyvere – köhentett közbe az alezredes, és a homlokát ráncolta.

– ... Jó – lélegzett nagyot Darabos. – De ha olyan helyzetbe kerülök, hogy nincs... Mi arra oktatjuk a katonát, hogy minden körülmények között teljesítse az esküjét. Ha gyilkolnia kell, hogy végrehajtsa a parancsot, mert a haza érdeke azt kívánja – gyilkoljon, csináljon meg mindent, amit ember megtehet...

Barát elnyomott egy ásítást.

– No látja – vetette közbe unottan. – Ha teljesíti az esküjét, akkor a fegyverét sem hagyja el. Erre külön kitétel van az esküben. Azt is oktatják a csapatnál, vagy nem? – gunyoros, kérdő tekintettel nézett rá, aztán az oktató fölényének tudatával mozdította Darabos felé a szemöldökét: – Különben pedig kitől kaptak ők parancsot? Milyen parancsot kaptak?! Ezt az akciót a legjobb esetben egy jó szándékú, de mindenesetre magánakciónak lehet elkönyvelni. Nem adott ezeknek senki, semmilyen parancsot...

Zámbó az asztalterítő rojtjait fonogatta, türelmetlenkedve oda-odanézett a presszógépre, mikor kezd már csöpögni a kávé. „Vajon miért ilyen makacs?..." – pillantott az alezredesre. Fáradt volt, nyomott hangulatú, és nem volt kedve beleavatkozni a vitába.

Darabos meghökkenve meredt Barátra:

– Én nem tudom... Szerintem erre nem kell külön parancsot adni. A partizánok se kaptak külön parancsot, hogy partizánok legyenek... Szóval... – küszködve kereste a szavakat, s hirtelen kivágta: – A parancs: a haza védelme!

– Persze – dobta oda Barát epésen –, idézet az elsőéves legénységi oktatási anyagból... – A feje zúgott, a halántéka tájékán akár abroncs szorította volna, megrázta, mintha azt a zsibongó zsongást akarná kiszórni agyából, s elhessenteni

ennek a laikus tacskónak az ellenkezését. Ingerülten közölte: – Itt jogi problémáról van szó, nem oktatási anyagról! A partizánmozgalmat a párt szervezte. Az ő akciójukat meg saját maguk szervezték...

– Hát... – mondta Darabos.

Zámbó elunta a huzakodást:

– ...Mert a párt tatarozás miatt éppen szünetelt... – bólogatott bölcs ábrázattal fonva egybe a rojtokat. – Ilyesmit hallottam a tárgyalás folyamán valakitől. Már nem emlékszem, ki mondta. Nem rossz ez a masina, alezredes elvtárs? Pöfög, sistereg, csak a kávé nem akar kifolyni belőle...

– Kérem, őrnagy elvtárs, hagyja ezt az ízetlen hangú tréfálkozást! – horkant föl Barát, és dühösen legyintett: – Majd kifolyik az a kávé... Komoly dologról van szó. Magának mi a véleménye?

Zámbó elengedte a frissen készült rojtfonatot, nehézkesen fölállt, a presszógéphez lépett:

– Badarságnak tartom. Kérjék meg a Grabócot, hogy csinálja meg. Az lakatos is, kell, hogy értsen hozzá...

– Tehát jogosnak tartja a kártérítési igényt?

– Nézze, alezredes elvtárs, ha valaki tőlem annak a géppisztolynak az árát követeli, amelyiket a lehető legmaszekabb alapon szétvertem egy pasason azokban az időkben, hát enyhén szólva, elküldöm a trópusokra, mert ott is meleg van... Különben az az érzésem, a párt örült volna, ha módjában áll szervezni a fehérterror ellen valamit... Nem volt, és pássz. Hogy miért nem – fölösleges firtatni az okokat. De akad néhány jámbor, aki elkezdi csinálgatni, amit kellett volna – erre feléken billentjük őket! – a kávé csöpögni kezdett, és ő fölsóhajtott: – Na végre...

Barát az asztalra tette a jegyzőkönyvet.

– Mindjárt jövök... – azzal fölállt.

Zámbó a kávét figyelte. „Nem is olyan mafla, mint ahogy kinéz" – gondolta. Darabosra pillantott. A főhadnagy maga elé húzta a jegyzőkönyveket, és belelapozgatott. „Mindjárt kész" – morogta Zámbó. Ambrus jutott az eszébe.

– Majd egy percre elkérem – szólt Darabosnak. – Van egy vallomás, szeretném átfutni még egyszer.

Barát a szobájába ment. Nem gyújtott villanyt. Kezet, arcot mosott. Szeretett volna valamelyest fölfrissülni. A feje még mindig fájt – úgy érezte, mintha idegei összekócolódtak volna a koponyájában –, és a halántékán szorító fájdalom egyre jobban kínozta. Ez a csöpp csend jólesett. Levette szemüvegét, a fotelba ereszkedett – szemét pihentette a homályban, s fölsóhajtott: – Valamit tenni kell... – maga elé mormolta a csöndbe: – tenni... – és hümmögött rá: semmi kedve se volt bármit is tenni. Fejét a tenyerébe hajtotta, megdörzsölte homlokát. – Darázsfészek – motyogott, az ügyészt látta maga előtt, a gunyoros arcát, ahogy előterjeszti a kaján indítványt: vizsgálja meg a bíróság az ügy politikai hátterét. – Az ügyész elvtárs... – motyogta. Szerette volna hirtelen elfelejteni az egész pert, a tanúvallomásokat, Rózsi cirkuszát, Zoltánossi terpeszkedését a széken meg Gadányi Karcsi pulykavörös lihegését, Kallós mosolyát – mindent, azt is, amit fölpiszkált emlékeiben, az egyedüllét nyomasztó érzését, a távoli harci zajból ki-kidörrenő tankágyúk pukkanásait – a durranások böfögésre emlékeztették –, a röpiratokkal teleragasztott utcasarkokat, az első statáriális ügye fölötti meditálását: mit szól a többi bíró a halál kimondásához, a névtelenül fenyegető leveleket az ítélet után s a saját lelkiismerete szorongását amiatt, hogy vajon mégis nem hamarkodta-e el azt az ítéletet, azt a hosszan kísérő furdalást, amely csupán a helyzet teljes rendezése során múlott el, miközben százszor és ezerszer újra bizonyította önmagának: statárium nélkül is kötelet kapott volna

a delikvense bárhol a világon. Elfelejteni mindent, amit ez a szó jelent: ellenforradalom. Valami akkora forgószelet támasztani, hogy egyszerűen kivigye az emberek tudatából a nyomát is – éljen mindenki úgy, akár semmi se történt volna, és találja meg a boldogságát. Borzongott – lidérc ez, amelyet ha fölidéznek, tör és zúz, és rombol, és széthinti a békétlenség ördögi magvait. „Az egyik erre sántít, a másik arra sántít..." – a hang érdes volt, mintha reszelő karmolta volna végig a vasat a füle mellett. Fölkapta fejét, vonásai megkeményedtek, és most is eszébe jutott, mint a teremben: „Az ember ide megy meg oda megy..." – ezt azonban a szenesember mondta, nem ő. Ő ott állt a pulpitus előtt, és a vastag hangja olyan volt, mintha tartogatna valamit a nyelve alatt. Vanyák. A lakatos Vanyák, az utca végéből. „Akkora maszlag ez itt, hogy csak na! Sokat járt a Grabóc szája, az volt a baj, hol erre pofázott, hol arra..." „A tárgyról beszéljen!" – zörrent rá. Vanyák volt az utolsó tanú, és ő már tűkön ült, mielőbb túl akart lenni az egészen. „Hiszen arról beszélek. Ha nekem volt időm végigülni odakünn azt a sok lefetyelést, hallgassák meg azt is, amit én mondok. Azért hívtak. Eddig két munkanapom meg száz forintom bánja. Hát ha ilyen drága mulatság – akkor legyen. Most én érek rá. Mit akarnak ezektől? – bökött a vádlottakra, aztán őfelé legyintett: – Maga nemhogy a szavukat, még a lélegzetüket is a visszájára csavarná. Kihallgattam én mindent. Itt álltam az ajtó mellett végig... Azt hiszi, nem merem megmondani? – szája mosolyra nyílt. – Legföljebb majd intézkedik a Zoltánossi kartárs vagy a mérnök úr, aztán leváltanak a satupadról, kisebbet kapok... Merthogy tanácsi üzem vagyunk... – a mosoly szélesebbre nyílt, nevetett: – Nem félek én megmondani. Engem nem lehet megfúrni, mert akkor leáll a műhely, aztán kereshetik a tervteljesítést, amíg találnak másik szakembert. Nekem

hiába gyászol a Gadányi vendéglős, én tudom, hogy volt a bátyjával, én kísértem a bátyját Grabócékhoz. A torkát harapta volna el, mert kertészkedett régebben a Gadányi, aztán amikor a testvére tanácstitkár lett, hát minden rendeletet a saját családján kezdett végrehajtani, jobban beszolgáltatta őket, mint az idegent! Ismerem én ezeket. A Zoltánossi kartárs bátorságát is, nálunk is szervezte a pártot, eljött a gyűlésekre eleinte, olyan szépen hallgatott, mint hal a szatyorban..."

„Maga párttag?" – kérdezte közbe ő, Barát. „Nem én... – és megint nevetett. – Nekem senki se dirigál, én az öregistennek is megmondom a magamét, akár a Kádárnak is!" „És úgy gondolja, helyénvaló, hogy ilyen flegmán beszél a pártról meg az ország vezetőiről, mindenről?" – kérdezte Barát jóságosan. Vanyák vállat vont, a hangja öblös volt, és visszhangzott: „Én tartom el mind. Magukat is, meg őket is. Én termelem az értéktöbbletet, vagy maguk? Amíg az én szám íze szerint mondják, addig jó, addig mondják! Tudom én, hogy szükség van vezetőkre meg pártra meg miegyébre, nem vagyok én vak! De vagy nekem csinálják a politikát, vagy nem kell az a politika, és pont!"

„Hogy beszél?" – hüledezett Barát. „Ahogy gondolom. A Rákosiék alatt is megmondtam, most is megmondom. Akkor is csak a satupad mellől rúghattak volna ki érte, meg most is... De akkor megáll a tudomány! Nélkülem senkinek se megy... – magabiztosan ingatta a fejét: – Azt hiszi a bíró úr, nem vasalom be a száz forint büntetést a vállalaton? Megmondom, úgy visszafizetik, mint a sicc! – és legyintett: – Jön még utolsó pillanatban anyag, majd akkor benyújtom a cechet, plusz egy százas a célprémiumhoz, mert azt kölcsönadtam a kincstárnak. Megfizetik, ne féljen attól senki! A prémium, az prémium az igazgatónak is!..."

Az emlékezéstől a gyomra mozogni kezdett idegességében, a tudat bosszantotta, hogy Vanyáknak a maga primitív, vulgáris fölfogásában tulajdonképpen igaza van, és még sincs igaza, mert a politika sokkal összetettebb dolog, semhogy ilyen végletekig leegyszerűsíthető legyen, és elévillant a kép: Ambrus félig ülő-heverő tehénkedése, szeretett volna ráhúzni, hagyja el a tunya tartását, viselkedjen úgy, mint egy pozitív regényhős, hogy ez a Vanyák megértse végre, hogyan is áll a világ. „Az egyik erre sántít, a másik arra sántít..." – nehezedett el a lélegzete. „Biztos megitták azóta..." – jutott eszébe a kis tanácskozóban fövő kávé.

Föltápászkodott a fotelből, izmai elmerevültek, megrugóztatta néhányszor a lábát – ropogott a térde, arra gondolt, hogy ha nincs ez a magasztos lélekemelő pár perc a jehovistával, ami úgy fölvillanyozta – hosszú bírói gyakorlata folyamán alig fordult elő, hogy bigott szektahivő belátta bűnét, és az ítélet fölfüggesztését kérte a katonai szolgálat letöltése céljából –, akkor nem lett volna lelki ereje végigcsinálni a mai napot. Végigsimította homlokát. Megrökönyödött, amikor az ügyész próbára tette a pisztollyal – azért is, mert elítélt kezébe fegyvert adni ellentmond mindenféle rendtartásnak, de főképp, hogy kiállja-e a fiú? Félt kicsit – látott már őrjöngő szektatagokat –, hátha ellenük emeli azt a fegyvert, mert eszébe jut, hogy ők a sátán vagy az ördög cimborái... Majd kap fegyvert a csapatnál, annak rendje-módja szerint, ő meg nem kísérti az őrnagy helyében. A jelenet szépsége most is a szívébe markolt. „Megérte..." Cammogó léptekkel indult az ajtóhoz, kezét a kilincsre tette, s várt még egy csöppet a csöndben. „Hozz ítéletet!" – nyilallt belé, s az a kevés nyugalom szertefoszlott ismét. Összeszorította száját, energikus mozdulattal lenyomta a kilincset.

A tanúk még mindig ott ácsorogtak a sóhajok termében. „Elfelejtette..." – bosszankodott. „Elvtársnő kérem" azóta igazán kihirdethette volna már. A tanácskozó helyett a tárgyalóterem ajtajához ment, hogy szól neki még egyszer.

Benyitott, aztán gyorsan betette maga mögött az ajtót.

„Elvtársnő kérem" – az ő helyén, a bírói székben, a pulpitusra borulva, körülötte papírhalmaz – szipogott.

– Mi történt?

Válaszként a szipogás zokogássá hangosodott.

– No, elvtársnő, kérem... – dörmögte Barát. Hirtelenében nem tudta, mit csináljon, csak pislogott rá, aztán odament hozzá az emelvényre: – De hát mi történt?

– Én nem maradok itt... – hámozta ki egy sorozat bőgésből. – Ezt lehetetlenség elviselni...

– Mit? – pislogott Barát. Vizet öntött neki, s az járt a fejében, hogy a legjobb lenne a nyakába loccsantani az egész kancsóval. – No, nyugodjon már meg... – nyomkodta kezébe a poharat. – Így ni... Mindjárt jobban lesz... No...

„Elvtársnő kérem" a szeméhez dörzsölte zsebkendőjét, ivott egy kortyot.

– Azt mondta, úgy kidobat, hogy a lábam se éri a földet... – szipogni kezdett megint.

– Igyon még... Kicsoda mondta?

– Az ügyész... Hogy a lábam se... – és zokogott újra.

Az alezredes egyik lábáról a másikra állt.

– Nyugodjon már meg... Addig el se tudja mondani, mi történt...

– Visszajött, és itt olvasta a jegyzőkönyvet, amit alezredes elvtárs odaadott neki. Én meg ezeket rendezgettem... Egyszerre nekem támadt, hogy kidobat, mert valami másképp van beállítva, mint ahogy a tárgyaláson elhangzott, hogy valami ki lett hagyva egy tanú vallomásából...

Barát a szemével intett a tanácskozó felé:

– Itt van már?

– Ott...

Barát hümmögött, s azon törte a fejét, kinek a vallomását adta oda.

– Melyik részt kifogásolta?

– Azét az öregét... – csuklott „elvtársnő kérem", és még egy kis vizet kortyolt. – Még a múltkori tárgyalásról. Biztosan emlékszik rá, alezredes elvtárs, olyan szép, nagy szakálla volt, akit a tizenkét szem krumpliért vertek meg... Olyanokat mondott, hogy ez a jegyzőkönyv közönséges hamisítás, így mondta, alezredes elvtárs, hogy én meghamisítottam... Én, alezredes elvtárs...

– Mire mondta? – kerekedett ki Barát szeme. – Maga csak azt írta, amit a gyorsíró lejegyzett, nem?

– De... Csak azt... Nem is tudom pontosan, hogy mit akart... Olyasmit kiabált, hogy miért nem írtam az anyagba, hogy az öreg egy ellenforradalmi banda spiclije volt meg a proletárdiktatúra ellensége... Hogy honnan veszem én a bátorságot, elkenni a vallomás politikai hátterét, vagy nem is a vallomásét, nem így mondta, valaminek a hátterét, valami politikának... Pedig itt nem is volt szó semmiféle politikáról, hallotta alezredes elvtárs is, megverték, és ő panaszkodott... Mi van ebben politika?...

Barát eltűnődve hümmögött, aztán csillapítóan a vállára tette a kezét:

– Nyugodjon meg, és szedje össze magát, elvtársnő, kérem. Közölje a tanúkkal, hogy elmehetnek, nem szükséges tovább várniuk...

– Már kihirdettem... Az ítéletet akarják meghallgatni...

Barát hallgatott egy pillanatig: – Akkor arra kérem, hozzon kávét a szobámba. Utána pedig szóljon az ügyész elvtársnak, hogy kéretem... És legfőképpen: nyugodjon

meg... – elvette a kezét „elvtársnő kérem" válláról, az ajtó felé indult, s a küszöbről visszanézett: – Csak a kávé után szóljon neki...

Az alezredes visszament a szobájába, s mire becsukta maga mögött az ajtót, rettenetesen fölháborodott az ügyész eljárásán. Fenyegesse kidobással a saját beosztottjait – de a másét!? Átnyúlni az elöljáró feje fölött, és belekritizálni az alárendeltjei tevékenységébe! Ehhez van esze! Megzavarni a munkát! Mintha egy hajszálnyit is múlna őügyészségén, hogy „elvtársnő kérem" a bíróság alkalmazásában áll-e, vagy sem...

Föl-alá járkált a szobában, szuszogott mérgében.

„Elvtársnő kérem" bejött a kávéval, az asztalra rendezte a tálcát.

– Szóljak akkor? – kérdezte tétován.

Barát biccentett:

– Igen. Kéretem az ügyész elvtársat – dörmögte szigorúan, s elégedett volt: szerencsére megőrizte a nyugalmát a gépírónő előtt. A tálcára pillantott. „Elvtársnő kérem" csak egy csészét készített rá, és Barát legyintett: – Hozzon egy csészét neki is... Hadd lássa, hogy másmilyen emberekkel van dolga...

„Elvtársnő kérem" kesernyésen elmosolyodott:

– Nekem ilyet még soha senki... – rebegte.

– Nyugodjon meg... – biztatta Barát együttérzéssel. – Az őrnagy elvtársnak sok mindenbe van beleszólása, de abba, hogy maga itt dolgozik-e, vagy sem... – csak egy fintorral jelezte, hogy ettől nem kell tartania.

Egy perc, és „elvtársnő kérem" újra megjelent a másik csészével.

– Most szólok – mosolygott az alezredesre.

Barát a fotelban ült. Undorral nézett a kancsóra – torkig volt a kávéval. Aztán mégis maga elé húzta az egyik csé-

szét, félig töltötte – ne higgye Kovács, hogy az ő tiszteletére hozatta –, a másik csészét meg elvitte a függöny mögé, a mosdó szélére.

Kopogás.

Az őrnagy lépett be, s már az ajtóból mondta:

– Kerestem alezredes elvtársat...

– Én meg kérettem... – nevetett csöndesen Barát, és fölemelkedve ültéből a másik fotelra mutatott: – Akkor hát találkoztak a kívánságaink, és most itt vagyunk... – a kávéskancsóra bökött: – Megkínálhatom?

– Őszintén szólva rám fér. Elfáradtam – leült.

– Hosszú volt a mai nap... – nézett körül tanácstalan ábrázattal az alezredes: – Azt hiszem, a mosdón van egy... – mormogta, közben lapos pillantást vetett az őrnagyra. Ez beszél fáradtságról? Mint a csík... A vízcsaphoz ment, félrelibbentette a függönyt. – Egy pillanat... – a csészét a csap alá tartotta: – elmosni el tudom, de törlőrongy nincs... Ha így megteszi, akkor kap kávét...

– Kitűnő – lelkendezett az őrnagy, és szívből mosolygott az öreg igyekezetén. „Piszkosan hozta be a gépíróné? – csak a szeme moccant a pajzán ötletre, mit felelne Barát, ha megkérdezné? Vagy csak pislogna rá a szemüvege fölött? – Hadd játssza meg magát..." – Igazán lekötelez, alezredes elvtárs...

Barát széles mozdulattal a szőnyegre suhintotta a vizet a csészéről:

– Szóra sem érdemes – hárította el szerényen a köszönetet. A vendég elé tette az edényt: – Öntsön, amennyi tetszik, én már kávéztam... – azzal a helyére telepedett.

Kovács a kancsóért nyúlt. „Valóban semmiség..." – pillantása Barátra villant. Elmosolyodott:

– Parancsoljon, alezredes elvtárs!

Barát a torkát köszörülte.

– Tulajdonképpen tanácsot szeretnék – mondta. – Zavarba hozott, őrnagy elvtárs...

– Én?! Mivel? Bocsásson meg, távol áll tőlem minden olyan szándék, hogy önt sérteni vagy bántani akarnám... Mire céloz, alezredes elvtárs?

– Tessék, fogyassza... – pillantott Barát az őrnagy csészéjére, s illendőségből a szájához érintette a magáét, mindjárt vissza is tette az asztalra. – Nem személyi dologra gondolok. A perre... – homloka gondba ráncolódott. – Nézze, ha formai szemszögből vizsgálom – kicsit kifordította tenyerét: – Nem tudom, hogy mit csináljak... Ön nem emelt vádat!

Kovács kiitta a kávét:

– Ha megengedi, élek az engedelmével – nyúlt ismét a kancsó után.

– Természetesen, igyon még – sietett a kínálással az alezredes, és cigarettásdobozt vett elő, felé tartotta: – Gyújtson rá...

A kávé a csészébe csobbant. Kovács rágyújtott.

– Ezek szerint nincs vád – mondta tárgyilagosan.

Barát fölsóhajtott:

– De őrnagy elvtárs... Az ügyészség folyamodott súlyosbításért... Ön pedig mint az ügyészség képviselője... – fölhúzta a vállát.

– ...meggondoltam magam – fejezte be helyette az őrnagy: – Van ilyen.

– De hát... – és megint nem folytatta, csak nézett a másikra.

– Én egy ilyen bizonyítási eljárás után vádat emelni nem tudok. Az ügyészség súlyosbítási javaslattal élt, hivatalból, mert a vádlottak közül egy az állítólagos bűncselekmények elkövetésének időpontjában rendőr volt, a másik meg később munkásőr. Amikor ez az ügyészi javaslat fölmerült,

senki se tudta, sem a bíróság, sem az ügyészség nem tudhatta, mi derül ki a per során. Az derült ki, amit tapasztaltunk. Engem nemcsak meglepett – erre számítottam a legkevésbé –, de meg is döbbentett, és ezért találtam szükségesnek inkább a dolog elvi részével foglalkozni a perbeszédben. Arra kértem a bíróságot, hogy tegye mérlegre az igazságot, pontosabban: a proletárdiktatúra rendjének, védelmének igazságát, és vesse össze az ezzel szembenálló minden rendű-rangú igazságokat. Úgy érzem, ezzel mindent elmondottam, ami egy ilyen perben szükséges...

Barát zsebkendőt vett elő, megtörölte homlokát. „...elvi részével..." – ragadt agyában az ügyész válaszából, s hogy ez igen jó kifogás, akkor divatos használni, amikor valaki ki akar bújni a felelősség alól.

– No igen, őrnagy elvtárs, de itt konkrét eset van... – mondta lassan. – Az elvi állásfoglalás igen hasznos, de konkrétan ez kevés...

– Gondolom, a gyakorlati következtetések levonása kézenfekvő – közölte az ügyész mellékesen, és valamivel hangosabban, gondosan tagolva folytatta: – Ha módomban állna, perbe fognám a tanúk többségét. Sajnos, nem lehet megfogni őket. Nem vallottak hamisan, ügyesen vallottak: még csak megfogni se lehet őket. Hadd filozofáljak egy kicsit, alezredes elvtárs. Minden társadalmi igazság rendelkezik a maga személyi hordozójával. Mi az ellenforradalom után megbocsátottuk a proletárdiktatúra ellen vétő személyek kisebb-nagyobb botlásait. Megbocsátottuk, hogy a maguk polgári-kispolgári, individuális, álhumanista igazságait akarták érvényre juttatni a proletariátus diktatúrájának igazságával szemben. A megbocsátás azonban személyeknek szól – nem pedig elveknek. A megbocsátás nem lehet schutzpass az igazságaik becsempészésére, és mintegy állami, tehát szocialista igazságként való deklarálására. Ha „objektíve"

szemléli az ember – ebben a perben mindenkinek igaza van –, talán éppen a leghumanistább igazságot képviselő vádlottaknak van a legkevésbé: hiszen a tényállás effektív tényállás. Megtörtént. Kicsit leegyszerűsítve azonban a dolog úgy áll, hogy ebben az országban minden és mindenki azért egzisztál és egzisztálhat, mert a tényállás valóban igaz. Tartalmánál fogva igaz – nyomta meg a szót erőteljesen. Kiitta kávéját, és nagyot szippantott a cigarettájából. – Kitűnő kávé... – mondta elismerően.

„Schutzpass..." – forgott a szó Barát agyában, s nem rossz ízű, de gyanakvással vegyes, furcsálkodó pillantást vetett rá a szemüvege fölött – kíváncsi lett rá, honnan szedte a kifejezést az ügyész. „Majd megkérdezem" – gondolta eltűnődve.

– Igyon még... – mormogta, és közelebb tolta hozzá a kancsót: – Én már amúgy se kérek... – Elnézte, hogy az ügyész teletölti a csészét, sóhajtott: – Ön szerint tehát tartalmánál fogva igaz... de itt a vita tárgya egy kicsit a forma...

Az ügyész keze megállt a kancsóval. Tekintetéből tűz lobbant, ahogy Barátra villantotta szemét – az alezredes, mint valami megszeppent gyerek elhallgatott, s homlokát ráncolta saját szavai fölött, aztán bólintott:

– No igen... Azon van a vita... Én úgy érzem... – pislogott rá kicsit kérdőn, mintegy megerősítést várva.

– No igen – adta vissza Kovács halkan. Fölugrott a fotelből, hosszú léptekkel végigrótta a szobát – az alezredes megütközve bámult utána –, egészen Barát íróasztaláig ment, ott megtorpant, a kitüntetés piros tokja mintha megállította volna, s amilyen hirtelen nekilódult, fordult vissza: – Bocsásson meg – mosolyodott az alezredesre. – Belefáradtam az egész napi üldögélésbe... – kicsit félrehajtotta fejét, a mosoly mély ráncokba szigorodott az arcán. „Ez számodra

vita lehet?!... A te számodra?!" – gondolta. – Hadd álljak, ha nem sértem meg... – hangjából azonban türelmetlen düh érzett: – Ezek szerint sokkal könnyebb a kérdés. Csupán azt kell eldöntenie alezredes elvtársnak, elvileg, hogy a forradalom híveinek van-e joguk erőszakot alkalmazni a forradalom érdekében, védelmében... – vállat vont. – Úgy tudom, alezredes elvtárs az elsők között hozott halálos ítéletet az ellenforradalom leverése után...

– No igen – dörmögött Barát. A cipője orrát nézte. „Az egy közönséges rablógyilkos volt..." – gondolta bosszúsan, ezt azonban, így valahogy rossz hangzásúnak érezte, mindenesetre nem az ügyész fülébe valónak, hallgatott kicsit. – Azok sokkal világosabb ügyek voltak... – sóhajtotta.

Kovács mintha nem hallotta volna, megismételte:

– Van-e joga a forradalmi osztálynak terrort alkalmazni?

– Ez attól függ... A helyzettől... – a szőnyeg mintáit nézte, az élénkbordó szín tompának tűnt. „Soha nem törülik meg a lábukat..." – az őrnagy hallgatott, magán érezte a szúrós pillantását, feszengett. „Hagyj békén..."

– Van-e joga szembeszegezni a vörösterrort a fehérterrorral...

– Persze kriminalisztikailag az egyéni terror...

– Kérem, tisztában vagyok azzal, hogy hol az egyéni terror helye a filozófiában. De ebben az egyéni terrorban a szocialista társadalom igazsága képviseltette magát... Más szavakkal: nyugodtan felfoghatjuk a tevékenységüket úgy, mint önkéntes karhatalmi alakulatét...

– No de...

– Alezredes elvtárs hajlandó lenne elítélni a Lenin-fiúkat? Alkalmazták a terrornak ezt a fajtáját! Elítélné őket?

– Az más – ingatta fejét Barát. – Tizenkilenc...

– Ugyanaz. És még egyetlen feltörekvő társadalmi osztály

se tudta megszilárdítani a hatalmát enélkül. Egyetlenegy sem, amelyik uralmon maradt – visszaült a fotelba: – Az emberiesség eszméinek, a haladásnak szembe kell és mindig szembe kellett néznie az embertelenség „igazságainak" alkalomadtán történő támadásaival és brutalitásával... Ha úgy tetszik, az áligazság brutalitását az igazság terrorjával kell féken tartani... Ahogy a nagy francia forradalom a maga humanitása eredményeként elintézte az ellene támadó királyhűeket... Hogy a mai esetet ne is említsem: a jehovistát. Vagy nem azért engedte ki a börtönből a jehovistát, alezredes elvtárs, hogy fegyvert fogjon a leghumánusabb igazságért? És ha kell, gyilkoljon érte!

– Mi? – hökkent meg Barát. – Mit mond?

– Gyilkoljon – vont vállat az ügyész. – A parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmának – tehát a számbelileg legnagyobb tömegek uralmát biztosító társadalom rendjének védelme érdekében, szükség esetén pusztítsa el a külső és belső ellenségeit. Ez a katonaság célja. Ölje meg az ellenséget. Őszintén szólva, embert ölni ronda és kiábrándító dolog... Amikor először sikerült, hánytam – fölemelte a kávéscsészét, körbelötyögtette benne az italt. – De még mindig jobbnak tartom hányni, mint finnyáskodni. Ha teszem azt, Weimarban is így gondolkoznak – néhányezer fasiszta kiirtásával a németek és az egész világ megússza az egész Harmadik Birodalom problémát... Nem irtották ki: a fasizmus hatalomra jutott. Eredmény: ötvenmillió halott... Inkább hányok... – felhajtotta a kávét.

Az alezredes felsóhajtott.

– Most mit csináljunk... – morogta.

– Dönteni kell.

– No igen... – húzta föl a szemöldökét Barát. Kicsit tépelődött, kérdezze vagy ne, még ellene fordítja esetleg, aztán mégis kibökte: – Maga milyen döntést hozna? – gúnyt

érzett az ügyész pillantásából, és amint kimondta, már bánta, hogy elszánta magát, a szőnyegre nézett.

– Én megsemmisíteném az elsőfokú ítéletet. Bűncselekmény hiányában. És az egész anyagot – persze a teljes anyagot, nem azt, amiből a... nem is tudom, hogy hívják ezt az asszonyt, kihagyta a lényeget, megküldeném az igazságilletve a belügyminiszternek. Vizsgálat lefolytatása céljából. Gondolom, érdekelni fogja őket, hogyan kerülhetett idáig az ügy...

– És ez a beismerés? A másodrendű vádlott beismerése... Arról megfeledkezik? Az...

Kovács már unta:

– Valahol olvastam, hogy az emberi haladás szempontjából tökéletesen mindegy, kik fogják a fegyvert, gyönge vagy erős jellemű emberek. A lényeg, hogy fogják, és vívjanak vele... – föl akart állni, azonban Barát újra kérdezett:

– De a kár? A keletkezett károkat ki téríti meg? Kártérítési igényről is szó van...

– Alezredes elvtárs ugye nem volt a karhatalomban?

Barát nem értette.

– Itt voltam, a bíróságon...

Az őrnagy biccentett:

– Én az utcán. És amikor egy derék „hazafi" azzal tisztelt meg, hogy „Kádár-huszár", betörtem a fejével egy pinceablakot. Még nem kérték az árát. De ha kérik, isten bizony betöröm azt az ablakot még egyszer... – megvető fintorral tette hozzá: – Érezzék megtiszteltetésnek, hogy ha ők nem is, de a fegyverük az igazság oldalán harcolt, és ott érte a károsodás...

Barát hümmögött:

– Beszélnem kell az elvtársakkal...

Az őrnagy fölkelt.

– Nem búcsúzom, találkozunk még – mondta szívélyesen.

A bíróság félóra múlva ismét a tárgyalóteremben volt. Barát fölállt, és vele mindenki.

Székzörgés. Barát szigorú pillantással mérte végig a termet. Csönd lett. Akkor megszólalt, komoran, ünnepélyesen:

– A Magyar Népköztársaság nevében!

Maga elé emelte a gépelt papírt, rekedtes, recsegő hangon olvasta:

„...megsemmisíti az elsőfokú bíróság ítéletét, és a nevezettek ellen emelt vádat bűncselekmény hiányában elejti..." Szája kiszáradt, csöpp szünetet tartott, közben Grabócra leskelt – annak hirtelen megnyúlt az alakja, szinte megnőtt, és Barát szeme rámeredt, elöntötte a forróság, olyan gyönge lett, hogy lejjebb engedte a papírt. „Vadbarom..." – gondolta, és maga sem tudta, melyikükre érti kettőjük közül: Grabóc csuklóján még ott feszült a bilincs. „Most már végigvárja..." – és olvasni kezdte az indoklást, majd a papírlapot az asztalra helyezte, fáradtan fölsóhajtott:

– A tárgyalást berekesztem...

Akkor Grabóc megszólalt:

– És ezzel... Ezzel mit csináljak? – emelte Barát felé a karját.

– Vegyék le azt a bilincset! – robbant a méreg az alezredesből, amiért erről ismét elfeledkezett közben, s úgy érezte, menten szétpattan a halántéka. – Maguk szabadok...

Az őrparancsnok vigyázzba kapta magát:

– Alezredes elvtárs, jelentem, a gazdasági hivatal bezárt. Ma már nem tudnak szabadulni... Késő van!

Barát az órájára pillantott. „Ez igaz..." – tanácstalanul nézett körül, homlokát ráncolta. – Mit csináljunk...

– dörmögte kicsit széttárva karját, és kínjában elnevette magát:

– Ez azért már könnyebb éjszaka lesz, igaz, Grabóc? Mást nem tehetünk, reggel mennek haza... Ezt a napot megbocsátják nekem... – mondta kényszeredett hehegéssel, s azon törte a fejét, szól az ügyeletes tisztjüknek, adjon valami könnyítést nekik.

– Óvással élek! – Barát az ügyész felé kapta a fejét. Az állt, és kedvesen mosolygott rá: – Ezeknek az embereknek a fogva tartása ettől a pillanattól kezdve akkor is törvényellenes, ha a gazdasági hivatal bezárt!

Barát úgy nézett rá, mint aki nem érti, hogy mi nem érthető ezen.

– Hát hogy menjenek ki? Ott van mindenük, ruha, igazolvány... – hebegte. – Darócban?

– Behozom! Hozok be ruhát! – Grabócné sikoltotta, szaladt a plüssel bevont kötélkordonhoz, átbújt alatta: – Behozom... – odaugrott a férje mellé, megfogta a karját, harciasan rákiabált a fegyőrre: – Vegye már le a bilincset! – és abban a pillanatban elsírta magát. Odabújt a vállához.

Grabóc az asszony hajához simította arcát. A fegyőr oldalt állt, zavart volt, és az arca piros, kezében a kulcs, várt, hogy Grabóc odanyújtja a karját. Ő meg beszívta felesége illatát, közben a fegyőrre mosolygott, s az őrmester szája szélesre húzódott: „Pillanat, elvtárs..." – mondta, mert akadozott a zár. Végre kinyílott. Az őrmester gyorsan lekapta csuklójáról a vasat, és halkan suttogta: „Ne haragudjon..." Grabóc megrázta fejét, és vidáman gondolta: „Szervusz, te szem... Szeretlek, mert szem vagy..." – de nem szólt semmit.

Barát nagyot nyelt „...fajankó..." – mérges pillantást küldött az ügyész felé. „Keveri a kását... kicsinyes fajankó..." agyába ötlött, hogy akinek kisebbségi érzése van,

azt nem szabad olyan funkcióba helyezni, ahol a hatalmát fitogtathatja. Fejét csóválta, s próbálta megmagyarázni:

– Nincs igazolványuk, asszonyom. Ha véletlenül razziába kerül, vagy csak rosszul megy át az úttesten...

– Indítványozom a bíróságnak: bocsássa szabadon a volt vádlottakat ideiglenes elbocsátólevéllel...

„Nagy okos... Ahelyett hogy megnyugtatná őket..." – nézett oldalt Barát, s bosszús mozdulattal félbeszakította:

– Igazolvány nélkül, ügyész elvtárs? Minden nélkül?

– Az ideiglenes elbocsátólevéllel, amit holnap reggel kicserélnek. Kell gépelni egy papírt, és ráírni, hogy miért ezt kapták!

– Teljesen szabálytalan...

– A börtönben tartásuk még szabálytalanabb! Több annál! Törvénytelen!

Barát vállat vont.

– Ha önnek így megfelel... – meg akarta kérdezni az ügyészt, mi a biztosíték rá, hogy a rabok holnap behozzák a börtönruhát, és elintézik a formaságokat, aztán eszébe ötlött, hogy már nem rabok, „...egy éjszakáért ekkora cirkuszt!..." – de már nem volt ereje ellene mondani: – Nekem igazán mindegy... – Komolyan szemlélte az asztalon heverő papírokat, és újra közölte:

– A tárgyalást berekesztem!

A hideg levegőn valamelyest fölfrissült, nem volt kedve hazamenni. Csatangolt kicsit a lakása környékén – a „Tökfelső" előtt eszébe jutott, hogy délben alig evett izgalmában, farkaséhséget érzett – és semmi hajlandóságot ahhoz, hogy most nekiálljon kotyvasztani. Töprengett, végül vállat vont. „Miért ne?" – de nem nyitott be. „Tojás van otthon..." – gondolta. Hazabaktatott. Alighogy levetette köpenyét, föl-

berregett a telefon. „Éva..." – moccant a szemöldöke, és baljós sejtelemmel vette kézbe a hallgatót.

Zoltánossi volt. Kérdezte, hogy nincs-e kedve lejönni Karcsihoz, kicsit agyonütni az időt.

Barát egy másodpercig gondolkodott. „Legalább eszem valamit... Különben is... Miért lennének megsértődve?..."

– Megyek – mondta.

XIII.

Az arc vele ébredt és vele aludt el – néha gondolatban megcsókolta halántékán a csöppnyi anyajegyet –, ott volt, amikor a papírok fölé görnyedt, vele ment színházba, meg a mozit is együtt nézték.

A gyerek hiányzott. Péter. Nagyon.

Lakást kapni – ebben még csak nem is reménykedhetett. A gyereket pedig az ideig elhozni őrültségnek tartotta – nem cipelheti magával egy albérletbe, ahonnan újabba költözik, s aztán még ki tudja, hányszor és hová.

De azt a nagy-nagy, valósággal templomi áhítatú nyugalmat, ami egész bensejében eltöltötte, még ez se zavarta. Szerez lakást – valahogy megoldja: még nem tudta, hogyan, csak azt, hogy meg kell szerezni, mert a lakás a gyereket is jelenti. Annyira viszolygott Zsuzsára hagyni Pétert, hogy bizonyosan hitte, szinte tudta: sikerül.

Az arc pedig vele volt éjjel és nappal. Akkor is, amikor a pártbizottság egyik tagja szólt neki, hogy alkalomadtán ugorjon be hozzá egy kis beszélgetésre. Kovácsnak sejtelme se volt róla, mit akar tőle. Hazafelé menet „beugrott". Kissé meglepődve értesült róla, hogy általában rossz a viszonya a dolgozókhoz.

– Többen panaszkodtak emiatt... Átnyúlsz bírók feje fölött... Belegázolsz mások önérzetébe... Megsértesz embereket... Mondom, többen...

Kovács erőltette az emlékezetét, de semmi se jutott eszébe. Megkérdezte:

– Például kik?

– Nem a nevek a fontosak – a pártbizottság tagja úgy ült ott az íróasztal mögött, mintha odanőtt volna –, hanem a tények. Egyébként, nem titok. Például Barát alezredes – hozzá kell tennem, nem ő tett panaszt, hanem az ottani pártvezetőség egyik tagja... Egy olyan idős veteránnal, mint az öreg Barát, azzal nem szabad holmi lekezelő hangot megütni. Talán kisebb képességű, mint te, ez azonban nem indok erre... Meg a bíróságnál, szintén, egy elvtársnő... Lehet, hogy igazad volt, amikor összeszidtad, nem vitatom, de akkor más keretek között kell elintézni, anélkül hogy a becsületébe gázolj. Hogy gondolod? Ez egy pártonkívüli asszony! Lehamisítóztad... Itt is panaszolták már elvtársak, hogy gőgös vagy, mész az úton, levegőnek nézed őket, nem is köszönsz... Azért szólok, mert javasoltam a pártszervezet vezetőségének, hogy foglalkozzon a dologgal. Napirendre tűzik, taggyűlésen...

„Működik az öreg..." – egy pillanatra elébe villant az alezredes arca. A szemüvege fölött csodálkozott rá. „No igen... De hát a kár... – aztán ez: – No igen, de a bíróság tekintélye... A mai politikai szituációban egy ilyen ügy előfordulhatósága, gondolja csak meg, ügyész elvtárs..." aztán a hökkent arc a válaszra: – Nem szeretek vitában tekintélyekre hivatkozni, de Lenin valaha kifejtette, hogy egy politikai párt komolyságát a saját hibáihoz való viszonya dönti el. Úgy gondolom, a párt által vezetett állami szervekét is... – csöndesen mondta:

– Semmi kifogásom ellene...

– Kifogásod!? Mi kifogásod lehetne? Azért mondtam el neked, hogy ne érjen váratlanul. Semmi kifogásod nem lehet! Nem a hátad mögött akarok pusmogni!

Kovács kesernyés szájízzel baktatott lefelé a lépcsőn. Roszszulesett, hogy a pártszervezetet belekeverték. Vagy inkább az, hogy belekeverhették. És így. „Miért élünk?” – ötlött agyába, de fölvonta szemöldökét, elmosolyodott.

Az arc vele ment, végigkísérte hazáig, és vele maradt azután is. Ő pedig nyugodt volt, és békében önmagával: életre, harcra, emberségre.

Budapest, 1963

Felelős kiadó a Magvető Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Jólesz László
Műszaki vezető Beck Péter
Tipográfia, védőborító és kötés Haas György
Betűtípus Garamond
Kiadványszám 795
Megjelent 28 (A5) ív terjedelemben, 5000 példányban
MSZ 5601—59 és 5602—55 · MA 588—h—6769
Szegedi Nyomda 66-6446